

Innovative and information technologies in educational processes

Monograph

Katowice 2020

Innovative and information technologies in educational processes

Edited by Aleksander Ostenda
and Oleksandr Nestorenko

Series of monographs Faculty
of Architecture, Civil Engineering
and Applied Arts
University of Technology, Katowice
Monograph 38

Publishing House of University of Technology, Katowice, 2020

Editorial Board

*Nadiya Dubrovina – PhD, Associate Professor, School of Economics and Management
in Public Administration in Bratislava (Slovakia)*

Magdalena Gawron-Łapuszek – PhD, University of Technology, Katowice

*Alina Kvitka – Junior Scientific Researcher,
Academy of the State Penitentiary Service (Ukraine)*

Paweł Mikos – mgr, University of Technology, Katowice

*Tetyana Nestorenko – prof. WST, PhD, Associate Professor,
Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)*

Iryna Ostopolets – PhD, Associate Professor, Donbas State Pedagogical University (Ukraine)

Anna Panasiewicz – mgr, University of Technology, Katowice

Karol Trzoński – mgr, University of Technology, Katowice

Magdalena Wierzbik-Strońska – mgr, University of Technology, Katowice

Reviewers

Oksana Dzhus – PhD, Associate Professor,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine)

Olena Shenderuk – PhD, Associate Professor, Academy of the State Penitentiary Service (Ukraine)

Sławomir Śliwa – PhD, the Academy of Management and Administration in Opole

Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering
and Applied Arts, University of Technology, Katowice

Monograph · 38

The authors bear full responsible for the text, data, quotations and illustrations

Copyright by University of Technology, Katowice, 2020

ISBN 978 – 83 – 957298 – 5 – 0

Editorial compilation

Publishing House of University of Technology, Katowice

43 Rolna str. 43 40-555 Katowice, Poland

tel. 32 202 50 34, fax: 32 252 28 75

TABLE OF CONTENTS:

Preface	5
Part 1. Modern Technologies in the Management of Educational Institutions	6
1.1. Collaboration of Ukrainian educational institutions in supporting gifted students	6
1.2. Active teaching methods based on information technologies	12
1.3. The influence of the implementation of the principle of cooperation in the management on the formation of professional competence of students	19
1.4. State-public department of activity of institutions of professional education	26
1.5. The influence of academic staff on the key performance indicators of the university	32
1.6. Alloy of information technologies and dynamics of innovations – the basis for the development of continuous education	40
1.7. Sustainable university: the concept of managing a higher education institution that is appropriate Sustainable development goals	46
1.8. External and internal stakeholders in the quality assurance system of educational services of higher education institutions	57
1.9. Modern management of scientific and organizational activities and education	66
1.10. The impact of stakeholders on quality assurance in higher education: foreign and domestic experience	73
1.11. Tendencies of digitalization of higher school	82
Part 2. The Use of Innovative and Information Technologies in the Educational Process	88
2.1. Defining teacher's charisma: multi-disciplinary approach	88
2.2. Concepts of activation of professional thinking of students of technical specialties in the learning process	97
2.3. Technologies in Slovak online education – remote learning during the COVID-19 pandemic	101
2.4. The problem of loneliness and ways to overcome it in the historiosophy of education of Ukraine	109
2.5. Future primary school teachers' training for teaching students folk crafts of Podillia	117
2.6. Innovative educational technologies and methods in the professional training of future physical therapists, occupational therapists	123
2.7. Theoretical bases of introduction of innovative technologies in the organization of methodical work in the preschool educational organization	130
2.8. Theoretical and methodological foundations of the periodization of the historical and pedagogical phenomenon	137
2.9. Using innovative technologies and interactive communications of health care in the practice of physical education	145
2.10. Using innovative technologies in the teaching process of natural-mathematical disciplines	153

Part 3. Modern Technologies of Teaching Preschool and School Children	164
3.1. Innovative approaches to the formation of a healthcare educational environment of the modern primary school	164
3.2. The relevance of the formation of information and communication competence of students in the information society	171
3.3. Information technology as an effective means of educating preschool children	179
3.4. Creating a situation of success in the lessons of social science disciplines as a means of developing cognitive capabilities of students	185
3.5. Subjectal natural scientific competence as a pupil's personal creation	192
3.6. Methodological features of implementing the competency approach at lessons of basics of health	199
3.7. The distance learning form in the methodical training system of humanities pedagogical college	205
3.8. Application of massive open online courses (MOOC) in the college educational process	213
Part 4. Innovative and Information Technologies in the Development of Modern Higher Education	221
4.1. Innovative technologies of teaching the ukrainian language as a foreign language in higher education institutions	221
4.2. Interdisciplinary approach: modernization of curricula	228
4.3. Use of computer testing as a tool for monitoring and evaluating knowledge of philological disciplines in the conditions of distance learning	234
4.4. Analytical competence of future masters of education: essence and structure	241
4.5. Informatics and mathematics competence as a problem of pedagogical research	251
4.6. Technology of using mind maps in the educational process of higher school	257
4.7. Technology of active training implementation to maritime English course	264
Part 5. Applied Aspects of the Modern Technologies' Using to Train Future Professionals in Higher Education Institutions	270
5.1. Components of preparedness of future specialists in physical education to professional activity in fitness centers	270
5.2. Social and communicative competence of future officers of the state criminal and executive service of Ukraine forming using informative and innovative technologies	279
5.3. Model of the development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialities in the training process	286
5.4. Formation of professional competences of future primary school teachers by means of information and communication technologies	292
5.5. Requirements for the e-learning environment and possibilities of their implementation in professional training of rising teachers	297
5.6. Communicative competence of future engineers as educational technology at high school	309
5.7. On the organization of pedagogical practice of the future music teacher in primary school	315
5.8. The role of deontological culture in teaching a foreign language to future tourism specialists	321
5.9. Innovative technologies as an improvement factor of social worker training	329
5.10. Storytelling as an innovative method at the lessons of literature	338
Annotation	347
About the authors	359

PREFACE

The collective monograph reveals important issues of innovation and modern technologies in the education system.

Its relevance is due to modern requirements for the effectiveness of the educational process, which should provide effective methods and means of pedagogical interaction, constructing a personality-oriented model of training to form a system of professional competencies that will determine the permanent nature of finding ways to improve professional responsibilities on the basis of pedagogical technologies.

The monograph presents the results of scientific research by a team of authors who reveal various areas and aspects of modern technologies and innovations in the education system. Among them: participatory technologies in management of educational establishments and training of children of preschool and school age; the using of innovative and information technologies in the educational process; innovative and information technologies in the development of modern higher education; detailed aspects of the using of modern technologies for the training of future professionals in higher educational establishments.

The first section of the monograph describes the content, forms and methods of teaching based on information technology, the impact of academic staff on the performance of the university and the formation of professional competence of students, the place and role of external and internal stakeholders in the quality assurance system of higher education tendencies of digitalization of higher school.

The second section of the monograph covers the essence of activating the professional thinking of students of technical specialties in the educational process, national and regional features of training in various fields of knowledge, the using of innovative technologies and interactive communications, including distance learning during the pandemic Covid-19, social problems in the historiosophy of education of Ukraine.

The third section of the monograph focuses on the using of innovative technologies and interactive communications training of specialists in the field of preschool and primary education and the specifics of the work of educators of preschool education and primary school teachers.

The fourth section of the monograph focuses on innovative and information technologies in the development of modern higher education. Thus, innovative technologies for teaching Ukrainian as a foreign language in higher educational establishments, the content of curriculum modernization (interdisciplinary approach), the using of Mind Maps technology in the educational process and computer testing as a tool for monitoring and evaluating knowledge of philological disciplines in distance learning are identified and analyzed, the features of the competence approach in training specialists in various fields of knowledge.

The last section of the monograph presents applied aspects of the using of modern technologies for the training of future professionals in higher educational establishments.

The team of authors hopes that the results of the research published in the monograph will contribute to the using of their positive achievements in the practice of educational establishments.

Recommended for teachers and students of higher educational establishments, teachers, scientists, public figures, all interested in studying and deepening knowledge of innovative and information technologies in the field of education.

Aleksander Ostenda

Oleksandr Nestorenko

Part 1. MODERN TECHNOLOGIES IN THE MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

1.1. COLLABORATION OF UKRAINIAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN SUPPORTING GIFTED STUDENTS

Solving the problem of ensuring the quality of education, including gifted education, who are actively supported in secondary education in Ukraine, it is essential to establish and optimize cooperation between secondary and higher education institutions and ensure continuity in working with talented youth.

Analysis of literature proves that continuity is a multifaceted phenomenon that causes a variety of ways proposed by scientists to implement it. The issues of continuity were studied by V. Alfimov (1997)¹, V. Kozhevnikov (2012)², Yu. Kustov (1990)³, and others. The researchers proposed to solve the problem of ensuring continuity through interdisciplinary links, harmonization of educational content, methods and techniques of teaching in secondary, vocational and higher education, the interaction of specialized educational institutions and higher education institutions. However, the issues of ensuring the continuity of pedagogical support of gifted students remain out of the attention of both scientists and teachers-practitioners.

According to Yu. Kustov (1990)⁴, “the new does not arise out of nowhere; ... it has deep roots in the past stage of development, it is generated by the past, grows from the past like a tree from a seed, and, in turn, contains the germ of the future ” (p. 12). The scientist believes that the principle of continuity not only combines different areas of human knowledge, their relationship and interdependence, but also is the basic principle of continuing education (p. 5).

Secondary schools in Ukraine actively cooperate with higher education institutions in the organization of career guidance work, but the issues of supporting gifted students are almost completely inconsistent. However, over the last two decades, with the expansion of the network of specialized secondary education institutions for gifted students, there has been a fairly rich experience of interaction of such institutions with universities. One of the most common educational institutions for gifted school students in Ukraine is a lyceum.

In the State National Program “Education” (“Ukraine of the XXI century”) lyceums are given an important place as educational institutions focused on specialized in-depth training in technical, humanitarian, sports, artistic, aesthetic and other areas.

During the years of Ukraine’s independence, a lot of experience has been gained in the collaboration of lyceums with higher education institutions, so studying, generalizing positive experiences and identifying opportunities to improve cooperation and dissemination of such experience will be a significant contribution to socio-pedagogical support of gifted youth.

In order to analyze and summarize the experience of continuity in working with gifted students, we chose the lyceum of Donetsk National University, the technical lyceum of Donetsk

¹ Алфімов, В. М. (1997). Педагогічні основи організації навчально-виховного процесу в ліцеї. [Pedagogical bases of the organization of educational process in lyceum]. (Автореф. дис. д-ра пед. наук) Київ: Інститут педагогіки Академії пед. наук України (ukr).

² Кожевников, В. М. (2012). Організаційно-дидактичні засади забезпечення наступності профільної школи і вищого навчального закладу. [Organizational and didactic principles of ensuring the continuity of the profile school and higher education institution]. (Автореферат дис. д-ра пед. наук). Луганськ. Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. (ukr).

³ Кустов, Ю. А. (1990). Преемственность профессионально-технической и высшей школы. [Continuity of vocational and higher education]. А. А. Кирсанов (Ред.). Свердловск: Изд-во Урал. ун-та. (rus).

⁴ Кустов, Ю. А. (1990). Преемственность профессионально-технической и высшей школы. [Continuity of vocational and higher education]. А. А. Кирсанов (Ред.). Свердловск: Изд-во Урал. ун-та. (rus).

National Technical University and the lyceum of the Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. The activity of lyceums was subject to analysis until mid-2014, when these educational institutions operated under the jurisdiction of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Since 2014, due to the armed conflict between Ukraine and Russia, those lyceums have been operating under the self-proclaimed government on the temporary occupied territory, which makes impossible analysis of the recent data.

All the lyceums, which provided specialized in-depth training for gifted students, employed university tutors and professors for delivering lectures and supervising lyceum students' research activity. The lyceum of Donetsk National University existed on the basis of the university itself, the lyceum of the Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture existed as a structural unit of the academy, the interaction of the technical lyceum and Donetsk National Technical University took place on a contractual basis. Cooperation took various forms: intra-school and extra-school or external.

In accordance with the state policy of Ukraine in the field of education and global trends in the development of continuing education, educational complexes "secondary school – university" try to ensure the continuity of content and forms of educational process, which improves the quality of pre-vocational and professional training and more effective adaptation of freshmen to study at university. Independent work is the main form of educational activity in the conditions of a modern higher educational institution; therefore the proper level of abilities and skills of independent work is a guarantee of successful study of the student.

The research was carried out by attending classes at the lyceums under study, conducting interviews with lyceum teachers and university tutor and professors, who worked part-time in the lyceums and with the directors and deputy directors of the lyceums, study of research papers and methodological materials of the lyceums and university administration.

The guiding principles of continuity in work with gifted youth in the complex "lyceum – university" were the principles of consistency, continuity, sustainability, humanization, democratization. Continuity requires coordination and convergence of the study conditions of the lyceum and the university, due to which the transition of lyceum students to new conditions in higher education takes place with the least psychological difficulties for teenagers. Thus, the lyceums created an atmosphere as close as possible to the conditions of universities, which contributed to the natural and comfortable entry of gifted children in the new conditions. At the same time, thanks to the involvement of scientific and teaching staff of the university, work with gifted children, which began in the 10th grade, successfully continued after their entering the universities.

Let us consider how the implementation of the principles of consistency, continuity and sustainability in the lyceums. The activities of the lyceum staff were aimed at forming a creative personality of the lyceum student, able to solve complex scientific and practical problems, focused on high moral values and ideals, able to create new material and intellectual values for the benefit of the Ukrainian society. The pedagogical, psychological, organizational and managerial aspects of the lyceum life were subordinated to the principle of continuity.

Continuity was ensured by coordination of goals, content, methods and forms of the pedagogical process. The pedagogical system of the lyceum was built on humanistic principles; humanization of the educational process was considered as one of the criteria for ensuring the quality of lyceum education and psychological and pedagogical support of gifted students. The educational process was based on the understanding of the individual as the basic value of society; conditions for the comprehensive development of abilities and creative potential of each individual, for self-realization of each lyceum student in various activities, for conscious choice of life strategies and professional prospects were created.

Another methodological principle of providing pedagogical support of gifted students in the lyceum was the principle of democratization of education, which was realized through recognition of the uniqueness and individuality of each personality, avoiding authoritarian style of education, formation of a conscious citizen with a high level of patriotism, spirituality and responsibility for their own life. This contributed to formation of harmonious relations between the students and the teachers, development of trust and partnership between them.

Special efforts of the lyceum teachers were aimed at forming information competence of the students due to the fact that high school students, who were gifted in various fields, and many of whom participated in All-Ukrainian and international subject Olympiads. Preparing them to participate in competitions of this level required the efforts of both teachers and a large amount of time of the lyceum students themselves. Therefore, it was very important to teach students to work with information, use information resources properly, optimally solve complex problems, make balanced and objective conclusions, and make predictions. Due to the large amount of additional information that the students had to process, they were taught to plan their own work on the principles of economy and optimality, which was implemented through the introduction of search, selection and assimilation algorithms, time management strategies. The lyceum existed as an experimental platform for testing the updated content of education in fundamental disciplines, the introduction of new integrated courses, which are currently being prepared for implementation by the Ministry of Education and Science of Ukraine, such as an integrated course in physics, biology and chemistry.

The quality of education in the lyceum was ensured by a combination of traditional educational activities of high school students with research activities. Each lyceum student carried out research work that lasted for two years and ended with a defense procedure. This allowed the students to feel independence and responsibility for their cognitive activity, due to which their self-realization, self-development and self-improvement took place, and to take responsibility for their own educational achievements. Continuity in such work was ensured by active involvement university teaching staff in the research work of lyceum students of the university, which allowed choosing a topical research problem and work within the scientific schools of the university's departments, which then successfully continued and allowed obtaining significant results in science.

Continuity in working with gifted students was also ensured by the principle of innovation, which was implemented in the lyceum through the cooperation of teachers and lyceum students, partnership, openness of the pedagogical process to dialogue, willingness to accept different opinions, views, openness to new ideas and technologies. The educational environment of the lyceum was created in such a way that the self-identification of each high school student took place naturally with maximum opportunities for initiative, development of personal qualities and abilities in the context of significant activities for young people.

As already mentioned, the lyceum was used as an experimental platform for testing new pedagogical technologies, organizational forms and management initiatives. The study of the pedagogical process of the lyceum allowed us to define the educational process as an harmonious combination and integration of educational work, cognitive activity, research and creative activity of teaching staff, which are aimed at forming the creative personality of each lyceum student.

Reliance on the student-centred approach involves the focus on the individual as a central value, the main goal, the subject, the outcome and the main criterion for the effectiveness of the pedagogical process. Personality-oriented learning determines the overall development of the individual in accordance with their nature, recognition of the uniqueness of the individual with the possibility of their fullest self-realization, recognition of moral and intellectual freedom, the right to be respected and valued.

The student-centred approach in the lyceums was implemented by creating opportunities for the lyceum students to study according to an individual program according to their own educational trajectory, which allowed varying the volume and complexity of learning material, forms of work, create an individual work schedule and attendance, etc.

Pedagogical support of gifted students requires differentiation and individualization of education, which requires maximum consideration of the state and level of mental, physical, moral and intellectual development of the individual and encouraging their further natural development.

Differentiation in the lyceums was provided at different levels: external and internal. The external differentiation is the division of students into groups which specialize in different areas in accordance with the interests and abilities, which gives the opportunity to specialize in the desired profession and to study in depth the disciplines of a particular field. The internal or level differentiation involves organization of the educational process, when differentiation occurs within one group, when the teacher takes into account needs, abilities, level of training of each student and creates conditions for deepening knowledge for each student through different tasks, group work, individual tasks and etc.

Another way of individualization was design of individual programs for development and self-development of creative personality by each lyceum student, which helped high school students realize their strengths and weaknesses, identify opportunities for personal growth, creative self-realization, detail ways to work on self-improvement, optimize efforts to achieve goals. In addition, the lyceum widely used individual training schedules for lyceum students who participated in subject competitions and contests in order to give them extra time to master the material and realize their abilities and talents.

The principle of unity involved cooperation in defining and agreeing on the main goals and objectives of each stage of professional and pre-professional training in order to identify areas for potential growth and improve the efficiency and quality of education. At the faculties of Donetsk National University there were comprehensive educational programs, which included lyceum education, which was aimed at continuity and integrity of training. Such cooperation helped to prevent duplication of courses, to ensure continuity in the research work of lyceum students and university students. The organization of the educational process in the lyceum was close to the university system, which allowed lyceum students who entered the university to quickly and painlessly adapt to student life.

Specialized training in the lyceum was provided by compliance with a set of principles, among which were the principles of variability and optionality of components of the educational process, namely: syllabuses, methods and technologies, organizational forms, methodological support. Variability and optionality took into account individual characteristics of students, the specialization of their education, the specificity of each student's talent on the basis of recognizing the legitimacy of various pedagogical means of implementing educational goals and objectives of different types of secondary and higher education.

The collaboration between the universities and the lyceums revealed both the strength of previous training and the shortcomings of subsequent educational activities of young people. To avoid them, the faculties developed comprehensive training programs, starting with lyceum training. According to the programs, lyceum graduates at the university studied in student groups specially created for them. The curricula of the groups were focused on working with the gifted students. Some other peculiarities included: prevention of repetition of the course content and special courses studied in the lyceum, continuation of work on the same research topics. All lyceum graduates were given the opportunity to study some subjects independently, at individual pace, to take external exams for the university course.

An important point in the development of cooperation between the lyceums and the universities was development of a number of principles of cooperation. The first of them was the principle of admission planning. Every year, the university established a plan for enrolling students in the lyceum, and distributed them according to the specialties of the faculties. The second was the principle of control over the preparation of lyceum students for research and practical activities. High school students were accepted by the admissions committee of the university; then the same committee took part in final exams and graduation procedures. Twice a year the lyceum students were tested by special commissions of faculties that established the level and quality of training of lyceum students. The third principle was the principle of obligatory participation of the university teaching staff in the lyceum life. The lyceums employed university professors, associate professors and tutors who not only gave individual lectures but also taught entire courses, formed the ideology of training future students in their specialty, headed clubs, sections in the lyceum scientific society, chaired by the vice-rector for research. The fourth was the principle of participation of lyceum teachers in the university life. Thus, the director of the lyceum, leading teachers regularly participated in meetings of the Academic Council of the university, meetings with the rector and deans.

Over the past three decades (since Ukraine gained independence in 1991) lyceums have become scientific and methodological centres for development, testing and implementation of new approaches, organizational and pedagogical principles of education, educational technologies, organizational forms of education; the research results are implemented in educational practice and become a factor in determining the educational policy of the city, region and state. Research and methodological activities of pedagogical teams of lyceums, as a rule, are ahead of educational reforms in secondary schools, which makes them centres of joint efforts of creative teachers of districts, cities, regions to solve existing problems in education and disseminate best teaching practices. Lyceums, as leading institutions for gifted high school students, have a holistic system of psychological and pedagogical support of gifted students, which includes identification, diagnosis of abilities, psychological support, various organizational forms of work with gifted children, special educational strategies, teacher training to work with gifted students, cooperation between lyceums and institutions of higher education in order to ensure continuity in working with the gifted.

The role of regional institutes of postgraduate pedagogical education in providing pedagogical support of gifted students has increased significantly over the last two decades. One of the most important areas of work of institutes is the promotion and coordination of cooperation of secondary schools, city, district methodical offices and centres of pedagogical support of gifted students, the use of unified correctional and developmental programs.

The second significant area of work of regional institutes of postgraduate pedagogical education is the organization and holding of intellectual competitions of student youth and creative competitions – All-Ukrainian subject Olympiads among school students. In addition, the institutes prepare gifted students for the All-Ukrainian stage of subject competitions, for which training meetings, full-time and part-time school, counselling of students are organized.

Another responsibility of regional institutes of postgraduate pedagogical education is scientific and methodological support of work with gifted children, which includes development of guidelines for teachers, creation of a database of diagnostic methods for identifying gifted children by age, generalization and dissemination of best practices, teacher training in gifted education.

Thus, in Ukrainian pedagogical practice there are approaches to ensuring continuity in the work of lyceums for gifted students and higher education institutions, which is embodied in the development of methodological and organizational principles, methodological and technological

support of continuity, its monitoring and determining effectiveness. However, due to the variety of models of specialized training in lyceums, the development of a universal model of continuity is impossible, because in each case, the internal and external components of continuity will be specific.

The collaboration between lyceums, higher education institutions, and regional institutes of postgraduate pedagogical education helps to increase the efficiency of pedagogical support of gifted students and ensure continuity of their provision.

References:

1. Freeman, J. (2005). Counselling the Gifted and Talented. *Gifted Education International*, Volume 19, issue 3, 245-252.
2. Kabanets, M. (2016). Regional Policy in Gifted Education in Donetsk Region. *Spirituality of a Personality: Theory, Methodology and Practice*. 1(70), 51-59.
3. Kabanets, M. (2017). Regional approach to studies of the gifted. *Spirituality of a Personality: Theory, Methodology and Practice*. 4 (79). 117-126.
4. Voloshchuk, I. & Rudyk, Y. (2019). *Special educational programs for gifted. Education and Development of Gifted Personality*. doi: 10.32405/2309-3935-2019-2(73)-5-12.
5. Алфімов, В. М. (1997б). *Педагогічні основи організації навчально-виховного процесу в ліцеї. [Pedagogical bases of the organization of educational process in lyceum]*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук) Київ: Інститут педагогіки Академії пед. наук України (ukr).
6. Кожевников, В. М. (2012). *Організаційно-дидактичні засади забезпечення наступності профільної школи і вищого навчального закладу. [Organizational and didactic principles of ensuring the continuity of the profile school and higher education institution]*. (Автореферат дис. д-ра пед. наук). Луганськ. Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. (ukr).
7. Кустов, Ю. А. (1990). *Преемственность профессионально-технической и высшей школы. [Continuity of vocational and higher education]*. А. А. Кирсанов (Ред.). Свердловск: Изд-во Урал. ун-та. (rus).

1.2. ACTIVE TEACHING METHODS BASED ON INFORMATION TECHNOLOGIES

Introduction. Information technology in education provides a huge number of opportunities. Video conferencing, tutorials, lots of useful communication and materials can make modern education special. The current high pace of life forces us to pay attention to the fact that education is invested in the shortest possible time with minimal effort, but the quality and amount of knowledge should only increase.

Education is a very important field for any country. It is through education that success in further development is ensured.

Given the fact that in this area it is especially necessary to take into account the trends of the modern century, information technology is especially popular in education.

Formulation of the problem. Continuous improvement of the educational process together with the development and restructuring of society, with the creation of a unified system of continuing education, is a characteristic feature of education in Ukraine. The country's school reform is aimed at bringing the content of education in line with the current level of scientific knowledge, increase the efficiency of all educational work and prepare students for activities in the transition to the information society. Therefore, information technology is becoming an integral component of the content of learning, a means of optimizing and improving the efficiency of the educational process, as well as contribute to the implementation of many principles of learning that promotes development.

Presentation of the main research material. Modern technologies and telecommunications allow to change the nature of the organization of the educational process, completely immerse the student in the information and educational environment, improve the quality of education, motivate the processes of information perception and knowledge acquisition. New information technologies create an environment of computer and telecommunication support of the organization and management in various spheres of activity, including in education. The integration of information technology into educational programs is carried out at all levels: school, university and postgraduate education.

Information technology (IT) in education is now a necessary condition for the transition of society to information civilization. The main areas of application of IT in the educational process are:

- development of pedagogical software for various purposes;
- development of web-sites for educational purposes;
- development of methodical and didactic materials;
- management of real objects (training bots);
- organization and conduct of computer experiments with virtual models;
- purposeful search of information of various forms in global and local networks, its collection, accumulation, storage, processing and transmission;
- processing the results of the experiment;
- organization of intellectual leisure of students (pupils).

Despite the definite potential of IT, the long-awaited transition of global, national and regional education systems to a new level, unfortunately, is often not met. IT has powerful tools for working with textual, numerical and graphical information, which is the basis of the educational environment; combined with communication technologies and the Internet, they have created a phenomenal global learning environment. However, despite these advantages, the desire to improve the quality of education through the introduction of innovative transformations based on the widespread use of IT still remains unrealized. Computer equipment in educational institutions is often a dream come true because of prices, and most higher education institutions, despite external declarative support for innovation, strongly resist the active and widespread introduction of online learning as zealously as their students, on the contrary, are rapidly immersed in it.

In this regard, it is necessary to develop a systematic approach to the use of IT to improve the efficiency and quality of the educational process and its results at all levels of education through the

integration of IT and pedagogy, which will meet all expectations of modern society moving to its new stage – Global Knowledge Society. Therefore, educational institutions today should primarily focus on solving problems of training, retraining and advanced training of teachers in the application of IT and innovative pedagogical methods; development of curricula, programs and teaching materials of a new type that meet the requirements of the emerging Global Knowledge Society; creation of professional networks and educational communities for consolidation of experience and pedagogical practices, as well as at appropriate organizational and preparatory activities.

Important changes must take place in the systems of vocational education, which are gradually reoriented to address the challenges of forming and developing skills aimed not only at tomorrow but also the day after tomorrow, based on the use of new and promising technologies. Higher education must rethink its role in the global knowledge society, where open educational resources provide access to high-quality content for a huge number of students who are willing and happy to easily combine work and study. However, solving these global problems is impossible without creating appropriate policies and strategies for the use of IT in education at the national and regional levels.

IT is the driving force and coordinator of the growing globalization of the educational environment. IT is a driving force because educators understand that the combination of digital technology and resources provides more opportunities to broaden horizons and improve the quality of teaching, learning and training than all previous educational technologies from the blackboard to television. Much of teaching and learning is verbal, whether words, numbers, formulas, or images. Digital learning materials are qualitatively different from traditional learning materials in their ability to manage them. IT is the coordinator because the Internet is a unique tool for the wide, accessible dissemination of educational material. As the Internet has also become a means of interaction, its potential for teaching and learning has become even more significant. Most importantly, it is students who have a huge impact on the implementation of IT at all levels of education. School systems understand that they need to adapt to the digital generation of children, and university students are choosing more online than ever before.

When implementing IT in the educational process should take into account the characteristics of any technology. Many applications of IT in education fail or show lower-than-expected results because the fundamental features of the technology are lost due to the attention focused on individual devices rather than the system as a whole. First, technology is to take measures to meet human needs – in this case in education. Second, technology relies not only on scientific knowledge, but also incorporates the values of innovative know-how practices. Third, the technology includes organized ways of implementing a system of actions that guarantee the planned result. This applies to the automatic and non-automatic set of interactions between machines, people and systems for different processes. The last point is the most important. Many attempts to implement IT disappointed their initiators, because they did not pay enough attention to the systems used, people and ways of their interaction. Finally, technology has dramatically changed everyday life since the industrial revolution, making most of the products and services we use cheaper and of better quality.

General characteristics of active teaching methods. These are problem-based methods that develop critical thinking skills. They are to present students with the problem situation and the organization of the cognitive process. Various sources of information are used, such as didactic films, photographs, drawings, the Internet and numerical data. The cognitive and learning processes that take place afterwards consist of analysis, explanation, evaluation, comparison and conclusion. Examples of methods: brainstorming, observation, panel discussion, problem method, case study, etc. Here are the main ones.

Brain storm (brainstorming or «factory of ideas»). This method makes it possible to gather as many ideas as possible to solve the problem quickly.

Before starting a lesson implemented using this method, it is necessary to classify the rules of conduct during brainstorming, for example. викладач дає слово,

- ideas are not criticized,
- All ideas are written on the board or on large tablets.
- Benefits:
 - stimulating students' activity and imagination,
 - commitment to a multilateral approach to the problem,
 - stimulating the activity of all participants,
 - analysis of the problem is often in a humorous, spontaneous tone, breaking with the so-called. «Rigidity» of employment,
 - the ability to change and correct other people's ideas

Realization:

1. Writing the problem on the board.
2. Collecting and writing arguments on the board (10-15 minutes), during which students submit ideas to solve a given problem.
3. Analysis of the collected ideas, their actual evaluation and selection of the most relevant proposals. The teacher must supervise the students and make sure that they follow the rules of the culture of discussion, for example:
 - during individual statements others listen and do not interrupt,
 - people who represent another position cannot be misjudged / ridiculed,
 - the need to motivate the reasons,
 - answers should not be too long, everyone should be able to speak concisely.
4. Summary of the discussion, conclusions and finally the answer to the question asked at the beginning. Students analyze, organize, and select ideas to help solve a problem.

Discussion «For and against» – method of finding and facilitating decision-making. The discussion is divided into separate stages:

- defining the topic of discussion,
- division of classes into two groups,
- students can not be divided into groups, then they give arguments «for» and «against»,
- clarifying the time for discussion,
- discussions
- summary of the results of the discussion.

Activities can also be held in groups. The summation will be to determine which arguments received more votes. The teacher must assess the «quality of the arguments». All votes «for» and «against» are written on the board.

Benefits:

- the ability to analyze the problem from different points of view,
- obliging the student to answer this question,
- the opportunity to discuss between persons representing different positions,
- learn to think creatively, express and defend their own opinion on a particular topic,
- development of the ability to defend their views / views,
- perceive the complexity of many problems.

Realization:

1. Presentation by the teacher and writing on the board problems that will be the subject of discussion – for example, "Positive and negative features of advertising in the modern world"
2. During the time specified by the teacher – about 10-15 minutes, students choose a position on the problem. They write their arguments and opinions on the cards.
3. Students presenting their arguments must follow certain rules:
 - speak succinctly and by the way, without offending others,
 - should not interrupt others and ridicule their opinion,
 - listen to the teacher,
 - speak without raising your voice,
 - listen carefully to all statements and listen to the arguments of others.

4. The teacher writes the arguments and counter-arguments on the board, and the students or the team write on the prepared cards.

Evaluation of the discussion and conclusion.

Example.

«Positive and negative characteristics of advertising in the modern world».

POSITIVE ARGUMENTS	NEGATIVE ARGUMENTS
Advertising informs the potential customer about the goods he can look for. Thus performs an information function.	Ads are trivial, they are naive topics, their artistic value is often very low.
Good advertising, such as visuals, can be a work of art, thus enriching the cultural output.	Because of advertising, the customer is often forced to buy goods he does not need.
Advertising affects the development of competition between manufacturers – the benefit of this customer.	People stop thinking – they depend on ads.
The customer knows more about the product, so the purchase will be more thoughtful.	There are a lot of advertisements – it shows how to live a person – it takes away people's freedom of independent thinking.
Sponsorship is growing through media advertising	The world of advertising is only outwardly friendly to people – after all, it's just about sales and profits.
People who work in advertising have jobs – working in advertising provides employment for many people.	Ads often reflect violence, sex, and promote lifestyles. She supports stereotypes.

SWOT analysis (abbreviations to English words: STRENGTHS, WEAKNESSES, OPPORTUNITIES, DANGER). This method considers the team to analyze and evaluate specific problems or not. The call is suggested to use specific solutions.

We need to approach the problem critically and creatively. The stages of the proceedings are as follows:

- students indicate on a pre-prepared sheet:
 1. strengths of the problem,
 2. the chances obtained,
 3. Weaknesses of the problem,
 4. received threats.
- presentation of results,
- establishing a common position as the final stage of activity.

The recording of a lecture conducted using this method can be included in the following table:

Strengths sides	Weak sides
Opportunities	Threats

Fishbone – method of activating critical thinking, establishing causal relationships between the object of analysis and the factors influencing it.

Advantages of the method:

- the possibility of a thorough analysis of the problem,
- students perception of the complexity of problems and phenomena,
- ability to work in groups,
- collection and organization of the material under discussion.

Correspondent discussion – it is a written conversation of listeners who analyze contradictory events.

The student writes the arguments on a piece of paper and passes them to the neighbor. He writes his arguments. The discussion continues until the students exchange all the arguments.

Notes from the cards should be evaluated by the teacher. This method can be used to repeat or to end a topic.

Concept map – method, involves the development of the problem with posters, symbols, diagrams, slogans, pictures, etc. It serves to organize the acquired knowledge, identify relationships

and coordination between events, phenomena or concepts. It can be used as an introduction to a new topic, and summarizing the whole section. Helps students systematize knowledge.

Sequence:

1. The teacher formulates the problem and explains how to work.
2. Divides students into several teams.
3. Students write down everything they know about the topic (on separate sheets).
4. Put their cards in one place, then organize and look for what combines the recorded information; form collections and their subsets, which are laid out on a large sheet of paper.
5. Next, the groups design a mental map – glue the cards, draw them, add new slogans, connect with lines and arrows.
6. Maps of individual groups are placed in different visible places in the classroom.
7. Speakers briefly present maps indicating what the group considers most important.
8. Students can share their impressions on how to deal with the problem (if there is enough time).
9. The teacher monitors the substantive correctness of the work of individual groups.

Metaplan – method of creative problem solving. Encourages the student to critically analyze the facts, formulate judgments and evaluate proposals for the decisions of the other party. This allows you to solve the problem, seek and draw common conclusions. It is used when discussing difficult situations.

Sequence:

1. The teacher divides students into teams.
2. Shows the problem.
3. Determines working hours (maximum 20 minutes)
4. Students receive ready-made meta-plan diagrams or draw them on A4 paper.
5. The groups analyze all the questions, write down the answers and draw conclusions.
6. Speakers of individual groups present the consequences of the work.

Portfolio – the method allows the student to plan, organize and evaluate their own learning. It consists in creating a portfolio with materials on a specific topic (submitted by the teacher or suggested by students). Learns to systematically monitor and complete their work.

Examples of materials to collect in a portfolio: ілюстрації та фотографії,

- source texts,
- interviews,
- family trees,
- descriptions of historical events,
- contour maps,
- statements of famous people concerning a particular issue,
- reviews,
- fragments of poetry or prose.

Sequence:

1. The teacher sets the topic of the portfolio and the date of the presentation with the students (approximately one month before the lesson).
2. He talks about the materials you can collect in your portfolio.
3. In the lesson before using the portfolio, the teacher reminds students about the organization of materials.

Design (research) method – method based on independent and active work of students on a particular topic. It is based on the search, organization and systematization of information from various sources, and then present it in the form of essays, reports, interviews, albums, photo services, situation posters, models, productions, etc.

Sequence:

1. The teacher gives the topic of the project and its goals.
2. Then divide the students into teams.
3. Each group receives detailed instructions and distribution of tasks.

4. The term of fulfillment of criteria of performance, presentation and evaluation of the project is established.

5. Presentation of results (may be preceded by prior consultation with the teacher).

6. Final assessment.

Of course, there are many other methods, such as different types of drama, such as: empathy, interviews with literary characters or writers or poets, pantomime, improvisation, staging, etc.; heuristic conversation; description; story; work with travel, etc.

These methods mobilize to work related to specific instructions, tasks for independent action, not only mental, but also the use of manuals, ending with a visual representation of the record. It should be noted that each lesson can be conducted in two or even several methods. Most of the classes described above can be used by teachers of various subjects.

All the described measures are mainly to make the student think as much as possible and independently. It is possible that sometimes the teacher has to give certain ready-made facts. However, emphasis should be placed on finding students. At the same time, this activity is always focused on achieving specific goals. A person learns best through his actions and the more active he is, the better the learning outcomes.

In order for students to be interested in the topic, it is necessary to choose the methods that stimulate them the most.

Since thinking is a kind of action, internal and mental action, it is a process of preparation for external action. Each situation requires, however, a separate thinking, except, for example, the previous situation. Therefore, there is a need to introduce different methods in lectures.

Often teachers create similar schemes, always using the same methods for all types of classes or continuously the same note – a synopsis. However, it should be remembered that the model we have cannot be rigid, which is equally applicable in all situations. This model needs to be changed, improved for a specific situation or problem.

One of the most important factors in the development of society in the XXI century is information and communication technologies. Leading states of Europe and the world consider the construction of the information society as the basis of their socio-economic, political and cultural development and pursue a purposeful state information policy .

Education, as a social tool, today needs transformational changes: IT is both a catalyst for these changes and a tool for their implementation. However, despite the undeniable potential of IT, expectations of the transition of global, national and regional education systems to a new level, unfortunately, are often not justified.

Information and communication technology, policy in the field of education, formation of priorities and plans can combine innovations based on information and communication technology with other changes in curricula and assessment of students' knowledge, with professional development of teachers, teaching and learning methods, organization of research, ensuring the transfer of knowledge and student mobility, monitoring and evaluating the quality of training and provision of educational services.

Conclusion. Thus, one of the ways to solve the problem of building an effective policy of information and communication technologies is to study and adapt the experience of other countries, as in line with the deepening of integration processes and the development of international division of labor becomes relevant world market, to the existing in its most dynamic segments of the professional qualification structure of the workforce.

Teachers and students must be creative during classes. Creativity should be valued, not reproduction, one's own judgments, not textbooks.

As a result, we present factors that increase motivation:

- belief in their abilities,
- courage in action,
- problem-solving skills,
- ability to deal with failures and difficulties,
- ambition,

- clearly defined goals arising from needs and dreams,
- openness to the new,
- regularity and persistence,
- successes.

As a result, the policy of information and communication technologies can change the entire education system and influence the daily practical activities of the subjects of the educational process: lecturers (teachers), students (pupils), representatives of the administrative apparatus, scientists, etc. In addition, information and communication technology policy can combine the transformation of the education system with the important goals of social and economic development of the country, region or educational institution.

Reference:

1. Zhuravliova I. I. Intelligent Learning Systems in Distance Education / I. I. Zhuravliova. // Materials of the conference "Information Technologies in Education", 2011.
2. Methods and means of decision making in socio-economic and technical systems: a training manual / E. G. Petrov, M. V. Novozhylova, I. V. Hrebennyk, N. A. Sokolova; Under the total. ed. E. H. Petrova. – Kherson: OLDI-plus, 2003. – 380 p.
3. Slavin, R. E. (2002). Evidence-Based Education Policies: Transforming Educational practice and Research. *Educational Researcher*, 31 (7), 15-21. – URL: <http://www.jstor.org/stable/3594400> (3. 03.2016).
4. Kozma R. (2010). Policy for educational transformation: An educational policy brief. – URL: <https://wwwssl.Intel.com/content/www/us/en/education/education-transformation/policy.html> (3. 03. 2016).
5. Bocharov B. P. Information technology in life: monograph / B. P. Bocharov, M. Yu. Voevodina; Kharkiv. National University of urban Statehood named by. O. M. Beketova. – Kharkiv: Kharkiv National University of Municipal Economy named after O. M. Beketov, 2015. – 197 p.
6. Information and communication technologies in education: monograph / under. Editorial: Badarch Dendev. – M.: UNESCO IITE, 2013. – 320 p. – Access mode: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214728.pdf> (3. 03. 2016).
7. Kuzminska O. H., Nanaeva T. V. Initiative Intel® in the creation of ICT policy in the sphere of // *Informatics and information technologies in primary mortgages*. – № 6. 2013. – P. 75-78.

1.3. THE INFLUENCE OF THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF COOPERATION IN THE MANAGEMENT ON THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS

In today's world, the development of effective management methods is becoming one of the most important problems of management.

Science such as management, which studies various processes in the management and efficiency of professional activities and the experience of managers, has existed for more than a century. During this time, there have been various significant changes in attitudes and beliefs, ways of thinking, perceptions and understanding of management.

Scientist E. Khrykov determines that the task of personnel management should be aimed at solving various important and complex management problems. Therefore, it is clear how important it is to be able to make management decisions correctly. The researcher interprets management as «the process of planning, organization, motivation and control necessary to formulate and achieve the goal of the organization. These functions cover all types of management activities in the creation of material goods, financing, advertising, etc.»⁵.

Effective management is first of all professional management carried out by specially trained people managers of different levels⁶.

The development of the personnel management system of each organization is its prerogative and serves to increase the level of development and competitiveness. Given the growing role of the human factor, one of the important tasks of the modern management system is the development of various abilities of employees. Therefore, there is a need to consider and implement new areas for management decisions, as well as effective innovative technologies for professional development of employees.

In the theory of management it is considered that success is reached first of all by realization of personally significant purposes. After all, as noted by L. Kalinina, if in education such an emphasis is not felt, then in management, work with goals – the basis of management, its core. And the main goal is to improve the quality of education of students of the educational institution. One of the components of this block should be widely described in the literature on management target approach or «management by objectives»⁷.

The new paradigm of managing the development of a professional institution contains as the main subject of management the process of formation, organization, streamlining of subject-subject relations through coordination of positions and actions of managers, and the product of management is a well-founded strategy for professional development as a condition of spiritual and professional development of the personalities of students⁸.

S. Pryshepa explains the efficiency of the educational institution by the important dependence on how the management can manage to provide appropriate internal vertical information (from the control to the managed subsystem) with the transformation without changes into horizontal information, which is a reflection of the current level of pedagogical theory and practice. The scientist emphasizes the rather specific role of management in an educational institution and, at the same time, its impact on the pedagogical activity itself. After all, such influence can destroy the very creative process of pedagogical activity, and, when used correctly, will promote the manifestation of such a process. This can be explained in such a way that

⁵ Khrykov Ye. M. Educational institution management: textbook. / Ye. M. Khrykov – K.: Znannia, 2006. – P. 125.

⁶ Vesnin V. R. Fundamentals of management: a textbook / V. R. Vesnin. – M.: Prospectus, 2013. – 320 p.

⁷ Kalinina L. M. Strategic management of an educational organization: textbook. / L. M. Kalinina, E. I. Kovalenko. – Nizhyn: NDU, 2013. – P. 12.

⁸ Serheeva L. M. Management of development of a professional educational institution: praxeological principles: textbook. / L. M. Serheeva, T. O. Lukina. / L. M. Serheeva, T. O. Lukina., Yu. S. Krasyl'nyk, O. V. Pashchenko, T. I. Stoichyk, V. O. Kuprievych. – Kyiv: Publishing House Lira-K, 2017. – P. 8.

pedagogical activity is based on certain patterns and is carried out not only under the influence of management⁹.

I. Drach notes the universal feature of the management process in educational institutions: the combination of organizational and pedagogical components. The organizational component is related to the coordination of functions of structural units and individual officials, pedagogical with the implementation of modern content and technologies of educational training¹⁰.

Therefore, the laws in the management of a professional school can be seen in the stable relationships and interdependencies between the management process, certain conditions, external and internal factors, components in the pedagogical and managerial process. These include: management efficiency and its dependence on the environment; from the creation of conditions that are necessary for the implementation of the goals and objectives of the professional institution; from adequate managerial influence, self-regulation and self-organization in the educational environment and between its subjects.

In the field of education, cooperation is aimed at overcoming the shortcomings of traditional learning, which aims to provide subjects of the educational process with strong life motivation, development of their potential, creativity, confidence in their rights and awareness of responsibilities, autonomy and self-actualization.

Thus, cooperation is interpreted as the idea of joint interaction of the subjects of the educational process, based on mutual understanding, joint analysis, development and results of this interaction.

The implementation of the principle of cooperation in the management of a professional school is to perceive the educational process only on the subject – the subjective interaction of its participants, who must act together, be partners, and form a union of older and more experienced generation with less educated.

It is noted that the main purpose of professional education is the general and professional development of the individual, the formation of his professional culture. Therefore, regardless of who is trained by professional education institutions, what education they provide, the main thing is the level of general and professional education and professional development that these institutions provide.

Thus, we have determined that a very important aspect in professional education is given to the principle of cooperation of the subjects of the educational process of a professional institution. After all, this principle, in addition to affirming the subjects of the educational process as individuals as the highest value, affects the ability to build such a harmonious relationship between students and teachers with the development of professionally necessary knowledge.

The principle of cooperation is a metaphorical rather than a scientific concept, as noted by G. Ilyin¹¹, because the use of this concept is quite wide today, so this term can be used within the applied model, which focuses on cooperation between the head of a professional educational institution, teachers and themselves students.

This means that in the interaction of the subjects of the educational process of a professional institution there is a need not only to form certain knowledge, but also to motivate them to creative, productive and quality work. In this way (application of knowledge in practice) students will acquire the most important competencies. To do this, as Z. Kurland emphasizes, it is necessary to motivate students to plan their work and the work in such a way that it is focused on cognitive, transformative, integrative, communicative, value-oriented, moral, aesthetic and ethical direction.

Therefore, when planning the theoretical part of training, it is necessary to increase the time for all the above types of direction in educational interaction. To use teachers in their activities

⁹ Pryshcepa S. M. Basic concepts and principles of management of educational institutions. – [Electronic resource]: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/2375/1/%.pdf>.

¹⁰ Drach I. I. Management of formation of professional competence of masters of pedagogy of higher school: theoretical and methodical bases. Monograph / I. I. Drach. – K.: «Dorado-Druk», 2013. – P. 121.

¹¹ Law of Ukraine "On Professional-technical Education" [Electronic resource]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.

active teaching methods aimed at implementing a personality-oriented approach in the educational process. Thanks to such planning and organization of interaction of subjects of educational process, with use of modern practically-designed methods of training the productivity of individual and independent work will considerably improve, productivity and a creative component will increase. But it is worth offering students such types of work that they have a practical application and social or scientific value, meet the requirements of the labor market, are focused on the individual characteristics of the student, his skills, abilities. Of course, all this should be based on the obtained theoretical knowledge or would require the use of research, Internet resources and so on. An important task of such work and cooperation should be that in such activities, the focus of professional education should be related to the motives, goals of students and facilitate the transition from its competence (as a future employee) to social and professional competence at the workplace place¹².

In this case, the head of the professional institution should pay attention to the peculiarities of team management, taking into account personal characteristics, which are manifested in the implementation of the ideas of subject-subject management, provided by preservation, adaptation and development of the professional institution, search for resources for the development of the educational institution not only in the external environment, but also in the personal potential of the teachers themselves, ensuring the realization of their personal meanings, self-development and self-realization. In terms of human-centered, personality-oriented approach to the management of the teaching staff to replace the philosophy of «influence» comes the philosophy of «cooperation», «interaction»^{13, 14, 15}.

After all, as noted by E. Kovalenko, subject-subject management is the interaction and the result of such a common activity between the leader and his subordinates in the process of which their interaction with each other, as well as the exchange of actions, information, change of state, spiritual and moral values, mutual understanding is created and there is motivation for joint activities in achieving the goal.

The main features of such joint interaction E. Kovalenko defines the dialogic orientation; encouraging teachers to self-actualization and self-development, which will encourage the process of intensification of teachers' self-improvement; cooperation of subjects of educational process; application of teachers' experience for further productive development; involvement of the head of the educational institution in understanding the problems of each teacher, his values and needs; focus on psychological and social integration; construction of such interaction on a partnership basis, but with preservation of subordination rules, at what the head has to consider at such interaction personal features of the teacher; building the foundations of interaction on a psychological-empathic understanding, but which should not interfere with rational decisions¹⁶.

But we should also not forget that such a relationship should be spread not only among the leader and the teaching staff, but also close and intertwined with such interaction and interaction with the student body, which should also be based on humane foundations, taking into account partnerships and the principle of general cooperation. Researchers emphasize that it is very important to take into account the values, worldview, decisions, wishes of the subjects, regardless of their biological age. Yes, they need a little more support and mentoring to help them reach their potential, overcome psychological, social or personal difficulties.

¹² Kurliand Z. N. Theory and methods of professional education: textbook. / Z. N. Kurliand, T. Yu. Osypova, R. S. Hurin. – K.: Znannia, 2012. – 390 p. – [Electronic resource]:

https://pidruchniki.com/1281041955047/pedagogika/meta_zavdannya_printsipi_profesynoyi_osviti.

¹³ Danylenko L. I. The main directions of development of educational innovation management / L. I. Danylenko // Innovation management in education. – K.: Sk. svit, 2007. – P. 82-95. – «Sk. svit».

¹⁴ Marmaza O. I. Innovative approaches to school management / O. I. Marmaza. – Kh: Publishing group «Osнова», 2004. – 240 p.

¹⁵ Bekh I. D. Principles of innovative education / I. D. Bekh // Education and management. – 2005. – T. 8. – 2005. – № 3-4. – P. 7-20.

¹⁶ Kovalenko E. I. Innovative approaches to the management of secondary schools / E. I. Kovalenko / Psychological and pedagogical sciences. – 2015. – № 3, p. 10-11.

E. Kovalenko emphasizes such general managerial support of personal and professional development of subjects of educational process, where the common definition should be aspirations, common and personal purpose, problems, opportunities and ways of overcoming obstacles for the fullest possible identification, self-realization, development and realization of their personal and professional potential¹⁷.

Thus, the activity of a teacher of a professional institution provides management of the process of acquiring knowledge, skills, abilities and development of students. The characteristics of this activity can be defined as manageability. The learning process is characterized by such qualities as communication, efficiency, distribution. Such interaction of the subjects of the educational process is impossible without establishing contact based on the study of individual characteristics. In the process of learning there is a need, in case of change of conditions (in comparison with the planned), correction of educational activities to achieve the goal. This rapid response to changing conditions is characterized by such a quality as efficiency. Communicative aspect, motivation, purposefulness, constructiveness, creativity – this is professional communication and organization of cooperation between the subjects of the whole educational process.

Also, the principle of cooperation presupposes the position of the head of the educational institution and the teacher not outside, but in the center of the educational system, ie, they should act as mentors, as consultants, organizers of the learning process and training, a kind of mediator between students and their own and socio-theoretical experience, which should focus in its focus on subject-subject productive and productive interaction. It should be noted that the significant impact on students will not be information and words of the teacher or supervisor, but through their personality traits. Of course, the informal style of teaching frees the teacher from the exhausting role of «omniscient», but forces to perform no less important role of a «person who can be wrong»¹⁸.

In general, V. Sukhomlinskyi was probably the first teacher who emphasized the interaction between the subjects of the educational process on the rights of their reflexive activity, the process of self-knowledge, self-education, emotionally trusting communication¹⁹.

Ja. Fomenskyi on the principle of cooperation defined the interaction of the subjects of the educational process «... so that everything that is taught to youth in accordance with its development, does not force them to do anything against their will and as a result of coercion, but, on the contrary, allows ... do everything voluntarily and independently with a certain enthusiasm»²⁰.

A. Blonsky and S. Shatsky draw attention to such an important feature of the principle of cooperation. They believed that in the management of the educational process should not be strict regulations, formalism, suppression of creative independence of participants in the pedagogical process, because it all leads to petty guardianship, as well as provokes protest²¹.

Thus, we can define the essence of the principles of management in a professional school as an activity provided by a set of purposeful influences of the subject of management on the managed system, which are consistent with the mechanisms of its self-organization and aimed at maintaining the system and ensuring its development. management of professional training of future specialists, in particular, the formation of professional competence of students of a professional institution.

According to scientists (V. Kremen, S. Pazynich, O. Ponomariov), professional education needs a radical modernization in the direction of compliance of the structure and content of training with the needs, changing the paradigm of organizational and staffing of the educational process,

¹⁷ Kovalenko E. I. Innovative approaches to the management of secondary schools / E. I. Kovalenko / Psychological and pedagogical sciences. – 2015. – № 3, p. 10-11.

¹⁸ Humanistic didactics V. O. Sukhomlinskyi / Compiler and author of the preface V. I. Lozova. – Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University, 2005. – P. 24.

¹⁹ Humanistic didactics V. O. Sukhomlinskyi / Compiler and author of the preface V. I. Lozova. – Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University, 2005. – P. 15.

²⁰ Pedagogical heritage / structure. V. M. Klarin, L. N. Druzhynskyi. M., 1988. P. 86-87.

²¹ Humanistic didactics V. O. Sukhomlinskyi / Compiler and author of the preface V. I. Lozova. – Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University, 2005. – P. 56.

improving its quality by optimizing the content of education and through the introduction of innovative pedagogical technologies, humanization and humanization²².

Consonant reasoning can be traced in I. Drach, who notes that given the paradigm shift in education in terms of innovative development of society, the paradigm of training management also needs significant modernization. The main characteristics of training management, the researcher calls the subject and object of the educational process. The subject of professional training management is the total number of participants in the educational process (administrative, scientific and pedagogical staff, students), and the object of management is the total sphere of educational life, which ensures the positive development of this process.²³.

So, modern requirements and transformations in the field of education require the transfer of management in the educational process to a new qualitative level, which should be based on a human-centered approach and personal orientation towards its implementation. After all, focusing on the individual, taking into account the needs of the individual, creating appropriate conditions for such personal and professional development of each subject of the educational process, its motivation for quality and effective teaching, ensuring self-realization of students and determines the important and main essence of new rules and principles in the management of the teaching staff and professional educational institution in particular²⁴.

H. Yelnykova defines competence from the standpoint of anthropocentrism as a special form of personal finding of the individual in the case, the product of holistic, not just "knowledge" education. The peculiarity of competency education in comparison with the traditional subject researcher calls it qualitatively other properties: subjective orientation, activity, supersubjectivity. The student in this process should be focused not only on a particular subject, but also on their own development, which encourages him to become a professional who consciously predicts and builds his future²⁵.

It should also be emphasized that the competence training of students of a professional school should include knowledge, self-development of the individual, productive and high-quality self-realization in professional activities, development of skills and desire to acquire new skills, readiness to work in rapid change. The separation of the personal component in the professional competence, which contains socially and professionally significant personality qualities, strengthens the personal orientation of the management of professional training of students. In view of this, the implementation of management on the basis of anthropocentrism means shifting the emphasis in the training of future professionals: it becomes important not only to ensure learning outcomes, but also to help individuals in self-knowledge and self-realization in education, finding their place in society. The importance of competence management lies in the integration and systematization of managerial influences of all levels on the process of formation of professional competence of students of a professional institution. The application of a systems approach in considering the process of managing the formation of their professional competence is the most adequate in combination with a synergetic approach, which involves knowledge of processes and phenomena in nonlinear, coherent, open systems.

As we can see, the idea of the principle of cooperation in pedagogy is not so modern, because the ideas of this principle are in tune with the humanistic psychological and pedagogical views, which are traced in the theoretical heritage since the early twentieth century. Peculiarities of this principle from the pedagogical point of view are that the revealed regularities of such interaction of subjects of educational process can be effectively used in teaching practice, but only taking into account certain organizational and pedagogical conditions.

²² Kremen V. G. Management philosophy: The textbook for university students / V. G. Kremen, S. M. Pazynich, O. S. Ponomariov. – K.: Knowledge of Ukraine, 2007. – P. 364-365.

²³ Drach I. I. Management of formation of professional competence of masters of pedagogy of higher school: theoretical and methodical bases. Monograph / I. I. Drach. – K.: «Dorado-Druk», 2013. – P. 129.

²⁴ Bekh I. D. Principles of innovative education / I. D. Bekh // Education and management. – 2005. – T. 8. – 2005. – № 3-4. – P. 7-20.

²⁵ Drach I. I. Management of formation of professional competence of masters of pedagogy of higher school: theoretical and methodical bases. Monograph / I. I. Drach. – K.: «Dorado-Druk», 2013. – P. 147.

Thus, the introduction of competency management on the basis of the principle of cooperation in training students of professional education on human-centered, systemic and synergetic approaches means a qualitative change in the content and process of their training to a level that ensures the integrity of this training; updating and taking into account the experience of students in the educational process; creating an environment that will be focused on the free and conscious choice of technologies and means of development and self-realization.

In our opinion, in accordance with the definition of approaches to the principle of cooperation, we need to create the right organizational and pedagogical conditions for the formation of professional competence of students in a professional educational institution.

Also, exploring the theoretical foundations of the principle of cooperation in the management of a professional school, we can conclude that patterns in its management can be seen in the stable relationships and interdependencies between the management process and external structural components and conditions between the educational management system and pedagogical components this process.

In the field of education, cooperation is aimed at overcoming the shortcomings of traditional education, which aims to provide the subjects of the educational process with strong life motivation, building their potential, creativity, confidence in their rights and awareness of responsibilities, autonomy and self-actualization.

Thus, cooperation is interpreted as the idea of joint interaction of the subjects of the educational process, based on mutual understanding, joint analysis, development and results of this interaction. The implementation of the principle of cooperation in the management of a professional school is to perceive the educational process only on the subject – the subjective interaction of its participants, who must act together, be partners, form a union of older and more experienced generation with less educated. Also, the impact of the implementation of the principle of cooperation in the management of a professional educational institution on the formation of professional competence should be based on human-centered, systemic and synergetic approaches.

Reference:

1. Vesnin V. R. Fundamentals of management: a textbook / V. R. Vesnin. – M.: Prospectus, 2013. – 320 p.
2. Humanistic didactics V. O. Sukhomlinskyi / Compiler and author of the preface V. I. Lozova. – Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University, 2005. – 116 p.
3. Danylenko L. I. The main directions of development of educational innovation management / L. I. Danylenko // Innovation management in education. – K.: Sk. svit, 2007. – P. 82-95. – «Sk. svit».
4. Drach I. I. Management of formation of professional competence of masters of pedagogy of higher school: theoretical and methodical bases. Monograph / I. I. Drach. – K.: «Dorado-Druk», 2013. – 456 p.
5. Law of Ukraine "On Professional-technical Education" [Electronic resource]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.
6. Kalinina L. M. Strategic management of an educational organization: textbook. / L. M. Kalinina, E. I. Kovalenko. – Nizhyn: NDU, 2013. – 65 p.
7. Kovalenko E. I. Innovative approaches to the management of secondary schools / E. I. Kovalenko / Psychological and pedagogical sciences. – 2015. – № 3, p. 7-14.
8. Kremen V. G. Management philosophy: The textbook for university students / V. G. Kremen, S. M. Pazynich, O. S. Ponomariov. – K.: Knowledge of Ukraine, 2007. – 360 p.
9. Kurliand Z. N. Theory and methods of professional education: textbook. / Z. N. Kurliand, T. Yu. Osypova, R. S. Hurin. – K.: Znannia, 2012. – 390 p. – [Electronic resource]: https://pidruchniki.com/1281041955047/pedagogika/meta_zavdannya_printsipy_profesiynoyi_osviti
10. Marmaza O. I. Innovative approaches to school management / O. I. Marmaza. – Kh: Publishing group «Osnova», 2004. – 240 p.
11. Pedagogical heritage / structure. V. M. Klarin, L. N. Druzhynskyi. M., 1988. P. 86-87.

12. Pryshcepa S. M. Basic concepts and principles of management of educational institutions. – [Electronic resource]: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/2375/1/%.pdf>.
13. Bekh I. D. Principles of innovative education / I. D. Bekh // Education and management. – 2005. – T. 8. – 2005. – № 3-4. – P. 7-20.
14. Serheeva L. M. Management of development of a professional educational institution: praxeological principles: textbook. / L. M. Serhheeva, T. O. Lukina. / L. M. Serhheeva, T. O. Lukina., Yu. S. Krasyl'nyk, O. V. Pashchenko, T. I. Stoichyk, V. O. Kuprievych. – Kyiv: Publishing House Lira-K, 2017. – 124 p.
15. Khrykov Ye. M. Educational institution management: textbook. / Ye. M. Khrykov – K.: Znannia, 2006. – 365 p.

1.4. STATE-PUBLIC DEPARTMENT OF ACTIVITY OF INSTITUTIONS OF PROFESSIONAL EDUCATION

1.4. ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність. Успішна робота закладу фахової передвищої освіти на ринку освітніх послуг в умовах зростання конкуренції не можлива без створення сучасної системи управління закладом освіти. Тому система управління повинна постійно розвиватися і вдосконалюватися. Реалізація діяльності закладу фахової передвищої освіти відбувається відповідно до законів України «Про освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», Статуту закладу та інших чинних нормативних документів. Основними напрямками розвитку освіти є демократизація, децентралізація, перехід до державно-громадської моделі управління освітою. Так у Законі України «Про фахову передвищу освіту» наголошено про порядок, умови, форми та особливості здобуття фахової передвищої освіти та регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначено компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері фахової передвищої освіти. Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи фахової передвищої освіти, створює умови для поєднання освіти з виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможних фахівців для забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави. В Національній доктрині розвитку освіти наголошено на стратегії розвитку національної системи освіти, вона повинна формуватися адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, що забезпечить стійкий рух та розвиток України в першій чверті ХХІ століття, інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір, перехід від державного до державно-громадського управління, з чітким розмежуванням функцій між центральними, регіональними і місцевими органами управління, забезпеченням самоврядування навчально-виховних закладів і наукових установ, утвердження у сфері освіти гармонійного поєднання прав особи, суспільства й держави. Основними складовими державно-громадського управління закладом освіти визначено: співпраця навчальних закладів з органами державної влади; розвиток органів студентського самоврядування, колективного управління; співпраця з батьками; розширення зв'язків з місцевою громадою, громадськими організаціями, підприємствами, спонсорами.

Метою статті є спроба проаналізувати сутність та особливості державно-громадського управління й форми його впровадження в діяльності сучасного закладу фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Питання державно-громадського управління досліджували В. Бочкар'єв, А. О. Гошко, В. А. Грабовський, Г. В. Єльнікова, О. І. Зайченко, М. С. Комарницький, В. М. Князев, Т. І. Шамова та ін.

У дослідженні В. А. Грабовського зазначено, що поєднання державного й громадського управління в освіті створює державно-громадське управління, що наголошує пріоритет держави з обов'язковим урахуванням громадської думки. Роль державного управління в суспільному житті полягає в безперервному регулюванні динамічних процесів життєдіяльності суспільства в усіх його сферах²⁶.

²⁶ Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. – К., 2006. – С. 48.

На думку автора державно-громадське управління освітою – це процес поєднання діяльності державних та суспільних суб'єктів управління в інтересах людини, соціуму, влади²⁷.

При цьому державно-громадське управління освітою визначається як інтеграція трьох напрямів роботи:

- демократизація діяльності органів державної влади й управління освітою;
- розвиток самоврядних асоціацій учасників освітньої діяльності (професійних асоціацій педагогів, органів студентського й батьківського самоврядування всіх рівнів);
- організація громадських органів управління освітою, де представлено всі верстви населення²⁸.

М. С. Комарницький розглядає такі напрями розбудови державно-громадського управління, як відкритість й прозорість освітньої політики та інституційний розвиток. Він пропонує залучати громадськість до управління муніципальною освітньою системою, по-перше, починати з шкільного рівня; по-друге, при створенні локальних освітніх округів; по-третє, на міському рівні, створюючи батьківські асоціації, органи студентського самоврядування, опікунсько-наглядові ради та інші інституції. Автор підкреслює необхідність довільного створення освітніх округів за ініціативою місцевої громади, що дасть змогу обраним представникам виходити із пропозиціями до управління освіти та інших місцевих структур щодо поліпшення навчання й виховання підростаючого покоління²⁹.

Г. А. Балихін зазначає, що розширення участі суспільства в управлінні освітою можна досягти шляхом створення: системи піклувальних рад (освітніх організацій, муніципалітетів тощо), закликаної підсилити увагу всього місцевого співтовариства до проблем розвитку та потреб освіти, забезпечити надходження до освітніх організацій додаткових ресурсів – фінансових, матеріальних, кадрових, їх ефективне використання й громадський контроль за діяльністю адміністрації; фондів підтримки освіти (освітніх організацій), акумулюючи засоби юридичних й фізичних осіб та спрямовуючи їх на вирішення конкретних проблем даної сфери; системи підтримки професійних співтовариств у сфері освіти й залучення їх до вирішення питань освітньої тактики й стратегії на федеральному й регіональних рівнях; умов розвитку недержавного сектору в освіті; податкових умов для стимулювання різних форм самоорганізації населення й господарюючих суб'єктів на підтримку освіти³⁰.

Г. В. Єльнікова доводить, що залучення громадськості до прийняття управлінських рішень на різних щаблях управлінської вертикалі можна здійснити різними способами, і пропонує моделі державно-громадського управління³¹.

Перша модель структурно-громадського супроводу передбачає, що субординаційна вертикаль управління закладом фахової передвищої освіти незалежно від форми власності, на кожному щаблі супроводжується відповідною громадською структурою. Основним завданням громадських структур є незалежна експертиза стану справ в освіті та діалог з владними структурами для встановлення балансу інтересів громадськості й органів управління фаховою передвищою освітою. Громадські структури діють поруч з державними структурами управління. Вони встановлюють комунікаційні зв'язки всередині кожного управлінського рівня та між щаблями управління. Результатом, за думкою автора, має бути встановлення рівноваги між вимогами держави й запитам громадян.

²⁷ Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. – К., 2006. – С. 87.

²⁸ Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. – К., 2006. – С. 88.

²⁹ Єльнікова Г. В. Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління // Директор школи. – 2003. – № 40. – С. 10-11.

³⁰ Бальхін Г. А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект / Г. А. Бальгин. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2003. – 428 с.

³¹ Закон України «Про фахову передвищу освіту». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>.

Другою є модель інформаційно-громадського супроводу, де поєднуються зусилля державних структур управління фаховою передвищою освітою з громадськими структурами закладів. Згори вниз просувається детермінаційна інформація (нормативно-правова та суспільно-ціннісна). Знизу догори – претензійна (реакція виконавців, громадськості на детермінаційну інформацію). На кожному етапі управління створюється адаптаційний структурний підрозділ, основним призначенням якого є узгодження зустрічних потоків інформації та визначення вектору переваг. Оброблена інформація передається в структуру, що приймає рішення. Процес узгодження інформації адаптує управлінське рішення до зовнішніх і внутрішніх умов шляхом установалення балансу інтересів всіх учасників освітнього процесу.

Третя модель субординаційно-проміжного партнерства передбачає підвищення рухомості субординаційних стосунків по всій вертикалі. Це відбувається тому, що для виконання завдань залучається громадськість, і стосунки тимчасово перетворюються в партнерські, поширюючи горизонтальні зв'язки. Після досягнення кожної часткової мети тимчасова команда розпускається, і знову поновлюється субординаційна вертикаль. Основне призначення такої моделі – створення механізму субординаційно-партнерських стосунків для взаємоадаптації різноспрямованих активностей відповідно до загального вектору переваг³².

Функціонування державно-громадської системи управління освітою неможливе без добровільної активної участі в управлінні представників широкої громадськості: громадських лідерів, зокрема, депутатів, членів освітніх громадських організацій, бізнесменів, духовенства, батьків, педагогів.

І. Довбиш характеризує різні рівні участі громади в управлінні закладом освіти, а саме: перший рівень – участь в управлінні через раду навчального закладу, яка приймає управлінські рішення відповідно до повноважень, визначених статутом закладу; другий рівень – участь через діяльність колегіального органу управління закладом освіти (педрада) та органів громадського і студентського самоврядування – батьківський комітет, піклувальна рада, студентська рада (парламент) закладу освіти; третій рівень – індивідуальна участь через партисипативні структури тимчасового характеру (ініціативні групи, комісії, погоджувальні ради, конференції, збори)³³.

У сучасних дослідженнях наголошується, що сутність державно-громадського управління в сучасній освіті передбачає узгоджену взаємодію між державою й громадою у вирішенні різноманітних питань освіти, пов'язаних з можливістю відповідально і результативно впливати на освітню політику, прийняття управлінських рішень, створення здорового соціального середовища для учнів та ін.

Розуміння сутності державно-громадських відносин передбачає узгодження і визначення уявлень про можливості державної та громадської складових й відносин між ними, що складаються на договірній основі. Державна складова освіти має гарантувати забезпечення доступності й рівних можливостей для отримання повноцінної якісної освіти. В громадській складовій можна виокремити: внутрішні компоненти, а саме внутрішня професійна спільнота, студентське самоврядування тощо; зовнішні компоненти – представники батьків, бізнесу, громадських організацій, асоціації випускників, фонди розвитку тощо.

При цьому під громадськістю ми розуміємо організовані структури, що відображають інтереси соціальних груп в системі освіти і не підпорядковуються органам управління освітою, наприклад: безпосередньо не пов'язані з системою освіти (об'єднання роботодавців, творчі спілки, наукові установи); об'єднання працівників освіти (асоціації педагогів-дослідників, асоціації керівників закладів освіти тощо); об'єднання учасників освітнього

³² Закон України «Про фахову передвищу освіту». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>.

³³ Довбиш І. Модель державно-громадського управління ЗНЗ // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 1. – С. 69-75.

процесу (викладачів, батьків, студентів); забезпечення системи освіти певними ресурсами (за рахунок позабюджетних коштів – проектні групи, дослідницькі лабораторії, тимчасові науково-дослідницькі колективи тощо).

Ці структури можуть бути постійними (асоціації, об'єднання, ради, некомерційні партнерства) або тимчасовими (зібрання, наради, конференції).

Представляти інтереси певних соціальних груп у сфері освіти можуть також фахівці, що вивчають освітні запити й проблеми населення (соціологи, психологи, організатори освіти). Цю групу спеціалістів можна визначити як групу експертів з соціальних проблем освіти. До громадськості можна віднести також групу експертів з питань управління освітніми системами, незалежних від органів управління освітою.

Цілі державно-громадського управління освітою не можуть ставитися лише системою освіти, вони повинні формуватися в діалозі між усіма замовниками й конкретними споживачами результатів освіти. До замовників освітніх послуг можна віднести дітей, батьків, підприємства, організації, місцеву та регіональну владу.

Державно-громадське управління освітою розвивається на основі принципів, що передбачають, насамперед, відкритість, демократичність, взаємодію, узгодженість, участь та спільне управління.

Суттєвою ознакою, що характеризує перехід до державно-громадського управління освітою, є створення недержавних структур, які розширюють можливості шкіл у виборі шляхів свого ресурсного забезпечення (центри освітніх технологій, ресурсні центри, фонди та інші структури з підтримки освітніх ініціатив тощо).

Безсумнівною ознакою державно-громадського управління вважається поява горизонтальних управлінських структур у вигляді піклувальних рад, асоціацій, громадських організацій.

У той же час, як показує досвід, сам факт наявності піклувальних рад (чи інших аналогічних структур) не можна розглядати як ознаку державно-громадського управління, оскільки в таких структурах не приймаються будь-які рішення, обмежуючись погодженням з рішеннями, які передбачає адміністрація закладу освіти; в певних навчальних закладах вони існують формально; не завжди і не скрізь можна створити «горизонтальні» управлінські структури (наприклад, через відсутність на даний момент потрібних людей, які могли б увійти до складу Піклувальної ради). Проте завжди є можливість організувати діалог з місцевим соціумом з актуальних проблем розвитку освіти, який розглядається як одна з принципових змін в системі управління освітою.

Можна виокремити наступні основні ознаки державно-громадського управління:

- спільна управлінська діяльність державних і недержавних структур у керівництві освітніми проектами;
- прийняття рішень державним органом управління з обов'язковим узгодженням проекту рішення з представниками громадськості;
- делегування частини владних повноважень структурам, що представляють інтереси певних груп громадськості.

У сучасній освітній практиці поняття «державно-громадське» та «громадсько-державне управління» зустрічаються доволі часто, що підкреслює становище, згідно з яким суспільство створює державу як інструмент досягнення власних цілей, що характеризує демократичне суспільство. Проте, в центрі уваги знаходиться державний навчальний заклад, і саме держава (в особі керівника) виступає ініціатором розвитку взаємодії з громадськістю на рівні закладу освіти.

Державно-громадське управління має вертикальну будову й знаходиться під контролем у держави, диктує умови нижчим організаціям. Це чітко прослідковується в текстах Закону «Про освіту», де обґрунтовуються цілі, завдання, функції держави по відношенню до освітніх установ – механізми державного управління. Однак у Законі присутня (хоча і меншою мірою) громадська складова, наприклад, право освітніх установ створювати освітні об'єднання – асоціації, фонди, тобто громадські структури. З іншого боку, громадські

структури управління залишаються нерозвиненими й частково через просте небажання цього партнерства з боку державних структур.

Заклад фахової передвищої освіти як соціально-культурний центр є місцем інтересів як держави, так і громади, він виступає одночасно часткою суспільного життя й елементом структури, що підвладна державному контролю.

В умовах розвитку демократії й розширення практики співуправління заклади фахової передвищої освіти все більше будуть спиратися на громадські організації й громади. Це допоможе завершити перехід від політики патронажу й домінування державного над громадським до їх конструктивного партнерства та взаємодії. Завдання демократизації управління в результаті конструктивного діалогу закладу фахової передвищої освіти, громадськості й держави полягає у тому, щоб об'єднати всіх суб'єктів для спільних дій на основі їх реальної зацікавленості в розвитку освіти.

У ряді закордонних країн створення та функціонування закладів фахової освіти здійснюється за ініціативи громади. Так виникають приватні заклади освіти, що засновані громадою. Наприклад, у Нідерландах близько 70% фахових закладів освіти управляються батьками та громадою; у багатьох польських громадах, особливо на селі, створюються Асоціації розвитку села, які одним зі своїх завдань мають розвиток культури та освіти на селі. Таким чином, здійснення управління закладом фахової освіти громадою (через асоціації, громадські організації) має вплив на якість навчання, ресурсне забезпечення та рівень якості освіти в навчальному закладі.

Отже, державно-громадське управління – це управлінська діяльність, яка здійснюється структурами громадянського суспільства – добровільно утвореними об'єднаннями, асоціаціями й організаціями громадян, які впроваджують громадську освітню політику на основі демократичних процедур самоуправління й співуправління.

Система державно-громадського управління освітою включає учасників освітнього процесу, їхні органи управління та органи державного управління освітою; нормативно-правову базу, яка регламентує діяльність суб'єктів державно-громадського управління освітою; процедури та механізми їх взаємодії.

Висновки. Впровадження громадсько-державних форм управління освітою створює умови для прояву високої активності членів громади та їх зацікавленої участі в діяльності, а також для самоорганізації громад. У сучасних умовах в закладах фахової передвищої освіти для того, щоб вижити й ефективно функціонувати, необхідно здійснювати узгодження своїх цілей з цілями батьків, з суб'єктами ринку праці та освіти; переглянути форми та методи роботи з батьками, розвивати в них навички благодійності, громадянської активності, розширити їхню участь у виробленні, прийнятті та реалізації правових і управлінських рішень в освіті; вміти співпрацювати з жителями мікрорайону, меценатами, депутатами, організаціями та установами.

Цей процес має забезпечуватися як відповідною нормативно-правовою базою, так і реальними механізмами дієвої громадської участі у розвитку фахової освіти. Громадсько-державні органи управління освітнім закладом створюються з метою зростання впливу громади на управління та розвиток фахового закладу. У відповідності до положення про діяльність закладу фахової передвищої освіти, вони розглядають та затверджують стратегічні питання розвитку навчального закладу. Створені у навчальному закладі громадські ради, органи управління дозволяють здійснювати жорсткий громадський контроль за діяльністю навчального закладу. В умовах реформування громадського управління, освітній заклад стає підзвітним у своїй діяльності перед місцевою громадою. Такою формою підзвітності є відкриті звіти закладу фахової передвищої освіти, звітування керівників перед громадськістю, матеріали яких висвітлюють у пресі та розміщують на сайті в Інтернет мережі та в соціальних мережах.

Таким чином, з вищезазначеного можна зробити висновок про те, що сучасна модель державно-громадського управління освітою в Україні відповідає загальним тенденціям розвитку державотворення, які орієнтуються на активне використання потенціалу

громадськості у вирішенні суспільних потреб, тож інтегрує складові двох моделей: державної та громадської, а отже, складає синтезовану – державно-громадську модель управління. Залучення представників усіх категорій учасників освітнього процесу (батьків, педагогів, студентів), а також представників громадськості до управління закладу освіти, дозволить забезпечити підвищення якості надання освітніх послуг; виховання громадянської позиції в середовищі підростаючого покоління; розвиток спільної відповідальності усіх суб'єктів навчально-виховного процесу тощо. Безумовно одним із головних стратегічних напрямів сучасного державно-громадського управління має стати забезпечення умов для задоволення потреб громадян, суспільства та ринку праці в якісній професійній освіті шляхом створення нових механізмів регулювання фахової передвищої освіти, що потребує оновлення структури, змісту, спрямованості освітніх програм, формування системи навчання для забезпечення конкурентоспроможності України на європейському та світовому рівнях

Література:

1. Балыхин Г. А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект / Г. А. Балыхин. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2003. – 428 с.
2. Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. – К., 2006. – 233 с.
3. Громадсько-активні школи в Україні: кроки до дій. Посібник зі створення та управління громадсько-активною школою. ВФ «Крок за кроком». – 2-ге вид. – К.: СПД-ФО Парашин К. С., 2008. – 164 с.
4. Джон П. Кретцман, Джон Л. Макнайт. Розбудова громад за рахунок внутрішніх ресурсів. Шлях до відкриття й мобілізації ресурсів громади / Пер. з англ. – К.: Четверта хвиля, 2006. – 256 с.
5. Довбиш І. Модель державно-громадського управління ЗНЗ // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 1. – С. 69-75.
6. Закон України «Про фахову передвищу освіту». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>.
7. Єльнікова Г. В. Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління // Директор школи. – 2003. – № 40. – С. 10-11.
8. Комарницький М. С. Державно-громадська система управління освітою // Аспекти самоврядування. – 2000. – № 3. – С. 34-35.
9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
10. Суліма Є. Вища освіта в контексті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки // Вища школа. – 2012. – № 3. – С. 7-10.

1.5. THE INFLUENCE OF ACADEMIC STAFF ON THE KEY PERFORMANCE INDICATORS OF THE UNIVERSITY

1.5. ВПЛИВ АКАДЕМІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ НА ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ

Питання оцінювання ефективності діяльності закладів вищої освіти є актуальним у European Higher Education Area, EHEA (Європейський простір вищої освіти) про що свідчать аналітичні звіти European University Association, EUA (Європейська асоціація університетів): Estermann T., Kupriyanova V., Casey M. (2018); Efficiency, Effectiveness and Value for Money: Insights from Ireland and Other Countries; Estermann T., Kupriyanova V. (2018). Efficiency, Effectiveness and Value for Money: Insights from the UK and Other Countries; Pruvot E. B., Estermann T. (2017); University Autonomy in Europe III: The Scorecard 2017), так і в Україні (публікації вітчизняних дослідників таких як Г. Середя, С. Курбатов, В. Рябченко, Н. Хворостяна, А. Гаращенко) та ін. Також у даних працях постає актуальним питання впливу та ролі академічного персоналу на показники ефективності діяльності університету.

У звіті T. Estermann, V. Kupriyanova «*Insight from Ireland and other countries*» аналізується розвиток вищої освіти Ірландії та її становлення на досягнення ефективності діяльності університетів³⁴. Значну увагу авторами приділено академічній автономії та розвитку вдосконалення викладання і навчання. У зв'язку з цим в Ірландії було проведено Національний форум для викладання та навчання, на якому обговорювалися сертифікація здібностей у викладанні, розвиток цифрових ресурсів у викладанні, налагодження зв'язків серед колег та однодумців, створення простору для спілкування та обміну думок, залучення студентів до процесу вдосконалення викладання і навчання.

Ірландські заклади вищої освіти активно працюють разом, щоб підвищити освітню ефективність і результативність. Це має вирішальне значення в світлі значних змін як в зарахуванні студентів, так і в фінансуванні. Відповідно до національних пріоритетів в області доступу до вищої освіти, сектор зробив серію недавніх успішних ініціатив, таких як впровадження центральних додатків і процесів прийому для доступу студентів, національне дослідження залученості студентів і спільне поліпшення викладання і навчання. Практики шляхом систематичного та системного обміну передовим досвідом та схемами спільної підтримки³⁵.

Автори акцентують значну увагу на тому, що одним із національних пріоритетів вищої освіти Ірландії – це відмінна та доступна система вищої освіти, відкрита для широкого кола потенційних студентів протягом усього життя. Для того, щоб реагувати на цей пріоритет найбільш ефективно, ірландські заклади вищої освіти спільно працювали над розробкою та впровадженням реформи та розширення схем доступу третього рівня для студентів з неблагополучного соціально-економічного походження та для студентів з обмеженими можливостями.

Задля досягнення ефективності діяльності університетів акцентовано увагу на таких складових освітньої діяльності університету:

- удосконалення викладання та навчання³⁶. Покращення викладання та навчання у співпраці надає можливість кращого використання ресурсів та покращення досвіду студентів. Сектор Ірландії досяг значного прогресу у галузі розширеного викладання та навчання через Національний форум сприяння викладанню та навчанню у вищій освіті.

³⁴ Thomas Estermann, Veronika Kupriyanova and Michael Casey (2018). Efficiency, Effectiveness and Value for Money: Insights from Ireland and Other Countries. URL: <https://eua.eu/resources/publications/756:efficiency,-effectiveness-and-value-for-moneyinsights-from-ireland-and-other-countries.html>.

³⁵ Thomas Estermann, Veronika Kupriyanova and Michael Casey (2018). Efficiency, Effectiveness and Value for Money: Insights from Ireland and Other Countries. URL: <https://eua.eu/resources/publications/756:efficiency,-effectiveness-and-value-for-moneyinsights-from-ireland-and-other-countries.html>.

³⁶ Там само.

Національний форум³⁷ ставить за мету підвищити якість навчального досвіду для всіх студентів, об'єднавши всіх тих, хто бере участь у формуванні викладання та навчання третього рівня в Ірландії, щоб підтримати та розвинути відмінні практики. Створення Форуму було зумовлене більш глибоким розумінням важливості академічного лідерства та професійного розвитку для викладання та навчання, необхідністю об'єднання прекрасної практики та "сприяння інноваціям, уникаючи дублювання", а також цифрових можливостей та викликів тощо;

– залучення студентів³⁸. Спільна закупівля інструменту опитування студентів може принести значні переваги як на інституційному, так і на національному рівнях, підсилюючи більш широкі процеси забезпечення якості та відгуків студентів. Це забезпечує цінність для закладів, яким не вистачає механізму опитування студентів, і пропонує більш впорядковану та інтегровану систему для тих, хто досяг більшого прогресу в цій галузі. Ірландське опитування участі студентів (ISSE)³⁹ було розроблено у відповідь на рекомендацію Національної стратегії вищої освіти до 2030 року щодо створення всеосяжної та анонімної системи зворотного зв'язку студентів у поєднанні зі структурами для забезпечення негайного вирішення проблем студентів. ISSE – це онлайн-опитування студентів, які навчаються на першому та середньому курсах, та викладачів аспірантів, які збирають інформацію про залучення студентів. Спираючись на австралійське опитування участі студентів (AUSSE), ISSE пілотувались у 2013 році за участю понад 12 700 студентів та 26 вищих навчальних закладів. Це перше національне опитування участі студентів в Ірландії та перше загальносистемне дослідження в Європі. Студентів запитують про їх досвід у таких сферах, як академічні виклики, активне навчання, студентський колектив, взаємодія та інтегроване в роботу навчання, а також результати їх навчання, готовність до кар'єри та загальне задоволення.

Таким чином, у звіті цікавим для нас є пріоритетний напрям роботи щодо удосконалення викладання та навчання, створення Національного форуму викладання та навчання, в якому зібрані ключові онлайн викладацькі та дослідницькі ресурси. Вражають результати роботи форуму, які розробили перші теми вдосконалення навчання та навчання в Ірландії, встановили маршрути для сертифікованого розвитку цілеспрямованих навчальних навичок, створити спеціалізовані цифрові ресурси для перетворення викладання, створити мережу для спілкування, консультацій та поширення, а також мобілізувати та залучити студентів до покращення викладання та навчання. Одними із ключових стейкхолдерів створення показників ефективності університету є академічний персонал та функції, які він виконує в житті університету.

V. Kupriyanova, T. Estermann, N. Sabic у праці «*Efficiency of Universities: Drivers, Enablers and Limitations*»⁴⁰ (Ефективність університетів: драйвери, можливості та обмеження), 2018 р. авторами розглянуто підходи до розуміння ефективності у сфері вищої освіти. Зокрема, виділено такі підходи: Resource-oriented (ресурсний) та Value-based (ціннісний).

Беручи до уваги безліч інтерпретацій, існуючі теоретичні та практичні підходи до підвищення ефективності в контексті вищої освіти можна умовно розділити на дві групи:

*Ресурсно-орієнтований підхід*⁴¹, орієнтований на продуктивність університетських операцій і ступінь, в якій діяльність досягає своєї мети. Мета при мінімізації використання ресурсів. Перша група визначень особливо підкреслює взаємозв'язок між отриманими результатами в порівнянні з використовуваними ресурсами. Згідно Ноенач⁴² (1982),

³⁷ Там само.

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

⁴⁰ V. Kupriyanova, T. Estermann, N. Sabic у праці «*Efficiency of Universities: Drivers, Enablers and Limitations*», 2018. URL:

https://www.researchgate.net/publication/326167933_Efficiency_of_Universities_Drivers_Enablers_and_Limitations.

⁴¹ Там само.

⁴² Hoensch, S. A. (1982). Pricing and Efficiency in Higher Education. *Journal of Higher Education*, 53(4), 403–418.

«викладачі, студенти та інші учасники вищої освіти роблять вибір, який визначає, чи будуть ці ресурси використовуватися ефективно чи неефективно». Таким чином, головне питання полягає в тому, чи може одна система або організація досягти кращих результатів при тих же або менших ресурсах. Визначення Ноєпач підкреслює, що за ефективність відповідають окремі особи і організації, які беруть участь у вищій освіті, і що про це слід судити відповідно до рівня вкладів, які використовуються для їх досягнення. Отже, ефективність вимагає детального вимірювання ефективності, будь то на індивідуальному, відомчому, інституціональному або системному рівні. У вищій освіті продуктивність часто вимірюється на основі кількості студентів на одного викладача або кількості журнальних статей, опублікованих на одного дослідника. Однак це призводить до додаткових проблем, тому що оцінки і порівняння вимагають чіткого знання того, якими повинні бути ці результати.

*Підхід, заснований на цінностях*⁴³, з акцентом на результати, досягнуті для кінцевих користувачів, включаючи студентів, роботодавців, місцеве співтовариство і суспільство в цілому, по вартості продукту або послуги. Друга група включає в себе більш широкий набір визначень, які фокусуються як на матеріальних, так і на нематеріальних ефектах ефективності, які можуть відчувати найрізноманітніші суб'єкти на різних часових горизонтах. У цьому контексті ефективність полягає в тому, як використовувати ресурси для максимально повного просування цілей суспільства⁴⁴. У Великобританії був прийнятий ціннісний підхід зі створенням цільової групи з модернізації та підвищення ефективності. Ця цільова група, створена університетами Великобританії в 2011 році, провела широкі консультації з сектором, а також з ключовими зацікавленими сторонами в державному і приватному секторах з метою вивчення факторів, що впливають на ефективність сектора⁴⁵ (Universities UK 2011). На першому етапі група запропонувала вийти за рамки короткострокових заощаджень і розглядати ефективність «як частину більш широкої стратегічної мети підвищення ефективності установ і забезпечення того, щоб вони продовжували забезпечувати високоякісне навчання і дослідження» (Universities UK 2011)⁴⁶. Згодом цей більш широкий підхід, що пов'язує ефективність і результативність, перетворився в концепцію співвідношення ціни і якості в світлі зростаючої відповідальності університетів перед своїми студентами, як платними клієнтами, а також донорами і платниками податків. Таким чином, співвідношення ціни і якості включає в себе три елементи, такі як економія (зниження витрат на що вводяться ресурси), ефективність (отримання більшого обсягу виробництва за той же або менший внесок) і результативність (поліпшення в тому, що університети планують робити). Іншими словами, співвідношення ціни і якості розглядається як досягнення економії, ефективності і результативності в тому, як університет набуває і використовує свої ресурси для досягнення своїх цілей⁴⁷ (Universities UK 2015).

Таким чином авторами зазначено, що різні приклади показують, що всі три елементи – економія, ефективність і результативність – однаково важливі в контексті вищої освіти.

Також у праці наведено драйвери, можливості, бар'єри та виміри ефективності (Efficiency Dimensions). До вимірів ефективності відносять⁴⁸:

⁴³ V. Kupriyanova, T. Estermann, N. Sobic у праці «Efficiency of Universities: Drivers, Enablers and Limitations», 2018. URL:

https://www.researchgate.net/publication/326167933_Efficiency_of_Universities_Drivers_Enablers_and_Limitations.

⁴⁴ V. Kupriyanova, T. Estermann, N. Sobic у праці «Efficiency of Universities: Drivers, Enablers and Limitations», 2018. URL:

https://www.researchgate.net/publication/326167933_Efficiency_of_Universities_Drivers_Enablers_and_Limitations.

⁴⁵ Universities UK. (2011). Efficiency and effectiveness in higher education: A report by the Universities UK Efficiency and Modernisation Task Group.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Universities, U. K. (2015). Efficiency, Effectiveness and Value for Money.

⁴⁸ V. Kupriyanova, T. Estermann, N. Sobic у праці «Efficiency of Universities: Drivers, Enablers and Limitations», 2018. URL:

https://www.researchgate.net/publication/326167933_Efficiency_of_Universities_Drivers_Enablers_and_Limitations.

– *operational efficiency (операційна ефективність)*; Операційна ефективність обумовлена необхідністю впорядкування бізнес-процесів і оптимізації використання ресурсів. Вона поєднує в собі широкий спектр дій або заходів, виконуваних для забезпечення ефективної реалізації повсякденної діяльності університету, включаючи управління об'єктами і приміщеннями, закупівлі, фінанси, управління персоналом і послуги підтримки студентів. Заходи щодо підвищення операційної ефективності можуть привести до внутрішньої інституційної реорганізації або обміну ресурсами між установами, що оптимізує їх діяльність;

– *efficiency in academic matters (академічна)*; Ефективність в академічних питаннях (ефективність в дослідженнях, викладанні і навчанні). Ефективність в академічних питаннях охоплює процеси, пов'язані з організацією викладання і досліджень. Приклади включають в себе оптимізацію академічного пропозиції, цифрове навчання і використання ІКТ для викладання і навчання, а також науково-дослідний профіль. Питання про академічну ефективності виникає на всіх інституційних рівнях, в тому числі на факультетському і департаментські рівнях, і стосується осіб, які займаються дослідницькою та викладацькою діяльністю. Інституційні заходи в цій області можуть включати визначення навчального навантаження, розмірів класу і вимог до результатів досліджень;

– *efficiency in strategic governance (ефективність у сфері стратегічного врядування)*. Ефективність в стратегічному управлінні ефективність в стратегічному управлінні пов'язана з широким спектром заходів, пов'язаних з артикуляцією ефективності в контексті моделі створення вартості, яка лежить в основі управління ефективністю та інституційного розвитку; підзвітність і управління інституціональним капіталом (фінансовий, інтелектуальний, людський, взаємини, природний, репутаційний і т.д.); розвиток інституційної «культури ефективності», заснованої на лідерстві та залученні персоналу, інвестиції в навички, технології та нарощування потенціалу; ефективна внутрішня комунікація; залучення керівних органів; сприйняття зацікавленими сторонами цінності і інтегрована звітність (наприклад, через звіти про вартість грошей). Більшість заходів в цій області носять довгостроковий характер, заснований на стратегічному, послідовному і стійкому підході до ефективності, результативності та співвідношенню ціни і якості, який підтримує розвиток всієї установи.

Погоджуємося з авторами щодо того, що ефективність діяльності університетів залежить від збалансованої роботи трьох вимірів – стратегічного врядування, академічних питань та впорядкування бізнес-процесів і оптимізації використання ресурсів.

У статті *N. Tasić, M. Delić, R. Maksimović, B. Lalić, M. Ćukušić «Selecting Key Performance Indicators in Universities – Academic perspective», 2017⁴⁹* увага приділяється системам вимірювання та моніторингу параметрів якості бізнес-процесів організації та до впровадження ключових показників ефективності (КПІ – ключові показники ефективності), які використовуються при оцінці реального стану бізнесу та визначають основні напрямки дій у майбутньому. Однією з головних проблем у процесі розробки системи показників ефективності є вибір відповідних показників ефективності з урахуванням різних перспектив зацікавлених сторін. З цієї причини фокус цього дослідження був зосереджений на дослідженні актуальності набору показників ефективності роботи педагогічних працівників як одного з критеріїв у процесі вибору відповідних показників.

У статті було запропоновано одну з найбільш використовуваних концепцій, що називається BSC – збалансована система показників, яку розробили професори Гарвардського університету Роберт Каплан та Девід Нортон⁵⁰. Моделі, розроблені для некомерційної організації, швидко знайшли своє застосування в неприбуткових і громадських організаціях, де в деяких випадках відсутня мотивація отримання прибутку, для якої ця модель здається дуже розумною при вимірюванні ефективності. Системи вищої

⁴⁹ N. Tasić, M. Delić, R. Maksimović, B. Lalić, M. Ćukušić. Selecting Key Performance Indicators in Universities – Academic perspective, 2017. URL: <https://www.iim.ftn.uns.ac.rs/is17/papers/95.pdf>.

⁵⁰ Там само.

освіти підпадають під цю категорію, внаслідок чого багато західних країн стикаються з великою потребою у нових та різних типах систем моніторингу, оцінювання та звітності, які розкривають та відображають ефекти громадських та державних організацій.

Погоджуємося з думкою авторів, що роль системи показників ефективності може бути різною, що залежить від мети, для якої вони розроблені⁵¹. Визначено чотири основні ролі системи індикаторів: оцінка, моніторинг, планування та діалог. Аналогічно визначено п'ять основних ролей систем показників ефективності: 1. Моніторинг 2. Оцінка 3. Діалог 4. Раціоналізація 5. Розподіл ресурсів. Також визначили три цілі, для яких можна використовувати систему показників:

- для інформування населення про стан системи;
- моніторинг за політики, стратегії чи плани, що реалізуються;
- управління системою вищої освіти та загалом закладів вищої освіти.

Системи показників ефективності мають деякі загальні принципи та підходи, хоча вони керуються різними цілями, методологіями та критеріями. Системи, які є більш комерційними за своєю суттю (THE – Times Higher Education Rankings, Shanghai Academic Ranking – ARWU, Leiden rankings)⁵², як правило, розглядають наявність інформації як основний критерій вибору показників. Деякі автори враховують декілька критеріїв при розробці системи показників ефективності, такі як: релевантність показників для різних користувачів, багатовимірність, вимірювання, стійкість до маніпуляцій, валідність, надійність, порівнянність, наявність інформації для обчислення показників тощо.

У статті запропонована анкета, яка складається з 64 частинок, дві з яких – контрольні змінні (стать та назва), а на 62 запитання педагогічний колектив висловив свою думку щодо відповідності показників, які вони мають для оцінювання якості закладу⁵³. Кожен показник класифікується на один із п'яти вимірів: С – Викладання та навчання; D – дослідження; E – передача знань; F – Інтернаціоналізація; і G – регіональне залучення.

Показники, які мають найбільшу актуальність для респондентів⁵⁴, належать: E01 – Стимули до обміну знаннями; D01 – Витрати на дослідження; C07 – лабораторні засоби; E04 – викладачі з досвідом роботи в бізнесі / галузі; C21 – мобільність студентів; F01 – Відсоток іноземних студентів; F03 – Міжнародні партнерства; E03 – постійні доходи від професійного розвитку; E02 – Спільні договори на дослідження з приватним сектором; F06 – Спільні міжнародні проекти з ЗВО.

Показники, що мають найменше значення для респондентів, відносяться⁵⁵: C10 – Докторські доповнення; C03 – відносний зарібок для випускників; G02 – регіональні учасники програм неперервної освіти; G05 – публічні лекції для зовнішньої аудиторії; C08 – Викладачі зі ступенем.

Можна помітити, що серед перших десяти показників ефективності майже половина з них (4) належать до виміру E – передача знань (E01, E02, E03 та E04), що свідчить про сильну відданість викладачів кафедри та для, так званої, третьої місії університету – названої також передачею знань.

Більшість показників, які викладачі вважають найменш важливими, належать до сфери регіональної взаємодії з громадськістю, що дає підставу вважати, що викладач не визнає їх чинниками, що сприяють якості їх навчального закладу.

Таким чином, визначено чотири основні ролі системи індикаторів: оцінка, моніторинг, планування та діалог. Аналогічно визначено п'ять основних ролей систем показників ефективності: 1. Моніторинг 2. Оцінка 3. Діалог 4. Раціоналізація 5. Розподіл ресурсів. З аналізу анкети, пройденою педагогічними працівниками університету визначено основні

⁵¹ Там само.

⁵² Там само.

⁵³ N. Tasić, M. Delić, R. Maksimović, B. Lalić, M. Ćukušić. Selecting Key Performance Indicators in Universities – Academic perspective, 2017. URL: <https://www.iim.ftn.uns.ac.rs/is17/papers/95.pdf>.

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Там само.

важливі показники ефективності освітньої діяльності такі, як: передача знань, професійний розвиток, мобільність студентів.

У статті *M. Marques. «Key performance indicators in Portuguese public universities»*⁵⁶, 2017 зазначається про чотири категорії показників ефективності:

– *внутрішні показники ефективності* – це показники, засновані на внутрішній інформації, що виробляється установою, наприклад, швидкість проходження, ступінь випускників, кількість прийнятих дисертацій, середня тривалість курсу та оцінка студентами професорів, серед інших;

– *показники ефективності діяльності* – це ті, що стосуються внутрішньої діяльності кафедр і пов'язані з внутрішньою діяльністю університету. Наводячи, наприклад, співвідношення студент / професор, співвідношення студент / персонал та одиничні витрати, розмір класів, співвідношення працівників та співвідношення студент / комп'ютер;

– *зовнішні показники ефективності* – що стосуються зовнішньої інформації про університет, наприклад, працевлаштування випускників та репутацію університету на ринку праці;

– *показники ефективності досліджень* – спрямовані на оцінку дослідницької діяльності університету. Вони, наприклад, кількість публікацій, відсотки договорів на дослідження, кількість прийнятих дисертацій, надані консультації, винаходи та / або патенти, запрошення на відповідні наукові конференції, нагороди та відзнаки.

Також у статті показані приклади показників управління у конкретних університетських галузях⁵⁷:

– кількість докторських дисертацій зі сприятливою нагородою / загальна кількість кандидатів докторатів (за академічний курс чи ступінь);

– кількість студентів, які навчаються на докторантурі / Кількість випускників (за академічний курс та ступеня);

– кількість статей у журналах, таких як арбітр / Загальна кількість дослідників (на область знань);

– кількість опублікованих книг / загальна кількість дослідників (на область знань);

– кількість робіт, представлених на семінарах та наукових нарадах / Загальна кількість дослідників (за напрямками знань);

– кількість спонсованих проектів та дослідницьких контрактів / Загальна кількість дослідників (за сферами знань);

– кількість зареєстрованих патентів / Кількість науково-дослідних проектів (за галузями знань);

– кількість субсидованих дослідницьких груп / Загальна кількість дослідників (за сферами знань);

– бюджетні ресурси, що використовуються в науково-дослідній діяльності / Загальна кількість дослідників (за сферами знань);

– кількість студентів, що навчаються / Загальна кількість викладацького складу (на аспірантуру та академічні курси);

– кількість студентів, що навчаються / Квадратні метри для викладацької діяльності та допоміжні послуги (за ступенем);

– кількість студентів, що навчаються / Загальна кількість адміністративного персоналу та служб (за ступенем);

– кількість годин на практичну підготовку на підприємствах та в установах / Загальна кількість студентів, що навчаються (на ступінь);

– кількість студентів, які закінчили курси у встановлений період / Загальна кількість студентів, що навчаються (на ступінь);

⁵⁶ *M. Marques. Key performance indicators in Portuguese public universities, 2017. URL: <https://www.aabri.com/manuscripts/09240.pdf>.*

⁵⁷ *M. Marques. Key performance indicators in Portuguese public universities, 2017. URL: <https://www.aabri.com/manuscripts/09240.pdf>.*

- середній час, витрачений на придбання інвестицій;
- кількість годин, проведених для зарахування / Загальна кількість студентів, що навчаються (на ступінь).
- кількість скарг, поданих студентами. о середній час, витрачений на управління витратним процесом;
- кількість оброблюваних процесів витрат / Загальна кількість персоналу в адміністрації та послуги з управління адміністрацією;
- кількість годин на професійну підготовку персоналу / Загальна кількість працівників університеті. Адміністрація та послуги;
- кількість проведених семінарів поза межами університету / Загальна кількість викладачів та наукових працівників.

Таким чином, автором було розроблено чотири категорії показників ефективності освітньої діяльності університетів та запропоновано показники управління у конкретних галузях університету. Отже, ми бачимо, що різноманітність виміру показників залежить від мети оцінювання.

Висновки. У зарубіжних публікаціях в основному пропонують одну з найбільш використовуваних концепцій, що називається BSC – збалансована система показників для вимірювання показників ефективності та ключові показники ефективності (KPIs). Роль системи показників ефективності може бути різною, що залежить від мети, для якої вони розроблені. Визначено чотири основні ролі системи індикаторів: оцінка, моніторинг, планування та діалог. Аналогічно визначено п'ять основних ролей систем показників ефективності: 1. Моніторинг 2. Оцінки 3. Діалог 4. Раціоналізація 5. Розподіл ресурсів. Також визначили три цілі, для яких можна використовувати систему показників:

- для інформування населення про стан системи;
- моніторинг за політики, стратегії чи плани, що реалізуються;
- управління системою вищої освіти та загалом закладів вищої освіти.

Системи показників ефективності мають деякі загальні принципи та підходи, хоча вони керуються різними цілями, методологіями та критеріями. Системи, які є більш комерційними за своєю суттю (THE – Times Higher Education Rankings, Shanghai Academic Ranking – ARWU, Leiden rankings), як правило, розглядають наявність інформації як основний критерій вибору показників. Деякі автори враховують декілька критеріїв при розробці системи показників ефективності, такі як: релевантність показників для різних користувачів, багато вимірність, вимірювання, стійкість до маніпуляцій, валідність, надійність, порівнянність, наявність інформації для обчислення показників тощо.

Одну із ключових ролей у створенні показників ефективності університету відіграє академічний персонал. Завдяки академічному персоналу, його найголовніших функціях викладання, навчання та дослідження, а також його участь у ефективному врядуванні університету створюється успішна діяльність закладу вищої освіти.

Література:

1. Hoenach, S. A. (1982). Pricing and Efficiency in Higher Education. *Journal of Higher Education*, 53(4), 403-418.
2. M. Marques. Key performance indicators in Portuguese public universities, 2017. URL: <https://www.aabri.com/manuscripts/09240.pdf>.
3. N. Tasić, M. Delić, R. Maksimović, B. Lalić, M. Čukušić. Selecting Key Performance Indicators in Universities – Academic perspective, 2017. URL: <https://www.iim.ftn.uns.ac.rs/is17/papers/95.pdf>
4. Thomas Estermann, Veronika Kupriyanova and Michael Casey (2018). Efficiency, Effectiveness and Value for Money: Insights from Ireland and Other Countries. URL: <https://eua.eu/resources/publications/756:efficiency,-effectiveness-and-value-for-moneyinsights-from-ireland-and-other-countries.html>.

5. Universities UK. (2011). Efficiency and effectiveness in higher education: A report by the Universities UK Efficiency and Modernisation Task Group.
6. Universities, U. K. (2015). Efficiency, Effectiveness and Value for Money.
7. V. Kupriyanova, T. Estermann, N. Sabic «Efficiency of Universities: Drivers, Enablers and Limitations», 2018. URL:
https://www.researchgate.net/publication/326167933_Efficiency_of_Universities_Drivers_Enablers_and_Limitations.

1.6. ALLOY OF INFORMATION TECHNOLOGIES AND DYNAMICS OF INNOVATIONS – THE BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF CONTINUOUS EDUCATION

1.6. СПЛАВ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ДИНАМИКИ ИННОВАЦИЙ – ОСНОВА РАЗВИТИЯ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Непрерывное образование, о котором сегодня пишут, не является новинкой в системе образовательной деятельности. Если проанализировать первые парадигмы образования – Древнего Востока (традиционная); Древней Греции (пайдея); государственно-религиозную латиноамериканских цивилизаций (доколумбовый период, когда сращивание государства и религии не означало детерминирующего влияния последней на содержание образования), то в них специальных теоретических конструктов на систему непрерывного образования не обнаруживается. Однако, эти проблемы высвечивались через формирование первых научных школ – чарваков, вайшешиков, и др. (Индия), Конфуция и Лао-Цзы (Китай), Пифагора, академии Платона, ликея Аристотеля и других – это яркое подтверждение фундамента формирования непрерывного образования. Адепты этих корифеев философской мысли не просто учили теоретические установки (например, Плотин утверждал, что нового ничего нет, все уже сказано Платоном), но и обогащали их идеи.

Возвращаясь к идее непрерывного образования в восточном традиционализме, можно отметить фактически первый акт вмешательства государства в эту проблему. В Китае, в IV веке до н.э. Шань Ян для рационализации административного управления вводит в образование систему присвоения ученых степеней, существующую и поныне во всем мире. Цель введения ученых степеней в Китае – расширение личностного знания чиновника-управленца, который должен был заниматься непрерывным образованием. Ведь в обыденной жизни китайцу хватало знания 3,5 тысяч иероглифов, а для управленца до 10 тысяч, «всех же иероглифов, включая варианты написания, редкие и устаревшие формы, – отмечает Л. А. Мосионжник, – насчитывали от 50 до 60 тысяч»⁵⁸. Занятие управленческих должностей и выступило стимулом непрерывного личностного образования.

В Новое время – XVI-XVIII вв. развитие системы непрерывного образования было связано с превращением науки в непосредственную производительную силу общества. Образованию в целом в этот период придается статус универсальности, необходимости признания его бытия самодостаточным основанием в развитии социума. Оно связывает воедино науку и производство, что потребовало не догматизации имеющегося знания у специалиста, а постоянного его совершенствования и развития, то есть формирования основ непрерывного образования, отражающих интересы социума. В этот период «в системе наука – производство возникает новая социальная прослойка – инженер. Его деятельность требовала не только высоких теоретических знаний, но и умения внедрять их в практику развивающегося индустриального производства. Инженеру необходимо было знать не просто теорию или конкретный производственный процесс, а соединить их воедино. В деятельности инженера четко прослеживается практическая значимость его непрерывного образования через внедрение новшеств в производственный процесс, социотехническое проектирование, изобретательство и т.д.»⁵⁹.

В этот период качество непрерывного образования рассматривается через его практическую значимость. Эффективность союза науки и производства выразилась через бурный рост производства. «Как бы то ни было, – отмечает Р. Осборн, – во второй половине XVIII века начала происходить перемена, основной смысл которой был не технологическим или производственным, а в первую очередь экономическим. За период 1750-1850 годов экономика Британии росла быстрее, чем за любой предыдущий период, а, начиная

⁵⁸ Мосионжник Л. А. (2006). Антропология цивилизаций. С. 252.

⁵⁹ Пунченко О. П. (2016). Современное непрерывное образование – сплав традиций качества и динамики инноваций. В кн.: «Философско-педагогические проблемы непрерывного образования». С. 13.

с 1780 года, на протяжении целого века ежегодно прибавляла от 2 до 3 процентов. Такой уровень устойчивого экономического роста был настолько новым феноменом в мировой истории, что объяснить его можно лишь ссылкой на изменения в хозяйстве страны»⁶⁰. И вне развития образования как базового, так и непрерывного, достичь таких показателей было невозможно. По сущности эта парадигма образования была универсально-практической.

Вплоть до XX века официального государственного заказа на развитие непрерывного образования практически не было. В XXI веке появились новые формы, которые заставили, особенно ученых, заниматься непрерывным образованием. Это и публичная защита докторских и кандидатских диссертаций; различные курсы повышения квалификации; широкий обмен знаниями в формате конгрессов, конференций, симпозиумов, что подталкивало на постоянное пополнение учеными своего научного потенциала; реализация различных форм обмена производственными успехами не только знаниями, но и практикой. Это все импульсы для организации и внедрения форм непрерывного образования на государственном уровне. Сегодня оно выражается в форме второго образования (постдипломного), организации образовательных услуг личностного пополнения знаний новинками в различных отраслях профессиональной деятельности субъекта.

Целью статьи является репрезентация сущности непрерывного образования как целенаправленного, организационного, устойчивого, мыследеятельного процесса.

Переход человечества к новому типу цивилизационного устройства – информационного, потребовал от образования перехода к новой парадигме, отражающей реалии современного бытия, а значит и сформировать новую систему непрерывного образования, удовлетворяющую требованиям неуклонного пополнения личностных знаний и внедрение их в практику деятельности субъекта. Идеи развития непрерывного образования обнаруживаются в работах Вишневого М. И., Высоцкой О. Е., Казаренкова В. И., Климовой Е. П., Комаровой И. А., Кастенич В. А., Левко А. И., Орловой А. Б., Романенко М. И., Снопковой Е. И. и многих других.

Сознательная деятельность человека в донаучный период сопровождалась непрерывностью его обучения по созданию артефактов, а со становлением науки и формированием образования, как нового феномена духовной реальности, приняла целенаправленный характер и предстала в виде системного, мыследеятельного процесса.

Пройдя ряд парадигм в своем развитии сегодня образование предстало в новом своем смысловом содержании, включающей инновационность, информационные основания, гуманистическое измерение, в единстве отражающие ее интеллектуальный потенциал. Эта парадигма образования может быть репрезентирована как ноосферно-информационная. В ней объединены два фундаментальных концепта, содержание которых в истории этого социокультурного феномена не исследовались в их диалогическом взаимодействии. Ни в одной из прошлых парадигм образования не были слиты в единое целое интеллектуализация, инновационность, информационность и гуманистичность. Содержание этой парадигмы образования сопряжено с идеями Юбилейного доклада «Римского Клуба» (2018) «Come On! Капитализм, близорукость, население, разрушение планеты», в котором отражен призыв к «новому Просвещению». По мнению авторов этого доклада, образование должно активно задействовать способности каждой личности для самого себя и помогать учиться другим; оно должно быть ценностным, то есть корениться в универсальных ценностях; фокусироваться на устойчивости, этот процесс предполагает устойчивость знаний субъекта, а непрерывное образование – приращение субъектом нового личностного знания; культивировать интегральное мышление, способное достигать подлинного понимания смыслового содержания новой информации.

С учетом вышеотмеченных методологических требований к новой парадигме образования, ее можно эксплицировать следующим образом. «Ноосферно-информационная парадигма – это качественно новый уровень формирования инновационного типа мышления

⁶⁰ Осборн Р. (2008). Цивилизация. С. 518.

обучаемых, базирующийся на информационных ресурсах общества и способствующий на основе креативной методологии и достижений современной науки, становлению нового уровня индивидуального и общественного интеллекта»⁶¹.

Несмотря на то, что сегодня трудно объективно репрезентировать уровень нового цивилизационного развития человечества, трудно определить ноосферную мощь этой парадигмы образования, трудно прогнозировать ее результаты, в отношении того, что больше всего ожидает общество, все же можно утверждать, что такое понимание новой парадигмы образования выражает то, что в ней заложено имплицитно.

Непрерывное образование, развернувшееся на базе устойчивых знаний такой парадигмы образования у субъекта в XXI веке – это осевое время отчета реформирования этого вида образования. Оно характеризуется системностью, через новую методологию приращения личностного знания; целеполаганием, как единством явного и неявного знания (познание последнего и есть процесс приращения знания субъекта), вплетено в новую реальность социума, оно имеет социально-онтологическую и практическую природу; интегративностью, как атрибутивным параметром образования как системы. Эти характеристики лишь подтверждают мысль профессора М. И. Вишневого, что «непрерывность образования сопряжена с многогранностью и полнотой его представлений и жизненных функций»⁶².

Одной из основных черт непрерывного образования выступает его комплексность. Повышение личностной компетентности, уровня профессионального интеллектуального развития, информатизированности являются основной инновационной деятельностью субъекта, которая должна учитывать и гуманистическое измерение.

Непрерывное образование – это целенаправленный процесс превращения конечного школьного и вузовского образования в непрерывную, обслуживающую конкретные потребности личности систему, через использование необходимых для профессионального роста информационных ресурсов общества. Но процесс непрерывного образования носит персонифицированный характер, он определяется духовными потребностями личности. Этот процесс не должен быть хаотичным, непрерывным образованием необходимо целенаправленно управлять, то есть оказывать различные методические услуги личности по его самостоятельному образованию. С психологического ракурса это образование выступает как специфический мыследеятельный процесс. В процессе задействовано критическое осмысление новой информации. Это особая форма движения мысли познающего субъекта, форма приращения его знаний. Новая информация у него выступает как форма проверки ее на научность, уточнения ее и корреляции, и конечно же, на практическую значимость. Следовательно, необходимо согласиться с А. И. Левко, что непрерывное образование «одновременно предстает и как ценность, и как система, и как процесс, и как результат... Секрет обретения качественно нового знания кроется не столько в технических средствах передачи информации, сколько в ее социализации и аккультурации или превращении информации в форму социально-культурного взаимодействия или коммуникации, благодаря обретению ею социально-культурного смысла, характерного современности»⁶³.

Несомненно, детерминирующими базовыми составляющими непрерывного образования выступают информация и инновационность через реализацию приобретенных знаний. Становление информационной цивилизации породило новую форму ресурсов – информационных, которые сегодня являются альфой и омегой приобретения новых знаний. «Информационные ресурсы, – пишет М. В. Заренин, – это совокупность информационных результатов интеллектуального труда человека, созданных в вещественной и невещественной форме, зафиксированных различными способами на носителях любого

⁶¹ Пунченко О. П., Пунченко Н. О. (2017). Археология ноосферного образования. С. 313.

⁶² Вишневский М. И. (2015). Интегративность философских основ непрерывного образования. В кн.: «Философско-педагогические проблемы непрерывного образования». С. 13.

⁶³ Левко А. И. (2019). Социокультурные предпосылки инновационного развития общества. С. 456-457.

физического свойства и предназначенных для использования в информационном обороте»⁶⁴. Информационный оборот включает в себя постоянный процесс создания движения и обращения информационных ресурсов.

Информационные ресурсы распадаются на две составляющие – информационный продукт, который всегда предметен и выступает как внешнее выражение предметного информационного результата, и на информационные услуги. Под ними «понимается профессиональные виды деятельности, результаты которых неотделимы от самой деятельности по подготовке и предоставлению специфического информационного ресурса, направленного на удовлетворение информационных потребностей (запросов) пользователей»⁶⁵. Информационные услуги включают в себя: поиск информации, обработку и передачу данных; дистанционный доступ к базам данных; подготовку и предоставление информационных технологий; проведение занятий, предоставление профессиональных рекомендаций, консультаций, советов, докладов, обзоров, переводов; выдачу первоисточников; предоставление профессиональной информации о производственной и непромышленной сферах общества.

Цель и задачи информационных ресурсов информатизировать субъекта непрерывного образования о новациях в сфере методологии познания, о новой информации по интересующей субъекта профессиональной проблеме. Целью современной науки является разработка новых технологий приобретения знаний, в частности дистанционного образования, связанного с широким использованием компьютеризации. Как ни странно, но пандемия коронавируса подтолкнула многие страны на формирование «небесных школ», чтение лекций, проведение практических занятий, прием дипломных и курсовых работ, а также зачетов и экзаменов в образовательных учреждениях страны. В то же время для Китая – «родины» Covid-19, такая форма образования не является новостью для страны, поскольку до 100 тысяч китайских студентов обучаются по дистанционной форме обучения.

Помимо информативности особое внимание требует и такая социотехническая реальность как инновационность. В науке и практике производства артефактов, инновационность одна из важнейших их структурных характеристик. «Инновационность, – отмечает С. А. Лебедев, – это не только нацеленность на получение нового знания, открытие новых свойств и закономерностей исследуемых объектов, но прежде всего ее вклад в развитие экономического потенциала общества, в создание новых потребительских стоимостей»⁶⁶.

Центральным концептом инновационной деятельности непрерывного образования, его квинтэссенцией и сплавом, выступает «инновация». Инновация – это составляющая часть духовного мира социума и личности. Она выступает не только как некая технологическая система, это прежде всего уникальная творческая деятельность субъекта и социума в целом, по переводу существующих ценностей в новое качество, это нововведения в архитектуру сложившейся деятельности, которые вызывают к жизни новый способ мышления и деятельности. Инновация – это атрибутивный основополагающий механизм социомерных систем, основывающийся на интеллектуальной собственности социума и используемого для достижения и реализации его целей и стремлений.

Исследование инноваций с позиций системного подхода позволяет применить их к разным типам деятельности в виде социального механизма развития, который наполняется соответствующим содержанием, не меняя принципов действия самого механизма инноваций. Инновация как система предстает, прежде всего, как исходное звено в развитии объекта. Во-вторых, инновации всегда детерминированы, они пронизаны целями, задачами, возрастающим спросом и структурируются исходя из конкретных человеческих потребностей и практических целей, а также индивидуальных психологических особенностей людей, которые принимают эти инновационные нововведения и решения. В-

⁶⁴ Заренин М. И. (2012). Информация: свойства, ресурсы, инновационные технологии. С. 57.

⁶⁵ Там же. С. 64.

⁶⁶ Лебедев С. А. Философия науки. С. 173.

третьих, стойкость и стабильность инноваций как системы. Они постоянно воспроизводят себя во всех сферах человеческой деятельности, выражая тем самым диалектический характер развития как движения от старого к новому, от простого к сложному. В-четвертых, важным параметром инноваций выступает атрибутивность. Это означает, что инновации характеризуются сменой своего содержания, но лишь в тех границах, которые обуславливают их новизну, эффективность, потребности социума. С этих позиций инновации чаще всего регламентируются требованиями: найти способ их направленно «изменить», «сконструировать», «сознательно воспроизвести», «построить в заданных параметрах и условиях», «реализовать и получить экономический эффект». В-пятых, уникальность инноваций. Уникальность употребляется обычно для обозначения редких, единичных в своем роде свойств, качеств и самих предметов. Она означает неповторимость, исключительность, чрезвычайность, небывалость в рамках данного класса предметов, объектов. Помимо этих характеристик, уникальное обладает индивидуальностью, в отдельных случаях невоспроизводимостью, относительным характером, но обязательно социальной новизной, что является детерминирующей составляющей смыслового поля уникального. Уникальное по своему содержанию объективно, неопределенно, его не с чем отождествить, оно содержит в себе абсолютный момент различия. Последнее в большинстве своем размывается с течением времени, уступая место новым инновациям.

В новой образовательной парадигме инновации характеризуют не только ее внутреннее развитие, здесь задача стоит шире: донести до сознания субъекта обучения сущность инновационного развития всех сфер общественной жизни. В образовании инновации предстают не только как социокультурный феномен, но и как основополагающий механизм социальной системы, который основывается на интеллектуальной собственности социума и используются для эффективной подготовки специалистов, отвечающих требованиям современного информационного рынка.

Через инновационную практическую деятельность субъект непрерывного образования привносит свой вклад посредством нововведений, модернизации старого, ускоряет прогресс всех сфер и направлений цивилизационного развития.

Непрерывное образование отражает рост духовности субъекта этого процесса. Духовность – это смыслообразующий стержень, характеризующий способ существования ценностей, норм, целей и стремлений, которые выражают в человеке его «самость», ядро его интересов, которое постоянно расширяется. Духовность предстает как феномен «вырастающий» и развивающийся из общественной природы человека и его социальных качеств. В ней обнаруживается множество пересекающихся семиотических кодов, сопряжение которых создает духовную целостность. Эта целостность отличается у человека от биологической своей смысловой согласованностью. Духовность – это особая согласованность смыслов деятельности человека в системе общественного бытия. Она динамична по характеру развития, формам своего проявления и особенно, по формированию. Она выступает как интегративное качество, в ней переплетены смысложизненные ценности, как системообразующие начала, определяющие качество и направленность человеческого бытия. Духовность выражает человекотворческий потенциал личности. Она направляет этот потенциал в то русло его деятельности, которое выражает его целеустремленность, придает этой деятельности конструктивный творческий характер. Она содержит в себе конкретно-практический элемент, выступает как способ жизнедеятельности личности.

Ареал духовности глобален и универсален, он охватывает все сферы деятельности человека, заставляя его совершенствовать свои знания, навыки и здесь основной системой выступает непрерывное образование.

Таким образом, непрерывное образование в современных условиях предстает как сплав информационно-инновационной деятельности человека, фундаментом которой выступает его интеллектуальный потенциал. Этот потенциал – «лакмусовая бумага» приращения

субъектом знаний, полученных через систему непрерывного образования и реализации их в своей повседневной деятельности.

Литература:

1. Мосионжик Л. А. (2006). Антропология цивилизаций. Кишинев: Высш. Антроп. Шк., 2006; 468 с.
2. Пунченко О. П. (2016). Современное непрерывное образование – сплав традиций качества и динамики инноваций. В кн.: «Философско-педагогические проблемы непрерывного образования». Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова; 2016; с. 12-17.
3. Осборн Р. (2008). Цивилизация. М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2008; 764 [4] с.
4. Пунченко О. П., Пунченко Н. О. (2017). Археология ноосферного образования. Одесса: Друкарський Дім, Друк Південь; 2017; 452 с.
5. Вишневский М. И. (2015). Интегративность философских основ непрерывного образования. В кн.: «Философско-педагогические проблемы непрерывного образования». Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова; 2016; с. 13-17.
6. Левко А. И. (2019). Социокультурные предпосылки инновационного развития общества. Минск: Беларуская навука, 2019; 508 с.
7. Заренин М. И. (2012). Информация: свойства, ресурсы, инновационные технологии. Гомель: ОАО «Полесье», 2012; 224 с.
8. Лебедев С. А. Философия науки. М.: Юрайт, 2011; 288 с.

1.7. SUSTAINABLE UNIVERSITY: THE CONCEPT OF MANAGING A HIGHER EDUCATION INSTITUTION THAT IS APPROPRIATE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

1.7. СТАЛИЙ УНІВЕРСИТЕТ: КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЩО ВІДПОВІДАЄ ЦІЛЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Вступ. Протягом останніх років державна політика України спрямована на прискорену інтеграцію в європейське співтовариство і побудову демократичного суспільства, яке б повністю відповідало прийнятим загальносвітовим стандартам. У цьому контексті постає питання про радикальне підвищення місця та ролі людського, у тому числі інтелектуального потенціалу, в соціо-еколого-економічній. Як свідчить світовий досвід, будь-яке сучасне суспільство, країна чи співдружність держав, що прагнуть досягти високого рівня розвитку, приділяють першочергову увагу формуванню та ефективному використанню свого інтелектуального потенціалу.

Разом з тим залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого вивчення теоретико-методологічні, методичні і практичні підходи до комплексної оцінки сучасного стану, прогнозування розвитку, створення моделі управління діяльністю закладом вищої освіти (ЗВО) як механізму відтворення інтелектуального потенціалу та ефективного його використання на державному і регіональному рівні⁶⁷.

Недостатність теоретичних напрацювань з означеного кола проблем дає підстави стверджувати про необхідність вивчення та впровадження новітніх технологій в даному аспекті як об'єкта дослідження у вітчизняній економічній науці. Саме тому актуальність дослідницьких ініціатив у галузі вивчення теорії і практики цієї проблеми є винятково високою і зростатиме в подальшому.

У зв'язку з ростом значення інтелектуального капіталу для підвищення ефективності економічного розвитку і росту добробуту нації актуальним є розробка сучасної моделі управління вищим навчальним закладом (ВНЗ) як найбільш значимим елементом відтворення трудового потенціалу суспільства.

Можливість рішення даної проблеми припускає вивчення поточного стану підготовки фахівців закладами вищої освіти (ЗВО) на прикладі розробки ринкової моделі функціонування Інституту сталого розвитку ім. В. Чорновола (ІСТР ім. В. Чорновола).

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Економічна ефективність функціонування освіти досліджувалася в працях Богині Д., Васильченко В., Добриніна А., Дятлова С., Єгіазаряна Г., Єрошиної В., Жильцова Є., Зарецької С., Комарова В., Костяняна С., Якобсона Л. тощо. Соціально-економічним проблемам підготовки трудових ресурсів у системі закономірностей функціонування ринку праці присвятили свої роботи вітчизняні дослідники, зокрема Бандур С., Кривенко Л., Лібанова Е., Лукінов І., Мочерний С., Пирожков С., Садова У. та інші. Регіональні аспекти означеної проблеми досліджували Булах Т., Данилишин Б., Долішній М., Дорогунцов С., Єпіфанов А., Заяць Т., Кравченко В., Куценко В., Ларіс Н., Лисецький А., Новікова В., Мельник С., Микасюк І., Патора Р., Сало І., Степаненко А., Хроменкова М., Чернюк Л., Фащевський М. та інші науковці.

Мета статті. Метою статті є формування концепції управління закладом вищої освіти що відповідає Цілям сталого розвитку в умовах ринкових відносин.

Викладення основного матеріалу. Ключову роль в успішній діяльності будь-якого навчального закладу і його вирішального впливу на конкурентоспроможність освітніх послуг відіграють правильні й вчасно прийняті стратегічні рішення. Для їхньої розробки необхідний

⁶⁷ Aftanaziv, I. S. (2007), Ekonomichni aspekty reformuvannya rehional'noi systemy pidhotovky kadriv vyschoiu shkoloiu [Economic aspects of reforming regional system of staff training in high school], Vydavnycho" polihrafichne tovarystvo "Vik", Kolomyia, Ukraine.

аналіз ринкової ситуації, що дає оцінку власних ресурсів і можливостей ЗВО із урахуванням стану й потреб зовнішнього та внутрішнього оточення.

Одним з основних інструментів стратегічного управління є матриця SWOT-аналізу, що є зручним методом структурного опису стратегічних характеристик середовища ЗВО⁶⁸. Отже, підставою для побудови концептуальних засад діяльності ICTP ім. В. Чорновола у ринковому середовищі є результати проведеного SWOT-аналізу.

Проведений SWOT-аналіз заснований на методі оцінок, який ґрунтується на аналізі діяльності ЗВО як виробника продукції і послуг. Достовірність його результатів та можливість застосування щодо інших навчальних закладів можлива лише за наявності та виконання ряду наступних робочих гіпотез, покладених в основу аналізу:

1. ЗВО здійснює процеси стратегічного планування й розподілу ресурсів відповідно до довгострокових напрямів розвитку, намірів зайняти провідні позиції на ринку освітніх послуг відповідно до заявленої місії, цілей і завдань.

2. ЗВО систематично збирає, накопичує й аналізує інформацію про свою діяльність; проводить оцінку сильних і слабких сторін ЗВО (SWOT-аналіз), на основі якого ректорат разом із Вченою радою визначає політику й розробляє стратегічний і тактичний плани.

3. Розподіл ресурсів проводиться у відповідності зі стратегією розвитку ЗВО для здійснення заявленої місії;

4. Університет визначає свої пріоритети в плануванні та оцінці відповідно до політики Міністерства освіти та науки України, а також з урахуванням умов зовнішнього, соціально-економічного середовища як в Україні, так і за кордоном.

Концепція ринкової діяльності навчального закладу на підставі SWOT-аналізу опирається на наявність чітко сформульованої місії і чітких стратегічних цілей, вироблених в результаті усесторонніх досліджень потреб зовнішнього середовища в продукції ВНЗ.

У результаті дослідження діяльності за наведеними критеріями нами були розроблені наступні Концептуальні положення ринкової діяльності Інституту сталого розвитку ім. В. Чорновола Національний університет «Львівська політехніка».

1. Загальні положення.

1.1. Концептуальні положення (далі – концепція) ринкової діяльності Інституту сталого розвитку ім. В. Чорновола Національний університет «Львівська політехніка» (далі – університету) визначає цілі, принципи, напрями і пріоритети функціонування університету в умовах запровадження ринку освітніх послуг і посилення конкуренції з боку інших державних і недержавних вищих закладів освіти.

1.2. Обґрунтування концепції вимагає попереднього аналізу поточної ринкової ситуації з метою визначення пріоритетних напрямів діяльності ЗВО в умовах, що склалися в сучасному освітньому середовищі.

2. Стан і тенденції розвитку ринку освітніх послуг.

2.1. Формування ринкових відносин у сфері освіти, розвиток конкуренції і лібералізація державного регулювання відбувалися на тлі різкого коливання параметрів попиту, що існують у сфері освіти. Попит на ринку освітніх послуг залежить від попиту на ринку праці. На початку і в середині 90-х рр. у період стихійного формування ринку в усіх галузях економіки і екстенсивного розширення сфери підприємництва й бізнесу відбулася різка реструктуризація традиційного попиту випускників середніх шкіл на економічні та юридичні спеціальності. Підсилив цю тенденцію приріст чисельності абітурієнтів дорослого контингенту, що вже мав професійну освіту з інших спеціальностей. У той же час зменшилася кількість абітурієнтів, що вступають на технічні, природні, педагогічні спеціальності.

2.2. Стабілізація структури споживачів послуг вищої освіти відбувається на тлі негативних демографічних процесів. Із середини 80-х рр. минулого століття у Львівській області спостерігається стійка тенденція зниження народжуваності, що позначається на

⁶⁸ Bieliien'kyj, P. Yu. (2005), Faktory i mekhanizmy zabezpechennia konkurentospromozhnosti rehionu [Factors and mechanisms to ensure the competitiveness of the region], NAN Ukrainy, Instytut rehional'nykh doslidzhen', Lviv, Ukraine.

чисельності потенційного контингенту випускників. Таким чином, абсолютна кількість потенційних споживачів має стійку тенденцію до зменшення.

2.3. Основним ринковим сегментом, що забезпечує попит на послуги університету в середньостроковій перспективі, є випускники середніх шкіл. Попит не має яскраво вираженої регіональної локалізації, тобто більшість абітурієнтів – жителі не лише Львова та Львівської області, а в цілому України та з-за кордону. Більшість випускників затребувана регіональним ринком праці.

2.4. Основними якісними тенденціями параметрів попиту на освітні послуги університету є:

- поступова стабілізація попиту на технічні спеціальності;
- переорієнтація попиту з економічних на технічні спеціальності, що мають чітко виражену прикладну спрямованість;
- переорієнтація попиту на якісний, а не формальний аспект освітнього процесу (зростання реального престижу дипломів з відзнакою, участі в наукових конференціях, наукових студентських публікацій);
- формування якісно нового попиту на систему безперервного спеціалізованого навчання – середнього (ліцей), довузівського, середньоспеціального (коледж), вузівського, а також додаткового, післявузівського. Створення таких видів навчання на базі єдиного університетського комплексу;
- формування стійкого попиту на послуги вищої освіти в невеликих містах і сільській місцевості Львівської області.

2.5. Основними споживчими суб'єктами, що створюють попит на послуги університету, є держава як головний і основний замовник базових освітніх послуг; випускники середніх шкіл; випускники середніх спеціальних закладів; фахівці, що вже мають вищу професійну освіту іншого профілю; комерційні, некомерційні організації та органи державної влади, що здобувають освітні послуги для своїх співробітників.

2.6. Конкурентне середовище. Структуру ринку послуг вищої освіти з боку пропозиції можна охарактеризувати як таку, що в цілому сформувалася. Провідну роль продовжують відігравати державні ЗВО, які зуміли зберегти свої позиції як за масштабами, так і якістю пропонованих продуктів. За різними оцінками, їх частка за основним видом послуг – першій вищій освіті – становить від 60 (за економічними спеціальностями) до 100% (за медичними). Збереглася і їх традиційна галузева спеціалізація. Не зважаючи на те, що багато ЗВО відкрили в себе нові кон'юнктурні спеціальності, сфери застосування знань їх випускників залишилися достатньо диференційованими. Інакше кажучи, за більшістю базових спеціальностей на ринку Львівської області конкуренції між традиційними галузевими лідерами або немає, або вона має непрямий характер. Проте за окремими спеціальностями можливі прямі протистояння, що ведуть до розподілу ринку. Особливістю освітніх послуг цієї категорії ЗВО є традиційно високий рівень якості в конкретній, базовій галузі. Проте в розширеному сенсі великі масштаби прийому і навчання студентів знижують увагу до індивідуальних потреб.

2.7. Наступною категорією учасників ринку є недержавні комерційні ЗВО, створені в 90-ті рр. на базі або за участю державних ЗВО, що поступово набули самостійності, а також філії державних ЗВО, які пропонують тільки платні послуги з кон'юнктурних спеціальностей і мають достатньо гнучкий механізм ціноутворення. Всі вони володіють необхідним формальним статусом (ліцензії, акредитації і т. п.), а деякі сформували достатню навчально-методичну, матеріальну базу і власний професорсько-викладацький склад як за участю материнської компанії, так і самостійно. За популярними напрямками їх частка доходить до 30%. Ці ЗВО здатні швидко реагувати на кон'юнктуру і першими вводити перспективні спеціальності, не представлені на ринку, але не здатні тривалий час утримувати лідерство. Чутливість до кон'юнктури примушує їх знижувати рівень відбору абітурієнтів і пом'якшувати вимоги в період навчання. В результаті їх рейтинг у споживачів і працедавців набагато відстає від державних ЗВО. Усі наведені обставини орієнтують такі ЗВО на певний сегмент споживачів – абітурієнтів,

які не можуть за рівнем знань претендувати на бюджетні місця державних ЗВО, а за рівнем доходів – оплачувати своє навчання в них на договірній основі.

Основним інструментом конкурентної боротьби цієї категорії ЗВО є цінова стратегія проходження за лідером. У той же час невеликим ЗВО з прозорою організаційною структурою і помірними масштабами діяльності вдається уважніше відноситися до індивідуальних здібностей і потреб студентів, формувати партнерські відносини «викладач – студент», створювати дружню атмосферу з елементами виховної дії і контролю.

2.8. Третій тип учасників ринку – незалежні приватні комерційні ЗВО. У своїй більшості їх виникнення носило спекулятивний характер, не мало під собою достатньої матеріальної і навчально-методичної бази. На-разі їх частка не досягає 10% і має тенденцію до скорочення. Основним інструментом конкуренції є ціновий демпінг при мінімально задовільній якості. В даному випадку під ним розуміють видачу диплома державного зразка і відстрочення від служби в армії. Їх існування на ринку достатньо нетривале, а виживання можливо лише при злитті або поглинанні.

2.9. У цілому характер конкуренції, що складається на ринку освітніх послуг Львівської області, тяжіє до типу монополістичної конкуренції за якісною, так і ціновою структурою пропозиції.

2.10. Основною тенденцією розвитку конкуренції на середньострокову перспективу стане подальше зміцнення позицій державних ЗВО при розширенні пропонованих спеціальностей по першій вищій освіті і нових форм довузівської і післявузівської професійної освіти. В той же час диференціація та індивідуалізація переваг споживачів, підвищення вимог до додаткових параметрів освітніх послуг обумовлюють формування невеликих, чітко локалізованих сегментів, де ефективнішими можуть виявитися невеликі комерційні ЗВО.

2.11. Державне регулювання. Сьогодні не можна говорити про подолання кризи державного регулювання сфери освіти і формування цілеспрямованої довгострокової освітньої політики, пріоритети в якій на середньострокову перспективу віддаються державним ЗВО. Крім того, державні структури – споживачі освітніх послуг гласно або негласно сприймають державні ЗВО як безальтернативне кадрове джерело.

Фінансова підтримка освітньої політики не відповідає реальним потребам і цілям. Проте надана державним ЗВО можливість прийому абітурієнтів на основі самофінансування, а також розширення інших ринкових можливостей дали змогу зняти гостроту проблеми фінансування. Проте недостатність державного фінансування некон'юнктурних спеціальностей призводить до втрати матеріально-технічного, наукового і навчально-методичного потенціалу важливих у соціальному та науковому аспектах напрямів, що в перспективі спричинить втрату ними ринкових позицій.

3. Ринкова філософія діяльності.

3.1. Генеральною метою функціонування університету як державної установи на ринку освітніх послуг є формування ефективного стійкого механізму безперервного розвитку якості вищої професійної підготовки молодих фахівців з урахуванням інтересів держави і суспільних груп.

3.2. Основними принципами діяльності університету мають стати:

- пріоритет державних і суспільних інтересів;
- безумовне сприяння в реалізації і вдосконаленні державної освітньої політики;
- ефективна комунікативна взаємодія з усіма споживчими сегментами ринку освітніх послуг і взаємовигідне партнерство з усіма зацікавленими особами, державними структурами, громадськими і комерційними організаціями;
- орієнтація на міжнародні стандарти якості вищої освіти в усіх галузях;
- орієнтація на національне і міжнародне визнання диплома університету;
- сприяння розвитку науково-дослідної діяльності як необхідної бази для вдосконалення якості освітніх послуг, а також самостійного напряму на ринку інтелектуальних продуктів;

- постійне оновлення організаційної структури управління університетом і підвищення ефективності внутрішніх процесів;
- горизонтальна і вертикальна диверсифікація пропонованих напрямів, форм, методів і умов отримання вищої освіти;
- забезпечення можливостей безперервної професійної освіти на всіх стадіях життєвого циклу фахівця;
- розумне використання додаткових фінансових джерел розвитку матеріальної, наукової і навчально-методичної бази університету;
- увага до проблем виховної роботи в студентському середовищі;
- жорстка боротьба з проявами аморальної, неетичної або кримінальної поведінки в університетському середовищі.

3.3. Основними інструментами реалізації вказаних принципів визнаються:

- репутація як головна інтегрована характеристика якості освітніх послуг і конкурентоспроможності державного університету;
- професіоналізм і мотивація професорсько-викладацького складу та адміністративно-управлінського персоналу як вирішальний чинник внутрішньої ефективності функціонування;
- динамічна та адаптивна організаційна структура управління як важлива умова швидкої адаптації до зовнішнього середовища;
- стабільна матеріальна і фінансова база як основа забезпечення довгострокової ринкової стійкості.

4. Стратегічна маркетингова концепція.

4.1. Основною метою маркетингової діяльності університету на ринку освітніх послуг є досягнення стійкої довгострокової рівноваги між потребами та інтересами всіх споживчих груп, держави і суспільства в цілому шляхом формування комплексної системи безперервної професійної освіти, що відповідає найвищим національним і міжнародним стандартам.

4.2. Головним цільовим географічним сегментом діяльності університету на середньостроковий період є захід України.

4.3. Цільовими споживчими групами для університету визнаються всі індивідуальні і колективні споживачі, зацікавлені в отриманні вищої і додаткової професійної освіти, заснованої на фундаментальних та прикладних наукових знаннях.

5. Стратегія продукту.

5.1. Базовим продуктом діяльності університету залишається підготовка фахівців вищої освіти. Останніми роками університет постійно розширював асортимент базового продукту, відкриваючи нові спеціальності. Проте подальше, необґрунтоване збільшення кількості спеціальностей може виявитися неефективним, особливо стосовно посилення конкурентного протистояння між інститутами.

5.2. Для забезпечення чіткого іміджу університету на регіональному ринку стратегія диверсифікації асортименту освітніх послуг повинна орієнтуватися на підготовку фахівців для сфер діяльності, пов'язаних з виробництвом інтелектуальних продуктів, а не матеріальних процесів. З метою адаптації до міжнародних стандартів вищої освіти необхідно розвивати дворівневу систему вищої освіти на базі програм бакалаврату і магістратури.

5.3. Передбачається розширювати перелік послуг з усіх спеціальностей, що формують комплексну систему безперервної професійної освіти. З цією метою необхідно розвивати спеціальну освіту на базі спеціалізованих структурних підрозділів; вищу освіту на базі середньої спеціальної і другу вищу освіту за звичайною і прискореною формою; підготовку наукових кадрів в аспірантурі і докторантурі; всі форми додаткової професійної освіти (підвищення кваліфікації, перепідготовка, семінари з обміну досвідом, тренінги).

5.4. У соціально-економічних умовах, що склалися, необхідно розвивати і зміцнювати мережу філій університету. Важливим елементом розширеного сприйняття якості освітніх послуг є відновлення і розвиток діяльності, що сприяє пошуку вакансій і працевлаштуванню випускників відповідно до їх кваліфікації.

5.5.3 метою забезпечення довгострокових фундаментальних умов якості освітніх послуг, підвищення їх змістовності та актуальності університет вважає за доцільне здійснювати ринкове просування продуктів науково-дослідної і дослідно-конструкторської діяльності.

5.6. Основним принципом стратегії якості з усіх видів освітніх послуг є прагнення до домінуючого регіонального лідерства в галузях спеціалізації з поступовим виходом на конкурентний рівень провідних національних класичних університетів.

6. Цінова стратегія.

6.1. У довгостроковому періоді основою функціонування державного університету є бюджетне фінансування. Цінова стратегія університету з усіх видів освітніх послуг не орієнтована на отримання і максимізацію прибутку. Основним принципом ціноутворення визнається формування цінової політики, що забезпечує покриття прямих і непрямих витрат на виробництво і розвиток освітніх та інтелектуальних продуктів високої якості.

6.2. Для підтримки цінової конкурентоспроможності необхідний диференційований і гнучкий підхід до ціноутворення на різних сегментах, для різних видів послуг і спеціальностей. У той же час політика ціноутворення, здійснювана різними структурними підрозділами університету, повинна бути чітко скоординована, щоб уникнути внутрішньої конкурентної боротьби.

7. Стратегія просування

7.1. Основною метою стратегії просування університету є формування неповторного іміджу провідного державного ЗВО, що надає широкі можливості безкоштовної і платної класичної та технічної професійної освіти високого рівня.

7.2. Створенню сприятливого іміджу державного університету сприяє проведення некомерційних пропагандистських заходів (дні відкритих дверей, дні інститутів, зустрічі випускників, презентації в школах і коледжах, суспільні акції і заходи тощо). Для досягнення тактичної мети в короткостроковому періоді повинні використовуватися можливості комерційного просування (реклама). Проте, слід дотримуватися вимог етичності, неагресивності, відсутності будь-яких недостовірних відомостей.

8. Організаційна стратегія маркетингової діяльності.

8.1. У найближчий час маркетингова діяльність повинна стати найважливішою функціональною складовою системи функціонування університету разом з навчальним процесом, науковими дослідженнями, кадровим і матеріально-фінансовим забезпеченням.

8.2. До компетенції маркетингової підсистеми університету слід віднести наступні функціональні напрями: ринкові дослідження всіх форм і видів навчання, вивчення поведінки споживачів освітніх послуг; розробка і постійне оновлення стратегічних і тактичних маркетингових планів; розробка і планування нових видів освітніх послуг; розробка загальної політики ціноутворення на платні послуги, координація ціноутворення структурних підрозділів університету; організація і планування збутової політики в галузі освітніх послуг та інтелектуальних продуктів; організація, планування і координація заходів щодо просування сприятливого іміджу результатів діяльності університету; забезпечення соціальної етичності і відповідальності роботи всіх структурних підрозділів і університету в цілому.

Організаційне моделювання ЗВО сьогодні визначають як впорядкованість та процес упорядкування їх організаційних структур з метою досягнення або підвищення адаптивності, ефективності, результативності та стійкості. З одного боку, предмет організаційного моделювання – це система сталих характеристик ЗВО (переважно апарату управління), їх моделей. З іншої – у складній економічній системі важливими є і процес, і результат її організаційного моделювання.

У системах управління ЗВО пропонується виділяти такі групи взаємозв'язаних та взаємозалежних об'єктів: об'єкт управління (ОУ), суб'єкт управління (СУ) та зовнішнє середовище (ЗС). Щодо ЗВО, то ОУ можуть виступати інновації, інноваційні проекти, інноваційні процеси (науково-дослідна робота (НДР), проектно-конструкторська робота (ПКР), дослідно-експериментальна робота (ДЕР), навчально-виховна робота (НВР), система

маркетингу, як складові інноваційного процесу), інноваційну діяльність та економічні відносини на ринку інновацій, а СУ – підрозділи організаційного управління та органи управління, що здійснюють координаційну та управлінську діяльність в ЗВО. Відділення організаційного управління здійснюватиме моніторинг станів ОУ на основі контролю: вхідних та процесних ресурсних потоків; поточних станів технологій та вихідних продуктових потоків, з метою прийняття оптимальних рішень з управління ОУ, тому доцільно його включати у зворотний зв'язок: ОУ → СУ. У дане відділення також має надходити інформація про стани на ринку та стани ЗС загалом, тому останнє зумовлює залучення у структуру ЗВО системи маркетингу, яка б здійснювала маркетингові дослідження.

Зазначені об'єкти системи управління ЗВО пропонується описувати вісьмома множинами системних компонент, а саме: E – множина об'єктів; V – множина параметрів, притаманних елементам множини E , для множини V доцільно виділити дві підмножини: Vi – підмножина імен параметрів; Zi – підмножина значень параметрів, що змінюються у часі; W – множина станів об'єкта, елементи якої визначаються значеннями параметрів (підмножина Zi), згідно їх імен (підмножина Vi), у фіксований момент часу – множина T ; O – множина функцій (дій, операцій), що забезпечують перехід об'єкта від початкового стану до головної мети; Π – множина цілей функціонування об'єкта; R – множина відносин, що містить підмножини відносин між самими множинами та між елементами кожної із вказаних множин. Між даними множинами системної моделі існують наступні види відносин: $R_1 (E, Vi)$ – відповідності, яке ставить у відповідність кожному елементу множини E деяку вибірку із Vi ; $R_2 (Vi, Viz)$ – рівності між параметрами, заданими іменем та конкретними значеннями у момент часу t ; $R_3 (Viz, W)$ – відповідності, яке ставить у відповідність кожному елементу множини Viz підмножину значень елементів множини W у момент часу t ; $R_4 (W, O)$ – порядку, яке задає послідовність виконання функцій (дій, операцій) у процесі досягнення головної мети Π . Мета, своєю чергою, може формуватися як вимога щодо досягнення конкретних значень параметрів чи станів ефективності системи управління, СУ, ОУ та ефективного виконання певних функцій ЗВО. Тобто, моделюючи систему управління S , необхідно виділити такі обов'язкові множини компонент, які б забезпечували повноту моделі (Рис. 1):

$$M_s = \{E^{OY}, E^{YO}, E^{ZC}, V^{OY}, V^{YO}, V^{ZC}, W^{OY}, W^{YO}, W^{ZC}, O^{OY}, O^{YO}, O^{ZC}, \Pi^{OY}, \Pi^{YO}, \Pi^{ZC}, R^{OY}, R^{YO}, R^{ZC}, R(ZC, YO), R(ZC, VO), R(OY, YO)\} \quad (1)$$

Наведені закономірності структуризації та функціонування систем управління є початковими правилами щодо виділення системи об'єктів та атрибутів організаційної моделі системи управління як серцевини ЗВО. Таким чином, з точки зору повноти системної моделі ПІ, на верхніх рівнях декомпозиції обов'язковим є розгляд у взаємозв'язку таких об'єктів:

$$E = \{E^{OY}, E^{CV}, E^{ZC}\} \quad (2)$$

При декомпозиції елементів системної моделі E , для кожного елемента (E^{OY}, E^{CV}, E^{ZC}) із множини (2), пропонується виділити весь набір системних компонент – $\{V, Z, W, O, \Pi, R\}$. Наступна декомпозиція елементів (2) та їхніх компонент залежить від виду досліджуваної системи управління. Спільною для них усіх є ієрархічність структуризації. Це можна формалізувати описом на теоретико-множинній мові у вигляді дерева взаємовідносин, яке може бути абстрактним рівнем ієрархічної моделі системи управління будь-якого підприємства, де задаються одиниці їх характеристик та взаємовідносини між ними. Тому це буде шестиверствне дерево (Рис. 2), де перший граф (Γ_E) – граф елементів, другий (Γ_V) – граф атрибутів, третій (Γ_Z) – граф значень атрибутів, четвертий (Γ_W) – граф станів, п'ятий (Γ_O) – граф функцій, шостий (Γ_Π) – дерево (граф) цілей.

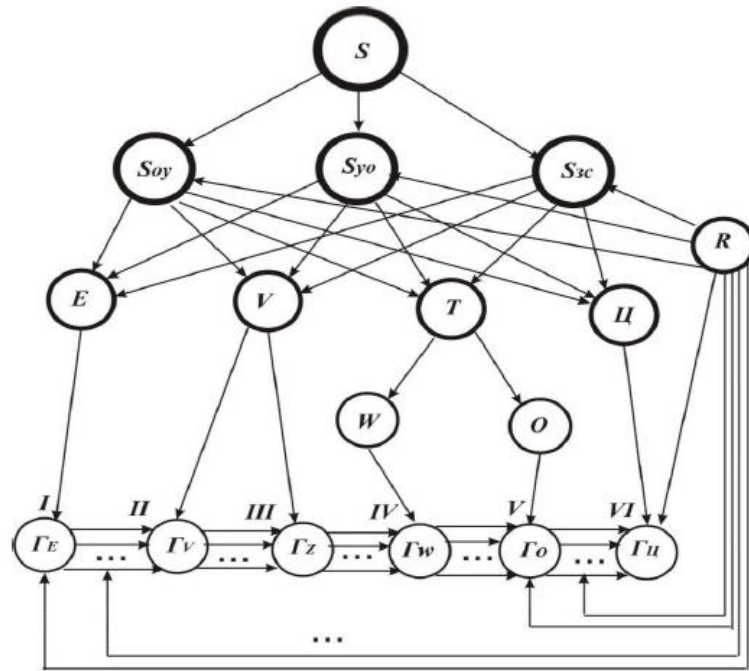

Рис. 1. Граф декомпозиції системи управління ЗВО

Даний шестиверстовний граф може задавати правила формування системної моделі будь-якого підприємства. Тому системну модель ЗВО пропонується подавати у вигляді дерева, де на рівні першої верстви можуть розміщуватися ієрархічні структури СУ, ОУ та ЗС.

Для графічного подання верств дерева ЗВО пропонується графи макро-, мезо- та мікрорівня ЗВО. Об'єкти E^{OV} , E^{CV} та E^{3C} (граф Γ_E , Рис. 2) вказують на верхній рівень декомпозиції ЗВО та, своєю чергою, можуть бути описані трирівневими графами, поданими на Рис. 2, Рис. 3 та Рис. 4, відповідно.

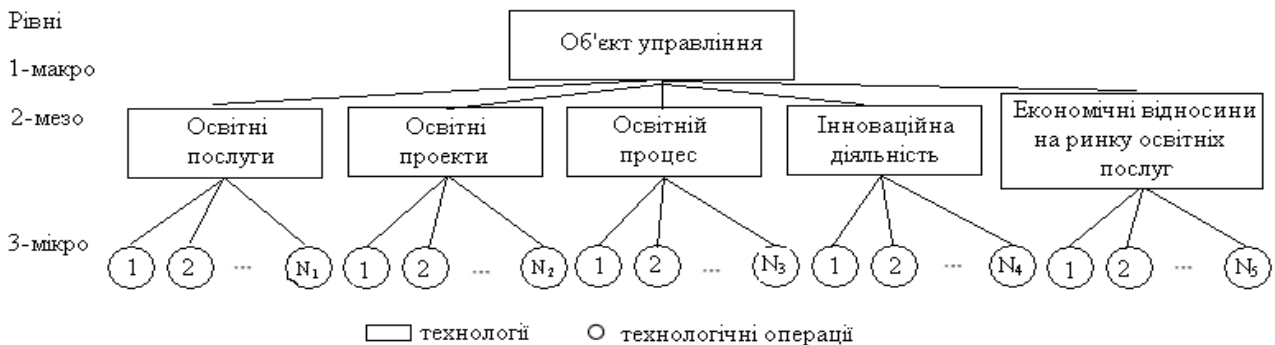

Рис. 2. Трирівнева ієрархічна структура об'єкта управління ЗВО

Оцінювання ефективності ОУ ЗВО пропонується проводити на основі оцінювання ефективності управління: персоналом; інноваційною діяльністю (інноваціями, інноваційними проектами, інноваційним процесом (НДДКР, навчально-виховною роботою), економічними відносинами на ринку освітніх послуг); інвестиційною та фінансовою діяльністю.

Оцінювання ефективності СУ ЗВО доцільно проводити на основі оцінювання ефективності: інноваційного потенціалу; управлінського персоналу; технологій управління; організаційної структури та культури управління.

Оцінювання ефективності взаємодії ЗВО із ЗС пропонується проводити на основі таких показників, як збалансованість інтересів між ЗВО та інвесторами, постачальниками, споживачами, конкурентами, структурами, що виробляють інноваційну політику й регламентують інноваційну діяльність.

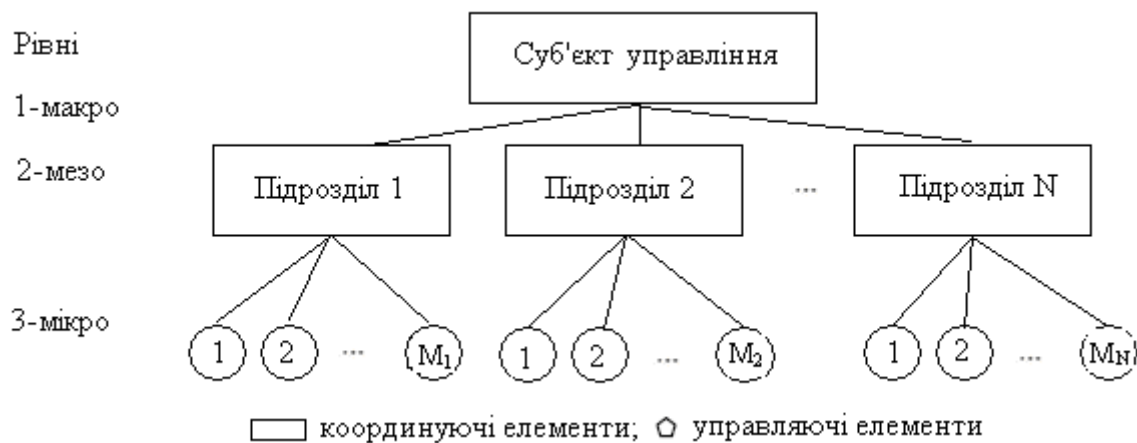

Рис. 3. Тривірнева ієрархічна структура суб'єкта управління ЗВО

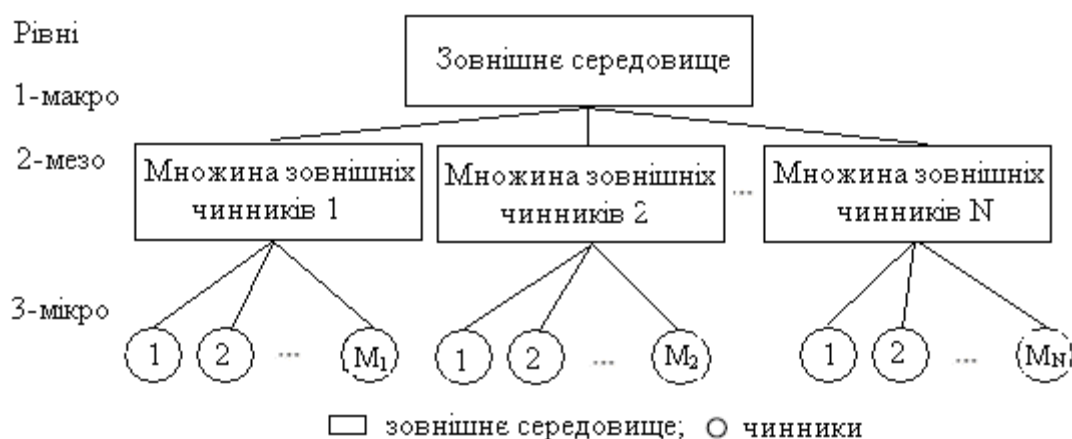

Рис. 4. Тривірнева ієрархічна структура ЗС ЗВО

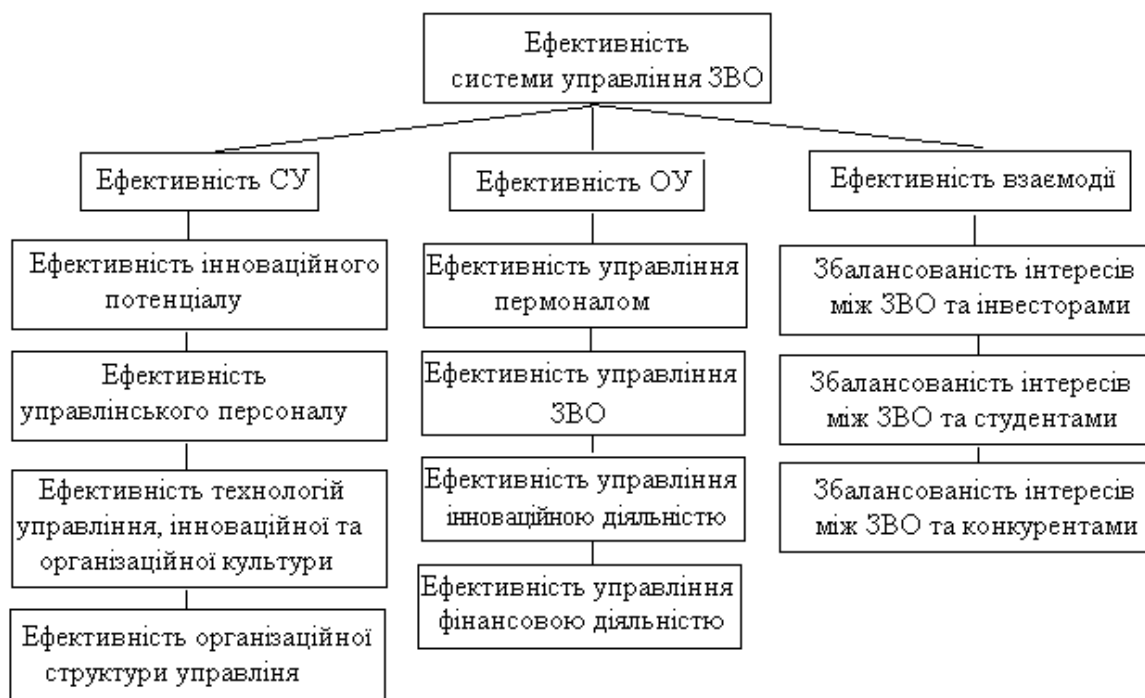

Рис. 5. Граф ефективностей системи управління ЗВО

Таким чином, другий (Γ_V) – граф атрибутів та третій (Γ_Z) – граф значень атрибутів можуть представляти граф ефективностей системи управління (Рис. 6) та граф значень ефективностей системи управління ЗВО.

Четвертий рівень (граф $W \Gamma$) становлять стани системи управління ІІІ, зокрема: ОУ, СУ та ЗС, чи стани ефективностей системи управління ІІІ (ефективностей: СУ, ОУ та взаємодії ІІІ із ЗС) (Рис. 6).

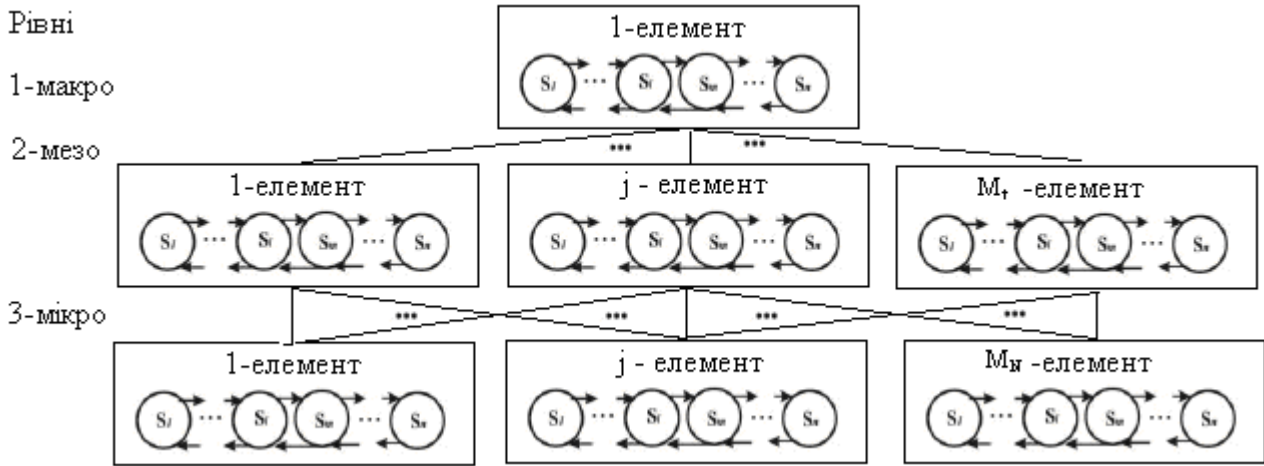

Рис. 6. Граф станів ОУ, СУ та ЗС

Даний граф можна описати з допомогою математичних методів теорії марковських ланцюгів, використовуючи систему диференціальних рівнянь Колмогорова⁶⁹, де опис станів j -го елемента i -го рівня ієрархії матиме вигляд:

$$\begin{aligned} \frac{dP_{i,j,S_1}}{dt} &= -\lambda_{i,j,S_1,S_2} \cdot P_{i,j,S_1} + \lambda_{i,j,S_1} \cdot P_{i,j,S_2}; \\ \frac{dP_{i,j,S_l}}{dt} &= \lambda_{i,j,S_{l-1},S_l} \cdot P_{i,j,S_{l-1}} - (\lambda_{i,j,S_l,S_{l-1}} + \lambda_{i,j,S_l,S_{m_l}}) \cdot P_{i,j,S_l} + \lambda_{i,j,S_l,S_{m_l}} \cdot P_{i,j,S_{m_l}}; \\ \frac{dP_{i,j,S_m}}{dt} &= \lambda_{i,j,S_l,S_m} \cdot P_{i,j,S_l} - (\lambda_{i,j,S_m,S_l} + \lambda_{i,j,S_m,S_{m-1}}) \cdot P_{i,j,S_m} + \lambda_{i,j,S_m,S_{m-1}} \cdot P_{i,j,S_{m-1}}; \\ &\dots\dots\dots \\ \frac{dP_{i,j,S_n}}{dt} &= \lambda_{i,j,S_{n-1},S_n} \cdot P_{i,j,S_{n-1}} + \lambda_{i,j,S_n,S_{n-1}} \cdot P_{i,j,S_n}; \end{aligned} \quad (3)$$

- де $i = 1, 2, \dots, N$ – порядковий номер рівня ієрархії $N = 3$;
- $j = 1, 2, \dots, M_i$ – порядковий номер i -го рівня ієрархії;
- $S_1, \dots, S_b, S_m, \dots, S_n$ – стани елементів досліджуваної системи;
- P_{i,j,S_l} – імовірність S_l -го стану j -го елемента i -го рівня ієрархії;
- λ_{i,j,S_l,S_m} – інтенсивність переходу S_l -го стану j -го елемента i -го рівня ієрархії.

Висновки. Узагальнюючи пропозиції щодо ринкових механізмів відтворення інтелектуального потенціалу через розробку та впровадження в діяльність закладів вищої освіти сучасних технологій аналізу та прийняття стратегічних рішень щодо діяльності закладу, слід зауважити, що без запровадження таких новітніх технологій подальший ефективний розвиток системи вищої освіти неможливий. У зв'язку з цим на підставі

⁶⁹ Golubkov, E. P. (1998), "Marketingovye issledo" vanija: teoriija, metodologija i praktika [Marketing research: theory, methodology and practice], Finpress, Moscow, Russia.

існуючих моделей оцінки систем менеджменту якості розроблено та апробовано на прикладі Інституту сталого розвитку ім. В. Чорновола Національного університету «Львівська політехніка» методику SWOT-аналізу його діяльності, що забезпечить виявлення сильних та слабких сторін діяльності закладу та дасть змогу запровадити на його підставі ринкову стратегію діяльності закладів вищої освіти.

Концепція має забезпечити реалізацію принципів та пріоритетів функціонування закладів вищої освіти в умовах запровадження ринку освітніх послуг і посилення конкуренції з боку інших державних і недержавних закладів вищої освіти.

References:

1. Aftanaziv, I. S. (2007), *Ekonomichni aspekty reformuvannia rehional'noi systemy pidhotovky kadriv vyschoiu shkoloiu* [Economic aspects of reforming regional system of staff training in high school], Vydavnycho" polihrafichne tovarystvo "Vik", Kolomyia, Ukraine.
2. Bielien'kyj, P. Yu. (2005), *Faktory i mekhanizmy zabezpechennia konkurentospromozhnosti rehionu* [Factors and mechanisms to ensure the competitiveness of the region], NAN Ukrainy, Instytut rehional'nykh doslidzhen', Lviv, Ukraine.
3. Golubkov, E. P. (1998), *Marketingovye issledo" vanija: teoriya, metodologija i praktika* [Marketing research: theory, methodology and practice], Finpress, Moscow, Russia.
4. Hrishnova, O. A. (2002), "The formation of human capital in the education system and training" "demography, labor economics, social economics and politics", Ph.D. Thesis, "demography, labor economics, social economics and politics", Kyiv, Ukraine.
5. Dolishnij, M. (2006), "Diversification of education in the context of the Bologna process as a precondition for improving the quality personnel potential", *Ukraina: aspekty pratsi*, vol. 5, pp. 8-14.
6. Ibragimov, G. I. (2006), "The principles of quality management education and their implementation in the ACT", *Srednee professional'noe obrazovanie*, vol. 2, pp. 4.
7. Ivaniuk, Y. A. (2003), *Vosproyvodstvo yntellektual'noho kapytala v sovremennykh marketynh - systemakh: monohrafyia* [Reproduction of intellectual capital in the modern marketing-systems], VolhHTU, Volgograd, Russia.
8. Kotler, F. (2006), *Osnovy marketinga* [Principles of marketing], Izd. dom "Vil'jams", Moscow, Russia.
9. Shynkaruk, V. (2007), "The main directions of restructuring higher education in Ukraine", *Vyscha shkola*, vol. 5, pp. 3-17.
10. Schultz, T. W. (1964), *Investment in Human Capital, Economic Growth - an American Problem*, Englewood Cliffs, USA.

1.8. EXTERNAL AND INTERNAL STAKEHOLDERS IN THE QUALITY ASSURANCE SYSTEM OF EDUCATIONAL SERVICES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

1.8. ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ СТЕЙКХОЛДЕРИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗВО

Вступ. Як відомо, Е. Демінг і Дж. Джуран розробили філософію якості і методи її забезпечення, які згодом стали основою теорії Тотального керування якістю (англ. – Total Quality Management). А. Фейгенбауму належить ідея комплексного керування якістю, яка передбачає урахування всіх факторів, що впливають на якість та керування якістю на всіх етапах виробництва і між усіма підрозділами компанії. Концепція «системи забезпечення якості» забезпечує вже не тільки проектування і виготовлення якісної продукції, а й якість усієї діяльності фірми, організації, підприємства⁷⁰.

Зокрема, зміст та елементи системи якості, особливості менеджменту якості розкриває О. Момот; моделі та інформаційне забезпечення взаємодії зі споживачами і партнерами бізнесу досліджують Ю. Асташова, О. Демченко, П. Пластовець; управління ідеями в системі інноваційного менеджменту – А. Садрієв; засоби досягнення великих проривів в компанії – Е. Хиппель, Ш. Томке, М. Зоннак.

Нині принципи TQM, орієнтовані на постійне поліпшення якості, активно поширюються у сфері освіти (у тому числі закладів вищої освіти) України. Н. Сас досліджує проблеми застосування принципів TQM (Тотального керування якістю) у забезпеченні якості надання освітніх послуг ЗВО; Г. Лаврентьєв, Н. Лаврентьєва, Н. Неудахіна – інноваційні технології в професійній підготовці спеціалістів.

Постійне поліпшення якості освітніх послуг пов'язується з участю у цьому процесі зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів. Стейкхолдери (англ. Stakeholders) – зацікавлені сторони, фізичні та юридичні особи, які мають легітимний інтерес у діяльності організації, тобто певною мірою залежать від неї або можуть впливати на її діяльність. Іноді їх називають групами інтересів або групами впливу⁷¹. У фокусі – здобувачі вищої освіти, працедавці та співробітники ЗВО.

Основний текст. Діяльність кожної організації являє собою ланцюжок процесів від маркетингу, планування, до і після продажного обслуговування⁷².

З огляду на зміст і результат діяльності ЗВО (зокрема, забезпечення якості надання освітніх послуг) видається важливим виокремлення таких основних процесів, що впливають на результат :

- профорієнтаційна робота;
- процедура відбору на навчання за фахом;
- теоретична підготовка;
- практична підготовка;
- підсумкова атестація;
- підвищення кваліфікації випускників (як аналог післяпродажного супроводу).

На наш погляд, відповідно до TQM на кожному з виокремлених етапів процесу забезпечення якості надання освітніх послуг ЗВО необхідно:

- визначити цілі в області якості освітніх послуг, розробити політику і цілі якості;
- визначити внутрішніх та зовнішніх споживачів освітніх послуг (школярі, абітурієнти, студенти, викладачі, роботодавці); з'ясувати потреби користувачів;
- розробити характеристики вхідних та вихідних показників якості на кожному етапі (в межах навчальної дисципліни, міжпредметні, кінцеві, тощо);

⁷⁰ Момот О. І. (2007) Менеджмент якості та елементи системи якості, с. 12.

⁷¹ Положення про стейкхолдерів освітніх програм спеціальностей Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет» (2017 р.), с. 4.

⁷² Процеси управління проектами (2012), с. 31.

- установити зв'язки якості: ініціювати види діяльності для об'єднання зусиль співробітників;
- розробити систему внутрішнього контролю якості;
- виявити відхилення (дефекти) від установлених вимог до якості послуг та застосування рішень з подальшого використання послуг, що мають недоліки;
- проводити заходи щодо недопущення повторних відхилень за рахунок своєчасної розробки і реалізації заходів коригувального впливу;
- встановити зв'язки якості із зовнішнім споживачем.

Процеси, які, хоч і називаються допоміжними, проте, можуть суттєво загальмувати або пришвидшити досягнення бажаного рівня якості освітньої послуги, такі:

- управління фінансами;
- управління матеріально-технічним забезпеченням;
- управління персоналом;
- управління інформаційними ресурсами;
- управління розвитком і покращенням.

Серед пропонованих умов⁷³ успішності втілення TQM в практику діяльності ЗВО найбільш важливими ми вважаємо такі:

1. Усвідомлення топ-менеджерами (ректором) важливості TQM для запобігання кризи (побачити приховані ознаки кризи раніше інших співробітників вишу і звернути на це увагу колективу) і їх залучення в цей процес.

2. Організація навчання, починаючи з ректорату, а потім використовувати принцип «доміно». Учитися слід на успіхах і на невдачах – особистих, своїх конкурентів, замовників, постачальників.

3. Перетворення TQM на масовий рух, за якого усі співробітники, кафедри та інші підрозділи вишу повинні виконувати дві функції – свою щоденну роботу у відповідності зі стандартним процесом і роботу з удосконалення цього процесу.

4. Досягнення узгодженості використання цієї концепції на рівні: індивідуальному; кафедри, лабораторії, відділу; ЗВО, філії, інших підрозділів, системи освіти регіону або системи вищої освіти країни.

5. Прагнення до задоволення прихованих потреб здобувача освітніх послуг через те, що вимоги замовника до якості освітньої послуги, результатів освітнього процесу не завжди очевидні. При цьому мається на увазі, що результати діяльності ЗВО повинні відповідати заданим стандартам.

Згідно визначення (Ю. Асташова, О. Демченко) – споживач – це особа (юридична або фізична), яка на підставі угод купівлі-продажу використовує продукцію або послуги компанії для особистих (споживання) або комерційних (перепродаж) цілей. Стосовно споживача компанія демонструє піклування про споживача, намагається вгадати його приховані очікування та емоції, збудувати навколо них незабутній споживчий досвід, прагне розуміти його вимоги і очікування з метою максимально можливого задоволення.⁷⁴

Згідно статті 61 закону України «Про освіту» здобувачами вищої освіти є особи, які навчаються у закладах вищої освіти (студенти, курсанти, аспіранти, ад'юнкти, докторанти, асистенти-стажисти).⁷⁵

Таким чином, здобувачі вищої освіти (студенти, курсанти, аспіранти, ад'юнкти, докторанти, асистенти-стажисти) – кінцеві споживачі освітніх послуг закладів вищої освіти, які на підставі отриманих документів про вищу освіту використовують отримані знання, розуміння, цінності, уміння, практичні навички для особистих (споживання) або комерційних (перепродаж) цілей. Стосовно здобувачів вищої освіти (студентів, курсантів,

⁷³ Лаврентьев Г. В., Лаврентьева Н. Б., Неудахина Н. А. (2002) Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов, с. 122.

⁷⁴ Асташова Ю., Демченко А. (2013) Взаимодействие с потребителями и партнерами бизнеса: модели и информационное обеспечение, с. 3.

⁷⁵ Закон України «Про освіту» Документ 2145-VIII, (2020) .

аспірантів, ад'юнктів, докторантів, асистентів-стажистів) заклади вищої освіти виявляють піклування, намагаються вгадати їх приховані очікування та емоції, збудувати навколо них незабутній споживчий досвід, прагнуть розуміти їх вимоги і очікування з метою максимально можливого задоволення.

П. Пластовець наводить найвідоміші тактики роботи з клієнтами: автономність споживання; спрощення споживчого досвіду; «наставник»; автоматизація споживчого досвіду; створення спільноти за інтересами тощо.⁷⁶ Зазначені тактики справедливі й для роботи із здобувачами освіти. Зокрема, варіантом автономності споживання освітніх послуг є індивідуальні освітні програми; спрощення споживчого досвіду – самі різноманітні форми неформальної та інформальної освіти (семінари, вебінари, тренінги тощо); форми наставництва в освіті – тьюторство, супервізія; автоматизація споживчого досвіду очевидна, особливо в умовах пандемії; створення спільноти здобувачів, випускників, викладачів закладів вищої освіти вже не новина.

Можливості кінцевих споживачів стосовно покращення освітніх програм складно недооцінити. Зокрема, Е. Хиппель, Ш. Томке, М. Зоннак в результаті досліджень встановили, що багато з комерційно успішних продуктів вигадуються і створюються не виробниками, а їх потенційними користувачами⁷⁷. Залучення здобувачів освітніх послуг закладів вищої освіти до обговорення змісту, процесу, підведення підсумків діяльності освітніх програм має сприяти посиленню якості надання освітніх послуг, удосконалення різних сторін навчального процесу.

Дослідження доводять, що пропозиції стосовно покращення продуктів і послуг (у нашому випадку – освітніх) найчастіше пропонують так звані «провідні користувачі», тобто організації або окремі люди, потреби яких набагато випереджають потреби середнього споживача. Орієнтація на провідного користувача стимулює діяльність з пошуку провідних користувачів (які вже розробили окремі елементи майбутніх продуктів та послуг), і використання їх досвіду. Найбільший інтерес в даній ситуації викликає те, що провідні користувачі в абсолютній своїй більшості погоджуються на співпрацю з компаніями не стільки в надії на матеріальну вигоду, скільки через бажання побачити реалізованими свої ідеї⁷⁸. На нашу думку, ефективними є : конкурси ідей серед здобувачів освітніх послуг ЗВО стосовно покращення навчально-виховного процесу, різних сторін діяльності ЗВО; заохочення здобувачів освітніх послуг ЗВО до участі в розробках складних, кризових, актуальних питань діяльності.

Партнерські взаємини припускають створення максимальної споживчої цінності (найбільш повного задоволення потреб і очікувань споживачів) на основі взаємної вигоди для всіх учасників. Загально відомо, що в категорію партнерів входять усі учасники ланцюга створення цінності від постачальників сировини до ланки, що здійснює обслуговування кінцевого споживача. Категорія партнерів характеризується наявністю договірних відносин між учасниками. Ю. Асташова, О. Демченко звертають увагу на різну ступінь інтеграції партнерів: від разових договорів поставки до стратегічного партнерства на довгостроковій основі.⁷⁹

Метою взаємодії з партнерами є створення довгострокових відносин основними засадами яких є вибір і оцінка потенційного партнера, забезпечення взаємовигідних умов угоди, координація спільної діяльності для досягнення мети, врешті – створення мережі партнерських відносин. Стосовно ідей, які привносяться партнерами, то зазвичай (як зазначає П. Пластовець) частини «пазлу» справжнього інноваційного рішення знаходяться в різних організаціях, і успіх проекту обумовлюється вмінням побачити цілісну картину і

⁷⁶ Пластовець П. Десять стандартів інновацій (2014), с. 3.

⁷⁷ Khippel' E., Tomke S., Zonnak M. (2008) Dostizhenie krupnykh progyvov v kompanii, М, р. 16.

⁷⁸ Садриев А. Р. (2013) Управление знаниями в инновационной деятельности современных компаний, с. 27.

⁷⁹ Асташова Ю., Демченко А. (2013) Взаимодействие с потребителями и партнерами бизнеса: модели и информационное обеспечение, с. 4.

зібрати всі деталі. Серед практик партнерських стосунків: краудфандинг; франчайзинг; побічні ринки; злиття та поглинання; відкриті інновації та інші.⁸⁰

В діяльності освітніх закладів зазначені практики ще тільки починають розвиватися. Найбільш розвиненими є благодійність організацій і окремих громадян стосовно вирішення проблем освітніх закладів. Сучасне розуміння змісту співпраці бізнесу та закладів освіти визначається поняттями: дуальна освіта, стейкхолдери освіти, соціальне партнерство. Дуальна форма навчання – це практико орієнтоване навчання, побудоване на підґрунті соціального партнерства, спрямоване на формування нової моделі професійної підготовки бакалаврів із обов'язковими періодами виробничого навчання й виробничої практики, що проваджується на базі підприємств, установ, організацій, та передбачає зміцнення зв'язків навчання з виробництвом, визначення провідної ролі та підвищення відповідальності роботодавців за якість підготовки кваліфікованих кадрів.

До зовнішніх стейкхолдерів з поміж інших відносяться: роботодавці (великі малі та середні промислові підприємства; організації соціальної сфери; установи та організації), які зацікавлені в компетентних спеціалістах.

Згідно Закону України «Про організації роботодавців», соціальне партнерство – система колективних відносин між найманими працівниками, роботодавцями, виконавчою владою, які виступають сторонами соціального партнерства у ході реалізації їх соціально-економічних прав та інтересів.⁸¹ Проте, під соціальним партнерством розуміють специфічний вид суспільних відносин, механізм вирішення суспільних проблем. За такого розуміння суб'єктами соціального партнерства є різні соціальні групи, прошарки й класи (не тільки наймані працівники, роботодавці, виконавча влада), які мають суттєво відмінні соціально-економічні й політичні інтереси. Залучення всіх стейкхолдерів до вирішення суспільно значущих проблем забезпечує баланс реалізації інтересів учасників. Тобто, соціальне партнерство є компромісом і узгодженням інтересів (часом протилежних) різних взаємодіючих суб'єктів заради досягнення загального результату.

Таким чином, взаємостосунки бізнес-структур та освітніх закладів є двосторонніми, спрямованими на задоволення власних інтересів та вирішення суспільних проблем, а саме – забезпечення підготовки компетентних спеціалістів.

Алгоритм переведення потреб практики до змісту професійної підготовки включає такі компоненти: виокремлення складників професійної діяльності; добір та узагальнення інформації з теоретичних та прикладних основ професійної діяльності; виокремлення й опис трудових функцій – компетентностей – результатів навчання з основ професійної діяльності; обґрунтування складника з основ професійної діяльності моделі випускника першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; опис засобів діагностики опанування компетентностей з основ професійної діяльності; створення модуля навчального плану підготовки майбутніх фахівців; добір педагогічних умов і засобів, які оптимізують ефективність процесу професійної підготовки.⁸²

Згідно зазначеного алгоритму, представниками бізнес-структур може здійснюватися збір інформації та її узагальнення стосовно складників професійної діяльності (особливо важлива така інформація щодо нових спеціальностей та професій); виокремлення й опис трудових функцій – компетентностей; опис засобів (показників, рівнів, тощо) діагностики опанування компетентностей з основ професійної діяльності. Щодо інших компонентів зазначеного алгоритму, участь представників бізнес-структур не виключена, хоч, на нашу думку, має переважати діяльність представників освітніх установ.

За складовими навчального процесу, представники бізнес-структур можуть брати участь у забезпеченні практичної складової (практичні заняття, практика, стажування як студентів так і викладачів освітніх закладів).

⁸⁰ Пластоєць П. (2014) Десять стандартів інновацій, с. 3.

⁸¹ Закон України «Про організації роботодавців» (2001).

⁸² Сас Н. М. (2015) Тенденції професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління (теоретико-методологічний аспект), с. 6.

Таким чином, задоволення спільних інтересів бізнес-структур та освітніх закладів в забезпеченні підготовки компетентних спеціалістів може досягатися участю бізнес-кіл у:

- зборі та узагальненні інформації стосовно складників професійної діяльності; виокремленні й описові трудових функцій – компетентностей; описові засобів (показників, рівнів, тощо) діагностики опанування компетентностей з основ професійної діяльності;
- забезпеченні практичної складової (практичні заняття, практика, стажування як студентів так і викладачів освітніх закладів).

Суттєвою може бути участь бізнес-кіл і в забезпеченні допоміжних процесів, які, можуть суттєво загальмувати або пришвидшити досягнення бажаного рівня якості професійної освіти: фінансове та матеріально-технічне забезпечення, у тому числі, інформаційними ресурсами; підвищення кваліфікації викладацького складу в частині розуміння особливостей виробничого процесу. Зазначене сприятиме розвитку і покращенню професійної підготовки кваліфікованих фахівців.

Ключовими ресурсами будь-якої організації є працівники, тож поліпшення якості освітніх послуг неможливе без участі працівників освітньої установи. Серед компетентностей працівників освітньої установи виокремлюють – ті, які застосовуються згідно функціональних завдань, та скриті, не актуалізовані. Функціональні та потенційні знання, уміння і навички – це активи, якими необхідно систематично управляти для поліпшення якості освітніх послуг, підвищення ефективності розвитку освітньої установи. Найбільші досягнення в розвитку організацій, установ, закладів, сьогодні пов'язують не з технологічними, а радше з організаційними, управлінськими інноваціями, про що свідчать такі нові парадигми, як «відкриті інновації» і «глобальний пошук джерел» (сорсинг). Зокрема, парадигма «відкриті інновації» дозволяє залучати унікальні внутрішньо-організаційні знання та досвід і поєднувати їх із зовнішньою інформацією для переваг кожного окремого закладу, оскільки це зменшить час для реалізації великої кількості освітніх, технологічних, наукових інновацій. Досить відомою є думка Кеннета Розенфельда та Дженні Серво – консультантів з управління інноваціями компанії Kodak (1984 р.) про те, що невдачі великих корпорацій у використанні інноваційних ідей головним чином пов'язані з відсутністю системи внутрішніх комунікацій, а не з падінням винахідливості співробітників, що цілком стосується й освітніх установ. Інструментом, який, на нашу думку, сьогодні не використовується для розвитку закладів освіти – це система управління ідеями.

Згідно з теорією інтелектуальних систем, О. Єрьомін пропонує ввести поняття «інтелектуальний менеджмент» (менеджмент макросоціуму і його підсистем: нано-, мікро-, мілісоціумів), особливості якого полягають у реалізації властивих інтелектуальним системам характеристик і функцій (автономності, фрактальності, ієрархічності, дисипативності, спадковості і пам'яті, когерентності, двополярної асиметрії, синергетичності). Визначальною рисою інтелектуального підходу на відміну від системного і ситуаційного, є врахування характерних лише для інтелектуальних систем особливостей – «інтелектуальної рефлексії» та «інформаційного інстинкту», які й формують домінанту інтелектуальних систем з їх об'єктивною перевагою – кращою здатністю до пристосування до навколишнього середовища, завдяки властивості активного відображення об'єктивної реальності. Цілі людини, нано- мікро-, мілісоціумів можуть сприяти формуванню стратегії поведінки та управління.⁸³

Система управління ідеями, на думку М. Сушко, складається з таких етапів: збір ідей; оцінка; доопрацювання; впровадження.⁸⁴ Д. Хомутський уявляє процес управління ідеями так: народження ідей; формування первинного пулу; розвиток і збагачення ідей; управлінська оцінка; відбір бізнес-ідей, що володіють практичною цінністю для конкретної організації.⁸⁵ На нашу думку, повний цикл управління ідеями виглядає так: народження ідей; формування первинного пулу; розвиток і збагачення ідей; управлінська оцінка; відбір бізнес-ідей, що

⁸³ Еремін А. Л. (2005) Ноогенез и теория интеллекта, с. 45.

⁸⁴ Сушко М. (2019) Создание своей системы управления идеями, с. 2.

⁸⁵ Смирнов Ю. (2018) Невидимая рука рынка предсказаний, с. 1.

володіють практичною цінністю для конкретної організації; доопрацювання; впровадження. Зрозуміло, що кожен етап, у свою чергу може бути декомпованим та інструментованим відповідно до особливостей організації, установи, закладу...

Головне, що дасть закладу освіти система отримання та оцінки ідей – це безпосередньо самі пропозиції. Ідеї співробітників із вдосконалення роботи освітньої установи дозволять поліпшити технологічні, маркетингові процеси, впровадити інновації. Крім цього, працювати з ідеями важливо для мотивації співробітників (працівники розуміють, що керівництво прислухається до їхньої думки; система можливих бонусів для авторів підтриманих ідей, стимулюватиме креативність працівників).

Умови успішності системи управління ідеями, на нашу думку, такі: взаємне визнання можливостей і вкладів кожного співробітника; вільне висловлення власної думки кожным співробітником без страху бути покараним; обмін ідеями без перешкод в межах організації (між головними керівниками, менеджерами, працівниками, споживачами, партнерами і постачальниками); використання різних комунікаційних систем для неформальної комунікації (постійних зустрічей, обмінів посланнями, думками, міркуваннями); управління ідеями є чітко керованим, але не програмованим, воно виникає на базі загального інтересу або теми, яка об'єднує людей і визначає їх прагнення активно вносити в їх розвиток свій внесок.

У будь-якій системі управління ідеями важливими є засоби їх збору. Найбільш застосовуваними є «ящик для ідей і пропозицій»; кайзен-пропозиції; автоматизовані засоби. У доцифрову епоху пропозиції збирали за допомогою «ящика для ідей і пропозицій», в який автор поміщав ідею, викладену на папері. Такі бокси стояли в кожному підрозділі (відділі або цеху) підприємства. Використання ящика ідей як засобу їх збору виявило такі обмеження: сам принцип такої системи не прозорий: автор не може відслідкувати повний цикл розгляду ідеї (ідеї можуть бути втрачені або вкрадені, складно аналізувати їх потік, складно давати зворотний зв'язок авторам); ефективність процедур відбору та експертизи пропозицій співробітників стала все більше знижуватися через зростання складності забезпечення об'єктивності і компетентності їх виконання; ящик для пропозицій був позбавлений можливості публічного обговорення ідей всім колективом компанії і їх оперативної реалізації окремими зацікавленими співробітниками; відсутність інформації про підсумки оцінки та впровадження внесених пропозицій, позначалися на мотивації подальшої творчої діяльності авторів.

У системі кайзен-пропозицій основний акцент ставиться не на індивідуальній творчості, а на колективній роботі в рамках команд безперервного вдосконалення (так звані «гуртки якості», які об'єднують співробітників окремих підрозділів в неформальні групи). Недоліком такого засобу збору ідей та пропозицій є складність використання для розробки великих продуктивних інновацій. Однак цей недолік долається в процесі створення спеціальних венчурних команд і інкубаторів ідей, професійні учасники яких чітко зорієнтовані на пошук в організації перспективних, насамперед, проривних ідей, їх якнайшвидше втілення і просування отриманих результатів на ринок.⁸⁶

Зростаюча складність управління ідеями в компаніях зумовила появу і широке поширення спеціальних програмних продуктів.⁸⁷ Все різноманіття даних програмних продуктів можна розділити на чотири основні групи.

Перша група об'єднує програми централізованих автоматизованих систем таких як: «біржа ідей», «єдине вікно інновацій», «інформаційний інкубатор інноваційних ідей». Вона дозволяє всім співробітникам реєструватися в якості здобувачів, незалежних експертів, вносити пропозиції без досилання пакета документів на папері, направляти пропозиції на експертизу, стежити за поточним станом пропозиції.⁸⁸ Специфіка цих програм, яка полягає в

⁸⁶ Озеров К. Г. (2015) Система кайдзен-предложений на «Петро», с. 1.

⁸⁷ Садриев А. Р. (2013) Управление знаниями в инновационной деятельности современных компаний, с. 30.

⁸⁸ Долженко Р. А. (2014) Концепция организации инновационной деятельности компании (на примере коммерческого банка), с. 10.

тому, що їх використання здійснюється в режимі віддаленого доступу, за якого користувач, фізично не володіючи програмою, може реалізувати лише її функціональні можливості, відносить ці програми до числа, так званих, «хмарних сервісів». Друга група об'єднує програми, що базуються на використанні методу соціального рейтингування, який передбачає публічне обговорення поданих пропозицій, їх оцінку і ранжування залежно від підсумків проведеного голосування. Можливості програм цієї групи дозволяють виокремлювати найбільш важливі і цікаві ідеї і, надаючи їм відповідний рейтинг, робити їх реалізацію більш пріоритетною. Третя група програм базується на відборі ідей за допомогою проведення торгів на так званих ринках передбачень, призначених для створення прогнозів різної тематики та отримання на їх основі інформації щодо, наприклад, зміни споживацьких цінностей і ринкових очікувань. Загальна ідеологія побудови програмного забезпечення, що працює з ринками передбачень, полягає в розробці ресурсу, за допомогою якого приймаються ставки учасників стосовно настання тієї або тієї події.⁸⁹ Четверта група програм працюють як інноваційні майданчики, що надають своїм користувачам доступ до функцій з організації мозкових штурмів, проведення нарад, засідань закритих груп, вихід на різні бази даних тощо.

Важливим, на нашу думку є висновок М. Сушко про те, що завикористання системи управління бізнес-процесами (за якої управління власне ідеями стає одним із бізнес-процесів компанії), окремий продукт для управління ідеями стає не потрібним. Будь-який співробітник зможе легко щось запропонувати. Ініціатор просто вносить заявку, вона автоматично потрапляє до керівника або співробітника, відповідального за розбір ідей. На етапі збору ідея може також уточнюватися, якщо якісь нюанси не зрозумілі.⁹⁰

Інформаційні системи для управління ідеями – програмні продукти, які дозволяють співробітникам вносити пропозиції, а керівництву систематично отримувати їх і працювати з ними – набагато зручніші у використанні. Проте й вони не позбавлені обмежуючих характеристик. Зокрема, не в усіх співробітників є доступ до комп'ютера; не всі володіють електронними програмами для створення креслень або схем з докладними поясненнями. Це вимагає додаткового навчання персоналу.⁹¹

Аналіз досвіду застосування розглянутих засобів збору ідей дав можливість виявити ряд факторів, що перешкоджають активному залученню співробітників освітньої установи до процесу оновлення, поліпшення якості освітніх послуг (незалежно від засобу збору ідей). До їх числа можна віднести: низьку поінформованість працівників; складну процедуру подання та оформлення заявок; тривалий термін розгляду заявок; відсутність доступу до професійних консультацій; страх відмови від розгляду заявок, побоювання критики; низьку залученість бізнес-підрозділів на етапі відбору і оцінки пропозицій; недостатню вмотивованість працівників на впровадження інновацій; недостатній рівень інноваційної культури на підприємстві, в організації, установі; відсутність дієвого механізму контролю за впровадженням пропозицій; труднощі в оцінці економічного ефекту від інновацій. Перспективним вважаємо дослідження питання збору ідей від працівників закладів освіти України.

Висновки. Було виокремлено основні процеси, що впливають на результат забезпечення якості надання освітніх послуг ЗВО України відповідно до принципів TQM (Тотального керування якістю); запропоновано зміст застосування принципів TQM відповідно до виокремлених процесів; упорядковано умови успішного втілення TQM в практику діяльності ЗВО в частині забезпечення якості надання освітніх послуг. Виокремлено такі основні процеси, що впливають на результат : профорієнтаційна робота; процедура відбору на навчання за фахом; теоретична підготовка; практична підготовка; підсумкова атестація; підвищення кваліфікації випускників (як аналог післяпродажного супроводу); визначено завдання та умови успішності втілення TQM на кожному з

⁸⁹ Смирнов Ю. ((2018) Невидимая рука рынка предсказаний!, с. 2.

⁹⁰ Сушко М. (2019) Создание своей системы управления идеями, с. 3.

⁹¹ Озеров К. Г. (2015) Система кайдзен-предложений на «Петро», с. 3.

виокремлених етапів. Розкрито участь у цьому процесі зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів, зокрема, здобувачів вищої освіти та працедавців (виозначено поняття, завдання та тактики взаємодії ЗВО з кожною групою стейкхолдерів), співробітників закладів вищої освіти у системі управління ідеями (виозначено умови успішності системи управління ідеями, виокремлено засоби збору ідей, виявлено фактори, що перешкоджають активному залученню співробітників освітньої установи до процесу підвищення якості надання освітніх послуг, ефективності діяльності закладу вищої освіти).

Перспективними вважаємо питання декомпозиції виокремлених процесів забезпечення якості надання освітніх послуг ЗВО, характеристика освітньої послуги, яку необхідно враховувати під час проведення внутрішнього та зовнішнього контролю.

Література:

1. Асташова Ю., Демченко А. Взаимодействие с потребителями и партнерами бизнеса: модели и информационное обеспечение [Електронний ресурс] / Ю. В. Асташова, А. И. Демченко // Концепт. – 2013. – № 11 (ноябрь). – Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2013/13218>.

2. Долженко Р. А. Концепция организации инновационной деятельности компании (на примере коммерческого банка) / Р. А. Долженко // Финансы и кредит, 2014.– № 33 (609). – С. 10-16.

3. Закон України «Про організації роботодавців» від 24. 05. 2001 2436-III. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2436-III>.

4. Закон України «Про освіту» Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 02. 04. 2020, підстава – 540-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n2050>.

5. Еремін А. Л. Ноогенез и теория интеллекта / А. Л. Еремін – Краснодар: «Советская Кубань». – 2005. – 356 с.

6. Лаврентьев Г. В., Лаврентьева Н. Б., Неудахина Н. А. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов / Г. В. Лаврентьев, Н. Б. Лаврентьева, Н. А. Неудахина. – Барнаул: Изд-во Алтайского государственного университета, 2002. – 146 с.

7. Момот О. І. Менеджмент якості та елементи системи якості: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 368 с.

8. Озеров К. Г. Система кайдзен-предложений на «Петро» / К. Г. Озеров [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.up-pro.ru/library/production/kaydzen>.

9. Пластовець П. Десять стандартів інновацій [Електронний ресурс] / П. Пластовець. – Режим доступа: <http://www.management.com.ua/qm/qm214.html>.

10. Положення про стейкхолдерів освітніх програм спеціальностей Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет», Дніпро, Державний ВНЗ «НГУ», 2017». – 9 с.

11. Процеси управління проектами: навч.-метод. посіб. / М. В. Гриньова, Н. М. Сас. – К.; Полтава: ПНПУ, 2012. – 196 с.

12. Садриев А. Р. Управление знаниями в инновационной деятельности современных компаний / А. Р. Садриев // Управление интеллектуальной собственностью как фактор повышения эффективности развития организаций. – Казань: Казан. ун-т, 2013. – С. 23-34.

13. Сас Н. М. Застосування принципів TQM (Тотального керування якістю) у забезпеченні якості надання освітніх послуг ЗВО // «Професійний менеджмент у сучасних умовах розвитку ринку»: Матеріали доповідей VIII науково-практичної конференції з міжнародною участю (1 листопада 2019 р.). – Х.: Монограф. – 2019. – С. 331. – С. 222-224.

14. Сас Н. Основи інноваційного управління навчальними закладами: навч.-метод. посіб / Н. Сас. – Полтава: СПДФО Гаража М. Ф. – 2013. – 178 с.

15. Сас Н. М. Тенденції професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління (теоретико-методологічний аспект): автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: спеціальність 13.00.04 – «Теорія та методика професійної освіти» / Н. М. Сас, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – 2015. – 40 с.

16. Смирнов Ю. Невидимая рука рынка предсказаний! / Ю. Смирнов // Идеи из будущего. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://ideas4future.info>.

17. Сушко М. Создание своей системы управления идеями / М. Сушко [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://neaktor.com/blog/2019/05/24/sistemy-upravlenija>.

18. Хомутський Д. Управление идеями: как организовать процесс / Д. Хомутський [Електронний ресурс] // Управление компанией № 8'2005. – Режим доступа: <https://www.cfin.ru/press/zhuk/2005-8/index.sht>.

19. Khippel' E., Tomke S., Zonnak M. Dostizhenie krupnykh proryvov v kompanii 3M // Upravlenie innovatsiyami. M., 2008.

1.9. MODERN MANAGEMENT OF SCIENTIFIC AND ORGANIZATIONAL ACTIVITIES AND EDUCATION

1.9. СУЧАСНЕ УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ОСВІТОЮ

Вступ. Соціально-економічний розвиток країн світу, їх економічне і політичне становище на світовій арені, добробут і можливості власної реалізації, проживаючого в них населення, визначаються в значній мірі конкурентоспроможністю їх національних економік, рівня науки, освіти, культури, соціального розуміння та еквівалентно-ефективною участю в світовому зовнішньоекономічному обміні⁹². Сучасний етап реформування промисловості України характеризується впровадженням інноваційної моделі розвитку економіки, і в першу чергу за рахунок розвитку освіти, науки, високих технологій та прискореного впровадження результатів науково-дослідних розробок. Прискорення розвитку наукоємної промисловості багато в чому залежить від ефективного вибору інноваційної моделі, тобто функціонування інноваційного ланцюжка "наукова ідея – промислова технологія – виробництво платоспроможної продукції", який сьогодні розірваний по ряду об'єктивних і суб'єктивних причин. А це все не можливо без розвитку науково-організаційної діяльності та освіти. На сьогоднішній день держава, яка хоче мати статус розвиненої, не може розвиватися без впровадження інновацій.

Протягом останніх років вітчизняні наукові установи, освітні заклади опинились в ситуації, при якій результати їх інтелектуальної діяльності повинні виступати товаром на ринку сучасних знань та технологій. І незважаючи на значні втрати під час економічних криз останніх десятиліть, вітчизняна система освіти та науки, яку в державі представляє Національна академія наук України (НАНУ), в основному зберегли свій творчий потенціал та позиції провідних освітніх, наукових центрів.

Треба відзначити, що єдиною діючою в Україні організаційною структурою, що має повний цикл функціональних можливостей у науковій та науково-технічній сферах залишилась НАНУ. Цьому сприяло те, що роботу з вдосконалення та підвищення ефективності своєї діяльності в нових соціально-економічних умовах Національна академія наук проводила на постійній основі та регулярно готувала відповідні програмні документи.

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується переходом країн – технологічних лідерів і розвинених країн до шостого технологічного устрою. Інноваційні процеси започатковуються ефективною системою освіти, певними галузями науки, а завершуються у сфері виробництва, сприяючи прогресивним змінам останнього, в кінцевому випадку призводить до економічного зростання. Технологічний чинник визначає економічне зростання в сучасному світовому господарстві і його значення постійно посилюється. Здійснення інноваційного процесу визначається ефективністю його інструменту – якісна освіта, науково-організаційна робота, що в кінцевому ланцюжку створює трансфер технологій⁹³.

Питанню науково-організаційної роботи, системі освіти, розвитку науки, інноваціям, сучасним методам керування освітнім та виховним процесам, трансферу технологій, механізмам правового регулювання, захисту прав інтелектуальної власності присвячено багато робіт вітчизняних та закордонних вчених: В. Кушнір, В. Луговий, В. Лутай, С. Майборода, В. Огаренко, Н. Протасова, В. Редюхін, Ю. Рубін, С. Салига, Л. Титарьов, О. Тихомиров, В. Усанов, С. Шевельова) і зарубіжні вчені (Дж. Вайс, Б. Гінзбург, Дж. Груф, Дж. Івек, Б. Кларк, П. Маасет, К. Моррісон, Геєць В. М., Семиноженко В. П., Краузе Г.,

⁹² Складенко О. О., Міжнародна конкуренція в сфері перспективних технологій // Проблеми науки. – 2014. – № 7-8 (163-164). – С. 35-40.

⁹³ Складенко О. О., Інформаційні технології в системі інноваційного розвитку та трансферу технологій // Проблеми науки. – 2013. – № 12 (156). – С. 17-21.

Федулова Л. І., Михайлушкин А. І., Шимко П. Д., Верхюлст Г., Сервантес М., Лисенко В. С., Малицький Б. А. Соловйов В. П., Маслов В. П., Дагаев А.

Незважаючи на широкий спектр досліджень із зазначеної проблематики, рівень науки, освіти, розвитку вищої освіти як відкритої системи, управління нею в руслі соціально-економічних реалій українського сьогодення значно втратив свої позиції в порівнянні з більш розвиненими країнами світу. Цей фактор має багато складових, а зокрема – держава виділяє малі кошти на розвиток вітчизняної освіти, науки, що призводить до руйнівних інтелектуальних та соціальних явищ, відношення соціуму до вченого, освітянина не на їх користь, а це призводить до відтоку еліти за кордон.

Саме цьому важливому та актуальному питанню присвячена дана робота, мета її – демонстрація та стислий аналіз важливого значенню науково-організаційної роботи для освіти та науки на прикладі Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України. Це дозволить більш наглядно вивчити еволюцію науково-організаційної роботи.

Наука – теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність; одна з форм суспільної свідомості. В ході історичного розвитку суспільства, наука перетворилася на продуктивну силу і найважливіший соціальний інститут. Термін та поняття «наука» вживається також для позначення окремих галузей наукових знань. Наука є сферою суспільного життя, діяльністю людей, яка полягає у здобутті нових, а також у використанні вже існуючих знань. Науку можна представити як діяльність наукову, науково-технічну, а також науково-педагогічну та науково-організаційну.

Науково-організаційна діяльність – діяльність, що спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності⁹⁴.

Основним законодавчим актом, що регулює наукову діяльність в Україні, є Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку. Основні цілі, напрями, принципи, форми і методи діяльності держави в науково-технічній сфері визначає державна науково-технічна політика, яка є складовою соціально-економічної політики України⁹⁵.

Науково-організаційні напрями роботи відігравали важливу роль у розвитку, науково-технічної діяльності, фундаментальних та прикладних напрямів, створенню наукових шкіл в державі так і в окремо взятих наукових установах, як Інститут фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України. В наш буремний час ці школи відомі на теренах нашої держави та у всьому світі без перебільшення.

Актуальність вивчення теми науково-організаційної діяльності, окрім великої пізнавальної цінності, визначається тією роллю, яку відіграє сьогодні в Україні ефективна організація та супроводження наукових досліджень, управління освітою. Сучасна наукова політика і прогнозування подальшого розвитку науки та освіти неможливі без пізнання їх внутрішніх закономірностей і зв'язків з іншими громадськими явищами. Для встановлення таких закономірностей і зв'язків потрібне спостереження за розвитком науки, освіти на переломних етапах її історії. Це відноситься не лише до змісту, але і до форм організації науки, освіти що досягли у наш час великої різноманітності. За це все і відповідає науково-організаційна діяльність.

Нині очевидна необхідність використання досвіду минулого, з його плюсами та мінусами. І тому всебічне вивчення історії становлення в Інституті фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова Національної академії наук України науково-організаційної діяльності дає багато прикладних знань для розуміння процесу становлення сучасної системи організації науки і провідних тенденцій її розвитку, показує значення академічних і суспільних традицій, багато чого з яких збереглося і досі.

⁹⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/16638:3760>.

⁹⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

Особливої актуальності ця тема набуває нині у зв'язку обговорюваними реформами системи організації наукової діяльності, організації освіти, що проводяться в Україні. Звернення до матеріалів з історії науково-організаційної діяльності доповнює власну історію по цьому напрямку і напрямку освіти.

У надрах науково-організаційної діяльності нашої установи зародилися ті форми організації науки, які забезпечували та забезпечують ефективність наукових досліджень, підготовки наукових кадрів і по нині, – зближаючи суміжні науки і об'єднуючи їх навколо керівника, співробітників навіть академічних установ і інших відомств для виконання спільних конкретних науково-освітніх завдань.

Освіта – найважливішу без перебільшення сфера людської життєдіяльності, стратегічний чинник соціально-економічного, інноваційного, інтелектуального та духовного розвитку людства. За визначенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання, розуміння процесів сучасності. Освіта виконує певні функції – пізнавальна, виховна, розвивальна, координуюча, адаптаційна, профорієнтаційна, економічна, соціального захисту тощо⁹⁶. Освіта належить до вищих цінностей здобутих людиною та суспільством: вона є передумовою їх існування та розвитку. Чим вищий освітній рівень особистості, тим вищий рівень суспільства, держави в цілому⁹⁷.

Як галузь народного господарства освіта "виробляє" певний продукт, яким є знання, духовність людини, кваліфікована робоча сила. Існує пряма залежність між рівнем освіти та рівнем продуктивності праці людини. Сьогодні в розвинутих країнах світу 70-85% від приросту ВВП забезпечується новими знаннями, втіленими в новітніх технологіях, обладнанні.

На сьогодні освіта стала в один ряд з такими пріоритетами людства, як охорона навколишнього середовища, безпека, охорона здоров'я та багато інших. Це зафіксовано в індексі людського розвитку – синтетичному показнику, який враховує загальний рівень освіти, тривалість життя і частку ВВП на душу населення. За прогнозами ЮНЕСКО, відповідного світовим стандартам благополуччя досягнуть лише ті країни, працездатне населення яких на 40-60% буде складатися з осіб які набули вищу освіту. Тому держава повинна буди зацікавлена в концептуальному розвитку освіти, надаючи їй пріоритетне значення – збільшення фінансування, покращення інформаційного, кадрового, правового, науково-методичного забезпечення.

Настав час продемонструвати на прикладному досвіді Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАНУ зароджувалась та розвивалась безпосередньо науково-організаційна діяльність.

В ті часи ще не було комп'ютерів, Інтернету, гаджетів, копіювальна техніка була дуже рідкісна та дуже коштвна. Тому вся практично інформація містилася на паперових носіях. І в 1986 році в Інституті напівпровідників АН УРСР, не треба дивуватись, така була назва установи, був створений відділ науково-технічної інформації (ВНОІ). ВНОІ вивчав потреби співробітників Інституту в науково-технічній інформації, здійснював довідково-інформаційне забезпечення матеріалами про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки, освіти, економіки, передового виробничого досвіду, шляхом організації та проведення "днів інформації" та виставок самих нових надходжень у бібліотеку, проводились складання щотижневих тематичних списків. Відділ постійно підвищував інформаційний рівень співробітників – проводились семінари по економічному навчанні, поліінформації, супроводжував НДКР, здійснював керівництво науково-технічною бібліотекою Інституту та направляє її діяльність.

Йшов час, шли зміни в суспільстві, державі, світі. З 90-х років відділ почав розширювати свої функціональні обов'язки, це обумовлено появою новітніх технологій,

⁹⁶ Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

⁹⁷ Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.

новим і іноді зневажливим сприйняттям науки та техніки, освіти, виникли нові потреби ринку та суспільства. ВНОІ почав виконувати такі завдання та функції: проведення та організація досліджень з метою виявлення впроваджень, що створюються в результаті наукової та науково-технічної діяльності Інституту; участь у комплектуванні фонду науково-технічної документації, забезпечення співробітників інформаційними матеріалами в галузі фізики напівпровідників, напівпровідникового матеріалознавства та сенсорної техніки; здійснював інформаційне забезпечення виконання Державних цільових науково-технічних програм та готував статистичні дані та іншу звітність з питань реалізації Державних програм; вивчав передовий досвід провідних країн світу та України щодо організації інноваційної діяльності в нашій установі; проводив аналіз потреб сучасного виробництва з наукових технологій, які відповідають профілю діяльності Інституту; проводив роботи по пошуку та визначенню потенційних партнерів Інституту в реалізації продукції Державних програм; контролював та забезпечував використання інформаційних матеріалів та супроводжував видання міжвідомчого збірника "Оптоэлектроника та полупроводниковая техника"; зводив інформаційні матеріали про науково-організаційну діяльність; здійснював всебічне супроводження конкурсів щодо участі наукових робіт (проектів, заявок) у програмах і проектах різного рівня, організовував проведення загальноінститутських наукових і науково-організаційних заходів; з'явилися перші вдали спроби по рекламно-видавничій діяльності.

З 2016 року ВНОІ отримав назву – науково-організаційний відділ. Він став приємником ВНОІ з новими завданнями, функціями, планами на майбутнє.

У своїй діяльності Науково-організаційний відділ – далі НОВ – керується вимогами Законів України «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту», постанов та розпоряджень Президії НАН України, наказів МОН України з питань організації освітянської діяльності, інших нормативно-інструктивних документів, Статуту інституту, наказів директора, рішень вченої ради, директорату. Науково-організаційний відділ є науковим структурним підрозділом Інституту, згідно із Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність", виконує науково-технічну і науково-організаційну роботу, спрямовану на методичне, організаційне забезпечення і координацію наукової і науково-технічної діяльності наукових підрозділів інституту.

В наш час завдання науково-організаційної діяльності більш широкі, глобальні, чітко окреслені та сконцентровані на науково-технічному розвитку прикладної та фундаментальної складової науки та освіти в цілому:

- сприяння (в межах компетенції) виконання на високому науковому рівні фундаментальних досліджень та прикладних розробок, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки України;
- науково-методичний супровід виконання науково-дослідних робіт;
- підготовка нормативно-аналітичних матеріалів, що регламентують виконання науково-дослідних робіт на основі відповідних законів України про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки, державних стандартів тощо;
- підготовка пропозицій щодо фінансування фундаментальних досліджень та прикладних розробок за кошти Державного бюджету України;
- формування тематичного плану науково-дослідних робіт;
- аналітико-синтетична обробка звітних матеріалів, поданих науковими та науково-допоміжними підрозділами, і на цій основі підготовка узагальненої інформації про результати науково-дослідної та інноваційної діяльності;
- здійснення моніторингу показників, що характеризують процес «Наукова діяльність»;
- розробка проектів перспективних планів, внутрішніх регламентів щодо організації науково-дослідної роботи ;
- забезпечення своєчасного подання науковими підрозділами до науково-організаційного відділу річних планів, звітів по науково-дослідній роботі, їх перевірка та аналіз;

- забезпечення кваліфікаційної допомоги керівникам науково-дослідних тем щодо оформлення необхідної документації, їх реєстрації в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації;

- сприяння участі наукових співробітників у конференціях, семінарах, засіданнях круглих столів, конкурсах, проектах, виставках, фестивалях науки за запрошеннями вітчизняних та закордонних організацій та установ, вищих навчальних закладів тощо (шляхом своєчасного та адресного інформування);

- організація роботи з підготовки наукових кадрів через докторантуру та аспірантуру, контроль виконання робочих планів підготовки дисертаційних робіт на здобуття наукових звань, проведення щорічної атестації докторантів і аспірантів;

- сприяння органічної єдності наукових досліджень з навчально-виховним процесом шляхом залучення наукових співробітників у навчальному процесі в рамках аспірантської програми підготовки наукових кадрів ;

- підготовка і проведення конкурсів на заміщення вакансій наукових посад; координація роботи з оформлення матеріалів до МОН України по присудженню наукових звань;

- організаційна та методична робота з координації роботи архіву інституту щодо збереження наукової спадщини інституту, спільно з Науковою бібліотекою підготовка історичних довідок про діяльність інституту і його видатних співробітників;

- розробка, своєчасне оновлення й підтримка безперебійної роботи Web-сайту, в т.ч. у співпраці з Науковою бібліотекою участь у інформаційному забезпеченні сайту шляхом збору та оперативного розміщення інформації про пріоритетні напрями наукової діяльності установи та діяльність структурних підрозділів; міжнародні, національні конференції та симпозиуми в галузі експериментальної та практичної онкології, що проходять на базі Інституту, тощо.

Проблеми освіти, зокрема управління цією сферою, актуальні як ніколи, оскільки необхідність своєчасного реагування на виклики часу вимагає модернізації системи управління освітою. Освіта як основа соціального, політичного, економічного, духовного та культурного розвитку суспільства проголошена державним пріоритетом. Освіта виступає державним і громадським Інститутом і передбачає відповідальність держави і суспільства за її стан. Вона являє собою головний засіб соціальних змін без руйнації структури економічного фундаменту. Інвестиції в освіту стають головним чинником економічного і соціального прогресу. У специфічних умовах постійної глобалізації особливої актуальності набуває теоретичне осмислення складних процесів управління вищою освітою в Україні, що є важливою проблемою державного управління⁹⁸.

Постійна зміна та невизначеність в політиці і соціальних пріоритетів в нашій державі спричинили необхідність розробки нових принципів освіти, які б відповідали найкращим світовим стандартам. Процеси нових ідей започатковані в галузі вищої освіти, значно сповільнюються через відсутність узагальненої концепції розвитку системи, теоретико-методологічних основ управління нею з огляду на найновіші досягнення науки, зміни світогляду.

Деструктивні процеси, що відбуваються у вищій освіті, призвели до втрати монополії держави на певні ланки функціонування цієї галузі, у сфері вищої освіти виникла принципово нова ситуація. В результаті механізми, які в минулому забезпечували відносно стійкий стан галузі, почали перешкоджати її розвитку. Фаза нестабільності завершиться двома шляхами – повна і безповоротна деградацією системи, або формуванням більш досконалих механізмів⁹⁹.

⁹⁸ Жабенко О. В. Особливості й тенденції розвитку державного управління освітою в Україні (1946-2001 рр.) / О. В. Жабенко: автореф. дис канд. наук. держ. упр. – К., 2003. – 20 с.

⁹⁹ Дудук Н. И. Высшая школа Украины: стратегия управления и проблемы реформирования / Н. И. Дудук. – К.: Основа, 2002. – 272 с.

Були безумовно і намагання реформування освіти та управління нею, що ініціюються виключно "згори", освітня сфера поки що функціонує за законами ієрархічної централізованої системи. А це призводить до надмірної концентрації повноважень, відповідальності та контролюючих функцій у центральних органах управління, які не в змозі впоратися з таким навантаженням.

Система освіти це складний і не подільний організм, яким не неможливо управляти, акцентуючи увагу лише на об'єктивному характері суспільних законів, без урахування дій соціальних суб'єктів. Ігноруючи ці фактори, процес приводить до високої централізації, безвідповідальності і навіть спротиву реалізації обраної управлінської стратегії.

Новим кроком у формуванні ефективної системи управління освітою визначено державно-громадську модель управління, започатковану Державною національною програмою "Освіта" (Україна ХХІ століття)¹⁰⁰. Для реалізації якої окреслено повноваження центральних і місцевих органів управління, органів громадського самоврядування, наголошується на необхідності створення системи державно-громадської оцінки діяльності навчально-виховних закладів, що підтверджує намір держави делегувати окремі управлінські повноваження громадському сектору. Є ще і Національна доктрина розвитку освіти в Україні. В Доктрині наголошується на необхідності врахування регіональних особливостей, тенденцій до розширення автономності навчальних закладів, чітко визначається відкритість державно-громадського управління як поширення впливу громадської думки на прийняття управлінських рішень¹⁰¹.

Виходячи з цього виникає потреба в державному регулюванні функціонування освітньої сфери, до якого належать законодавство, державні програми розвитку, позиції держави в розподілі та перерозподілі національного доходу. Підвищується роль управлінського консультування як професійної діяльності.

Висновки. Економіка України має низький рейтинг по конкурентно-спроможності та освоєнню високих технологій, нових підходів до реформування науково-організаційної діяльності та управління освітою.

Система вищої освіти є одним із головних соціальних інститутів, покликаних забезпечити якісне входження молодого покоління в сферу суспільних відносин. Аналіз дає підстави стверджувати, що найважливішим для сучасного державного управління вищою освітою є пошук таких стратегій, які б якнайкраще відповідали специфіці трансформації галузі.

Успішному розв'язанню зазначеної проблеми сприятиме обґрунтування нового змісту цієї підсистеми управління, перспектив її розвитку за умови партнерства між системою освіти, державою і суспільством.

Водночас в управлінській діяльності на сучасному етапі змінюються традиційні підходи. Погляди на освітні процеси, науку в цілому з позицій діалектичної методології, що ґрунтується на причинно-наслідкових зв'язках, доповнюються плюралістичними, які допускають думку, що освітні процеси відбуваються не лише на основі об'єктивних закономірностей і що в умовах синергетичного підходу підґрунтям таких процесів є суб'єктивно-об'єктивні процеси і чинники. Це свідчить про те, що регулювання динамічних процесів в освітній сфері вимагає як діалектичної, так і синергетичної методології. Управління в умовах змін ґрунтується на синергетичній основі, розвиток освіти розглядається як результат зближення, поєднання різних точок зору в досягненні спільно визначеної мети розвитку. Суспільно-політичного перелому в управлінні освітою не відбулося. Для запровадження суспільно-орієнтованої освіти потрібні професійно підготовлені управлінські кадри, компетентна громадськість. Недостатня попередня професійна підготовка працівників органів державного управління освітою як у концептуальному, так і в організаційному плані спричинює низьку кадрово-інституційну спроможність національної

¹⁰⁰ Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.

¹⁰¹ Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002. – К.: Парламент. вид-во, 2004. – С. 279-294.

системи управління освітою. Жорстка ієрархічна побудова системи управління освітою виховала управлінські кадри як законослухняних виконавців законів, постанов, наказів, позбавила їх самостійності й особистої творчої ініціативи.

Складність і багатоплановість сфери освіти як системи і об'єкта управління, що є динамічними, відкритими, самокерованими, багато параметрними ймовірнісними системами, не дає змоги в управлінській діяльності керуватися лише накопиченим досвідом та здоровим глуздом, потребує широкого використання наукових досягнень. Чільне місце тут відводиться освоєнню системних характеристик державного управління освітою, теорії організації та менеджменту, науково-організаційної діяльності, інновацій, прийняття та впровадження управлінських рішень, що стає передумовою переходу від емпіризму до науковості.

Література:

1. Скляренко О. О., Міжнародна конкуренція в сфері перспективних технологій // Проблеми науки. – 2014. – № 7-8 (163-164). – С. 35-40.
2. Скляренко О. О., Інформаційні технології в системі інноваційного розвитку та трансферу технологій // Проблеми науки. – 2013. – № 12 (156). – С. 17-21.
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/16638:3760>.
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. - К.: Грамота, 2005. – 448 с.
7. Жабенко О. В. Особливості й тенденції розвитку державного управління освітою в Україні (1946-2001 рр.) / О. В. Жабенко: автореф. дис канд. наук. держ. упр. – К., 2003. – 20 с.
8. Дудук Н. И. Высшая школа Украины: стратегия управления и проблемы реформирования / Н. И. Дудук. – К.: Основа, 2002. – 272 с.
9. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ сто- ліття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
10. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002. – К.: Парламент. вид-во, 2004. – С. 279-294.

1.10. THE IMPACT OF STAKEHOLDERS ON QUALITY ASSURANCE IN HIGHER EDUCATION: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE

1.10. ВПЛИВ СТЕЙКХОЛДЕРІВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗАКОРДОННИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Постановка проблеми та її актуальність. Інститут вищої освіти є необхідним елементом соціального капіталу сучасної держави, який визначає її соціально-економічний та соціокультурний потенціал. Особливість даного інституту полягає у розповсюдженні нового знання, норм, способів діяльності, моделей поведінки та культурних цінностей в суспільстві.

Сучасна політика у сфері вищої освіти країн, які входять до Європейського простору вищої освіти, для забезпечення якості вищої освіти як соціального інституту передбачає залучення різних стейкхолдерів: громадських організацій та асоціацій, роботодавців, місцеві громади, активних громадян тощо.

Під терміном стейкхолдер розуміємо поняття, розкриті у «Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти¹⁰² (ESG)»: «Стейкхолдери – це учасники (суб'єкти) у межах закладу, включаючи студентів і персонал, а також зовнішніх стейкхолдерів, таких як працедавці та зовнішні партнери закладу»¹⁰³.

Під терміном «громадянське об'єднання» візьмемо поняття, наявне у Ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання»¹⁰⁴: «Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи»¹⁰⁵.

Для підтвердження актуальності проблеми впливу громадських об'єднань на забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти проаналізуємо останні документи, якими зафіксовано стан розвитку Болонського процесу.

«**Trends 2018: Learning and teaching in the European Higher Education Area**» (2018)¹⁰⁶. У моніторингу зазначено, що у Європейському просторі вищої освіти забезпечення якості покладено у тому числі й на громадські організації-стейкхолдери (There have been attempts by European higher education stakeholder organisations to define SCL and to explore how it could be implemented in higher education institutions).¹⁰⁷

«**Benchmarking Higher Education System Performance**» (2019)¹⁰⁸. У частині звіту «Higher education and the wider social and economic context»¹⁰⁹ зазначено, що вища освіта є частиною середовища, в якому вона існує та має ключове значення для соціально-економічного розвитку, будучи пов'язаною з різними галузями та стейкхолдерами (by providing social and contributions to their communities, higher education is can help improve

¹⁰² Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2006). Київ: Ленвіт. 35.

¹⁰³ Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2006). Київ: Ленвіт. 35. С. 12.

¹⁰⁴ Про громадські об'єднання: Закон України (2020) [online]. [Cited 25. 04. 2020.] Available online: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ Trends 2018: Learning and teaching in the European Higher Education (2019). [online]. [Cited 16. 04. 2020.] Available online: <https://eua.eu/downloads/publications/trends-2018-learning-and-teaching-in-the-european-higher-education-area.pdf>.

¹⁰⁷ Trends 2018: Learning and teaching in the European Higher Education (2019). [online]. [Cited 16. 04. 2020.] Available online: <https://eua.eu/downloads/publications/trends-2018-learning-and-teaching-in-the-european-higher-education-area.pdf>.

¹⁰⁸ Benchmarking Higher Education System Performance. URL: <http://www.oecd.org/education/benchmarking-higher-education-system-performance-be5514d7-en.html>. (дата звернення: 14. 10. 2019).

¹⁰⁹ Higher education and the wider social and economic context (2019). [online]. [Cited 11. 03. 2020.] Available online: https://read.oecd-ilibrary.org/education/benchmarking-higher-education-system-performance_15ff30ce-en#page2.

general well-being, and produce better social and health outcomes, cultural capital, urban and rural regeneration and environmental sustainability)¹¹⁰.

«**Education at a Glance 2019. OECD Indicators**» (2019)¹¹¹. У звіті зазначено, що у Європейському просторі вищої освіти забезпечення якості вищої освіти заснована на засадах розподіленої відповідальності зі спеціалізованими агентствами (the data shows the proportion of shared responsibility with specialized agencies)¹¹².

«**Education and Training Monitor 2019 Romania**»¹¹³ (2019). У звіті Європейської комісії зазначено, що національні уряди орієнтовані на зміцненні співпраці з різними стейкхолдерами освітнього процесу, серед яких громадські організації, церква, поліція тощо (authorities are currently developing an early warning mechanism that could help improve data collection and strengthen coordination between schools, inspectorates and other relevant institutions (social assistance, NGOs, the police, the church, etc.))¹¹⁴.

«**The shape of global higher education: international comparisons with Europe**» (2019)¹¹⁵. У звіті британської організації «British Council» також наголошується на реформуванні вищої освіти щодо доступу різних стейкхолдерів до політик розвитку та забезпечення якості на основі вивчення національних кейсів (access of stakeholders to the process of policy development and quality assurance implementation)¹¹⁶.

«**Review of the education sector of Ukraine: moving towards effectiveness, equity and efficiency**» (2019)¹¹⁷. У моніторингу Світового банку щодо розвитку освіти України також зазначено важливу роль, яку відіграють стейкхолдери освітнього процесу. Стейкхолдери є важливою частиною реформування, децентралізації та підвищення довіри до системи освіти України (the experience of other high-performing education reformers has shown that reform can succeed if it is backed by political will, broadly supported through engagement with stakeholders, fiscally sustainable, and coherent within the education system)¹¹⁸. Спеціалісти радять використовувати ресурс та досвід різних стейкхолдерів при реформуванні вищої освіти в Україні (Additionally, the Government can build on good practice examples from across the country, including those supported by partners, NGOs, and donor agencies)¹¹⁹.

Завершуючи огляд актуальних документів, дотичних до розвитку Європейського простору вищої освіти, можемо зробити висновок про актуальність дослідження впливу громадських організацій на політику забезпечення якості вищої освіти.

Теоретичні основи впливу громадських організацій на забезпечення якості вищої освіти. Про актуальність дослідження впливу громадських об'єднань на політику забезпечення якості вищої освіти також свідчить наукова дискусія, що точиться з даного. Так, Susan Appre та Daniel Barragán в роботі «Universities, NGOs, and civil society sustainability: preliminary lessons from Ecuador» вивчають кейс Еквадору щодо залучення громадянського

¹¹⁰ Там само.

¹¹¹ Education at a Glance 2019. OECD Indicators (2019). [online]. [Cited 27. 03. 2020.] Available online: https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2019_f8d7880d-en#page38.

¹¹² Education at a Glance 2019. OECD Indicators (2019). [online]. [Cited 27. 03. 2020.] Available online: https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2019_f8d7880d-en#page39.

¹¹³ European Commission. The Education and Training Monitor (2019). [online]. [Cited 25. 03. 2020.] Available online:

https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-romania_en.pdf.

¹¹⁴ European Commission. The Education and Training Monitor (2019). [online]. [Cited 25. 03. 2020.] Available online:

https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-romania_en.pdf.

¹¹⁵ British Council. The shape of global higher education: international comparisons with Europe (2019). [online]. [Cited 21. 03. 2020.] Available online:

https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/k006_02_the_shape_of_global_higher_education_in_europe_final_v5_web.pdf URL: https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2019_f8d7880d-en#page38.

¹¹⁶ Там само.

¹¹⁷ Review of the education sector of Ukraine: moving towards effectiveness, equity and efficiency (2020). [online]. [Cited 10. 04. 2020.] Available online: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32406>.

¹¹⁸ Там само.

¹¹⁹ Там само.

суспільства, громадських організацій та університетів у співпрацю. Вчені наголошують на тенденції до забезпечення стійкого росту через зростання ролі недержавних акторів у трикутнику «університет – громада – громадська організація», що поліпшує середовище, в якому надається освіта, що впливає у тому числі на підвищення якості освітніх послуг, які надаються (...ensuring sustainable growth through the strengthening the role of non-state actors in the University-Community-NGO triangle, which improves the environment in which education is provided, which has the effect of improving the quality of educational services...) ¹²⁰

Ivar Bleiklie, Jürgen Enders, Benedetto Lepori у роботі «Managing Universities: Policy and Organizational Change from a Western European Comparative Perspective» (2017) наголошують на збільшенні ролі громадських організацій в управлінських структурах та контролі керівництва сучасних університетів, модернізації організаційних структур та політики прийняття рішень (managerial structures and leadership control. It further asks whether current organisational and decision-making structures can be explained by public reform policies) ¹²¹.

Beth Gilfillan та Anthony Fee у роботі «Shaping participation: an international NGO implementing a government participation policy» наголошують на вивченні механізмів впливу неурядових організацій на впровадження змін та мобілізацію громади для вирішення окремих проблем місцевого характеру, в т.ч. й щодо функціонування освітніх закладів (how the NGO exerted influence in establishing and facilitating participative committees by controlling membership, resources, and meeting agendas) ¹²².

Авторський колектив Martina Vukasovic, Jens Jungblut, Meng-Hsuan Chou, Mari Elken та Pauline Ravinet в роботі «Multi-level, Multi-actor and Multi-issue Dimensions of Governance of the European Higher Education Area, and Beyond» вивчають особливості взаємодії європейської академічної спільноти, викладачів, студентів, роботодавців, місцеві громади з метою підвищення якості освіти та впровадження і, формування «суспільства знань» (the European academic workforce and its welfare and consequent capacity to deliver high quality higher education... stemming from the close relationship between higher education, research, and innovation in the knowledge society) ¹²³.

Завершуючи огляд історіографії з проблеми впливу громадських організацій на політику забезпечення якості, зробимо висновок про те, що наукова дискусія з проблеми впливу стейкхолдерів розглядається дослідниками фрагментарно. Тому метою даного розділу є системне вивчення впливу громадських організацій на забезпечення якості вищої освіти у ЄВПО.

Методологія вивчення впливу громадських організацій на забезпечення якості вищої освіти. Розглядаючи досвід країн, які входять до Європейського простору вищої освіти, зазначимо, що обираючи кейси для вивчення ми виходили із наступних підходів:

- показники університетів країни у світових рейтингах з оцінки освітніх послуг;
- доступність інформації щодо діяльності громадських організацій та університетів на відповідних сайтах;
- дотичність розглядаємих громадських організацій до визначення *громадська освітня організація, яка діє у сфері вищої освіти*, тобто, розглянуто громадські організації, чия діяльність «дотична до вищої освіти та спрямована на захист та реалізацію інтересів членів даної організації та / чи загальносуспільних інтересів у сфері вищої освіти. Сфера діяльності

¹²⁰ Susan Appe & Daniel Barragán (2017) Universities, NGOs, and civil society sustainability: preliminary lessons from Ecuador, *Development in Practice*, 27:4, p. 474.

¹²¹ Managing Universities. Policy and Organizational Change from a Western European Comparative Perspective. Editors: Bleiklie, Ivar, Enders, Jürgen, Lepori, Benedetto (Eds.) (2017). p. 117.

¹²² Beth Gilfillan & Anthony Fee (2017) Shaping participation: an international NGO implementing a government participation policy, *Development in Practice*, 27:8, p. 1046.

¹²³ Vukasovic, Martina & Jungblut, Jens & Chou, Meng-Hsuan & Elken, Mari & Ravinet, Pauline. (2018). Multi-level, Multi-actor and Multi-issue Dimensions of Governance of the European Higher Education Area, and Beyond. [online]. [Cited 17. 03. 2020.] Available online: 10.1007/978-3-319-77407-7_20.

громадських освітянських організацій включає моніторинг, розвиток та аудит якості вищої освіти»¹²⁴.

- можливість адаптації європейського досвіду до реалій функціонування українських закладів вищої освіти та громадських організацій на національному та інституціональному рівнях;

- успішні кейси українських громадських організацій, які дотичні до сфери вищої освіти, та здатні впливати на підвищення якості освітніх послуг у вищій школі на національному та інституціональному рівнях.

У результаті дослідження сформульовано низку закономірностей і тенденцій, враховуючи які, можна поглибити теоретичні підходи до вивчення впливу громадських організацій на політику забезпечення якості та використати як практичні настанови для розвитку співпраці між ЗВО та громадськими організаціями з метою підвищення якості вищої освіти.

Вплив громадських організацій на політику забезпечення якості вищої освіти: досвід Великобританії. Вибір британського досвіду пов'язаний з тим, що саме університети Великобританії посідають лідируючі позиції у міжнародних рейтингах. В Британії підходи до забезпечення якості вищої освіти ґрунтуються на інституалізації даної сфери з дотриманням можливості для громадськості приймати участь в даному процесі шляхом створення відповідних громадських організацій, серед яких, наприклад, розглянута нами the British quality assurance agency¹²⁵ та the Association of Commonwealth Universities¹²⁶. Втім перелік громадських організацій, які дотичні до моніторингу та оцінки стандартів якості вищої освіти у Великобританії, не вичерпується даними організаціями.

National Union of Students¹²⁷ є громадською організацією, але особливості британської правової системи надають організації можливості мати дочірні структури, які проводять комерційну діяльність, наприклад, в сфері страхування студентів та організації стажувань.

Серед декількох напрямів роботи є сектор «Вища освіта», члени якого працюють над покращенням вищої освіти. Частина роботи, яку робить організація, полягає у проведенні досліджень вищої освіти та позиціюванні себе як групи інтересів при обговоренні освітньої політики на національному рівні для покращення всіх аспектів освіти (the Higher Education Zone works to improve the delivery of higher education. Part of their work is to produce research and influence policy discussion at a national level to improve all aspects of education)¹²⁸.

Організація проводить «Національне опитування студентів», на основі якого проводить інформаційну кампанію щодо якості освітніх послуг (they also support course representatives, develop the National Student Survey and campaign to improve quality regulations as part of their work to improve the quality of delivery)¹²⁹.

Отже, британські освітні організації уявляють собою об'єднання різних стейкхолдерів вищої освіти: від експертів та академічного персоналу до самих студентів.

Вплив громадських організацій на політику забезпечення якості вищої освіти: досвід Німеччини. Забезпечення якості освітніх послуг у вищій освіті у Німеччині здійснюється незалежними неурядовими агентствами, які відповідають за проведення

¹²⁴ Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина I) (препринт) (2018) / О. Воробйова, М. Дебич, І. Линьова, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України. с. 152.

¹²⁵ British quality assurance agency (2019). [online]. [Cited 26. 03. 2020.] Available online: [//www.qaa.ac.uk/en/about-us/what-we-do/our-work](http://www.qaa.ac.uk/en/about-us/what-we-do/our-work).

¹²⁶ Association of Commonwealth Universities (2019). [online]. [Cited 19. 03. 2020.] Available online: <https://www.acu.ac.uk/membership/acu-measures/>.

¹²⁷ National Union of Students (2020). [online]. [Cited 19. 03. 2020.] Available online: <https://www.nus.org.uk/>.

¹²⁸ National Union of Students (2020). [online]. [Cited 19. 03. 2020.] Available online: <https://www.nus.org.uk/en/who-we-are/how-we-work/higher-education/>.

¹²⁹ National Union of Students. National Union of Students (2020). [online]. [Cited 19. 03. 2020.] Available online: <https://www.nus.org.uk/en/who-we-are/how-we-work/higher-education/>.

процедур акредитації навчальних програм та працюють на некомерційній основі. Зараз функціонує 10 діючих агентств, які, в свою чергу, повинні бути акредитовані Німецькою радою з акредитації. Остання була створена провінціями ФРН для визначення стандартів процесів акредитації та забезпечення акредитації відповідно до надійних, прозорих та міжнародно прийнятих критеріїв¹³⁰.

Так функціонує the Agency for Quality Assurance through Accreditation of Study Programs (AQAS)¹³¹ – незалежна некомерційна організація, яка займається акредитацією вищих навчальних закладів Німеччини (In Germany, independent, non-governmental agencies are responsible for carrying out accreditation procedures of study programmes or HEI quality assurance systems)¹³². Цікава природа даної організації, з одного боку, це громадська неприбуткова організація, з іншого боку, німецьке законодавство дозволяє експертам Агентства отримувати зарплатню за свою роботу.

Організація, створена у 2002 р., об'єднує 80 членів організації, серед яких як ЗВО Німеччини, так й академічні організації (It is supported by more than 80 member institutions, both higher education institutions as well as academic associations)¹³³. Головний офіс організації знаходиться у Кельні, Північний Рейн-Вестфалія, Німеччина.

Результатами роботи організації на сьогоднішній день є акредитація понад 3500 програм в університетах, включаючи численні програми за межами Німеччини. У січні 2009 року Німецька рада з акредитації надала дозвіл AQAS на акредитацію систем забезпечення якості і вищих навчальних закладів¹³⁴. Організація також присутня в реєстрі European Quality Assurance Register in Higher Education (EQAR)¹³⁵.

Таким чином, громадські організації залучені до реалізації дуже відповідальних процесів у функціонуванні вищої освіти, а саме процедури акредитації.

Вплив громадських організацій на політику забезпечення якості вищої освіти: досвід України. На території України теж є приклади успішної колаборації неурядового сектору та вищої освіти. Одним з найтриваліших та успішних кейсів на національному рівні можна вважати діяльність Спілки ректорів вищих навчальних закладів України¹³⁶. Відповідно до Статуту, «Спілка ректорів» є «добровільним, неприбутковим громадським об'єднанням, створеним в результаті вільного волевиявлення ректорів вищих навчальних закладів для задоволення та захисту своїх та очолюваних ними навчальних закладів, законних наукових, творчих, національно-культурних та інших спільних інтересів»¹³⁷.

В Статуті вказано мету та функції Організації, серед яких безпосередньо наступне: «...сприяння поліпшенню якості підготовки фахівців з вищою освітою, забезпечення автономії вищих навчальних закладів, координації вищих навчальних закладів України в навчальній, науковій, економічній, юридичній, гуманітарній і інших сферах діяльності, а також підвищення ролі вищих навчальних закладів у суспільному житті країни», що безпосередньо пов'язує діяльність даної громадської організації з підвищенням якості освітянських послуг.

Дана організація активно залучена до процесів, які відбуваються у сфері забезпечення якості вищої освіти. Так, наприклад, громадська організація «Спілка ректорів вищих

¹³⁰ Germany Higher Education System (2019). [online]. [Cited 27. 03. 2020.] Available online: <https://www.euroeducation.net/prof/germanco.htm>.

¹³¹ Agency for Quality Assurance (2019). [online]. [Cited 16. 03. 2020.] Available online: <https://www.aqas.eu/>

¹³² Там само.

¹³³ Information on AQAS (2020). [online]. [Cited 14. 03. 2020.] Available online: <https://web.archive.org/web/20131029200205/http://www.aqas.de/information-on-aqas/>.

¹³⁴ AQAS – Agency for Quality Assurance through Accreditation of Study Programmes (2020). [online]. [Cited 18. 03. 2020.] Available online: <https://www.eqar.eu/register/agencies/agency/?id=15>.

¹³⁵ European Quality Assurance Register in Higher Education (2018). [online]. [Cited 29. 03. 2020.] Available online: <https://www.eqar.eu/>.

¹³⁶ Спілка ректорів вищих навчальних закладів України (2020). [online]. [Cited 24. 05. 2020.] Available online: <http://www.vnz.univ.kiev.ua/ua/>.

¹³⁷ Статут Спілки ректорів вищих навчальних закладів України (2020). [online]. [Cited 29. 05. 2020.] Available online: <http://www.vnz.univ.kiev.ua/ua/4-dokumenti>.

навчальних закладів України» співпрацює з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти¹³⁸, розробляючи зауваження і пропозиції до проектів, які розробляються Національним агентством, зокрема, наприклад, своє бачення процедури акредитації представники організації висловили до проекту Положення про акредитацію освітніх програм¹³⁹.

Як в середовищі представників менеджменту ЗВО, так і в експертному середовищі відбуваються процеси інтеграції. У 2018 р. створено громадську організацію «Українська науково-дослідницька асоціація», яка відповідно до статуту є «неприбутковою громадською організацією, яка об'єднує наукових дослідників, на основі спільності їх професійної діяльності – пошуку, отримання та поширення нового знання, для досягнення мети та реалізації завдань, передбачених цим Статутом»¹⁴⁰. Основною метою Асоціації є захист прав та інтересів наукових дослідників України та сприяння розвитку сфери науки і вищої освіти України, а серед задач поставлено: «сприяти дотриманню науковими дослідниками загальноузнаваних стандартів професійної етики та високого рівня освіченості»¹⁴¹. Створення даної організації є прикладом реалізації низової (т.зв. місцевої) ініціативи представників академічного середовища.

Громадська організація «Українська асоціація студентів»¹⁴² є незалежною добровільною неприбутковою організацією, що об'єднує здобувачів вищої освіти, інших осіб, що навчаються у вищих навчальних закладах, а також органи студентського самоврядування з метою захисту їх прав та представництва спільних інтересів на загальноукраїнському та міжнародному рівнях. Організація є членом European Students' Union (ESU)¹⁴³, який об'єднує національні студентські спілки та надає студентом право примати участь у моніторингу та забезпеченні якості вищої освіти. Лідія Фесенко є чинним Президентом Української асоціації студентів та відповідно членом Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти¹⁴⁴.

На рівні діяльності локальних громадських ініціатив, зазначимо, що ЗВО не публікують на відповідних сайтах інформацію про співпрацю з громадськими організаціями у сфері забезпечення якості вищої освіти, Закон України «Про вищу освіту» дозволяє участь представників громадськості та здобувачів вищої освіти зокрема у формуванні та забезпеченні політики якості освітніх послуг.¹⁴⁵ Проаналізовані сайти Київський національний університет імені Тараса Шевченка¹⁴⁶, Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського»¹⁴⁷, Львівський національний університет імені Івана

¹³⁸ Національне агентство з забезпечення якості вищої освіти (2020). [online]. [Cited 18. 04. 2020.] Available online: <https://naqa.gov.ua/>.

¹³⁹ Спілка ректорів вищих навчальних закладів України (2020). [online]. [Cited 24. 05. 2020.] Available online: <http://www.vnz.univ.kiev.ua/ua/>.

¹⁴⁰ ГО «Українська науково-дослідницька асоціація»: Статут (2020). [online]. [Cited 18. 04. 2020.] Available online: <https://sites.google.com/view/ukrainian-research-association/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82>.

¹⁴¹ Там само.

¹⁴² Українська асоціація студентів (2020). [online]. [Cited 27. 05. 2020.] Available online: <http://uas.ngo/home/pro-uas>.

¹⁴³ European Students' Union (2019). [online]. [Cited 11. 03. 2020.] Available online: <https://www.esu-online.org/>.

¹⁴⁴ Склад Агентства (2020). [online]. [Cited 10. 05. 2020.] Available online: <https://naqa.gov.ua/%d1%81%d0%ba%d0%bb%d0%b0%d0%b4%d0%b0%d0%b3%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b0/>.

¹⁴⁵ Закон України «Про вищу освіту» (2020). – У [online]. [Cited 16. 05. 2020.] Available online: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

¹⁴⁶ Офіційний веб-сайт Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2020) – [online]. [Cited 19. 04. 2020.] Available online: <http://nmc.univ.kiev.ua/dir.htm>.

¹⁴⁷ Офіційний веб-сайт Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (2020) [online]. [Cited 19. 04. 2020.] Available online: <https://kpi.ua/regulations>.

Франка¹⁴⁸, Сумський державний університет¹⁴⁹, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна¹⁵⁰ не оприлюднюють інформацію про співпрацю з громадськими організаціями у сфері забезпечення якості вищої освіти. Втім, за допомогою методу інтерв'ювання з очільницею локальної ГО «Ліга політологів-міжнародників "Дипкорпус"»¹⁵¹, Катериною Чульською, вдалося описати механізм взаємодії студентів та викладачів кафедри щодо підвищення якості освітніх послуг. Організація об'єднує студентів-випускників спеціальності «Міжнародні відносини» Маріупольського державного університету. Представники організації співпрацюють з кафедрою, виступаючи ініціаторами проведення різних заходів. Колишні випускники спеціальності можуть бути запрошені на неформальні зустрічі з викладачами кафедри та менеджментом факультету, на яких можуть висловити свою думку щодо організації освітнього процесу.

Висновки. За результатами вивчення впливу громадських організацій на забезпечення якості у ЄПВОта в Україні можна зробити наступні висновки:

Досвід європейських партнерів України щодо функціонування громадських неприбуткових організацій, які мають повноваження у сфері вищої освіти, та, зокрема, політики забезпечення якості вищої освіти, свідчить про необхідність переглянути нормативно-правову базу, відповідно до якої діють українські громадські організації, для чіткого визначення повноважень організації, яка діє в сфері вищої освіти. Запропоновано використання терміну «громадська освітня організація, яка діє у сфері вищої освіти» та використання його у Державному класифікаторі громадських організацій України для кількісного аналізу організацій даного типу.

Вплив розглянутих кейсів впливу громадських організацій на політику забезпечення якості вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти та в Україні надає можливості виокремити наступні особливості та тенденції даного процесу.

Взаємодія громадських організацій та закладів вищої освіти надає можливості здійснювати громадський контроль за політикою забезпечення якості вищої освіти; політика забезпечення якості вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти визначається не лише діяльністю загальноєвропейських освітніх громадських організацій, основу яких складає Група Є4, а національними громадськими організаціями, які мають повноваження в даній сфері.

Існує тенденція до розширення взаємодії закладів вищої освіти з громадськими організаціями щодо забезпечення якості вищої освіти; до посилення впливу національних та локальних громадських організацій на розроблення політики забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти та в Україні.

Література:

1. Agency for Quality Assurance (2019). [online]. [Cited 16. 03. 2020.] Available online: <https://www.aqas.eu/>.
2. AQAS – Agency for Quality Assurance through Accreditation of Study Programmes (2020). [online]. [Cited 18. 03. 2020.] Available online: <https://www.eqar.eu/register/agencies/agency/?id=15>.
3. Association of Commonwealth Universities (2019). [online]. [Cited 19. 03. 2020.] Available online: <https://www.acu.ac.uk/membership/acu-measures/>.

¹⁴⁸ Офіційний веб-сайт Львівського національного університету імені Івана Франка (2020). – [online]. [Cited 21. 04. 2020.] Available online: <http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/Proekt-Polozhennya-pro-zabezpechennya-yakosti.pdf>.

¹⁴⁹ Офіційний веб-сайт Сумського державного університету (2020) [online]. [Cited 23. 04. 2020.] Available online: http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html#section_2.

¹⁵⁰ Офіційний веб-сайт Харківського національного університету імені Н. В. Каразіна (2020) [online]. [Cited 17. 04. 2020.] Available online: <http://www.univer.kharkov.ua/ua/general/docs/quality>.

¹⁵¹ ГО Ліга політологів-міжнародників "Дипкорпус" (2020). [online]. [Cited 11. 05. 2020.] Available online: <https://dipcorpus.at.ua/>.

4. Benchmarking Higher Education System Performance (2019). [online]. [Cited 20. 03. 2020.] Available online: <http://www.oecd.org/education/benchmarking-higher-education-system-performance-be5514d7-en.html>.
5. Beth Gilfillan & Anthony Fee (2017) Shaping participation: an international NGO implementing a government participation policy, *Development in Practice*, 27:8, 1035-1049.
6. British Council. The shape of global higher education: international comparisons with Europe (2019). [online]. [Cited 21. 03. 2020.] Available online: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/k006_02_the_shape_of_global_higher_education_in_europe_final_v5_web.pdf URL: https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2019_f8d7880d-en#page38.
7. British quality assurance agency (2019). [online]. [Cited 26. 03. 2020.] Available online: [//www.qaa.ac.uk/en/about-us/what-we-do/our-work](http://www.qaa.ac.uk/en/about-us/what-we-do/our-work).
8. Education at a Glance 2019. OECD Indicators (2019). [online]. [Cited 27. 03. 2020.] Available online: https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2019_f8d7880d-en#page38.
9. European Commission. The Education and Training Monitor (2019). [online]. [Cited 25. 03. 2020.] Available online: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-romania_en.pdf.
10. European Quality Assurance Register in Higher Education (2018). [online]. [Cited 29. 03. 2020.] Available online: <https://www.eqar.eu/>.
11. European Students' Union (2019). [online]. [Cited 11. 03. 2020.] Available online: <https://www.esu-online.org/>.
12. Germany Higher Education System (2019). [online]. [Cited 27. 03. 2020.] Available online: <https://www.euroeducation.net/prof/germanco.htm>.
13. Higher education and the wider social and economic context (2019). [online]. [Cited 11. 03. 2020.] Available online: https://read.oecd-ilibrary.org/education/benchmarking-higher-education-system-performance_15ff30ce-en#page2.
14. Information on AQAS (2020). [online]. [Cited 14. 03. 2020.] Available online: <https://web.archive.org/web/20131029200205/http://www.aqas.de/information-on-aqas/>.
15. Managing Universities. Policy and Organizational Change from a Western European Comparative Perspective. Editors: Bleiklie, Ivar, Enders, Jürgen, Lepori, Benedetto (Eds.) (2017). 329.
16. Vukasovic, Martina & Jungblut, Jens & Chou, Meng-Hsuan & Elken, Mari & Ravinet, Pauline. (2018). Multi-level, Multi-actor and Multi-issue Dimensions of Governance of the European Higher Education Area, and Beyond. [online]. [Cited 17. 03. 2020.] Available online: [10.1007/978-3-319-77407-7_20](https://doi.org/10.1007/978-3-319-77407-7_20).
17. National Union of Students (2020). [online]. [Cited 19. 03. 2020.] Available online: <https://www.nus.org.uk/> (дата звернення: 14. 09. 2019).
18. Review of the education sector of Ukraine: moving towards effectiveness, equity and efficiency (2020). [online]. [Cited 10. 04. 2020.] Available online: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32406>.
19. Susan Appe & Daniel Barragán (2017) Universities, NGOs, and civil society sustainability: preliminary lessons from Ecuador, *Development in Practice*, 27:4, 472-486.
20. Trends 2018: Learning and teaching in the European Higher Education (2019). [online]. [Cited 16. 04. 2020.] Available online: <https://eua.eu/downloads/publications/trends-2018-learning-and-teaching-in-the-european-higher-education-area.pdf>.
21. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина I) (препринт) (2018) / О. Воробйова, М. Дебич, І. Линьова, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України. 172.
22. ГО “Українська науково-дослідницька асоціація”: Статут (2020). [online]. [Cited 18. 04. 2020.] Available online:

- <https://sites.google.com/view/ukrainian-research-association/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82>.
23. ГО Ліга політологів-міжнародників "Дипкорпус" (2020). [online]. [Cited 11. 05. 2020.] Available online: <https://dipcorpus.at.ua/>.
 24. Закон України «Про вищу освіту» (2020). – У[online]. [Cited 16. 05. 2020.] Available online: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
 25. Національне агентство з забезпечення якості вищої освіти (2020). [online]. [Cited 18. 04. 2020.] Available online: <https://naqa.gov.ua/>.
 26. Офіційний веб-сайт Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2020) – [online]. [Cited 19. 04. 2020.] Available online: <http://nmc.univ.kiev.ua/dir.htm>.
 27. Офіційний веб-сайт Львівського національного університету імені Івана Франка (2020). – [online]. [Cited 21. 04. 2020.] Available online: <http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/Proekt-Polozhennya-pro-zabezpechennya-yakosti.pdf>.
 28. Офіційний веб-сайт Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (2020) [online]. [Cited 19. 04. 2020.] Available online: <https://kpi.ua/regulations>.
 29. Офіційний веб-сайт Сумського державного університету (2020) [online]. [Cited 23. 04. 2020.] Available online: http://sumdu.edu.ua/ukr/general/normative-base.html#section_2.
 30. Офіційний веб-сайт Харківського національного університету імені Н. В. Каразіна (2020) [online]. [Cited 17. 04. 2020.] Available online: <http://www.univer.kharkov.ua/ua/general/docs/quality>.
 31. Про громадські об'єднання: Закон України (2020) [online]. [Cited 25. 04. 2020.] Available online: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
 32. Склад Агентства (2020). [online]. [Cited 10. 05. 2020.] Available online: <https://naqa.gov.ua/%d1%81%d0%ba%d0%bb%d0%b0%d0%b4-%d0%b0%d0%b3%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b0/>.
 33. Спілка ректорів вищих навчальних закладів України (2020). [online]. [Cited 24. 05. 2020.] Available online: <http://www.vnz.univ.kiev.ua/ua/>.
 34. Спілка ректорів і Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти домовилися про співпрацю (2020). [online]. [Cited 24. 05. 2020.] Available online: <http://www.vnz.univ.kiev.ua/ua/news-1-3-127-spilka-rektoriv-i-nacionalne-agentstvo-iz-zabezpechennya-yakosti-vischoi-osviti-domovilisya-pro-spivprasyu>.
 35. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2006). Київ: Ленвіт. 35.
 36. Статут Спілки ректорів вищих навчальних закладів України (2020). [online]. [Cited 29. 05. 2020.] Available online: <http://www.vnz.univ.kiev.ua/ua/4-dokumenty>.
 37. Українська асоціація студентів (2020). [online]. [Cited 27. 05. 2020.] Available online: <http://uas.ngo/home/pro-uas>.

1.11. TENDENCIES OF DIGITALIZATION OF HIGHER SCHOOL

1.11. ТЕНДЕНЦІЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Насьогодні цифровізація освітньої галузі стає одним з пріоритетних завдань ефективного розвитку інформаційного суспільства в Україні. Тому актуальність діджиталізації вищої освіти має місце у сучасному освітньому процесі та системі навчання, адже нині якісне викладання дисциплін не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають інформаційно-комунікаційні технології.

Онлайн-словник сучасної української мови та сленгу «Мислово» вибрав словом 2019 року – слово «діджиталізація». Термін з великим відривом очолив список найвідвідуваніших слів словника. Слово є транслітерацією англійського digitalization та, згідно з визначенням словника, означає зміни в усіх сферах суспільного життя, пов'язанні з використанням цифрових технологій¹⁵².

Словосполучення являє собою спрощену форму більш точного терміну «цифрова трансформація» та є проявом новітньої цифрової технології, одним з практичних застосувань якої являється, наприклад урядова ініціатива «Держава в смартфоні».

Не дивлячись на те, що процес діджиталізації стає одним з головних трендів сучасності, термін «діджиталізація» (оцифрування) поки що недостатньо вживається у вітчизняній науці та у вищій школі. Цифрова трансформація сучасних закладів вищої освіти має відповідати потребам розвитку цифрового суспільства, цифрової економіки, інноваційного креативного підприємництва.

Серед міжнародних організацій, що мають значний вплив на розвиток вітчизняної стандартизації, в тому числі й термінології, найбільш авторитетною вважається Міжнародна організація зі стандартизації. Так, стандарти ISO/TC 46 «Information and documentation» (Інформація та документація) зосереджуються на питаннях стандартизації діяльності Інформаційних Центрів, бібліотек, архівних установ, музеїв і комерційних структур у процесі виявлення, опису, зберігання та аналізу інформації, а також документообігу та керування документами¹⁵³.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) формують єдиний електронний простір світового цифрового суспільства. Електронний уряд, електронна освіта, електронна комерція, електронні гроші, електронний суд, електронна медицина, розумний будинок, розумне виробництво, тощо стали стратегічними ресурсами глобального світу.

Цифрова трансформація відбувається практично в усіх сферах життєдіяльності людини. Хмарні технології, біо- та нанотехнології, безпілотники, 3D-друк, криптовалюти Bitcoin, штучний інтелект, технології Blockchain, робототехніка, індустрія Інтернету речей та ін. радикально змінюють економіку розвинених країн. Кращі роботодавці пропонують дистанційну роботу. Одним із ключових показників якості освіти вважається саме працевлаштування молодих спеціалістів. Для роботодавців головним є якість освіти, при цьому їм не важливо яким чином ця освіта здобута: на денній формі навчання, на заочній чи дистанційній, головне – готовність до виконання конкретних завдань та обов'язків.

Вітчизняний науковець Биков В. Ю. зазначає, що цифровізація освіти залежить від об'єктивних умов та сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства, до яких, він відносить такі¹⁵⁴:

¹⁵² «Діджиталізація» – слово 2019 року в Україні за версією онлайн-словника «Мислово» URL: <https://itc.ua/news/didzhitalizacziya-slovo-2019-roku-v-ukrayini-za-versiyeyu-onlajn-slovnika-mislovo/> (дата звернення: 08. 06. 2020).

¹⁵³ International Organization for Standardization. ISO 13008:2012 «Information and documentation – Digital records conversion and migration process». URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:13008:ed1:v1:en> (дата звернення: 08. 06. 2020).

¹⁵⁴ Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Матеріали методологічного семінару НАПН України «Інформаційно-цифровий освітній простір

- розвиток штучного інтелекту (Artificial intelligence), «машинне навчання» (Machine Learning), нейромережі (Artificial Neural Networks);
- забезпечення мобільності інформаційно-комунікаційної діяльності користувачів в інформаційному просторі (Mobility), подальший розвиток мобільно орієнтованих засобів та ІКТ доступу до електронних даних;
- широке запровадження технологій блокчейн (Blockchain) та криптовалют (Cryptocurrencies);
- розвиток технології хмарних обчислень та віртуалізації, корпоративних, загальнодоступних і гібридних ІКТ-інфраструктур, а також запровадження технології туманних обчислень (Cloud Computing and Virtualization, Private, Public and Hybrid Clouds, ICT-infrastructures, Fog Computing);
- розвиток телемедицини (Telemedicine);
- розроблення нових функцій доповненої реальності (Added Reality) і доступність обладнання для віртуальної реальності (Virtual reality);
- широке запровадження чат-ботів (Chat Bots) та віртуальних помічників (Virtual Assistants)
- накопичення та опрацювання значних обсягів цифрових даних, формування та використання електронних інформаційних баз і систем (Big Data, Data Mining, Data Bases), зокрема, електронних бібліотек (Electronic Libraries, Repositories) та наукометричних баз даних (Scientometric Data Bases);
- розвиток користувацьких характеристик Інтернету людей (Internet of People – IoP), розгортання топології ширококутових високошвидкісних каналів електронних комунікацій (Broadband Communication Channels), систем формування ІКТ-просторів бездротового доступу користувачів до електронних даних (Cordless Access to Digital Data, WiFi, Bluetooth, Cellular Networks);
- формування Інтернету речей (Internet of Things – IoT), розвиток його програмно-апаратних засобів, зокрема мікропроцесорних, та інтеграційних платформ, для забезпечення налаштування, управління та моніторингу електронних пристроїв за допомогою сучасних телекомунікаційних технологій;
- розвиток робототехніки (Robotics), робототехнічних систем, зокрема, 3D-принтерів і 3D-сканерів;
- розвиток індустрії виробництва програмних засобів (Software Development Industry), зокрема, видання електронних освітніх ресурсів;
- забезпечення сумісності ІКТ-засобів та ІКТ-додатків, побудованих на різних програмно-апаратних платформах (Compatibility);
- розвиток мереж постачальників ІКТ-послуг (ринку ІКТ-аутсорсерів), передусім хмарних сервісів (Cloud Services), та мережі Центрів опрацювання даних (Computing Center Network);
- розвиток систем захисту даних в інформаційних системах та протидія кіберзлочинності (Data Security and Counteraction of Cybercriminality).

За визначенням Innolytics Group діджиталізація описує перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань і творчості, що характеризується цифровими технологіями та інноваціями в цифровому бізнесі¹⁵⁵.

Для адаптації до цифрового інфраструктурного середовища, необхідні відповідні типи цифрових знань та цифрові навички роботи. Згідно з прогнозами, опублікованими лише

України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку». 4 квітня 2019 р. / За ред. В. Г. Кременя, О. І. Ляшенка. К, 2019. С. 21-22.

¹⁵⁵ Innolytics Group. CEO Dr.Jens-Uwe Meyer is one of the leading experts on digitalization. What is digitalization? Definition of Digitalization. URL: <https://innolytics-innovation.com/what-is-digitalization/> (дата звернення: 08. 06. 2020).

3 місяці тому, світові інвестиції у діджитал-технології та послуги до 2023 року мали скласти 2,3 трильйона доларів¹⁵⁶.

До основних переваг бізнесу, заснованого на цифрових технологіях, можна віднести, зокрема:

- автоматизацію виробництва,
- on-line комунікації,
- крос-продажі та /upsell-продажі,
- економію часу та підвищення продуктивності,
- оптимізацію робочого процесу тощо.

Карантинні заходи через пандемію COVID-19 прискорили процеси діджиталізації в багатьох галузях, зокрема в освіті.

Так, Інтернет речей (IoT) використовується для відстеження та оновлення в реальному часі різних онлайн-баз даних у США, Великобританії та Китаї, відстеження в реальному часі районів підвищеного ризику в Кореї (Coronamap.live; Wuhanvirus.kr), віртуальних клінік (PingAn, Китай), поширення публічної інформації через WhatsApp у Сінгапурі¹⁵⁷.

Діджитал-інструменти IoT, AI, Big Data та технології блокчейн можуть бути використані для охорони здоров'я, спрямованими на боротьбу з коронавірусом: по-перше, для моніторингу, спостереження та профілактики і по-друге, для пом'якшення наслідків пандемії, побічно пов'язаних з COVID-19.

Big data (великі дані) використовуються для моделювання активності захворювання, потенційного зростання захворюваності і зон поширення; моделювання готовності та вразливості країн у боротьбі з коронавірусом; бізнес-моделювання фармацевтичних поставок для різних лікарських засобів тощо.

Процес діджиталізації науковці тлумачать як способи приведення будь-якого різновиду інформації в цифрову форму з використанням цифрових технологій¹⁵⁸. Під цифровою трансформацією розуміють процес діджиталізації, що спрощує доступ до інформації.

Отже, цифрова трансформація – це глобальна тенденція, зокрема і в області освітнього процесу. Діджиталізація вищої освіти характеризується:

- по-перше, безкоштовністю, мобільністю та доступністю,
- по-друге, хмарні технології дозволяють не встановлювати та не оновлювати програмне забезпечення,
- по-третє, зберігати та використовувати інформацію незалежно від місця свого знаходження.

Система вищої освіти має розвиватись разом з новітніми ІКТ. Цифрові технології дають доступ до необмеженої кількості інформації, дають можливість її швидко знаходити та опрацьовувати. Зміст освіти напряду залежить від потреб ринку праці, який є надто динамічним. Робочі місця фахівців все більше стають автоматизованими. В даний час з'являється багато нових, раніше невідомих професій. На ринку праці більшу перевагу мають фахівці, які крім знань свого фаху додатково володіють цифровою грамотністю.

Для того, щоб надавати освіту та готувати фахівців, які цікавлять роботодавців, необхідно відстежувати сучасні тенденції ринку праці та навчати здобувачів вищої освіти бути готовими до роботи в цифровому середовищі.

Сучасні ІКТ дозволяють проводити класичні лекції у формі консультацій, діалогів та дискусій, проводити заняття он-лайн. Виникає необхідність тісної співпраці закладів вищої освіти і підприємств – роботодавців, викладачів і фахівців з виробництва. Цифрова трансформація освіти відкриває широкі перспективи зробити процес навчання більш

¹⁵⁶ Поняття діджиталізації бізнесу: сфери і необхідність. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html> (дата звернення: 08. 06. 2020).

¹⁵⁷ Поняття діджиталізації бізнесу: сфери і необхідність. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html> (дата звернення: 08. 06. 2020).

¹⁵⁸ Проєкт «ВСЕОСВІТА»: Діджиталізація освіти – компетенції XXI століття. URL: <https://vseosvita.ua/library/didzitalizacia-osviti-kompetencii-hhi-stolitta-172970.html> (дата звернення: 08. 06. 2020),

ефективним, поглибити професійність викладача, сформувати нову систему взаємодії «викладач – підприємство – студент». Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволить здобувачам вищої освіти закласти фундамент щодо здійснення успішної професійної діяльності та кар'єрного зростання.

Аналіз електронних інформаційних ресурсів кадрових агентств (Adecco, Advance, AGA Recruitment, Aurora, VSK Consulting, White Sales) дозволив зафіксувати певні тенденції підбору компаніями та установами кваліфікованих фахівців, що актуалізують необхідність розвитку особистісної гнучкості, адаптивності, комунікативності, рефлексивності, які визначено науковцями як *soft skills* та вмінь застосування можливостей цифрових технологій. Вирішення зазначеного можливе лише при впровадженні в систему освіти перспективних передових технологій, таких як цифрові, зокрема, для організації сучасної освітньої взаємодії. Таким чином, в системі національної освіти зумовлено необхідність гнучкого реагування на потреби у кадрах високої кваліфікації, конкурентоздатних, що передбачає оновлення способів і засобів комунікації¹⁵⁹.

Діджиталізація являє собою усвідомлений підхід докорінного перетворення будь-яких процесів на основі використання цифрових технологій. Тому головним завданням освітнього процесу є перехід на якісно новий рівень побудови двохсторонніх онлайн-комунікацій між викладачами та студентами.

Загальновідомо, що нас очікує повна діджиталізація освіти, яка станом на даний час є цифровою лише на 2% у світовому масштабі. Навчання відбуватиметься через додатки, а платформи, штучний інтелект і віртуальна реальність відкриють нові можливості для освіти та розвивають ключові компетентності¹⁶⁰.

Відповідно до завдань діджиталізації вищої освіти, кожен науково-педагогічний працівник має володіти необхідними компетенціями цифрового суспільства.

Вітчизняні IT-компанії Prometheus, EdEra, Preply, а також усесвітньо відома Grammarly, та їх стартапи роблять прямий внесок у майбутнє, адже якісна освіта дає поштовх усім іншим галузям. З іншого боку, для індустрії важливо, щоби процес був конкурентоспроможним. Причому тут ідеться про конкуренцію не між закладами освіти, а між освітою та іншими сферами життя. В сучасному світі класична освіта без дистанційної складової в житті здобувачів вищої освіти стає неможливою, навчання переводиться в цифру, тобто відбувається цифрова трансформація, або діджиталізація вищої школи. Компанії-розробники програмного забезпечення в Україні допомагають впроваджувати цифрову трансформацію у різних сферах життєдіяльності, і дистанційна освіта, процес руху до неї – це, певною мірою, теж цифрова трансформація. Великі роботодавці можуть долучитися до цього своїм досвідом – оновленням робочих програм, матеріально-технічним забезпеченням, спільними дослідницькими проектами, допомогою у підвищенні кваліфікації науково-педагогічних працівників тощо.

Всі ці зміни накладають неабияку відповідальність на викладача, адже в цьому випадку лише академічних знань може бути недостатньо. Якщо раніше єдиним джерелом знань для студента був викладач і наукова література, то сьогодні активно використовуються різноманітні інноваційні технології, які дозволяють розширити діапазон та можливості отримання знань студентом, дозволяють їм самостійно створювати новий рівень знань¹⁶¹.

Професорсько-викладацький склад має передавати студентам унікальний досвід, який їм неможливо отримати іншим способом, наприклад, в мережі Internet. Формат класичної лекції має набути форми консультації, діалогу, дискусії. Також доцільно долучати до співпраці фахівців з виробництва, які можуть бути майбутніми роботодавцями. Наявність

¹⁵⁹ Проект «ВСЕОСВІТА»: Діджиталізація освіти – компетенції XXI століття. URL:

<https://vseosvita.ua/library/didzitalizacia-osviti-kompetencii-hhi-stolitta-172970.html> (дата звернення: 08. 06. 2020),

¹⁶⁰ Поняття діджиталізації бізнесу: сфери і необхідність. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html> (дата звернення: 08. 06. 2020).

¹⁶¹ С. Сакало. Про дистанційну освіту в університетах в умовах карантину. URL:

https://dt.ua/EDUCATION/viklik-yakogo-ne-mozhna-ne-priynuyati-347904_.html (дата звернення: 08. 06. 2020).

сучасних ІКТ дозволяє проводити такі заняття он-лайн. Надзвичайно важливо, щоб викладач орієнтувався в актуальних для виробництва компетенціях. Співпраця закладів вищої освіти і підприємств дозволяє вирішити питання проведення практичних занять, виробничої та переддипломної практики безпосередньо на підприємствах. Цифрова трансформація вищої освіти відкриває широкі перспективи зробити процес навчання більш ефективним, поглибити професійність викладачів, сформувати нову систему взаємодії «викладач-підприємство-студент». Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволить здобувачам вищої освіти закласти фундамент щодо здійснення успішної професійної діяльності.

Гармонізація цифрових ринків в світі здійснюється через ініціативу EU4Digital. Так, центральним елементом ініціативи EU4Digital є трирічна програма, що фінансується ЄС «EU4Digital: Підтримка цифрової економіки і суспільства в Східному партнерстві» (2019-2022), яка просуває ключові області цифрової економіки і суспільства відповідно до норм і практик ЄС і передає підтримку ЄС в рамках цифрового порядку денного в регіоні. Програма надає підтримку в шести ключових областях політики: правила телекомунікацій, довіру і безпеку, електронна торгівля, інновації в сфері ІКТ, електронна охорона здоров'я та електронні навички. Ці області підтримки відображають шість мереж EU4Digital, створених в 2016 році, до яких входять представники відповідних Східних країн-сусідів ЄС та країн-членів ЄС¹⁶².

Створення світової цифрової спільноти це – довгостроковий пріоритет. Згідно Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA), відсутність доступу до світових наукових цифрових інфраструктур (до світової бази знань, обчислювальних сервісів) негативно впливає на українську науку. Цифровий порядок денний України до 2020 року серед основних завдань містить «гармонізацію національних наукових ініціатив з європейськими та світовими». Зокрема, передбачається підключення українських наукових цифрових інфраструктур до європейських та використання потенціалу української науки для нових розробок, які матимуть відчутний ефект для економіки, внутрішнього ринку та становлення інноваційної інфраструктури країни¹⁶³.

Документ регламентує відкритість науки та цифрових інновацій, передбачає розвиток електронної інфраструктури і сервісів досліджень, сприятиме відкритому доступу до світових публікацій та наукових даних. Заходами та інструментами для реалізації діджиталізації вищої школи являтимуться зокрема:

1. Створення інфраструктури відкритого доступу до наукових публікацій. Формування та розвиток Національного репозитарію академічних текстів, інституційних репозитаріїв закладів вищої освіти та наукових установ, журналів відкритого доступу. Створення на основі Національного репозитарію академічних текстів загальнодержавної системи 28 інформаційно-аналітичного забезпечення науковотехнічної та інноваційної діяльності.

2. Участь у створенні Європейської хмари відкритої науки Європейського цифрового ринку з необхідністю відповідної цифровізації всіх галузей, включно з наукою: – затвердження плану дій; – створення консультативно-дорадчого органу – Ради з розвитку цифрових інфраструктур для науки та інновацій, затвердження урядовою постановою Стратегії «Національна хмарна ініціатива» з розвитку цифрових інфраструктур, створення центрів (хабів) даних для науки, освіти, інновацій, їх об'єднання в Національний Хаб Європейської хмари Відкритої науки на основі принципів FAIR; – приєднання до меморандуму EOSC; – міжнародна ідентифікація для транснаціонального доступу до цифрових дослідницьких послуг.

¹⁶² Ініціатива EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/the-eu4digital-initiative/> (дата звернення: 08. 06. 2020).

¹⁶³ Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA), схваленої МОН України від 22. 03. 2018 р. Протоколом № 3/1-7. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-ntegratsii-ukraini-do-evro.pdf> (дата звернення: 08. 06. 2020).

3. Державна підтримка участі українських дослідницьких центрів та вчених у національних та європейських цифрових інфраструктурах.

4. У діяльності Національного фонду досліджень передбачити заходи зі сприяння участі наукових установ у реалізації Європейської Хмарної ініціативи в координації з програмами міжнародної технічної допомоги.

Це зумовлює фундаментальний вплив на зміст та форми набуття вищої освіти, а також на появу нових спеціальностей в закладах вищої освіти та нових професій на ринку праці.

Література:

1. «Діджиталізація» – слово 2019 року в Україні за версією онлайн-словника «Мислово» URL: <https://itc.ua/news/didzhitalizacziya-slovo-2019-roku-v-ukrayini-za-versiyeyu-onlajn-slovnika-mislovo/> (дата звернення: 08. 06. 2020).

2. International Organization for Standardization. ISO 13008:2012 «Information and documentation – Digital records conversion and migration process». URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:13008:ed1:v1:en> (дата звернення: 08. 06. 2020).

3. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Матеріали методологічного семінару НАПН України «Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку». 4 квітня 2019 р. / За ред. В. Г. Кременя, О. І. Ляшенка. К., 2019. С. 20-26.

4. Innolytics Group. CEO Dr. Jens-Uwe Meyer is one of the leading experts on digitalization. What is digitalization? Definition of Digitalization. URL: <https://innolytics-innovation.com/what-is-digitalization/> (дата звернення: 08. 06. 2020).

5. Поняття діджиталізації бізнесу: сфери і необхідність. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html> (дата звернення: 08. 06. 2020).

6. Проєкт «ВСЕОСВІТА»: Діджиталізація освіти – компетенції XXI століття. URL: <https://vseosvita.ua/library/didzitalizacia-osviti-kompetencii-hhi-stolitta-172970.html> (дата звернення: 08. 06. 2020).

7. Є. Сакало. Про дистанційну освіту в університетах в умовах карантину. URL: https://dt.ua/EDUCATION/viklik-yakogo-ne-mozhna-ne-priynyati-347904_.html (дата звернення: 08. 06. 2020).

8. Ініціатива EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/the-eu4digital-initiative/> (дата звернення: 08. 06. 2020).

9. Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA), схваленої МОН України від 22. 03. 2018 р. Протоколом № 3/1-7. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-ntegratsii-ukraini-do-evro.pdf> (дата звернення: 08. 06. 2020).

Part 2. THE USE OF INNOVATIVE AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

2.1. DEFINING TEACHER'S CHARISMA: MULTI-DISCIPLINARY APPROACH

Introduction. This paper describes the development of scientific views on the notion of charisma. Recently it has been catching researchers' attention, being an ultimately attractive field of analysis. The increasing interest in defining charisma can be explained by the changing life mode, when an individual tends to follow a certain role model. It is significant that the person, being a positive example to others, should display a particular behavior that other people look up to and wish (or try to) imitate.

Notwithstanding the growing interest of modern society in charisma the amount of works devoted to it is limited. Having originated in ancient Greece the notion of charisma has been reappearing, developing, and transforming ever since. Overall, charisma cannot be considered separately from an individual as it is a characteristic of a person (Lloyd, Shiffer). Thus the term has been widely used regarding various aspects of human activity. Researchers mostly bring into focus the psychological aspects of charisma that associate it with strong personal qualities (Cabane); and concentrate on its social interpretations, aimed at describing leadership either in politics or in other fields of institutional interaction (Weber). Meanwhile the notion of charisma from the perspective of effective teaching remains unexplored. Therefore the goal of the given paper is to single out and clarify the aspects of charisma, which can help form a productive professional teacher able to conduct the process of education effectively.

Aims, materials and methods. Following the developing trends of competency-based education, we have come to believe that it tends to combine diverse approaches. On the one hand, it is focused on the performance of the students in accordance with particular standards aimed at accessing knowledge and skills¹⁶⁴. On the other hand, competency-based education encourages learners to work at their own pace, mastering individual skills and knowledge competencies at a pace that is comfortable for them, contrary to enrolling in predetermined courses that need a set number of hours to complete. As U.S. Department of Education states, "It leads to better student engagement because the content is relevant to each student and tailored to their unique needs. It also leads to better student outcomes because the pace of learning is customized to each student"¹⁶⁵. Considering the above mentioned, the role of the teacher is being defined from the perspective of desired learning outcomes as a coach, trainer and a guide, who integrates various learning experiences with regard to specific and nonspecific contexts, helps students boost their individual chances for the effective social integration and for the professional success. Therefore, in this paper we aim at analyzing "charisma" from the perspective of effective teaching and an effective teacher respectively.

Here we used theoretical methods of analysis in the field of current native and foreign pedagogical, psychological, sociological, linguistic, and methodological findings concerning the problem of investigation that correlate with its subject matter.

Comparative historical method was engaged to examine the development and change in the use of the term in the course of history to determine the trends in its transformation, hence involving comparative (aimed at finding similarities) and contrastive (aimed at finding differences) types of analysis.

Having applied methodological interpretation of the results regarding "charisma" together with the methods of systemic structural analysis and synthesis we have singled out theoretical approaches to defining "charisma", suggesting it is a multidisciplinary concept. These methods

¹⁶⁴ U.S. Department of Education. Competency-Based Learning or Personalized Learning.

¹⁶⁵ Ibid.

represent a groundbreaking alternative to studying the concept of “charisma” and our procedure is a clear advance on current research manner.

In general, the study was carried out using the data from various spheres of theoretical analysis. Theoretical and methodological grounds of the paper were general concepts of modern pedagogy (T. Graeff, N. Liando, M. Phillips), psychology (Zh. Bonne), philosophy (L. Demos), sociology (E. Shils, M. Weber), religious studies (A. Lucia, R. Sohm) and linguistics (J. Michalsky, O. Niebuhr, N. Petluychenko).

Results and Discussion.

The notion of charisma is a complex one. It exceeds its scientific understanding in that it was not a concrete skill but a variety of different subjective traits that, together, create this concept.

Charisma is the gift to lead people. In ancient Greek mythology, charisma is the ability to attract others’ attention. The first was Socrates (469-399 BC) who spoke about this phenomenon. In “Dialogue” by Plato (427-347 BC), “Memories of Socrates by Xenophon (431-355 BC), the first thoughts about Socrates’ phenomenon of charisma is described. Plato also depicted the qualities of a leader. According to him, these are:

1. wisdom
2. courage
3. discretion
4. justice ¹⁶⁶

In ancient mythology, charisma meant divine mercy and the gift to certain selected most worthy people. Charisma was designed as the ability to attract the attention of others and impress them.¹⁶⁷

In the Bible it comes in a normative frame. The word is used with a hint of personal fascination to illustrate exceptional and extremely popular events. In Greek it denotes grace, charm, pleasure, glee, festivity, and gift. In Latin it means a favor that God concedes to humans. In English this quality is called magnetism. The concept is close to the one of sacredness and it has a religious origin.

On the other hand, charisma is evil if we speak about a charismatic teacher, for example. It can be a good excuse not to prepare for classes, deviate from the plan, make only self-presentation, flirting with the public.

According to V. Lloyd, who specialized in philosophy of religion and politics, charisma is a certain mode of self-presentation. It helps people see the mix of ordinary and extraordinary in them. Charisma for Lloyd might possess the qualities of the good and the evil, when notorious leaders get the love of the followers, ruled by grandiosity and narcissism, when the people do not feel they are influenced and manipulated.¹⁶⁸

Though the phenomenon of charisma has religious roots (Mather Teresa can be a good example), it is closely connected with charisma of a teacher. ”People listened to her because she chose to speak about issues that extended beyond the strictly religious sphere. She combines private and public, religion and social engagement, with a motive to promote her own cause”. The same we can say about charismatic teacher.¹⁶⁹ Speaking about charisma from the point of religion, it includes religious training, personal experience and spiritual virtuosity.

Charisma is closely associated with the notion of leadership. In the last years a new genre of leadership theory referred to as “charismatic” has appeared in literature (House 1977, Burns 1978, Bass 1985, Tichy and Devanna 1986, Conger and Kanungo 1987, Sashkin 1988). This kind of theory is charismatic because charisma is a central concept in all of them. Theories of charismatic leadership highlight emotional attachment to the leader on the part of the followers, emotional and motivational arousal of the followers, enhancement of followers’ valences with respect to the

¹⁶⁶ Genindorzhieva, D. (2014). Antichnoe ponimanie fenomena kharismy.

¹⁶⁷ Orestova, T. (2018). Mezhdru siloy i kharismoy. p. 14.

¹⁶⁸ Deusdad, B. (2011). Political Charisma in a Globalized World.

¹⁶⁹ Review of Tine Van Osselaer and Patrick Pasture (eds.).

mission articulated by the leader, their self-esteem, trust, and confidence in the leader, followers' values, and followers' intrinsic motivation.¹⁷⁰

Many researchers consider charisma as power that is based on a leader's abilities and his qualities. It is interesting to figure out that a charismatic leader shouldn't be beautiful, but he should have a good posture. He should be attractive, have a dignified and confident behavior and independent character. Such people usually have good rhetorical abilities, they want and can speak. Besides, they look assembled and keep a situation under control.

According to the researcher of charisma I. Shiffer a charismatic leader has the following features:

1. He should have futures of different origin.
2. He can have some defects, stigma, for example a birthmark on a prominent place, lameness, hump, etc.
3. He has a "calling".
4. He is ready to fight at any moment.
5. He should have rituals, emblems, anthems to be easily recognized.
6. He lives with novelty. If there are no new ideas, there is no charisma.¹⁷¹

Charisma is often described as a virtue of leaders. Even if a leader is immoral, his charismatic personality may be cited as a positive trait. Jessica Flanigan considers charisma a positive feature of a leader. She states that it is morally problematic and it is identified with confidence and self-awareness. Firstly, charismatic people show that they have moral conviction, use a lot of anecdotes, rhetorical questions, make verbal lists, are good at using friendly bodily gestures and making eye contact, and modulate their tone of voice. Secondly, charismatic people are much likely to be treated and perceived as authorities. Even scientific experts find that their credibility depends on charisma. Flanigan thinks that Charisma is bad for moral deliberation. He sees in it a distraction from the considerations that should actually inform the deliberations of followers – moral considerations.¹⁷²

Charisma is considered to be a fundamentally different type of regime. The revolution is based on a charismatic leader as a rule. Charisma is not an individual, but a social phenomenon.

The dark side of charisma gives the researchers the following reasons to resist it:

- 1) Charisma dilutes judgment. There are 3 ways to influence others: force, reason or charm. Charm is emotional manipulation.
- 2) Charisma is addictive.
- 3) It disguises psychopaths.
- 4) It fosters collective narcissism.¹⁷³

Psychoanalysis as a theory that aims to bring the unconscious thoughts and feelings to the conscious mind regards charisma as qualities that we have developed within ourselves and which are captured by other people. The study of Olivia Fox Cabane, the lector of Yale University, Harvard, presents a formula for success, described in her bestselling book "Charisma. How to influence, persuade and inspire":

- 1) look like a lover (soft but constant eye contact);
- 2) stick like a gorilla (a symbol of power and confidence);
- 3) speak like a preacher (in a slow, calm voice);
- 4) decrease intonation at the end of the sentences, and before speaking make a two-second pause.¹⁷⁴

In fact, the researcher gives some grounds for the practical application of the concept. She suggests you should create the impression that you have great potential and great warmth.

¹⁷⁰ Shamir, B. (1993). The motivational effects of charismatic leadership: A self-concept based theory, p. 577.

¹⁷¹ Lomova, N. (2014) Teoreticheskiy konstrukt kharizmy kak sotsyalno-psikhologicheskiy fenomen: issledovatel'skie kontsepty, p. 87-91.

¹⁷² Flanigan, J. (2020). The case against voting for charisma.

¹⁷³ Sharma, Sh. (2012). The dark side of charisma.

¹⁷⁴ Cabane, O. (2013). The charisma myth: how anyone can master the art and science of personal magnetism.

Sociolinguistic studies in charisma developed in the concept of leadership, suggested by M. Weber. For him charisma came to be a matter of authority. He considered it as the relationship between followers and a leader who is extraordinary. St. Paul wrote of charisma as a potential gift within anyone, and not just in leadership, but in giving, showing mercy, speaking in tongue, healing and discerning spirits.¹⁷⁵

Some scientists suppose that charisma is a manipulative tool to be demystified. From the point of social anthropologists following in Max Weber's footsteps, charisma is alive and well in the digital age. Mindful of Weber's observation that charisma involves the relationship between the leader and their followers, Caroline Tee argues his theoretical model is being strengthened especially with regard to religious leaders of the twenty-first century with its new forms of social encounter. She argues that charisma is something akin to charm, magnetism, attractiveness. Though, she believes charisma not to be originally a Weberian construct. It was adapted from its earlier theological meaning in the context of the New Testament. In the Weberian imaginary, charisma is transferred from religious to non-religious and even political context, and it is ascribed to an individual rather than to a community (Christian creation movement in the USA) [Caroline Tee¹⁷⁶].

As charisma matters in society, it appears to be a sociological treatment, peculiar sociological concept. It was first used as a scholarly term by Rudolf Sohm, a German church historian, who took it from the Greek New Testament. Then Weber generalized the concept and introduced it to the social sciences. Worsley (1968) calls charisma a «sponge word». Weber speaks about 3 types of charisma:

- 1) magical;
- 2) prophetic or genuine;
- 3) routinized.

Many understand charisma as primarily concerned with ideologically inspired leadership of social movements. Charisma is often used in the study of religious movements as well as political movements.

Shils touches on the revolutionary nature of charisma. Camic's (1980) sees charisma as a phenomenon in which people attribute certain extraordinary affective significance to person or objects. Camic thinks charisma is a product of people who are under its influence. Charisma is a gift of grace that appears to be derived from external, superhuman sources such as God. Charisma is an imputed quality of persons or objects. Charisma of a leader is a product of the followers. It is an illusion. Charisma should refer to an illusory product of a collectivity rather than an isolated individual. Charisma as a collectively product illusion is at the same time an expression of alienation.¹⁷⁷

Linguistic manifestation of charisma reveals itself in the contrastive research of conceptualizing CHARISMA AS A PERSONAL QUALITY in various linguocultures¹⁷⁸ and in verbal representation of the notion, which is listed in dictionaries.

In terms of a personal quality, charisma is a characteristic of public people as well as leaders and is based on the notion of *inspiration* (укр. натхнення), when a person is inspired himself and can inspire others, as well as a personal quality, which is considered to be in-born and is connected with *charm* (укр. чарівність)¹⁷⁹.

Verbal representation of charisma concerns etymology and semantics of the word. As for the origin of the word, it has already been mentioned that it stems from the Old Greek "kharis", which means "grace, kindness, and beauty".

To find out different shades of meaning of the word charisma we consulted British and American English-English dictionaries. Oxford Learner's Dictionary defines charisma as a

¹⁷⁵ Miyahara, K. (1983). Charisma: from Weber to contemporary sociology.

¹⁷⁶ Tee, C. (2019). Creating charisma online: the role of digital presence in the formation of religious identity, p. 75.

¹⁷⁷ Miyahara, K. (1983). Charisma: from Weber to contemporary sociology, p. 383.

¹⁷⁸ Petluychenko, N. & Chernyakova, V. (2019). Charisma & female expressiveness, p. 84.

¹⁷⁹ Petluychenko, N. (2017). The concept of "CHARISMA" in German and Ukrainian linguistic cultures, p. 60.

powerful personal quality that some people have to attract and impress other people¹⁸⁰. According to Cambridge Dictionary charisma is a special power that some people have naturally that makes them able to influence other people and attract their attention and admiration. It also states that charisma is an ability to attract the attention and admiration of others, and to be seen as a leader¹⁸¹. Merriam Webster Dictionary sees charisma in a personal magic of leadership arousing special popular loyalty or enthusiasm for a public figure (such as a political leader) as well as a special magnetic charm or appeal¹⁸².

According to Collins Dictionary someone has charisma when they can attract, influence, and inspire people by their personal qualities. Collins Dictionary states the difference in verbalizing the notion of charisma in British English as a special personal quality or power of an individual making him or her capable of influencing or inspiring large numbers of people. In American English it is a special quality of leadership that captures the popular imagination and inspires allegiance and devotion¹⁸³. Macmillan Dictionary describes a charismatic person as one that has a strong personal quality that makes other people like them and be attracted to them.¹⁸⁴ Finally, Longman Dictionary defines charisma as a natural ability to attract and interest other people and make them admire you¹⁸⁵.

Having compared the definition we can conclude that the most common semes, which constitute an overall meaning of the word “charisma” are as follows:

- ‘*power*’ as the ability to control people or events; ‘*influence*’ as the power to have an effect on people or things; ‘leadership’ as a set of characteristics that make a good leader;
- ‘*attraction*’ as the feeling of liking someone, especially sexually, because of the way they look or behave; ‘*admiration*’ as the feeling of finding someone pleasant to look at or to listen to.

We believe, that the first group of semes describes institutionally important qualities of an individual, necessary to make a prominent leader with powers to influence people, whereas the second group of semes reflects verbal and non-verbal personal qualities, such as appearance, voice, behavior, which make others like charismatic people.

The contrastive analysis lets us single out unique semes, present in a single definition only:

- ‘*magic*’ is the use of special powers to make things happen that would usually be impossible;
- ‘*magnetic*’ is used to describe someone whose personality attracts a lot of people.

These two semes demonstrate an irrational aspect of the notion “charisma”, as magic is connected with something supernatural and mysterious, while something magnetic is related to extraordinary powers.

An overview on charisma closely relates it to the notion of leadership. Moreover, it is linked to exceptional social and organizational skills. Some studies state that charisma is something that cannot be taught¹⁸⁶.

Charisma seems to be a critical factor in transformational leadership – an inspiring leadership style that causes change in individuals and certain groups and systems. It is said to lead to positive changes in those who follow and is aimed at creating innovations to boost the future success of a company. The concept originated in 1978, when Burns introduced a process in which ‘leaders and followers help each other to advance to a higher level of morale and motivation’. He thought it difficult to differentiate between management and leadership. According to Bass a transformational leader is someone who:

- Encourages positive development and motivation of followers;
- Demonstrates moral standards within the organization and encourages the same of others;

¹⁸⁰ Oxford English Dictionary.

¹⁸¹ Cambridge Advanced Learner’s Dictionary.

¹⁸² Webster’s Dictionary.

¹⁸³ Collins English Dictionary.

¹⁸⁴ Macmillan English Dictionary for Advanced Learners.

¹⁸⁵ Longman Dictionary of Contemporary English.

¹⁸⁶ Howard, A. (1995). The Changing nature of work, p. 34.

- Promotes values, priorities and standards of ethical work environment;
- Creates company culture by stimulating employees to move from self-interest to a mindset where they are working for the common well-being;
- Gives priority to open communication and cooperation;
- Provides tutoring but allowing followers to decide and distribute the tasks¹⁸⁷.

Transformational leader is opposed to transmissional leader, who merely conveys information to students, and to transactional leader, who rewards learners for productivity and denies an award for lack of productivity. Instead, transformational leader encourages positive development of their followers by stimulating them to become a team with the common good as an ultimate goal of cooperation¹⁸⁸.

Since modern schools have begun to function in the manner of business organizations with management issues and the requirement of result-oriented approach, school leadership is a critical component for strong performance and student achievement. Therefore the concept of a transformational leader can be successfully extrapolated to teaching. In terms of transformational teaching the notion of charisma is a helpful tool to achieve a practical goal of effective educational process.

Charisma from this viewpoint is an understanding of the purpose and methods of your work, calm confidence in own abilities and rightness, psychological stability. A charismatic teacher is not afraid that it will be too little of him. Charisma is a powerful force that straitens a person's ability to influence other people. According to classical pedagogy, the most effective teaching method is your own example.

The charisma of a teacher is in the ability to think multidimensionally. The real value of a teacher is to see in each student his possible degree of disclosure. Teacher's charisma is a type of creative authority, which is characterized by inspiration and emotional intensity¹⁸⁹.

The components of charisma (according to a multi-level model of human manifestation in the world) are:

- the worldview of a teacher, the goals of his development, his vision of the image of future development;
- hierarchy of values of a teacher, his moral qualities;
- the ability to unite people around him in collective conscious creativity;
- the ability to feel the audience;
- individual creative «zest», professionalism, finding and manifestation of uniqueness;
- «golden section» of the polarity in the relationship (pedagogical yin-yang) ;
- Image of the teacher.¹⁹⁰

If to adapt the theory of charismatic leader of Boas Shamir to the one of charismatic teacher, his behavior should include:

- intrinsic value of behavior;
- internalization values and cherished identities;
- behavior-accomplishment expectancy;
- emphasizing collective efficacy;
- intrinsic value of goal accomplishment;
- linking goals to the past and the present;
- accomplishment – reward expectancies;
- generating faith by connecting behaviors and goals to a “dream”;
- valence of extrinsic rewards.¹⁹¹

¹⁸⁷ Bass, B.M. and Riggio, R.E. (2006). Transformational Leadership.

¹⁸⁸ White, S. What is transformational leadership? A model for motivating innovation.

¹⁸⁹ Samier, E.A. & Bates, R.J. (2006). Aesthetic dimensions of educational administration and leadership, p. 172.

¹⁹⁰ Ivanova, L. Kharizma I uchitel!

¹⁹¹ Shamir, B. (1993). The motivational effects of charismatic leadership: A self-concept based theory, p. 577.

Phillips and Graeff (2014) suggested that students need a classroom learning experience that is different from the traditional lecture format in order to think critically.¹⁹² If they think critically they will arrive at a solution to a problem, have deeper understanding. Hence, transformational teacher leads to student's motivation, satisfaction and improvement in academic performance.

Burns (1978) introduced "transformational leadership". Bass (1985) transformational teaching includes:

- idealized influence or charisma;
- inspirational motivation;
- individualized consideration;
- intellectual stimulation.

Thus a transformational teacher needs charisma to coach and mentor the students. He inspires followers to achieve extraordinary results and develop their own leadership skills. Transformational teachers help learners become leaders within the process of education by responding to their needs¹⁹³.

Transformational teacher encourages their students in personal growth. Transformational teacher influences students learning at all levels, including cognition, affection, satisfaction and motivation.¹⁹⁴ Recent researches in the field of effective teaching and teachers show that good teachers should offer explanations, answer questions, vary their teaching methods, and should be interested in and express concern for their students and their learning progress

Liando (2010) concluded that for teaching effectiveness in second language classrooms, the students preferred their teachers to have personal attributes such as:

- being caring;
- friendly;
- patient;
- fair;
- showing hope;
- support;
- confidence in learners;
- respectful tone for communication with learners.¹⁹⁵

Transformational teaching could be used in syllabi, assignment feedback and other forms of communication.

As revealed from the above studies, the concept of a charismatic teacher correlates with the concept of a transformational teacher that increases expectancies by enhancing the students' self-esteem and self-worth through emphasizing the relationships between efforts and important values. One more aspect of a charismatic teacher to increase effort-accomplishment expectancies is its emphasis on collective efficacy.

Conclusions. To conclude, this work has revealed the concept of "charisma" in a multidisciplinary way. An overview on charisma demonstrates common features overlap in different fields of sciences. The notion under analysis demonstrates *power* and *influence* as the constituents of the leadership qualities together with *attraction* and *admiration* that others feel towards charismatic people; a strong personal example being among recurrent characteristics of influential leaders is enhanced by something *magic* and *magnetic* as their half-mythical determiners. On the ground of the investigated theoretical peculiarities of the mentioned notion the authors of the article extrapolated the concept of "charisma" to Teaching. The analysis reveals that in practice theoretical concept of "charisma" correlates with the concept "transformational leader" and "transformational teacher" respectively. The qualities of a transformational teacher such as intrinsic value of behavior, collective efficacy, ability of linking goals to the past and the present were

¹⁹² Tahir, K. (2018). Transformational teacher: Pakistani students' perspectives in the English classroom, p. 61.

¹⁹³ Samier, E. A. & Bates, R. J. (2006). Aesthetic dimensions of educational administration and leadership, p. 161-174.

¹⁹⁴ Graeff, T., Phillips, M. (2014): Using an in-class simulation in the first accounting class: moving from surface to deep learning.

¹⁹⁵ Liando, N. (2010): Students' vs. teachers' perspectives on best teacher characteristics in EFL classrooms.

highlighted. These abilities promote effective educational process, which lies in mutual respect and understanding of the teacher and their students. The former should possess the features to effectively manage and guide his followers to achieve unified goal, the latter being ready to trust him and cooperate with each other.

References:

1. Bass, B. M and Riggio, R. E. (2006): *Transformational Leadership (Second Edition)*, Routledge, 282 p.
2. Cabane, O. (2013): The charisma myth: how anyone can master the art and science of personal magnetism. Available online: <https://www.amazon.com/Charisma-Myth-Science-Personal-Magnetism/dp/1591845947>.
3. Cambridge Advanced Learner's Dictionary Available online: <https://dictionary.cambridge.org>.
4. Collins English Dictionary Available online: <https://www.collinsdictionary.com>.
5. Deusdad, B. (2011): Political Charisma in a Globalized World. Available online: https://www.academia.edu/22100306/Political_charisma_in_a_globalized_world.
6. Flanigan, J. (2020): The case against voting for charisma. Available online: <https://jepson.richmond.edu/faculty/bios/jflaniga/>.
7. Genindorzhieva, D. (2014): Antichnoe ponimanie fenomena kharizmy. Buryatskogo gosudarstvennogo universiteta, 2014, 62. Available online: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-harizmy-maksa-vebera>.
8. Graeff, T., Phillips, M. (2014): Using an in-class simulation in the first accounting class: moving from surface to deep learning. *The Journal of Education for Business*. 89 (15), p. 241-247.
9. Howard, A. *The Changing nature of work*. (1995): San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 590 p.
10. Huang, Y.-C., & Lin, S.-H. (2014): Assessment of Charisma as a Factor in Effective Teaching. *Journal of Educational Technology & Society*, 17 (2), 284-295.
11. Ivanova, L. Kharizma I uchitel! Available online: <https://me1.fm/blog/larisa-ivanova8/21490-kharizma-i-uchitel>.
12. Liando, N. (2010): Students' vs. teachers' perspectives on best teacher characteristics in EFL classrooms. *TEFLIN Journal*, 21 (2), p. 118-136.
13. Lomova, N. (2014): Teoreticheskiy konstrukt kharizmy kak sotsyalno-psikhologicheskiy fenomen: issledovatel'skie kontsepty. *Vestnik MGUKI*, 6 (62), p. 87-91.
14. Longman Dictionary of Contemporary English. Available online: <https://www.ldoceonline.com>.
15. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. Available online: <https://www.macmillandictionary.com>.
16. Michalsky, J., & Niebuhr, O. (2019): Myth busted? Challenging what we think we know about charismatic speech. *AUC Philologica*. 2019. 27-56. Available online: <https://karolinum.cz/en/journal/auc-philologica/year-2019/issue-2/article-7243>.
17. Miyahara, K. (1983): Charisma: from Weber to contemporary sociology. Available online: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1475-682X.1983.tb01229.x>.
18. Orestova, T., Yarzeva, T. (2018): Mezhdru siloy i kharismoy. Available online: <https://denglish.club/novosti/>.
19. Oxford English Dictionary. Available online: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
20. Petlyuchenko, N. (2017): The concept of "CHARISMA" in German and Ukrainian linguistic cultures. *Scientific Journal of the Lviv State University of Life Safety "Philological Periodical of Lviv"*. 2, p. 59-65.
21. Petlyuchenko, N. & Chernyakova, V. (2019): Charisma & female expressiveness: Language, ethnoculture, politics. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of*

University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Warsaw: De Gruyter Poland, 2019, IV (1), June 2019, p. 83-132.

22. Review of Tine Van Osselaer and Patrick Pasture (eds.) *Christian homes. Religion, family and domesticity in the 19th and 20 th centuries*, Leuven: Leuven University Press, 2014, 227 p.

23. Samier, E. A. & Bates, R. J. (2006): *Aesthetic dimensions of educational administration and leadership Abington*: Routledge, 244 p.

24. Sharma, Sh. (2012): *The dark side of charisma*. Available online: <https://hbr.org/2012/11/the-dark-side-of-charisma>.

25. Shamir, B., House, R., Arthur, M. (1993): The motivational effects of charismatic leadership: A self-concept based theory. *Organization sciences*. 4(4), p. 577-594.

26. Spear, E. 10 Trends in Higher Education to Watch in 2020. Available online: <https://precisioncampus.com/blog/trends-higher-education/>.

27. Tahir, K. (2018): Transformational teacher: Pakistani students' perspectives in the English classroom. *International Journal of Teaching and learning in Higher education*. 30 (1), p. 61-69.

28. Tee, C. (2019): Creating charisma online: the role of digital presence in the formation of religious identity. *Journal of contemporary religion*. p. 75-96.

29. U.S. Department of Education. Competency-Based Learning or Personalized Learning. Available online: <https://www.ed.gov/oii-news/competency-based-learning-or-personalized-learning>

30. Webster's Dictionary Available online: <https://www.merriam-webster.com>.

31. White, S. *What is transformational leadership? A model for motivating innovation*. Available online: <https://www.cio.com/article/3257184/what-is-transformational-leadership-a-model-for-motivating-innovation.html>.

2.2. CONCEPTS OF ACTIVATION OF PROFESSIONAL THINKING OF STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES IN THE LEARNING PROCESS

Introduction. The integration processes taking place in modern production are increasingly influencing the intellectualization of the content of general professional training of engineers. Globalization of the labor market and global trends in new principles of organization of production and services have forced the employer to recognize that the specialist, in addition to purely technical and technological skills, must be able to quickly adapt to new conditions, master new functions and solve new problems on a broad basis of theoretical knowledge and practical skills.

The model of the decision maker as the basic structure of the operational management system. Learning, from the point of view of the concept of management, is a system of management of the process of perception of knowledge and raising the intellectual level of a person. The purpose of training is to move a person from a lower intellectual level to a higher one, which expands the possibility of solving a wider class of problems, situations, problems that arise in the process of a person's life. In this case, the model of optimal management of the educational process can be built only when the basic laws and parameters of regulation of thought processes are known, which provide the assimilation and understanding of subject-oriented knowledge. An important aspect of the learning process is to identify patterns and, accordingly, the goals that must be achieved in the learning process. The system of goals has a hierarchical structure with blurred boundaries, but a clear value of the quality of the necessary knowledge and skills sufficient to solve production problems and dynamic problem situations.

Among the necessary components of learning process management should include the development of objective methods for identifying and assessing the qualities formed in individuals who are achieved in the process of development and improvement of intelligence, acquired knowledge and skills, development of adequate tests to identify structure and dynamics intelligent processors, their algorithmic and procedural organization in accordance with the level of knowledge of the person.

Only on the basis of clear qualitative and quantitative characteristics of the level of intelligence, which is achieved individually by the person in accordance with the target program, it is possible to optimize the learning management process. Under the condition of clear structuring of the subject area and the corresponding class of structured problems with rank levels of complexity and reference classes with appropriate algorithms for their solution, it is possible to create a system of automated learning with a substructure of control, diagnostics based on appropriate tests, ordered according to IQs.

For different types of problems, there must be an algorithmic component of the model that describes the partial or complete course of the process of solving problems of different levels of complexity, as well as models of rules that determine the procedure for constructing algorithms for solving problems. That is, we have a structured relationship between the elements of a complex hierarchical dialog system:

$$\langle \{ Person \leftrightarrow III_e(Rang j) \} \rightleftharpoons \{ ACV \{ Strat U (RZ_i | Alg_j) \} \} \rangle \quad (1)$$

where: $III_e(Rang j)$ – artificial intelligence system (reference) with a level j ;

$Strat U (RZ_i | Alg_j)$ – exercise-solving strategy Z_i equal to the algorithms j rank for complexity.

The general characteristic of methodological work in reflection of the organization of knowledge includes the following conceptual researches:

- criticism of the existing organization of knowledge, which at a certain stage of functioning is insufficient to solve new problems;
- problem orientation in relation to the global goals of learning processes;
- selection of forms and stages of design, engineering, algorithmization, ontological analysis of the learning process according to the target tasks of decision-making in conditions of certainty of situations in the control system;
- search for analogies in the formation of decision-making procedures with the existing elements of blurring and uncertainty;
- the process of creating projects and appropriate methods of decision-making in the design of systems, objects, machines, structures.

The main products of methodological work are (respectively physically implemented):

- structures, machines, units, systems;
- projects, design methods;
- design and technical standards;

- methodical prescriptions, practical-methodical knowledge, ie methodology acts as a form of organization of personal thinking, as a combination of research and knowledge.

Methodological work and methodological thinking combine design with research and methodology of cognition.

The methodology combines the design, critique of target solutions regarding the content of the problem, research related to the knowledge and adaptation of strategies for solving target problems. Based on the concept of methodology, complex compositions are formed from the knowledge of different subject areas, which combines physical-technical and logical-mathematical approaches to the study of the structure and dynamics of complex objects. On the basis of the system of the knowledge existing at a goal orientation of the person new knowledge on the basis of the analysis of a problem and synthesis of strategy of achievement of the purpose is got.

The methodology, in the process of solving problems, is the basis for combining knowledge about the activity and thinking with knowledge about the object of action and ways of thinking about it according to the goal orientation of the person who should act, ie has a dual structure of relationships. Therefore, for the actor, we have in the flow of time an objective moment of the mental situation. For methodological thinking there is a principle of multiplicity of systems of representations and knowledge relating to one object, but is supported by a team of goal-oriented individuals with their knowledge bases and a specific level of intelligence, ie there is a communicative situation in which there is a connection and combining disparate knowledge.

On the basis of logical-methodological researches the set of the basic blocks of a scientific subject which reflect process of formation of knowledge in the course of training of the person with a certain intellectual level of thinking is established..

That is, we have a hierarchy of levels of complexity of tasks:

- problem tasks and situations ($PZ_i/Sit SU_k$);
- goal-oriented tasks ($CZ(Strat U/Cn)$);
- an ordered set of facts ($SF_i/i=1,m$);
- experimental facts of goal-oriented research ($SD_j/j=1,k$).

It is necessary to substantiate the selection algorithms, data processing and facts, assessment of images of situations in accordance with the objectives and learning strategies:

$$\text{Alg}[SD_j \in \{SF_i\}] \rightarrow \text{Alg}F_i(CZ) \rightarrow (PZ_i/Sit SU_k) \quad (2)$$

$$\text{Alg}(KP_n/StratU_p)$$

where $\text{Alg}(KP_n/StratU_p)$ – algorithm of correction of the learning process based on the strategy of learning process management.

The subject-oriented structure of knowledge includes:

- a set of knowledge focused on the scientific subject;
- ontological schemes and images of the subject area;
- models of subjects in a certain field of knowledge;
- means of describing knowledge (languages, concepts, categories);

The general logical structure of the model of the choice mechanism can be represented through the relationship of choice situations and alternatives of choice, and the necessary information to perform the selected action is aggregated in a system of possible benefits, which are ranked according to their importance.

After graduation, students of technical specialties must have the following competencies:

- readiness for independent cognitive activity;
- willingness to solve problems;
- readiness to effectively use information and communication technologies;
- readiness for joint social partnership;

- own development, readiness for self-realization. Modern requirements for the training of future professionals determine the need to use interactive methods in the educational process.

In the age of information technology, a specialist must be a creative person who owns computer technology, able to independently conduct research and carry out critical analysis of their activities. For this reason, it is especially important for the modern education system to apply pedagogical innovations, to use interactive methods effectively and correctly in the educational process.

In this regard, among the requirements facing the teacher of higher education are – the ability to work in new conditions, effectively use interactive methods, the ability to properly convey their views, prove their point of view and lead a discussion.

The success of the educational process of students is ensured by the implementation of:

- interactive methods;
- the relationship between teachers and students on the basis of partnership and cooperation.

Interactive teaching methods based on interpersonal relationships are the basis of the paradigm of modern education aimed at "personal development". At the same time, interactive methods not only form the activity of perception and personal significance in learning, but also develop them.

The difference between interactive teaching methods and traditional teaching methods is the use of life experience, the disclosure of personal and professional abilities through the analysis and systematization of information.

Using interactive methods, students acquire the following knowledge, qualifications, skills and abilities:

- development of critical thinking, reflexive abilities;
- analysis and evaluation of their ideas and actions;
- independent understanding, comprehensive analysis and ability to select information;
- independent formation of new knowledge;
- participation in discussions, defending one's opinion;
- decision-making and solving complex issues.

Therefore, in the process of interactive learning, students must be prepared for the following actions:

- joint work;
- activity from the standpoint of perception, communication and sociality.

Types of work in the organization of interactive learning:

- joint work (in pairs, groups and teams);
- role and business games, discussions;
- work with various sources of information (books, lectures, the Internet, documents, museums);
- presentations;
- trainings;
- interviews;
- polls, etc.

One of the types of interactive learning is "case-study" - an effective method that develops the skills of choice and decision-making.

The method is based on a practical analysis of specific situations and their repetition, as close as possible to reality. Therefore, this method is sometimes called the method of "real learning"

The purpose of case study is to guide students to perform the following actions:

- analysis of any theoretical information and information;
- identification of the main problems;
- finding alternative ways to solve problems (situation – a situation with different solutions and alternatives);
- choosing the most effective solution through comparison, analysis;
- planning their actions.

Case-study complements the theoretical content of the discipline with a comprehensive consideration of practical issues, develops students' ability to find the right solutions.

The case method was first used in the early twentieth century in teaching students of European universities in law and medicine. Based on this method, students built independent work: to study the practical situation, students were forced to study a large amount of theoretical information.

We can highlight the main advantages of case study:

1. The student in the learning process acquires the freedom to choose the teacher, disciplines, teaching methods, tasks and ways to solve them.
2. The teacher in the learning process does not provide students with the full amount of theoretical information, but only dwells on the basic concepts and controls the use of theory in practice.
3. Students develop self-improvement skills, they learn to work effectively with information, choose from a huge amount of information necessary for themselves, as well as make decisions, with this they get used to take responsibility and plan their actions.
4. Effective relations and cooperation between teacher and student are strengthened; the teacher takes into account the needs and characteristics of each student, focuses on the positive abilities of the student.

5. The student learns not abstract knowledge, but concrete results of problems are considered, skills of research and the analysis of the situations meeting in professional practice are formed.

6. The student gets used to substantiate and prove the correctness of their decisions, critically evaluate all alternative solutions, take into account the views of other participants in the discussion.

7. The student is provided with all the necessary visual materials to solve problems (scientific literature, articles, video and audio discs, CDs, products of companies considered in the case),

The following rules must be followed in the case-study process:

- The problem situation is not limited to one topic or content of one discipline. As a rule, it is closely related to the problems and issues of other disciplines. In case studies, students must demonstrate the skills of finding interdisciplinary connections.

- The student must show an understanding of the conclusions, ideas and methods described in the program of the discipline, as well as the skills of their use in the analysis of a particular situation and making recommendations. You need to be prepared for several ways of interpreting the problem situation.

- There may be several unresolved problems in the situation, so students after finding a solution to one problem should be engaged in finding and determining areas for analysis of other problems.

- In order to prove the correctness of their decisions and suggestions, students must give examples from their personal practice.

Conclusion. Thus, in the conditions of industrial society development and interactive relations, transition to the information society format, it is extremely important to effectively use interactive teaching methods that will train qualified, competitive, educated, intellectually developed professionals.

The choice of alternatives is based on the scheme of options for the initial selection problems with minimal preferences for the initial task, based on which the hierarchy of preferences is updated, up to the level of possible implementation of real actions that set the system of comparison criteria. The processes of solving problems and problems are the basis of the subconscious and conscious components of intellectual activity, and therefore it is important to form a concept of identifying the mechanisms of mental (intellectual) activity of the person.

Reference:

1. *Sikora L. S.* Situational models for solving tasks and diagnostic of computerized production models with elements of artificial intelligence / [Sikora L. S., Polishchuk M. B., Fedyshyn R. A., Malets I. O.] // Modeling and information technology: collection of science works. – K.: IIIME HAHY, 2007. 43. – P. 193-196.

2. <http://uk.wikipedia>.

3. http://informatic-10.at.ua/index/istorija_obchisljuvalnoji_tekhniki/0-36

4. *Milner B. Z.* Theory of organization –2-nd edition. – M.: ИИФРА-М, 2000. – 480 p.

2.3. TECHNOLOGIES IN SLOVAK ONLINE EDUCATION – REMOTE LEARNING DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Introduction. Technology seems to affect every area of human life. It affects not only professional activities, but also everyday life of ordinary people, such as their social interaction, communication, spending free time (shopping, watching TV, online activities, even vacuuming, food preparation, washing dishes etc.). And although ubiquitous technology is many times so very "entwined, woven" into life, that one does not even realize it, not everyone can use it effectively – even at a time when we are largely dependent on it, for example, at the time of restrictions due to the COVID-19 pandemic. In our paper, we focus on the use of technology in education not under normal conditions, but at the time of these limitations, at the time of the so-called remote learning.

1. Technology use in Slovak school under standard conditions. Developed countries around the world have been supporting the digitalization of education for decades. Similar situation is in Slovakia, where millions of euros have been invested in the digitization of education in the 21st century. Schools are equipped with technology and school information systems, teachers take various credit and non-credit courses and digital learning content databases are created. Therefore, nowadays no teacher or student can imagine education without technology, which has become an integral part of educational activities in all types and levels of schools.

At the highest level, at universities, PowerPoint presentations and videos are a common part of the lecture; students usually present their work using technology at seminars; in many fields of studies, active work with technology is a necessary condition for professional training (engineering professions, medicine, etc.). Even in "non-technical" fields, handling technology is required at least at the basic user level (e.g. psychology – tests preparation and evaluation, education – curriculum presentation and interactive activities, banking and insurance – making contracts, stock market, music – listening to recorded music and recording music). Today, the school information system is necessary: it allows direct communication between members of the institution (emails, posts, and chats), taking and recording attendance, providing student evaluation, testing students' knowledge, as well as submitting and processing paper communication, selection and registration of courses, etc. In addition to formal communication, students and teachers also use various informal information channels (telephone, social networks, less frequently, also personal meetings after school).

The situation is similar in primary and secondary schools. However, in these schools, systems execute primarily an information function towards pupils and parents (recording attendance and evaluation of pupils). Parents and students use frequently emails, Facebook Messenger or telephone to communicate with teachers, i.e. ways that are not the part of the official communication system of the institution. A significant part of technology usage in this type of schools aims to improve students' motivation to learn and/or to implement experiential learning. Teachers not only create presentations for their pupils, but also, they prepare various interactive activities (for example via Smartboards or tablets). Science (Math, Physics, Chemistry, Biology, Programming etc.) teachers use special programs to present their subjects content, but this is mostly done as a part of an experimental studies or program effectiveness testing in projects funded by out-of-school resources. One of the example could be robotics platform and a smart robot Phiro, which helps to teach computer science, technology and engineering students aged 4-18. Pupils, similarly use technology on daily bases, since they often present their work in PowerPoint and Prezi presentations or (more seldom) as recorded videos.

2. Use of technology during distance learning during the COVID-19 pandemic. After the spread of COVID-19 in Slovakia, the measure of the Public Health Office of the Slovak Republic no. OLP/2576/2020 was issued, according to which, with effect from 13.3.2020 until further notice, the operation of facilities for children and young people (with few exceptions) was forbidden. A few days later, the then (now former) Minister of Education, Science, Research and Sports of the Slovak Republic issued a guideline, which *"interrupts teaching in schools and school facilities in*

the period from 16 March 2020 to 29 March 2020 inclusive."¹⁹⁶ The guideline covered all primary and secondary schools, as well as language and primary art schools. It included a notice that *"a ban was issued on the organizing mass events, which also applies to public lectures and other events at university grounds (i.e. including habilitation and inaugural lectures).*"¹⁹⁷ The minister of Education, Science, Research and Sports of Slovak Republic prolonged the discountinuanace of teaching after 29.3.2020, from 30.3.2020 until further notice. In his statement, he wrote: *"This measure does not exclude the possibility of providing education, resp. self-study of children and pupils in a form other than classroom learning form. This period is not a period of school vacation; it is a special regime of preventive measures to prevent the spread of COVID-19. Depending on the conditions and possibilities, the principals will ensure the self-study of the pupils through electronic communication with the pedagogical staff of the school"*¹⁹⁸

A similar situation was also at universities, which were ordered by the Ministry of Education, Science, Research and Sport of the Slovak Republic to *"interrupt the classroom form of study within the implementation of study programs, from March, 16 until further notice. Higher education institutions are recommended to replace the classroom form by using distance learning methods in those courses for which it is possible, or by adjusting the schedule of the academic year and by postponing the implementation of the classroom education method later after the abolition of emergency measures."*¹⁹⁹

2.1 Beginnings of the online teaching during a pandemic. On March 13, 2020, when the school gates were closed, it was clear that the usual form of teaching was for a while interrupted, and that pupils and students could not attend classes/courses and learn as they had been used to. As it was not clear how long the situation would last, it was necessary to, in some way, continue educating pupils and students of all schools that remained closed until further notice. Teachers were the first to become active. After a short break of several days, they began to look for ways to continue teaching effectively. In the new situation, the only possible starting point was to use "those frequently mentioned technologies", not only telephones and printers (to communicate with parents and to print worksheets), but also various video communication options, cloud platforms for virtual teaching, for video, voice, content sharing or chats. Teachers themselves were looking for ways to mediate online teaching for as many students as possible.

According to the Focus survey on the Slovak online population for Denník N from March 25. and 26. 2020, exactly two weeks after school closed, the most online-teaching was conducted with teachers assigning only homework (for example, through EduPage) to their students – up to 61.2% of respondents chose this option. 11.8% of respondents stated that the teacher explained the content (material)"through the monitor" and then assigns homework (for example via EduPage) and only 19.4% of respondents said that the teacher did interactive teaching via the Internet, including assigning activities. 6.7% said they did not know. This situation has changed rapidly after three months.

Over time, teachers became more and more accustomed to Home Office, looking for opportunities, getting acquainted with various portals, services and platforms, and after the first experiments, creating their own way of online teaching. Pupils and students become dependent on technologies, they had to join meetings, watch lectures and videos, fill in shared materials and pass tests via phones, desktops, mobiles, room systems, laptops, computers and so on. With these intentions, the most frequently used platforms were ZOOM, GoogleMeet, and Microsoft Teams.

Since many teachers were not prepared, the most experienced ones shared instructional videos and tips for better teaching with technologies. A number of videos in Slovak language were created, which teachers shared on YouTube. Although instructional videos existed on the Internet, the

¹⁹⁶ Usmernenie ministerky školstva, vedy, výskumu a športu SR vo veci prerušenia vyučovania v školách a školských zariadeniach.

¹⁹⁷ Usmernenie ministerky školstva, vedy, výskumu a športu SR vo veci prerušenia vyučovania v školách a školských zariadeniach.

¹⁹⁸ Učíme na diaľku.Štátny pedagogický ústav.

¹⁹⁹ Učíme na diaľku.Štátny pedagogický ústav.

problem was with the language of the instructions (English), which many teachers did not speak on sufficient level.

Some teachers did not install new applications and programs and used their private information channels (Messengers, including: Skype, WhatsApp and Viber) also for professional activities. Even though, many were trying hard, they could not avoid the problem. In addition to having to become familiar with these platforms, many teachers and, of course, students remained dependent on their own Internet connection and data. However, not everyone had unlimited data, so at the end of the month, for some students and teachers, downloads were too slow, and the video call system did not work at all. In such cases, teachers communicated with students via emails or text messages.

The biggest problem was linked to students who did not have any internet connection at home. In such cases, teachers printed the learning materials and carried them themselves to the pupils' homes (or the social workers did so), while at the same time, taking from pupils the work already prepared for evaluation.

Other problems arose when several teachers began to use the already mentioned technologies en masse. In families with more than one child, time conflicts appeared. It was not seldom, that the family members had different meetings, lectures, tests etc. at the same time and due to the lack of technology supplies or weak internet connection, the children could not be educated at the same time. Not to mention the needs of parents, many of whom had HomeOffice work and needed both, a computer and an internet access. It should be noted that according to TASR, Slovakia's internet use is still below the European average, although the situation is constantly improving. *"While in 2007, there were about 57% of them, last year 87% of people aged 16 to 74 used the Internet. In Slovakia, 80% of households have an internet connection. The most internet connections are in western Slovakia, the least in central Slovakia. Ten years ago, 58% of households had the Internet at home."*²⁰⁰ According to information on the Techpit.sk website, at the beginning of 2020, 82% Slovak households had an internet connection²⁰¹. It is important to consider that the households in which children do not have access to the internet, are often at-risk households, often from marginalized groups of the population with the risk of low levels of education and with children vulnerable to falling behind.

2.2 Online-teaching as convention. After the initial phase of orientation in the new conditions, teachers, parents and students understood that the school closure would be a longer-term matter, and online teaching and learning had to become a temporary convention. Teachers sought help from each other, expected it from the authorities and received it from the commercial sphere.

Help from the authorities and state organizations. Teachers began to get help from the authorities and state organization only a few days after the restrictions announcement. Since March 25, 2020, the website with current guidelines, recommendations and various resources for "distance education" under the State Pedagogical Institute www.ucimenadialku.sk [we teach at distance] has been made available. *"This portal was created in cooperation with several non-governmental organizations, experts, MŠVVaŠ SR and ŠPÚ (Note: Ministry of Education, Science, Research and Sport of Slovak Republic and The State Pedagogical Institute) as a tool of official communication during interrupted teaching at schools and interrupted classroom instruction at universities during the coronavirus epidemic."*²⁰² Currently, even though the schools are re-opening, the portal is still available.

An important and financially demanding project of the Ministry of Education is the Centrálné úložisko digitálneho edukačného obsahu [Central Storage of Digital Educational Content], the content of which, however, is limited and does not cover the needs of Slovak teachers.

Digital educational content is also provided by the digital storage Digiškola [Digi-school]. It is a product of the National project called Electronization of the education system of regional

²⁰⁰ TASR. (2019). Vieme, koľko percent Slovákov využíva internet. Fontech. Sartitup.

²⁰¹ CVIK, A. (2020). Koľko Slovákov má pripojenie na internet? Nás počet stúpa, no stále žije veľa ľudí bez digitálneho sveta.

²⁰² Učíme na diaľku. Štátny pedagogický ústav.

schools, the mission of which was *"the creation of an electronic education system and putting electronic services into operation."*²⁰³ The last update according to the information on the website took place on February 9, 2016.

Another educational portal operated by the Ministry of Education, Science, Research and Sport of Slovak Republic is Planéta vedomostí [The Planet of Knowledge]. *"It contains more than 30,000 educational materials in Mathematics, Physics, Chemistry, Biology and Science. Educational materials is created of multimedia processed content in the form of videos, animations, simulations, presentations, illustrations, 3D models, images, photographs, interactive exercises and lessons. The materials on the portal are available according to subjects and levels, as well as according to the thematic units defined by the State Educational Program."*²⁰⁴

To support the education of pupils during distant teaching and learning, RTVS (Regional Slovak Television) started broadcasting special programs for schoolchildren less than a week after school closures. For first-grade pupils, it was a program Školský klub²⁰⁵ [School Club], and from March 30, it was also for 2nd-grade pupils (in total duration of 1.5 hours). Each day was dedicated to one group of subjects (Science, Informatics, Mathematics, Social science and Slovak language). The content, methodological and organizational aspects of the program were supported by the non-profit organization Indícia and by teachers from various primary schools. The station STV3 began to include in the broadcast dramatized works of classical Slovak literature, intended primarily for high school students, creating the opportunity for them to prepare for graduation exams in the Slovak language and literature by watching these programs. (In Slovakia, the school-leaving examination has several parts. Gradually, with the development of the pandemic, the Minister of Education cancelled all its parts and the students received the school-leaving certificates based on the calculated average grade from previous report cards²⁰⁶).

Assistance from multinational and domestic companies, organizations and firms. Commercial sphere immediately responded to the new situation. As Slovakia was one of the countries where, a week after the first reported case of COVID patient on 6.3.2020, strict restriction on mass gatherings were put in place, teachers were not prepared for online teaching. They did not have enough teaching material; they were not instructed on what and how to teach and were not aware about the services provided by foreign commerce companies.

Thanks to foreign companies, teachers had the opportunity to use tools to create frictionless learning environment ZOOM, GoogleMeet, Microsoft Teams etc. for online teaching free of charge. Especially at universities, some teachers also used Webex and Discord. All of these cloud-based video conferencing services enable teachers to virtually meet their students, organize classroom meetings (audio, video or both). Temporarily, schools affected by the Coronavirus got the opportunity to use Zoom without the 40-minute time limit after creating Basic account and filling out the form²⁰⁷ MicrosoftTeams, as a collaboration platform, offers also core capabilities such as Chat and Hub. Through chat, users can become a part of public or private conversations and Hub, as a shared workspace for the various Microsoft Office applications, enables effective collaboration²⁰⁸. The students appreciated the advantage to save video recordings from lectures and watch them at a different time and the ability to edit files by multiple group participants, the ability to create classes (available e.g. in MicrosoftTeams).

When using unknown technology functions, teachers had to face unexpected issues, such as disturbing students who inappropriately interfered with teaching. Interruptions included loud speaking, background noises, pupils sharing their own documents without request, drawing on shared documents, and so on. A big issue was a private chat, through which students wrote

²⁰³ O projekte. Digiškola.

²⁰⁴ Planéta vedomostí. Predstavenie portálu.

²⁰⁵ Trojka prinesie sfilmované diela povinnej literatúry.

²⁰⁶ Rozhodnutie o termínoch a organizácii internej časti maturitnej skúšky v čase mimoriadnej situácie v školskom roku 2019/2020.

²⁰⁷ Zoom. K-12 School Verification Form.

²⁰⁸ Things you should know about Microsoft Teams.

messages that could not be controlled by the teacher. In such cases, teachers appreciated the feature, which allowed the host of the meeting to manage the participants' activities, mute them, stop their video, put a participant on hold, place them in the waiting room etc. One of the most frequent teachers' complaints included fact, that the students (mostly in high schools and higher grades of primary schools) did not turn on the video and were mute during the classes, so the teacher felt that he (s) was "talking to the monitor".

Some schools reached for the platform Google Učebňa [Google Classroom], which can only be used if the school registers with a free Google Account G Suite for Education. "*With Classroom, educators can create classes, distribute assignments, grade and send feedback, and see everything in one place.*"²⁰⁹ It enables fast teachers' feedback using comment bank a creating quizzes in locked mode.

Art and humanities teachers could take advantage of virtual tours that made the exhibits of the world's largest museums and galleries (Louvre, Smithsonian, MoMA, Guggenheim, Metropolitan Museum etc.) accessible, and pupils could watch streams from ZOOs (in Cincinnati, Atlanta, Houston...) – these services are still available through Google Arts & Culture.

In response to the pandemic, the world's libraries have made many of their materials available for reading free of charge, even by unregistered readers.

Internal school information systems were also very busy during remote teaching, as teachers in most schools were required to use them to record the content taught and the pupils' assessment. Internal school systems also facilitated communication with students and their parents (chats). The most popular system is EduPage. It is "*a school system fully integrated with our world-famous schedule system. A good schedule is a key for most school assignments – from assigning curriculum, attendance tracking, ordering rooms, assigning homeworks, to e-learning... EduPage provides many features.*"²¹⁰ They include e.g. aScRozvrh [aScSchedule], full-fledged website with various modules, class book, thematic plans (with which it is possible to select topics from the plan when writing a class book), standards and their comparison with students' performance, preparations (they replace paper form of preparation with the feature to save notes, presentations, pictures, students' feedback etc.), interactive lessons (possibility to connect to the presentation via mobile phone), evaluation of tests, notification of parents about the evaluation of the child, assignment and evaluation of homework, printing of certificates and report cards, monitoring teachers and students attendance, payments and software for school canteen, communication and sharing of materials between teachers, and many others.

At universities, the most commonly used web-based communication tool is Moodle, and learning platform, integrated management system. „*Moodle provides the most flexible tool-set to support both blended learning and 100% online courses. Configure Moodle by enabling or disabling core features, and easily integrate everything needed for a course using its complete range of built-in features, including external collaborative tools such as forums, wikis, chats and blogs.*"²¹¹ It has various features, such as: personalized Dashboard, collaborative tools (forums, wikis, glossaries...), calendar (to help keep track of courses, deadlines, meeting and so on), file management, intuitive text editor, notification (about assignments, deadlines, forum posts, personal messages), progress tracker, bulk course creation and backup, open standards, plugin management, report and logs generator, test generator, multimedia integration, peer and self assessment and many others.

To support education in the home environment is also available the Slovak website SmartBooks.sk, a product of SmartBooks, a.s. as a spin-off of the Institute of Languages and Education. It was created for pupils who want to learn. The system is based on artificial intelligence and contains curriculum, learning tasks, exercises, words, dictations, SmartAssistent (knowledge packs with the feature of adding own words), and even evaluation grades. It provides feedback for both the teacher and the parent about how long the child has learned and how well he or she has

²⁰⁹ Google.ForEducation. GoogleClassroom.

²¹⁰ EduPage.

²¹¹ Moodle.

mastered the curriculum content. In three various modules for the pupil/student, the parent and the teacher, it brings complete curricula from various subjects of all grades of primary schools.²¹² In order to provide the crisis assistance, SmartBooks is available free of charge for 200 primary schools and for a symbolic 1 euro (for 1 month) for parents.

Without a school registration, it was also possible to obtain resources from various Slovak portals Zborovňa.sk [Teachers' Room], Planéta vedomostí [Planet of Knowledge], bezkriedy.sk [Without a chalk] and zavretaskola.sk [Closed School].

Slovak online platforms with educational content include Kozmix.sk (for primary school), Matikain (Mathematical tasks for primary school), Gramarin (Slovak language exercises for primary and secondary schools), Lepšia geografia [Better Geography] (Geography activities), Fenomény sveta [World phenomena] (activities and videos about 5 phenomena of the world: water, air, sun, communication and culture – content suitable for subjects in secondary schools), TEDTalk, Taktik (interactive workbooks from various subjects for primary, secondary and high schools) and others. During restrictions, majority of these platforms offered materials free of charge or only for symbolic fees during closed schools.²¹³

Although teaching and learning materials became available, teachers and students had to use their own internet connection and data.

Teachers' cooperation. Blogs and informal groups on Facebook were important sources of information, advice and support materials. Among them, the public Facebook group Zavretáškola [Closed School] is quite popular. It offers advice and various materials for teachers, teaching tips, tutorials etc. In posts, teachers share not only their observations, but also worksheets, activities and interesting tasks that they have prepared for pupils and students. Some contributions in the group informed teachers about current events in the education sector, about various anti-pandemic measures, recommendations, legislative guidelines, etc. The authors of the contributions were also parents, who provided feedback to teachers.

To communicate and share experience and materials, teachers also use internal school systems (such as several times mentioned EduPage and Moodle), but these are only accessible to school staff and institution members.

After the initial difficulties, teachers learned to use the technology effectively; after the first "shock", most of them became acquainted with basic functions and managed the situation very well. The teaching and learning started taking place in a new virtual environment.

2.3 Situation after three months. In recent days, we have been interested in how the situation in the use of technology among teachers has evolved. Therefore, we conducted a quick pilot survey for educators of all types and levels of schools. We wanted to learn about their teaching practice in the virtual environment. It turned out that compared to the initial phase of online teaching, the frequency and adequacy of the use of technology has clearly increased (compared to the results of the survey conducted on 25.3.2020 and 26.3.2020 conducted by Focus²¹⁴). Using Facebook, we ask teachers to fill in the short questionnaire. We received 114 responses (until June 14, 2020), which show that: up to 54.4% of teachers applied interactive teaching, 15.8% explained the curriculum through a "monitor" with consequent assignments through EduPage or another school system, and only 14% of respondents only send assignment to pupils / students through their internal school system. Collected data show significant increase in technology use compared to the above-mentioned survey from the end of March 2020. One educator said he sent assignments to pupils without internet connection through a field social worker, two reported sending videos via WhatsApp and Messenger, and the others combined the above options. When asked about the portal used, up to 50% of teachers mentioned Zoom. The second most common choice was MicrosoftTeams (18.4%) and the third GoogleMeet (5.3%). Others mentioned Webex (4%), Skype (4%), Facebook Messenger (4%). The rest indicated

²¹² SmartBooks.sk škola na nete. Komplexný inteligentný vzdelávací system.

²¹³ GRÁNSKA, Z. (2020). Zavreli školy a čo ďalej? Rady pre učiteľov ako učiť deti doma.

²¹⁴ GDOVINOVÁ, D. (2020). Rodičia sú z učenia s deťmi čoraz častejšie vystresovaní, úlohy pípajú aj o polnoci (+ prieskum).

different communication channels, such as JitsyMeet, Cisco, programalf.sk (Note: programalf.sk is an interactive program for creating test tasks). 6.14% teachers stated that they did not use any technology.

Conclusion. Slovak schools are equipped with technologies at a sufficient level and for several decades, a lot of money and energy has been invested in their further digitization. Nevertheless, it turned out that when schools closed due to coronavirus, teachers, parents and students found themselves in new conditions for which they were not well prepared. Although teachers used technology in their teaching before corona restrictions came into place, they did not know their functions well enough to manage the transition to virtual education without hesitation. After a few days, they gained a basic orientation and began teaching using cloud platforms such as Zoom, GoogleMeet and MicrosoftTeams. Although at the beginning of remote learning, only 19.4% of teachers taught interactively using technology and up to 62% gave assignments via the Internet, after three months, it was the opposite: 54.4% of respondents carried out interactive teaching and only 14% of teachers gave assignments via the Internet.

During the launch of full-fledged remote learning, teachers were assisted by informal public groups on Facebook, as well as official Slovak authorities and public companies (Ministry of Education, State Pedagogical Institute, Slovak Television) and multinational and domestic private companies, organizations and corporations (Zoom, Google, Microsoft).

Despite some shortcomings, technology has helped teachers to cope with the situation of social distancing; enabling them to continue teaching and pupils had the opportunity to continue learning under the guidance of their teachers. If a similar situation had occurred in the distant past, teaching would probably have been completely interrupted, which, however, did not happen thanks to modern technology. Its important position was verified and confirmed in education field.

References:

1. CVIK, A. (2020). Koľko Slovákov má pripojenie na internet? Nás počet stúpa, no stále žije veľa ľudí bez digitálneho sveta. Techpit. [online]. [Cited 10. 06. 2020.] Available online: <https://techpit.sk/internet-na-slovensku/>.
2. EduPage. [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: <https://present.edupage.org/?lang=sk>.
3. GDOVINOVÁ, D. (2020). Rodičia sú z učenia s deťmi čoraz častejšie vystresovaní, úlohy pripajú aj o polnoci (+ prieskum). DenníkN, 30.3.2020. [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: <https://dennikn.sk/1829246/rodicia-su-z-ucenia-s-detmi-coraz-castejsie-vystresovani-ulohy-pipaju-aj-o-polnoci/?ref=list>.
4. Google. ForEducation. GoogleClassroom. [online]. [Cited 12. 06. 2020.] Available online: https://edu.google.com/products/classroom/?modal_active=none.
5. GRÁNSKA, Z. (2020). Zavreli školy a čo ďalej? Rady pre učiteľov ako učiť deti doma. Eduworld.sk; Portál o vzdelávaní a sebarozvoji. [online]. [Cited 11. 06. 2020.] Available online: <https://eduworld.sk/cd/zuzana-granska/6837/rady-pre-ucitelov-ako-ucit-deti-doma>.
6. Moodle. [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: https://docs.moodle.org/38/en/About_Moodle.
7. O projekte. Digiškola. [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: <http://www.digiskola.sk/o-projekte/>.
8. Planéta vedomostí. Predstavenie portálu. [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: <http://planetavedomosti.iedu.sk/help.php/help/section>.
9. Rozhodnutie o termínoch a organizácii internej časti maturitnej skúšky v čase mimoriadnej situácie v školskom roku 2019/2020. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. [online]. [Cited 12. 06. 2020.] Available online: <https://www.minedu.sk/rozhodnutie-o-terminach-a-organizacii-internej-casti-maturitnej-skusky-v-case-mimoriadnej-situacie-v-skolskom-roku-20192020/>.
10. SmartBooks.sk škola na nete. Komplexný inteligentný vzdelávací systém. [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: <https://www.smartbooks.sk/>.

11. TASR. (2019). Vieme, koľko percent Slovákov využíva internet. Fontech. Sartitup. [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: <https://fontech.startitup.sk/vieme-kolko-percent-slovakov-vyuziva-internet/>.
12. Trojka prinesie sfilmované diela povinnej literatúry. (2020). [online]. [Cited 10. 06. 2020.] Available online: <https://www.rtv.s.sk/televizia/clanky/219854/trojka-prinesie-sfilmovane-diela-povinnej-literatury>.
13. Učíme na diaľku. Štátny pedagogický ústav. [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: <https://www.ucimenadialku.sk/>.
14. Usmernenie ministerky školstva, vedy, výskumu a športu SR vo veci prerušenia vyučovania v školách a školských zariadeniach. 12.3.2020. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: SR. <https://www.minedu.sk/usmernenie-ministerky-skolstva-vedy-vyskumu-a-sportu-sr-vo-veci-prerusenja-vyucovania-v-skolach-a-skolskych-zariadeniach/>.
15. Zoom. K-12 School Verification Form. [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: <https://zoom.us/docs/ent/school-verification.html>.
16. 7 Things you should know about Microsoft Teams. (2017) [online]. [Cited 13. 06. 2020.] Available online: <https://www.sherweb.com/blog/office-365/microsoft-teams/>.

2.4. THE PROBLEM OF LONELINESS AND WAYS TO OVERCOME IT IN THE HISTORIOSOPHY OF EDUCATION OF UKRAINE

2.4. ПРОБЛЕМА САМОТНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ В ІСТОРИОСОФІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Перед українською освітою новітньої доби постали складні завдання, зумовлені суспільно-політичними процесами в державі та наслідками глобалізації, впровадження новітніх технологій та актуалізації проблеми збереження неперехідних цінностей людини з її етнокультурним спадком. Найвагомішими з них є загроза втрати життєвих принципів підростаючого покоління, його відрив від духовних цінностей, поява дезадаптивного стану, що веде до соціальної ізоляції, а відтак і самотності серед різних верств населення. Це вкрай негативно відображається, передусім, на процесі успішного входження молоді у суспільне життя.

Брак відчуття єдності, колективної підтримки та хронічна бідність більшості населення ведуть до недостатнього розвитку, а то й до відсутності повноцінних міжособистісних стосунків дітей та підлітків як у школі, так і в позашкільному соціальному середовищі. Відповідно, неоднозначні умови життя вимагають від молоді високого рівня адаптивних здібностей, а ними часто не володіють не тільки діти, а й дорослі, які в складних політичних та соціально-економічних процесах «еволюційних змін» нашого сьогодення так і не змогли пристосуватись до нових реалій.

Сьогодні складно заперечити, що людина – істота соціальна, що усе те, що відбувається в суспільному довіллі, вона переносить у свою свідомість і таким чином проектує власне існування. Це, зрештою, стосується і такого відчуття людини як самотність.

Аналіз останніх досліджень вказує на важливість проблеми, яка не втрачає своєї актуальності впродовж культурогенези людства. Зокрема, даному питанню присвячені праці Аристотеля, Платона, Сенеки, Б. Паскаля, Ф. Бекона, Дж. Локка, Ф. Ніцше, Ю. Швалба, О. Данчевої, А. Хараша, В. Сіляєвої та ін. Розуміння потреби перебувати наодинці з собою виявилось в працях таких мислителів епохи Відродження, як Д. Аліг'єрі, Ф. Петрарка, К. Салютаті, Л. Бруні, Дж. Манетті.

Вивчення проблеми самотності в українській науці актуалізувалася з 80-х років ХХ ст. Філософських досліджень самотності досить мало (Б. Голота, Н. Каралаш, Л. Левченко, Н. Лубенець, М. Мовчан, Н. Хамітов, А. Фльорко та ін.). В. Горський, О. Забужко, М. Скринник, Н. Михайловська, зокрема висловлюються про те, що українська духовно-культурна традиція розглядає проблему ідентичності, в якій самотність постає наслідком власної самості та почуття ізоляції особи в національному сенсі.

Історіософія, яка узагальнює різні філософські підходи до історичного розвитку, розмежовує самотність і самотність та розглядає самотність як свідому усамітненість та усвідомлене відмежування від соціального середовища заради творчої діяльності або духовного удосконалення, а самотність – як особливий, часом дуже важкий соціально-психологічний стан, кризу внутрішнього «Я», що пов'язана з внутрішнім роздвоєнням особистості, втратою надії, віри в Бога і людей, а часом і в самого себе. Така точка зору дає підстави сказати, що феномен самотності і самотності людини неможливо пояснити без екзистенційної феноменології, на яку опирається історіософія, коли осмислює: а) унікальність долі людини та особливості актуалізації її вродженого «Я»; б) традиції і культуру загалом, яку людина використовує при оцінці свого життя і перспектив існування; в) соціальне оточення людини, що формує зміст і характер її міжособових взаємин та рольові функції, які вона виконує в соціальному оточенні; г) самоідентифікацію, особисте і колективне сприйняття людей та подій «історичного часу», в якому розгортаються реальні соціальні відносини²¹⁵.

²¹⁵ Блага О. Б., Осадча Н. О. (2019): Духовний вимір самотності: в історіософії, соціології і педагогіці, с. 10-11.

Одинокість і самотність не слід ототожнювати. Людину знищує не одинокість, а самотність, «самота», яку тлумачний словник української мови розуміє як «гостре відчуття відокремленості, ізольованості без зв'язків зі світом та існування «віч-на-віч з собою»²¹⁶.

Б. Грінченко пояснює самотність як «самотній», покинутий, самесенький, «сухарі гризе – нічого не має», а правди стільки, скільки «в ворога купили за готову кров, з самісінького серця на хресті пролиту»²¹⁷.

У тлумачному словнику української мови поняття самотність трактується як: «Гостре відчуття відокремленості, ізольованості від кого-, чого-небудь. Без сім'ї, рідних, близьких, друзів; сам. Самота, як біль зубів, починає ссать йому серце (Коцюб., II, 1955, 330); Самота серед людей та великого світа гірша тисячу разів, ніж у пустині... (У. Кравч., Вибр., 1958, 255); Кожен раз, коли я хоч на момент розлучався з Михайлом, я відчував якусь порожнечу й безнадійну самоту... (Досв., Вибр., 1959, 126). Костик трохи не з того часу, як став лазити, покинутий без призору батька-матері, ріс собі самотою (Мирний, III, 1954, 372); Батько її вмер, а їй доходила ось-ось тридцятка. Стара мати налякалася, що дочка по її смерті лишиться самотою (Март., Тв., 1954, 333); // Окремо від інших; осібно. Другі до дітей, до гурту, а він знай самотою. Забереться було у бур'яни, нарве квіток та й грається ними нишком (Мирний, I, 1949, 147)»²¹⁸.

Словник синонімів української мови дає такі інтерпретації слова самота (самотність): самотина, ізольованість, сирітство; бідний, нужденний, убогий; сиротливий, сиротинський (дім), сиротинець; покидько; на самоті; залишений, занехаяний, занедбаний; безмаєтний, безсімейний; відлюдництво; одинак, одиниця; одним один, однісінький, один єдиний...²¹⁹

Як бачимо, самотність людини в українському світосприйнятті поєднувалася з внутрішнім станом людини, її вірою, рівнем духовного і соціального розвитку, умовами життя і особистим сприйняттям самої себе та свого оточення. Надалі такі поняття як «одинокість» і «самотність» вживаються як синоніми й ототожнюються з такими визначеннями як «ізоляція», «віддаленість», «відчуженість», «усамітненість», «ізольованість», «депривація» і т. ін.²²⁰

Крім того слід враховувати історіософське розуміння світобудови та особливості її впливу на формування людини як цілісної особистості з усталеним світобаченням, культурою, внутрішнім духовним світом і принципами життя. Треба сказати, що ще св. Григорій Богослов і св. Іоан Золотоустий намагалися поєднати мораль і розум, а св. Г. Палама розробив основи вчення про творчу природу людини та ввів у психологію та педагогіку такі поняття як «духовний розум», «внутрішня і зовнішня суть людини».

Отже, українські вчені міркували про самотність і як про самотність-усамітнення, тобто позитивну самотність, і як негативну самотність, яка може руйнувати людську особистість, бути «тяжкою, безнадійною, жахливою», такою, що звужує діапазон власного «Я» до «самозречення, знеособлення, відчуження від себе самого»²²¹.

Тому для вирішення проблеми важливим вважаємо філософське переосмислення освіти, яка має допомогти людям усвідомити основні життєві цілі, до яких відносяться не тільки соціальні та професійні, а й духовні цінності людського життя. Відповідно на духовному рівні освіта має сприяти розвитку серця, яке є першоосновою морального розвитку людини; на соціальному рівні освіта має допомогти молоді засвоїти універсальні цінності і норми поведінки, щоб стати гідними громадянами своєї держави, здатними створити міцні люблячі сім'ї і здорове суспільство, на професійному рівні передати знання і технічні навички підростаючому поколінню²²².

²¹⁶ Великий тлумачний словник сучасної української мови (2009), с. 1291.

²¹⁷ Словарь української мови (1909), с. 98-99.

²¹⁸ Самотність. СЛОВНИК - тлумачний словник української мови. URL: slovnyk.ua.

²¹⁹ Словник синонімів. Офіційний сайт Української мови. URL: ukrainska.mova.com/publ/slovník_sinonimiv.

²²⁰ Вербицкая С. Л. (2002): Социально-психологические факторы переживания одиночества, с. 10-24.

²²¹ Корчагина С. Г. (2005): Генезис, виды и проявления одиночества, с. 51.

²²² Роберт Биби (2002): Образование в третьем тысячелетии, с. 360.

Проте, сучасний стан речей підводить нас до популярного на сьогодні бачення «духовності», яке можна назвати, як це робить О. Дробницький, «різновидом натуралістичної етики, кінцева мета якої не моральна поведінка, а досягнення суспільного успіху, визнання і достатку»²²³. Таке формулювання передбачає лише корисливий спосіб досягнення певної егоїстичної мети, зі змісту якої випадають такі якості людини як совість, чесність, правдивість, милосердя і любов. Відповідно мова не йде про духовність та справжні моральні цінності людства. Отже, самотність має негативні значення, зокрема в системі міжособистісних стосунків, які пов'язані з поверхневим спілкуванням, відсутністю довірливих відносин, низькою соціалізацією, психологічною залежністю, а то й з відчуженням від соціального оточення, що породжує в людині почуття пригніченості, підозрілості, депресії, а в більшості випадків егоцентризму та соціального голоду.

Опираючись на філософський аналіз самотності Л. Свендсен розглядає цей соціально-психологічний феномен крізь призму впливу інтернету на ізольованість людей одних від одних і приходиться до висновку, що віртуальна діяльність не вирішує цієї соціальної проблеми, навпаки, приховує її від тих, хто нібито веде інтенсивне спілкування з десятками, а то й сотнями абстрактних співрозмовників²²⁴. Мова йде про інтелектуальні механізми впливу на розвиток і захист особистості від негативного впливу високотехнологічного соціального середовища. Можна зазначити, що наука і сучасні технології підійшли до такої межі, де людина ще не усвідомлює їх вплив на її внутрішній світ, її розум, душу, серце і ще більше на звичай та світогляд народу. Звідси й нові грані старої проблеми – самотності й самотності людини. Крім того сучасні телепередачі та масмедія (а молодь в період карантину стала як зомбі, які цілковито втратили контроль над своєю свідомістю і тілом, перебуваючи під владою цієї сили), які переповнені негативом: трагічними випадками, вбивствами, зловживаннями владою, корупцією та брехнею, не сприяють процесу формування таких цінностей, які б позитивно впливали на свідомість і внутрішній психологічний стан людей.

Багато дослідників є прихильниками такої точки зору, яка розглядає самотність як суб'єктивну реакцію на дефіцит соціальних зв'язків. Оскільки самотні люди мають обмежене коло міжособових зв'язків, то вони можуть відчувати реальну потребу в розширенні кола свого спілкування, але попри це для них ще більш значимим є незадоволення існуючими соціальними відносинами. Самотні люди – це незадоволені люди. Вони незадоволені своїм життям, тією чи іншою життєвою ситуацією, кількістю друзів, якістю дружніх зв'язків, своїми шлюбними відносинами і т. ін.²²⁵ Виникають певні емоційні переживання, які стають підґрунтям для критичного аналізу суспільних цінностей, поглядів на життя, на себе та найближче соціальне оточення. За таких обставин відчуття самотності стає серйозною перешкодою на шляху соціалізації, оцінки та сприйняття конкретних життєвих ситуацій, особистих та колективних рішень.

Відкритим у формуванні почуття самотності в Україні, де за певних політичних проблем з'явилося багато переселенців, залишається поняття еміграції. Людина сприймається оточенням як чужинець, хоча особистісні переживання самої людини зовсім не такі. Вона відчуває себе вільною. Проте ці відчуття породжують в перспективі найбільшу незайнятість та відчуття не потрібності. Крім того це веде до втрати родинних зв'язків, друзів, руйнування сімей. Погіршення побутових умов, а то і втрата житла, породжує також внутрішнє незадоволення. Втрата соціальних позицій, звичного способу життя породжують серію проблем, які часом приводять до самотності навіть при інтенсивному спілкуванні з навколишнім середовищем. За таких обставин найбільше страждають підлітки, студентська молодь та люди похилого віку.

Подекуди відчуття самотності з'являється у людей, у яких чітко сформована громадянська позиція і які є справжніми патріотами своєї батьківщини. Неможливість впливати на політичні і економічні процеси, зупинити корупцію, відстоювати свої права та

²²³ Дробницький О. Г. (2002): Этическая концепция Иммануила Канта, с. 465.

²²⁴ ЛарсФр. Г. Свендсен (2017): Філософія самотності, 208 с.

²²⁵ Лабиринты одиночества (1989): с. 332.

гідність громадянина ані трохи не полегшує тягар їх самотності. Відповідно стрес може досягати непередбачених масштабів і спричинити серйозні внутрішні розлади особистості. Отже, соціальні, політичні та економічні чинники є вагомою причиною самотності, стресу і навіть особистих трагедій.

Духовний стан сучасного українського суспільства з домінуючими в ньому матеріальними інтересами та бажанням особистого збагачення має не менш важливий вплив на почуття самотності людини. Це, в першу чергу, підриває основи родинних цінностей та сімейного виховання. Діти можуть бути незахищеними навіть в лоні своєї сім'ї. Розлучення та повторні шлюби послаблюють роль цієї виховної та освітньої ланки. Також страждають діти, коли батьки (один або двоє) виїжджають на заробітки в інші країни та залишають їх під опікою близьких родичів. Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини і якщо дитина це втрачає, то можна говорити про дефіцит бажаних (близьких за духом) відносин як у кількісному, так і в якісному вимірах, створення передумови до появи відчуття самотності. Крім того відчуття самотності може бути властивим дитині і в межах сімейних відносин. Воно виникає при порушенні гармонії у стосунках; важливою є узгодженість підходів батьків до виховання своїх дітей. Не застрахована від відчуття самотності як «єдина дитина» в сім'ї, так і декілька дітей. Наприклад, самотність старшої дитини може бути наслідком суб'єктивного або об'єктивного відчуття відсутності уваги до себе, а також надмірної соціальної або моральної відповідальності за братів і сестер.

Відповідно, через брак спілкування, моральної підтримки, відсутності батьківської опіки діти починають відчувати себе незахищеними, покинутими і намагаються знайти собі друзів, або їх «замінників». Це, в епоху комп'ютеризації, рідко коли веде у бік повноцінного спілкування між підлітками. Значна кількість друзів з'являється у соціальних мережах. Нові дослідження показують не дуже добру закономірність: чим більша кількість соціальних груп, до яких дитина підключена, тим більша вірогідність того, що справа закінчиться стресом, розчаруванням, поневірянням, зневірою тощо. Це сприяє появі нерішучості, конфлікту з власними думками, а в підсумку – до втрати індивідуалізації та саморозвитку, здатності приймати самостійні рішення, або до пошуку тих, хто допоможе розв'язати назрілі проблеми. Якщо такої підтримки немає, у дитини формується комплекс меншовартості і така його складова як самотність. Під впливом емоцій, які підсилюють самотність, навіть доросла людина відчуває щось подібне до тривоги покинутої дитини. Якщо такі почуття не усунути, то людину, а тим більше підлітка, постійно супроводжуватимуть смуток, тривога, відчуженість і т. ін.²²⁶

Отож у підлітків в основі самотності лежить відповідна реакція на постійне невдоволення емоціями, які виникають з їх стосунків з дорослими, однолітками та важливими для них іншими. Брак рівноправного спілкування, поваги однолітків, адекватної оцінки особистісних якостей у бажаному соціальному середовищі травмує підлітків. Крім того можуть з'являтися конфлікти з батьками і відсторонення від сім'ї; втрата друзів; непередбачені труднощі в інтимному спілкуванні; можлива смерть близької людини; відчуття, що людина не змогла виправдати своїх власних надій; усвідомлення своєї віддаленості від інших людей; необхідність самому приймати важливі рішення у неочікуваних ситуаціях; відсутність віри у власні сили; почуття вини або гострого жалю до себе та ін. Довід показує, що визначити природу невдоволення реальними відносинами та зміст тих почуттів, які переживає той чи інший підліток, дуже важко.

Поява такого роду проблем повинна мобілізувати як батьків, так і вчителів, щоб допомогти дітям та підліткам вийти із соціальної ізоляції, створити їм інтелектуальний та емоційний комфорт, захистити їх інтереси у середовищі однолітків. Крім того слід мати на увазі, що будь-які зміни в організації суспільства тягнуть за собою такі самі зміни у вихованні і самовихованні людини. Разом з суспільством змінюється шкала цінностей, які

²²⁶ Блага О. Б., Осадча Н. О. (2019): Духовний вимір самотності: в історіософії, соціології і педагогіці, с. 147-155

значною мірою зачіпають і релігію. «Саме суспільство, – писав Е. Дюркгейм, – створює для індивіда ідеал, який він має реалізувати завдяки вихованню; але., в природі індивіда немає певних тенденцій, немає певних станів, які були б свого роду початковими прагненнями до цього ідеалу і могли б розглядатися як його нижча і наперед дана форма»²²⁷. З цього Е. Дюркгейм робить висновок про те, що соціологія відіграє основну роль у визначенні мети виховання, психологія вибирає засоби виховання, педагогіка шукає способи застосування цих засобів до свідомості дитини²²⁸. Кожна з цих дисциплін націлена на соціалізацію індивіда та підготовку його до життя в умовах, які продукує суспільство. Але при цьому часто випадає з поля зору те, що часто саме суспільство і є причиною самотності і самотності людини, і це стосується не тільки її зрілого віку, а й дитинства, ранньої і пізньої юності, тобто періоду, коли підліток вступає в самостійне життя. Стає зрозуміло, чому Х. Салліван говорить, що самотність «супутня нестачі або втраті, або страху втрати тих елементів людських взаємин, які формуються один за одним з розвитком особистості індивіда»²²⁹. Слід наголосити, що будь-яка форма самотності і самотності є глибоко особистісною, хоча в багатьох випадках продукується соціальними, соціально-психологічними і психологічними чинниками.

Самотність – фізичний, душевний і духовний стан людини – не з'являється зненацька, а накопичується поступово. При правильному вихованні та професійному педагогічному підході до життєдіяльності та проблем підлітків руйнівний вплив самотності можна зупинити. Створивши відповідний мотиваційний простір кожної дитини, можна навчити її вірити в себе, загартувати її волю та посилити впевненість в майбутньому. Якщо взяти до уваги висновки Дж. Коллінза, то потрібно створити субкультуру, в якій самомотивація зможе процвітати. Для цього слід: 1) спрямовувати дітей не питаннями, а відповідями; 2) залучати до діалогу й дебатів, а не до сварок і чвар; 3) проводити автопсію, не відчуваючи провини; 4) вибудувати механізм «тривожного прапорця»²³⁰. Іншими словами, зробити так, щоб діти та підлітки, виявивши проблему, не боялися і не соромилися говорити про неї, а батьки та педагоги у виховній роботі з тими, хто схильний до самотності, опиралися не на контроль, а на автономію кожного з них.

При цьому як батькам, так і педагогам слід розвивати автономію дитини - процес її самореалізації, здатність експериментувати, здатність постійно бути в творчому пошуку, відповідати на питання, які виникають у тій чи іншій життєвій ситуації. Автономія, каже Т. Кіллі, – це «протиотрута проти посередності». Це дія за наявності вибору, тобто можливість взаємопоклатись одне на одного і зберегти свою індивідуальність. Якщо, каже він, ідея незалежності має певні національні та політичні відтінки, то автономія видається більш загальнолюдською концепцією²³¹. Звідси бере початок цілепокладання кожного педагога – допомогти учням знайти своє покликання через внутрішню мотивацію і захоплення своєю справою.

Самомотивація і справа до душі разом зі зміною соціального середовища можуть сприяти зникненню відчуття самотності. Тому батькам і педагогам слід навчитися розрізняти суб'єктивні почуття в умовах дитячої самотності від соціальної ізоляції. Потрібно постійно зважувати на те, що в процесі розвитку на кожному віковому етапі діти керуються різними цінностями і в процесі вибору цінностей шукають авторитетів як у своєму середовищі, так і серед дорослих людей, моральні якості яких у них не викликають сумніву. Якщо батьки хочуть вберегти дітей від негативних впливів, то мають відшукати тих, хто є незаперечним авторитетом для їх дітей, та зробити їх своїми помічниками або ізолювати від них²³².

²²⁷ Дюркгейм Э. (1995): Социология. Ее предмет, метод, предназначение, с. 258.

²²⁸ Дюркгейм Э. (1995): Социология. Ее предмет, метод, предназначение, с. 259-260.

²²⁹ Лабиринты одиночества (1989), с. 131.

²³⁰ Пінк Деніел Драйв (2016): Дивовижна правда про те, що нас мотивує, с. 173.

²³¹ Пінк Деніел Драйв(2016): Дивовижна правда про те, що нас мотивує, с. 82-83.

²³² Завгородня Т. К., Лисенко Н. В., Мажец Д. К., Ступарик Б. М. (2002): Опіка над дітьми в добу трансформації суспільного устрою, с. 31.

Крім того, слід створити антикризову модель, основою якої мають стати реальні соціально-педагогічні ситуації, які можна згрупувати в певні моделі, які діють в різних сферах життя. Зокрема, сімейне виховання та моральний клімат родини; духовні цінності і світогляд підлітків та їх оточення; особливості соціальної адаптації і дезадаптації підлітків у важливому для них соціумі; комунікативні зв'язки (формальні і неформальні відносини) у загальноосвітній школі; педагогічна ситуація у загальноосвітній школі та позашкільних закладах²³³.

Чимало науковців, які намагаються осмислити ті чи інші прояви самотності та зрозуміти особливості їх впливу на ідентифікацію підлітків, вирізняють серед всього усамітнення, соціальну ізоляцію та соціальне відчуження. Проте спеціальних досліджень, присвячених самотності підлітків у кризовому суспільстві, не так вже й багато. Існують поодинокі розвідки, але вони не відображають повної картини впливу цього феномену на підлітків та дітей інших вікових груп. Тому дослідження самотності є важливим завданням педагогічної науки, а отже й розуміння соціальних, соціально-психологічних, педагогічних та методологічних проблем. Криза суспільних цінностей; неможливість в межах загальноосвітньої школи вчасно враховувати реальні виклики суспільства в процесі навчання і виховання дітей; реальні можливості навчання й виховання у загальноосвітній школі; педагогічні методи організації навчання і виховання; здібності дітей та можливості батьків і суспільства в цілому – являються основними позиціями для побудови антикризової моделі.

Важливою педагогічною проблемою, з якою стикнулася школа та інші навчальні заклади – це відсутність знань про реально існуючу самотність дітей. Цю проблему підсилюють ще й старі пострадянські підходи до навчання і виховання дітей, які існують в педагогічній практиці та авторитарний метод впливу. Це змушує провідних педагогів говорити про антропний підхід до формування соціальної цінності особистості. «Антропний принцип в науковій педагогіці передбачає дослідження складних нерівнозначних систем нелінійними способами»²³⁴. Представники антропного принципу у педагогіці вбачають у понятті «людина» основну світоглядну, методологічну, ціннісну категорію і стверджують, що тільки виходячи з неї можна розробити систему уявлень про природу, призначення, зміст, цілі, форми, методи освіти і виховання.

Процес навчання і виховання позбавлений гнучкості, психологічної мобільності, спрямованості на розвиток кожного конкретного індивіда. Тому виникає велика кількість протиріч. Втрачається повноцінне бачення реальної дитини з її індивідуальними особливостями та закладеними в сім'ї цінностями, внаслідок чого моделювання міжособових відносин, як і прищеплення основ людяності, в деяких педагогічних колективах відійшли на другий план.

Крім того питання відчуття самотності не досліджується і не практикується шкільними психологами. Це стосується й психолого-педагогічних вимірів організації навчально-виховної роботи з підлітками, над якими домінує почуття самотності. «Перш за все, – писав свого часу О. Леонтьєв, – виникає питання про вплив тих соціальних умов, в яких розвивається дитина і від яких залежить те, якою мірою вона може отримати активне педагогічне керівництво та, коли це потрібно, спеціальну педагогічну допомогу. Це, надалі, питання про роль біологічних задатків та індивідуальних особливостей, зокрема особливостей типу вищої нервової діяльності дитини, з чим, звичайно, неможливо не рахуватися. Нарешті, це важливі питання, які стосуються особливостей емоційної та мотиваційної сфер особистості дитини»²³⁵.

Для вирішення питання самотності підлітків педагогічна практика все ж намагається спрямувати свою діяльність на вирішення їх проблем, у тому числі і духовних, пов'язаних із зростаючою потребою в самостійності та незалежності від свого оточення.

²³³ Блага О. Б., Осадча Н. О. (2019): Духовний вимір самотності: в історіософії, соціології і педагогіці, с. 214-215

²³⁴ Педагогический словарь по темам – антропный принцип в педагогике.

URL: www.вокабула.рф/справочники/...словарь-по.../антропный-принцип-в-педагогике.

²³⁵ Леонтьев А. Н. психики (1981): Проблемы развития, с. 556.

Програма «Нової української школи» спрямовує роботу педагогів на навчання дітей критичного та системного мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми та ін. Потрібно ще об'єднати сили батьків і вчителів для підвищення рівня соціальних та емоційних компетенцій дітей. Адже емоційна грамотність не менш важлива, ніж вміння читати, рахувати чи розмовляти іноземною мовою. Якщо на першому етапі такого навчання необхідно подолати стан тривоги, а часом і агресивності, то на другому має бути створена цільова система соціального і емоційного навчання дітей усієї школи, і не тільки їх, а й батьків та вчителів незалежно від їх педагогічного досвіду.

Новий підхід до впровадження емоційної грамотності має передбачити й те, щоб емоції та громадське життя стали постійною темою для обговорення в шкільному колективі. Такі теми мають охоплювати найбільш складні проблеми, з якими стикаються в дитячому віці, але водночас уникати небажаного втручання в життя дитини. Запорукою цього має стати «механізм правильного емоційного навчання: після багаторазового повторення будь-яких переживань мозок починає відтворювати їх автоматично – вони стають невербальними навичками, які спрацьовують у разі загрози, фрустрації або деградації»²³⁶.

Через перевантаження навчальних програм деякі вчителі не хочуть викладати якісь нові курси за рахунок скорочення часу, що виділяється на основні предмети. Тому нова стратегія емоційного виховання мала б будуватися не на нових курсах, а впроваджуватися в тих предметах, які вже викладаються в школі. Уроки емоційної грамотності можна без проблем поєднати зі всіма стандартними предметами. Окремі теми викладають на уроках математики – це, насамперед, стосується основних навичок організації навчання, таких, наприклад, як вміння зосереджуватись, знайти мотивацію до навчання та керувати своїми імпульсами, щоб можна було досягти максимального результату²³⁷.

Крім того батькам має бути надане право вимагати від школи відповідного релігійного виховання для своїх дітей. Всім учням має бути надана можливість обирати між предметами духовного спрямування, які вивчаються в державних загальноосвітніх школах України. Церкви України разом із громадянським суспільством мали б виявити готовність спільно нести відповідальність за духовне виховання дітей, підготовку вчителів та зміст навчання. Неможливо заперечити той факт, що в наш час не тільки школа, а й Церква з її традиціями і способами спілкування з людьми може допомогти дітям вийти зі скрутного становища, яке ми називаємо самотністю. Нова школа має наблизити Церкву до виховання дитини та сім'ї, а тим більше тієї, в якій порушені духовні зв'язки та моральні принципи спільного життя. Лише в такий спосіб можна розірвати зачароване коло егоїзму, лицемірства і брехні, що проникає в серця, як «найвитонченіший еліксир лукавого»²³⁸.

Таким чином, дослідження сутності проблеми самотності, яка посідає вагоме місце в історіософії України набуло особливого значення в сучасному суспільстві. Кризові явища в економічному, політичному та соціокультурному житті українців поглиблюють соціальну ізоляцію дітей і молоді як найвразливіших, емоційно нестійких і найменш захищених громадян держави. У сучасній теорії і практиці освіти активізувалися пошуки запобігання стану самотності шляхом модернізації існуючої системи освіти та визначення ефективних методів ознайомлення з традиційною духовною спадщиною задля прищеплення історично апробованих духовно-моральних цінностей.

Література:

1. Блага О. Б., Осадча Н. О. Духовний вимір самотності: в історіософії, соціології і педагогіці: монографія / за ред. к. філ. н., док. юрид. н., проф. Кафарського В. І. Рівне: Петраш К. Т., 2019. 319 с.

²³⁶ Гоулман Д. (2018): Емоційний інтелект, с. 448.

²³⁷ Гоулман Д. (2018): Емоційний інтелект, с. 461-462.

²³⁸ Georges Bernanos (1974): Journal de'indecuredechampagne, p. 135.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та СД) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Вербицкая С. Л. Социально-психологические факторы переживания одиночества: дис... канд. психол. наук: 19.00.05. Санкт-Петербург, 2002. 218 с.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків: Віват, 2018. 512 с.
5. Дробницкий О. Г. Этическая концепция Иммануила Канта / *Моральная философия: избранные труды*. Москва: Гардарики, 2002. 523 с.
6. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / пер. с франц., сост., послесл. и примеч. А. Б. Гофмана. Москва: Канон, 1995. 352 с.
7. Завгородня Т. К., Лисенко Н. В., Мажец Д. К., Ступарик Б. М. Опіка над дітьми в добу трансформації суспільного устрою: монографія / заг. ред. Б. М. Ступарика. Івано-Франківськ, Ужгород: Мистецька лінія, 2002. 152 с.
8. Корчагина С. Г. Генезис, виды и проявления одиночества. Москва: Московский психолого-социальный институт, 2005. 196 с.
9. Лабиринты одиночества: пер. с англ. / сост., общ. ред. и предисл. Н. Е. Покровского. Москва: Прогресс, 1989. 624 с.
10. ЛарсФр. Г. Свендсен. Філософія самотності / пер. з норв. Софії Волковецької. Київ: Видавництво Аннети Антоненко, 2017. 208 с.
11. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. 4-е изд. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1981. 584 с.
12. Педагогический словарь по темам – антропный принцип в педагогике. URL: www.вокабула.рф/справочники/...словарь-по.../антропный-принцип-в-педагогике (дата звернення 03. 02. 2018).
13. Пінк Деніел Драйв. Дивовижна правда про те, що нас мотивує / пер. з англ. Назарія Агаджаняна. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 208 с.
14. Роберт Биби. Образование в третьем тысячелетии / *Рационализм и культура на пороге третьего тысячелетия*: мат. III Российского философского конгресса (16-20 сентября 2002 г.): в 3 т. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2002. 432 с.
15. Самотність. СЛОВНИК - тлумачний словник української мови. URL: slovnyk.ua (дата звернення 03. 02. 2020).
16. Словник синонімів. Офіційний сайт Української мови. URL: [ukrainskamova.com» publ › slovník_sinonimiv](http://ukrainskamova.com/publ/slovník_sinonimiv) (дата звернення 23. 05. 2020).
17. Словарь української мови / Зібрала редакція журналу «Киевская старина» / упоряд., з дод. власного матеріалу Бориса Грінченка. Т. IV. Київ, 1909. 306 с.
18. Georges Bernanos. *Journal de'indecuredechampagne*. Paris: Edité par Plon, 1974. 319 p.

2.5. FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' TRAINING FOR TEACHING STUDENTS FOLK CRAFTS OF PODILLIA

2.5. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ НАРОДНИМИ РЕМЕСЛАМИ ПОДІЛЛЯ

Значення народних ремесел у нашому житті було і залишається важливим. Саме завдяки народним ремеслам і промислам ми можемо вивчати культуру, традиції, побут нашого народу, його історію, національне становлення тощо. Завдяки цьому мистецтву Україна відома у світі. Українські народні промисли розвиваються протягом не одного тисячоліття і за весь цей період вони набувають рис національної самобутності, вбирають в себе лише найкраще, що є в нашій нації.

Власне, процес організації ознайомлення дітей з витворами народних ремесел вимагає дуже ретельного та науково і методично виваженого підходу. Дуже важливим є у цьому питанні не перебільшити вплив на дитину, щоб не відбити у неї бажання долучитися до культурної спадщини свого народу. На жаль, у вітчизняній педагогічній літературі приділяється недостатньо уваги використанню творів народних ремесел в роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

Відомо, що не існує певного уніфікованого підходу до організації навчання й виховання з використанням творів народного декоративно-прикладного мистецтва. Існуючі методики відображають певні авторські позиції, думки та досвід. Хоча сама проблема не є новою, ми можемо назвати мало дослідників, які б досягли ґрунтовних результатів у цій галузі педагогічної науки. А саме, Т. Андрухович, Г. Бучківська, Е. Гульєнц, Н. Кириченко, Т. Науменко, Л. Сірченко та інші.

Щодо дослідників, які вивчали особливості навчання дітей молодшого шкільного віку витворам народних ремесел Подільського регіону, то ми навряд чи зможемо назвати певні відомі прізвища. Проблема досліджувалася лише частково вчителями початкових класів шкіл Поділля і не була відображена у будь-яких ґрунтовних наукових дослідженнях.

Багато хто з науковців та практиків розглядав проблему у загальному її контексті, тобто, враховуючи загальні особливості розвитку дітей у період навчання та виховання у молодшій школі. Ми ж вважаємо за потрібне деталізувати згадану вище проблему і спробувати визначити особливості її вирішення під час навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку.

Питання використання творів подільських народних ремесел у процесі навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку є досить своєрідним. Особливості вікового періоду розвитку дітей вимагають вироблення авторських методик поєднання вивчення творів народних промислів та загального розвитку і виховання у молодшій школі. Важливим аспектом є приділення рівнозначної уваги вивченню всіх видів народних промислів, на які багате подільське мистецтво. Сучасний вчитель повинен знати, які існують види народних ремесел, бути обізнаним в їхній історії. Також необхідно чітко усвідомлювати роль такого мистецтва у роботі молодшої школи, і зокрема, його місце у вихованні дітей відповідного віку.

Подільські народні промисли складають вагому частину загальноукраїнського декоративно-прикладного мистецтва. Останнє називається таким чином тому, що його твори були чи є предметами повсякденного вжитку, проте від таких предметів ці твори відрізняються своєю оригінальністю та яскравим художнім оздобленням.

В енциклопедичному словнику ми знаходимо наступне визначення декоративно-прикладного мистецтва: “Декоративно-прикладне мистецтво – галузь декоративного мистецтва: створення художніх виробів, що мають практичне призначення у суспільному і приватному побуті і художня обробка утилітарних предметів... Декоративно-прикладне мистецтво, що виникло у глибокій давнині, стало одним з важливіших галузей народної творчості, його історія пов'язана з художнім ремеслом, художньою промисловістю, з

діяльністю професійних художників і народних майстрів, з початком 20-го століття також з художнім конструюванням”²³⁹.

Декоративно-прикладне мистецтво має в своїй основі народний фактор. Основою його є ремесло, тобто „дрібне ручне виготовлення готових виробів при відсутності внутрівиробничого поділу праці”²⁴⁰. Отже, сьогодні ми можемо говорити про такі види народного промислу чи декоративно-прикладного мистецтва, що можуть стати в нагоді під час виховної діяльності у молодшій школі: ювелірне карбування, гравіювання, кераміка та гончарство, художнє скло, вишивання та гаптування на тканинах, мереживо, художня обробка дерева та рогу, художній розпис. Ці види декоративно-прикладного мистецтва є історично створеними українськими і поширено розвивалися на Поділлі.

Що стосується історично створених видів декоративно-прикладного мистецтва на Поділлі, то слід зауважити, що їхній розвиток пройшов багатівіковий шлях, і саме мистецтво поступово перетворювалося з прикладного, що має вжитковий напрям, на більш декоративне. Ця тенденція була підтримана народом, що хотів яскравіше виразити свої прогресивні вподобання та ідеї. Твори подільських народних промислів з простих предметів стають більш гуманістично спрямованими, поєднують в собі здобутки ренесансу, бароко, рококо та інші мистецькі форми.

Твори подільського декоративно-прикладного мистецтва доступні до сприймання у молодшому шкільному віці і є невичерпним джерелом виховання почуття прекрасного і використання його мотивів, композиції та кольорів у декоративному малюванні та аплікації. Ми зупинимося лише на деяких видах народних ремесел, які нам необхідно у першу чергу використовувати під час роботи з молодшими школярами. Безперечно, решта видів також є важливими, але ми вважаємо, що дітям буде цікавіше не лише почути про певний вид подільського народного мистецтва, але й спробувати відтворити деякі вироби, а обов'язок вчителя – сприяти розвитку бажання дітей робити предмети власними руками і заохочувати до праці і часом до самостійної творчої діяльності.

Одним з поширених і доступних для дітей видів подільського декоративного мистецтва є вишивка. Народні умільці створюють у вишивках прекрасні орнаменти за допомогою різної техніки. Характерним для кольорового поєднання у вишивках є тональний перехід одного кольору в інший, але є й твори, що вишиті лише двома традиційними кольорами – червоним та чорним. Та яке б не було кольорове вирішення візерунка у вишивках, вони завжди урочисті, яскраві і життєрадісні. Вишиті сорочки, кептаріки, рушники набувають особливої святковості та декоративності.

Поширеним видом подільського декоративного мистецтва є кераміка. Подільські майстри кераміки виробляють різноманітні предмети побуту – посуд, декоративні вазы, куманці, іграшки тощо. значна частина цих виробів розписана рослинним орнаментом. Найбільш доступною для дітей молодшого шкільного віку є кераміка чемеровецьких та староушицьких майстрів. Характерний рослинний орнамент цих творів: квіти, листя, колоски, виноград, завитки, а також такі елементи, як крапки, дуги, мазки. Підсилюється декоративність орнаменту завдяки обвідній лінії, якою майстри оздоблюють елементи візерунка. Для виробів села Летава характерні такі кольори: коричневий (світлий і темний), бежевий, зелений, темно-червоний. Проста композиція зрозуміла школярам. Значна частина візерунків кераміки може бути повністю або частково перенесена у дитячі малюнки, тому що техніка виконання, кольорові поєднання і простота композиції зрозуміла дітям і доступна для виконання.

Подільський декоративний розпис дає багатий матеріал для занять з малювання та аплікації. Різноманітні рослинні мотиви майстерно відтворюються в орнаментах, якими оздоблюються речі домашнього вжитку – меблі, посуд. У декоративному розписі

²³⁹ Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. 2-е изд. М.: Советская энциклопедия, 1982. С. 370.

²⁴⁰ Антонович С. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. С. 18.

використовуються і зображення птахів та тварин. Центром подільського декоративного розпису по праву вважають село Самчики на Хмельниччині.

Багато майстрів декоративного розпису створюють неповторні композиції на папері. Відповідно оформлені, такі роботи можуть чудово прикрасити інтер'єр сучасного закладу освіти. Яскраві, святкові кольорові поєднання роблять ці розписи особливо привабливими. Всі рослинні форми у візерунках народних майстрів відтворюються площинно, узагальнено. У них відсутні деталі, подробиці, є лише найбільш характерні, важливі ознаки предмета, і в той же час вони достатньо виразні.

Багатство та неповторність виробів декоративно-прикладного мистецтва обумовлюють широке застосування їх у процесі виховання та навчання молодших школярів. Вчитель організовує діяльність дітей, збагачує їх потрібними знаннями, використовуючи при цьому різні методи і прийоми. Діти захоплюються красою предметів, зроблених руками народних умільців. Вони розуміють, що все намальоване у декоративному візерунку взяте з життя. Вчитель може використати для розгляду такі предмети декоративного мистецтва, які доступні дітям і орнамент яких може бути використаний для повного або часткового відтворення у дитячих роботах. Це предмети різних видів сучасного подільського декоративного мистецтва. Можуть бути використані зразки подільської вишивки, килими, кераміка, декоративний розпис²⁴¹.

Цінність іграшок полягає у тому, що в їхніх зовнішніх та функціональних ознаках зосереджені й зумисне виділені такі ознаки (колір, форма, фактура матеріалу тощо), пізнання яких украй необхідне школярам. Тут мають неабияке значення: матеріал, з якого виготовлені іграшки; розмір (самої іграшки або її деталей); художньо-образне вирішення (умовне чи деталізоване); завершеність іграшки (готова, збірно-розбірна, тощо); особливості функціонування тощо.

Писанка – то мініатюрний символ життя; у ній від давніх-давен зашифровано світову добу, спрямовуючи потужну космічну силу на людину й на все, що її оточує. Писанковими орнаментами – справжніми шедеврами декоративного мистецтва – можна пояснювати велич світу, пробудження природи, взаємозв'язок Землі з небесними світилами, ріст рослин та рух тварин, любов до рідних і близьких, до всіх людей.

У молодшій школі, як зазначає Г. Бучківська, «доцільно ознайомлювати дітей з низкою орнаментів, які найбільш поширені у сучасному подільському писанкарстві. Успішність виконання дітьми художніх виробів залежить від обсягу повідомлених знань про звичаї, вірування подолян, про значення писанкарства як виду декоративного мистецтва, а також від ставлення самих школярів до народних традицій розписування писанок. Ознайомлюючи дітей з окремими видами декоративного мистецтва, з метою збагачення уяви можна показувати і більш складні предмети, ніж пропонувані для виконання»²⁴².

Знайомлячись з творами народних майстрів, дитина переймається повагою до цих людей. Виникає бажання пробувати навчатись, наслідувати. Так обирається якийсь з видів народних ремесел.

Дітей приваблює можливість самовираження. Останнє має вихід у виготовленні виробів з соломки, з лози, з глини, з дерева тощо. Навіть спостереження як підготовча робота привчає дітей аналізувати натуру, відшукувати непомітні особливості, певні естетичні якості. Це вміння небуденно бачити світ – один з компонентів естетичної оцінки дійсності.

Ясна річ, здійснювати естетичне виховання через твори народних ремесел Поділля можна лише за умови, коли вчитель добре знає своїх вихованців, їхні інтереси і можливості. Урізноманітнюючи форми організації діяльності дітей і подання знань, він має шукати нові

²⁴¹ Бучківська Г. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва: монографія / за наук. ред. Г. В. Терещука. Хмельницький: ПП Заколотний М. І., 2019. 420 с.

²⁴² Бучківська Г. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва: монографія / за наук. ред. Г. В. Терещука. Хмельницький: ПП Заколотний М. І., 2019. 420 с.

прийоми, бути дітям товаришем і співучасником, варіювати форми організації занять. Тобто постійно і цілеспрямовано йти до самовдосконалення.

Успішність виготовлення дітьми художніх виробів на заняттях із образотворчої діяльності залежить від обсягу повідомлюваних знань про звичаї та вірування подолян, про значення писанкарства як виду декоративно-прикладного мистецтва, від ставлення дітей до традицій. У деяких школах Дунаєвецького району застосовується методика ознайомлення дітей з культурою та традиціями Поділля з використанням вишивок. Також там проводиться відповідна підготовча робота: розказують про рідний край, про виникнення народних ремесел, організують відвідини краєзнавчого музею, зустрічі з майстрами вишивки, які розказують про значення узорів на предметах. Потім школярі малюють візерунки, які вони хотіли б вишити чи мати на своєму одязі, із дотриманням вимог композиції подільської вишивки.

Творча діяльність дітей з писанкарства полягає у малюванні на вощеному папері та аплікації. За допомогою останніх ми організуємо практичну, творчу діяльність дітей із застосування набутих знань. Ми пропонуємо дітям уважно розглянути зразки писанок, виділяємо окремі елементи композиції, з'ясуємо, який знак для чого використовується на писанці, що він означає, як його малювати. Далі діти самі створюють власні зразки писанкового розпису із власними орнаментами, але із застосуванням вивчених раніше знаків, видів композиції тощо. Для цього ми застосовуємо роботу з папером.

Щоб декоративно-прикладне мистецтво стало дієвим засобом естетичного виховання, необхідно дотримуватися ряду педагогічних умов. Це, зокрема, доступність дитячому сприйманню добраного матеріалу, наявність у групі естетичного середовища для розвитку пізнавально-творчої активності школярів; сприятливий мікроклімат спілкування між педагогами та дітьми на заняттях і поза ними; доступність і педагогічна доцільність пропонуваних завдань; варіативність прийомів і форм організації діяльності дітей; використання новітніх навчально-виховних технологій.

Основною формою організації естетичної діяльності молодших школярів є заняття, які можуть проводитися фронтально, індивідуально і з підгрупою дітей. Наприклад, педагог комплектує творчі динамічні групи різного кількісного складу – по 3, 4, 5 і більше дітей. Якщо когось із дітей не зацікавлює завдання, адресоване всій групі, тактовний педагог з'ясовує його інтереси і, враховуючи можливості кожного, пропонує іншу тему або погоджується із задумом вихованця й дає змогу реалізувати його. Як форма активізації діяльності дітей використовуються комплексні заняття, на яких поєднуються музика, співи, малювання, ліплення чи аплікація і читання. Це дає можливість використати міжпредметні зв'язки та поглибити пізнавальний інтерес дітей. Вони реально побачать і усвідомлять, що у житті ніщо не відбувається окремо, що краса нашого життя – це естетичне й органічне поєднання всього доброго, що людство здобуло протягом свого розвитку. Так, саме писанкарство ніколи б не сприймалося яскраво без супроводження пояснення озвучуванням народних пісень, оповідань про Великдень. Слухаючи це діти й поводять себе спокійніше під час заняття й більш самостійно працюють, а найголовніше – працюють творчо, з натхненням, намагаючись повторити всю магію подільського візерунка чи розпису.

У практичній діяльності ми повинні проявити максимум взаєморозуміння інтересів школярів, надати їм широке поле для прояву фантазії, втілення у життя різноманітних ідей, нехай іноді й абсурдних. Якщо ми будемо наполягати на виконанні якогось певного завдання всіма дітьми однаково, не враховуючи їхньої позиції, то ефективного результату ми не доб'ємося ніколи. Якщо ж наші діти, прослухавши, побачивши, доторкнувшись до певних творів декоративно-прикладного мистецтва, захочуть зробити власні композиції, це неодмінно треба вітати, бо у цьому проявляється їхня творчість. Треба побачити серед сум'яття дитячих форм та результатів дійсно ту духовність, той образ, який бачить сама дитина.

Звичайно, вчитель готується до заняття, підбирає види діяльності, методи та прийоми взаємодії з дітьми, обмірковує можливі ситуації. Проте, варіанти завдань йому часто-густо

підказує саме життя. Єдиною умовою, яку ми виділяємо у своїй методиці, є те, що весь матеріал повинен бути цікавим, легким для сприйняття дітьми і необтяжливий у їхній практичній діяльності. На жаль, сьогодні існує тенденція до ігнорування педагогами збільшення навантаження на дитину. А про це потрібно пам'ятати в першу чергу, бо втомлена дитина не здатна не те що на якусь творчу діяльність, але й на сприйняття інформації.

Отже, головною метою педагогічного процесу має стати розвиток засобами мистецтва не лише естетичних смаків, а й природних позитивних нахилів дітей, їхніх інтересів, здібностей, обдарувань, творчого мислення. Переорієнтація виховного процесу на особистість дитини зумовлює необхідність дотримання певних принципів в організації естетичного виховання, зокрема здійснення його на національному ґрунті.

Важливим є обізнаність вчителя у видах народних ремесел. Слід знати, що існують писанкарство, кераміка, різьблення, гаптування, вишивка, гончарство та інші види.

Серед головних особливостей підготовки вчителя до ознайомлення дітей молодшого шкільного віку з роботами подільських народних майстрів ми можемо назвати наступні: здійснення особистісно зорієнтованого підходу, підбір індивідуальних завдань, що розвивають інтерес та формують позитивну мотивацію до навчання, вивчення передового досвіду вчителів-практиків та наукових положень щодо організації навчання та виховання засобами народних ремесел у молодшій школі, застосування міжпредметних зв'язків та планування навчання у малих групах під час підготовки до занять та організація інтегрованих занять як засобу стимулювання творчої діяльності молодших школярів.

Література:

1. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. 2-е изд. М.: Советская энциклопедия, 1982. 1600 с.: ил.
2. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.
3. Бучківська Г. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва: монографія / за наук. ред. Г. В. Терещука. Хмельницький: ПП Заколотний М. І., 2019. 420 с.
4. Сірченко Л. Матеріали та обладнання для образотворчості: вимоги і поради. К.: Новий Світ, 2005. 124 с.
5. Титаренко В. П. Народні промисли України: навч. посіб. Полтава: Полтавський літератор, 2011. 519 с.
6. Тищенко О. Р. Декоративно-прикладне мистецтво східних слов'ян і давньоруської народності. К., 1985. 276 с.
7. Трудове навчання: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 кл. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 06. 06. 2020).
8. Українська минувшина: ілюстративний етнографічний довідник. 2-е вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косіна та ін. Київ: Либідь, 1994. 256 с.
9. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції: моногр. Львів: Українські технології, 2005. 528 с.

References:

1. Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar' / Gl. red. A. M. Prokhorov. 2-ye izd. M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1982. 1600 s.: il.
2. Buchkivska G. V. Training of future elementary school teachers on the basis of folk decorative and applied arts. – Monograph. Khmelnytskyi. 2019. 420 s.
3. Antonovych Ye. A., Zakharchuk-Chuhay R. V., Stankevych M. Ye. Dekorativno-prykladne mystetstvo. L'viv: Svit, 1993. 272 s.

4. Sirchenko L. Materialy ta obladnannya dlya obrazotvorchosti: vymohy i porady. K.: Novyy Svit, 2005. 124 s.
5. Tytarenko V. P. Narodni promysly Ukrayiny: navch. posib. Poltava: Poltavs'kyi literator, 2011. 519 s.
6. Tyshchenko O. R. Dekoratyvno-prykladne mystetstvo skhidnykh slov'yan i davn'orus'koyi narodnosti. K., 1985. 276 s.
7. Trudove navchannya: navchal'na prohrama dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv. 1-4 kl. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (data zvernennya: 06. 06. 2020).
8. Ukrayins'ka mynuvshyna: ilyustratyvnyy etnohrafichnyy dovidnyk. 2-e vyd. / A. P. Ponomar'ov, L. F. Artyukh, T. V. Kosina ta in. Kyiv: Lybid', 1994. 256 s.
9. Shmahalo R. T. Mystets'ka osvita v Ukrayini seredyny XIX – seredyny XX st.: strukturuvannya, metodolohiya, khudozhni pozytsiyi: monohr. L'viv: Ukrayins'ki tekhnolohiyi, 2005. 528 s.

2.6. INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AND METHODS IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PHYSICAL THERAPISTS, OCCUPATIONAL THERAPISTS

2.6. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сьогодення є процеси професійної підготовки здобувачів освіти різних спеціальностей у вищій школі. В умовах реформування медичної галузі в Україні існує потреба якісного вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії, що вимагає від закладів вищої освіти оновлення змістовного компонента процесу підготовки студентів та розроблення нових теоретичних та практичних підходів. У сучасний період гостро стоїть питання щодо вдосконалення існуючих освітніх стандартів професійної підготовки фахівців спеціальності фізична терапія, ерготерапія у закладах вищої освіти України. Саме модернізація змісту вищої освіти з урахування міжнародних стандартів може стати одним із основних напрямів, що дозволить вітчизняній освіті зайняти достойне місце на міжнародному рівні і бути конкурентоспроможною.²⁴³

Отримання вищої освіти грає фундаментальну роль для забезпечення професійної ідентичності та є важливим інструментом сприяння свободі пересування і права на професійну діяльність фахівців з фізичної терапії та ерготерапії в Україні та зарубіжних державах.²⁴⁴

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2017 № 53, внесено зміни до переліку галузей знань та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, згідно з якими спеціальність «Фізична реабілітація» була перенесена з галузі знань 0102 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» до галузі знань 22 «Охорона здоров'я» під номером 227 «Фізична терапія, ерготерапія».²⁴⁵

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз літератури з досліджуваної проблеми показав, що питаннями професійної підготовки фахівців у сфері фізичної терапії, ерготерапії займалися такі вітчизняні вчені: Ю. О. Лянной – професійна підготовка майбутніх магістрів з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах; О. В. Базильчук – професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії до роботи з відновлення спортсменів: теоретико-методичний аспект; С. І. Стасьєв – основні аспекти підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії до професійної діяльності в системі спеціалізованих навчальних закладів; Ю. В. Копчинська – теоретичні аспекти визначення професійної ідентичності та її формування у майбутніх фахівців з фізичної реабілітації та ін.

Мета дослідження – узагальнити данні, що стосуються питання професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії у вищій школі та на основі літературних джерел розглянути теоретико-методологічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії в Україні.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети було використано теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичної та довідкової літератури.

Виклад основного матеріалу. Нині підготовка кадрів освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія здійснюється згідно стандарту вищої освіти затвердженим і введеним в дію наказом Міністерства освіти і науки України від

²⁴³ Dolinnyi Yu. A. (2015). Theoretical and methodological bases of preparation of future specialists in physical education and sports for rehabilitation work. *Personality Spirituality: methodology, theory and practice*, 6, 46-54.

²⁴⁴ Lianoi Yu. O. (2016). *Professional training of future masters in physical rehabilitation in higher education institutions: theoretical and methodical aspect: monograph*. Sumy: View of S. S. Makarenko SSU.

²⁴⁵ Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 29, 2015 № 266 «On approving the list of branches of knowledge and specialties by which higher education applicants are trained». Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015/>

19.12.2018 року № 1419. Стандартом визначено основні вимоги до форми навчання, освітньої кваліфікації, обсягу кредитів ЄКТС, компетентностей та результатів навчання випускника, форми атестації здобувачів першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти, наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, кваліфікаційні вимоги та ін. Як правило, перший цикл навчання триває 4 роки і закінчується присвоєнням ступеня бакалавра з фізичної терапії та ерготерапії. Випускники, які продовжують навчання, отримують ступінь магістра, який присвоюється після закінчення 1,5 роки навчання в університеті.²⁴⁶

Обмеження щодо форми навчання студентів спеціальності 227 Фізична терапія, ерготерапія виявляється у відсутності заочної форми навчання. Стандартом вищої освіти визначено, що підготовка вищезазначених кадрів здійснюється лише за очною (денною) формою навчання. В кваліфікації здобувача освіти зазначено, що випускник даної спеціальності повинен здобути професійну освіту згідно вимог в галузі охорони здоров'я для роботи з хворими та неповносправними (особами з інвалідністю), використовуючи природні фактори та фізичні чинники з лікувальною та профілактичною метою. Фахівець повинен бути підготовленим для роботи в закладах охорони здоров'я, центрах для людей з особливими потребами, реабілітаційних центрах та спортивних організаціях. Випускник отримує кваліфікацію – бакалавр фізичної терапії, ерготерапії за спеціалізацією (за наявності). Спеціалізація у фізичній терапії, ерготерапії це поглиблене вивчення відносно вузького поля діяльності, в рамках спеціальності, що забезпечує необхідний рівень компетенцій спеціаліста у подальшій практичній діяльності.²⁴⁷ Рекомендовані спеціалізації згідно стандарту вищої освіти бакалаврського рівня: фізична терапія, ерготерапія у травматології та ортопедії; фізична терапія, ерготерапія у неврології та нейрохірургії; фізична терапія, ерготерапія у протезуванні та ортезуванні; фізична терапія, ерготерапія при захворюваннях внутрішніх органів; фізична терапія, ерготерапія у хірургії.

Рекомендовані фахові первинні посади згідно класифікатора професій України, які можуть обіймати випускники спеціальності 227 Фізична терапія, та ерготерапія освітнього рівня «бакалавр»: 3226 – асистент фізичного терапевта; асистент ерготерапевта; масажист; спортивний масажист.²⁴⁸

Згідно стандарту вищої освіти обсяг освітньої програми для бакалавра з фізичної терапії та ерготерапії на базі повної загальної середньої освіти має складати 240 кредитів ЄКТС. На забезпечення загальних та спеціальних (фахових) компетентностей за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія має бути спрямовано 65% обсягу освітньої програми. Загальний обсяг клінічних практик, визначений стандартом вищої освіти, має становити не менше 24 кредитів. Також, заклад вищої освіти має право на підготовку фахівців в межах попередньої програми підготовки молодшого спеціаліста, а саме за спеціальностями 223 «Медсестринство», 224 «Технології медичної діагностики та лікування».

Для детальнішого ознайомлення із рекомендованою Міністерством освіти і науки України освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра з фізичної терапії, ерготерапії, наведемо розподіл загального навчального часу та перелік навчальних дисциплін за циклами підготовки для освітнього рівня бакалавр на прикладі навчального плану Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

²⁴⁶ Higher education standard of Ukraine branch of knowledge 22 Health care, specialty 227 Physical therapy, ergotherapy of the first (bachelor) level of higher education) (2018). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/227-fizichna-terapiya-ergoterapiya-bakalavr.pdf/>.

²⁴⁷ Dolinnyi Yu. A. (2015). Theoretical and methodological bases of preparation of future specialists in physical education and sports for rehabilitation work. *Personality Spirituality: methodology, theory and practice*, 6, 46-54.

²⁴⁸ Higher education standard of Ukraine branch of knowledge 22 Health care, specialty 227 Physical therapy, ergotherapy of the first (bachelor) level of higher education) (2018). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/227-fizichna-terapiya-ergoterapiya-bakalavr.pdf/>.

Цикл загальної підготовки (39 кредитів ЄКТС) включає вивчення дисциплін, що відповідають загальним компетентностям підготовки фахівців з фізичної терапії, ерготерапії, а саме: Історія і культура України; Іноземна мова; Біохімія; Філософія; Українська мова за професійним спрямуванням; Загальна фізіологія людини та основи патологічної фізіології; Інформаційно-комунікаційні технології; Анатомія людини; Фізичне виховання.

Цикл професійної підготовки (115,5 кредитів ЄКТС), передбачає освоєння дисциплін, знання і навички яких повністю відповідають фаховим компетентностям: Психологія; Фізична терапія та ерготерапія при порушенні діяльності нервової системи; Обстеження, методи оцінки і контролю при порушенні діяльності нервової системи; Основи нозології; Теорія і методика фізичного виховання; Основи практичної діяльності у фізичній терапії та ерготерапії; основи арт-терапії; Гігієна; Основи фізичної терапії та ерготерапії; Валеологія; Фітнес програми силової та аеробної спрямованості; Інструментальні методи функціональної діагностики та обстеження; Курортологія; Корекційна педагогіка; Теорія і методика адаптивного фізичного виховання; СПА-технології; Народні та нетрадиційні методи реабілітації; Нутриціологія; Фізіологія рухової активності; Методика та техніка класичного масажу; Фізична терапія та ерготерапія при дисфункціях внутрішніх органів та кардіореспіраторної системи; Фізична терапія при хірургічних захворюваннях; Фізична терапія в акушерстві та гінекології; Догляд за хворими; Загальна фізіотерапія; Науково-доказова практична діяльність у фізичній терапії та ерготерапії; Курсова робота з основ фізичної терапії та ерготерапії.

Цикл вибіркових дисциплін (60 кредитів ЄКТС) складає 25% від загальної кількості годин та включає наступні дисципліни: Фізична терапія та ерготерапія при травмах у спортсменів; Гідротерапія та гідрокінезотерапія; Основи кінезіології; Тренування рухової активності хворих та неповносправних; Лікувальний та спортивний масаж; Теорія і технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності; Фізична терапія та ерготерапія при порушенні діяльності опорно-рухового апарату; Технічні засоби реабілітації; Основи вертебродології та мануальної терапії; Обстеження методи оцінки та контролю при порушенні діяльності опорно-рухового апарату; лікувальна фізична культура; Основи медичних знань; Основи соціальної реабілітації; Менеджмент здоров'я; Етика, естетика.

Практична підготовка фахівців з фізичної терапії та ерготерапії починається з першого курсу, триває протягом двох тижнів та має ознайомче спрямування. З другого по четвертий курс студенти проходять клінічну практику за профілем майбутньої професії, що в загальній кількості часу становить 24 кредити ЄКТС. Практика повинна виявити належний рівень знань та вмінь, викладених у освітньому стандарті. Принципи та місця проведення практики встановлює заклад вищої освіти індивідуально. Рекомендовані клінічні практики проводяться у спеціалізованих підрозділах із залученням профільних фахівців за напрямками фізична терапія, ерготерапія при порушенні діяльності опорно-рухового апарату, серцево-судинної, дихальної та нервової систем. Заклади повинні надавати реабілітаційну допомогу в гострому, підгострому та довготривалому періодах. Обов'язковою умовою є наявність у штаті означених закладів фізичних терапевтів та фахівців з ерготерапії, які виконують функції клінічного керівника/методиста, та трудових угод з ними. Кількість клінічних баз та кадровий склад закладів охорони здоров'я, соціального захисту має забезпечити проходження практики студентами із розрахунку 5-6 осіб на одного клінічного керівника / методиста.²⁴⁹

Основні завдання клінічної практики майбутніх фахівців з фізичної терапії та ерготерапії: ознайомлення студентів з видами, умовами та обставинами професійної діяльності в конкретних медичних, реабілітаційних та інших закладах; розвиток та вдосконалення сукупності професійних вмінь і навичок фахівця з фізичної терапії, ерготерапії; формування, розвиток і закріплення комплексу морально-психологічних

²⁴⁹ Harman K., Sim M., Le Brun J., Almost J., Andrews C., Davies H., Khalili H., Sutton E., Price S., (2019). Physiotherapy: an active, transformational, and authentic career choice. *Physiotherapy Theory and Practice*, 1-14.

якостей, як невід'ємної частини професійної підготовки; сприяння вибору сфери майбутньої професійної діяльності.²⁵⁰

Атестація здобувачів першого рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» здійснюється у формі кваліфікаційного тестового державного іспиту «Крок» та практично-орієнтованого іспиту. Комплексний кваліфікаційний екзамен та підготовка до нього включає 1,5 кредити ЄКТС. Кваліфікаційний тестовий державний іспит «Крок» оцінює відповідність професійної компетентності студента вимогам, визначеним цим стандартом, здійснюється Центром тестування при МОЗ України відповідно до Положення про систему ліцензійних інтегрованих іспитів. Практично-орієнтований іспит оцінює відповідність компетентності студента вимогам, визначеним цим стандартом та освітньою програмою, і проводиться екзаменаційною комісією закладу вищої освіти.²⁵¹

Таким чином, професійний статус фізичних терапевтів, ерготерапевтів в Україні належить до компетенцій галузі охорони здоров'я і відноситься до медичних професій. Згідно стандарту вищої освіти, актуально розподілено компетентності фахівців з фізичної терапії та ерготерапії на інтегральні, загальні та спеціальні або фахові. Інтегральні компетентності передбачають пошук вирішення складних спеціалізованих задач та практичних проблем, пов'язаних із фізичною терапією та ерготерапією із застосуванням положень, теорій та методів медико-біологічних, соціальних, психолого-педагогічних наук.

Загальні компетентності спеціальності цілеспрямовано направлені на удосконалення знань та розумінь предметної галузі та професійної діяльності, усвідомлення пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, підвищення рівня володіння державною та іноземною мовами, використання інформаційних та комунікаційних технологій, дотримання етичних норм та міркувань під час міжособистісної взаємодії та роботі в команді.

Спеціальні або фахові компетентності сформульовано в чотирнадцяти пунктах та відображено у здатності фахівця до пояснення пацієнтам, клієнтам, родинам, членам міждисциплінарної команди, іншим медичним працівникам потреби у заходах фізичної терапії, ерготерапії, принципи їх використання і зв'язок з охороною здоров'я; аналізу та трактування будови та розвитку людського організму, патологічних змін та порушень, їх корекцію придатними засобами фізичної терапії та ерготерапії; провадження безпечної клінічної діяльності та виконання базових компонентів обстеження; забезпечення ефективності та відповідності заходів з фізичної терапії, ерготерапії потребам та можливостям пацієнтів; надання долікарської медичної допомоги та навчання пацієнтів навичкам самообслуговування та догляду; постійне покращення якості послуг фізичної терапії та ерготерапії.

Система внутрішнього забезпечення якості освіти у вищій школі України залишається заручником багатьох факторів та міркувань. Для надання якісної вищої освіти фахівцям в галузі охорони здоров'я необхідно дотримуватися визначених державним стандартом процедур і заходів. Насамперед це постійний моніторинг та періодична перевірка наявних освітніх програм, або створення нових у разі ліцензування нової спеціальності. Актуальними є заходи щодо щорічної перевірки та оцінювання науково-педагогічних працівників, здобувачів та інших педагогічних працівників та загальне оприлюднення результатів перевірки на сайтах університетів чи інших інформаційних веб-ресурсах. Назрілим питанням залишається забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками та студентами закладів вищої освіти, створення та функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату. Ефективність системи якості вищої освіти

²⁵⁰ Sole, G., Claydon, L., Hendrick, P., Hagberg, J., Jonsson, J., & Harland, T. (2012). Employers' perspectives of competencies and attributes of physiotherapy graduates: an exploratory qualitative study. *New Zealand Journal of Physiotherapy*, 40 (3), 123-127.

²⁵¹ Higher education standard of Ukraine branch of knowledge 22 Health care, specialty 227 Physical therapy, ergotherapy of the first (bachelor) level of higher education) (2018). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/227-fizichna-terapiya-ergoterapiya-bakalavr.pdf/>.

та доцільність функціонування підрозділів, що є відповідальними за випуск спеціалістів оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.²⁵²

Кваліфікаційні вимоги, що ставляться до фахівців з фізичної терапії, ерготерапії розподілені по категоріям професійної діяльності. Кваліфікаційні характеристики ерготерапевта поділені на чотири категорії: ерготерапевт вищої кваліфікаційної категорії, ерготерапевт I кваліфікаційної категорії, ерготерапевт II кваліфікаційної категорії, ерготерапевт.²⁵³

Ерготерапевт вищої кваліфікаційної категорії: вища освіта (магістр) в галузі освіти «Охорона здоров'я», спеціалізація «Ерготерапія». Наявність сертифікатів, що підтверджують здатність застосовувати на практиці відповідні методики реабілітаційної допомоги у клінічному та неклінічному середовищах. Постійна участь у навчальних практиках студентів-ерготерапевтів у якості супервізора. Підвищення кваліфікації (відповідно до чинного законодавства). Наявність посвідчення про присвоєння (підтвердження) вищої кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності. Стаж роботи за фахом понад 10 років.

Ерготерапевт I кваліфікаційної категорії: вища освіта (магістр) в галузі освіти «Охорона здоров'я», спеціалізація «Ерготерапія». Наявність сертифікатів, що підтверджують здатність застосовувати на практиці відповідні методики реабілітаційної допомоги у клінічному та неклінічному середовищах. Досвід участі у навчальних практиках студентів-ерготерапевтів у якості супервізора. Підвищення кваліфікації (відповідно до чинного законодавства). Наявність посвідчення про присвоєння (підтвердження) першої кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності. Стаж роботи за фахом понад 5 років.

Ерготерапевт II кваліфікаційної категорії: вища освіта (магістр) в галузі освіти «Охорона здоров'я», спеціалізація «Ерготерапія». Наявність сертифікатів, що підтверджують здатність застосовувати на практиці відповідні методики реабілітаційної допомоги у клінічному та неклінічному середовищах. Підвищення кваліфікації (відповідно до чинного законодавства). Наявність посвідчення про присвоєння (підтвердження) другої кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності. Стаж роботи за фахом не менше 3 років.

Ерготерапевт: вища освіта (магістр) в галузі освіти «Охорона здоров'я», спеціалізація «Ерготерапія». Без вимог до стажу роботи.

Фізичний терапевт вищої кваліфікаційної категорії: вища освіта (магістр) у галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Фізична терапія, ерготерапія» або вища освіта (магістр) у галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Фізична реабілітація», або вища освіта (спеціаліст, магістр) у галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» за спеціальністю «Фізична реабілітація». Спеціалізація «Фізична терапія». Підвищення кваліфікації (згідно чинного законодавства). Наявність посвідчення про підтвердження/присвоєння вищої кваліфікаційної категорії з фізичної терапії. Стаж роботи за фахом не менше 10 років.

Фізичний терапевт I кваліфікаційної категорії: вища освіта (магістр) у галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Фізична терапія, ерготерапія» або вища освіта (магістр) у галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Фізична реабілітація», або вища освіта (спеціаліст, магістр) у галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» за спеціальністю «Фізична реабілітація». Спеціалізація «Фізична терапія». Підвищення кваліфікації (згідно чинного законодавства). Наявність посвідчення про підтвердження/присвоєння першої кваліфікаційної категорії з фізичної терапії. Стаж роботи за фахом не менше 7 років.

²⁵² Karpenko Yu. M., Kuksa N. V. (2018). The problem of training physical therapists, occupational therapists on the basis of higher education institutions of Ukraine. *The improving physical culture of youth: actual problems and prospects*, 1, 128-131.

²⁵³ Ministry of Health of Ukraine. Order of November 7, 2016 № 1171 On Amendments to the Handbook of Qualification Characteristics of Workers' Professions. Issue 78 Health Care. Retrieved from: http://www.cct.com.ua/2016/07.11.2016_1171.htm/.

Фізичний терапевт II кваліфікаційної категорії: вища освіта (магістр) у галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Фізична терапія, ерготерапія» або вища освіта (магістр) у галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Фізична реабілітація», або вища освіта (спеціаліст, магістр) у галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» за спеціальністю «Фізична реабілітація». Спеціалізація «Фізична терапія». Підвищення кваліфікації (згідно чинного законодавства). Наявність посвідчення про підтвердження/присвоєння другої кваліфікаційної категорії з фізичної терапії. Стаж роботи за фахом не менше 5 років.

Фізичний терапевт: вища освіта (магістр) у галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Фізична терапія, ерготерапія» або вища освіта (магістр) у галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Фізична реабілітація», або вища освіта (спеціаліст, магістр) у галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» за спеціальністю «Фізична реабілітація». Без вимог до стажу роботи.²⁵⁴

Магістерські та аспірантські програми створюються і діють у відповідних установах вищої освіти. Фізичні терапевти і ерготерапевти можуть продовжувати навчання за магістерськими та аспірантськими програмами не тільки в галузі знань охорони здоров'я, а й в галузі фізичної культури. Однак наукова діяльність не є обов'язковою вимогою до практичної діяльності фахівців, але є необхідною умовою до викладацької або дослідницької діяльності.²⁵⁵

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, освітня політика України стосовно професійної підготовки фахівців з фізичної терапії, ерготерапії здійснюється згідно стандарту вищої освіти спеціальності 227 Фізична терапія, ерготерапія. В нинішніх освітніх умовах існують певні проблеми в регуляції професійного статусу фізичного терапевта, ерготерапевта, який би чітко і в повному обсязі визначав його компетенції, професійні знання, вміння та навички, норми професійної етики. Однією з найважливіших складових якісної підготовки фахівців, безперечно, є практична підготовка, оскільки вона сприяє глибокому оволодінню обраної студентом спеціальності і швидкої адаптації випускників до роботи в ринкових умовах. Майбутній фахівець має оволодіти комплексом теоретичних знань, поєднаних з практичними навичками, вміннями; визначати професійно-значні і особистісні якості, які є елементами професійної компетенції.

Перспективою подальших наукових розвідок є розроблення та теоретичне обґрунтування моделі професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії, ерготерапії до професійної діяльності у реабілітаційних центрах.

Література:

1. Долинний Ю. О. (2015). Теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту до реабілітаційної роботи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 6, 46-54. (Dolinnyi Yu. A. (2015). Theoretical and methodological bases of preparation of future specialists in physical education and sports for rehabilitation work. *Personality Spirituality: methodology, theory and practice*, 6, 46-54).

2. Карпенко Ю. М., Кукса Н. В. (2018). Проблема підготовки фізических терапевтов, ерготерапевтов на базі учреждений вищого образования України. *Оздоровительная физическая культура молодежи: актуальные проблемы и перспективы*, 1, 128-131. (Karpenko Yu. M., Kuksa N. V. (2018). The problem of training physical therapists, occupational therapists on the basis of higher education institutions of Ukraine. *The improving physical culture of youth: actual problems and prospects*, 1, 128-131).

²⁵⁴ Ministry of Health of Ukraine. Order of November 7, 2016 № 1171 On Amendments to the Handbook of Qualification Characteristics of Workers' Professions. Issue 78 Health Care. Retrieved from: http://www.cct.com.ua/2016/07.11.2016_1171.htm/.

²⁵⁵ Karpenko Yu. M., Kuksa N. V. (2018). The problem of training physical therapists, occupational therapists on the basis of higher education institutions of Ukraine. *The improving physical culture of youth: actual problems and prospects*, 1, 128-131.

3. Копочинська Ю. В. (2017). Теоретико-методологічні аспекти формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. *Молодий вчений*, 12 (52), 387-391. (Korochinska Yu. V. (2017). Theoretical and methodological aspects of the formation of professional identity of future specialists in physical rehabilitation. *Young scientist*, 12 (52), 387-391).
4. Лянной Ю. О. (2016). *Професійна підготовка майбутніх магістрів з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах: теоретико-методичний аспект: монографія*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. (Liannoi Yu. O. (2016). *Professional training of future masters in physical rehabilitation in higher education institutions: theoretical and methodical aspect: monograph*. Sumy: View of S. S. Makarenko SSU).
5. Міністерство охорони здоров'я України. Наказ від 7 листопада 2016 року № 1171 Про внесення змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я». Режим доступу: URL: http://www.cct.com.ua/2016/07.11.2016_1171.htm/. (Ministry of Health of Ukraine. Order of November 7, 2016 № 1171 On Amendments to the Handbook of Qualification Characteristics of Workers' Professions. Issue 78 Health Care. Retrieved from: http://www.cct.com.ua/2016/07.11.2016_1171.htm/).
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015/>. (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 29, 2015 № 266 «On approving the list of branches of knowledge and specialties by which higher education applicants are trained». Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015/>).
7. *Стандарт вищої освіти України галузь знань 22 Охорона здоров'я, спеціальність 227 Фізична терапія, ерготерапія першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. (Higher education standard of Ukraine branch of knowledge 22 Health care, specialty 227 Physical therapy, ergotherapy of the first (bachelor) level of higher education)* (2018). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/227-fizichna-terapiya-ergoterapiya-bakalavr.pdf/>.
8. Harman K., Sim M., Le Brun J., Almost J., Andrews C., Davies H., Khalili H., Sutton E., Price S., (2019). Physiotherapy: an active, transformational, and authentic career choice. *Physiotherapy Theory and Practice*, 1-14.
9. Pettersson, A. F., Laksov, K. B., & Fjellström, M. (2015). Physiotherapist' stories about professional development. *Physiotherapy Theory and Practice*, 31 (6), 396-402.
10. Sole, G., Claydon, L., Hendrick, P., Hagberg, J., Jonsson, J., & Harland, T. (2012). Employers' perspectives of competencies and attributes of physiotherapy graduates: an exploratory qualitative study. *New Zealand Journal of Physiotherapy*, 40 (3), 123-127.

2.7. THEORETICAL BASES OF INTRODUCTION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK IN THE PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATION

2.7. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЮ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Технологія в педагогіці здавна використовується як інструментарій оптимальної взаємодії педагога та учня в педагогічному процесі. При цьому розвиток педагогічної технології здійснюється в руслі розширення розуміння системи професійно значущих умінь, якими необхідно оволодіти педагогу для досягнення освітньої мети.

Педагогічні технології XVII – першої третини XX століть є унікальним явищем педагогіки та реалізовувалися завдяки неординарності їх творців, потреби в активному перетворенні сформованої системи навчання та виховання, зацікавленості підходу до особистості кожного учня. Педагогічні технології практично недоступні для повторення, тому що несуть в собі неповторний відбиток особистості та умов, в яких вони створювалися.

Подальший розвиток досліджень проблеми педагогічних технологій значно розширило її осмислення, що відобразилося в різноманітті теоретичних підходів до розуміння сутності та визначення поняття педагогічної технології. Перш за все, це пов'язано з ідеєю розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства, в тому числі й технологізації навчального процесу.

Термін «педагогічна технологія», при перекладі з англійської «educational technology», дослівно означає «освітня технологія». Примітно, що дана неточність перекладу, на думку А. В. Антюхова²⁵⁶, не випадкова та обумовлена тим, що у США та Англії освітня технологія охоплює тільки процес навчання й не розглядається як виховний інструментарій. У вітчизняній педагогіці технологізація процесу навчання пов'язана з проектуванням цілісного педагогічного процесу, який забезпечує повноцінний розвиток особистості учнів, гнучке управління цим процесом з урахуванням його гуманізації.

Сучасне розуміння педагогічної технології рясніє різноманіттям підходів до поняття даного феномену, що обумовлено, перш за все, об'єктивно назрілою потребою та прагненням педагогів до вдосконалення загальної та професійної освіти підростаючого покоління за допомогою аналізу, відбору, конструювання та контролю всіх керованих компонентів процесу навчання та їх взаємозв'язків. При цьому різні дослідники трактують значення педагогічної технології по-різному: одні вбачають в ній «панацею від усіх педагогічних бід», інших приваблює перспектива алгоритмізації процесу навчання та отримання гарантованого результату в заданому діапазоні, треті націлені на зниження витрат навчального часу та зусиль педагогів необхідних для оволодіння учнями необхідними знаннями, навичками та вміннями.

У словниках поняття «технологія» тлумачать у суто технічному значенні. Це «наука («корпус знань») про способи (набір і послідовність операцій, їх режими) забезпечення потреб людства за допомогою (шляхом застосування) технічних засобів (знарядь праці)»²⁵⁷ або «комплекс організаційних заходів, прийомів і операцій, спрямованих на виготовлення, обслуговування, ремонт, експлуатацію та (або) утилізувати з фіксованою якістю і оптимальними витратами, і обумовлених поточним рівнем розвитку науки, техніки і суспільства в цілому»²⁵⁸.

²⁵⁶ Антюхов А. В. Теория и практика инновационных технологий обучения студентов. Монография / А. В. Антюхов, Т. А. Степченко, Н. В. Фомин. – М.: Педагогическое общество России, 2011. – 137 с.

²⁵⁷ Технологія. Вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Технологія>. Дата доступу – 10 червня 2020.

²⁵⁸ Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974-1985.

Філософське розуміння технології як категорії педагогічної науки полягає в аналізі єдності історичного та логічного, руху від абстрактного до конкретного, від явища до сутності²⁵⁹.

З позиції психології, технологія пов'язана з виявленням індивідуальних особистісних особливостей учнів, а також з розкриттям механізмів засвоєння знань, засвоєння навичок і умінь, сприйняття інформації та обліком їх в організації діяльності.

У акмеологічній науці технологія представлена як «сукупність методів формування та розвитку психотехнологій що самоперетворюються, які в свою чергу розглядаються як засіб оптимізації формування культури самоорганізації в будь-якій діяльності»²⁶⁰.

Примітно, що ознаки технології в її традиційному значенні практично тотожні з ознаками педагогічної технології, що свідчить про наявність деякої сутнісної спорідненості педагогічної та виробничо-технічної діяльності.

Ознаками педагогічної технології та технології в суто технічному значенні є:

1) обов'язкова концептуальна обґрунтованість (обґрунтованість рівнем розвитку науки, техніки та суспільства в цілому);

2) наявність цільових установок під конкретний очікуваний результат;

3) операційне розділення (алгоритмізація) діяльності в суворій відповідності з поставленими цілями;

4) врахування вікових та індивідуальних особливостей того, хто навчається (облік фізичних, хімічних, механічних та ін. закономірностей об'єкта впливу);

5) гарантоване досягнення певного результату з номінальною якістю та оптимальними витратами в заданому діапазоні;

6) можливість діагностики та коригування очікуваного результату²⁶¹.

Разом з тим у педагогічній науці осмислення технології перевершує академічне розуміння своєю різноманітністю точок зору.

Педагогічна технологія – це системний метод створення, застосування та визначення всього процесу викладання й засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, що ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти (ЮНЕСКО)²⁶².

Прискорений розвиток науково-технічного прогресу, зміни в плані екологічної, демографічної, політичної та іншої спрямованості, що виникли в сучасному світі, позначаються на системі освіти, загострюють протиріччя та труднощі формування молодого покоління. Консервативні педагогічні засоби виховання, змісту та організації навчально-виховного процесу все частіше стають не ефективними. Виникає необхідність використання в навчальному процесі сучасних інноваційних технологій, які підвищують якість освіти. Слід крок за кроком, долаючи власну інертність і неготовність освітнього середовища до сприйняття інновацій, формувати в учнів внутрішню готовність до прийняття рішень, а також вміння використовувати набуті знання на практиці. Головною дійовою особою в цьому процесі стає учень.

Термін «інновація» має латинське походження, що в перекладі означає оновлення, зміна, впровадження нового. У педагогічному тлумаченні інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Інновацію можна розглядати як процес (масштабну або часткову зміну системи і відповідної діяльності) і продукт (результат) цієї діяльності²⁶³.

²⁵⁹ Попова Н. Н. Роль научно-методической службы в повышении методической компетентности учителя. Методист. – 2012. – № 2. – С. 54-56.

²⁶⁰ Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: ИКАР, 2012. – 448 с.

²⁶¹ Попова Н. Н. Роль научно-методической службы в повышении методической компетентности учителя. Методист. – 2012. – № 2. – С. 54-56.

²⁶² Там же

²⁶³ Новикова Э. Б. Инновационные методы обучения. Кейс-метод. Педагогические науки. – 2014. – № 3. – С. 18-19.

Таким чином, інноваційні педагогічні технології – це «цілеспрямоване, систематичне та послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів»²⁶⁴.

Ідеї інновацій виникають в умах окремих людей та цілих груп. Реалізуючись на практиці, вони стають інноваціями. Однак, якщо кожна інновація означає певну зміну, не всяка зміна може бути визнана інновацією. Можна сказати, що інновація – це зміна шляхом введення чогось якісно нового в цій галузі суспільного життя. Проблематика інновацій, хоча й досить добре висвітлена в літературі, до цих пір є предметом широких дискусій, оскільки поняття інновація досить сміле, що включає в себе не тільки події, але й характеристики.

В процесі впровадження інновацій Й. Шумпетер виділяв три послідовні етапи інновацій:

- 1) винаходи: пошук можливостей для використання в практиці нових концепцій, відкриттів і інших результатів науково-дослідної діяльності;
- 2) інновації: матеріалізація думки (здійснення винаходу у вигляді функціонуючої на практиці);
- 3) імітація: зміни характеру навчання мають безперервний хід, а інновації – це зміни характеру пізнання, звідси їх унікальність і неповторність ²⁶⁵.

Інноваційні педагогічні технології відносяться до процесів створення та освоєння нових рішень і продуктів, що складаються в основному з інноваційного досвіду в цій галузі. До них відносяться зміни, які призводять до збагачення культури нових цінностей. У науковій літературі підкреслюється важлива роль педагога в інновації. Це вимагає різнобічних навичок (здатність діагностувати поточну ситуацію, причини змін в знаннях в області, де інновації застосовні). Сучасний педагог повинен бути творчим, шукати нові шляхи розвитку та способів дій, щоб гнучко реагувати на мінливі умови й потреби освітньої спільноти та особистості.

Технологізація є найважливішою тенденцією розвитку освіти, яка на практиці виражається в масовому впровадженні в навчальний процес «інноваційних» (розвиваючих, особистісно-орієнтованих) педагогічних технологій.

У педагогічній теорії та практиці технологічний підхід активно використовується як:

- логічно впорядкована та відтворена система дій суб'єкта (суб'єктів), спрямована на досягнення освітньої мети, а також її відображення в формі опису як циклу виконуваних операцій в логіці реалізації мети та ведучого методу або алгоритмічного припису, адекватного структурі цього методу, виконання якого гарантує досягнення поставленої мети;
- науково-обґрунтований проект дій суб'єктів для досягнення освітньої мети з необхідним для цього інструментарієм;
- особливий тип знань про гарантований у відтворюваному способі досягнення освітньої мети в процесі діяльності суб'єктів;
- системний метод створення, застосування та визначення всього процесу викладання й засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, що ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти ²⁶⁶.

У діяльності педагогів дошкільної освітньої організації особливо важливу роль має їх ініціатива та винахідливість, творчий підхід і прагнення до розробки та впровадження змін, спрямованих на педагогічний процес. Введення інновацій і безперервне поліпшення життя, навколишнього середовища людини, умов навчання та роботи представляють собою необхідні умови розвитку і соціального прогресу. Сучасна дошкільна освітня організація зобов'язана здійснювати нові проекти, які могли б задовольнити не тільки активні соціальні

²⁶⁴ Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.

²⁶⁵ Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм, демократия. – М.: Эксмо, 2013. – 156 с.

²⁶⁶ Инновационные технологии в методической работе ДООУ: планирование, формы работы /авт.-сост. Л. В. Шмонина, О. И. Зайцева. – Волгоград: Учитель, 2011. – 128 с.

очікування, але й інтереси вихованців, оскільки дитячий садок має створювати для своїх вихованців клімат безпеки і достатнього комфорту, а також можливість всебічного розвитку всіх наявних творчих здібностей. Вона відноситься до професійної компетентності сучасного педагога.

Однією з першорядних завдань методичної роботи в дошкільній освітній організації є надання своєчасної допомоги педагогу з метою удосконалення його професійної підготовки.

Методична робота – це основний вид освітньої діяльності, що представляє собою сукупність заходів, що проводяться адміністрацією освітньої організації, педагогами з метою оволодіння методами та прийомами навчально-виховної роботи, творчого застосування їх на заняттях, уроках і в позакласній роботі, пошуку нових, найбільш раціональних та ефективних форм і методів організації, проведення та забезпечення освітнього процесу.

Сучасні реалії, об'єктивні потреби поліпшення системи освіти, виховання та розвитку дошкільнят визначають необхідність швидкого зростання ролі і значущості методичної роботи в дитячому садку, роблять науковий аналіз і практичне вдосконалення цієї роботи актуальною проблемою, що позначається і на досягненнях і результатах роботи педагогів.

В даний час методична робота в сучасному дитячому садку це процес проектування стратегії, спрямованої на підвищення професійної компетентності педагога, формування його мотивації до самоосвіти. Різноманітні інформаційні джерела дають уявлення про діяльність старшого вихователя, але форми і методи роботи повинні відповідати не тільки вимогам сучасності, але задовольняти потребу кожного вихователя в професійному розвитку²⁶⁷.

Безсумнівно, методична робота в освітній організації повинна бути орієнтована на досягнення і підтримання високої якості освітнього процесу, заснованого на сучасній педагогічній парадигмі, новому педагогічному мисленні, індивідуальному стилі професійної діяльності педагога, сучасних педагогічних технологіях.

Основна мета методичної роботи дошкільної освітньої організації – досягнення високої ефективності освітнього процесу шляхом розширення професійно-педагогічного кругозору і реалізації творчого потенціалу всіх педагогів дошкільної освітньої організації.

Найбільш ефективними в методичній роботі з педагогічним колективом О. К. Сазонова вважає такі інноваційні педагогічні технології:

Інтерактивний метод – спеціальний спосіб пізнавальної та комунікативної діяльності, в якій педагоги спрямовані на досягнення мети. Даний метод дозволяє активізувати діяльність педагогів, підвищує ступінь мотивації, емоційності, творчості, сприяють встановленню співробітництва між вихователями. Важлива умова для реалізації цього методу – позитивний стан психологічного клімату в колективі, як чинник, що формує емоційне благополуччя. Для цього застосовуються різні методики (релаксація, елементи арт-терапії, психогімнастика) в групі та індивідуально. Перед початком заняття, проводяться бесіди, в яких формуються позитивні установки до нової діяльності²⁶⁸.

Технологія саморозвитку – у кожного вихователя на початку навчального року визначена тема для саморозвитку, по якій він протягом усього навчального року напрацьовує практичний матеріал, використовуючи для цього роботу з дітьми та взаємодію з батьками. До кінця навчального року результати моніторингу показують наскільки ефективною виявилася робота з даної проблеми, яких результатів досягнуто і що ще належить зробити в подальшому.

Проектна діяльність педагогів – в даний час найбільш оптимальний варіант організації освітнього процесу, так як дозволяє інтегрувати всі освітні області, що позитивно позначається на всебічній розвитку дошкільника.

²⁶⁷ Василевская Е. В. Тенденции сетевого развития методических служб в условиях изменяющегося образования. Методист – 2013. – № 9 – С. 11-15.

²⁶⁸ Интерактивные формы организации учебных занятий в вузе: учебно-методическое пособие / О. К. Сазонова, О. В. Остапович, Г. Ю. Лизунова [и др.]; Горно-Алтайский гос. ун-т. – Горно-Алтайск: Горно-Алтайский гос. ун-т, 2015. – 126 с.

Науково-практична конференція – одна з форм теоретичної та практичної підготовки педагогічних працівників на основі виявлення та узагальнення передового педагогічного досвіду, досягнень психолого-педагогічної науки.

Творчі групи – залучення педагогів та адміністрації дошкільної освітньої організації в творчу діяльність по впровадженню в практику досягнень педагогічної науки і передового педагогічного досвіду. Це організовані невеликі колективи досвідчених працівників освіти, які поглиблено вивчають певну проблему, забезпечують творче впровадження в практику висновків і положень психолого-педагогічної науки.

Методичний фестиваль – багатопланова форма методичної роботи з аудиторією педагогів та методистів, що передбачає пропаганду перспективного педагогічного досвіду, обмін досвідом роботи по впровадженню нових педагогічних знахідок. На фестивалі знайомляться з кращими зразками педагогічного досвіду, нестандартними заняттями, уроками та іншими формами навчально-виховної роботи, що виходять за рамки традицій і загальних стереотипів.

Методичний турнір – форма роботи з педагогами, спрямована на пошук, розвиток, підтримку перспективного педагогічного досвіду або пошук нових ідей, шляхів вирішення актуальних проблем освіти.

Самоосвіта – самостійне оволодіння педагогом знань з різних джерел з урахуванням особистих інтересів і об'єктивних потреб практики в додаток до тих, які були отримані в процесі професійної підготовки. Форми самоосвітньої діяльності педагога: поглиблена підготовка до занять, уроків, виконання професійних завдань, заняття на дистанційних та очно-заочних курсах, виступи на семінарах, систематичне читання книжок і періодичних видань.

Кращий досвід може бути представлений в наступних варіантах: конспекти занять, уроків, робочі програми, авторські програми, сценарії заходів, зразки дидактичних матеріалів, продукти педагогічної та дитячої творчості (фотоматеріали), зразки інформаційного матеріалу по роботі з батьками, з дітьми та ін.

Перетворення, що відбуваються в українській системі освіти, націлюють педагогів на необхідність перевірки існуючих форм, способів і методів навчання та дослідження нових. Роль педагога в процесі введення інновації в реальність дошкільної освітньої організації насправді значима. Ця роль вимагає багатосторонніх навичок (здатність діагностувати поточну ситуацію, обґрунтовувати зміни в галузі знань, нововведень). Творчість педагога в постійно мінливих умовах сучасної освіти є невід'ємним атрибутом розвитку.

Творчий педагог пропонує свої рішення, які стануть відповіддю на конкретні потреби вихованця, будуть підтримкою для його всебічного розвитку, сприятимуть зростанню привабливості дошкільної освітньої організації, а також особистості педагога.

Результатом інноваційних процесів в дошкільній освітній організації є використання нововведень, як теоретичних, так і практичних, а також тих, які утворюються на стику теорії та практики.

Вибір інноваційної педагогічної технології педагогом дошкільної освітньої організації багато в чому залежить від того, наскільки педагогічна технологія сприймається та ідентифікується педагогом, наскільки вона відповідає його особистісним якостям і психологічним характеристикам, наскільки педагог має уявлення про призначення технології, формах і методах, при яких реалізація технології на занятті буде найбільш ефективна та оптимально затратна по часу.

Серед педагогічних технологій які використовуються в системі дошкільної освіти, можна виділити наступні.

➤ Ігрова технологія – забезпечує особистісну мотиваційну включеність кожного учня, що значно підвищує результативність даної форми освітньої взаємодії. У навчанні формуються здатності аналізувати, порівнювати, узагальнювати, враховувати причинно-наслідкові зв'язки, досліджувати, систематизувати свої знання, обґрунтовувати власну точку

зору, генерувати нові ідеї, що підвищує продуктивність їх творчої та інтелектуальної діяльності.

➤ Комунікативно-діалогова (або проблемна) технологія – це така організація освітнього процесу, яка передбачає створення під керівництвом педагога проблемних суперечливих ситуацій і активну самостійну діяльність учнів по їх вирішенню.

Головні ознаки, які є основними в моделюванні занять в режимі технології проблемного навчання: створення проблемних ситуацій; навчання дітей в процесі вирішення проблем; поєднання пошукової діяльності та засвоєння знань у готовому вигляді.

Для більшості педагогів розвиваючі педагогічні технології залишаються недоступними через слабку готовність до здійснення інноваційної діяльності.

Окреме місце в даній категорії займають здоров'язберігаючі технології виховання та інформаційні технології реалізації освітньої діяльності.

➤ Здоров'язберігаюча освітня технологія – це система, що створює максимально можливі умови для збереження, зміцнення та розвитку духовного, емоційного, інтелектуального, особистісного та фізичного здоров'я всіх суб'єктів освіти (учнів, педагогів та ін.).

Здоров'язберігаюча технологія реалізуються на основі особистісно-розвиваючих ситуацій, вони відносяться до тих життєво важливих факторів, завдяки яким учні вчаться жити разом і ефективно взаємодіяти. Вони припускають активну участь самого учня в освоєнні культури людських відносин, у формуванні досвіду здоров'язбереження, який здобувається через поступове розширення сфери спілкування та діяльності учня, розвиток його саморегуляції (від зовнішнього контролю до внутрішнього самоконтролю), становлення самосвідомості та активної життєвої позиції на основі виховання і самовиховання, формування відповідальності за своє здоров'я, життя і здоров'я інших людей.

➤ Інформаційні технології навчання або інформаційно-комунікативні технології – це процеси підготовки та передачі інформації тому хто навчається, засобом здійснення яких є комп'ютер. Вони розвивають ідеї програмованого навчання, відкривають зовсім нові, ще не досліджені технологічні варіанти навчання, пов'язані з унікальними можливостями сучасних комп'ютерів і телекомунікацій²⁶⁹.

Таким чином, інноваційні педагогічні технології можуть радикально перебудувати освітній процес дошкільної освітньої організації. Дитина розвивається, бере участь в ігровій, пізнавальній, трудовій діяльності, тому мета впровадження нових педагогічних технологій – дати відчуття дітям радості праці, пробудити в їхніх серцях почуття власної гідності, вирішити соціальну проблему розвитку здібностей кожної дитини, включивши її в активну діяльність, довівши уявлення тих хто навчається до формування стійких понять і умінь.

Отже, інноваційні педагогічні технології – це цілеспрямоване, систематичне та послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів.

Основною метою інноваційних технологій організації методичної роботи в дошкільній освітній організації є допомога педагогам у підвищенні їх професійної компетентності.

Постійний зв'язок змісту методичної роботи з результатами роботи педагогів забезпечує безперервний процес вдосконалення професійної майстерності. Традиційні форми методичної роботи, в яких головне місце відводилося доповідям (виступам), втратили своє значення через низьку ефективність та недостатній зворотній зв'язок. Сьогодні треба використовувати нові, активні форми роботи, які здатні залучити педагогів в діяльність та діалог, що передбачає вільний обмін думками.

²⁶⁹ Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений (под ред. В. А. Сластенина). – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 576 с.

Література:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: ИКАР, 2012. – 448 с.
2. Антюхов А. В. Теория и практика инновационных технологий обучения студентов. Монография / А. В. Антюхов, Т. А. Степченко, Н. В. Фомин. – М.: Педагогическое общество России, 2011. – 137 с.
3. Атемаскина Ю. В., Богославец Л. Г. Современные педагогические технологии в ДООУ: учебно-методическое пособие. СПб.: ООО Издательство Детство-пресс, 2014. – 229 с.
4. Василевская Е. В. Тенденции сетевого развития методических служб в условиях изменяющегося образования. Методист – 2013. – № 9 – С. 11-15
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
6. Интерактивные формы организации учебных занятий в вузе: учебно-методическое пособие / О. К. Сазонова, О. В. Остапович, Г. Ю. Лизунова [и др.]; – Горно-Алтайск: Горно-Алтайский гос. ун-т, 2015. – 126 с.
7. Инновационные технологии в методической работе ДООУ: планирование, формы работы / авт.-сост. Л. В. Шмони́на, О. И. Зайцева. – Волгоград: Учитель, 2011. – 128 с.
8. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе – М.: Знание, 1989. – 258 с.
9. Новикова Э. Б. Инновационные методы обучения. Кейс-метод. Педагогические науки. – 2014. – № 3. – С. 18-19.
10. Педагогика: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. (под ред. В. И. Загвязинского.) – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2014. – 352 с.
11. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений (под ред. В. А. Сластенина). – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 576 с.
12. Попова Н. Н. Роль научно-методической службы в повышении методической компетентности учителя Методист. – 2012. – № 2. – С. 54-56
13. Технологія. Вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Технологія>. Дата доступу – 10 червня 2020
14. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974-1985.
15. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм, демократия. – М.: Эксмо, 2013. – 156 с.

2.8. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE PERIODIZATION OF THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL PHENOMENON

2.8. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЯВИЩА

Кардинальні зміни, що спостерігаються сьогодні в економічному, соціальному й духовному житті українського суспільства, зумовлюють необхідність обґрунтування нових концептуальних підходів до розвитку освіти, спрямованої на утвердження національної ідеї й водночас орієнтованої на інтеграцію в європейський і світовий освітній простір. Особливо важливим у цьому зв'язку є оптимальне поєднання інноваційних ідей і кращих традицій вітчизняної та світової педагогічної думки. Вивчення й актуалізація досвіду попередніх поколінь дозволяє здійснити зіставно-порівняльний аналіз минулого й сучасного, спрогнозувати можливі варіанти новітніх освітніх систем, науково передбачити майбутнє, а отже, забезпечити єдність і наступність історико-педагогічного процесу.

Проблема періодизації історико-педагогічних явищ одна з найбільш складних, комплексних і багаторівневих проблем наукового знання. Періодизація потребує досконалого вивчення об'єкта дослідження, даних суміжних з педагогікою наук, розвиненого науково-методологічного світогляду дослідника. Аналіз стану періодизації історико-педагогічних явищ дозволить визначити найбільш типові недоліки у реалізації цього наукового завдання, а відтак створити умови для подальшого розвитку методологічних засад історико-педагогічної науки.

Значний внесок у розробку вирішення питання періодизації процесів розвитку системи освіти, науки та педагогічної думки в Україні зробили О. Адаменко, Л. Березівська, Л. Ваховський, Н. Гупан, В. Курило, О. Сухомлинська, Є. Хриков та ін. У роботах науковців знайшли висвітлення такі поняття як «періодизація», «доба», «період», «етап», «критерії періодизації», охарактеризовано методологічні засади цього аспекту наукової діяльності під час створення тих чи інших періодизацій, запропоновано низку періодизацій історико-педагогічних явищ²⁷⁰.

Якість процесу дослідження історико-педагогічного явища залежить від дотримання науковцем теоретико-методологічних основ розробки періодизації його розвитку. Найважливішим із них є забезпечення взаємозв'язку й встановлення залежності між основними положеннями загальнонаукової й конкретнонаукової методології у ході студіювання проблеми. Найвищим рівнем методологічного аналізу генези історико-педагогічного явища є філософське вчення, оскільки воно здійснює обґрунтування передумов створення проекту пошукової діяльності й реалізується як розуміння призначення й специфіки пізнання. Тож філософський рівень методології в історико-педагогічному дослідженні представлений так званими метапатернами, які слід розглядати як зразки, моделі історії, що породжуються прагненням пізнати й усвідомити історичний процес як єдине ціле. Саме вони відповідають основним вимогам сучасної методології. По-перше, «метапатерни створюються в ході розумового моделювання і є моделями пізнання історії; по-друге, вони характеризуються конструктивністю й нормативністю»²⁷¹. У зв'язку з цим значну наукову цінність для дослідження становлять філософські праці, у яких висвітлено циклічну модель історичного процесу (Дж. Віко, Л. Гумільов, А. Тойнбі, О. Шпенглер та ін.). Досліджувану проблему також важливо студіювати крізь призму лінійної концепції (Д. Дідро, Ж. Кондорсе, О. Конт, Г. Спенсер, Ф. Фукуяма та ін.), яка розглядає історичний розвиток як перехід від простого до складного, від нижчого до вищого, від старого до нового. За таких умов прямолінійність забезпечує людству чіткий прогрес. Розвиток питання з позицій діалектики зумовлює наше звернення до спіралеподібної моделі історії, згідно з якою хід історії відбувається відповідно до самостійних стадій та етапів. При цьому кожна наступна стадія

²⁷⁰ Курило, В. (1999). Критеріально-комплексний підхід до аналізу історико-педагогічної думки, с. 41.

²⁷¹ Ваховський, Л. (2005). Методологія дослідження історико-педагогічного процесу, с. 9.

зумовлена попередньою, а діалектичне заперечення зберігає в ній все перспективне й життєздатне, констатує більш високий рівень розвитку. Концепція спіралі конкретизується в ученні К. Маркса про суспільно-економічну формацію. Конструктивне значення для історико-педагогічного дослідження, на нашу думку, має урахування положення про конваріантну модель розвитку історії (К. Ясперс). Дана модель значною мірою розкриває можливості універсальної людської комунікації.

У процесі обґрунтування періодизації історико-педагогічного явища варто також брати до уваги провідні положення соціальної філософії, зокрема ідеї про суспільний прогрес, розвиток культури й цивілізацій (М. Данилевський, К. Маркс, А. Тойнбі, О. Шпенглер та ін.); про взаємодію людини, природи й техніки (Ф. Бекон, Р. Декарт, Ж.-О. де Ламетрі, М. Хайдеггер, К. Ясперс та ін.); про розвиток єдиного індустріального суспільства (Р. Арон, З. Бжезинський, П. Сорокін, У. Ростоута ін.); про перспективи становлення постіндустріальної (надіндустріальної, технотронної, посткапіталістичної) цивілізації (К. Болдуінг, Д. Белл, Р. Дарендорф, Г. Маркузе, О. Тофлер та ін.).

Значною мірою на філософське осмислення історико-педагогічного феномену впливають ідеї постмодернізму як важливого складника інтелектуального і культурного контексту нашого часу. Ч. Дженкс, Ж.-Ф. Ліотар, Р. Панвіц, Л. Фідлер, І. Хассач визначають постмодернізм як безперервний процес «одночасного розпаду та перетворення в безлічі мистецьких, культурних та інтелектуальних традицій»²⁷². Зміна ціннісної системи епохи модерну зумовила вагомі трансформації: європоцентристська картина світу поступилася місцем глобальному поліцентризму (Х. Кюнг), а модерністська віра в розум змінюється на інтерпретативне мислення (Р. Тарнас). Розгляд історико-педагогічного явища крізь призму концепції постмодернізму дозволяє науковцям нам спрогнозувати розвиток конкретного феномена в майбутньому.

Загальнонаукові засади розробки періодизації зумовлені передовсім специфікою й призначенням наукового дослідження як форми суспільного буття, що орієнтується на здобуття нових достовірних знань, розкриття їх сутності, а також універсальними теоретичними концепціями. Тож насамперед акцентуємо увагу на системному підході. Його становлення було спричинено необхідністю подолання кризи наукового пізнання на зламі XIX-XX ст. У контексті філософії системний підхід розглядається як спеціалізований методологічний напрям пізнання, коли предметом дослідження виступають системні об'єкти²⁷³. Сутність і поняттєво-термінологічний апарат системного підходу розглядаються в працях В. Афанасьєва, Б. Бірюкова, В. Дружиніна, М. Кагана, Д. Контрова, І. Новікова, Б. Українцева, Е. Юдіна та ін. Представниками філософії освіти (В. Беспалько, Б. Гершунський, А. Ковальов, Н. Ржецький та ін.) було обґрунтовано доцільність вивчення педагогічних явищ і процесів крізь призму системного підходу. Головною категорією системного підходу є поняття «система», яку в широкому сенсі вчені (В. Афанасьєв, М. Каган, Е. Юдін) розуміють як множину взаємопов'язаних елементів, що складають цілісне утворення. Виходячи з цих позицій, дослідники трактують поняття «педагогічна система» як цілісну єдність, що утворена множиною взаємопов'язаних складників із метою цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість.

Тож ефективність процесу реалізації певних педагогічних ідей і досвіду залежить від дотримання таких принципів, як цілеспрямованість, діалектична єдність системи й середовища, оптимальність, рівновагова відповідальність, існування зворотного зв'язку, дотримання оптимального співвідношення між адаптивним, програмованим і рефлексивними видами управління. Так, сутність принципу цілеспрямованості полягає в тому, що моделювання всіх складників історико-педагогічного явища як педагогічної системи повинно здійснюватися згідно з метою²⁷⁴. Важливість принципу діалектичної єдності системи й середовища зумовлюється тим, що педагогічні відкриті системи зберігають свою

²⁷² Енциклопедія постмодернізму (2003), с. 123.

²⁷³ Каган, М. С. (1991). Системный подход и гуманитарное знание, с. 135.

²⁷⁴ Беспалько В. П. (1977). Основы теории педагогических систем, с. 10.

цілісність за умови досягнення динамічної рівноваги з навколишнім середовищем. На тлі цього, приміром реалізація ідеї політехнізму в шкільній освіті має виконувати соціальне замовлення суспільства щодо підготовки кваліфікованих робітників сфери народного господарства, спрямованої на особистість дитини, орієнтованої на захист її інтересів, розвиток і збереження індивідуальності. Принцип рівновагової відповідальності полягає в необхідності під час удосконалення одного із складників педагогічної системи враховувати певні модернізаційні зміни й в інших компонентах.

Принцип оптимальності, на нашу думку, виявляється в тезі про важливість забезпечення відповідності всіх складників історико-педагогічного явища саме тим цілям, задля досягнення яких він реалізовується. Цей принцип реалізується шляхом здійснення певних кроків: 1) визначення головних умов процесу реалізації педагогічних ідей і досвіду; 2) отримання вичерпної інформації про їхній початковий стан; 3) розробка моделі процесу реалізації педагогічних ідей і досвіду згідно з критеріями оптимальності (перший критерій – ступінь досягнення мети; другий критерій – раціональність витрат), а також врахування отриманої інформації щодо попереднього стану системи та умов її ефективності.

Таким чином, процес розвитку історико-педагогічного явища доцільно досліджувати як системне соціально-педагогічне явище, оскільки може розглядатися як упорядкована сукупність взаємопов'язаних складників (мета, зміст, методи, форми, засоби), виступати цілісним утворенням.

До методологічних основ розробки періодизації також відносимо провідні положення синергетики. У сучасній системі методологічного вчення синергетика (від грецького син – «спільне» і ергос – «дія») розглядається як постнеокласичний напрям міждисциплінарного дослідження процесів самоорганізації й розвитку, які відбуваються у відкритих, нелінійних, а також далеких від рівноваги системах. Підґрунтя синергетичного підходу було закладено вченими природознавцями (І. Пригожин, Г. Хакен). Так, німецький фізик Г. Хакен, досліджуючи теорію лазерів, увів до наукового обігу термін «синергетика», пояснюючи його як теорію систем, що здатні до самоорганізації. Виходячи з такого розуміння, він визначав предмет синергетики – складні системи за умови нестійкої рівноваги поблизу точок біфуркації, де незначна дія виявляється вагомою й непередбачуваною за своїми результатами для розвитку системи в цілому²⁷⁵.

На сучасному етапі генезису теорії систем, які мають здатність до самоорганізації, поняття «синергетика» розглядається в декількох значеннях: а) методологічному (у ролі наукового підходу, коли об'єктом дослідження виступають синергетичні системи); б) світоглядному (як нова світоглядна позиція з метою подолання наукової традиції оперування незмінними, детермінованими імперативами й поняттями, а також визнання доцільності пізнання світу за допомогою перехідних, фрактальних, конвергентних образів); в) загальнонауковому (як теорія самоорганізованих систем, сукупність законів взаємоперетворення хаосу та порядку, взаємодії перехідних процесів); г) конкретнонауковому (в контексті самостійного підрозділу наукового знання в педагогіці, соціології, психології тощо, вихідними положеннями якого виступають ідеї відкритості, нестабільності, нелінійності процесів, котрі відбуваються в системах, що самоорганізуються)²⁷⁶.

Тож стисло розглянемо основоположні тези синергетичного підходу, які є важливим для обґрунтування основних етапів розвитку історико-педагогічного явища. Розкриваючи найбільш суттєві характеристики самоорганізованих системних утворень, Г. Хакен підкреслював, що вони є складними, динамічними, відкритими, нелінійними системними утвореннями, які мають схильність до внутрішніх і зовнішніх коливань і можуть за певних умов бути нестабільними. У межах таких систем відбуваються якісні зміни й виникають динамічні функціональні або просторові структури, котрим властивий впорядкований або хаотичний характер. Виходячи з цих позицій, учений розкривав процес самоорганізації

²⁷⁵ Хакен, Г. (1980). Синергетика, с. 13.

²⁷⁶ Цикин, В. А. (2005). Синергетика и образование: новые подходы, с. 14.

таким чином: 1) може відбуватися лише у відкритій системі, яка здійснює обмін із середовищем енергією й інформацією; 2) у ході залучення енергії та інформації із зовнішнього середовища в системі виникають флуктуації (випадкове відхилення від середнього в певному просторі чи в певний момент часу), при цьому відхилення системи від рівноваги поступово посилюється; 3) за умови досягнення системою критичної точки (точки біфуркації) виявляється когерентна поведінка складників системи, які до цього діяли ізольовано; 4) у результаті кооперативних процесів виникає нова динамічна структура системи, яка якісно змінює її характер.

Таким чином, за своїми параметрами (нелінійність, відкритість, наявність біфуркаційних точок) педагогічні системи, в тому числі й історико-педагогічні явища, належать до самоорганізованих систем. Аналіз наукових розробок В. Лутая і В. Цикіна дозволяє зробити висновок, що процес реалізації освітньо-виховних ідей має базуватися на системі вихідних положень, до якої належать принципи нелінійності, відкритості, стохастичності, кооперації, а також розвитку через флуктуації²⁷⁷.

Принцип відкритості полягає в тому, що будь-яке історико-педагогічне явище доцільно розглядати як феномен, що здатний до самоорганізації, має бути відкритим для обміну з навколишнім середовищем енергією й інформацією. Принцип нелінійності передбачає необхідність у ході дослідження враховувати конваріантність шляхів його розвитку. Принцип кооперації базується на тезі про кооперативний і когерентний характер поведінки складників системи (етапів, періодів). Це, у свою чергу, забезпечує узгоджений характер їх взаємодії, завдяки чому будь-яке історико-педагогічне явище набуває ознак цілісності. Принцип стохастичності, як непередбачуваність еволюції, враховує те, що його реалізація залежить від низки факторів. Забезпечення принципу розвитку історико-педагогічного явища через флуктуації здійснюється на основі положення про становлення самоорганізованих систем у результаті випадкових відхилень сутнісних параметрів компонентів системи від середніх значень. У невірноважених системах флуктуації посилюються, що зумовлює появу точки біфуркації або розгалуження, яка визначає перехід системи з одного якісного складу до іншого.

Дотримання означених принципів сприяє якості історико-педагогічного дослідження передовсім завдяки врахуванню таких положень: а) існування різних варіантів розвитку; б) процес дослідження й моделювання системи повинен передбачати об'єднання і взаємодію всіх складників; в) вирішальним фактором розвитку педагогічної теорії і практики виступає не сила керівного впливу на явище, а створення умов для когерентного формування складників системи, що забезпечується їх науково обґрунтованою інтеграцією; г) важливе значення для забезпечення процесу реалізації освітньо-виховних ідей і досвіду має адаптивне управління, оскільки флуктуації визнаються конструктивним механізмом еволюції синергетичної парадигми. Отже, аналіз джерел переконує, що синергетика як загальнонаукова методологічна основа вивчення систем, що самоорганізуються, має сутнісне світоглядне значення для студіювання історико-педагогічного вчення й обґрунтовує його нелінійність, нестабільність і стохастичність як сутнісні ознаки більшості соціально-педагогічних систем.

Одним із важливих методологічних підходів у історико-педагогічному вченні є культурологічний. Сутність його полягає в тому, що культура розглядається ученими (М. Бахтін, В. Біблер, О. Бодальов, А. Бойко, А. Сбруєва, А. Швейцер та ін.) як соціально-антропологічне та власне педагогічне явище. Все це дає можливість здійснювати періодизацію історико-педагогічного явища на загальнокультурному фоні соціуму в різні історичні епохи, а також забезпечує вивчення його в руслі інтеграції педагогіки з конкретно досліджуваною та загальною сучасною культурою. Особливо цінним для нас є визначення культури (в контексті її інтеграції з педагогікою), сформульоване А. Швейцером: «Культура – це сукупність прогресу людини й людства в усіх галузях і напрямках за умови, що цей

²⁷⁷ Лутай, В. С. (1996). Філософія сучасної освіти, с. 235.

процес слугує духовному вдосконаленню індивіда»²⁷⁸. Із цього випливає, що пріоритет у сутнісній характеристиці феномена культури суспільства надається ним духовному зростанню людини, чим створюється й досягається головна передумова дії цілісного механізму щодо культурного звеличення суспільства й особистості, «піднесення» їх по спіралі вгору до гуманістичних ідеалів і цінностей. Тут визначається головна точка зіткнення й взаємодії культури й освіти. І якщо розглядати освіту як аспект культури, його важливий складник, то специфічність освіти в цій інтерпретації полягає в її духовній функції стосовно культури, а отже, до особистості й суспільства.

Культура визначається як специфічний спосіб життєдіяльності людей у єдності й багатоманітності історично вироблених ними форм цієї діяльності. Культура своїм сутнісним аспектом виступає як творча продуктивна діяльність людини щодо перетворення природи й суспільства, відображає й характеризує ступінь їх «олюднення», рівень розвитку й саморозвитку кожного індивіда. У цьому плані культура являє собою необхідну умову, засіб, процес і результат виховання й освіти індивіда. Соціокультурний простір виступає живильним середовищем, сферою розвитку всіх тих сутнісних сил та можливостей, які притаманні індивідові. Чим більше усвідомлює цей взаємозв'язок держава, суспільство й сам індивід, тим більше сприятливих можливостей створюється для їх розвитку.

Таким чином, культура виступає в цілому як явище синкретичне, як фон досягнутих відносин людини з природою, суспільством і самими собою, як синтез створених людиною матеріальних і духовних цінностей, як необхідна передумова його гармонійного взаємозв'язку з навколишнім світом, забезпечення його цивілізаційного майбутнього. Оскільки культура невіддільна від людини – суб'єкта культури, то й сама людина як творча особистість найбільш активно формується у процесі своєї суб'єктної діяльності як культурно-історична істота («людина розумна»). У процесі освоєння й засвоєння культури людина освічується, виховується, розвивається – стає суб'єктом культурно-історичного, а відтак історико-педагогічного процесу.

Історико-педагогічне явище, досліджене в контексті соціокультурного життя конкретного суспільства, дозволяє виявити й відстежити тенденції розвитку його ціннісних імперативів. Саме тому в процесі розробки періодизації розвитку історико-педагогічного явища варто враховувати й аксіологічний підхід. Аксіологія розглядає культуру як процес пошуку, створення й набуття цінностей (матеріальних і духовних, особистісних і суспільних). Ідеали й цінності суспільства, трансформуючись під дією основного закону педагогіки в мету й завдання освіти молоді, виступають ключовою ланкою в дослідженні педагогічних явищ і проблем минулого й сучасності: детерміновані й відображені в педагогічному процесі ідеали й цінності суспільства дозволяють зробити висновок про його рівень розвитку, характер і сутності відповідних процесів, явищ, а з іншого боку, соціальні й ціннісні орієнтири дають можливість бачити загальну спрямованість і характеристики педагогічного процесу, його основні тенденції.

Ціннісний підхід властивий різним філософським системам. У вітчизняній науці він отримав розвиток у 60-х рр. ХХ ст. У цей час з'явилися праці, у яких відповідно до філософських гуманістичних традицій людина проголошується найвищою цінністю суспільства як самоціль суспільного розвитку. У таких дослідженнях була розроблена кваліфікація цінностей, розглядалися аксіологічні аспекти в різних сферах суспільного життя, а головне – було сформульовано положення про місце цінностей у реальному світі, визначено їх структуру й взаємозв'язок із педагогікою. Ці положення мають особливо важливе значення для історико-педагогічного дослідження, оскільки в них зафіксовано взаємозв'язок культурологічного й аксіологічного підходів в освіті й вихованні. У наш час учення про цінності активно використовується в теорії навчання й виховання (О. Вишневський, В. Зінченко, В. Караковський, І. Котова, О. Сухомлинська, Є. Шиянов, Є. Ямбург та ін.). У зв'язку з цим особливого значення набуває розуміння того, що світ

²⁷⁸ Швейцер, А. (1973). Культура и этика, с. 10.

цінностей – це об'єктивна соціокультурна реальність, що визначає буття людини та суспільства, а відтак й розвиток історико-педагогічного процесу. Цінності життя стають змістом освіти й виховання. Дискусійним залишається питання: систему яких цінностей повинна відстоювати сучасна освіта. У розвідках учених пропонується орієнтуватися на глобальні цінності – природа, культура, сім'я, праця, мораль, свобода, здоров'я; якості особистості – духовність, творчість, співробітництво, відповідальність, толерантність; цінності гуманістичної філософії – істина, добро, краса, любов тощо.

У філософській літературі отримали розвиток ідеї про цінності, які, виконуючи роль стимулів, створюють умови для реалізації особистістю своєї активності й можливостей на нормативно-рольовому та особистісно-змістовому рівнях. Так, наприклад, І. Ісаєв вважає, що розуміння сутності цінностей на особистісно-змістовому рівні допомагає розкрити сенс цієї категорії для аналізу явищ конкретної педагогічної реальності. Природа виникнення систем загальнолюдських цінностей лежить у площині формування й задоволення потреб людини: первинні потреби виникають під впливом об'єктивних факторів конкретного середовища, незалежно від бажання й волі людини. Між суб'єктом та об'єктивними умовами його існування виникає протиріччя, вирішуючи яке, людина забезпечує свій саморозвиток, саморух, у кінцевому результаті – самореалізацію. Таким чином, задоволення потреб виступає процесом вирішення протиріч, у ході якого формується і змінюється особистісна структура суб'єкта діяльності. Для історико-педагогічного дослідження це положення має важливий зміст, оскільки реалізація педагогічних ідей в освітній практиці спрямована на формування в молодого покоління потреби слугувати інтересам народу своєї країни. Саме цей аксіологічний орієнтир створює умови для осмислення людиною на особистісному рівні проблеми сенсу життя, формування в неї розуміння необхідності підвищення освітнього рівня й на цій основі максимальної реалізації свого творчого потенціалу. Ціннісний підхід дозволяє розглядати розвиток педагогічних проблем з позиції головних завдань гуманізації та особистісної орієнтації педагогічного процесу. Серед основних тенденцій розвитку освіти в усьому світі вони виступають як системоутворювальні.

Пріоритетним завданням освіти ХХІ ст. визнається виховання особистості з гуманістичним світосприйняттям, котра здатна орієнтуватися в складних соціокультурних умовах й активно реалізовувати свій потенціал на основі взаєморозуміння та співробітництва з іншими людьми. У зв'язку з розбудовою інформаційного суспільства освіта повинна виступати в декількох іпостасях: по-перше, як засіб саморозвитку, самореалізації та самоствердження особистості; по-друге, як засіб соціального самозахисту та адаптації людини, по-третє, як капітал, яким вона буде розпоряджатися, виступаючи суб'єктом на ринку праці. Тож на сучасному етапі розвитку системи освіти України особистісно орієнтований підхід є особливо актуальним. При цьому особистісно орієнтована освіта розглядається вченими (І. Бех, В. Кремень, В. Луговий, О. Пехота, О. Савченко, В. Серіков та інші) як така, що забезпечує створення оптимальних умов для розвитку в суб'єктів навчально-виховної діяльності здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності та самореалізації. У контексті нашої наукової проблеми доцільно підкреслити, що особистісно орієнтована парадигма освіти спонукає до переосмислення традиційного розуміння освітньо-виховних ідей та періодизації розвитку, оскільки на перший план виходять аспекти, пов'язані зі становленням людини, її самопізнанням і самоактуалізацією.

У зв'язку із окресленими вище установками й принципом багатоконцептуальності наукового пізнання у процесі розробки періодизації історико-педагогічного явища важливо спиратися на дисциплінарні (історико-педагогічні) підходи – цивілізаційний, біографічний, феноменологічний, геменетвничний, критеріально-комплексний й парадигмальний тощо. Саме вони лежать в основі вибору доцільних, логічно умотивованих способів і прийомів здійснення наукового пошуку.

У дослідженнях генезису освітнього процесу все більше застосовують цивілізаційний підхід. Цей підхід отримав свою назву в результаті використання поняття «цивілізація» як системи. Так, Г. Корнетов вважає, що дана категорія може стати інтегральною ланкою в

процесі міждисциплінарного синтезу різних наук, а це надасть можливість більш цілісно вивчити педагогічні явища в порівняльному плані історичних епох. Ми поділяємо його думку, що гіпотеза цивілізаційного підходу до вивчення історико-педагогічного процесу володіє значним евристичним потенціалом²⁷⁹. На початковому етапі розробки підходу цивілізація розглядалася як деякий соціокультурний організм, а освіта як одна зі сторін його розвитку й функціонування (А. Тойнбі, Є. Майєрс та інші)²⁸⁰. При цьому підкреслювалася виняткова роль освіти в історії цивілізацій через забезпечення ними культурної наступності та передачу від покоління до покоління соціально цінного досвіду. Сьогодні предметом цивілізаційного підходу є «сукупність усіх форм людської життєдіяльності в її історичному розвитку та наступності». Ця сукупність розглядається як «дещо таке, що можна назвати цивілізацією в її локальному або більш широкому сенсі – упритул до загальнолюдського значення»²⁸¹.

Цивілізаційний підхід розробляється поряд із формаційним. Він, за словами І. Осадчої, представляє формацію як етап у розвитку цивілізації, і, намагаючись розглядати педагогічне явище на фоні соціально-економічної та суспільно-політичної динаміки суспільства, долає деяку обмеженість формаційного підходу. Особливо важливо підкреслити, що ступенем «цивілізаційного прогресу визначається можливість його саморозвитку й самовиразу»²⁸².

Отже, цивілізації виступають суспільними організмами, які розвиваються в часі та просторі, володіють цілісними комплексами соціокультурних детермінант і відповідним до них механізмом соціокультурного дослідження, що охоплює виховання й освіту, які спрямовані на відтворення певного типу людини й системи, її взаємовідносин із природою, суспільством, самим собою. Особливу роль у розробці історико-педагогічних проблем із позицій цивілізаційного підходу відіграє принцип єдності традиційного й новаторського. Цим самим забезпечується й розкривається діалектичний механізм розвитку цивілізацій і відповідних культур: з одного боку, традиція відноситься до минулого, до історії, утім її проникнення в сучасність і майбутнє являє собою необхідний імператив, за допомогою якого минулі покоління вступають у певний зв'язок із сучасністю, передаючи свій соціально-ціннісний досвід; з іншого боку, як справедливо зазначає В. Беляєв, багато з того, що в наш час прийнято називати інноваціями в педагогічному процесі має свої глибокі корені в педагогічній теорії і практиці²⁸³. Найсучасніші педагогічні знання базуються на вченнях Платона, Аристотеля, Квінтиліана. Це означає, що традиція та інновація повинні розглядатися не як антитези (протилежності), що виключають і руйнують один одного, а як два аспекти одного цілого, котрі доповнюють один одного. Діалектичне вивчення педагогічної традиції, розкриття в ній усього раціонального на тлі сучасності й майбутнього забезпечує наступність і неперервність розвитку педагогіки в цілому, є необхідною основою та умовою для розробки інноваційних процесів, концепцій і педагогічних технологій.

Отже, класичні й сучасні філософські вчення отримали відображення в загальнонауковій й конкретнонауковій методологіях історико-педагогічного дослідження, основні положення яких залежні та взаємодіють між собою. Саме це й забезпечує об'єктивність і наративність наукового пошуку, що спрямований на обґрунтування періодизації розвитку історико-педагогічного явища. Аналіз методологічних засад проблеми дозволяє зробити висновок, що їх специфіка полягає в поєднанні вчення про методи пізнання і методи практичної дії. Тож визначення теоретико-методологічних засад студіювання періодизації є не лише засобом досягнення високого рівня узагальнення, а й одночасно інструментом практичного перетворення педагогічної дійсності на наукових основах.

²⁷⁹ Корнетов, Г. Б. (1994). Цивилизационный подход к изучению всемирного историко-педагогического процесса, с. 5.

²⁸⁰ Тойнби, А. (1991). Постигание истории, с. 43.

²⁸¹ Поздняков, Э. П. (1990). Формационный и цивилизационный подходы, с. 53.

²⁸² Осадчая, И. (1991). О цивилизационном подходе к анализу капитализма, с. 7.

²⁸³ Беляєв, В. И. (2000). Педагогика А. С. Макаренка: традиции и новаторство, с. 21.

Література:

1. Беляев, В. И. (2000): Педагогика А. С. Макаренка: традиции и новаторство. М.: Изд-во МНЭПУ, 2000. 222 с.
2. Беспалько, В. П. (1977): Основы теории педагогических систем. Воронеж: Изд-во ВГУ, 1977. 304 с.
3. Ваховський, Л. (2005): Методологія дослідження історико-педагогічного процесу. Шлях освіти. 2005. № 2. С. 7-11.
4. Енциклопедія постмодернізму / [за ред. Чарльза Е. Вінквіста та Віктора Е. Тейлора]. К.: Вид-во. Соломії Павличко «Основи», 2003. 503 с.
5. Каган, М. С. (1991). Системный подход и гуманитарное знание. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1991. 384 с.
6. Корнетов, Г. Б. (1994): Цивилизационный подход к изучению всемирного историко-педагогического процесса. М.: ИТП и МИО РАО, 1994. 265 с.
7. Курило, В. (1999): Критеріально-комплексний підхід до аналізу історико-педагогічної думки. Шлях освіти. 1999. № 3. С. 41-44.
8. Лутай, В. С. (1996): Філософія сучасної освіти. К.: Центр «Магістр-S», 1996. 256 с.
9. Осадчая, И. (1991): О цивилизационном подходе к анализу капитализма. Мировая экономика и международные отношения. 1991. № 5. С. 6-10.
10. Поздняков, Э. П. (1990): Формационный и цивилизационный подходы. Мировая экономика и международные отношения. 1990. № 5. С. 52-55.
11. Тойнби, А. (1991): Постигание истории. М.: Прогресс, 1991. 736 с.
12. Хакен, Г. (1980): Синергетика. М.: Мир, 1980. 404 с.
13. Цикин, В. А. (2005): Синергетика и образование: новые подходы. Сумы: СумГПУ, 2005. 276 с.
14. Швейцер А. (1973): Культура и этика. М.: Прогресс, 1973. 433 с.

2.9. USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND INTERACTIVE COMMUNICATIONS OF HEALTH CARE IN THE PRACTICE OF PHYSICAL EDUCATION

2.9. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНТЕРАКТИВНИХ КОМУНІКАЦІЙ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В ПРАКТИЦІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Концепція Нової української школи передбачає розробку та впровадження в практику навчально-виховного процесу закладів загальної середньої освіти інноваційних освітніх програм і технологій, в тому числі й у фізичному вихованні дітей та учнівської молоді. Інноваційність освіти, на нашу думку, полягає у створенні ефективних організаційно-педагогічних умов, які б забезпечували якість навчання і виховання завдяки впровадженню інтерактивних технологій та комунікацій здоров'язбереження. У зв'язку з цим, державна освітня політика України спрямована на оновлення й удосконалення змісту навчально-виховного процесу, про що зазначено в законах «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про інноваційну діяльність», положеннях «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності».

Проблемам освітніх інновацій, інноваційного розвитку педагогічних процесів, сучасних педагогічних ідей і концепцій, педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій присвячені наукові дослідження багатьох зарубіжних та українських учених (К. Ангеловські, В. Безпалько, І. Бех, Ю. Бойчук, Л. Ващенко, С. Гончаренко, Л. Даниленко, В. Ільченко, М. Кларін, Н. Кузьміна, І. Підласий, Л. Подимова, О. Попова, М. Поташич, О. Пехота, О. Пометун, І. Прокопенко, К. Роджерс, О. Савченко, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, В. Химець, Н. Юсуфбекова, М. Ярмаченко та ін.). Однак, на нашу думку, потребують подальшого осмислення ідеї та досвід впровадження інформаційних технологій здоров'язбереження, а також використання сучасних комп'ютерних систем у практиці фізичного виховання, що відкриває необмежені можливості для педагогічної творчості. У зв'язку з цим, діяльність учителя фізичної культури буде спрямована не тільки на розвиток й удосконалення рухової сфери, а й творчого потенціалу учнів.

У зв'язку з цим, надзвичайно актуальним є пошук нових форм, засобів і методів фізичного виховання учнів щодо формування компетентностей самостійно організовувати фізкультурно-оздоровчу та рекреаційну діяльність, опікуватися власним фізичним станом, соматичним здоров'ям. Проблеми вдосконалення процесу фізичного виховання учнівської молоді набувають особливої актуальності за нових соціально-економічних умов. На їх розв'язанні наголошують національні програми «Державна програма розвитку фізичної культури і спорту», міжгалузєва комплексна програма «Здоров'я нації», закони України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», «Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту», «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті», соціальна програма «Спорт заради розвитку та миру». На важливість наукового пошуку в цьому напрямі звернено увагу в документах Всесвітньої організації охорони здоров'я, Ради Європи.

Інтенсивний розвиток сучасного суспільства передбачає досягнення реальних стандартів демократії, соціально орієнтованих прав і свобод людини. Відтак, є необхідним створення такого соціокультурного середовища, яке б забезпечувало можливості для самовираження та самоствердження особистості, виховання сили духу і тіла як способу і стилю життя людини.

Вважається, що оптимальна рухова активність (використання засобів фізичної культури і спорту, різноманітні системи оздоровлення для підтримки та відновлення після інтенсивних фізичних і психічних навантажень тощо) є одним із провідних чинників збереження здоров'я. Фізична культура в даному контексті є результатом багатогранної творчої діяльності суспільства, яке успадковує такі її духовні цінності, як генерування здорового способу життя та зміцнення здоров'я, гармонійний фізичний розвиток, забезпечення високої працездатності та продуктивної професійної діяльності, здійснення змагальної та

розважальної діяльності, виховання естетичних ідеалів та етичних норм особистості. На нашу думку, формування валеологічного світогляду дітей та учнівської молоді полягає у спрямованості дій суспільства на створення умов, які б забезпечували усвідомлення необхідності збереження, зміцнення і відновлення здоров'я як духовно-ціннісного феномену.

У зв'язку з цим, спостерігається підвищений інтерес до оздоровчої функції фізичної культури, коли здоров'я людини розуміється як конкретний рівень рухової активності у взаємозв'язку з генетичними передумовами, енергетичним потенціалом, стилем життя. Такий підхід передбачає вирішення пріоритетної соціальної проблеми – підвищення рівня здоров'я людини засобами фізичного виховання, створення умов для задоволення потреби в заняттях фізичною культурою, орієнтація на здоровий спосіб життя.

Осмилення наявного досвіду щодо доцільності використання засобів фізичної культури і спорту у формуванні здорового способу життя людини, на нашу думку, має здійснюватись на засадах реалізації наступних положень:

- державний стандарт освітньої сфери має сприяти задоволенню потреб в досягненні оптимального стану психічного, фізичного, духовного і соціального здоров'я, освіченості щодо формування стійкої мотивації до фізичного самовдосконалення, потреби фізичного Я, орієнтованого на особистісний розвиток;

- спрямованість різноманітних засобів, методів і форм фізичної культури на комплексне розв'язання завдань розумового, трудового, екологічного, етичного, естетичного, патріотичного виховання, розвиток валеологічного світогляду на засадах світових та національних оздоровчих і спортивних традицій;

- фізичне виховання має бути важливим чинником формування ціннісного уявлення про здоров'я і здоровий спосіб життя, особистісних потреб та звичок до систематичних занять фізичними вправами;

- процес фізичного виховання має сприяти формуванню науково-освітнього світогляду про засоби фізичної культури, розвитку вмінь цілеспрямовано використовувати рухи для власного фізичного і духовного самовдосконалення.

Відтак, фізичне виховання дітей і підлітків має бути спрямоване на формування загальнолюдських гуманістичних цінностей, забезпечувати виховання творчої особистості, здатної самостійно приймати рішення та реалізовувати їх у процесі життєдіяльності. Підґрунтям авторського підходу щодо розв'язання означених проблем стало положення про те, що рухова активність є природною потребою дитячого організму, важливим стимулятором практично всіх психофізичних функцій, умовою оптимального розумового, психічного і фізичного розвитку, соціалізації учнів. Для дитини вкрай важливим є дидактична новизна і рухова стимуляція, які, по суті, й забезпечують якість навчання та темпи розвитку рухової сфери.

Практика показує, що ефективність реалізації багатofункціональних завдань фізичного виховання учнівської молоді має здійснюватись в діалектичному взаємозв'язку базового програмного матеріалу на уроках фізичної культури з різноманітними формами позакласної та позашкільної роботи. Такий взаємозв'язок буде ефективним засобом організації активного дозвілля, чинником формування фізичної культури та культури здоров'я особистості лише за умови знання педагогом теоретичних і практичних основ організації різноманітних фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів з використанням інтерактивних комунікацій та інноваційних технологій, що формують компетентності учнів про здоров'я і здоровий спосіб життя.

У зв'язку з цим, вважаємо (О. Качан, В. Пристинський, 2018)²⁸⁴, що використання в практиці фізичного виховання інтерактивних можливостей планшетного комп'ютера, смартфона, програм дистанційного керування за допомогою WI-FI, пульсометрів, пульсотаксиметрів, крокомірів, пульсоксиметрів, GPS навігації, фітнес-браслетів і трекерів

²⁸⁴ Качан О. А., Пристинський В. М. Інформаційно-комунікаційні та рухливо-пізнавальні технології у фізичному вихованні дітей і підлітків. Навчально-методичний посібник. Слов'янськ: вид-во Б. А. Маторіна, 2018. С. 43-45.

рухової активності, «розумних» годинників, динамічно керованих моделей, безконтактних сенсорних систем, 3D візуалізації, віртуальних тренажерів, сайтів і блогів, інформаційних сервісів та хмарних сховищ тощо позитивно впливатиме на вмотивованість дітей та учнівської молоді щодо занять фізичною культурою і спортом.

Так, використання Інтернету та комп'ютерних технологій дає можливість суб'єктам навчально-виховного процесу оперативного доступу до результатів успішності навчання; алгоритму виконання домашнього завдання; здійснення презентацій, анімаційних зображень; вивчення методичних матеріалів тощо. Планшетний комп'ютер вдало поєднує можливості телевізора і відеомагнітофона, що наділяє його функціями електронного носія так необхідної для вчителя методичної інформації (Табл. 1; Рис. 1).

Таблиця 1. Використання планшетного комп'ютера в навчально-виховному процесі з фізичного виховання.

Дидактичні інтерактивні можливості комунікації		
до уроку	у процесі уроку	після уроку
Підготовка наочних матеріалів.	Демонстрація відео- і фотофрагментів.	Оцінювання навчальних досягнень.
Використання ресурсів Інтернету.	Використання динамічно керованих моделей.	Перевірка домашнього завдання.
Створення динамічних моделей.	Використання тестових завдань.	Аналіз фото- і відеоматеріалів уроку.

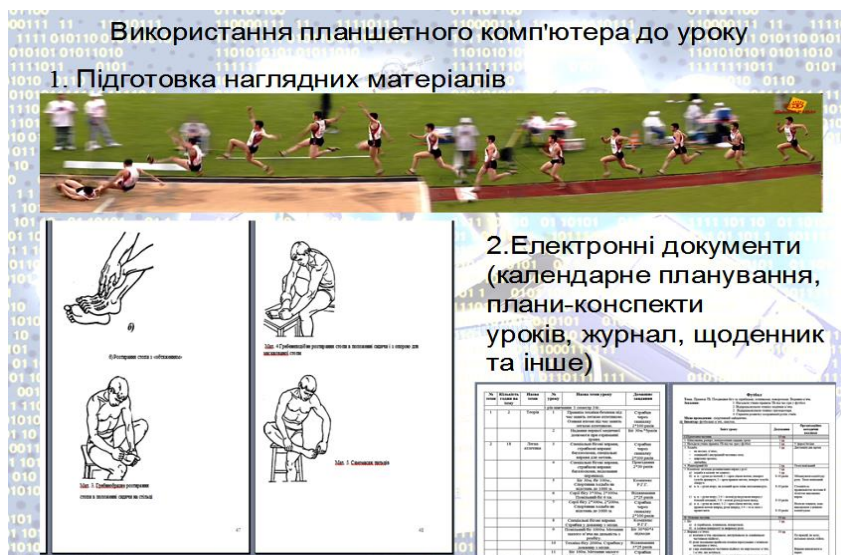

Рис. 1. Дидактичні можливості планшетного комп'ютера у забезпеченні якості організації фізкультурно-спортивної діяльності

Джерело: фото О. Качана

Під час підготовки до уроку учитель фізичної культури може забезпечити наочні матеріали, презентації, створити динамічні моделі, використати можливості спеціальних програм (наприклад, Anatronica 3D). Створення електронних планів-конспектів, завдяки своїй компактності, дозволяє вчителю більш якісно підготуватися та оперативно реагувати на різноманітні психолого-педагогічні ситуації на уроці, що оптимізує індивідуальний підхід, дозволяє інтерактивно забезпечувати реалізацію дидактичного матеріалу відповідно інтересам і запитам кожного учня (Рис. 2).

Підготовлені дидактичні матеріали використовуються під час уроку в залежності від теми. Так, при засвоєнні теоретико-методичних знань демонструються відео- та фотопрезентації, навчальні відеофільми, тестові завдання. При практичному набутті умінь і навичок доречним стає застосування медіатехнологій (техніка рухів і елементів фізичних вправ розглядаються в залежності від етапу навчання тощо).

Малюнок 3 – Використання планшетного комп'ютера до уроку.

Рис. 2. Використання планшетного комп'ютера при підготовці до уроку фізичної культури
Джерело: фото О. Качана

Застосування на уроці комп'ютерних тестів і діагностичних технологій дозволяє вчителю оперативно отримувати об'єктивну інформацію щодо рівня засвоєння навчального матеріалу і своєчасно його скоректувати. При цьому є можливість вибору складності рухового завдання для конкретного учня. Для учня важливо те, що оперативно (відразу після виконання тесту), коли інформація ще не втратила свою актуальність, маємо результат із наочним зазначенням рухових помилок, що менш ефективно, наприклад, при усному опитуванні. Ефективними є технології динамічних керованих моделей, які дозволяють у зручний спосіб проаналізувати конкретний елемент фізичної вправи або техніку виконання рухів, що підвищує якість засвоєння навчального матеріалу (Рис. 3).

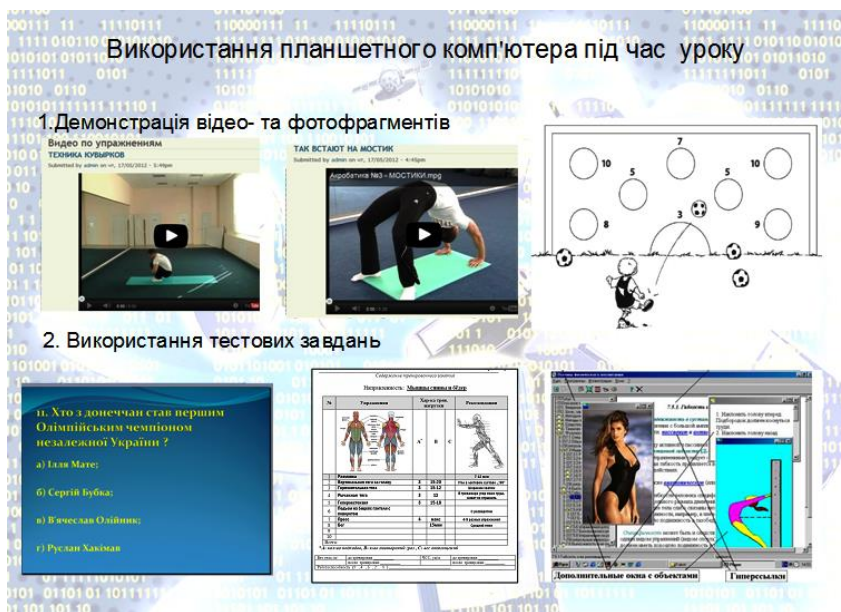
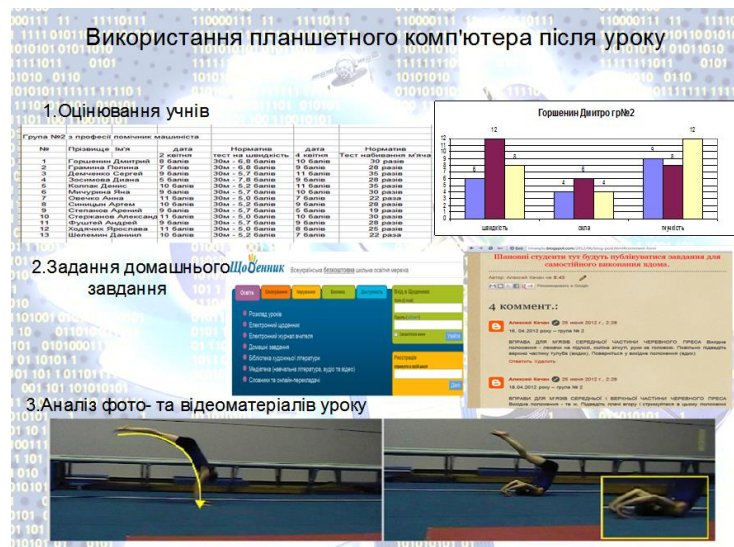

Рис. 3. Використання планшетного комп'ютера в процесі уроку фізичної культури
Джерело: фото О. Качана

У заключній частині уроку (та після закінчення уроку) вчитель здійснює підсумкове оцінювання результатів навчання, презентує домашнє завдання, використовуючи можливості всеукраїнської шкільної інтернет-мережі «Щоденник». Завдяки такої мережі учні та їх

батьки в будь-який час можуть ознайомитися не лише з навчальними досягненнями, а й програмою та алгоритмом виконання домашніх завдань тощо (Рис. 4).

*Рис. 4. Відображення оперативної інформації про перебіг процесу навчання по закінченню уроку фізичної культури
Джерело: фото О. Качана*

Відтак, інтерактивні можливості комп'ютерних технологій – це невичерпний потенціал щодо оптимізації процесу фізичного виховання дітей та учнівської молоді (забезпечення особистісно орієнтованого навчання і виховання, активізація розвитку творчих здібностей, рухових умінь і навичок, реалізація ідей “педагогіки співпраці” тощо).

На нашу думку, актуальним чинником забезпечення якості навчально-виховного процесу з фізичного виховання є використання високого дидактичного й виховного потенціалу ігрової діяльності. У зв'язку з цим, презентуємо наш досвід щодо використання інноваційних технологій здоров'язбереження (сюжетні рухливо-пізнавальні ігри, валеологічні естафети, просвітницько-інформаційні ерудит-вікторини, рухливо-пізнавальні конкурси, оздоровчо-освітні тренінги тощо) в організації фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів, які будуть доцільними як в режимі шкільного дня, так і позакласних та позашкільних формах фізичного виховання (О. Качан, В. Пристинський, 2018)²⁸⁵.

Ігри та ігрову діяльність вважають основою розвитку рухових і пізнавальних процесів у фізкультурно-оздоровчих заняттях з дітьми і підлітками, в яких яскраво виражений взаємозв'язок рухів і фізичного розвитку з проявом пізнавальних здібностей. У процесі ігрової діяльності розвивається психіка, активно функціонують пам'ять, мислення, сприйняття; дитина проявляє більше свободи, ніж у ситуації звичайного рухового завдання, більш інтенсивне відбуваються процеси засвоєння знань про навколишній світ, фізичний розвиток, розуміння здоров'я як соціальної й особистісної цінності. Ігровій діяльності характерне високе виховне й розвивальне призначення (розвиває координацію рухів, тренує пам'ять, увагу, навчає культурі спілкування, розширює світогляд, формує культуру здоров'я тощо). У грі діти виражають почуття, симпатії й антипатії один до одного та до дорослих, пізнають навколишній світ і себе, розвивають організаторські навички і самостійність, відчувають повноту життя. Гра є одним із основних видів діяльності дитини в пізнанні предметів і явищ навколишнього світу, підготовкою до навчальної та майбутньої

²⁸⁵ Качан О. А., Пристинський В. М. Інформаційно-комунікаційні та рухливо-пізнавальні технології у фізичному вихованні дітей і підлітків. Навчально-методичний посібник. Слов'янськ: вид-во Б. А. Маторіна, 2018. С. 63-65.

професійної діяльності. У грі формуються розумові здібності, фізичні якості, соціально-психологічні кондиції поведінки особистості.

Розвивальна сутність ігрової діяльності полягає в тому, що в ній важливим є не тільки результат, а й процес діяльності, емоції, що пов'язані з ігровими діями. Хоча ситуації, які дитина відображає у грі, є уявні, але почуття, пережиті нею, реальні. Така особливість ігрової діяльності має високий виховний потенціал, оскільки керуючи ходом гри, включаючи в сюжет певні ролі, педагог має змогу формувати позитивну мотивацію. У зв'язку з цим, важливим є не тільки власний досвід переживання дитиною позитивного відчуття і емоцій, а й те, що тільки завдяки переживанням виховується позитивне ставлення до діяльності.

Найбільш доступними за своєю формою та змістом, сильними за емоційним забарвленням, конкретними за постановкою завдань у регламентованих межах правил є рухливі ігри. Дитина знає, що гра – це процес, пов'язаний з приємними відчуттями, розумовими та фізичними діями. На відміну від регламентованих гімнастичних рухів, рішення рухових завдань в іграх сприяє більш ефективному формуванню початкових тактичних елементів поведінки. Гра навчає самоврядуванню, самостійності, колективізму, свідомій дисципліні, демократичному вибору лідера у відкритому змаганні, а це – передумови для виховання моральності, моральних мотивів, життєвої активності.

Серед величезного різноманіття ігрової діяльності особливої уваги, на нашу думку, заслуговують сюжетні рухливо-пізнавальні ігри. Дитина потребує організованої гри, в якій є позитивний досвід, різноманітні моделі діяльності, поведінки, спілкування, ігровий кругозір, ігровий досвід. Високий педагогічний ефект слід очікувати від ретельно спланованої й організованої форми рухової активності, коли її зміст збігається з актуальною ігровою потребою дитини. У дитини повинна залишатися можливість виразити себе в ігровій діяльності. На нашу думку, втручання педагога доцільне тільки на етапі створення умов щодо ігрової ситуації. Для молодших школярів прояв творчого “Я” вчителя, його фантазії, ігровий настрій, задоволення від гри є додатковими стимулами включитися в подібний вид рухової діяльності. Особливу роль при цьому відіграє певним чином організоване освітньо-виховне середовище, котре наповнене засобами-стимулами до гри, до здоров'я, до здорового способу життя.

Узагальнюючи досвід використання дидактичних можливостей шкільних виховних систем, побудованих на засадах феномену ігрової діяльності, ми би зауважили та тому, що найвищий рівень проникнення гри в навчально-виховну діяльність має супроводжуватись активізацією пізнавальної діяльності, розвитком творчого потенціалу особистості. У зв'язку з цим, провідним принципом запропонованих нами інноваційних технологій є активізація рухової сфери школярів завдяки дидактичних можливостей моделювання пізнавальної діяльності у процесі проведення сюжетних рухливо-пізнавальних ігор, валеологічних естафет, просвітницьких конкурсів, свят здоров'я, ерудит-вікторин про здоров'я і здоровий спосіб життя. Метою цих заходів є сприяння розвитку пізнавальних і психофізіологічних функцій, активізація рухливо-пізнавальної діяльності дітей за допомогою гри на фоні так необхідної для повноцінного розвитку рухової активності. Природна потреба в русі, рухова активність є найважливішими біологічними чинниками розвитку дитячого організму, головним стимулятором практично всіх психофізичних функцій. Руховий аналізатор займає особливе місце у розвитку функцій головного мозку, тому пізнавальні здібності значно знижуються, якщо діти позбавлені можливості вільно й активно рухатись. Для дитини вкрай важливою є дидактична новизна і рухова стимуляція.

Відтак, пропонуємо сценарій проведення освітньо-інформаційного заходу на тему **“Рухова активність і здоров'я”**, який спрямований на формування знань про здоров'я і здоровий спосіб життя, рухову активність. На нашу думку, авторський підхід є досить оригінальним та має ознаки інноваційності, так як супроводжується створенням учасниками заходу власного варіанту валео-малюнку з вивченої теми.

Пізнавальна мета. Формувати в учнів усвідомлення важливості профілактики гіподинамії. Ознайомити дітей з функціонуванням органів і систем людського організму. Виховувати відповідальне ставлення до здоров'я. Активізувати пізнавальні процеси.

Рухова мета. Навчити шикунанню та перешикуванню. Формувати навички координації рухових дій. Навчити техніці передачі та ловлі м'яча.

Обладнання та інвентар. Структурно-логічна схема гри, м'ячі.

Хід проведення заходу.

1. Організаційний компонент (перевірка навичок оптимального рухового стереотипу, знань про важливість рухової активності та її вплив на розуміння здорового способу життя).
2. Повідомлення мети, пізнавальних і рухових завдань.
3. Оформлення малюнку-схеми гри "Серце", "Серце і судини", "Нервовий імпульс" (Рис. 5).

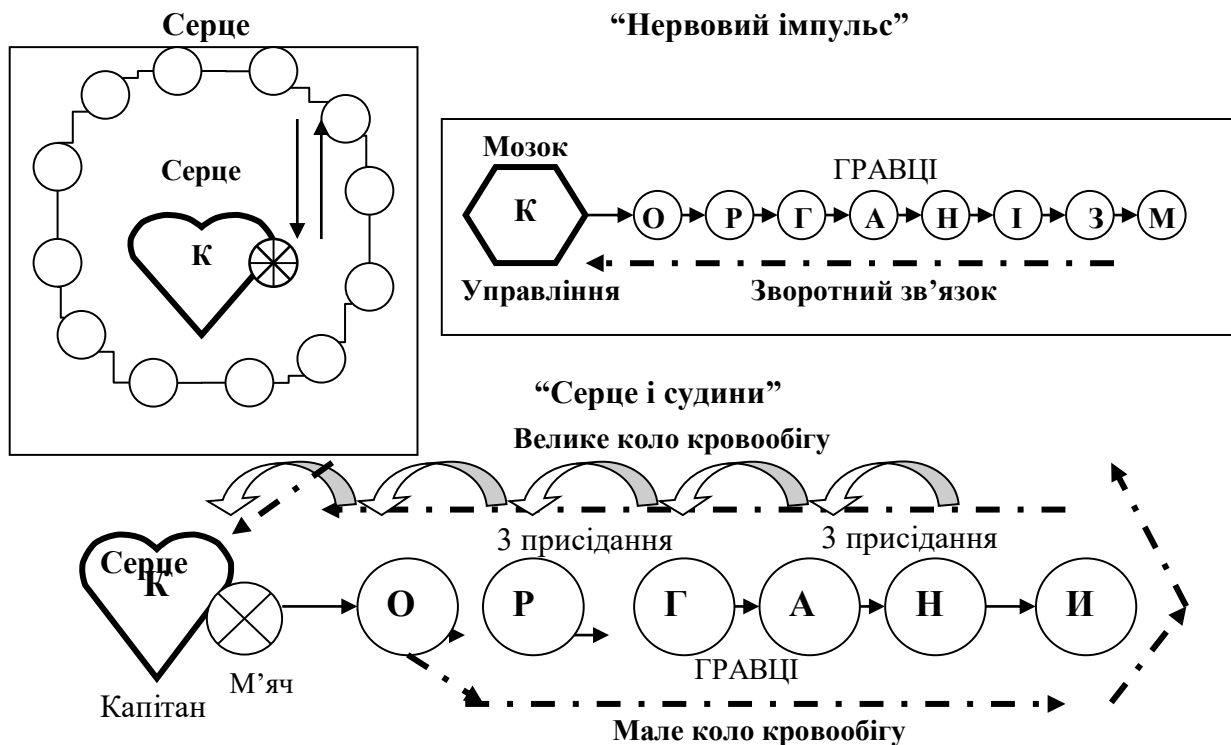

Рис. 5. Структурно-логічна схема щодо створення валео-малюнку з теми "Рухова активність і здоров'я"

Джерело: розроблено І. Макущенком

4. Додаткова дидактична інформація. Людський організм пронизаний густою мережею найтонших кровоносних судин – капілярів. Діаметр капіляра в 50 разів менше діаметра волосини людини. Загальна довжина капілярів близько 100 тис. км, що становить 2,5 довжини екватора земної кулі. Серце людини фізично не в змозі створити тиск такої сили, щоб виштовхнути кров у велику кількість капілярів. У цьому йому допомагають "периферичні серця", помічники серця – скелетна мускулатура. Чим більше працюють м'язи, тим більша кількість крові надходить в кожен клітині організму. Серце – це живий двигун, який працює і вдень, і вночі, приводячи до руху кров людського організму (за 26 секунд кров надходить до кожної клітини нашого організму).

М'язи – це головні тягачі-силачі, що приводять у рух організм. Мозок – це "комп'ютерний" центр організму, який збирає інформацію та керує функціонуванням всіх систем організму. Психічний розвиток людини відбувається завдяки діяльності головного мозку. По нервах інформація від кори головного мозку надходить в усі органи і системи. Від

злагодженого функціонування центральної нервової системи залежить стан здоров'я людини.

5. Організаційно-методичні вказівки:

- узагальнення й систематизація набутих знань, умінь і навичок;
- підведення підсумків, виставлення оцінок, балів;
- повідомлення дидактичного завдання: яскраво оформити валео-малюнок з теми;
- скласти власний варіант рухливо-пізнавальної гри.

Відтак, на підставі наведеного прикладу сценарію валеологічного заходу, маємо констатувати, що тематичні знання, уміння і навички, які засвоюються учнями (або перевіряється ступінь їх засвоєння), виступають інноваційними засобами ігрової діяльності. Адже, гра виступає метою, а знання, уміння, навички – засобами її реалізації, що, на нашу думку, є абсолютно доречним в контексті розвивального навчання і виховання: не життя (діяльність, самопізнання) заради освіти, а освіта заради життя і діяльності, самопізнання.

Таким чином, на підставі викладеного маємо зауважити, що впровадження в практику фізичного виховання дітей та учнівської молоді інноваційних технологій та інтерактивних комунікацій здоров'язбереження забезпечуватимуть перехід освіти на новий, якісний рівень, а саме: визначення інноваційної мети та змісту (методів й організаційних форм навчання, засобів і методів навчання), що сприятиме розвитку інтелектуального, творчого потенціалу, аналітичного мислення та самостійності педагогів й учнів.

Література:

1. Бех І. Д. (2003). Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. К.: Либідь. 150 с.
2. Качан О. А., Пристинський В. М. (2017). Інформаційно-комунікаційні технології фізкультурно-спортивної спрямованості в соціалізації учнівської молоді. *Навчально-методичний посібник*. Слов'янськ: вид-во Б. І. Маторіна. 160 с.
3. Качан О. А., Пристинський В. М. (2018). Інформаційно-комунікаційні та рухливо-пізнавальні технології у фізичному вихованні дітей і підлітків. *Навчально-методичний посібник*. Слов'янськ: вид-во Б. А. Маторіна. 260 с.
4. Концепція Нової української школи. URL: <http://qoo.by/2gdr>.
5. Маліка Конс, Даніель Маттер (2015). Навчання через гру. Ранній розвиток дитини на основі спорту та гри. *Посібник для практичних працівників*. Швейцарська академія розвитку. 169 с.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
7. Омельченко С. О., Пристинський В. М. (2014). Соціалізація дітей і підлітків засобами освітньо-виховної оздоровчої роботи. *Навчально-методичний посібник*. Слов'янськ: вид-во ДВНЗ «ДДПУ». 208 с.
8. Пристинський В. М., Макущенко І. В., Пристинська Т. М. [та ін.] (2006). Ігровий метод у фізичному вихованні оздоровчої і реабілітаційної спрямованості. *Посібник*. Слов'янськ; Донецьк: ДонІЗТ. 69 с.
9. Пристинский В. Н., Пристинская Т. Н., Краснолуцкий К. К. (2013). Здоровье и здоровый образ жизни школьников. Подвижно-познавательные технологии. *Монография*. Saarbrücken, Deutschland: Palmarium Academic Publishing. 145 с.

2.10. USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE TEACHING PROCESS OF NATURAL-MATHEMATICAL DISCIPLINES

2.10. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ З ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Вступ. Сучасний світ та освітній простір кожного дня змушений крокувати вперед до впровадження нових технологій та використання досконаліших комунікацій. Сучасна модернізація освіти спрямована:

- на вивчення методів та прийомів навчання,
- формування гнучкості мислення;
- на розвиток індивідуальних здібностей,
- на розвиток пізнавальної діяльності,
- підтримка зацікавленості до пізнання,
- підтримка інтересу до законів розвитку суспільства та природи, а також їх взаємодії,
- формуванні вмінь орієнтуватись, на формування стійкої самомотивації навчання,
- на формування навичок свідомої освіти впродовж життя²⁸⁶.

Виходячи з цього, провідні фахівці в галузі освіти все частіше наполягають на зміні формату взаємодії основних суб'єктів навчально-виховного процесу, що буде спрямована на формування в учнів самостійності, усвідомлення логічної послідовності дій, відповідальності та комунікабельності, з метою їх подальшого використати в реальному житті.

На основі даних німецьких вчених, людина запам'ятовує 10% під час читання, 20% – на слух, 30% – під час демонстрацій, 50-70% – при участі в дискусіях, 80% – при самостійному виявленні проблеми. Лише під час самостійних досліджень, формування проблеми та знаходженні шляхів вирішення її, людина запам'ятовує матеріал на 90%.

На основі цієї статистики впевнено можна говорити про організацію сучасного навчання виключно на активних його методах, що:

- забезпечать підвищення рівня активного мислення,
- спрямовуватимуть розумовий розвиток учня,
- систематизуватимуть накопичені знання та досвід,
- створюватимуть атмосферу напруженого пошуку,
- сприятимуть усвідомленню та закріпленню знань,
- дасть учням можливість позитивно мислити та цікавитись предметом вивчення поза межами освітнього процесу (Крячко, 2002).

При цьому використовувані активні методи навчання мають, враховуючи вікові особливості людини та основні характеристики навчального середовища, передбачати використання власного досвіду учня для організації навчальної діяльності (Крячко, 2002).

Отже, перед сучасним вчителем постає задача:

- прямувати свою роботу на розвиток творчого мислення учнів, їх саморозвиток та індивідуальну роботу, вміння використовувати свої знання на практиці, вміти будувати план дій та вирішувати проблеми;

- виявити потенціал та допомогти учню спрямувати його власну енергію на розвиток та удосконалення його особистих вмінь та навичок (Крячко, 2002).

Тому найважливішими вимогами суспільства до підготовки соціально адаптованої особистості стає формування в неї наукового світогляду, практичних знань та вмінь використовувати їх на практиці в процесі життєдіяльності²⁸⁷.

Актуальність. Формування на основі пізнавального інтересу внутрішньої мотивації особистості до саморозвитку є одним із найбільш складних питань сучасної педагогіки.

²⁸⁶ Крячко І. П. (2002): Про структуру і зміст курсу «Астрономія» для середніх навчальних закладів України. Всеукраїнська науково-практична конференція «Стратегічні проблеми формування змісту курсів фізики та астрономії в системі загальної середньої освіти», Львів, 25-27 лютого 2002 р.

²⁸⁷ Комп'ютерні технології. Режим доступу: <http://jadan1.blogspot.com/2011/01/blog-post.html>.

Нажаль сьогодні можна спостерігати, що пізнавальні інтереси стають все частіше на віддаленому плані особистісного зростання, а співпраця – виключенням із правил організації навчально-виховної роботи навчального закладу. Але ж саме вони, як свідчить історичний досвід, забезпечують реалізацію потреб особистості у творчій самореалізації.

Актуальність теми обумовлена загостренням проблеми пошуку та урізноманітнення можливостей використання ІКТ в навчально-виховному процесі у закладах освіти всіх рівнів акредитації та популяризацією дистанційної освіти.

Сучасна освіта в Україні та нова школа ставить за основу:

1. **Діяльнісний підхід** – у якому роль учня є активною, самостійною. «Я – дію!» – це відтепер девіз особи, що навчається.

2. **Педагогіку партнерства та співробітництва** – коли педагог створює можливості для того, щоб дитина в активній взаємодії прийшла до нових знань. Учитель не виконує роль основного джерела знань. Він як путівник, який дає можливість дістати знання самостійно. Його задача – стимулювання і спрямування пізнавальних інтересів учнів. Взаємодія на засадах довіри, співпраці, рівності, діалогу, поваги, підтримки, співтворчості.

3. **Інтегроване навчання**, що передбачає комплексне розуміння цінності отриманих знань, вмінь та навичок, а також свідоме формування переконань у неперервності та динамічності освіти.

4. **Дитиноцентризм**, що першочергові орієнтири ставить на здібності дитини та їх використання в активному навчальному процесі.

Реалізуючи новий зміст освіти, використовуючи нову методику викладання та створюючи сучасний навчальний простір для учнів відкриваються нові можливості. А саме:

- набувати певних знань, умінь та навичок і застосовувати їх за певних обставин.
- формувати вміння мислити, а не накопичувати певну суму знань і поглядів.
- творчо підходити до вирішення питань.
- успішно працювати у злагоді з іншими.
- спільно досягати мети.

В основі сучасного навчального процесу відтепер:

1. Активна роль учня.
2. Підтримка.
3. Повага до особистості.
4. Доброзичливе і позитивне ставлення.
5. Діалог, взаємодія, взаємоповага.
6. Свобода вибору.
7. Навчання для себе.

Виходячи із вище зазначеного вважаємо за необхідне на основі аналізу історичного досвіду розкрити важливість науково-дослідної роботи із застосуванням ІКТ у навчальному процесі, виокремити основні складові підґрунтя НДР з природничих дисциплін та довести їх раціональність і доцільність використання у досягненні мети сучасної освіти; теоретично обґрунтувати позитивні моменти використання мультимедійних технологій.

Проблема діяльнісного підходу у навчанні та його організації та основі експериментальної та дослідницької діяльності висвітлювали у працях Д. Біда²⁸⁸, С. Золотухіна, Л. Зеленська²⁸⁹, В. Микитюк²⁹⁰, О. Микитюк²⁹¹, А. Нізовцев²⁹² та багато інших

²⁸⁸ Біда Д. Д. (2005): Інтерактивні уроки фізики. – Х.: Основа, 2005. – 96 с.

²⁸⁹ Золотухіна С. Т., Зеленська Л. Д. (2007): Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу (історико-педагогічний аспект). – Х.: ХНПУ, 2007. – 185 с.

²⁹⁰ Микитюк В. О. (2003): Взаємозв'язок професійно-педагогічної майстерності викладачів і навчально-пізнавальної діяльності студентів: (історико-педагогічний аспект). Засоби навчальної та науково-дослідницької роботи: зб. наук. пр. – Х., 2003. – Вип. 19. – С. 24-26.

²⁹¹ Микитюк О. М. (2001): Становлення і розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України. – Х.: ОВС, 2001. – 255 с.

²⁹² Нізовцев А. В. (2009): Використання прийому доведення у дослідницькій роботі. Педагогічні науки – 2009. – Вип. 1. – С. 66-71. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2009_1_13.

науковців, розглядаючи окремі її аспекти, з метою застосування (реалізації) у практиці сучасних навчальних закладів.

Проблема використання новітніх інформаційних технологій у навчальному процесі досить широко вивчалась видатними педагогами, методистами та психологами: Ю. Горошко, Є. Вінниченко²⁹³, М. Друшляк, О. Семенихіна²⁹⁴, В. Ракута²⁹⁵, М. Шкіль та ін. Психологічні аспекти досліджувалися в працях В. Безпальком, В. Бондаровською, В. Зінченком та ін. Аналіз джерел дозволяє зробити висновок, що інтенсивність досліджень впровадження ІКТ в навчальних закладах постійно зростає та привертає все більше уваги з боку працівників освіти.

Основою будь-якого професійного навчання виступає наука. Науковість навчально-виховного процесу визнана педагогами-майстрами сучасності як фундамент формування особистості здатної самостійно навчатися впродовж усього життя у суспільстві, що безперервно зазнає значних змін. Для розуміння базових компонент організації свідомого навчання з використанням сучасних ІКТ важливо чітко розуміти історичне підґрунтя цього аспекту.

Друга половина XIX століття відзначалася найбільшим усвідомленням того, що категорії наука й навчальна дисципліна тісно пов'язані між собою. Період з середини 50-их – 70-ті роки видався найбільш сприятливим для розгляду в аспекті зазначеної проблеми, бо відзначився переходом від літературної до наукової творчості. Цього часу відбулося пошкваллення наукових робіт з природничих і медичних наук. Відтепер, дидактичне «втручання» науки у навчальну дисципліну полягало в обґрунтуванні співвідношення між фактами, встановленими наукою, та їх узагальненнями з урахуванням рівня підготовки особистості.

Тісний зв'язок між наукою і викладанням сприяв вдосконаленню змісту курсу та розробці нових методів навчання, що ґрунтувалися на різноманітних підходах до дослідження (експериментальних і логіко-математичних, аналогіях і модельних уявлення тощо). Саме за цих умов у нагоді ставала науково-дослідна робота, бо вона значно полегшувала труднощі з перетворення наукових знань у навчальний предмет та розуміння суті явищ, прискорювала запам'ятовування, робила навчання легким й ефективним: учні ставали самостійними дослідниками, а викладач одностороннім та порадиником, що «дихає в унісон». Упродовж такої діяльності відбувалося оволодіння цілим комплексом науково-дослідних умінь конструктивного та комунікативного характеру, а поряд із теоретичною основою – отримання практичного досвіду.

Аналіз праць видатних педагогів XIX століття дає підстави стверджувати про їх прихильність та усвідомлене розуміння необхідності й доцільності залучення особистості до науки через використання науково-дослідної роботи або її елементів у навчальному процесі.

Так, наприклад, згідно С. І. Миропольського саме під час науково-дослідної роботи відбувається поєднання теорії з практичною діяльністю, і тим самим, засвоєння теорії, як «результату вікових дослідів, що вищий за всякий досвід окремої людини». На науковому пошуку, що безперервно збагачується знаннями і, тим самим, знайомить учнів із фундаментом розвитку пізнання та сприяє усвідомленню ними цього розвитку, зосереджував увагу Є. П. Вотгал, а професор В. Михайлівський, переконував, що «... без керівництва науки, людство було б приречене ходити у темряві». Відомий дидакт І. Я. Лернер підкреслював, що дослідницький метод в освіті є обов'язковим елементом, який передбачає засвоєння творчого досвіду.

²⁹³ Горошко Ю. В., Вінниченко Є. Ф. НІТН математики і активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів. Режим доступу: <https://fi.npu.edu.ua/zbirnyk-kosn/zbirnyk-5/2009-11-27-12-10-09407>.

²⁹⁴ Семенихіна О. В., Друшляк М. Г. (2015): Обґрунтування доцільності використання програм динамічної математики як засобів комп'ютерної візуалізації математичних знань. Фізико-математична освіта. Науковий журнал. – 2015. – Випуск 3 (6). – С. 67-75.

²⁹⁵ Ракута В. М. (2008): Проблеми інформатизації шкільної освіти. Комп'ютер у школі та сім'ї, № 4, 2008 С. 3-6. Видавць: Нац. Акад. пед. наук України.

Науково-дослідна діяльність складається з кількох етапів:

1. Залучення до спостережень за дослідницькою діяльністю, що має на меті знайомство з особливостями проведення такої роботи;
2. Елементарна участь у науково-дослідній роботі, яка сприяє набуттю елементарних практичних навичок;
3. Участь у дослідженнях та обробці отриманих результатів;
4. Самостійна дослідницька діяльність під консультативно-корекційним супроводом педагога.

Зазначимо, що педагоги чітко мають усвідомлювати, що допитливість підтримується завдяки невідривному зв'язку теорії та практики, усвідомленню учнями знань та необхідності їх набуття, невідривністю науки та практичної дослідницької роботи від людської діяльності.

Наука сьогодення, як і наука минулих часів, виступає ключовим фактором у отриманні освіти, яка відповідатиме вимогам сучасного світу та розвитку суспільства, науково-дослідна діяльність вимагає від суб'єктів навчально-виховного процесу вмотивованості та підвищеної активності.

Відповідно до положень сучасної дидактики людина вважається активною, коли її видима активність поєднується з інтенсивною роботою думки, коли вона вміє користуватись різноманітними приладами, інструментами, шукає і знаходить відповіді на запитання, усвідомлює можливі шляхи пошуку цих відповідей. Тож, упродовж правильно організованої науково-дослідної роботи виховується взаємоповага, критичність мислення, наполегливість, здатність аналізувати, порівнювати, вміння слухати та чути інших, розвивається впевненість у власних силах. Спираючись на історичний досвід, дослідження та експерименти постають для сучасної науки цеглинами на яких вона будується, тому якнайширше впровадження та використання у навчальному процесі науково-дослідної роботи забезпечує міцність отримання особистістю знань, їх наступність та цілісність з урахуванням динаміки розвитку людини та її функціонування в сучасному суспільстві.

Природничі науки, з огляду на використання науково-дослідної роботи при їх вивченні, відзначаються встановленням причинно-наслідкових зв'язків між явищами, що ставало підґрунтям для розвитку наукових інтересів та виховання свідомо допитливої і свідомо відданої науці особистості; чітким дотриманням у викладанні наукового та історичного методів; виключенням односторонніх гіпотез; винайденням спільних і своєрідних особливостей, застосуванням аналізу та експерименту, як основних методів наукового дослідження; наочним представленням зв'язку між науками; цілісністю сприйняття природничо-наукової картини світу та її пізнання, що надважливо для майбутніх педагогів та фахівців з природничих дисциплін.

У вивченні природничих дисциплін науково-дослідна робота виступає найбільш потужним засобом формування міцних, цілісних та свідомих знань. За визначенням відомого фізика-теоретика Луї де Бройля, дослідник – це особистість, що «у силу свого розуму завжди зайнята відкриттям ще невідомих речей й охоче ставить під сумнів речі, що вважаються цілком установленими». За переконанням П. Каптерева: «Хто бажає почерпнути з дійсного першоджерела знання, той повинен сам спостерігати, сам усе бачити, чути й відчувати. Мудрим і розумним не можна зробитися із книг, розум і мудрість можна придбати лише через власне спостереження явищ і роздумів про них».

Історично у процесі вивчення окремих дисциплін завжди брався до уваги сучасний рівень науки та можливості засвоєння певних наукових закономірностей і теорій, що були актуальними в розглядуваний період. Особлива увага впродовж науково-дослідної діяльності зверталася на випадки, в яких причина й наслідок мінялися місцями. У процесі такої діяльності експериментатори доходили висновку, що процес розвитку явища не проходить завжди гармонійно, а характеризується певними, об'єктивно властивими кожному явищу науки, суперечностями, боротьбою протилежностей та запереченням, як невід'ємним моментом розвитку, що включає не лише відкидання застарілих рис старої якості, а й

зміцнення того позитивного, що було в ній, що практика – справжній критерій істинності, а найвищою формою узагальнення вивчених фактів є формування теорій. Впродовж дослідження дослідники доходили висновку, що часто незначні і приховані кількісні зміни призводять закономірно до змін докорінних, якісних, до «стрибків» – наростання кількості часто призводить до утворення нової якості. Основне завдання наук полягає не в тому, щоб пізнавати закони та пояснювати явища, а насамперед у тому, щоб навчитися керувачись ними, застосовувати на практиці²⁹⁶.

Прагнення сучасної людини до інформаційного суспільства, в основі якого – впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, постає життєво необхідною складовою повсякденного життя. Важливу роль вони відіграють у навчання сучасної молоді, що професійно зростатиме у суспільстві яке бурхливо прогресує.

ІКТ надають широке коло нових можливостей для якісної професійної підготовки майбутніх фахівців, в тому числі і вчителів. Для застосування ІКТ в навчальному процесі вони повинні володіти наступними загальними характеристиками: доступність, простота, надійність, низька вартість, стабільність та варіативність.

Сенс сучасної освіти не стільки дати учням глибокі знання, скільки навчити їх творчо мислити самостійно застосовувати отримані уміння та навички до розв'язування тих чи інших завдань. Ось чому для викладання слід застосовувати такі прийоми та методи, використання яких допомогло б тому, щоб учні прагнули освоїти нове та підвищити рівень зацікавленості у навчанні. Сучасні навички роботи з комп'ютером допомагають кардинально змінити процес навчання, коли учень переходить від «споживача знань» до активного дослідника: «відкривача знань». Важливо розуміти, що комп'ютеризація освіти, використання комп'ютерних технологій дозволить зробити навчання більш ефективним, якщо його застосовувати як засіб пізнання, а не передавання знань.

Сьогодні велика увага приділяється використанню комп'ютерів та інформаційних технологій для посилення наочного та експериментального компонента викладання математики, реалізації практичної орієнтації в навчанні математики на основі дидактичних можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, таких як комп'ютерна візуалізація навчальна інформація та комп'ютерні об'єкти, що вивчаються, можливість «математичного експерименту» для вивчення певних математичних закономірностей чи власних значень геометричних фігур.

Беручи до уваги закордонний та вітчизняний досвід можна стверджувати, що використання комп'ютерних програм для створення динамічних моделей при вивченні дисциплін природничо-математичного циклу розширює можливості пізнання природи у різних її аспектах. При цьому технології постають як нові інтерактивні засоби навчання, які мають певні дидактичні особливості, що дають змогу якісно змінити методи і форми навчання.

Тому в нагоді однозначно стає технологія практико-орієнтованого навчання, яка спрямована на здобування знань та формування практичного досвіду при вирішенні життєвих перешкод.

Цілі практико-орієнтованих завдань полягають у:

1. Формуванні вмінь та навичок під час вирішення завдань.
2. Використанні міжпредметних знань.
3. Розвитку практичних вмінь розв'язання задач.
4. Прагненні до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації.
5. Засвоєнні самостійної діяльності.
6. Пізнавальній діяльності під час навчального процесу.

²⁹⁶ Основні принципи навчання. Режим доступу:

https://pidruchniki.com/1228032434982/pedagogika/osnovni_printsipi_navchannya;

Роль науки в системі професійної освіти. Сутність та зміст принципу науковості. Режим доступу: studfile.net/preview/5241993/page:2/;

Характеристика принципів навчання процесі. Режим доступу: studopedia.info/9-63447.html.

7. Використанні отриманих знань у житті.

Одним із головних напрямків практико-орієнтованих технологій під час вивчення фізики та астрономії сформовані таким чином, щоб вирішувати життєві задачі, які зустрічаються в побуті та природі, з якими людина стикається кожен день (Микитюк 2001, Нізовцев 2009).

Успішність впровадження практико-орієнтованих завдань вимагає диференціації навчального процесу, як способу зацікавлення учнів до навчання, що дає змогу розвиватись кожному та заснований на елементах індивідуального підходу.

Організуюючи навчальний процес учнів, учитель пропонує для виконання посильні завдання, приділяючи їм достатню кількість часу, не втрачаючи з поля зору кращих учнів, даючи змогу їм розвиватись та навчатись з урахуванням їхніх можливостей. Таким чином, педагог має створювати умови для розвитку кожного учня у відповідності до їх індивідуального психічного розвитку, характеру та здібностей²⁹⁷.

Інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) – це цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечує високу швидкість обробки даних, ефективний пошук інформації, розповсюдження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування. Іншими словами – це технології інформатики в поєднанні з іншими, пов'язаними з нею, технологіями²⁹⁸.

В аспекті сучасного погляду на питання вивчення природничих дисциплін, зокрема фізики, як фундаментальної науки про природу варто відзначити важливість уміння вчителя майстерно, методично та дидактично виважено поєднувати використання комп'ютерних технологій та традиційних методів викладання. Отримання бажаного результату: високий рівень засвоєння фундаментальних знань з фізики та усвідомлення їх практичного застосування відповідає меті сучасної природничо-математичної освіти. Фізика, як невід'ємна складова частина сучасного науково-технічного прогресу розкриває закони природи, розширює знання людини про оточуючий світ. Тому при вивченні курсу фізики, першочергово серед природничих наук, слід впроваджувати нові, найсучасніші та ефективніші форми та засоби навчання.

Використання нових підходів до організації навчального процесу (в тому числі мультимедійних засобів):

- сприяють підтримці зацікавленості предметом вивчення,
- підтримують бажання та позитивну атмосферу,
- формують стійку мотивацію пізнавальної діяльності,
- покращують сприйняття предмета,
- сприяють запам'ятовуванню образів без надмірних зусиль,
- роблять в цілому наочнішим предмет вивчення,
- осучаснюють навчальну дисципліну.

ІКТ різних типів дають можливість доповнювати, корегувати, змінювати, повторювати деякі епізоди, що є важливим для організації індивідуального навчання, демонстрації варіативних підходів до вирішення фізичних задач та проведення «віртуальних» експериментальних досліджень та перевірки різних гіпотез стосовно особливостей перебігу фізичних явищ.

Однією з найважливіших дидактичних умов формування готовності майбутніх вчителів фізики до використання засобів ІКТ у професійній педагогічній діяльності, зокрема її практичної складової, є систематичне методично виправдане використання інформаційних технологій під час вивчення фахово-орієнтованих дисциплін з комплексним використанням засобів ІКТ як елементів інноватики на кожному етапі навчання фізики у закладах вищої освіти.

²⁹⁷ Комп'ютерні технології. Режим доступу: <http://jadan1.blogspot.com/2011/01/blog-post.html>.

²⁹⁸ Сумина Г. А., Ушакова Н. Ю. (2007): Использование мультимедийных технологий в учебном процессе вуза источник: Российская академия естествознания. Успехи естествознания. – 2007. – С. 34.

Сучасний вчитель має запроваджувати в закладах загальної середньої освіти нові підходи до роботи учнів з інформацією, що першочергово вимагає від нього самого переорієнтації мислення та усвідомлення принципово нових вимог до його педагогічної діяльності, яка набуватиме ознак інноваційної педагогічної діяльності, до його готовності щодо використання засобів ІКТ у професійній діяльності. Сучасний фахівець з фізики має бути готовий до практичного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі та у майбутній професійній діяльності; створення дидактично активного навчального середовища, що сприяє продуктивній навчально-пізнавальній діяльності студентів та реалізує основні принципи навчання.

Тому, у плануванні роботи з підготовки фахівців з фізики, викладачами випускових кафедр мають активно розроблятися та постійно вдосконалюватися дидактичні матеріали для лекційних, практичних, лабораторних занять та самостійної роботи студентів фахових дисциплін з використанням ІКТ для ефективнішого засвоєння студентами знань, набуття ними умінь та навичок з навчальних дисциплін та з метою демонстрації студентам можливостей поєднання традиційних та інноваційних методів навчання для інтенсифікації навчально-виховного процесу з фізики. Додатковим, але обов'язковим для виконання завданням у навчальному процесі є забезпечення психолого-педагогічної, методичної та технічно-спрямованої на ІКТ підготовки майбутніх вчителів фізики та астрономії²⁹⁹.

На сьогоднішній день у закладах вищої освіти усіх рівнів акредитації, пропонується величезна кількість нового матеріалу, у лавиноподібному потоці якого слід швидко орієнтуватися: відбирати, обробляти, використовувати. Це зумовлено стрімким науково-технічним прогресом (НТП), який неупинно розвивається у всіх галузях науки і техніки.

Невід'ємною частиною науково технічного прогресу при вивченні фізики є віртуальний фізичний експеримент. Як метод навчання він відноситься до ілюстративних методів.

Таким чином, віртуальний навчальний фізичний експеримент – це навчальний метод теоретичного пізнання; експеримент відтворений за допомогою комп'ютерних засобів з моделями фізичних об'єктів пізнання. Це дає змогу моделювати реальні умови перебігу фізичних явищ і процесів, які при цьому ідеалізуються³⁰⁰.

Характерною особливістю віртуального фізичного експерименту є те, що він як педагогічна система включає в себе спільну чуттєво-предметну діяльність викладача й студента з віртуальними фізичними об'єктами. Ця діяльність здійснюється поступово, у особливим чином створених умовах з використанням спеціального обладнання, внаслідок чого виконуються досліди та лабораторні роботи, пов'язані із спостереженнями, що дозволяють якісно оцінювати об'єкти, а також досліди, під час яких виконуються вимірювання, що дозволяють кількісно оцінювати досліджувані характеристики явища і процесу.

Моделювання явища та його візуалізація, що забезпечується завдяки ІКТ дозволяє особистості краще осягнути його суть заглиблюючись у «світ досліджуваного явища», усвідомити принципові його характеристики в аспекті поєднання його з іншими явищами та вдало інтерпретувати на основі фундаментальних законів і закономірностей природи. Слід зазначити, що у просторі моделей оснащеному можливостями безпосереднього маніпулювання об'єктами долається додатковий бар'єр просторової наочності, що є великою перешкодою для значної кількості осіб з гуманітарним складом розуму³⁰¹.

²⁹⁹ Стеценко А. А. Використання ІКТ в навчально-виховному процесі. Режим доступу <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-ikt-v-navchalno-vihovnomu-procesi-55148.html>;

Ткаченко А. В., Кулик Л. О. (2016): Засоби ІКТ у методичній складовій фахової підготовки майбутніх вчителів фізики в університеті. Засоби і технології сучасного навчального середовища: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Кіровоград, 27-28 травня 2016 року. / Відповідальний редактор: С. П. Величко – Кіровоград: ПП «Ексклюзив-Систем», 2016. – 148 с.

³⁰⁰ Забара О. Психолого-педагогічні особливості використання віртуального експерименту у процесі виконання фізичного практикуму. Режим доступу: phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/viewFile/649/584.

³⁰¹ Там само.

Виходячи з переорієнтації процесу здобуття загальної природничої освіти на основі експериментальної діяльності у підготовці майбутнього викладача фізики на сучасному рівні має також переважати експериментально-дослідницька діяльність. Тому, до застосованих методик його реалізації доцільно додавати можливості віртуальної візуалізації, завдяки якій досягається раціональне співвідношення абстрактної й образної інформації з акцентом на розвиток особистості завдяки реалізації творчих можливостей, що створюють позитивний емоційний вплив та максимально розкривають когнітивні й креативні якості студентів.

Це є доказом того, що на творчому й емоційному піднесенні з максимальним застосуванням образного мислення обсяг засвоєних знань збільшується набагато швидше, ніж коли їх просто нав'язувати. Надана студенту можливість маніпулювати процесами та явищами у віртуальному середовищі під час проведення лабораторного дослідження формує у нього нове осмислення змісту навчального матеріалу предмета на більш високому рівні, що сприяє якісному опануванню майбутньою професією викладача фізики³⁰².

Впровадження віртуальної візуалізації у фізичний експеримент передусім має спиратися на необхідність ефективного набуття загальних (і закладах загальної освіти) та професійних (у закладах професійної освіти) знань та свідомого їх подальшого застосування у навчальній та професійній діяльності або повсякденному житті.

Варто однак зазначити, щонавіть за умови врахування всіх позитивних складових щодо впливу ІКТ-моделей на процес набуття та усвідомлення знань, вони не мають права заважати проведенню реального фізичного експерименту або проведення спостережень та вивчення процесів перебігу реальних фізичних явищ. Тому, принципово важливими для організації різних видів фізичного експерименту із застосуванням ІКТ є врахування: доцільності заміни реального експерименту віртуальним (наявність обладнання, тривалість, безпечність, умови і т. ін.); наявності відповідного виправданого програмного забезпечення; можливості організації зв'язку віртуального та реального експериментів на етапі обробки даних та перевірки результату на достовірність.

Принципово важливим є те, що програмне забезпечення яке використовується у навчальному процесі має відповідати певним дидактичним вимогам. Основними із них, що висувуються до програмного забезпечення для вивчення природничих дисциплін та ґрунтуються на технології віртуальної реальності слід віднести наступні:

1. Інтерактивність – здатність комп'ютерних програм виконувати дії студента. Інтерактивність дає змогу студентам не тільки спостерігати фізичні явища і процеси, а й змінювати умови їх перебігу.

2. Межі сприйняття реальної дійсності – можливість за допомогою комп'ютерних програм візуалізувати абстрактні фізичні поняття, змінювати в широкому діапазоні параметри і умови навчального експерименту.

3. Зміна властивостей фізичного простору – можливість моделювати ситуації, важкодоступні для реалізації або спостерігання в умовах реального експерименту. За допомогою комп'ютерного моделювання, можна створювати об'єкти, що ідеалізуються, й умови, близькі до ідеальних моделей, що використовуються у фізиці.

Методологічна особливість організації навчально-пізнавальної діяльності на основі віртуального і реального експериментів полягає у формуванні в студентів умінь екстраполювати знання, здобуті за допомогою віртуального експерименту на реальну дійсність, а також умінь синтезувати знання, здобуті на основі реального та віртуального експериментів.

Завдяки вдалому використанню сучасних ІКТ у навчальному процесі з фізики, як основи природничих наук виявляється можливим та методично виправданим поєднання на дидактичному та технічному рівнях реального і віртуального експериментів. Таке їх комплексне використання:

³⁰² Там само.

- забезпечує створення позитивної емоційної основи сприйняття та, як наслідок, підвищує інтерес об'єктів пізнання,
- забезпечує активність процесу пізнання і глибину засвоєння теоретичного матеріалу,
- сприяє успішному перетворенню знань на переконання³⁰³.

Висновки. Незважаючи на те, що ставлення фахівців до використання віртуального експерименту з фізики, як повноцінного методу навчання природничій дисципліні не є однозначним, проведені дослідження проблеми дає право стверджувати, що він заслуговує на увагу та має місце на існуванні в системі методів навчання природничим дисциплінам. Як будь-який метод навчання він не є абсолютно досконалим та виконувати всі можливі дидактичні функції. Тим більше він не може та не має права витіснити та замінити експеримент реальний. Беручи до уваги досвід пройдеших поколінь щодо важливості та доцільності навчання на основі експерименту, а також сучасні потреби у значному розширенні експериментальних завдань різних рівнів складності та урізноманітнення мети їх застосування у навчальному процесі слід визнати, що вагому частину із усього методично виправданого переліку доцільно віддати для виконання у віртуальному фізичному середовищі. При цьому не можна сперечатися з тим, що ні який, навіть поставлений на дуже високому рівні, віртуальний експеримент самотужки не забезпечить стовідсоткового досягнення дидактичної мети та повного усвідомлення особистістю особливостей перебігу спостережуваних явищ. Однак, сама лише теоретична підготовка, тим більше, не знатна забезпечити кращого результату. Сучасний рівень навчального середовища взагалі передбачає достатньо високий відсоток самостійності особистості. Отже, сучасний віртуальний фізичний експеримент здатний навчати.

На основі вище зазначеного можна стверджувати, що віртуальний експеримент з фізики:

- є невід'ємною частиною організації дистанційного навчання, популяризація якого останнім часом набула значних масштабів та час від часу стає єдиною можливою формою організації освітнього процесу взагалі, а не лише експериментальної її частини.

- стає в нагоді за відсутності обладнання необхідного для виконання передбачених програмою експериментів.

- дозволяє провести навчальні заняття у кабінетах не пристосованих для проведення занять з фізики: у такий спосіб є можливість отримати додаткове пояснення учителя безпосередньо при виконанні роботи учнями перед монітором,

- розширює можливості проведення дослідів із використанням речовин, що є небезпечними та заборонені для використання у навчальному процесі,

- може використовуватися для попередньої підготовки (домашньої чи аудиторної) до виконання реальних лабораторних робіт або робіт фізичного практикуму, передбачених програмою,

- виконує роль додаткового або домашнього (обов'язкового) експерименту, що служить для закріплення матеріалу та кращого усвідомлення його практичної значущості,

- виступає мотиватором підтримки та розвитку самостійної творчої активності учнів, що постає у формі самостійної домашньої роботи учнів з планування додаткових лабораторних дослідів та подальшого їх моделювання на занятті за допомогою обладнання, що пропонується у віртуальній версії експерименту,

- дає можливість розширити або частково змінити спектр передбачених програмою навчальних лабораторних робіт та робіт фізичного практикуму,

- урізноманітнює практичну діяльність учнів³⁰⁴.

³⁰³ Забара О. Психолого-педагогічні особливості використання віртуального експерименту у процесі виконання фізичного практикуму.

³⁰⁴ Лимарева Ю. М., Сисоєв В. Р. (2018): Використання віртуального експерименту у навчальному процесі з фізики / Materiály XIV Mezinárodní vědecko-praktická konference , «Věda a vznik - 2018», po Pedagogické vědy. Volume 7, Praha Publishing House «Education and Science» 2018 С. 3-6. Режим доступу: is.nkzu.kz/publishings/{027C5F8C-9BBA-43DC-AF11-860A74EA216A}.pdf.

З огляду на виконання фізичного експерименту можливості віртуального експерименту, як дидактичного засобу навчання, та використання ІКТ у навчальному процесі взагалі допомагає значно урізноманітнити навчально-виховний процес у методах, формах, засобах змісті та характері.

Дослідження не є завершеним. Цікавими постають такі аспекти вивчення проблеми як формування вмінь самостійного моделювання учнями процесів, що вимагають міжпредметного пояснення, наприклад фізико-хімічних, що й становитиме перспективи подальших пошуків.

Література:

1. Баранюкова І. С., Белашапка О. Я. (2018): Використання різнорівневих задач на уроках фізики та астрономії. Збірник наукових праць фізико-математичного факультету ДДПУ. – Слов'янськ: ДДПУ, 2018. – Випуск № 8 – 204 с.

2. Біда Д. Д. (2005): Інтерактивні уроки фізики. – Х.: Основа, 2005. – 96 с.

3. Горошко Ю. В., Вінниченко Є. Ф. НІТН математики і активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів. Режим доступу: <https://fi.npu.edu.ua/zbirnyk-kosn/zbirnyk-5/2009-11-27-12-10-09407>.

4. Забара О. Психолого-педагогічні особливості використання віртуального експерименту у процесі виконання фізичного практикуму. Режим доступу: phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/viewFile/649/584.

5. Золотухіна С. Т., Зеленська Л. Д. (2007): Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу (історико-педагогічний аспект). – Х.: ХНПУ, 2007. – 185 с.

6. Комп'ютерні технології. Режим доступу: <http://jadan1.blogspot.com/2011/01/blog-post.html>.

7. Александров Ю. В., Крячко І. П., Пришляк М. П., Хоменко О. В. (2006) Концепція астрономічної освіти (12-річна школа). – Київ, 2006.

8. Крячко І. П. (2002): Про структуру і зміст курсу «Астрономія» для середніх навчальних закладів України. Всеукраїнська науково-практична конференція «Стратегічні проблеми формування змісту курсів фізики та астрономії в системі загальної середньої освіти», Львів, 25-27 лютого 2002 р.

9. Лимарева Ю. М., Сисоєв В. Р. (2018): Використання віртуального експерименту у навчальному процесі з фізики / Materiály XIV Mezinárodní vědecko-praktická konference, «Věda a vznik -2018», po Pedagogické vědy. Volume 7, Praha Publishing House «Education and Science» 2018 С. 3-6. Режим доступу: is.nkzu.kz/publishings/{027C5F8C-9BBA-43DC-AF11-860A74EA216A}.pdf.

10. Микитюк В. О. (2003): Взаємозв'язок професійно-педагогічної майстерності викладачів і навчально-пізнавальної діяльності студентів: (історико-педагогічний аспект). Засоби навчальної та науково-дослідницької роботи: зб. наук. пр. – Х., 2003. – Вип. 19. – С. 24-26.

11. Микитюк О. М. (2001): Становлення і розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України. – Х.: ОВС, 2001. – 255 с.

12. Нізовцев А. В. (2009): Використання прийому доведення у дослідницькій роботі. Педагогічні науки – 2009. – Вип. 1. – С. 66-71. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2009_1_13.

13. Основні принципи навчання. Режим доступу: https://pidruchniki.com/1228032434982/pedagogika/osnovni_printsipi_navchannya.

14. Ракута В. М. (2008): Проблеми інформатизації шкільної освіти. Комп'ютер у школі та сім'ї, № 4, 2008 С. 3-6 Видавець: Нац. Акад. пед. наук України

15. Роль науки в системі професійної освіти. Сутність та зміст принципу науковості Режим доступу: studfile.net/preview/5241993/page:2/

16. Савгира С. М. (2010): Використання ІКТ на уроках фізики. Фізика в школах України – Основа, 2010, № 18.
17. Семеніхіна О. В., Друшляк М. Г. (2015): Обґрунтування доцільності використання програм динамічної математики як засобів комп'ютерної візуалізації математичних знань. Фізико-математична освіта. Науковий журнал. – 2015. – Випуск 3 (6). – С. 67-75. Режим доступу:
https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/journals/2015-v3-6/2015_3-6-SemenikhinaDrushlyak_Scientific_journal_F.pdf.
18. Сіденко О. М. (2008): Застосування сучасних ІКТ під час проведення фізичного практикуму. Використання прикладного програмного забезпечення на уроках фізики з метою підвищення рівня навчання. Фізика в школах України. – Основа, 2008, № 4.
19. Стеценко А. А. Використання ІКТ в навчально-виховному процесі. Режим доступу <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-ikt-v-navchalno-vihovnomu-procesi-55148.html>.
20. Сумина Г. А., Ушакова Н. Ю. (2007): Использование мультимедийных технологий в учебном процессе вуза источник: Российская академия естествознания. Успехи естествознания. – 2007. – С. 34.
21. Ткаченко А. В., Кулик Л. О. (2016): Засоби ІКТ у методичній складовій фахової підготовки майбутніх вчителів фізики в університеті. Засоби і технології сучасного навчального середовища: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Кіровоград, 27-28 травня 2016 року. / Відповідальний редактор: С. П. Величко – Кіровоград: ПП «Ексклюзив-Систем», 2016. – 148 с.
22. Характеристика принципів навчання процесі. Режим доступу: studopedia.info/9-63447.html.

Part 3. MODERN TECHNOLOGIES OF TEACHING PRESCHOOL AND SCHOOL CHILDREN

3.1. INNOVATIVE APPROACHES TO THE FORMATION OF A HEALTHCARE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE MODERN PRIMARY SCHOOL

3.1. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У всіх сферах життєдіяльності українського суспільства відбуваються незворотні зміни, які вимагають нових підходів до вирішення освітніх проблем, зокрема виховання гармонійно розвиненої особистості. Це питання спонукає як науковців, так і практиків до пошуку інноваційних технологій, форм і методів освітньої діяльності, зумовлює необхідність нового бачення щодо розвитку цілісної особистості в аспекті її фізичного, інтелектуального, духовного і морального становлення.

Проблема здоров'язбереження в останні десятиліття набуває глобального масштабу. Протягом попередніх років в Україні спостерігається погіршення стану здоров'я молодших школярів. Залишається актуальною проблема збереження, формування та зміцнення здоров'я підростаючого покоління на сучасному етапі розвитку суспільства. Згідно зі статистичними даними МОЗ України за 2019 рік, найпоширенішими хворобами дітей 6-11 років є хвороби органів дихання, ендокринопатії, розлади психіки та поведінки, хвороби зору тощо.

Все вищезначене зумовлює актуалізацію наукового пошуку щодо вивчення і розробки проблеми охорони і збереження здоров'я учнів загальноосвітніх закладів України. Зважаючи на актуальність проблеми збереження здоров'я громадян України одним із пріоритетних завдань визначено формування основ здорового способу життя через освіту, створення здоров'язберігаючого освітнього середовища, становлення духовного, психічного та фізичного здоров'я особистості, формування у дітей відповідального ставлення до нього як найвищої індивідуальної та суспільної цінності³⁰⁵.

Проблема здоров'язбереження та формування здорового способу життя належить до вічних в історії людства. Теоретичним її підґрунтям є думки багатьох педагогів-класиків (В. Бехтерева, П. Каптерева, Я. Коменського, П. Лесгафта, А. Макаренка, Г. Песталоцці, М. Пирогова, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, С. Френе, Р. Штайнера та ін.), так і сучасних науковців (В. Бобрицької, Є. Вайнера, Т. Волченської, Г. Зайцева, Е. Казіна, О. Іонової, Ю. Науменка, Т. Савустьяненко, О. Савченко, Г. Серікова, С. Серікова, Л. Сущенко та ін.) стосовно того, що розв'язання проблеми забезпечення збереження й формування здоров'я дитини лежить у площині побудови навчально-виховного процесу відповідно до цілей і принципів гуманістичної освіти. Л. Аметова, М. Кисельова, А. Копитін, Л. Короткова, Л. Лебедева, Л. Хижняк, В. Черній пропонували застосувати різні види арт-терапії в навчально-виховному процесі початкової ланки освіти

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти в Україні перед педагогами та батьками постає пріоритетне завдання – «навчання людини відповідальному ставленню до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищих індивідуальних і суспільних цінностей. Це здійснюється через розвиток ефективної валеологічної освіти, повноцінне медичне обслуговування, оптимізацію режиму навчально-виховного процесу, створення екологічно сприятливого життєвого простору, залучення до фізичної культури і спорту всіх учасників навчально-виховного процесу»³⁰⁶.

Головним завданням сучасної школи є забезпечення незагрозливого, здоров'язбережувального навчально-виховного середовища, що можливе через поновлення

³⁰⁵ Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. К.: Шк. світ, 2001. 21 с.

³⁰⁶ Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. К.: Шк. світ, 2001. 21 с.

змісту навчальних програм, планів і методик проведення уроків, виховних заходів та організації проведення навчання й виховання із використанням новітніх здоров'язбережувальних технологій.

Сучасні науковці обґрунтували чимало ідей щодо розкриття змісту поняття «здоров'язбережувальне освітнє середовище» та його компонентів. Дослідник М. Смірнов стверджує, що середовище, в якому відсутні шкідливі для здоров'я учнів впливи освітнього процесу, поступово поліпшуються умови, що сприяють ефективній організації навчально-виховного процесу, необхідного для формування і збереження здоров'я учнів і педагогів, є здоров'язбережувальним»³⁰⁷.

Розглядаючи поняття «здоров'язбережувальне середовище», вважаємо слушною думку Н. Міллер про те, що здоров'язбережувальне освітнє середовище уможлиблює впровадження здоров'язбережувального навчання як взаємодії учнів і вчителя, результатом якої є засвоєння знань, умінь, навичок, способів творчої діяльності, системи цінностей і збереження здоров'я учасників освітнього процесу³⁰⁸.

А. Маджуга тлумачить термін «здоров'язбережувальне освітнє середовище» як цілеспрямовану і професійно створювану систему дидактичних умов, у якій засвоєння знань, умінь і навичок, розвиток творчого мислення і формування емоційно-ціннісного ставлення до світу (в тому числі й до свого здоров'я) відбувається в ситуаціях фізичного, емоційного, інтелектуального, соціального, духовного комфорту³⁰⁹. На думку О. Менчинської, у вирішенні проблеми збереження і зміцнення здоров'я учнів необхідно застосовувати комплексний підхід, за якого відбувається перетворення освітнього середовища на здоров'язбережувальний життєвий простір, який є єдиним ціннісним та інструментальним простором життя дитини в школі, вдома, у соціумі, наповненим навчальною, трудовою діяльністю і різнобічним спілкуванням: з однолітками, вчителями, батьками, дорослими³¹⁰. Незважаючи на різні підходи до визначення понять «освітнього простору» та «освітнього середовища» важливим для нас є акцентування у понятті «здоров'язбережувальне середовище» на діяльності та комунікації з різними суб'єктами навчально-виховного процесу.

Здоров'я молодших школярів залежить, насамперед, від умов навчання, режиму дня, харчування, рухової активності й сімейного виховання. Таким чином, основне завдання вчителя початкової школи – виховати в учнів високий рівень знань, умінь і звичок про ведення здорового способу життя, культуру здоров'я, проінформувати про види профілактико-терапевтичних засобів та методів, одним із яких є застосування на уроках у початковій школі різних видів арт-терапій: казкотерапія, ігрова, музична, кольоро-, танцювально-рухова та фототерапія.

Зіставлення понять «здоров'я», «здоров'язбереження» дозволяють дати визначення поняття «здоров'язбережувальна компетентність», під якою слід розуміти інтегральну якість особистості, яка проявляється у загальній здатності та готовності до здоров'язбережувальної діяльності, що ґрунтується на інтеграції знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень особистості, спрямованих на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення.

Таким чином, очевидно, що здоров'я – один із найважливіших показників «якості» людини і суспільства. Численні дані вітчизняних і закордонних учених підтверджують, що

³⁰⁷ Смирнов Н. К. Руководство по здоровьесберегающей педагогике. Технологии здоровьесберегающего образования. – М.: АРКТИ, 2008. С. 192.

³⁰⁸ Миллер Н. Д. Здоровьесберегающее обучение детей санаторных классов общеобразовательной школы: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Новокузнецк, 2006. 18 с.

³⁰⁹ Маджуга А. Г. Теория и практика формирования и развития валеоконативных стратегий личности в контексте здоровьесберегающего образования в современной школе. Шимкент, 2005. 386 с.

³¹⁰ Менчинская Е. А. Конструирование здоровьесберегающего процесса обучения в современной начальной школе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Омск, 2008. 29 с.

здоров'я на 50-55% залежить від умов формування ціннісного ставлення до здоров'я та діяльності спрямованої на його збереження. Міжнародний досвід підтверджує, що найбільш перспективними є програми здоров'я, націлені на контингент шкільного дитинства.

За останні роки в Україні зроблено значні кроки на шляху створення умов для формування здоров'я людини через освіту. Концепцією Нової української школи визначено необхідність розв'язання найважливіших завдань сучасної освіти, спрямованих на здоровий інтелектуальний, соціальний, фізичний розвиток особистості.

З огляду на стан здоров'я зростаючого покоління стає зрозуміло деяка обмеженість традиційної класно-урочної системи організації навчального процесу та її згубний вплив на здоров'я учнів. У зв'язку з цим актуалізується завдання пошуку ефективних освітніх технологій, в яких збереження здоров'я учнів є пріоритетним.

Як свідчить аналіз психологічно-педагогічних джерел цінність здоров'я особистості визнається на всіх рівнях вітчизняної системи освіти. Здоров'я – це складна й одночасно динамічна категорія, для якої в сучасній науці існує багато детермінант. Педагогічна свідомість під здоров'ям має на увазі достатньо широке розуміння цього поняття, що включає такі складові, як духовне, психічне, фізичне та соціальне здоров'я. Ці складові, взаємодіючи, взаємно впливаючи один на одне, інтегруючись, створюють здоров'я людини як цілісність і як цінність.

Узагальнення поглядів дослідників на сутність поняття дозволяють визначити здоров'язбереження в педагогічному аспекті як процес навчання й виховання, що не наносить прямої або опосередкованої шкоди здоров'ю учнів, створює безпечні й комфортні умови перебування дітей у школі, забезпечує індивідуальну освітню траєкторію дитини, запобігання стресів, перевантаження, втоми вихованців і тим самим сприяє збереженню й зміцненню здоров'я школярів.

Забезпечення здоров'язбереження учнів у процесі навчання й виховання вимагає розв'язання комплексу завдань, що торкаються як матеріального, кадрового забезпечення, так і організаційно-змістового наповнення й стосуються змін змісту освіти та форм і методів її здійснення.

Відтак, провідне місце у проблемі здоров'язбереження молодого покоління відводиться, перш за все, вчителю, який володіє сучасними педагогічними знаннями, постійно взаємодіє з учнями, їхніми батьками, медичними працівниками та шкільними психологами, планує й організовує свою діяльність з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів педагогічного процесу. І особливе значення у цьому процесі має початкова ланка навчання, оскільки саме цей період вікового розвитку дитини має виключне значення як для формування функціональних резервів здоров'я особистості, так і становлення рис особистості і характеру, засвоєння основ знань щодо формування здорового способу життя.

Дослідники у галузі здоров'язбереження стверджують, що саме учитель, педагог може зробити для здоров'я сучасного учня більше, ніж лікар. Однак з цього не слідує, що педагог повинен виконувати обов'язки медичного працівника. Учитель має працювати таким чином, щоб навчання дітей у школі не шкодило здоров'ю школярів.

Зазначимо, що здоров'язберігаюча діяльність в школі потребує створення єдиного здоров'язберігаючого простору, що забезпечує розвиток особистості з урахуванням фізіологічних та інтелектуальних особливостей, задоволення її потреб і можливостей. Для цього необхідною умовою виступає спеціальна підготовка вчителя до відповідної діяльності, оволодіння ним здоров'язберігаючими технологіями.

Вважаємо слушними думки Т. Бережної і Н. Карленко, що для організації здоров'язбережувальної діяльності в закладі початкової освіти слід виробити стратегію формування оптимального здоров'язбережувального середовища, організації навчання з метою збереження і зміцнення здоров'я учнів та досягнення вищої успішності навчання. Вона має включати такі аспекти:

- вивчення інфраструктури навчального закладу, навчального, навчально-методичного та кадрового забезпечення (це дасть можливість визначити умови організації здоров'язбережувальної діяльності навчального закладу);
- проведення моніторингу здоров'я дітей: фізичного, психічного, соціального;
- організація здоров'язбережувального навчально-виховного процесу (унормування навчального навантаження, забезпечення профілактики стомлюваності учнів; впровадження оптимального рухового режиму дітей з огляду на їхні вікові особливості);
- діагностика й корекція та попередження захворювань; проведення профілактики захворювань;
- упровадження здоров'язбережувальних технологій (залучення дітей до ігрової діяльності, ритмічних вправ, фізкультхвилинок, кінезіотерапії);
- оздоровчу роботу в закладі спрямовували за такими напрямками: первинна профілактика (забезпечення дотримання санітарно-гігієнічних норм у школі); вторинна профілактика (корекція вже наявних відхилень у стані здоров'я дітей); валеологізація навчально-виховного процесу (проведення Днів здоров'я, фізкультурно-оздоровчих заходів, класних виховних годин, лекцій, зустрічей із медичними працівниками, оформлення стендів, стіннівок, дотримання режиму праці й відпочинку, консультативна допомога учням, батькам, вчителям);
- забезпечення розвитку матеріально-технічної бази у закладі освіти; дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил, що гарантують зміцнення здоров'я учнів (світловий і тепловий режими, вентиляція); дотримання норм пожежної безпеки; нормування навчального навантаження, обсягу домашніх завдань; створення комфортної атмосфери у взаєминах між учителями, учнями й батьками; формування й удосконалення системи медичного контролю та обслуговування у навчальному закладі (спільно з медичними установами); створення системи фізичного виховання й спортивно-масової роботи; забезпечення закладу фахівцями (медичними працівниками, практичним психологом, соціальним педагогом);
- залучення батьківської громадськості, органів місцевого самоврядування, громадських організацій до створення здоров'язбережувального освітнього середовища у навчальному закладі³¹¹.

Інновації процесу впровадження здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів включає низку складових, однією з яких є арт-терапія. Уперше термін «арт-терапія» з'явився в кінці 30-х – на початку 40-х років минулого століття. Засновником «арт-терапії» вважають англійського вченого А. Хіла, який започаткував Британську школу арт-терапії. У нашій країні це поняття використовується зовсім недавно. На думку А. Копитіної, це поняття можна трактувати як «лікування, засноване на заняттях художньою (образотворчою) творчістю...»³¹².

Однак, у практичній діяльності вчителів початкових класів арт-терапію використовують як засіб психічної гармонізації і всебічного розвитку школяра на шляху до вирішення поставленої здоров'язбережувальної проблеми під час проведення уроків. Різноманітність форм арт-терапії дозволяє використовувати її на різних етапах уроку: актуалізація базових знань молодших школярів; вивчення нового матеріалу; закріплення здобутих знань, умінь і навичок; під час проведення фізкультхвилинки тощо.

Незважаючи на різноманітність використання педагогами початкової школи різних видів арт-терапії, нашу увагу привернули: казкотерапія, ігрова та музична терапія з упровадженням їх на уроках «Основ здоров'я», як спосіб постійної мотивації учнів до ведення здорового способу життя й безпечної життєдіяльності. Казкотерапія – це процес установа зв'язків між казковими подіями й поведінкою дитини в реальному житті, процес переносу казкових символів у реальність. Основним завданням застосування

³¹¹ Бережна Т., Карпенко Н. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії. Рідна школа. Київ, 2017. С. 96-99.

³¹² Лебедева Л. Д. Арт-терапия в педагогике. Педагогика. 2000. № 9. С. 29.

казкотерапії є: моделювання конкретних життєвих ситуацій, їх інсценізація; обговорення поведінки персонажів; виокремлення позитивних і негативних рис характеру казкових героїв, яке спрямовано на підвищення ефективності практичної діяльності учнів. Зміст текстів казок сприяє збагаченню словникового запасу школярів, розвитку пам'яті та створенню здоров'язбережувального й безпечного середовища на уроці. Ігрова терапія є однією з найефективніших форм роботи з дітьми, яка допомагає зацікавити та спонукати їх до вивчення й засвоєння нового матеріалу.

Також практикують проведення уроків та заходів на свіжому повітрі з метою загартовування та проведення рольових і рухливих ігор у максимально наближених до шкільного середовища умовах. На всіх уроках учителі використовують такий метод здоров'язбережувальної технології, як музикотерапія. Даний метод поєднують із гімнастикою для очей, пальчиковою гімнастикою, точковим масажем, активними руховими фізкультхвилинками, дихальною гімнастикою О. Стрельникової, які супроводжуються відповідною музичною композицією, танцювальними рухами, віршами й відеофайлами. Дихальна гімнастика О. Стрельникової впливає на підвищення рухової активності тіла молодших школярів, активізує м'язовий апарат діафрагми та грудної клітки, тренує й відновлює порушені функції, забезпечує діафрагмальну вентиляцію легень із одночасним масувальним впливом мускулатури органів черевної порожнини та їхніх клапанних апаратів, ліквідує венозне повнокров'я органів грудної й черевної порожнин, коригує та нормалізує крово- і лімфообіг у клітинах і тканинах організму, відновлює та стимулює порушені обмінні процеси; нормалізує процеси збудження-гальмування кори головного мозку й підкоркових структур, їх біоелектричну активність, природну корекцію різних патологічних порушень у діяльності органів та систем і поновлює нормальне функціонування організму в цілому. Її рекомендують здійснювати в середині або наприкінці уроку.

Одним із цікавих та дієвих методів здоров'язбережувальної технології є аромотерапія, що допомагає стимулювати мозкову діяльність дітей, сконцентрувати їхню увагу та провести профілактику захворювань. Діти молодшого шкільного віку швидко втомлюються і втрачають зосередженість, тому досвідчені педагоги використовують стимулювальні й тонізуючі ефірні масла, які покращають пам'ять та увагу: грейпфрут, розмарин, лимон тощо.

До особливостей роботи вчителя початкової школи із здоров'язбереження учнів належить необхідність володіння вчителем комплексом здоров'язбережувальних компетентностей та технологій, за допомогою яких у молодшого школяра закладається фундамент основ збереження життя та зміцнення здоров'я, учні оволодівають необхідними знаннями, навичками та життєвими компетентностями, методикою забезпечення здорового способу життя.

Отже, здоров'язбережувальне освітнє середовище це освітній простір, де навчально-виховний процес переведено в режим постійного розвитку, впроваджуються ідеї успішного навчання і здоров'язбереження, що супроводжується введенням нових навчальних методик, інноваційних педагогічних технологій. Це модернізація шляхом використання інноваційних методик та технологій проектної діяльності, ІКТ, оздоровчих та здоров'язбережувальних технологій: дихальна гімнастика, методи ейдетики, арт-терапії, казкотерапії, музикотерапії, танцювальної терапії, фізкультхвилинки, кінезіотерапія, динамічні перерви, лікувальної фізкультури, рухливі ігри. А використання в цьому процесі інноваційних підходів значно підвищує якість навчання, доцільно й ефективно використовує внутрішні потенційні ресурси молодших школярів і збагачує їх знання про ведення здорового способу життя. Це педагогічний пошук, який забезпечить інноваційний поступ закладу початкової освіти, особистісний розвиток усіх суб'єктів освітнього процесу та дасть змогу реалізувати найвагомішу місію сучасної української освіти – здоров'язбереження.

Література:

1. Антонова О. Є. Здоров'язбереження учнів початкової школи як засіб досягнення сталого розвитку держави // Сталый розвиток: проблеми та перспективи: зб. наук. праць / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 232-241.
2. Бережна Т., Карпенко Н. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії. Рідна школа. Київ, 2017. С. 96-99.
3. Єфімова В. М. Підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності: теорія та методика: [монографія]. Сімферополь: Сонат, 2011. 442 с.
4. Живицька Л. Використання казокотерапії в роботі з молодшими школярами // Валеологічна освіта в навчальних закладах України : стан, напрямки й перспективи розвитку. Кіровоград: КДПУ імені Володимира Винниченка. 2006. 296 с.
5. Загальнодержавна програма «Здоров'я – 2020: український вимір» // [Електронний ресурс]. www.moz.gov.ua.
6. Маджуга А. Г. Теория и практика формирования и развития валеоконативных стратегий личности в контексте здоровьесоздающего образования в современной школе. Шимкент, 2005. 386 с.
7. Менчинская Е. А. Конструирование здоровьесберегающего процесса обучения в современной начальной школе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Омск, 2008. 29 с.
8. Миллер Н. Д. Здоровьесберегающее обучение детей санаторных классов общеобразовательной школы: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Новокузнецк, 2006. 18 с.
9. Лебедева Л. Д. Арт-терапия в педагогике. Педагогика. 2000. № 9. С. 27-34.
10. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. К.: Шк. світ, 2001. 21 с.
11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки // [Електронний ресурс]. – ministry@mon.gov.ua.
12. Смирнов Н. К. Руководство по здоровьесберегающей педагогике. Технологии здоровьесберегающего образования. – М.: АРКТИ, 2008. 288 с.

References:

1. Antonova O. Ye. Zdorov'yazberezhennya uchniv pochatkovoyi shkoly yak zasib dosyahnennya staloho rozvytku derzhavy // Stalyy rozvytok: problemy ta perspektyvy: zb. nauk. prats' / za red. O. A. Dubasenyuk. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU im. I. Franka, 2013. S. 232-241.
2. Berezhna T., Karpenko N. Formuvannya zdorov'yazberezhual'noho osvith'oho seredovyshcha: obgruntuvannya stratehiyi. Ridna shkola. Kyiv, 2017. S. 96-99.
3. Yefimova V. M. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv pryrodnychychk dystsyplin do vykorystannya zdorov'yazberezhual'nykh tekhnolohiy u profesiyniy diyal'nosti: teoriya ta metodyka: [monohrafiya]. Simferopol': Sonat, 2011. 442 s.
4. Zhyvyts'ka L. Vykorystannya kazkoterapiyi v roboti z molodshymy shkolyaramy // Valeolohichna osvita v navchal'nykh zakladakh Ukrayiny: stan, napryamky y perspektyvy rozvytku. Kirovohrad: KDPU imeni Volodymyra Vynnychenka. 2006. 296 s.
5. Zahal'noderzhavna prohrama «Zdorov'ya – 2020: ukrayins'kyu vymir» // [Elektronnyy resurs]. www.moz.gov.ua.
6. Madzhuga A. G. Teoriya i praktika formirovaniya i razvitiya valeokonativnykh strategiyy lichnosti v kontekste zdorov'yetyvoryashchego obrazovaniya v sovremennoy shkole. Shimkent, 2005. 386 s.
7. Menchinskaya Ye. A. Konstruirovaniye zdorov'yeberegayushchego protsessa obucheniya v sovremennoy nachal'noy shkole: avtoref. diss. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Obshchaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya». Omsk, 2008. 29 s.

8. Miller N. D. Zdorov'yesberegayushcheye obucheniye detey sanatornykh klassov obshcheobrazovatel'noy shkoly: avtoref. d iss. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Obshchaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya». Novokuznetsk, 2006. 18 s.
9. Lebedeva L. D. Art-terapiya v pedagogike. Pedagogika. 2000. № 9. S. 27-34.
10. Natsional'na doktryna rozvytku osvity Ukrayiny u KHKHI st. K.: Shk. svit, 2001. 21 s.
11. Natsional'na stratehiya rozvytku osvity v Ukrayini na 2012-2021 roky // [Elektronnyy resurs]. – ministry@mon.gov.ua (data zvernennya: 30. 05. 2020).
12. Smirnov N. K. Rukovodstvo po zdorov'yesberegayushchey pedagogike. Tekhnologii zdorov'yesberegayushchego obrazovaniya. – M.: ARKTI, 2008. 288 s.

3.2. THE RELEVANCE OF THE FORMATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF STUDENTS IN THE INFORMATION SOCIETY

3.2. АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Законом України «Про освіту» визначено мету загальної середньої освіти – всебічний розвиток людини як особистості як найвищої цінності суспільства. Нова школа має стати плацдармом такого розвитку, простором для навчання, спілкування, взаємодії, спільної діяльності учнів, вчителів та місцевої громади.

Нова українська школа – реформа загальної середньої освіти, що впроваджується в Україні, – співзвучна ключовим світовим тенденціям: особистісно орієнтована освіта, дитиноцентризм, компетентісний та діяльнісний підходи, педагогіка партнерства. Ці принципи мають знайти відображення у формуванні освітнього середовища та освітнього простору українських шкіл.

Освіта XXI століття має випереджальний характер, тобто націлена у майбутнє, на розв'язання проблем нового століття, розвиток ключових компетентностей учнів, формування у них нових способів мислення та діяльності. У структурі освіти посилюється роль і значення засвоєння різноманітних способів діяльності, підвищення їхньої технологічності, створення умов для соціальної активності, дослідницької діяльності. Отже, перед педагогами стоїть важливе завдання – виховати та підготувати молодь, спроможну активно включитися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, який пов'язаний з глобальним інформаційним потоком.

Освітній простір у сучасних дослідженнях розглядають як цілісну й динамічну систему, складне багаторівневе і багатофункціональне утворення, що в рамках єдиних базових стандартів забезпечує взаємозалежність та взаємодію усіх складових, і як складну ієрархічну структуру, піраміду просторів різних рівнів: глобального, континентального, окремої країни та регіону, локального (окремого закладу освіти), сімейного, особистісного.

Формування інформаційної культури населення вважається стратегічним та пріоритетним напрямком інноваційної діяльності та державної політики в Україні. Безперечно, визначальне значення в цьому має освіта як процес і результат засвоєння знань, розвитку і формування життєвих компетентностей.³¹³

Реалізація інноваційної політики неможлива без створення Нової української школи, яка б готувала всебічно розвинену творчу особистість, створювала умови для її повноцінного інтелектуального, духовного та фізичного розвитку.

Інформаційна освітня діяльність – це процес внесення якісно нових елементів в освіту, що характеризується вищим ступенем творчої активності учасників освітнього процесу, результатом діяльності яких є створення нових технологій, формування нового світогляду вчителя та всебічно розвиненого учня.

На основі ключових компетентностей, які має набути учень початкової школи, сформоване поняття компетентісного підходу до навчання. Його враховують при визначенні вимог до обов'язкових результатів освіти учня Нової української школи

У педагогічних дослідженнях поняття «інформаційна компетентність» трактується як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань та практичних умінь в галузі інноваційних технологій³¹⁴; нова грамотність, що охоплює уміння

³¹³ Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи; під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. 112 с.

³¹⁴ Зайцева О. Формирование информационной компетентности будущих учителей средствами инновационных технологий: дис. канд. пед. наук. Армавир, 2002. 169 с.

активної самостійної обробки інформації, прийняття принципово нових рішень в непередбачених ситуаціях з використанням технологічних засобів.³¹⁵

О. Барановська вважає, що інформаційна компетентність – це інтеграційна якість особистості, яка перетворює процеси відбору, засвоєння, перероблення, трансформації та генерації інформації в особливий тип наочно-специфічних знань, що дозволяє виробляти, приймати, прогнозувати і реалізовувати оптимальні рішення в практичній діяльності.³¹⁶

Дослідженню сутності поняття «інформаційна компетентність» на сучасному етапі присвячено дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема В. В. Акуленко, В. Ю. Бикова, О. В. Божинської, О. Б. Зайцевої, А. Є. Петухової, О. А. Сисоєвої та ін. Аналіз окреслених робіт показав, що вчені під інформаційною компетентністю розуміють «системний обсяг знань, умінь і навичок, набуття, перетворення, передачі та використання інформації у різних галузях людської діяльності для якісного використання професійних функцій».³¹⁷

На думку А. В. Хуторського, інформаційна компетентність – це компетентність у сфері інформаційно-комунікативних технологій.³¹⁸

Учений розглядає інформаційну компетентність як одну із ключових компетентностей. Завданнями її розвитку є збагачення учнів знаннями та вміннями в галузі інформатики й інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток комунікативних та інтелектуальних здібностей.

«...компетентність ... інтегративне поняття, що характеризує людину як суб'єкта, який реалізує в практичній діяльності компетенції, якими він володіє». Отже, компетенції людини виступають як її потенціальні можливості або як умова для здійснення певної діяльності, а компетентність людини визначається як співставлення кінцевого результату роботи людини з вимогами (або еталоном), що висуваються до кінцевого результату певної діяльності.³¹⁹

О. М. Шилова та М. Б. Лебедева визначають ІКТ-компетентність як здатність індивіда вирішувати навчальні, життєві, професійні задачі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

У суспільстві з'явилося нове поняття «конкурентоспроможна особистість», одна з характеристик якої – людина, яка вміє працювати з інформацією, людина, що має високий рівень інформаційної компетентності. Не випадково Концепція Нової української школи серед 10-ти ключових компетентностей виокремлює оволодіння учнями саме інформаційно-цифровою компетентністю при вивченні будь-якого предмету. Згідно з даним документом, інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене і водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Такі завдання Нової школи потребують наскрізного застосування цих технологій у різних освітніх галузях. «Запровадження ІКТ має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності».³²⁰

Найбільший обсяг знань, пов'язаних зі сферою інформаційної культури, припадає на вивчення різноманітних джерел інформації, а найбільший обсяг умінь – на освоєння способів пошуку, переробки та осмислення інформації. Тому, на нашу думку, інформаційно-

³¹⁵ Семёнов А. Роль информационных технологий в общем среднем образовании. М.: Изд-во МИПКРО, 2000. 12 с.

³¹⁶ Барановська О. Інформаційні компетентності учнів як дидактична категорія. *Біологія і хімія в школі*. 2004. № 6. С. 32-34.

³¹⁷ Прохорова С. Поняття цифрової компетентності вчителя іноземної мови у світовому освітньому просторі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 4. С. 113-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24.

³¹⁸ Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностноориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58-64.

³¹⁹ Кобильник Т. Компетентнісний підхід при вивченні «математичної інформатики» у педагогічному університеті. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2007. Вип. 2. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/emg.html>.

³²⁰ Нова Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін. / за заг. ред. М. Грищенко. URL: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/>.

технологічний компонент інформаційної культури, за обсягом знань і умінь, займає домінуюче положення серед інших компонентів.³²¹

Вперше поняття «інформаційна грамотність» було введено в 1977 році в США і використано в національній програмі вищої освіти.

ЮНЕСКО публікує дослідження з інформаційної грамотності у багатьох країнах, дивлячись на те, як інформаційна грамотність в даний час викладається, як вона відрізняється в різних спільнотах і як підвищує обізнаність. Вони також надають педагогічні засоби і програми для шкільних рад і вчителів для використання.³²²

На сьогодні не існує єдиного сталого визначення поняття «інформаційна грамотність». Воно має широкий характер, і для спеціалістів різних сфер людської діяльності його визначення може досить сильно відрізнятися. Загальне визначення інформаційної грамотності – комплексне поняття, яке має бути проаналізоване і розглянуте з різних аспектів: вивчення інформації (інформаційна культура); соціальний/навчальний (власне інформаційна грамотність); пізнавальний як вид індивідуальної компетенції (інформаційні уміння).

Сучасне уявлення про якісну освіту включає вільне володіння інформаційними технологіями.³²³

Інформаційна компетентність – здатність і вміння самостійно шукати, аналізувати, відбирати, обробляти і передавати необхідну інформацію за допомогою усних і письмових комунікативних інформаційних технологій. Іншими словами, інформаційна компетентність – це властивість особистості, що виявляється в здатності знаходити, зберігати і застосовувати інформацію в різних її видах. Важливо підкреслити, що інформаційна компетентність не обмежується тільки вмінням працювати з комп'ютером.

Невід'ємною частиною освітнього процесу є візуалізація навчальної інформації. Це одна з ефективних технологій активізації навчання – умовно-знакова.³²⁴

Сучасні малочитаючі діти схильні отримувати інформацію через картинку, образ. Психологи стверджують, що 80% сучасних школярів – візуали.³²⁵

Провідним видом пам'яті в учнів 11-16 років є образна пам'ять. Око сучасної дитини натреноване величезною кількістю відеоігор, кліпів, зображеннями в соціальних мережах. Екранна культура формує кліпове мислення молоді. Діти сприймають інформацію через короткі яскраві образи або послання. Кліпове мислення – це нове явище в епоху інформаційних технологій, у якого є плюси і мінуси. Це захисна реакція в умовах збільшення інформаційного навантаження. Це новий вектор у розвитку відносин людини з інформацією. І цю особливість дітей педагогу потрібно враховувати, брати до уваги під час освітнього процесу

Візуалізація навчальної інформації дозволяє вирішити цілий ряд педагогічних завдань: забезпечення інтенсифікації навчання, активізації навчальної і пізнавальної діяльності, формування і розвиток критичного і візуального мислення, зорового сприйняття, образного уявлення знань і навчальних дій, передачі знань і розпізнавання образів, підвищення візуальної грамотності та візуальної культури.

Поняття «інформаційна компетентність» має такі складові: вміння здійснювати пошук інформації, перетворювати її; вміння оцінити, визначити достовірність інформації; вміння

³²¹ Гендина Н., Колкова Н., Старобудова Г. Формирование информационной культуры в учебных заведениях. *Школьная библиотека*. 2001. № 6. С. 3-6.

³²² Кочарян А., Гущина Н. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі. Київ, 2011. 100 с.

³²³ Ковальчук В. Використання цифрових технологій в професійній підготовці майбутніх педагогів професійного навчання. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 березня 2019 р.). Київ: НАУ, 2019. С. 71-72.

³²⁴ Никулова Г., Подобных А. Средства визуальной коммуникации – инфографика и мета-дизайн. *Образовательные технологии и общество*. 2010. № 2. С. 369-387.

³²⁵ Заиченко А. Визуализация информации как средство формирования компетенций учащихся. URL: <http://открытыйурок.рф/статья/622463/>.

аналізувати, структурувати і систематизувати її; вміння застосовувати інформаційні та телекомунікаційні технології; вміння працювати з різними інформаційними пристроями. Перед сучасною школою постає завдання виховати особистість, здатну до постійної, розвиваючої діяльності. Така особистість зможе правильно обрати свій шлях у житті зважаючи на власні можливості; буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності. Сучасний світ ставить високі вимоги до результатів діяльності людини, конкурентоспроможною може бути лише по-справжньому компетентна особистість.

Освітнє середовище формується відповідно до підходів і практик, які визначають його функції та є його складовою. Як зазначено вище, діяльнісний підхід до сучасного освітнього процесу, викладений у реформі, інноваційне освітнє середовище сприяють активній участі учнів в їх функціонуванні і розвитку, в іншому випадку від здобувачів освіти навряд чи можна очікувати активної і свідомої участі. Суб'єкти освітнього процесу співпрацюють за новими педагогічними технологіями та інноваційними підходами, які ґрунтуються на принципах партнерства.

Взаємодія в умовах сучасного суспільства має сприяти ініціативності учня і розвивати його вміння ставити мету, шукати інформацію і шляхи її досягнення, а не споживати готові знання. Ця ознака активної особистості, яка очікує виклики суспільства та готова до безпосередньої участі в їх вирішенні, це можливість до поважного відношення педагогів і батьків до учнів як до співрозмовників та партнерів, які працюють над спільною справою.

Таким чином, отримання знань і навичок через діяльність надає можливість учню мати власний голос і власну позицію, що підвищує його залученість і зацікавленість до результатів освітнього процесу. І стимулом для цього є діалог між усіма учасниками освітнього процесу. Ця взаємодія також є важливим елементом для розвитку свідомого відношення до навчання у всіх сторін процесу. Позитивним прикладом такої взаємодії є сучасні освітні форми отримання знань: формальні, неформальні та інформальні.

Їх цінність давно підтримується дослідниками. Вони, як альтернативні підходи до освітнього процесу, закріплені в Законах України «Про освіту» і «Про загальну середню освіту» і підтримуються громадянським суспільством, але готовність до них визначає технічне оснащення всіх учасників освітнього процесу, інформаційну та методичну підготовку педагогів. Актуально створення для зацікавлених сторін необхідної консультативної, доступної бази, в якій можна отримати відповіді на питання з використанням інформаційних технологій. Потрібна національна освітня електронна платформа. Але платформа може функціонувати тільки тоді, коли вона наповнена електронними освітніми матеріалами. Питання з проблем освітнього процесу також важливі, оскільки використання цифрових інструментів має великий потенціал для розвитку і впровадження ідей інноваційної педагогіки.

Швидко зростаючі обсяги інформації, які щодня необхідно обробляти сучасному школяреві, часті її поновлення, за якими необхідно стежити, призводять до дефіциту часу, і, як наслідок, до стресів і проблем зі здоров'ям.

Одним з варіантів розв'язання проблеми є дистанційне навчання.

Дистанційна освіта – це форма отримання освіти, що представляє собою систему навчання, яка передбачає об'єднання двох етапів: етапу проектування, а саме – розробки компонентів (цілей, змісту, організаційних форм, засобів, методів, прийомів і ін.), і етапу навчання, під час якого здійснюється взаємодія вчителя і учня в спільній пізнавальній діяльності, а також учнів між собою.

Аналізуючи існуючі системи дистанційного навчання, можна виділити наступні технології: кейс-технологія, TV-технологія і мережеві технології.

При кейс-технології навчально-методичні матеріали комплектуються в спеціальний набір (кейс). Цей набір пересилається учневі поштою для самостійного вивчення. Спілкування з викладачами-консультантами може здійснюватися в створених для цих цілей

регіональних навчальних центрах, школах. До цієї групи може бути віднесена традиційна технологія заочного навчання.

TV-технологія заснована на використанні телевізійних лекцій. Дана форма дистанційного навчання може вважатися прийнятною в системі підвищення кваліфікації, підготовки і перепідготовки кадрів.

До мережевих технологій відноситься Інтернет-технологія і технології, що використовують можливості локальних і глобальних обчислювальних мереж. Дані технології мають ряд переваг перед іншими. Вони дозволяють проходити навчання за індивідуальним розкладом, маючи постійний контакт, як з викладачем, так і з іншими слухачами. Говорячи про дистанційну форму освіти, слід говорити про створення єдиного інформаційно-освітнього простору, куди слід включити всілякі електронні джерела інформації (включаючи мережеві): віртуальні бібліотеки, бази даних, консультаційні служби, електронні навчальні посібники, тощо. Таким чином, коли мова йде про дистанційне навчання слід розуміти наявність в системі вчителя, учня і інформаційного джерела.

Дистанційне навчання дозволяє продовжувати навчальний процес в умовах карантину.

Проблему організації дистанційного навчання проявила ситуація, що склалася в умовах загрози епідемії COVID-19 перед безліччю освітніх установ і в Україні, і в усьому світі. З метою запобігання епідемії в країні, згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України, введено дистанційне навчання.

Розглядаючи, педагогічні технології дистанційного навчання, ми, в першу чергу, виділимо наступні: базова лекція; навчання у співпраці (в малих групах); метод проєктів; рольові та ділові ігри; ситуаційний аналіз; дискусії, «мозкова атака»; диференціація навчання (на основі гіпертекстових технологій); дослідні, пошукові методи; портфоліо учня

У відповідь на об'єктивну вимогу часу багато навчальних закладів почали створювати дистанційні освітні програми. Однак, незважаючи на те, що практично кожна організація, що веде дистанційне навчання, декларує використання при навчанні Інтернет-технологій, на ділі нерідко з усіх можливостей Інтернету використовується тільки e-mail, а в якості навчальних матеріалів застосовуються паперові носії, аудіо- та відеокасети.

Дуже важлива при дистанційному навчанні допомога батьків, особливо для учнів початкової школи. Учні швидше за все буде потрібна допомога для адаптації до роботи онлайн, і для досягнення потрібного результату треба буде докласти всіх можливих зусиль кожної з трьох сторін, що включають учнів, вчителів та батьків.

На початку третього тисячоліття, через століття інформаційних і телекомунікаційних технологій ясно, що традиційна система освіти не відповідає вимогам часу і нових умов існування людства. Освіта - це шлях у майбутнє. Перед сучасним суспільством стоїть одна з найважливіших завдань, яка спрямована на створення нової і перспективної системи освіти, яка змогла б підготувати населення нашої планети до життя в нових умовах цивілізації.

Однак, часто не вистачає достатньої підтримки від політиків, які рідко керуються поняттям довгострокової стратегії. Не зважаючи на те, що минулого 2019 року виділено майже мільярд гривень на проведення інтернету до освітніх закладів України, це остаточно не вирішило проблему. Під час карантину критично важливим став доступ до Інтернету і наявність цифрових пристроїв вдома, де перебувають учителі та учні.

Подальша автономія закладів освіти та інтеграція їх з іншими громадськими і освітніми організаціями несуть значну користь до подальшого розвитку формального освітнього середовища з метою удосконалення навчальних програм, використання нових або комбінованих підходів до визначання рівня результатів освітнього процесу, при яких метою є не тільки оцінювати знання, а й визначити рівень сформованості компетентностей, як більш широкої перспективи для подальшого використання набутих знань і навичок.

Відповідно до теорії поколінь Вільяма Штрауса і Ніла Хоува, на зміну поколінню «Z» пришло нове – покоління «Альфа». До нього відносяться всі ті, хто народився після 2010 року. Покоління «Альфа» ще називають «дітьми смартфонів», Googlebabies і поколінням дзен. Учні з раннього віку мають справу з інформаційними джерелами. Їх

покоління сприймає цифрову інформацію на такому ж рівні, як і реальне життя. Відстань перестає для них мати те значення, яке ще мало для їхніх батьків – нове покоління не відчуватиме залежності від конкретного місця, наприклад місця народження, а буде більш прив'язане до людей і стосунків. Але розшарування суспільства на тих дітей, хто має певний культурний капітал і можливості до його досягнень і на тих, хто народився у неблагополучних родинах, тих, які рано уходять зі школи, ця нерівність стає усе більш помітною і викликає у цивілізованих суспільств занепокоєння.

Як зазначено вище, суспільство з його вимогами, інноваційне освітнє середовище, педагоги повинні сприяти розумінню учнями мети і перспектив їх власної діяльності як здобувачів освіти. Це формує поняття «свідомого навчання», тобто свідомого планування, моніторингу, оцінки, рефлексії та контролю за його результатами, навчання для власних цілей, з власною освітньою траєкторією розвитку. Це також відноситься до того, як суб'єкти освітнього процесу підходять до формування і розвитку життєвої компетентності «навчання впродовж життя», як компетентності яка забезпечує не стресове сприйняття змін, яке готує до дорослого життя майбутнього випускника.

З тим, щоб забезпечити стійкість і здатність людей адаптуватися до соціальних, економічних та інших змін, вони повинні навчитися вчитися - це обов'язкова умова для придбання всіх інших компетенцій, і встановлює фундамент для навчання протягом усього життя, постійного розвитку. Це фактичний інструмент, який дозволить досягати цілей і стати конкурентоспроможним на ринках праці в XXI столітті.

Досягнення цієї мети вважаємо за можливе через вирішення наступних завдань:

- подальший розвиток єдиного інформаційного освітнього простору;
- постійне вдосконалення рівня ІКТ-компетентності педагогів;
- формування інформаційної культури учнів, підвищення їх рівня загальноосвітньої підготовки в області сучасних інформаційних технологій (при цьому формування ІКТ-компетентності учнів реалізується через системно-діяльнісний підхід і відбувається в процесі вивчення всіх освітніх галузей як на уроках так і у позаурочній та позакласній діяльності учнів);

- підвищення рівня ІКТ-компетентності батьків;
- удосконалення засобів взаємодії із зовнішнім середовищем через єдиний інформаційний простір школи.³²⁶

Тому з раннього дитинства освітній процес повинен бути спрямований на підтримку у дітей бажання знаходити, вивчати та розробляти оптимальні засоби навчання, через проектну та інноваційну діяльність, в яких вони самі працюють з інформацією, в дусі самопізнання і уникають підходу «роби як усі» або «один розмір підходить усім». Вчитися вчитися – не єдина компетентність, яка потрібна учням як інструментарій для життя у XXI столітті. Актуальною залишається здатність до творчості, вміння вирішувати проблеми, лідерство, емпатія і вміння спілкуватися, і це лише деякі з них, які стають все більш необхідними в контексті мінливих умов життя і ринку праці. Наприклад, звіт Інституту вирішення глобальних проблем McKinsey передбачає, що запит серед роботодавців на сформовані соціальні та емоційні навички, такі як уміння вести переговори, лідерство та ініціативність піднімуться на 22% до 2030 року. Когнітивні навички також буде дуже затребувані, попит на них зросте на 30%. Ринок праці змінюється так стрімко, що багато молоді, ймовірно, буде працювати за професіями, яких ще не існує, а наявність відповідних компетенцій допоможе їм орієнтуватися та адаптуватися не тільки у професійних змінах, а і у соціальних трансформаціях.

Крім питань зайнятості, наш час вимагає компетентного підходу до взаємодії зі всім світом, участі у громадському житті на місцях, національній та полікультурній свідомості,

³²⁶ Вершинина Г. Создание единого информационного пространства образовательного учреждения. URL: festival.1september.ru/articles/568633/.

які будуються на здатності критично мислити для розуміння та поваги до соціальної та культурної різноманітності.

Освітній процес направлений на розвиток усіх життєвих компетентностей, які дозволять учню визначитися у житті і досягати необхідних цілей. Неформальна і формальна освіта, зважаючи на свою гнучкість, схильність орієнтуватися на вимоги учня та її близькість до реального життя, принесе очікувану користь суспільству. Позакласні заходи мають продемонструвати вміння допомагати учням розвивати наступні навички – такі, як вирішення проблем, командна робота та емоційна стійкість.

Дійсно, той факт, що навчальне середовище має різноманітні засоби, інформаційні джерела, воно вимагає відповідні ґрунтовні системи, що існують для формування компетенцій, розвинутих в різноманітних контекстах, щоб дати усій освіті практичну відповідність.

Це особливо стосується цифрової епохи, де більшість компетенцій набуваються не тільки в офіційній освіті а і в неофіційній, так як доступ до інформаційних технологій необмежений і інформація стала набагато доступнішою і через спілкування. Крім того, учні повинні витратити свій час для спілкування в родині, громаді, для активного відпочинку, волонтерства, під час яких вони набувають ряд «м'яких навичок».³²⁷

Інформаційно-цифрова компетентність є складовим компонентом і ключових, і предметних компетенцій, що підтверджує її значення. Отже, необхідність формування і розвитку різних видів компетентностей, зокрема інформаційно-цифрової є одним із найважливіших завдань сучасної шкільної освіти.³²⁸

Інформаційна культура є показником рівня готовності людини до діяльності в інформаційній сфері. Вона проявляється в процесі комунікації, поведінці, але важливо, щоб такий процес відбувався у соціумі. Рівень інформаційної культури людини оцінюється за етичними та естетичними нормами, стандартами інформаційної діяльності, прийнятими у суспільстві.

Література:

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи; під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. 112 с.
2. Зайцева О. Формирование информационной компетентности будущих учителей средствами инновационных технологий: дис. канд. пед. наук. Армавир, 2002. 169 с.
3. Семёнов А. Роль информационных технологий в общем среднем образовании. М.: Изд-во МИПКРО, 2000. 12 с.
4. Барановська О. Інформаційні компетентності учнів як дидактична категорія. *Біологія і хімія в школі*. 2004. № 6. С. 32-34.
5. Прохорова С. Поняття цифрової компетентності вчителя іноземної мови у світовому освітньому просторі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 4. С. 113-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24.
6. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностноориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58-64.
7. Кобильник Т. Компетентнісний підхід при вивченні «математичної інформатики» у педагогічному університеті. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2007. Вип. 2. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/emg.html>.
8. Нова Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін. / за заг. ред. М. Грищенко. URL: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/>.

³²⁷ Council recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604%2801%29>.

³²⁸ Запорожцева Ю. Інформаційно-цифрова компетентність як складник сучасного навчально-виховного процесу. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part_1/17.pdf.

9. Гендина Н., Колкова Н., Старобудова Г. Формирование информационной культуры в учебных заведениях. *Школьная библиотека*. 2001. № 6. С. 3-6.
10. Кочарян А., Гущина Н. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі. Київ, 2011. 100 с.
11. Ковальчук В. Використання цифрових технологій в професійній підготовці майбутніх педагогів професійного навчання. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 березня 2019 р.)*. Київ: НАУ, 2019. С. 71-72.
12. Никулова Г., Подобных А. Средства визуальной коммуникации – инфографика и метадизайн. *Образовательные технологии и общество*. 2010. № 2. С. 369-387.
13. Заиченко А. Визуализация информации как средство формирования компетенций учащихся. URL: <http://открытыйурок.рф/статьи/622463/>.
14. Вершинина Г. Создание единого информационного пространства образовательного учреждения. URL: festival.1september.ru/articles/568633/.
15. Council recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604%2801%29>.
16. Запорожцева Ю. Інформаційно-цифрова компетентність як складник сучасного навчально-виховного процесу. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part_1/17.pdf.

3.3. INFORMATION TECHNOLOGY AS AN EFFECTIVE MEANS OF EDUCATING PRESCHOOL CHILDREN

3.3. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Якісне оновлення сучасної дошкільної освіти визначається новою гуманістичною парадигмою, концентруючи інтерес до розвитку й саморозвитку особистості дитини. Важливим напрямком психолого-педагогічних досліджень на сучасному етапі є вивчення пізнавального розвитку дошкільнят та динаміка її зміни. Проблеми пізнавального розвитку в період дошкільного дитинства визначаються пошуком інноваційних педагогічних засобів при організації освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі.

В умовах сучасного розвитку суспільства й виробництва неможливо собі уявити світ без інформаційних ресурсів, не менш значимих, ніж матеріальні, енергетичні й трудові. Сучасний інформаційний простір вимагає від дітей володіння комп'ютером не тільки в початковій школі, а й у дошкільному дитинстві також.

На сьогодні інформаційні технології значно розширюють можливості батьків, педагогів і фахівців у сфері раннього навчання. Можливості використання сучасного комп'ютера дозволяють найбільш повно і успішно реалізувати розвиток здібностей дитини.

На думку дослідників, «можливості сучасного суспільства – це глобалізація інформаційних технологій та інфраструктури, практично необмежені обсяги передачі та зберігання інформації, все більш потужні алгоритми, що реалізують ті чи інші автоматизовані форми інтелектуальної діяльності людини, розвинені засоби візуалізації та інтуїтивні інтерфейси, зростання мобільності та мережевої культури. Більш того, що дуже істотно з точки зору такої масової сфери людської діяльності, якою є освіта, засоби інформаційно-комунікаційних технологій стають дійсно масовими, технологічно та економічно доступними»³²⁹.

На відміну від звичайних технічних засобів навчання, інформаційно-комунікаційні технології дозволяють не тільки наситити дитину великою кількістю готових, суворо відібраних, відповідним чином організованих знань, а й розвивати її інтелектуальні, творчі здібності, а також вміння самостійно здобувати нові знання, що дуже актуально в ранньому дитинстві.

Здатність комп'ютера відтворювати інформацію одночасно у вигляді тексту, графічного зображення, звуку, мови, відео, запам'ятовувати та з величезною швидкістю обробляти дані дозволяє фахівцям створювати для дітей нові засоби діяльності, які принципово відрізняються від усіх існуючих ігор та іграшок. Все це пред'являє якісно нові вимоги й до дитячого садка – першій ланці безперервної освіти, одна з головних задач якого – закласти потенціал збагаченого розвитку особистості дитини.

Інформаційні технології навчання – це технології, що використовують спеціальні технічні засоби (ЕОМ, аудіо, фото, відео). Коли комп'ютери стали широко використовуватися в процесі освіти, з'явився термін «нова інформаційна технологія навчання»³³⁰.

Під інформаційними технологіями для дошкільного закладу слід розуміти не тільки комп'ютер, але й інтерактивну дошку, мультимедійний проектор, ноутбук, а також більш звичні для всіх, але які втратили свої позиції, телевізор та відеомагнітофон. Фотоапарат, відеокамера, магнітофон, сканер та принтер теж можуть допомогти в освоєнні інформаційних технологій, збільшуючи їх можливості та роблячи цей процес більш повним.

³²⁹ Булин-Соколова Е. И. Информационно-коммуникативные технологии в системе общего образования. М.: ФГНУ ИОО, 2004. – 7,5 уч.-изд. л.

³³⁰ Белая К. Ю. Использование современных информационных технологий в ДОУ и роль воспитателя в освоении детьми начальной компьютерной грамотности. Современное дошкольное образование. 2011 г.

Сучасні інформаційні технології в дошкільній освіті дозволяють не тільки дізнаватися багато нового, але й виявити та зміцнити інтерес дітей до обговорюваної теми. Вони змінюють методи подання інформації. Інформаційні технології дозволяють створити захоплююче пізнавальне заняття. Наприклад, за допомогою мультимедійного проєктора дошкільнята можуть побачити ті предмети й явища природи, які неможливо побачити в найближчому оточенні.

Деякі дослідники підкреслюють, що говорити про нову інформаційну технологію навчання можна лише в тому випадку, якщо вона відповідає основним принципам педагогічної технології (попереднє проєктування, відтворюваність, цілісність та т.п.), вирішує завдання, які раніше не були теоретично чи практично вирішені та якщо засобом передачі інформації, тому кого навчають є комп'ютерна та інформаційна техніка.

Інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) – це широкий спектр цифрових технологій, що використовуються для створення, передачі та поширення інформації й надання послуг (комп'ютерне обладнання, програмне забезпечення, телефонні лінії, стільниковий зв'язок, електронна пошта, стільникові та супутникові технології, мережі бездротового та кабельного зв'язку, мультимедійні засоби, а також Інтернет).

Методи та прийоми застосування засобів ІКТ в процесі навчання спрямовані на формування компетенцій в галузі інформаційної діяльності дошкільнят, виховання їх інформаційної культури³³¹.

Застосування засобів ІКТ вносить певну специфіку у відомі загальнодидактичні методи навчання. Так, пояснювально-ілюстративні методи при використанні мультимедійного проєктора можуть помітно підвищувати пізнавальну активність дітей за рахунок збільшення наочності та емоційної насиченості (анімація, звук, відео та інші мультимедійні ефекти). Коли вихователь самостійно розробляє мультимедійний дидактичний матеріал, він може використовувати регіональний краєзнавчий матеріал, що підсилює виховний момент заняття.

Застосування засобів ІКТ на заняттях у дошкільній освітній організації – ефективний метод формування активізації пізнавальної діяльності, а також організації навчально-пізнавальної діяльності дошкільнят³³².

Презентація передбачає демонстрацію на великому екрані в супроводі автора та містить назви основних розділів і тез виступу, а також нерухомі й рухомі ілюстрації (фотографії, відеофільми, мультиплікації).

Використання комп'ютерної техніки робить заняття привабливим та по-справжньому сучасним, відбувається індивідуалізація навчання, контроль і підведення підсумків проходить об'єктивно та своєчасно.

Використання ІКТ в навчальному процесі має переваги. Якісно нові можливості очевидні:

- Яскраве, чітке, акуратне й кольорове зображення на екрані набагато ефектніше та якісніше ніж зображення, що виконується крейдою на дошці.
- Підвищується рівень використання наочності на заняттях.
- Відбувається економія часу, необхідного для вивчення конкретного матеріалу.
- Збільшується обсяг роботи дітей на заняттях.
- Знання зберігаються в пам'яті дітей значно довше.
- Підвищується пізнавальний інтерес і навчальна мотивація дітей.
- Поліпшується дисципліна на заняттях.

Сьогодні сучасну освіту неможливо уявити без використання інформаційних технологій. Загальновідомо, що комп'ютерні технології впроваджуються в усі сфери людської діяльності, не є винятком і освіта³³³.

³³¹ Носенко Т. І. Інформаційні технології навчання: начальний посібник. – К.: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. – 184 с.

³³² Там само.

³³³ Калаш І., Семенов А. Возможности информационных и коммуникационных технологий в дошкольном образовании. Москва: Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании, 2011. – 177 с.

Сучасні медіаресурси представляють собою масив структурованої медіа-представленої інформації, в якій задана й форма її обробки. Дитина не тільки дізнається щось нове, а й «відкриває» за допомогою представлених завдань механізм дії з інформацією (порівняння, сортування, узагальнення та класифікація)³³⁴.

У науково-методичній літературі наводяться позитивні сторони використання інформаційно-комунікаційних технологій в дошкільній освіті. Вони складаються з наступних ефектів³³⁵:

- інформаційно-комунікаційні технології сприяють взаємопов'язаному розвитку пізнавальних процесів, логічних операцій, показників та умінь (довільність, швидкість, дія за алгоритмом);
- часто орієнтовані на ефективне освоєння інформації;
- надають інформацію в звичній для сучасних дітей формі (звук, колір, дія, виразні образи);
- дозволяють моделювати абсолютно нові ситуації, демонстрація яких утруднена або неможлива іншими засобами;
- дитина відкриває свої можливості щодо даної «віртуальності» (зможу перемогти, впораюся та ін.), що важливо для формування самооцінки, рефлексивних умінь;
- у комп'ютерних іграх представлені всі структурні компоненти гри (ігрові завдання, ігровий мотив, способи та засоби вирішення задачі);
- особлива побудова програм часто дозволяє «підлаштовуватися» під реальний рівень розвитку дітей за рахунок варіантів маршрутів виконання завдань.

Аналіз освітньої практики, проведений дослідниками³³⁶ дозволив виділити наступні, які найбільш часто використовуються, можливості інформаційно-комунікаційних технологій в дошкільній освіті:

- інформаційно-комунікаційні технології застосовуються для пошуку додаткової інформації з використанням ресурсів мережі Інтернет;
- використовуються презентації та посібники під час освітньої діяльності з дітьми;
- педагоги створюють бази даних дітей своєї групи та їх батьків;
- педагоги здійснюють розробку змісту освітньої діяльності за різними напрямками з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- використовують можливості мережі Інтернет для самоосвіти;
- вихователі застосовують готові цифрові освітні ресурси в педагогічному процесі.

Інформаційно-комунікаційні технології застосовуються також в якості відеоряду (фрагменти з опер, балетів, концертів класичної музики, фрагменти мультиплікації), зорового ряду (портрети композиторів, виконавців і виконавських колективів, тематичні малюнки, репродукції творів живопису, декоративно-прикладного мистецтва, скульптури, архітектури, графіки) і аудіоряду (фонограми музичних творів). Дуже рідко використовуються творчі (інтерактивні) завдання для дітей.

В даний час інформаційно-комунікаційні технології широко використовуються в системі дошкільної освіти з метою вдосконалення управління дошкільною освітньою організацією, а також поновлення форм та методів роботи з дітьми.

Крім цього, на сторінках сучасних наукових журналів ведеться активна полеміка з приводу доцільності застосування ІКТ в дошкільній освіті. Так, на основі узагальнення наукових даних в цій області, вчені³³⁷ наводять такі суперечності та проблеми у використанні ІКТ в дошкільній освіті як:

³³⁴ Беляя К. Ю. Использование современных информационных технологий в ДОУ и роль воспитателя в освоении детьми начальной компьютерной грамотности. Современное дошкольное образование. 2011 г.

³³⁵ Там же

³³⁶ Булин-Соколова Е. И. Информационно-коммуникативные технологии в системе общего образования. М.: ФГНУ ИОО, 2004. – 7,5 уч.-изд. л.

³³⁷ Беляя К. Ю. Использование современных информационных технологий в ДОУ и роль воспитателя в освоении детьми начальной компьютерной грамотности. Современное дошкольное образование. 2011 г.

Протиріччя «ресурсного плану» – виражається у високих витратах даного напрямку та складності обладнання комп'ютерних кабінетів відповідно до нормативних вимог (щодо ступені дошкільної освіти), несформованості фонду різноманітних електронних матеріалів, розроблених з урахуванням вимог й освітніх цілей.

Протиріччя та проблеми «особистісного та професійного плану» – пов'язані з «неприйняттям» педагогів використовувати інформаційно-комунікаційні технології та свого роду негативізмом батьків, що часто викликано недостатністю знань й нерозвиненими власними вміннями взаємодії з комп'ютером.

Автори вказують також на нераціональне застосування ІКТ в дошкільній освіті або як розваги, або як дидактичний засіб, коли при самостійному створенні педагогами презентацій, з використанням неякісних матеріалів, які не відповідають принципам «естетичної гармонії».

Протиріччя та проблеми «змістовно-цільового» плану – виражені в орієнтації представлених на ринку медіапродуктів на досить широку вікову групу, перекося їх змісту в сторону творчої одноманітності, недостатньої цікавості, не адаптованості до вікових можливостей дітей³³⁸.

Аналізуючи сучасну освітню практику, вчені підкреслюють наявність зловживання ІКТ, коли об'єкти можна спостерігати безпосередньо, не виправдану інтеграцію ІКТ та інших методів, технологій, способів організації дитячої діяльності.

Слід також зазначити, що є дані наукових досліджень в області впливу ІКТ та комп'ютера на здоров'я дітей дошкільного віку.

В результаті досліджень були отримані дані про те, що тривалість ігрових занять прямо пропорційна зниженню функціонального стану центральної нервової системи та погіршення показників стану акомодативного апарату очей, що особливо небажано для дітей цього віку. Таким чином, тривалі (більше 15 хвилин) ігрові заняття за комп'ютером у дошкільнят призводять до появи ознак втоми³³⁹.

Незважаючи на цілком певний потенціал ІКТ, давні очікування переходу глобальних, національних та регіональних систем освіти на новий рівень, на жаль, часто не виправдовуються. ІКТ мають потужні інструменти для роботи з текстовою, числовою та графічною інформацією, що становить основу освітнього середовища; в поєднанні з комунікаційними технологіями та Інтернетом вони створили феноменальну за своїми можливостями всесвітню середу навчання. Але все ж, незважаючи на ці переваги, прагнення підвищити якість освіти шляхом впровадження інноваційних перетворень на основі повсюдного застосування ІКТ поки залишається нереалізованим.

Використання комп'ютерів у навчальній та позаурочній діяльності виглядає дуже природним, з точки зору дитини та є одним з ефективних способів підвищення мотивації й індивідуалізації навчання розвитку творчих здібностей та створення благополучного емоційного фону.

Сучасний світ ставить нові вимоги до сприйняття та використання інформаційно-комунікативних технологій в роботі з дітьми. Інформаційні технології відкрили нові горизонти в застосуванні принципу наочності, дозволили зробити наочний матеріал більш яскравим, незабутнім, показати процеси та явища в динаміці, що покращує засвоєння матеріалу, виховує самостійність.

Побудова освітнього процесу в умовах інформатизації суспільства має на увазі нові підходи до педагогічних умов, змісту, форм, методів та засобів навчання й виховання дітей, починаючи з дошкільного віку, в якому пріоритетна роль відводиться методично грамотному та педагогічно обґрунтованому застосуванню педагогом комп'ютерних технологій. Сьогодні

³³⁸ Чубенко Н. С. Электронное образовательное пространство в ДОУ // Мастерство педагога: от вопросов к решениям : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 21 февр. 2020 г.) / редкол.: О. Н. Широков [и др.] – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2020. – С. 148-152.

³³⁹ Грицишина Т. І. Дитина в мультимедійному просторі: санітарно-педагогічні умови організації роботи з комп'ютером. Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 3. – С. 35-37.

комп'ютерні технології можна вважати тим новим способом передачі знань, який відповідає якісно новому змісту навчання й розвитку дітей.

Заняття в дитячому садку мають свою специфіку, вони повинні бути емоційними, яскравими, із залученням великого ілюстративного матеріалу, з використанням звуко- та відеозаписів. Все це може забезпечити нам комп'ютерна техніка з її мультимедійними можливостями. При цьому комп'ютер повинен тільки доповнювати вихователя, а не замінювати його.

Застосування комп'ютерної техніки дозволяє зробити заняття привабливим й посправжньому сучасним, вирішувати пізнавальні та творчі завдання з опорою на наочність.

Практика показала, що при цьому значно зростає інтерес дітей до занять, підвищується рівень пізнавальних можливостей.

Використання нових незвичних прийомів пояснення та закріплення, тим більше в ігровій формі, підвищує мимовільну увагу дітей, допомагає розвинути довільну увагу. Можливості комп'ютера дозволяють збільшити обсяг передбачуваного для ознайомлення матеріалу. Крім того, у дошкільнят один й той же програмний матеріал повинен повторюватися багаторазово, і велике значення має різноманіття форм подачі.

Незважаючи на всі перераховані переваги, використання комп'ютерних програм вимагає уважного та усвідомленого ставлення з боку дорослих, які несуть відповідальність за процес розвитку та навчання дітей.

Визнаючи, що комп'ютер – це новий потужний засіб для розвитку дітей, необхідно пам'ятати, що використання ІКТ в дошкільних установах вимагає ретельної організації як самих занять, так і всього режиму в цілому відповідно до віку дітей та вимог санітарних правил.

Безперечно, що в сучасній освіті комп'ютер не вирішує всіх проблем, він залишається всього лише багатофункціональним технічним засобом навчання. Не менш важливі й сучасні педагогічні технології та інновації в процесі навчання, які дозволяють не просто "вкласти" в кожну дитину якийсь запас знань, але, в першу чергу, створити умови для прояву її пізнавальної активності. Інформаційні технології, в сукупності з правильно підібраними (або спроектованими) технологіями навчання, створюють необхідний рівень якості, варіативності, диференціації та індивідуалізації навчання та виховання.

Отже, використання засобів інформаційних технологій дозволяє зробити процес навчання та розвиток дітей досить простим та ефективним, звільненим від рутинної ручної роботи, відкриє нові можливості ранньої освіти.

Інформатизація освіти відкриває педагогам нові можливості для широкого впровадження в педагогічну практику нових методичних розробок, спрямованих на інтенсифікацію та реалізацію інноваційних ідей виховного, освітнього і корекційного процесів. Останнім часом інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – добрий помічник педагогам в організації виховної, освітньої та корекційної роботи.

На відміну від звичайних технічних засобів навчання, інформаційно-комунікаційні технології дозволяють не тільки наситити дитину великою кількістю готових, суворо відібраних, відповідним чином організованих знань, а й розвивати інтелектуальні, творчі здібності, й що дуже актуально в дошкільному дитинстві – вміння самостійно здобувати нові знання.

Використання інформаційних технологій в освіті дає можливість істотно збагатити, якісно оновити виховний, освітній процеси в дошкільній освітній організації і підвищити його ефективність.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності педагога дошкільного навчального закладу дозволяє впроваджувати інноваційні процеси в дошкільній освіті, максимально сприяючи підвищенню якості освіти дошкільнят.

Література:

1. Белая К. Ю. Использование современных информационных технологий в ДОУ и роль воспитателя в освоении детьми начальной компьютерной грамотности. Современное дошкольное образование. 2011 г.
2. Булин-Соколова Е. И. Информационно-коммуникативные технологии в системе общего образования. М.: ФГНУ ИОО, 2004. – 7,5 уч.-изд. л.
3. Грицишина Т. І. Дитина в мультимедійному просторі: санітарно-педагогічні умови організації роботи з комп'ютером. Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 3. – С. 35-37.
4. Калаш И., Семенов А. Возможности информационных и коммуникационных технологий в дошкольном образовании. Москва: Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании, 2011. – 177 с.
5. Носенко Т. І. Інформаційні технології навчання: начальний посібник. – К.: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. – 184 с.
6. Чубенко Н. С. Электронное образовательное пространство в ДОУ // Мастерство педагога: от вопросов к решениям : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 21 февр. 2020 г.) / редкол.: О. Н. Широков [и др.] – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2020. – С. 148-152.

3.4. CREATING A SITUATION OF SUCCESS IN THE LESSONS OF SOCIAL SCIENCE DISCIPLINES AS A MEANS OF DEVELOPING COGNITIVE CAPABILITIES OF STUDENTS

3.4. СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ НА УРОКАХ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ

Наша держава, як і вся світова співдружність, переживають болісний період змін. Проблеми виховання, освіти, розвитку молодого покоління набувають особливого значення для усього світу. Все більше популярності здобуває особистісно-орієнтована педагогіка, яка ґрунтується на гуманістичній спрямованості і має на меті вільний, творчий розвиток особистості людини. Все більше в освітньому процесі застосовується взаємодія учасників навчально-виховного процесу, визнаються прогресивними і провідними технології особистісного розвитку дитини, створення ситуації успіху. Хоча поряд з успіхами, нажаль, спостерігаються і певні недоліки.

У проєкті Концепції Розвитку Освіти на період 2015-2025 років наголошується, що протягом усього періоду існування незалежності в освітньому секторі країни накопичувалися численні проблеми. Серед них: зниження якості освіти, падіння рівня знань і умінь учнів, моральне старіння методів навчання, критичний брак передових технологій в освітньому секторі. Тому освіта має відповідати на оновлення навчально-виховного процесу, зокрема, вивченням і впровадженням сучасних технологій, нових методів навчання дітей та молоді, пов'язаними із загальними, глобалізаційними та інтеграційними процесами. У Законі України «Про освіту», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», Конвенції ООН «Про права дитини» підкреслюється необхідність створення сприятливих умов для особистісного розвитку й саморозвитку школярів, їх індивідуальних здібностей, підготовки до самостійної діяльності. Зокрема Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. наголошує, що освіта - основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний й економічний потенціал народу, зміцнює авторитет української держави на міжнародній арені³⁴⁰. Теоретично все вірно, але сьогодні вказує на те, що значна частина знань, які освоюють діти, була здобута людством 200 років тому; сучасна школа ще недостатньо розвиває здібності, необхідні для того, щоб самостійно самовизначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього, бути активними і мобільними суб'єктами на ринку праці. Соціологічні дослідження останніх років свідчать про те, що наші діти, при досить високому рівні теоретичних знань, недостатньо підготовлені до успішного дорослого життя в демократичному суспільстві, де цінується ініціативність, прагнення до самоосвіти, самостійність суджень в ухваленні рішень тощо. Важливою причиною цього є не лише те, що школа залишається просвітницькою, а також й те, що дитина, під час перебування в школі, втрачає радість навчання, пізнання нового. Велика роль у подоланні цих негативних явищ належить учителю, який має привернути інтерес учня до навчання та максимально наблизити навчальний процес до життєвих реалій.

Найважливішим відкриттям другої половини XX ст. слід вважати впровадження у педагогічну практику технології навчання й виховання успіхом. Успіх створює сильний додатковий імпульс до активної роботи, сприяє становленню гідності учня. Це засада позитивного ставлення до навчання, школи, науки, праці як такої. Отже, ситуація успіху стає фактором розвитку особистості школяра.

Народження технології «Створення ситуації успіху» було зумовлено самим життям. На те, що саме успіх підтримує інтерес дитини до навчання, вказував знаний педагог минулого К. Ушинський. Дитина, яка ніколи не пізнала радості праці у навчанні, не пережила гордості, втрачає бажання та інтерес вчитися. У своїй педагогічній діяльності А. Макаренко розробляв

³⁴⁰ Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

ідею «завтрашньої радості», а В. Сухомлинський розвинув цей прийом у створеній ним «Школі радощів». «Дати дітям радість праці, радість успіху у навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності - це перша заповідь виховання. У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні - єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися» - вважав педагог³⁴¹.

Великою популярністю в країнах Західної Європи користується педагогічна концепція французького педагога С. Френе, створення якої зумовлене незадоволенням консервативною системою навчання та відривом школи від життя. Його педагогічна система - глибоко гуманна. Її головні ознаки: обов'язкове врахування особливостей вікової психології та різноманітності здібностей і нахилів учнів, цілеспрямоване стимулювання їхньої інтелектуальної та емоційної активності. С. Френе вважав, що розумно організована вільна діяльність - найкращий спосіб навчання. На думку педагога, необхідно допомагати дитині формувати свою особистість через створення необхідної обстановки, а не через навчання та вказівки, адже, будь-яке насильство над особистістю призводить до негативних наслідків. В. Глассер - один із відомих американських учених-педагогів переконував у тому, що успіх повинен бути доступним кожній дитині. І якщо дитина навчиться досягати успіху в школі, то у неї є всі шанси на досягнення успіху у дорослому житті. Грузинський педагог-новатор, академік, видатний діяч сучасної педагогіки Ш. Амонашвілі аналізує головні чинники та методи формування у школяра бажання вчитися, дізнаватись нового та постійно вдосконалюватися: «Головною силою, яка встановлює погоду в духовному світі дитини є враження, і тому потрібно, щоб воно було добрим і звеличуючим»³⁴². Ш. Амонашвілі розробив і втілює у своїй експериментальній школі педагогіку співробітництва, особистісний підхід до дитини, оригінальні методики навчання. Він стверджував про те, що дітей треба любити всім серцем. Кожен день, кожен урок повинні бути продумані педагогом як подарунок дітям. Присилувати, підкоряти дитину своїй волі - означає не досягти бажаного результату. Ш. Амонашвілі підходить до розуміння необхідності в іншому ставленні до дитини, іншій педагогічній основі побудови навчально-виховного процесу. «Сучасна дитина приходить до школи із величезними потенційними можливостями, але щоб вони перетворилися у реальні сили, особистісні властивості, потрібен цілеспрямований педагогічний процес»³⁴³. «Вчать у тих, кого люблять», - стверджував Й. В. Гете³⁴⁴. Результати діяльності цих педагогів підводять нас до усвідомлення можливостей упровадження у навчально-виховний процес сучасної школи такої педагогічної технології, яка була б націлена саме на те, щоб викликати у дітей почуття радощів, забезпечити успіх у навчанні.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що технологія створення ситуації успіху завжди була у центрі уваги педагогів, науковців, психологів, соціологів, громадських і державних діячів. Особливою вона є і у теперішній час, коли перед системою освіти стоїть важливе завдання – продовжувати створювати найбільш сприятливі умови для розвитку високоосвіченої та активної людини, яка вмє бути гнучкою у прийнятті рішень, мобільною, конкурентоздатною. Вміння знаходити шляхи вирішення проблем - запорука успіху; вміння працювати з інформацією, використовувати її для індивідуального розвитку - вимога сучасного життя.

Відомо, що провідною формою організації навчальної діяльності в школі є урок. І як би не змінювалася тема, мета, завдання, зміст, незмінними залишаються турботи про створення

³⁴¹ Сівак А. В. Створення ситуації успіху на уроці у початковій школі. URL: irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > irbis_nbuv > cgiirbis_64 > Tvo_2016_2.

³⁴² Урок – простір де царює любов. URL: <https://naurok.com.ua/krugliy-stil-urok-prostir-de-caryue-lyubov-133506.html>.

³⁴³ Шалва Амонашвілі: Вірте в безмежні можливості своєї дитини. URL: <https://osvitoria.media/experience/shalva-amonashvili-virte-v-bezmezni-mozhlyvosti-svoyeyi-dytyny/>.

³⁴⁴ Фрази про виховання. Цитати про виховання і вихователів. URL: nikifilione.ru > frazy-o-vospitanii-citaty-o-vospitanii-i-vospitateliah.

умов для навчання, розвитку й виховання кожної дитини, атмосфери психологічного комфорту, зокрема ситуації успіху. Ситуація успіху - це суб'єктивний психологічний стан задоволення результатом. Вона досягається тоді, коли дитина сама визначає цей результат як успіх. Великою стимулюючою силою, що сприяє розвитку особистості, спонукає до співпраці у навчальному та виховному процесах, є віра педагога у позитивні властивості дитини, її сили, успішність, втілена на вербальному рівні. З педагогічної точки зору ситуація успіху - це цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. З психологічної точки зору успіх - це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прямувала в своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, сподіваннями (з рівнем домагань), або перевершив їх. З соціально-психологічної точки зору успіх - оптимальне співвідношення між очікуваннями оточуючих, особистості та результатами їх діяльності. В тих випадках, коли очікування особистості збігаються або перевершують очікування оточуючих, найбільш значних для особи, можна говорити про успіх. Таким чином, важливою для досягнення педагогічного цілепокладання вважаємо роботу із педагогічною технологією «Створення ситуації успіху».

В першу чергу, для роботи за даною технологією потрібно з'ясувати, з якою категорією дітей педагогу доведеться працювати. Виділяють наступні типи учнів за педагогічною технологією «Створення ситуації успіху»: а) «Надійні» - це школярі, які мають добрі здібності, сумлінно ставляться до своїх обов'язків, самостійні; б) «Упевнені в собі» - здібності таких учнів можуть бути і вищими, ніж у «надійних», однак система їх роботи не настільки налагоджена. Періоди успіху, злету змінюються розслабленням, спадом. Діти дуже емоційно реагують і на досягнення, і на невдачі; в) «Невпевнені» - це загалом успішні школярі, пізнавальні інтереси яких пов'язані, зазвичай, з навчанням. Вони більш-менш відповідально ставляться до справи. Головна розпізнавальна риса їх - невпевненість у своїх силах; г) категорія учнів «Зневірені» - це переважно діти, які мають непогану підготовку, здібності. Однак після відчутної коліс радості сподівань, що здійснилися, з різних причин втратили її³⁴⁵.

Навчання за технологією передбачає три етапи. Перший - «Діагностика інтелектуального фонду колективу». Його мета - виявлення школяра з групи невпевнених. Другий - «Вибір інтелектуального спонсора», метою якого є - виявлення школяра, який із задоволенням буде ділитися своїми знаннями з іншими (високий рівень інтелектуального розвитку, упевнений у своїх силах, активний і відповідальний). Третій - «Фіксація результату і його оцінювання». Мета - створити умови для самовираження та самоствердження учнів, заохотити до такого виду діяльності інших.

Створення ситуації успіху має певний алгоритм: 1. Зняття страху. Допомогає перебороти невпевненість у власних силах (люди вчаться на своїх помилках і знаходять інші шляхи вирішення проблем). 2. Авансування успішного результату. Допомогає вчителю висловити тверду переконаність у тому, що його учень обов'язково впорається з поставленим завданням. Це, в свою чергу, переконує дитину у своїх силах і можливостях («У тебе обов'язково вийде», «Я навіть не сумніваюсь у позитивному результаті»). 3. Прихований інструктаж дитини про способи і форми здійснення діяльності. Допомогає дитині уникнути поразки. Досягається шляхом побажання («Можливо краще почати з...», «Виконуючи роботу, пам'ятайте про...»). 4. Внесення мотиву. Показує дитині заради чого та кого здійснюється ця діяльність, кому буде добре після виконання («Без твоєї допомоги твоїм друзям не впоратись...»). 5. Персональна винятковість. Визначає важливість зусиль дитини в діяльності, що здійснюється або здійснюватиметься («Тільки ти міг би...», «Тільки тобі і можу доручити...»). 6. Мобілізація активності або педагогічне виконання. Спонукає до виконання конкретних дій. («Ми дуже хочемо розпочати роботу...», «Так хочеться швидко побачити...»). 7. Висока оцінка деталі. Допомогає емоційно пережити не результат в цілому, а

³⁴⁵ Технологія «Створення ситуації успіху». URL:studcon.org › tehnologiya-stvorenniya-sytuaciyi-uspihu.

якусь окрему деталь («Найбільше мені сподобалось у твоїй роботі...», «Найбільше тобі вдалося...»). Працюючи за цією технологією, треба звертати увагу й на такий цікавий елемент властивості мозку, як «остання вербальна конструкція»³⁴⁶. Тому слід зауважити, що слова, сказані вчителем, відразу набувають образного втілення, яке (на підсвідомому рівні) стає для мозку учня спонуканням до дії. У розмові з дітьми завжди потрібно після завершення спілкування акцентувати увагу на тому, що бажаємо бачити, а не на тому, від чого ми їх застерігаємо. Наприклад, «...працюємо спокійно, врівноважено, щоб встигнути...», а не «...не поспішайте, не галасуйте, не сперечайтесь, бо не встигнете...». Щоб створити мотивацію на успішну діяльність, треба робити наголос на словах: «...ви легко зрозумієте...», «...сконцентруємо увагу, щоб краще засвоїти...», «...ваші можливості необмежені...», «...усі проблеми ми успішно подолаємо...», «...ваша праця завжди плідна...».

Для створення ситуації успіху важлива емоційна культура вчителя, його психологічна компетентність. Щоб дитина повірила у свої можливості, які є запорукою успіху, використовуються такі висловлювання: «У тебе це вийшло!», «Я пишаюся тим, як ти працював», «Ти близький до істини», «Я знала, що ти можеш це зробити», «Ти швидко вчишся», «Це правильний шлях», «Це вже успіх!» та ін.

Практичне застосування технології, підбір відповідних форм та методів роботи, дало можливість систематизувати відстежені результати на кожному навчальному етапі (результати успішності за тему, семестрове і річне оцінювання) та розробити психолого-педагогічну модель стимулювання учасників освітнього процесу, відповідно до їх психологічних особливостей.

Отже, впродовж трьох років проводилося дослідження з використанням технології успіху серед учнів 7-9 класів ліцею № 22 (одні і ті ж учні брали участь у експерименті в сьомому, восьмому та дев'ятому класах. Загалом 102 учня), що опиралося на різні види тестування для виявлення можливості досягнення успіху. У співпраці з класними керівниками та педагогічною службою школи з метою запровадження педагогічної технології «Створення ситуації успіху» було проведено спостереження за видами діяльності учнів, спілкуванням, взаєминами учнів та вчителів, здійснено їх опитування, проведено індивідуальні та колективні бесіди, інтерв'ю, анкетування, тестування.

Виявлено реальний стан навчальних досягнень учнів та якість їх знань, що дало можливість виділити чотири групи дітей. До високого рівня сформованості навчальних досягнень учнів було віднесено: 7-А – 1,2%; 7-Б – 28,7%; 7-В – 2,4%; 7-Д – 19,1%. Ці учні мають адекватну самооцінку і рівень домагань. Їм властиве задоволення собою, потреба у досягненні успіхів значно більша, ніж боязнь невдачі. Наполегливі у подоланні труднощів, комунікабельні, ввічливі, товариські, вільно висловлюють свою думку, з повагою ставляться до співрозмовника, прислухаються до інших, дають роботі правильну, обґрунтовану оцінку, співвідносять отриманий результат із метою.

Достатній рівень складають учні, які мають дещо завищену самооцінку, рівень домагань, виявляють надмірне задоволення собою, більше схильні до оптимістичного світосприйняття, ніж до песимістичного. У цих дітей досить сильно розвинені і потреба у досягненні успіхів, і боязнь невдач. Діти допускають незначні помилки, оцінюючи свою діяльність. Учні з достатнім рівнем навчальних досягнень у цих класах: 7-А – 1,8%; 7-Б – 41,3%; 7-В – 17,6%; 7-Д – 20,9%.

Діти зі сформованістю навчальних досягнень на середньому рівні мають часткові знання про себе, занижений рівень домагань, їхня самооцінка часто неоднозначна. Страх невдачі у них переважає над бажанням досягти успіху. Вони не люблять докладати зусиль для отримання гарного результату, задовольняються тим варіантом, який отримали з першого разу; не дуже товариські, часто конфліктують і сперечаються. Творчі вміння у них розвинені недостатньо; оцінюють свою роботу неадекватно, не помічаючи недоліків чи, навпаки, переваг. Таких дітей: 7-А – 60,2%; 7-Б – 25,5%; 7-В – 60,8%; 7-Д – 50,1%.

³⁴⁶ Харлан А. П. (2015): Особливості вербальної комунікації. с. 201-206.

До низького рівня розвитку навчальних досягнень віднесено учнів, які мають песимістичне світосприйняття, занижену самооцінку, низький рівень домагань, у них відсутня тенденція до самоствердження, а потреба в досягненні успіхів, як і в уникненні невдач, розвинена відносно слабо. Ці учні припиняють роботу, коли зустрічаються з труднощами. Такі діти замкнуті, виявляють агресивність у спілкуванні з іншими. У своїй роботі вони не вміють побачити недоліки чи, навпаки, переваги, не можуть здійснити контроль. Представників означеного рівня виявлено у 7-А – 19,8%; 7-Б – 4,5%; 7-В – 19,2%; 7-Д – 9,9%. Таким чином, у ході анкетування було виявлено, що у учнів 7-А та 7-В класах дуже низький рівень самооцінки і це основна причина їх невдалої успішної діяльності.

Таблиця 1. Дані про стан успішності у сьомих класах (предмет історія)

Клас	Високий	Достатній	Середній	Низький
7А	1,2	18,8	60,2	19,8
7В	2,4	17,6	60,8	19,2
7Б	28,7	41,3	25,5	4,5
7Д	19,1	20,9	50,1	9,9

Характеристики та кількісні результати, отримані у ході анкетування, дали підстави зробити висновок, що стан успішності у цих класах загалом характеризувався як недостатній. Найгірше у дітей були розвинені організаційні, творчі вміння, вміння долати труднощі, бути наполегливим у досягненні мети. Були проведені тренінги, застосовані психологічні методики з позбавлення їх постійних страхів, розвитку адекватної самооцінки та рівня домагань, а також підтримання мотивації успіху. Серед причин, що зумовлювали недостатній стан розвитку успішності, можна виділити спонукання вихованців до виконання вимог педагогів, покори і слухняності. І, навпаки, доброзичлива атмосфера на уроці викликала бажання дітей висловлюватись, взаємодіяти із співрозмовником. Саме вони стимулюють мислення учнів, підвищують їх розумову діяльність, розширюють можливості практичного застосування своїх навичок. Були використані такі ситуативні завдання: розробка міні-проектів; написання замітки у газету; взяти інтерв'ю у батьків, однокласника та ін. Це дало можливість учням активізувати свою творчу активність, самостійність, пізнавальний інтерес. Так вони діють, коли існує довіра до вчителя, якщо відсутня критика, стресова ситуація, зняте відчуття непевності, боязні приступити до виконання складного завдання, організована співпраця між учителем та учнями, створено відносини довіри і взаєморозуміння. Переживання радості і успіху гуманізують процес навчання, формуючи у його учасників впевненість в собі. Таке співробітництво дозволяє вчителю орієнтуватися на успіх учня і створювати спеціальні ситуації, що сприяють переживанню емоційного підйому (наприклад, виконуючи міні-проекти у дитини зменшується рівень тривожності за допомогою виконання малюнків).

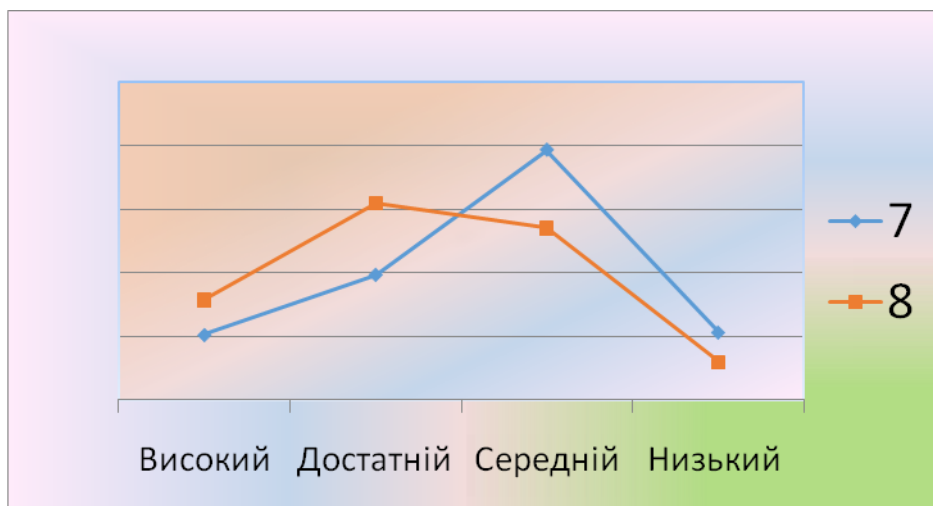
Використавши різні методи, проаналізувавши дані повторного анкетування (після двох років застосування) ми побачили наступний результат:

Таблиця 2. Дані про рівень успішності у восьмих класах (предмет історія)

Клас	Високий	Достатній	Середній	Низький
8А	19,8	28,2	51,2	10,8
8В	10,4	27,6	49,8	12,2
8Б	31,7	49,3	17,5	1,5
8Д	27,1	49,9	17,2	5,8

Як бачимо, рівень успішності учнів після застосування технології «Створення ситуації успіху» зріс, без виключення, у всіх класах.

Застосування технології створення ситуації успіху протягом навчального року було (з метою експерименту) продовжено у 9-их класах при вивченні іншої навчальної дисципліни – правознавство.

Підсумки проводились у кінці навчального року як за допомогою анкетування, так і за результатами державної підсумкової атестації (ДПА). Отже, на початок навчального року у 9-В класі учні мали такі рівні успішності: високий: 45%; достатній: 35%; середній: 20%; початковий: 0%, а учні 9-Д класу: високий: 43%; достатній: 38%; середній: 19%; початковий: 0%. У кінці навчального року після іспиту (ДПА) з правознавства, були такі результати:

Клас	Кількість учнів	Пройшли ДПА	РІВЕНЬ ВИКОНАННЯ				% якості
			високий	достатній	середній	початковий	
9В	25	25	100%	0%	0%	0%	100%
9Д	25	25	100%	0%	0%	0%	100%

Якщо на початок навчального року у 9-А класі учні мали такі рівні успішності: високий: 33%; достатній: 62%; середній: 5%; початковий: 0%, а учні 9-Б класу: високий: 14%; достатній: 58%; середній: 28%; початковий: 0%

У кінці навчального року після іспиту (ДПА) з правознавства, були такі результати:

Клас	Кількість учнів	Пройшли ДПА	РІВЕНЬ ВИКОНАННЯ				% якості
			високий	достатній	середній	початковий	
9А	26	26	24 (92,3%)	2 (7,7%)	0%	0%	100%
9Б	26	26	19 (73,1%)	6 (23,1%)	1 (3,8%)	0%	96,2%

Отже, застосування технології створення ситуації успіху дає позитивний результат. Відбувається перехід від активізації пізнавальних здібностей до розвитку різноманітних можливостей, умінь та навичок; формуються життєві компетенції (виробляється здатність приймати рішення й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях людської діяльності). І для того, щоб технологія створення ситуації успіху «працювала», давала результат, необхідно дотримання таких умов її запровадження:

- позитивний настрій для навчання;
- системність застосування;
- відчуття себе рівним серед рівних;
- усвідомлення особистісної цінності;
- можливість вільно висловлювати свою думку і вислуховувати інших.

Аналізуючи наслідки застосування технології, слід зазначити наступні позитивні зміни:

1. В учнів змінилось ставлення до навчання, покращилась його результативність.
2. Тепер, діючи, учень розуміє, що набуті знання йому потрібні.
3. Батьки почали частіше цікавитися навчанням та життям їхніх дітей у школі та в позаурочний час.

4. В учнів виробляються лідерські якості (діяльнісні компетентності), вони активніше приймають участь у шкільних виборах, делегують себе у міські органи шкільного самоврядування, активно ведуть волонтерську діяльність.

5. Дослідження показало збільшення інтересу до наукової діяльності учнів, до участі у різноманітних конкурсах, турнірах, олімпіадах.

6. Застосування технології допомагає компенсувати нестачу або відсутність позитивних емоцій у дітей, які за певних обставин позбавлені повноцінного батьківського піклування (неповні сім'ї, робота за кордоном, фінансова нестабільність та ін.) вдома тане завжди отримують повноцінне спілкування, любов та повагу.

На нашу думку, однією з проблем, яка не дає можливості використання елементів технології у сучасній школі, – це суб'єктивний фактор: небажання та невміння частини педагогів опанувати технологію; відсутність внутрішнього переконання у необхідності її застосування; стереотипне мислення про те, що тільки настановами та «триманням класу у напрузі» можна досягти результату. Переконані, що застосовувати технологію необхідно і можливо у всіх класах школи: особливо у початковій школі в умовах НУШ, у середній ланці, – де втрачається інтерес до навчання, у старшій профільній школі, яка готує випускника до дорослого життя у конкурентному середовищі.

Вищезазначена методика пройшла апробацію та стала основою методичної розробки, автора статті, вчителя історії та правознавства за темою: «Створення ситуації успіху на уроках суспільствознавчих дисциплін як засіб розвитку пізнавальних можливостей учнів» на виконання Наказу управління освіти і науки виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради «Про апробацію власних методичних розробок». До апробації були залучені вчителі історії та правознавства 4 шкіл міста Івано-Франківськ.

Таким чином, технологія «Створення ситуації успіху» сприяє: збагаченню знань про людину, природу і суспільство; отриманню досвіду комунікативної, розумової, емоційної, фізичної, трудової діяльності. Допомагає формувати основні інтелектуальні, трудові, організаційні уміння та навички, необхідні у повсякденному житті, продовженні освіти та самоосвіти; відкриває простір для розвитку індивідуальних здібностей особистості і забезпечує її підготовку до життя в умовах соціально-економічного та науково-технічного прогресу; з'являється досвід суспільних і особистісних відносин, які роблять людину соціально адаптованою, готують до активної участі в житті країни. У сучасній школі з новим поколінням дітей технологія створення ситуації успіху є життєво необхідною. Вона підвищує результативність та продуктивність уроку; розкриває творчі здібності, стимулює до самовдосконалення та забезпечує внутрішнє задоволення навчальною діяльністю.

Література:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення: 02.05.2020).

2. Сівак А. В. Створення ситуації успіху на уроці у початковій школі. URL: [irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > irbis_nbuv > cgiirbis_64 > Tvo_2016_2..](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64?Tvo_2016_2..)

3. Технологія «Створення ситуації успіху». URL: studcon.org/tehnologiya-stvorennya-sytuaciyi-uspihu.

4. Урок- простір де царює любов. URL: <https://naurok.com.ua/krugliy-stil-urok-prostir-de-caryue-lyubov-133506.html>.

5. Фрази про виховання. Цитати про виховання і вихователів. URL: [nikifilione.ru > frazy-o-vospitanii-citaty-o-vospitanii-i-vospitateliah](http://nikifilione.ru/frazy-o-vospitanii-citaty-o-vospitanii-i-vospitateliah).

6. Харлан А. П. Особливості вербальної комунікації. Обрії друкарства. 2015. № 1. С. 201-206.

7. Шалва Амонашвілі. Вірте в безмежні можливості своєї дитини. URL: <https://osvitoria.media/experience/shalva-amonashvili-virte-v-bezmezni-mozhlyvosti-svoyeyi-dytyny/>.

3.5. SUBJECTAL NATURAL SCIENTIFIC COMPETENCE AS A PUPIL'S PERSONAL CREATION

3.5. ПРЕДМЕТНА ПРИРОДОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСОБИСТІСНЕ УТВОРЕННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Початкова школа являє собою фундамент освіти, оскільки саме в цей період відбувається формування особистості молодшого школяра, її активний різносторонній розвиток. Тому до початкової ланки освіти висуваються посилені вимоги з метою ефективної реалізації освітнього процесу, а саме забезпечення умов для навчання учнів, опанування ними ключовими та предметними компетентностями, прояв їхніх здібностей у різних видах діяльності.

У сучасному суспільстві людина повинна володіти такими якостями, як вміння вчитися, творчо мислити, самостійно приймати рішення, бути ініціативною, мобільною, креативною. Формування зазначених якостей розпочинається вже на початковому рівні освіти.

Для учнів провідною виступає навчальна діяльність. Основною метою початкової освіти є всебічний гармонійний розвиток і виховання особистості у процесі формування в школярів бажання й уміння вчитися, розвитку мовленнєвих, читацьких, обчислювальних, природоохоронних умінь, навичок здорового способу життя. Під час навчання в початковій школі учні опановують досвідом навчальної діяльності, співпраці з колективом, спілкування й самовираження у різних видах навчальної діяльності та в процесі виконання завдань. Молодший школяр повинен не тільки засвоїти знання, а й навчитися їх використовувати на практиці або в повсякденному житті. Знання, уміння, навички, ціннісні орієнтири й накопичений досвід формують життєві компетентності учня, необхідні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці³⁴⁷.

Зміни, що відбуваються у початковій освіті, визначають компетентність як нову одиницю виміру освіченості людини. Сьогодні увага звертається не на сукупність засвоєних знань і сформованих умінь та навичок як результат навчання, а на їх практичне втілення для вирішення нестандартних ситуацій.

У роботах українських вчених (Н. Бібік, І. Драч, О. Пометун, О. Савченко) приділяється значна увага теоретичним і прикладним аспектам впровадження в освіту компетентнісного підходу, ключовим поняттям якого є компетентність. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що розкриттю сутності поняття «компетентність» приділяється значна увага.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «компетентність» характеризується як добра обізнаність, що ґрунтується на достатньому рівні знань у якійсь галузі³⁴⁸. «Енциклопедія освіти» визначає поняття «компетентність у навчанні» як «коло питань, в яких людина добре розуміється»³⁴⁹. У дидактиці компетентність подається як володіння компетенціями. «Компетентність – це якість особистості, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній сфері»³⁵⁰.

У змісті тлумачень поняття «компетентність» ученими відсутній єдиний підхід до характеристики цього феномену. Розкриємо поняття «компетентність» з позиції деяких авторів. Компетентність визначають як «здібність особистості» (А. Новіков), «здатність особистості» (С. Бондар), «якість особистості» (В. Бондар), «особистісну якість чи

³⁴⁷ Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2011-2012 навчальному році. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2011. № 17-18. С. 32.

³⁴⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. Т. В. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. С. 445.

³⁴⁹ Енциклопедія освіти / [Бех І. Д., Бібік Н. М., Биков В. Ю. та ін.]; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 408.

³⁵⁰ Мойсеюк Н. Педагогіка: навч. посіб. К.: ІЗМН, 2007. С. 192.

сукупність особистісних якостей» (А. Хуторський) тощо. Деякі науковці розглядають «компетентність» як інтегративну багатокомпонентну якість чи сукупність якостей особистості, які виникають в результаті набуття досвіду діяльності в певній сфері життя.

У Державному стандарті початкової освіти поняття «компетентність» вживається у такому тлумаченні: «компетентність – набута у процесі навчання, інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці»³⁵¹.

У «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18. 12. 2006) та Концепції Нової української школи зазначається, що «компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність»³⁵².

Ключові (надпредметні, метапредметні, базові), загальнопредметні (галузеві) й предметні (спеціально предметні) компетентності знаходяться у певній ієрархії та підпорядковуються одна одній. Опанування ключовими компетентностями є цілісним процесом, що відбувається шляхом формування в учнів сукупності предметних і загальнопредметних компетентностей.

Серед основних ключових компетентностей, зазначених у Концепції Нової української школи, нашу увагу привернули наступні: «наукове розуміння природи і сучасних технологій, здатність застосовувати його в практичній діяльності (уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати) та екологічна грамотність і здорове життя (уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини)»³⁵³.

Компетентність є ключовим поняттям освітнього процесу і орієнтована на результат навчання. Компетентність не зводиться тільки до знань, умінь і навичок, оскільки включає в себе ще й мотиваційний, когнітивний (пізнавально-розумовий), операційно-технологічний, поведінковий і соціальний складники.

Ми погоджуємося із думкою С. Шишова, який вважає, що компетентність – це співвідношення між знаннями і практичними діями, що проявляється здатністю до діяльності в реальних життєвих ситуаціях на основі набутих знань. Учений розглядає їх «як можливість встановлення зв'язку між знаннями і ситуацією, а в ширшому розумінні – як здібність знайти, виявити процедуру (знання і дію), що придатна для розв'язання проблеми»³⁵⁴.

Формування компетентностей залежить від способу організації засвоєння знань, оскільки головним є не обсяг або міцність знань, а те, «як організовані індивідуальні знання, наскільки вони надійні в якості основи для прийняття ефективних рішень відносно тієї чи іншої конкретної ситуації» – акцентує М. Холодна³⁵⁵. Окрім сукупності знань, компетентність охоплює низку загальних навчальних і пізнавальних умінь.

Особистісно орієнтований, діяльнісний і системний підходи організації освітнього процесу сприяють формуванню компетентностей. Особистісно орієнтований підхід потребує переходу від загальних результатів усіх учнів на суб'єктивні результати одного учня, які вчителю необхідно контролювати. Системний підхід передбачає опанування учнем не окремими роз'єднаними знаннями і вміннями, а їх міжпредметною інтеграцією. Діяльнісний підхід може бути реалізований тільки в процесі залучення учня до активної діяльності, тобто в процесі виконання ним певних операцій, дій і завдань. Освітня діяльність людини

³⁵¹ Державний стандарт початкової загальної освіти. Початкова школа. 2011. № 7. С. 2.

³⁵² Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>.

³⁵³ Там же.

³⁵⁴ Шишов С. Понятие компетентности в контексте качества образования. Дайджест педагогических идей и технологий. Школа-парк. 2002. № 3. С. 20.

³⁵⁵ Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. СПб.: Питер, 2002. С. 57.

спрямована на засвоєння знань, умінь, навичок і поєднує сукупність дій та операцій, які виконує людина. Виконання певних практичних дій неможливе без задіявання мисленнєвих операцій і розуміння необхідності або потреби в означеній діяльності, що й сприяє розвитку компетентності людини у певній життєвій сфері.

Учень у процесі навчання має справу з багатьма компетенціями, якими він опановує. «Сформована предметна компетентність – це інтегральна категорія, яка включає сукупність ціннісних орієнтацій, знання, уміння, різні способи й рівні навчальної діяльності, а також досвід, що закладаються в межах конкретного навчального предмета»³⁵⁶.

У Державному стандарті початкової загальної освіти зміст поняття «предметна компетентність» вживається у такому значенні: «це освоєний учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням»³⁵⁷.

Якщо людина є компетентною й відчуває себе здатною ефективно функціонувати у достатньо широкій сфері життя, мова йде про ключові чи життєві компетентності. Компетентність, яка поширюється в межах однієї галузі або стосується вузької сфери конкретної наукової дисципліни, наприклад, природознавство, називається предметною або галузевою, у нашому випадку природознавчою компетентністю.

Серед предметних компетентностей природознавча є основоположною, якою має оволодіти молодший школяр в результаті вивчення природознавства. Для нашого дослідження найбільш доцільним є тлумачення предметної природознавчої компетентності у Державному стандарті початкової загальної освіти, яке визначається як «особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально й особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – природа»³⁵⁸.

У працях сучасних педагогів означені численні підходи до визначення сутності поняття «предметна природознавча компетентність» і методики її формування у молодших школярів. Зокрема, означена проблема знаходить своє відображення у дослідженнях І. Андрусенко, Н. Борисенко, І. Жаркової, Л. Кузнецової, Р. Рославець, Л. Савлучинської, Н. Смолянюк, С. Табальчук, Т. Чернецької та ін. Значна увага приділяється методам, засобам, технологічним підходам формування предметної природознавчої компетентності в учнів початкових класів.

Природознавча компетентність учня являє собою поєднання природничих уявлень, знань, умінь і навичок, ставлень, оцінних суджень та досвіду діяльності, що дозволяють формулювати обґрунтовані й усвідомлені судження про об'єкти і явища природи та проявляються у процесі активних самостійних, практичних, дослідницьких, природоохоронних дій школяра.

Відповідно до Стандарту й програми освітньої галузі «Природознавство» для 1-4 класів, природознавчу компетентність утворюють такі структурні складники: ціннісний, когнітивний (знаннєвий), діяльнісний.

Ціннісний складник предметної природознавчої компетентності учнів – це система цінностей молодших школярів у сфері відносин «людина-природа» та природоохоронної практики. У структуру поняття «компетентність» входить сукупність ціннісних орієнтацій, оскільки одним із основних завдань шкільної природознавчої освіти є формувати в учнів позитивних ціннісних орієнтацій до об'єктів живої природи. З позиції Н. Матяш, Т. Коршевнік та ін., важливим виховним аспектом є ставлення людини до природи як цінності в цілому й природних об'єктів зокрема³⁵⁹. Учителю необхідно постійно

³⁵⁶ Енциклопедія освіти / [Бех І. Д., Бібік Н. М., Биков В. Ю. та ін.]; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 70.

³⁵⁷ Державний стандарт початкової загальної освіти. Початкова школа. 2011. № 7. С. 2.

³⁵⁸ Там же.

³⁵⁹ Навчання біології у старшій школі на академічному рівні: монографія / [Н. Ю. Матяш., В. В. Вербицький, О. Г. Козленко, Т. В. Коршевнік]. К.: Педагогічна думка, 2013. С. 73.

підтримувати атмосферу пошуку та відкриття для того, щоб пробуджувати в учнів пізнавальний інтерес до вивчення природознавства, спрямовувати їх на формування мотиваційних установок, ціннісних орієнтацій у ставленні до природи, відчуття себе як невід'ємної частини навколишнього світу, виховувати почуття обов'язку й відповідальне ставлення до природи, людей і праці.

Когнітивний (знаннєвий) складник предметної природознавчої компетентності учнів становлять предметні знання. Знання з природознавства є міцними й функціональними, якщо вони приведені у відповідну систему та характеризуються цілісністю. А. Степанюк визначає цілісність знань як «внутрішню характеристику системи, якої вона набуває на заключному етапі свого висхідного розвитку. Формування в учнів системних знань – основа формування їх цілісності»³⁶⁰. Знаннєвий складник предметної природознавчої компетентності учнів повинен відповідати Державному стандарту початкової загальної освіти, сучасному стану розвитку наук про природу, інтеграції пропедевтичних знань з біології, географії, фізики, астрономії, хімії та екології, можливостям реалізації міжпредметних зв'язків у початковій школі.

У своїх наукових доробках звертали увагу на необхідність формування в учнів початкових класів природничих уявлень та понять такі педагоги та методисти як М. Скаткін, К. Ушинський, К. Ягодовський та інші. К. Ягодовський розробив теоретичні й практичні основи формування природничих уявлень та понять і запропонував конкретні методичні рекомендації щодо здійснення природничої освіти молодших школярів. Він наголошував, що за відсутності розуміння й планомірного, систематичного розвитку природничих уявлень і понять у свідомості учнів спостерігається лише просте запам'ятовування, а надалі несформованість природничих понять у початкових класах гальмує засвоєння природничих наук у середній школі. Засвоєння елементарних пропедевтичних природничих понять має відбуватися уже в початковій школі.

Процес формування будь-чого здійснюється в діяльності. Діяльнісний складник предметної природознавчої компетентності учнів складають уміння, навички й оволодіння різноманітними способами діяльності. Ю. Фокін зазначає, що учень у процесі навчання постійно здійснює безліч дій: слухає, записує, розглядає, порівнює, тому необхідно створювати умови для максимальної самостійної діяльності школярів через різноманітні форми, методи й засоби навчання. Діяльнісний складник предметної природознавчої компетентності учнів ґрунтується на пізнавальній і творчій активності учнів і включає ведення спостережень за об'єктами природи з виявленням причинно-наслідкових зв'язків між явищами природи та життєдіяльністю людини, уміння здійснювати пошуково-дослідницьку, практичну та природоохоронну діяльність, робити висновки та узагальнення, створювати проекти для стимулювання пізнавального інтересу, розвитку спостережливості, мовленнєвої діяльності.

Таким чином, предметна природознавча компетентність молодшого школяра – це його особистісна якість, яка характеризується сукупністю мотивів, ціннісних орієнтацій, знань, умінь, навичок з природознавства й формує здатність учня розв'язувати пізнавальні, проблемні й практичні задачі у сфері відносин «людина-природа». Набуття учнями системи знань, умінь та навичок спрямовано на формування їхньої компетентності, тому предметну природознавчу компетентність і шляхи її формування слід розглядати як результат навчання природознавства молодших школярів.

Формування предметної природознавчої компетентності здійснюється на уроках, в позаурочній та позакласній діяльності з урахуванням специфіки навчального предмета й вимагає певних умов: природне розвивальне середовище; створення умов для спілкування дітей з об'єктами природи; організація активної діяльності дітей у природі, яка повинна поєднуватися із спостереженнями, дослідженнями, практичними роботами, природоохоронною діяльністю.

³⁶⁰ Степанюк А. В. Методологічні та теоретичні основи формування цілісності знань школярів про живу природу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.01. К.: 1997. С. 4.

На етапі змін в початковій ланці освіти формування природознавчої компетентності молодших школярів вимагає від учителя оновлення матеріального забезпечення освітнього процесу, підбору активних методів навчання й групової взаємодії, обов'язкового врахування індивідуальних особливостей і можливостей учнів. «У світлі сучасних вимог педагог знаходить баланс між традиціями і новаціями; своєчасно проводить саморефлексію діяльності та корегує роботу; постійно веде моніторингові відстеження якості знань своїх учнів; поглиблює індивідуалізацію та диференціацію навчання, використовуючи нові педагогічні технології для розвитку компетентної особистості, починаючи з початкової школи»³⁶¹.

Під час формування предметної компетентності учня важливо застосовувати методіку реалізації нового змісту, що має базуватися на сучасних загальнометодологічних принципах особистісно орієнтованого, компетентнісного, технологічного навчання й полягає у завданні вчителя навчити учня вчитися та оперативно застосовувати набуті знання³⁶². Ми погоджуємося з думкою О. Савченко, яка зазначає, що роль учителя змінюється, він має відігравати скеровуючу функцію, а під час методичної розробки уроку, крім навчальної, виховної, розвивальної функцій навчання, особливу увагу надавати мотиваційній та самоосвітній. Під час навчання доцільно формувати в кожного учня уміння використовувати не лише шкільний підручник як орієнтир основних знань, але й інші джерела та сучасні інформаційні засоби.

Мета природничої освіти в новій українській школі полягає у формуванні в учнів за допомогою навчальних засобів системи природничих знань та спроможності використовувати ці знання у практичній діяльності, створенні уявлення про природничо-наукову картину світу, формуванні екологічного мислення й поведінки учня, вихованні громадянина демократичного суспільства.

Навчальний предмет природознавства в початковій школі є першою сходинкою до формування природничо-наукової картини світу й відіграє особливо важливу роль у становленні особистості, розвитку її пізнавального інтересу та виховання. За Державним стандартом початкової освіти, «метою освітньої галузі «Природознавство» є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу й людину, основ екологічних знань, опанування способів навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики»³⁶³.

Досягнення зазначеної мети конкретизується виконанням наступних завдань: «виховання соціально активної особистості; формування природничо-наукової картини світу; розвиток розумових здібностей, емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності та самостійності; забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю; засвоєння традицій українського народу у відносинах людини з природою; оволодіння доступними способами пізнання предметів і явищ природи та суспільства»³⁶⁴.

Мета природознавчої освітньої галузі досягається шляхом постановки й реалізації освітніх, розвивальних і виховних цілей.

Освітні цілі передбачають формування системи уявлень та понять про предмети та явища природи, взаємозв'язки й залежності між ними; предметних умінь на основі засвоєних

³⁶¹ Цюрюпа С. В. Формування природознавчої компетентності молодших школярів в умовах впровадження Державного стандарту початкової школи та формування загальнолюдських моральних цінностей на духовній спадщині В. О. Сухомлинського. URL:

http://pedvistavka.at.ua/publ/pochatkova_ta_doshkilna/pochatkova_osvita/formuvannja_prirodovnavchoji_kompetentnosti_molodshikh_shkoljariiv/16-1-0-279.

³⁶² Навчання біології у старшій школі на академічному рівні : монографія / [Н. Ю. Матяш., В. В. Вербицький, О. Г. Козленко, Т. В. Коршевнюк]. К.: Педагогічна думка, 2013. С. 69.

³⁶³ Державний стандарт початкової загальної освіти. Початкова школа. 2011. № 7. С. 4.

³⁶⁴ Там же.

природознавчих знань; умінь застосовувати спеціальні методи пізнання природи (спостереження, дослід, практична робота).

Розвивальні цілі спрямовані на розвиток розумових здібностей учнів, що відбувається через оволодіння уміннями розумової діяльності: сприймання, логічне і творче мислення, увага, пам'ять, мовлення, а також на розвиток емоційної сфери дітей; їхньої пізнавальної активності й самостійності шляхом засвоєння узагальнених способів самоуправління (постановка цілей, планування, самоорганізація, самоперевірка й самооцінювання); здатності до творчості, до самовираження та спілкування в сумісній діяльності.

Виховні цілі пов'язані з вихованням особистісних якостей кожного школяра, його екологічної культури, поведінки, адекватної етичним, естетичним і моральним нормам і загальнолюдським цінностям у ставленні до навколишнього світу, прагнення охороняти і примножувати природу рідного краю.

Вище названі цілі дають змогу визначити, що основною ідеєю шкільного предмета «Природознавство» є розкриття існуючих зв'язків між живою й неживою природою й пояснення впливу всіх компонентів навколишнього середовища на життя людини, а сам навчальний предмет слугує основою для вивчення природничих дисциплін у старшій школі.

Отже, природознавство – це інтегрований навчальний предмет, який ґрунтується на системі природознавчих знань і сукупності предметних умінь, а його зміст утворений з різних природничих наук на основі ідеї цілісності природи. Навчання природознавства в початковій школі має здійснюватися з урахуванням інтеграції з іншими навчальними дисциплінами та міжпредметних зв'язків із природознавчими науками, що вивчатимуться в середній школі.

Засвоюючи цей предмет, учні початкової школи набувають пропедевтичних знань, які будуть основою для подальшого формування системи цілісних знань про світ природи й слугуватимуть підґрунтям для вивчення біології, фізики, хімії, географії, астрономії. Опанування природознавством у початкових класах сприяє цілісному й гармонійному розвитку особистості молодшого школяра, формуванню відповідального та бережливого ставлення до природи, навичок практичної, дослідницької, трудової, природоохоронної діяльності. Освітня діяльність з природознавства в початкових класах навчає молодших школярів бути небайдужими до природи, бачити її красу, впливає на емоційний внутрішній світ, формує екологічну культуру, розвиває їхні творчі здібності.

Формування природознавчої компетентності молодшого школяра потребує оновлення навчально-методичного забезпечення навчального процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи, а саме створення нових підручників, посібників, дидактичних матеріалів, засобів навчання. Формування предметної природознавчої компетентності у молодшого школяра здійснюється на основі використання краєзнавчого матеріалу, сучасних освітніх технологій (розвивальне навчання, проблемний підхід, групове навчання, проектні технології, використання комп'ютерних технологій), проведення дослідів і експериментів, фенологічних спостережень, екскурсій, і саме до таких видів практичної діяльності необхідно готувати майбутнього вчителя початкової школи.

Таким чином, аналіз літературних джерел засвідчив, що з метою формування у молодших школярів предметної природознавчої компетентності учителю необхідно забезпечувати реалізацію всіх змістових ліній предмета, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти; під час конструювання освітнього процесу з природознавства в початкових класах слід спрямовувати навчальну діяльність молодших школярів на розвиток спостережливості, дослідницьких умінь, практичних навичок, екологічної культури й свідомості; активно залучати учнів до самоосвіти й саморозвитку; використовувати можливості позакласної та позаурочної роботи для формування в учнів природничої картини світу.

Література:

1. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 1-4.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. Т. В. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. 1140 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова школа*. 2011. № 7. С. 1-18.
4. Енциклопедія освіти / [Бех І. Д., Бібік Н. М., Биков В. Ю. та ін.]; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>.
6. Мойсеюк Н. Педагогіка: навч. посіб. К.: ІЗМН, 2007. 656 с.
7. Навчання біології у старшій школі на академічному рівні: монографія / [Н. Ю. Матяш., В. В. Вербицький, О. Г. Козленко, Т. В. Коршевнюк]. К.: Педагогічна думка, 2013. 228 с.
8. Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2011-2012 навчальному році. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2011. № 17-18. С. 32-42.
9. Степанюк А. В. Методологічні та теоретичні основи формування цілісності знань школярів про живу природу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01. К.: 1997. 36 с.
10. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. СПб.: Питер, 2002. 272 с.
11. Цюрюпа С. В. Формування природознавчої компетентності молодших школярів в умовах впровадження Державного стандарту початкової школи та формування загальнолюдських моральних цінностей на духовній спадщині В. О. Сухомлинського. URL: http://pedvistavka.at.ua/publ/pochatkova_ta_doshkilna/pochatkova_osvita/formuvannja_prirodознаvchoji_kompetentnosti_molodshikh_shkoljariv/16-1-0-279.
12. Шишов С. Понятие компетентности в контексте качества образования. *Дайджест педагогических идей и технологий*. Школа-парк. 2002. № 3. С. 20-21.

3.6. METHODOLOGICAL FEATURES OF IMPLEMENTING THE COMPETENCY APPROACH AT LESSONS OF BASICS OF HEALTH

3.6. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Виклики сучасного світу спричиняють модифікацію усіх сфер життя. Постійних змін зазнають і вимоги, які пред'являє соціум до випускника школи. За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіють іншими вміннями. Саме тому Концепцією нової української школи одним з основних напрямків реформування визначено формування життєвих компетентностей здобувача освіти, потрібних для його успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.³⁶⁵

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що система загальної середньої освіти функціонує з метою забезпечення формування в учнів компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» та державними стандартами.

Проте реалії сьогодення свідчать, що в українських школах учні здебільшого здобувають сукупність знань та навичок без розуміння, для чого вони і як це може допомогти їм реалізуватися в житті. Підтвердженням такої ситуації в системі освіти України стали результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Для нашої держави вони стали настільки невтішними, що в освітянському колі отримали назву «PISA-шок». Це дослідження оцінює, наскільки школярі здатні використовувати здобуті знання, уміння та навички в реальному житті, демонструючи таким чином слабкі та сильні сторони освітньої системи. На жаль, результати показали, що кожен четвертий учень має низький рівень компетентностей.

Чинна навчальна програма з основ здоров'я спрямовує педагогічну увагу вчителя на формування десяти ключових компетентностей.³⁶⁶ Технологічним інструментом, який забезпечить їх формування в освітньому процесі, виступають компетентнісно орієнтовані завдання (далі – КОЗ).

Аналіз уроків наданих на конкурс «Учитель року» (номінація «Основи здоров'я»), результати спостережень на курсах підвищення кваліфікації надали нам таку інформацію:

– для багатьох вчителів основним результатом навчання залишаються теоретичні знання з предмета;

– значна частина вчителів розуміє необхідність використання КОЗ на уроках основ здоров'я, проте технологія моделювання та використання КОЗ для використання на уроках основ здоров'я недостатньо розроблена. Як наслідок, декларується оновлення змісту навчання, але фактично часто на уроках використовуються традиційні завдання «під маркою» компетентнісно орієнтованих.

Отже, вчителі постають перед проблемою недостатньої розробленості методичних засад для конструювання та використання КОЗ завдань на уроках основ здоров'я.

У наукових дослідженнях визначено структуру сучасної компетентнісно орієнтованої освітньої моделі. Зокрема, М. І. Бурда, О. І. Глобін³⁶⁷, В. Г. Гоменюк³⁶⁸ та інші науковці до основних складових компетентнісної моделі навчання відносять: принципово нове цілепокладання у педагогічному процесі, формування мотивації та ціннісного ставлення учнів до навчання; оновлення структури та змісту навчання, забезпечення практико-

³⁶⁵ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи (2016), с. 10.

³⁶⁶ Навчальна програма з основ здоров'я для 5-9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (2017), с. 2.

³⁶⁷ Глобін, О. І. та ін. (2015): Компетентнісно орієнтована методика навчання математики в основній школі, с. 19.

³⁶⁸ Гоменюк, Г. В. (2016): Методичні засади реалізації компетентнісного підходу в навчанні алгебри учнів основної школи, с. 8.

орієнтованого спрямування змісту предмета; визначення та оцінювання результатів навчання через ключові та предметну компетентності учня; розвиток в учнів готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності та здатності до самоконтролю і самооцінки.

Означені позиції знайшли відображення у визначенні дефініції «компетентісно орієнтоване завдання» у численних наукових дослідженнях.

Зокрема, О. О. Шехонін відзначає, що КОЗ мають свою особливу структуру, кожний елемент якої націлений на організацію діяльності учнів, а не на відтворення ними навчальної інформації. Н. Р. Ахмадуліна і Н. Р. Валіахметова вважають, що КОЗ не просто мають практичну зорієнтованість, вони чітко моделюють стандартні або нестандартні життєві та професійні ситуації і потребують від учнів самостійної пізнавальної діяльності. Кінцевим результатом такого завдання має бути матеріальний або інтелектуальний продукт.³⁶⁹

Не зважаючи на те, що компетентісно орієнтовані завдання є предметом численних наукових досліджень, дефініція «компетентісно орієнтоване завдання» є досить новою в методиці викладання предмета «Основи здоров'я».

Свідоме конструювання та використання КОЗ передбачає визначення їх суттєвих відмінностей від традиційних завдань.

На основі аналізу наукових досліджень О. І. Гулай, М. І. Бурди, О. І. Глобіна, Л. П. Вішнікіної, І. О. Діброви, А. М. Фасолі, І. І. Драча та власного досвіду вважаємо за необхідне здійснити порівняння характерних рис традиційного та компетентісно орієнтованого завдань з основ здоров'я (Табл. 1).

Таблиця 1. Порівняння характерних рис традиційного та компетентісно орієнтованого завдань з основ здоров'я

Критерії / Вид завдання	КОЗ	Традиційне завдання
Спрямованість	На організацію самостійної пошукової і творчої діяльності учнів з метою розв'язання протиріччя між заданим і невідомим	На відтворення інформації
Мотивація	Особистісний смисл; пізнавальна, загальнокультурна або соціальна значущість	Відсутня, завдання спрямоване на виконання програми вчителем
Спосіб виконання	Недетермінований, можливі різні способи виконання	Обумовлений
Умова завдання	Сюжет, ситуація, проблема, значуща для учнів	Переважно формальний зміст
Рівень самостійності	Самостійне здобування знань; створення власної системи знань	Трансляція готових знань
Застосування знань	Вихід за межі предмету	В межах предмету
Джерело інформації	Декілька, можлива недостатність або надлишковість інформації	Переважно підручник та/або пояснення вчителя
Можливість використання	Результат виконання можна використовувати у подібних ситуаціях	Переважно завершується виконанням завдання

У численних наукових дослідженнях наголошується на тому, що КОЗ мають чітку структуру. Зокрема, Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва, Л. І. Курач, О. Л. Фідкевич, Ю. В. Півненко, С. Г. Прус та інші науковці виділяють такі структурні елементи КОЗ: стимул (занурює учня в певну ситуацію і мотивує на виконання завдання); задане формулювання (вказує на спосіб діяльності, тобто, що саме має робити учень для виконання завдання); джерело інформації (необхідний дидактичний матеріал); бланк для виконання завдання (пропонується у випадках, коли передбачена структурована відповідь – заповнення таблиці, схеми тощо); інструмент перевірки (критерії оцінювання виконаного завдання).

З огляду на це нам видається можливим укласти структурну методичну модель КОЗ (Табл. 2).

³⁶⁹ Курач, Л. І. (2016): Компетентісно орієнтовані завдання в процесі навчання російської мови в школах України: конструювання та впровадження, с. 54.

Таблиця 2. Структурна методична модель КОЗ

Клас	Тема
Компетентність	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	
Мотивація	
Завдання	
Джерела інформації	Оцінювання

У процесі створення КОЗ ми пропонуємо дотримуватися певного алгоритму:

- з'ясувати вік (клас) учнів та тему, в межах якої планується використовувати КОЗ;
- визначити ключову компетентність та компонент, на який буде спрямоване завдання, відповідно до навчальної програми предмета;
- з'ясувати очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, визначені навчальною програмою, на досягнення яких буде спрямоване КОЗ;
- сформулювати проблему, яка матиме теоретичну або практичну значущість для учнів;
- сформулювати зміст завдання;
- запропонувати можливі джерела інформації для виконання завдання;
- розробити критерії оцінювання / самооцінювання / взаємооцінювання результатів роботи.

Найефективнішими методами реалізації КОЗ на уроках основ здоров'я ми вважаємо активні та інтерактивні. Активні методи навчання – це способи активізації пізнавальної діяльності учнів, які спонукають їх до активної розумової й практичної діяльності в процесі оволодіння навчальним матеріалом. Принциповою відмінністю інтерактивних методів навчання від активних є постійна взаємодія учнів між собою, їх співпраця, спілкування, співробітництво, де вчитель виступає організатором та координатором пізнавального процесу. Методичні пояснення сутності різних форм та методів активізації пізнавального процесу із зазначенням їхніх особливостей та прикладами відповідних КОЗ ми упорядкували у Таблиці 3.

Таблиця 3. Методичні пояснення сутності різних форм та методів активізації пізнавального процесу

НАЗВА	СУТНІСТЬ	НА ЗРАЗОК	МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
Індивідуальні та групові учнівські презентації	Спрямовані на розвиток навичок роботи в групі, самостійного пошуку та відбору інформації, публічного виступу, уміння слухати інші групи та задавати питання.	Вправа «Експерти краси» Учні працюють у групах. Вчитель пропонує учням ситуацію, коли їхній друг хоче зробити пірсинг, татуювання, пластичну операцію, спробувати препарат для схуднення тощо. За наданими фотографіями та посиланнями на інформаційні сайти групи готують переконливу презентацію про небезпечні наслідки косметичних маніпуляцій.	Хронометраж
Мозковий штурм	Сприяє активізації учнів, зацікавленості кожного, дає можливість висловитись і почути інших.	Вправа «Кошик досвіду» Вчитель разом з учнями методом мозкового штурму визначає бар'єри навчання та пропонує поділитися власним досвідом їхнього подолання, записавши поради на стіках та озвучивши їх.	Проблемне питання, яке спонукає до пошуку. Приймаються всі відповіді. Швидко і спонтанне генерування ідей. Обов'язковий аналіз згенерованих ідей
Рольові ігри	Дозволяють учасникам «приміряти» на себе певні моделі поведінки, вчать на практиці обирати правильні та	Вправа « Відмова від небезпечних пропозицій» Учні працюють в парах та відпрацьовують відмову від пропозицій щодо керування мотоциклом без прав, чужим мотоциклом, пересуванні у якості	Чіткі правила гри, розподіл ролей, актуальна уявна ситуація, усвідомлення учнями результату. Обговорення.

	передбачати наслідки.	пасажира з маловідомою, нетверезою людиною тощо за наданою орієнтовною схемою. Бажаючі розігрують ситуації, інші учні доповнюють, обговорюють.	
Аналіз ситуаційних вправ	Допомагають набутти певного досвіду, знайти можливі варіанти вирішення певної проблеми.	Вправа «Куди звертатися?» Учні працюють у парах. Вчитель пропонує спробувати себе у ролі громадянина, якому треба звернутися до правоохоронних органів (поліції, суду, прокуратури, адвокатури). Учням пропонується вирішити, куди необхідно звернутися у 7-8 запропонованих ситуаціях.	Ситуація реалістична; відповідає чітко поставленій меті; має відповідний рівень складності; ілюструє декілька аспектів життя; актуальна; типова; розвиває аналітичне мислення; провокує дискусію; має кілька рішень.
Дебати	Розвиває повагу до опонента, толерантність і критичне мислення.	Вправа «Підготуй аргументи» Вчитель пропонує учням спробувати себе у ролі команди консультантів спікерів Ради Безпеки ООН, які будуть брати участь у дебатах щодо подальшого розвитку людства. Команди опонентів, користуючись структурою аргументу, підручником та додатковою інформацією, формулюють аргументи в підтримку (проти) сучасної світової політики та працюють у парах, потім у четвінках, потім всією групою, виокремлюючи найвагоміші аргументи. Потім представляють їх на розсуд іншої групи або команди експертів.	Чітке формулювання проблеми, учні самі обирають певну позицію. Дебати не мають виходити за межі заданої теми. Учитель визначає час для вивчення проблеми та пропонує інформаційні джерела.
Джигсоу	Допомагає організувати самостійне та глибоке вивчення досить складного матеріалу, великого за обсягом.	Вправа «Холістична модель здоров'я» Учні об'єднуються в групи: «Фізичне здоров'я», «Психічне здоров'я», «Соціальне здоров'я», «Духовне здоров'я», «Взаємозв'язок складових здоров'я». Учитель пропонує опрацювати теоретичний матеріал складових здоров'я і шляхів їхнього формування. Опрацювання матеріалу відбувається методом «Джигсоу».	Чітке об'єднання у домашні (постійні) та експертні групи. Поділ матеріалу на логічні частини. Активність всіх учнів.
Прес	Розвиває вміння аргументувати визначену позицію щодо проблеми, яка вирішується, переконувати інших у своїй правоті.	Вправа «Підлітки: відповідальність чи безкарність» Насильство в підлітковому середовищі щороку набирає обертів. Дехто вважає, що треба посилити відповідальність підлітків та їхніх батьків за протиправні дії, інші наполягають на тому, що до 18 років дитину не може бути покарано в повному обсязі. Пропоную долучитися до дискусії з цієї проблеми та створити дві команди експертів. У командах об'єднайтеся в пари та, використовуючи метод ПРЕС, користуючись структурою аргументу, підручником та додатковою інформацією, сформулюйте аргументи в підтримку (проти) посилення відповідальності підлітків за правопорушення. Свої аргументи обговоріть у четвінках. Результати спільної роботи презентуйте групі. Рішенням групи оберіть три найвагоміших аргументи та презентуйте	Використовується у випадках, коли виникають суперечливі питання, або існують різні точки зору.

		їх опонентам. Спробуйте спростувати аргументи опонентів, знайдіть сильні сторони представлених ними аргументів.	
Проект	Сприяє самостійному отриманню знань або застосуванню набутих, в основі пошукова та дослідницька діяльність.	Вправа « Екологічна акція» Вчитель презентує світовий досвід розділення сміття та пропонує взяти участь в екологічній діяльності. Учні об'єднуються в групи та розробляють проект щодо вирішення проблеми утилізації сміття на рівні класу, школи, сім'ї, під'їзду, мікрорайону та презентувати його в класі. В подальшому вчитель сприяє втіленню даних проектів на шкільному рівні, стимулює реалізацію «сімейних» проектів.	Використання знань, умінь, ставлень учнями. Розподіл ролей. Вихід за межі предмета.
Акваріум	Сприяє удосконаленню навичок роботи в малих групах, формуванню комунікативної культури та розвитку практичного мислення.	Вправа « Чи настільки шкідливі шкідливі звички?» Учні об'єднуються в групи методом «Чотири кути», обговорюють міфи та факти щодо куріння, вживання алкоголю та психоактивних речовин. Обговорення відбувається методом «Акваріум».	Чітка організація простору. Уважне слідування з процесом обговорення.
Вертушка	Сприяє розвитку критичного мислення, уміння розв'язувати проблемні ситуації, навичок спілкування та командної роботи.	Вправа «Малюємо сімейне життя» Учасники об'єднуються у групи. Кожній групі пропонується намалювати на форматі А1 кольоровими фломастерами одну із ситуацій життя сім'ї: побут, виховання дітей, вихідні, відпустка, ремонт квартири. На малюнку мають бути присутніми усі члени сім'ї. Після того, як групи завершать малювати, вчитель пропонує їм перейти за годинниковою стрілкою до інших малюнків, і так продовжувати доти, доки кожна група не побуває біля усіх чотирьох малюнків і не домалює щось своє. Коли кожна група повертається до свого малюнка, вона коментує запропонований їй аспект сімейного життя.	Чіткість організації діяльності. Співпраця. Уміння генерувати ідеї та прислухатися до думки інших.

Таким чином, технологічним інструментом впровадження компетентнісного підходу в освітній процес є компетентнісно орієнтовані завдання. Визначення методичних засад конструювання та впровадження КОЗ, методичні пояснення сутності різних форм та методів активізації пізнавального процесу з прикладами відповідних завдань сприяють збагаченню педагогічного інструментарію педагогів щодо формування ключових компетентностей учнів на уроках основ здоров'я. Перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі ми вбачаємо у розробці інтегрованих КОЗ для використання уроках основ здоров'я.

Література:

1. Вішнікіна Л. П. Компетентнісно-орієнтовані завдання з географії / Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (32), Issue: 63. Budapest, 2015. – С. 10-14.
2. Гоменюк Г. В. Методичні засади реалізації компетентнісного підходу в навчанні алгебри учнів основної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. пед. наук : 03.00.02. – Київ, 2016. – 24 с. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/14264/1/Homenyuk.pdf>, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 15. 04. 2020).

3. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти / О. І. Гулай. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2009. - Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2009_2_7, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 15. 04. 2020).
4. Драч І. І. Компетентнісно орієнтовані завдання як важливий чинник формування професійної компетентності майбутніх фахівців [Електронний ресурс] / І. І. Драч // Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах. – 2015. – ВИП. 44 (97). – С. 127-134. – Режим доступу: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2015/44/19.pdf>, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 22. 11. 2018).
5. Компетентнісно орієнтована методика навчання математики в основній школі: Метод. посібник / О. І. Глобін, М. І. Бурда, Д. В. Васильєва, В. В. Волошена, О. П. Вашуленко, Н. Д. Мацько, Т. М. Хмара. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 245 с.
6. Курач Л. І. Компетентнісно орієнтовані завдання в процесі навчання російської мови в школах України: конструювання та впровадження / Л. І. Курач, О. Л. Фідкевич // Український педагогічний журнал. – 2016. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707220/1/%D0%A3%D0%9F%D0%96%20%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A2%D0%AF.pdf>, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 18. 03. 2018).
7. Навчальна програма з основ здоров'я для 5-9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів затверджена наказом МОН від 07. 06. 2017 № 804 [Електронний ресурс] / Т. Є. Бойченко, Т. В. Воронцова та ін. – Режим доступу: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56137/>, вільний. – Назва з екрана. – (Дата звернення: 05. 03. 2018).

3.7. THE DISTANCE LEARNING FORM IN THE METHODOICAL TRAINING SYSTEM OF HUMANITIES PEDAGOGICAL COLLEGE

3.7. ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА НАВЧАННЯ В МЕТОДИЧНІЙ СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Нині інноваційна діяльність у вищій освіті – це об'єктивний процес, якого в умовах глобалізації вимагає ринок освітніх послуг, зокрема розвитку сучасного суспільства притаманне інтенсивне впровадження інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій у різні галузі. Інтенсивне використання інформаційно-комунікативних технологій у житті сучасного суспільства призвело до переосмислення змісту освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців: головну роль відіграє не стільки сама інформація, скільки вміння працювати з нею, критично осмислювати та продукувати нові знання; головним стає не кількість інформації, а її якість; інформація потрібна для подальшого практичного застосування та перетворення у знання, а вміння працювати з інформацією стає однією з важливих компетенцій сучасного фахівця в новій трансформації суспільства: від інформаційного до суспільства знань. У даному контексті однією з головних форм підготовки стає дистанційне навчання, яке здатне відповісти на виклики суспільства³⁷⁰.

Так, система освіти третього тисячоліття вирізняється швидким розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій, зокрема особливого поширення набувають ресурсні можливості *дистанційного навчання*. Оскільки дистанційне навчання дозволяє за рахунок використання нових інформаційних технологій активізувати самостійну роботу студентів, індивідуалізувати й диференціювати навчання, збільшувати обсяг доступних освітніх ресурсів, працювати незалежно від географічного розташування суб'єктів навчання за оптимальним графіком. Також упровадження дистанційного навчання розширює можливості самореалізації викладача, збагачує педагогічну майстерність співпраці в освітньому середовищі.

Як бачимо, сьогодні одним із видів інновацій в організації професійної освіти є введення дистанційного навчання, адже таке навчання надає здобувачам вищої освіти не лише доступ до нетрадиційних джерел інформації, а й є одним із методів освоєння знань, умінь і навичок. Таким чином, система дистанційної освіти може зайняти своє місце в системі освіти, оскільки при вдалій її організації вона має забезпечувати якісну освіту, що відповідає вимогам сучасного суспільства. Дистанційна форма спілкування вимагає досконалого володіння мовним матеріалом й уміння його репрезентувати аудиторії, ІКТ-грамотності, високої культури вираження мовлення.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, свідчить про значну увагу до проблем упровадження дистанційних технологій у освітній простір закладів вищої освіти. Науково-педагогічні засади дистанційного навчання розробляли такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як В. Биков, К. Бугайчук, І. Воротникова, Р. Гуревич, Л. Данькевич, М. Кадемія, Д. Опеншоу, Н. Рашевська, Н. Тверезовська, І. Хорев, М. Жалдак, Ю. Жук, В. Кухаренко, В. Олійник, В. Рибалко, О. Самойленко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко, Т. Тихонова, В. Фандей, І. Ален, Е. Банадос, Р. Бел, Дж. Блумстук, Д. Кіган, Б. Коліс, Дж. Коумі, Дж. Мунен, М. Торп та ін.

На основі аналізу визначень науковців з'ясовано, що *інформаційні технології* – це узагальнена назва технологій, що відповідають за пошук, зберігання, передачу, обробку, захист та відтворення інформації з використанням комп'ютерів та іншої новітньої техніки³⁷¹.

Сучасні інформаційні технології спрямовані на роботу з інформацією, а в інформаційно-комунікаційних, окрім того, відображено аспект спілкування, що є важливим у

³⁷⁰ Мурасова Г. С. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах дистанційного навчання. URL: http://www.confcontact.com/2012_10_04/pe2_murasova.htm (дата звернення: 15. 06. 2020 р.).

³⁷¹ Трайнев В. А., Трайнев И. В. Информационные коммуникационные педагогические технологии (обобщения и рекомендации): Учеб. пособие. Москва: Изд.-торг. корпорация «Дашкови К», 2004. С. 9-10.

професійній діяльності студентів-словесників, через програмні й технічні засоби (аудіо-, відеозаписи; комп'ютери, планшети, телефони, телекомунікаційні мережі). Практика використання інформаційних технологій у освітньому процесі засвідчує, що вони як форми традиційної взаємодії («викладач – студент») змінюються, оскільки, по-перше, вводиться новий засіб навчання, який стає необхідним зв'язуючим елементом процесу. Це теж система, але у взаємозв'язку «студент – комп'ютер – викладач»³⁷².

У наш час не має одностайного рішення серед науковців, щодо визначення поняття «дистанційне навчання». Серед інших назв дистанційного навчання використовуються і такі, як «відкрита освіта», «електронна освіта», «віртуальне навчання», «дистанційна освіта» тощо. Також деякі зарубіжні наукові відводять особливу роль телекомунікаціям в організації дистанційного навчання і визначають його як «теленавчання». Та все ж таки у науковому оточенні часто вживається термін «дистанційне навчання» (Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В. Г. Кременем 20 грудня 2000 р.).

Як зазначає академік В. Ю. Биков, віртуальна освіта – різновид процесу здобуття, за яким ті, хто навчається, отримують навчальні результати, використовуючи засоби і технології систем віртуальної реальності³⁷³.

Суть такої інновації ґрунтовно висвітлено у наказі Міністерства освіти і науки України від 24. 04. 2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за № 703/23235 визначено, що *дистанційне навчання* – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. *Метою* дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми рівнями тощо (Положення про дистанційне навчання, наказом МОН за № 466 від 24 квітня 2013 року).

Ефективність застосування дистанційних технологій в освітній галузі значною мірою залежить від рівня підготовленості викладачів до реалізації дистанційного навчання, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, а також від готовності студентів навчатися в умовах дистанційної освіти. Саме від якісного опанування майбутніми педагогами дистанційними технологіями під час навчання у педагогічних навчальних закладах залежить ефективність як дистанційного навчання, так і процесу професійної підготовки майбутніх учителів³⁷⁴.

У методичній системі підготовки студентів гуманітарно-педагогічного коледжу, дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів, активне спілкування між студентами групи і викладачем, що значно посилює мотивацію до навчання, поліпшує засвоєння матеріалу й сприяє увиразненню мовлення.

Структура відкритого навчання, за нашими спостереження, може бути такою (Рис. 1).

У системі електронної освіти важлива роль належить спілкуванню, що відбувається у форматі блогу чи форуму, чату чи групової конференції з постійною роботою з інтернет-ресурсами³⁷⁵. Н. Голуб зазначає, що воно репрезентовано такими видами: а) спілкування з викладачем, який керує процесом навчання; б) спілкування зі студентами, що передбачає обмін інформацією; в) дискусійний форум, що має на меті вільне висловлювання точок зору

³⁷² Панченко Г. Д., Шевченко А. Ф. Інформаційно-освітнє середовище в професійній підготовці вчителя. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 69-81.

³⁷³ Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ: Аттіка, 2009. С. 87.

³⁷⁴ Жевакіна Н. Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Луганськ, 2009. 20 с.

³⁷⁵ Інформаційно-комунікаційні технології в педагогічній освіті: навчальний посібник / за наук. ред. О. М. Пехоти, Т. В. Тихонової. Миколаїв: Іліон, 2013. С. 61.

й рівноправність в обговоренні; г) рольове спілкування, яке виробляє вміння репрезентації оригінальних проєктів; д) звітування, що формує навички лаконічно й чітко говорити, доводити власні переконання³⁷⁶. У розрізі нашого дослідження перераховані види спілкування сприяють удосконаленню умінь та навичок студентів-філологів під час формування методичної системи комунікативно-мовленнєвої компетентності.

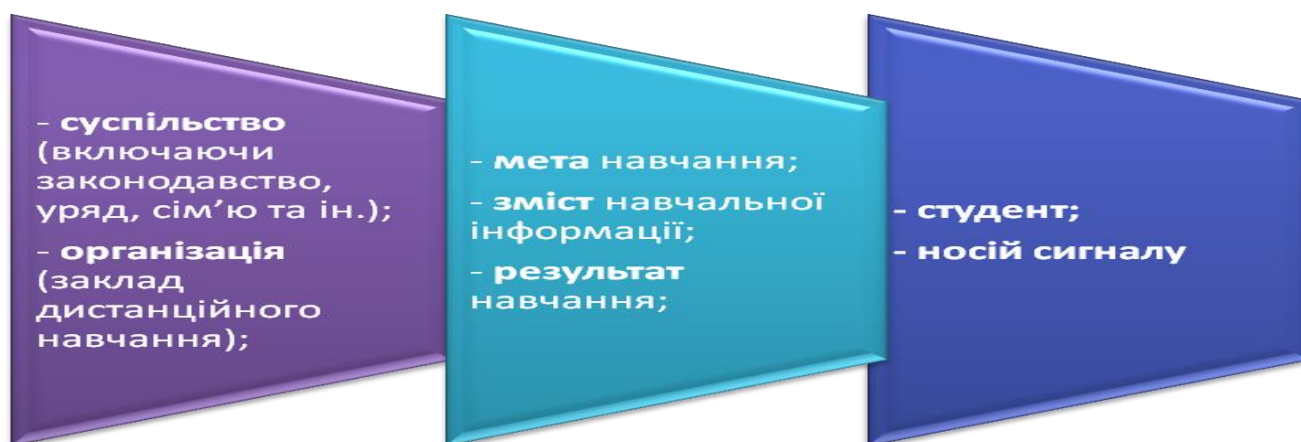

Рис. 1. Структура відкритого навчання

Основними перевагами дистанційного навчання є: екстериторіальність, синхронний і асинхронний режими взаємодії учасників освітнього процесу: викладач – студент, студент – студент, студент – навчальна група. А ключовими інструментами спілкування у дистанційному навчанні є: електронна пошта, форум, чат, відеоконференція, блог, веб-сторінки й сайти, технології Wi-Fi та ін.

Дистанційна форма навчання має ряд беззаперечних переваг. Наприклад, така організація освітнього процесу припускає дещо інший підхід до навчання, зокрема: самостійність пошуку, аналізу, систематизації та узагальнення інформації, самоорганізацію й самоконтроль. Якщо в основу традиційної моделі навчання покладено читання лекцій, проведення семінарських, лабораторних та різних ігрових видів занять, організація самостійної роботи студентів тощо, то віртуальне навчання орієнтоване на впровадження в освітній процес принципово відмінних моделей навчання, що передбачають проведення конференцій, проєктні роботи, тренінги та інші види діяльності з комп'ютерними та нетрадиційними технологіями.

Однак, система дистанційного навчання має і недоліки. По-перше, це пов'язано з традиційною методикою навчання, яка передбачає не віртуальне, а «живе» спілкування між студентом і викладачем. По-друге, неможливо точно перевірити, чи саме та людина працює, виконує завдання чи це робить хтось інший. Крім того, не у всіх населених пунктах є можливість доступу до мережі Інтернет зв'язку. По-третє, велике навантаження на зір у зв'язку з необхідністю тривалий час перебувати за комп'ютером. І найголовніше, при дистанційному навчанні втрачається безпосередній контакт між викладачем та студентом³⁷⁷.

В основу програм дистанційного навчання закладається модульний принцип. Кожна окрема навчальна дисципліна за змістом складається з декількох незалежних навчальних модулів (тем). Навчально-тематичний план кожного курсу складається з таких частин: змістовна (комп'ютерні лекції); закріплююча (практичні заняття); контролююча (тести і завдання). Таким чином, оцінювання рівня комунікативно-мовленнєвої компетентності студента з лінгвістичної дисципліни можна перевірити як в аудиторії (вміння говорити, слухати й інтерпретувати), так і в он-лайн режимі за допомогою складання тестів,

³⁷⁶ Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики: навчально-методичний посібник. Черкаси: БрамаУкраїна, 2008. С. 56-57.

³⁷⁷ Клокар Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації. *Шлях освіти*. 2012. № 4 (46). С. 38-41.

підготовки СРС, упорядкування глосарію тощо, й виставити в журнал, де накопичено бали за попередні види виконаних робіт.

Нині у гуманітарно-педагогічному коледжі ще немає спеціальності, за якою в повному обсязі було б розроблено дистанційне навчання. Однак, для успішного проведення дистанційного навчання ми із студентами-філологами використовуємо такі поширені веб-ресурси для дистанційного навчання: **MOODLE** (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – Модульне об'єктивно орієнтоване динамічне навчальне середовище. Перевагами цієї освітньої платформи є багатофункційність, доступність, безкоштовність, постійне оновлення і модернізація. Відповідно до процесу організації дистанційного навчання в навчальному середовищі Moodle студенти мали можливість працювати за комфортною індивідуальною програмою (незалежно від місця проживання, виду мовленнєвої діяльності), надсилати викладачеві виконані завдання у зручний для них час, водночас враховуючи визначені терміни на виконання завдань.

Серед основних можливостей використання системи, можна виділити наступні³⁷⁸:

1. Надання через мережу освітніх матеріалів всім бажаючим студентам або вибраній групі користувачів.
2. Забезпечення і підтримка можливості взаємного спілкування між усіма учасниками.
3. Документування і збереження робіт, результатів дискусії, документування заданих питань і одержаних відповідей.
4. Надання інструментів, які забезпечують можливість здійснення поточного контролю і оцінки досягнень окремих учасників і доставку зворотних даних щодо кожної теми, у тому числі оцінок і відгуків (рецензій) на їх роботи.
5. Надання можливості аналізу участі і активності окремих учасників курсу, аналіз часу, присвяченого на роботу з матеріалами.

Електронне опитування виступає однією із інноваційних форм контролю якості знань студентів-словесників, під час вивчення навчальних дисциплін освітньо-професійної програми «Українська мова і література», а тому для спільної взаємодії також використовуються сервіси **Google Classroom**: Google Groups, Google Docs, Google календар, Google Drive і Gmail, електронна пошта, що зручно для обговорення та взаємодії. Результатом цієї діяльності є встановлений зворотний зв'язок. Також платформа дозволяє за допомогою **Google-форм** збирати відповіді студентів і потім проводити автоматичне оцінювання результатів тестування.

Зразок: **ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ «Види мовленнєвої діяльності» (підсумковий контроль на заняттях із розвитку зв'язного мовлення).**

Які види мовленнєвої діяльності притаманні людині:

- А) слухання, читання, говоріння, письмо;
- Б) говоріння, перекази, твори, письмо;
- В) слухання, говоріння, підслуховування, мовчання;
- Г) читання, письмо, монолог, діалог.

Які форми мовлення вам відомі:

- А) голосна, внутрішня, мовчазна;
- Б) усна, писемна;
- В) казкова, прозова, віршована;
- Г) діалогічна, полілогічна, прозова.

Які особливості притаманні усній формі мовлення:

- А) вторинність, підготовленість, контактність, двосторонній характер;
- Б) контактність, графічна оформленість, наявність адресата мовлення, первинність;
- В) первинність, спонтанність, контактність, адресованість, фонетична оформленість;
- Г) спонтанність, контактність, графічна оформленість, вторинність.

У чому полягає сутність аудіювання як виду мовленнєвої діяльності:

- А) сприймання на слух мовлення, його розуміння;

³⁷⁸ Смирнова-Трибульська Є. М. Дистанційне навчання з використанням системи MOODLE: навч.-метод. посіб. Херсон: Вид-во Айлант, 2007. 465 с.

- Б) сприймання зором тексту, його усвідомлення;
- В) побудова власних усних висловлювань;
- Г) створення власних писемних висловлювань.

У чому полягає сутність читання як виду мовленнєвої діяльності:

- А) сприймання на слух мовлення, його розуміння;
- Б) сприймання зором графічних знаків, їх усвідомлення та розуміння;
- В) побудова власних усних висловлювань;
- Г) створення власних писемних висловлювань.

Говоріння як вид мовленнєвої діяльності – це ...

- А) побудова власних діалогічних та монологічних висловлювань, спрямоване до адресата (ів), предмет думки того, хто говорить;
- Б) сприймання усного мовлення, його розуміння;
- В) фіксація слів і тексту за допомогою графічних знаків;
- Г) зорове сприйняття графічних знаків, логічне розуміння їхнього значення.

Що таке діалог:

- А) висловлення однієї особи (твір);
- Б) процес мовленнєвої взаємодії двох або кількох учасників спілкування;
- В) літературний текст, в якому про щось розповідається;
- Г) перебудова письмового мовлення в усне.

Які особливості діалогічного мовлення:

- А) контактність, двосторонній характер, непідготовленість, емоційна забарвленість, неповнота, ситуативність;
- Б) повнота, односторонній характер, підготовленість, емоційна забарвленість, дистанційність;
- В) контактність, ситуативність, неповнота, підготовленість, односторонній характер;
- Г) вторинність, повнота, ситуативність, непідготовленість, двосторонній характер.

Які особливості монологічного мовлення:

- А) підготовленість, повнота висловлення, завершеність думок, літературна мова, відносна залежність від адресата мовлення;
- Б) повнота, односторонній характер, підготовленість, емоційна забарвленість, дистанційність;
- В) контактність, ситуативність, неповнота, підготовленість, односторонній характер;
- Г) вторинність, повнота, ситуативність, непідготовленість, двосторонній характер.

Письмо як вид мовленнєвої діяльності – це ...

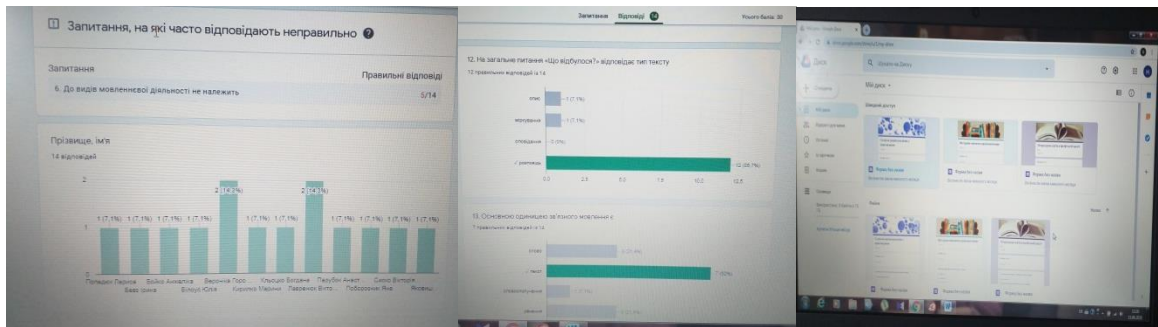
- А) побудова власних висловлювань у фіксованій графічній формі;
- Б) сприймання на слух мовлення, його розуміння;
- В) сприймання зором тексту, його усвідомлення;
- Г) побудова власних усних висловлювань (діалогів та монологів).

Які найбільш поширені види писемного мовлення:

- А) перекази, твори;
- Б) твори-мініатюри, діалоги;
- В) перекази, діалоги;
- Г) вірші, легенди, перекази.

Які основні особливості писемного мовлення:

- А) контактність, вторинність, фонетична оформленість, спланованість, логічність;
- Б) вторинність, монологічність, графічна оформленість, спланованість, логічність, повнота, розгорнутість, нормативність (літературна мова);
- В) спонтанність, адресованість, неповнота, нормативність, діалогічність, ґрунтовний виклад думок, логічність;
- Г) первинність, монологічність, зорове сприйняття, графічне оформлення, неповнота, експресивність.

Ефективність даного методу роботи системи полягає в наступному: здобувача, який пройшов on-line електронне опитування, тестування можна оцінити, отримавши час виконання завдання і кількість вірно виконаних питань. Слід відзначити, що система забезпечує ефективну перевірку та моніторинг навчальної діяльності як окремого здобувача, так і цілої групи, що ефективно використовувати для самостійної роботи та нової дистанційної форми навчання³⁷⁹.

Отже, дистанційне тестування є не тільки засобом отримання необхідної інформації про динаміку процесів, що протікають у закладі вищої освіти, але і виконує функцію мотивації, а, значить, і управління пізнавальною діяльністю студентів. Проте, разом з тим дистанційний студент здебільшого зосереджений на читанні інформації у вебсередовищі та виконанні тестів і завдань із педагогічних та лінгвістичних дисциплін, тобто відсутнє контактне спілкування з викладачем, який правильно скерує дії студента на кожному етапі формування комунікативно-мовленнєвої компетентності, проілюструє правила цікавими й точними аргументами, допоможе опанувати складний матеріал у співпраці з одногрупниками у процесі групової та фронтальної роботи.

За нашими спостереженнями, дистанційна форма навчання здатна забезпечити постійний освітній ріст особистості. Дистанційне навчання, по суті, являє собою особисто-орієнтовану форму навчання. Воно надає можливість вибору викладача, можливість підбору навчального матеріалу залежно від інформаційної потреби студентів. Впливає на формування теоретичних і практичних навичок студентів, що досягаються в процесі систематичного вивчення матеріалу, а також прослуховування й повторення вправ на аудіо й відео носіях, які безперечно мають позитивний вплив на ефективність вираження мовлення майбутніх учителів української мови.

У контексті нашого дослідження дистанційна форма навчання уможливорює самостійне опанування студентами як окремих тем із розвитку зв'язного мовлення, так і загалом навчальних курсів циклу нормативних та вибіркового навчальних дисциплін застосовуючи такий веб-ресурс, як **Zoom** (сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей). Для цього потрібно створити обліковий запис. Zoom підходить для індивідуальних та групових занять. Заняття можна запланувати заздалегідь, а також зробити посилання для постійних зустрічей у певний час).

Однією із основних форм онлайн-комунікації є відеоконференція (конференція в режимі реального часу он-лайн). Вона проводиться у визначений день і час. Отже, обговорення й ухвалення рішень, дискусії, захист проєктів відбуваються в режимі реального часу. А також можна через відеоконференцію приймати державну екзаменаційну атестацію, що більшість закладів вищої освіти і зробили сьогодні.

Важливою проблемою методики навчання української мови є тестовий контроль різних видів мовленнєвої діяльності. Наприклад, для проведення аудіювання, під час дистанційної форми навчання, ефективним було використання саме відеоконференції. Корисним виявився такий вид діяльності, коли викладач пропонує студентам текст для перевірки аудіювання, а потім його ж використовує в якості диктанту. Отож, після прочитання тексту в звичайному

³⁷⁹ Сидорчук Л. А. Впровадження інформаційних технологій в навчальний процес вищих шкіл. *Проблеми педагогічних технологій: збірник наукових праць*. Луцьк: ЛПРоЛ, 2010. Вип. 1. С. 280-286.

темпі пропонуємо студентам відповісти на кілька запитань стосовно тексту перед тим, як розпочати диктант³⁸⁰.

Дуже корисним і цікавим є наступне завдання. Студентам-філологам можна запропонувати прослухати телефонну розмову і записати для когось повідомлення або записати короткий зміст якогось монологу чи діалогу. Таким чином, студенти-словесники повинні не лише прослухати повідомлення, а й зробити певні записи, а це вже сприяє удосконаленню такої мовленнєвої компетенції, як письмо. Ефективним за читання вголос є переказ якоїсь ситуації. «Також студентам можна запропонувати описати картинку, серію картинок або скласти власне висловлення, використовуючи картинки. Учасників освітнього процесу можна попросити уявити, якою була ситуація, що передувала ситуації на картинці або що буде після того, а також вгадати репліки людей»³⁸¹. Для перевірки вміння розуміти основний зміст тексту, головні ідеї, деталі або знаходити необхідну інформацію застосовують тестові завдання із заповненнями, які мають форму нотування, заповнення пропусків у тексті, заповнення таблиць та доповнення/завершення речень.

Отже, використання сучасних веб-ресурсів дозволяє формувати електронний навчальний курс – середовище для продуктивного спілкування та увиразненого мовлення, обміну інформацією і співпраці студентів з метою підвищення ефективності та результативності освітнього процесу та формування методичної системи комунікативно-мовленнєвої компетентності. В умовах модернізації вищої освіти, оновленні її змісту та структури, зростає значущість самостійної роботи студентів, оскільки в результаті самоосвітньої діяльності студенти набувають навичок самостійного здобування знань, вміння застосовувати отримані мовні, мовленнєві знання у конкретних комунікативних ситуаціях. Самостійна робота дає змогу кожному студенту визначити індивідуальну траєкторію навчання, водночас дає можливість студенту працювати у мікрогрупі, обмінюватися думками, ідеями, твердженнями у процесі виконання самостійних завдань. Самостійна робота студентів є однією із провідних форм організації освітнього процесу вищої школи, у процесі якої розвивається й активізується творчий потенціал студентів, формується професійна компетентність, мотивується потреба у самоосвіті та самовдосконаленні.

Література:

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ: Аттіка, 2009. 684 с.
2. Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики: навчально-методичний посібник. Черкаси: БрамаУкраїна, 2008. 232 с.
3. Жевакіна Н. Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Луганськ, 2009. 20 с.
4. Інформаційно-комунікаційні технології в педагогічній освіті: навчальний посібник / за наук. ред. О. М. Пехоти, Т. В. Тихонової. Миколаїв: Іліон, 2013. 252 с.
5. Клокар Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації. *Шлях освіти*. 2012. № 4 (46). С. 38-41.

³⁸⁰ Julaud J. 60 Dictées commentées pour progresser. P.:Editions France Loisirs, 2010. P. 22.

³⁸¹ Underhill N. Testing Spoken Language: a Handbook of Oral Testing Techniques. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1992. 122 p.

6. Мурасова Г. Є. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах дистанційного навчання. URL: http://www.confcontact.com/2012_10_04/pe2_murasova.htm (дата звернення: 15. 06. 2020 р.)
7. Панченко Г. Д., Шевченко А. Ф. Інформаційно-освітнє середовище в професійній підготовці вчителя. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 69-81.
8. Сидорчук Л. А. Впровадження інформаційних технологій в навчальний процес вищих шкіл. *Проблеми педагогічних технологій: збірник наукових праць*. Луцьк: ЛІРоЛ, 2010. Вип. 1. С. 280-286.
9. Смирнова-Трибульська Є. М. Дистанційне навчання з використанням системи MOODLE: навч.-метод. посіб. Херсон: Вид-во Айлант, 2007. 465 с.
10. Трайнев В. А., Трайнев И. В. Информационные коммуникационные педагогические технологии (обобщения и рекомендации): Учеб. пособие. Москва: Изд.-торг. корпорация «Дашкови К», 2004. С. 9-10.
11. Julaud J. 60 Dictées commentées pour progresser. P.:Editions France Loisirs, 2010. 295 p.
12. Underhill N. Testing Spoken Language: a Handbook of Oral Testing Techniques. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1992. 122 p.

3.8. APPLICATION OF MASSIVE OPEN ONLINE COURSES (MOOC) IN THE COLLEGE EDUCATIONAL PROCESS

3.8. ЗАСТОСУВАННЯ МАСОВИХ ВІДКРИТИХ ОНЛАЙН КУРСІВ (МВОК) В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ КОЛЕДЖУ

Постановка проблеми. Інформаційні технології стали визначальним напрямком розвитку людської цивілізації у XXI столітті. Під їх впливом відбуваються глобальні процеси трансформації суспільного розвитку, без них сьогодні неможливо уявити жодну сферу життєдіяльності людини. Людство переживає бурхливий розвиток автоматизації, інформатизації та комп'ютеризації всіх сфер життя. Сучасний викладач у такий час має бути творчим, володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, використовувати медіаосвітні технології і засоби.

Особливо важливим є те, що сучасний викладач поєднуючи інформаційні технології та освітні медіатехнології створює ефективні засоби для навчання та саморозвитку майбутніх фахівців.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Останнім часом для викладання матеріалу навчальних курсів багато викладачів використовують масові відкриті онлайн курси, які сприяють рівному доступу до освітніх послуг будь-якого здобувача освіти.

Термін «масовий відкритий онлайн курс» (МВОК) або MOOC (massive open online course) був запропонований учасниками курсу «Connectivism & Connective knowledge» Брайаном Олександром та Дейвом Кормьє у 2008 році за виокремленими ними його специфічними особливостями.

Одним із перших в Україні платформ, що пропонує слухачам МВОК різних напрямів, є освітній проєкт Prometheus (<http://prometheus.org.ua>). Цей проєкт об'єднує курси, створені викладачами Київського політехнічного інституту, Київського національного університету та Києво-Могилянської академії, які були активно апробовані протягом 2015 року. У 2016 році співзасновники проєкту провели конференцію «Як створити успішний онлайн курс», присвячену практичним питанням створення масових відкритих онлайн курсів, тим самим не тільки дали можливість одержувати доступ до навчальних матеріалів, а й поділилися досвідом створення МВОК.

Для коледжів, тобто закладів фахової перед вищої освіти, відкриті онлайн курси пропонує Державна установа «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти» (<http://nmcbook.com.ua/>). До 2019 року такий центр надавав методичну допомогу аграрним закладам вищої освіти I-II рівнів акредитації. Сьогодні це не тільки офлайн та онлайн-навчання для педагогів, а й спосіб самостійно створити масові відкриті онлайн курси.

Створюючи МВОК, необхідно особливу увагу звертати на добір матеріалів та технологій навчання, які дозволять здобувачу освіти засвоїти навчальний курс.

За власним дослідженням «проблемам розробки технологій навчання приділяється належна увага в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, розглядаються такі її аспекти, як проєктна технологія (К. Баханов, І. Бім, В. Гузеєв, І. Єрмаков, І. Зимня, Р. Курбатов, О. Онопрієнко, Н. Пахомова, О. Полат, Т. Сахарова, Г. Селевко, Н. Тарасова, С. Шевцова), теорія і практика використання інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічному процесі (Р. Вільямс, Б. Гершунський, К. Маклін, Ю. Машбиць, С. Пейперт, О. Полат), особливості впровадження у навчальний процес мультимедійних технологій (Р. Гуревич, Ю. Батурін, М. Жалдак, В. Биков, О. Пометун) тощо.

Теорія і практика медіаосвіти в сучасному науковому дискурсі є предметом дослідження значної кількості вчених, наприклад, у працях про масмедіа загалом розглядаються моделі й методи медіаосвіти такими авторами, як Д. Бекінгем, Л. Зазнобіна, Д. Консидайн, Л. Мастерман, С. Пензін, Ю. Усов, О. Федоров, О. Шаріков, Е. Харт, Р. Хобс та ін.; психолого-педагогічними дослідженнями з означеного питання займалися

Л. Баженова, О. Баранов, О. Бондаренко, К. Ворсноп, Н. Габор, Л. Зазнобіна, Р. Куїн, О. Спичкін, О. Федоров, О. Шаріков та ін.

Проблеми використання матеріалів засобів масової інформації та їх вплив на особистість і суспільство відображено в роботах Л. Мастерман, С. Міллера, Л. Найдьонової, Б. Потятинник, Г. Онкович, Н. Сасенко, О. Сербенської, О. Тягло, О. Федорова, І. Чемерис, О. Янишин та ін.»³⁸²

Мета статті – описати методику розвитку медіаосвітніх компетентностей у викладачів коледжу з використанням МВОК.

Виклад основного матеріалу. Широкий простір Інтернету дозволяє сучасній людині одержувати необхідну інформацію, не виходячи з дому. Не тільки Інтернет-простір дає можливість поповнювати інформаційний запас. Більше можливостей для інформаційного суспільства у цьому напрямі дає медіа: книги, періодика, телебачення, пошту, телефон тощо.

Медіаосвіта – це шлях до ефективної діяльності людини в системі трудових відносин, але й спосіб залишатися цілісною особистістю, яка здатна до людяності та самовираження, що знаходить відображення у складових медіаосвіти (див. Рис. 1). Здобуваючи медіаосвіту потрібно запобігати вразливості людини до медіаманіпуляцій і медіанасильства, розрізняти реальний світ від віртуального та проводити профілактику поширення медіазалежностей.

Зростання ролі засобів масової інформації в освітніх процесах і складність реального їх використання, а також зміна дидактичного середовища, в умовах якого має здійснюватися підготовка здобувачів освіти до життя в інформатизованому суспільстві, вимагають визначення змісту медіаосвіти викладача, без набуття якої неможливо розв'язати дане соціальне замовлення.

Вивчення нормативно-правової бази, а також наукових публікацій дало підстави для висновку, що медіаосвіта педагогічних працівників є проблемою державного рівня, а завдання підготовки висококваліфікованих кадрів, що володіють необхідним рівнем медіакомпетентності, актуальне на всіх рівнях державної системи освіти та для всіх фахівців³⁸³.

Підготовка викладачів до застосування масмедіа в освітньому процесі ґрунтується на спеціальних компетентностях, зміст яких пов'язаний з основними базовими поняттями медіадидактики (масмедіа, медіазасоби, медіаосвіта, медіасередовище, медіаграмотність, медіакомпетентність особистості, медіакомпетентність педагога, методи, форми та методика медіаосвіти) і орієнтований на показники готовності викладача та здобувача освіти до роботи з масмедіа. Враховуючи те, що показником готовності майбутнього фахівця до виконання певного виду діяльності визнано професійну компетентність, то характеристикою медіаграмотності викладача вважатимемо його медіакомпетентність, яку будемо сприймати як інтегровану характеристику особистості, що ґрунтується на сукупності мотивів, знань, умінь, цінностей і здатностей, котрі спроможні забезпечити медіаосвіту здобувачів освіти різного віку³⁸⁴.

Часто стрімке сучасне поширення онлайн навчання у світі порівнюють із «Гутенберзькою революцією». Саме винайдення друкарського верстату перевело книгу з розряду «розкіш» у розряд «доступна» для тих, хто хотів навчатися і читати. Адже у Європі за півстоліття кількість друкованих книг збільшилася з 30 тисяч до 10 мільйонів.

Рис. 1. Складові медіаосвіти (авторський)

³⁸² Yakymchuk I. Formation of college teachers' media educational competences: theoretical aspect.

³⁸³ Naidonova L. A. Yevropeiski kryterii mediahramotnosti.

³⁸⁴ Robert I. V.. Tolkovaniye slov i slovosochetaniy ponyatiynogo apparata informatizatsii obrazovaniya.

Онлайн навчання дає можливість прослухати лекції кращих професорів із найпрестижніших вишів світу всім, хто хоче навчатися. За 5 років ними скористалися 25 мільйонів людей у світі. Онлайн-навчання – це отримання компетенцій за допомогою комп'ютера, гаджета, девайсу, підключеного до Інтернету. Це навчання в режимі «тут і зараз»³⁸⁵.

Онлайн-навчання дає можливість учасникам повністю зануритися в освітнє середовище – дивитися/слухати лекції, виконувати завдання, консультуватися з викладачами і спілкуватися з іншими учасниками завдяки підключенню до мережі.

У контексті з онлайн-навчанням вживають слова і словосполучення «e-learning» та «електронне навчання». Вони вказують на можливість учасника онлайн-навчання одержувати знання в різних форматах: аудіо, відео, текст із гіперпосиланнями, інфографіка, програми, ігри, інструменти та матеріали для отримання знань через доповнену реальність тощо.

Фахівці-практики ІТ в освіті вважають, що особливості онлайн та офлайн-навчання слід класифікувати за критеріями: вартість, умови, графік, засвоєння, підтримка, наявність спільноти, спілкування, комфорт, мотивація. Результати порівняння за критеріями подано в Таблиці 1.

Таблиця 1. Порівняння онлайн- та офлайн-навчання

Критерії	Онлайн	Офлайн
Вартість	Нижча	Вища
Особисте спілкування з педагогом	Обмежене часом заняття	Вирішення питань відразу під час заняття
Прослуховування матеріалів занять	У будь-який час	Лише під час заняття
Мотивація	Може знижуватися	Підтримується постійно
Дедлайн виконання завдань	Найчастіше відсутній	Є завжди
Темп навчання	Індивідуальний, зручний для кожного	Залежить від групи
Формат взаємодії	Спілкування в чатах	Особисте спілкування, емоційний контакт
Обстановка	Вдома не завжди зручно, знижується концентрація	Створюється робоча атмосфера

У відкритому доступі можна знайти велику кількість навчального контенту. Аналіз показує, що матеріали таких контентів часто не актуальні. Сьогодні здобувачі цінують програми, методики й інструменти, які дають змогу за короткий термін одержати максимум знань і навичок.

Зараз, у великій кількості медіаосвіти, складно знайти корисні курси. Потрібно бути медіаграмотним, медіакомпетентним, читати відгуки, спілкуватися з випускниками, щоб користуватися перевіреними джерелами і обрати необхідне.

Незважаючи на переваги онлайн-навчання, дослідження його використання показує, що потрібно дотримуватися ряду критеріїв: здатність до самостійного навчання, освітня мотивація, високий ступінь самоорганізації, вміння знайти в глобальній мережі інформацію.

Згідно з Концепцією медіаосвіти перебуває на етапі поступового впровадження та стандартизації її змісту.

Результатом медіаосвіти є медіаграмотність, медіаінформаційна грамотність, медіакультура і, як найвищий ступінь, – медіакомпетентність.

Під час реалізації медіаосвіти з використанням певних форм і засобів можна набути вище зазначених якостей (див. Рис. 2).

Розвиток технологій дистанційної освіти, інформаційно-комунікаційних технологій та можливостей програмного і апаратного забезпечення породжують проблему надшвидкого «застаріння» знань і зумовлюють потребу у вдосконаленні системи освіти, зокрема, у

³⁸⁵ Kharchenko N. Osvita XXI: onlain chy oflain?

пошуку нових шляхів здобуття знань. Останнім часом з'явилася тенденція застосування у закладах вищої освіти масових відкритих онлайн курсів, які сприяють рівному доступу до освіти будь-кого, без аналізу попереднього рівня освіти, незалежно від регіону проживання.

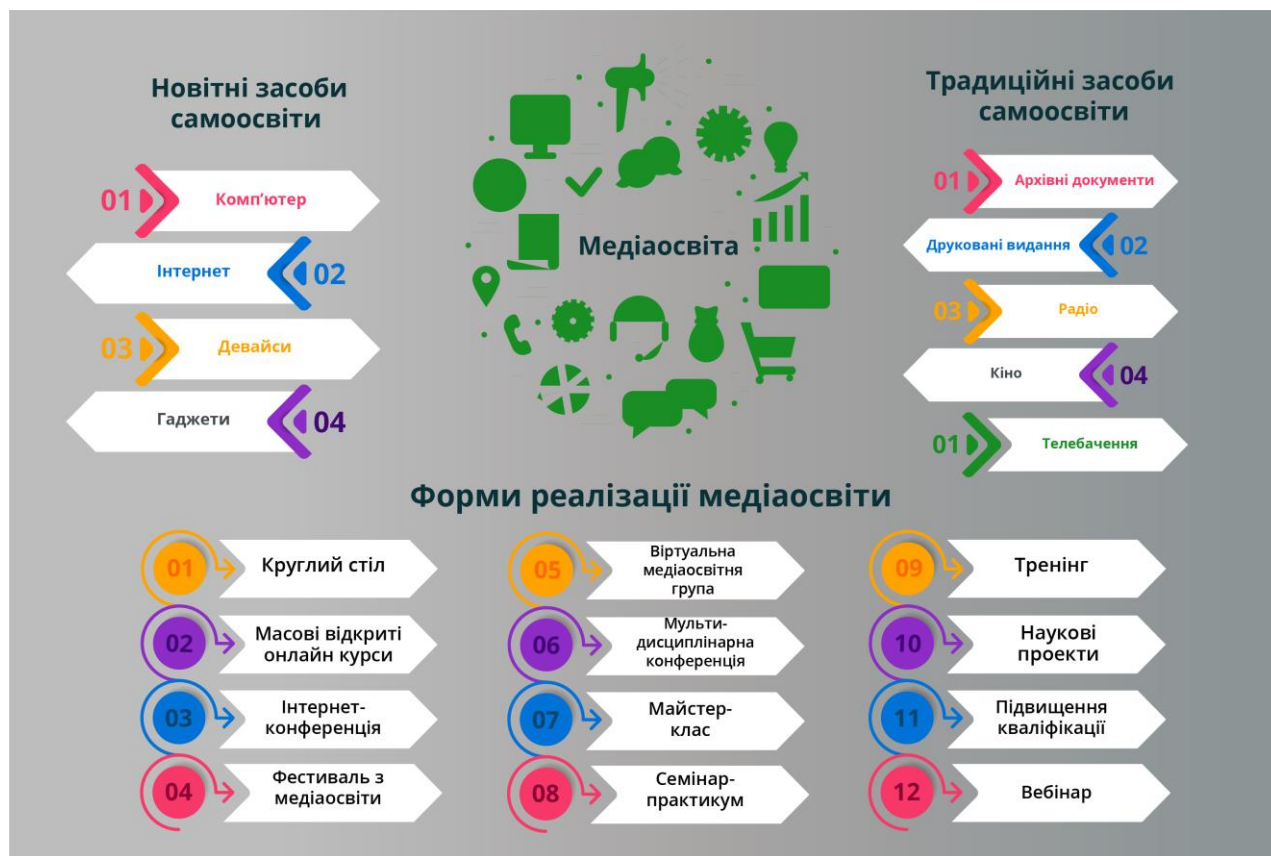

Рис. 2. Засоби і форми реалізації медіаосвіти (авторський)

На думку Роберта Мак Гіра³⁸⁶, автора і розробника багатьох онлайн курсів, перед адміністрацією закладів вищої освіти на шляху до створення і впровадження МВОК постає кілька основних питань: яким чином МВОК допоможе навчальному закладу привернути увагу потенційних абітурієнтів? (наприклад, безкоштовні короткі курси для ознайомлення з можливостями закладу); яким чином МВОК може покращити освітній процес? (наприклад, ефект перевернутого класу, коли теоретичні питання виконуються в аудиторії); як МВОК можуть вивчатися вдома, а практичні сприяти налагодженню комунікації? (як з іншими навчальними закладами, так і з громадськими організаціями); яким чином МВОК може розкрити потенціал закладу вищої освіти для потенційних абітурієнтів? (показати переваги, продемонструвати креативний педагогічний досвід тощо); як МВОК інших закладів вищої освіти впливають на конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

Як зазначає професор В. Кухаренко, який має досвід проведення відкритих онлайн курсів із 2001 року³⁸⁷, МВОК викликають зацікавлення з боку студентів, але їм більш цікаві тестові завдання, ніж розгорнуті відповіді чи дискусії. Для викладачів курсів, що не мають досвіду розроблення дистанційних курсів, створення та проведення МВОК виявилось складним, але цікавим. Таким чином, з'ясовано, що найкраще створювати МВОК власне викладачам із досвідом роботи на дистанційних курсах, а початківцям брати участь у них і залучати учасників (студентів).

³⁸⁶ Robert McGuire 5 Tactical Questions Higher Ed Administrators Should Be Asking About MOOCs.

³⁸⁷ Kukharenko V. M. Vidkryti dystantsiini kursy.

Саме відкриті масові відкриті онлайн курси, майстер-класи, семінари-практикуми, «круглі столи», інтернет-конференції, тренінги тощо дають змогу викладачам і здобувачам освіти набути медіакомпетентностей.

Кожен сучасний викладач, який володіє медіаосвітніми компетентностями, забезпечує якісну підготовку до заняття, оскільки у процесі підготовки переглядає новини з певної галузі на телевізійних каналах, у періодичних виданнях чи Інтернеті, вивчає законодавчу базу, слідкує за її змінами, відбирає відеосюжети, які наочно демонструють необхідні процеси, готує мультимедійну презентацію чи відеолекцію.

Концептуальні підходи до формування медіаграмотності здобувачів освіти пов'язані з використанням в освітньому процесі засобів ІКТ.

Таблиця 2. Засвоєння компонент медіаосвітніх компетентностей з використанням МВОК

№ з/п	Назва компоненти медіаосвітньої компетентності	МВОК	Результат
1	Здатність використовувати різні стандартні додатки	МВОК ВСП «Рівненський коледж НУБіП України»: «Досвід проведення семінару-практикуму з використання інформаційних та хмарних технологій», http://rcnubip.org.ua/studentu/elektronni-navchalni-resursi/	КНМЗ до дисциплін, які включають навчальні посібники, курси лекцій, практикуми, методичні вказівки до виконання практичних та лабораторних робіт, робочі зошити, методичні вказівки до виконання курсових і дипломних проєктів (робіт), мультимедійний супровід занять тощо
2	Здатність створювати бази даних освітнього призначення	МВОК освітнього проєкту Prometheus: «Медіаграмотність: практичний курс», https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA102+2018_T3/about та «Медіаграмотність для освітян» https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA101+2018_T3/about «Рейтинг України в світі», http://rcnubip.org.ua/news/2018/11/21/vihovna-godina-rejting-ukrayini-v-sviti/ Освітні ресурси Інтернету https://sites.google.com/site/osvitnires/osvita/elektr-biblioteki/periodicni-vidanna Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України http://undip.org.ua/news/fahovi.php Освіта.ua https://osvita.ua/	Обговорення актуальних питань освіти, педагогіки та внесення коректив в організацію освітнього процесу закладу вищої освіти, а саме, внесення змін в освітні програми, в робочі програми навчальних дисциплін, у методи та форми навчання, планування та проведення позааудиторних та виховних заходів, що забезпечують якісну підготовку майбутніх фахівців
3	Здатність готувати графічні ілюстрації засобами комп'ютерної графіки	МВОК Дарини Марущак «Mind Mapping: що таке карта думок і як з нею працювати», https://enigma.ua/articles/mind-mapping-shcho-take-karta-dumok-i-yak-z-neyu-pratsyuvati	Проведення майстер-класів для викладачів з метою створення ними сучасних засобів навчання http://rcnubip.org.ua/news/2020/02/07/majster-klas-stvorennya-mentalnih-kart/ http://rcnubip.org.ua/news/2019/12/17/zasidanny-a-oblasnogo-metodichnogo-obyednannya-vikl/ http://rcnubip.org.ua/news/2019/10/31/pedagogic-hnij-trening-profesijne-zrostannya-viklad/
4	Здатність використовувати інструментальні програмні засоби розробки педагогічних додатків	Освітній портал http://www.osvita.org.ua/ Інформаційні технології в освіті http://ite.kspu.edu/home	Навчальний портал Національного університету біоресурсів і природокористування України https://elearn.nubip.edu.ua/ Навчальна хмара ВСП «Рівненський коледж НУБіП України» https://rcnubip.lcloud.in.ua/
5	Здатність створювати освітні Інтернет-	https://zaitova.wordpress.com/%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B	Автоматизована земельно-кадастрова інформаційна система https://sites.google.com/site/myzvkom/ Онлайн-сервіси для вчителя

	ресурси	8-%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82%D1%83-%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/ Створення та дизайн сайтів https://vspweb.github.io/	https://sway.com/s/sUolKsPZtjLx8so/embed
6	Здатність відбирати технічні та програмні засоби ІКТ	Використання ІКТ в освітньому процесі https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-ikt-v-navcalno-vihovnomu-procesi-55148.html Zoom – як працює і де завантажити додаток для відеоконференцій https://24tv.ua/techno/dodatok_zoom_yak_zavantazhiti_yak_pratsyuye_zoom_reyestratsiya_n1307075	Організація і проведення онлайн занять консультацій https://drive.google.com/file/d/1nLfdS-gSq4UHgWp6hYvSoOi-NZAw7j3F/view Участь у вебінарі «Досвід проведення консолідації земель у Німеччині» http://rcnubip.org.ua/news/2020/04/23/uchast-u-vebinari-dosvid-provedennya-konsolidaciyi/
7	Здатність створювати мультимедійні матеріали засобами ІКТ	МВОК Державною установою «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти»: «Професійна розробка електронного освітнього контенту», а саме «Проектування та створення електронних підручників і посібників», http://rcnubip.org.ua/news/2020/02/20/stvo-ri-elektronnij-posibnik-otrimaj-sertifikat/	Електронний навчальний посібник, електронні навчальні презентації,

Висновки. Сучасна людина одержує через широкий простір Інтернету необхідну інформацію, не виходячи з дому. Та не тільки Інтернет дає можливість поповнювати інформаційний запас, а й засоби медіа: книги, періодику, телебачення, пошту, телефон тощо.

Аналіз досвіду підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних працівників у будь-якій галузі дозволив стверджувати, що необхідними умовами формування медіакомпетентності, зокрема, викладача закладу фахової передвищої освіти, є наявність фундаментальної підготовки, що дозволить експлуатувати засоби масмедіа та інформаційно-комунікаційних технологій та реалізувати їх потенціал в освітньому процесі. Також потрібно враховувати знання психолого-педагогічних наук, що дозволять ефективно реалізувати всі функції, які пов'язані з використанням засобів масмедіа в освітньому процесі.

Формування медіакомпетентності педагога закладу фахової передвищої освіти може бути забезпечене за умови відповідності структури й змісту його підготовки до сучасних тенденцій розвитку ІКТ в освіті, відбору змісту і форм навчання відповідно до видів інформаційної діяльності викладача кожного фаху, а також орієнтації навчально-пізнавальної діяльності на розвиток професійної освітньої активності викладача в даному аспекті методичної роботи. В умовах недостатньої підготовленості викладачів до впровадження масмедіа в освітній процес необхідно до завдань підвищення їх кваліфікації додати такі, що пов'язані з формуванням медіаграмотності викладачів та медіаграмотності здобувачів освіти.

Сучасний світ перебуває на карантині через вірус COVID-19, тому МВОК викликають зацікавлення як з боку студентів так і викладачів. Адже онлайн курси сьогодні є стимулом для викладачів засвоїти технології дистанційного навчання, які дозволять якісно підготувати майбутніх фахівців. Оскільки більшість з них не мають досвіду розроблення власних дистанційних курсів, то процедура створення та проведення МВОК виявилася складним, але цікавим процесом. Щодо сучасних студентів, то їх легше зацікавити тестовими завданнями, ніж розгорнутими відповідями чи дискусіями. Таким чином, з'ясовано, що найкраще створювати МВОК власне викладачам із досвідом роботи на дистанційних курсах, а початківцям брати участь у них і залучати учасників (студентів).

Нові інформаційні технології, якими є глобальна комп'ютерна мережа Інтернет, IP-телефонія, мультимедійні комп'ютерні системи, цифрове, супутникове і кабельне

телебачення тощо, зумовили радикальні зрушення у всіх сегментах соціальної взаємодії: зростання потреби в інформації, збільшення потоків інформації у людській діяльності, які у свою чергу, зумовили виникнення нових технологій – розробку і використання електронних засобів для роботи з інформацією.

Таким чином, застосування медіаосвітніх технологій в освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти можливе за наявності сучасної матеріально-технічної бази та програмного забезпечення, за умови готовності педагогічних та науково-педагогічних працівників до оволодіння компетентностями із застосування медіатехнологій, МВОК та їх використання в освітній діяльності, а також мотиваційним підґрунтям формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

Література:

1. Якимчук І. Формування медіаосвітніх компетентностей у викладачів коледжу: теоретичний аспект. URL: <http://roippo.org.ua/upload/documents/statti/100/16.pdf>.

2. Найдьонова Л. А. Європейські критерії медіаграмотності (фрагмент із програми Л. А. Найдьонова «Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу») на основі «Media Literacy Study The Framework». URL: http://ec.europa.eu/culture/media/literacy/docs/studies/eavi_annex_b_framework_rev_en.pdf (дата звернення: 11. 09. 2019).

3. Роберт І. В. Толкование слов и словосочетаний понятийного аппарата информатизации образования. Информатика и образование. 2004. № 6. С. 63-70.

4. Харченко Н. Освіта ХХІ ст.: онлайн чи офлайн? Київ: Часопис «Управління освітою». 2019. № 11 (419).

5. Robert McGuire 5 Tactical Questions Higher Ed Administrators Should Be Asking About MOOCs. URL: <http://moocnewsandreviews.com/5-tactical-questions-higher-ed-administratorsshould-be-asking-about-moocs/>.

6. Кухаренко В. М. Відкриті дистанційні курси. URL: <http://2014.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=30&lang=ru>.

7. Гриб'юк О. О. Перспективи впровадження хмарних технологій в освіті. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/1111/> (дата звернення: 10. 09. 2019).

8. Литвинова С. Хмарно орієнтовані технології в сучасній освіті. URL: <http://virtikt.blogspot.com> (дата звернення: 10. 09. 2019).

9. Миколаєнко А. Є. Сутність формування засобами медіаосвіти технологічних понять в учнів професійно-технічного навчального закладу. *Наукові записки*. 2013. № 3. С. 147-151.

10. Саварин П. В. Підготовка майбутнього викладача технічних дисциплін до застосування медіатехнологій у професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2017. 18 с.

References:

1. Yakymchuk I. Formation of college teachers' media educational competences: theoretical aspect. URL: <http://roippo.org.ua/upload/documents/statti/100/16.pdf>.

2. Naidonova L. A. Yevropeiski kryterii mediahramotnosti (L. A. Naidonova's Programme fragment "Mediapsykhohiia: osnovy refleksyvnoho pidkhodu") na osnovi «Media Literacy Study The Framework». URL: http://ec.europa.eu/culture/media/literacy/docs/studies/eavi_annex_b_framework_rev_en.pdf (Last accessed: 11. 09. 2019) (In Ukrainian).

3. Robert I. V. (2004). Tolkovaniye slov i slovosochetaniy ponyatiynogo apparata informatizatsii obrazovaniya. *Informatika i obrazovaniye (Informatics and Education)*, 6, 63-70 (in Russian).

4. Kharchenko N. (2019). Osvita XXI: onlain chy oflain? *Upravlinnia osvitoiu (Education Management)*, Kyiv, 419 (In Ukrainian).
5. Robert McGuire 5 Tactical Questions Higher Ed Administrators Should Be Asking About MOOCs. URL: <http://moocnewsandreviews.com/5-tactical-questions-higher-ed-administratorsshould-be-asking-about-moocs/>.
6. Kukhareno V. M. Vidkryti dystantsiini kursy. URL: <http://2014.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=30&lang=ru> (In Ukrainian).
7. Hrybiuk O. O. Perspektivy vprovadzhennia khmarnykh tekhnolohii v osviti. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/1111/> (Last accessed September 10, 2019). (In Ukrainian).
8. Lytvynova S. Khmarno oriantovani tekhnolohii v sychasni osviti. URL: <http://virtikt.blogspot.com> (Last accessed: 10.09.2019) (In Ukrainian).
9. Mykolaienko A. Ye. (2013). Sutnist formuvannia zasobamy mediaosvity tekhnolohichnykh poniat v uchniv profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu. *Naukovi zapysky (Scientific Notes)*, 3, 147-151 (In Ukrainian).
10. Savarin P. V. (2017) Pidhotovka maibutnioho vykladacha tekhnichnykh dystsyplin do zastosuvannia mediatekhnolohii u profesiinii diialnosti, Lesya Ukrainka Eastern European National University, 18 (In Ukrainian).

Part 4. INNOVATIVE AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF MODERN HIGHER EDUCATION

4.1. INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

At the end of the twentieth century, interest in innovative technologies for teaching foreign languages, in particular Ukrainian as a foreign language, caused interest to understanding and explaining the mechanisms of verbal interaction, which is influenced by social norms. In this regard, researchers are attracted by a number of issues related to communication problems: extraction of the minor units of communication – speech acts, rules of their use, their inherent categories that ensure the success of communication.

In terms of Ukraine's integration into the world global community, increase in migration processes and changes in public consciousness, interest to our state, its language and culture is growing as well. Under current conditions, the number of foreign citizens who come to Ukraine to obtain quality educational services, start their own business or get acquainted with the traditions and customs of the mysterious Slavic country with an ancient glorious history is steadily increasing. All these causes in particular a great interest to learning Ukrainian.

Originality of each nation is primarily realized in communication. Effectiveness of interaction is provided not only by the ability to speak grammatically correctly and use pragmatic clichés, but also by awareness of national and cultural specifics of verbal and nonverbal behaviour, socio-cultural norms, dominant strategies and tactics of communication. Pragmatic clichés, language stamps, formulas of language etiquette are elements of culture and belong to those units that most vividly reflect cultural and historical features of the people. Communicative strategies inherent in one language group cannot be described only in “behavioural” terms; in fact, they demonstrate the inner expression of a closed system of cultural rules, or “cultural scenarios” (according to A. Vezhbytska), the violation of which causes emotional discomfort.

At present, contacts between representatives of different linguistic cultures are becoming commonplace. Incompetence or inadequate reproduction of norms of verbal and nonverbal behavior creates difficulties, causes obstacles in communication, can lead to various deviations in the process of intercultural communication³⁸⁸. Nowadays, different linguistic cultures members are increasingly studying, working in an intercultural environment, and this in turn creates a situation in which employees are part of international corporations, being representatives of different countries, even continents.

It is known that language has long been considered the primary representative of any culture nation, which clearly reflects not only the present-day realities, but also the national character of the people, its mentality, customs, traditions, worldview, moral and ethical values. That is, language is one of the most important factors of intercultural communication. Modern methods of studying foreign languages, and in particular, Ukrainian as a foreign language, are based on such principles.

According to communication specialist F. Batsevych, the leading topics of modern research in both theory and practice of intercultural communication are concentrated around such issues as “success / failure of communication between representatives of different ethnic (national) linguistic and cultural communities, identifying causes of failure, identifying differences in behaviour of different languages and cultures members, as well as differences in organization of language and non-language codes, which affects the quality of intercultural communication”³⁸⁹.

It should be noted that today in the Ukrainian language didactics various methods, strategies, techniques and tactics of teaching Ukrainian as a foreign language are developing quite actively.

³⁸⁸ BOLOTNIKOVA, A., HUNCHENKO, Yu. (2019): Politeness and intercultural communication. Scientific notes of V. I. Vernadskiy Tavriia National University. Series: Philology. Social Communications. 2019, Vol. 30 (69), No 3, P. 1.

³⁸⁹ NIKOLAYEVA, S. (2002): Methods of Teaching Foreign Languages in Secondary Schools. Kyiv: Lenvit, 2002, p. 10

Thus, these and other problems of foreign languages learning methods were raised by L. Bey, V. Brader, K. Bruner, J. Gladyr, T. Yefimova, I. Zozulia, V. Korzhenko, I. Kochan, A. Kulyk, D. Mazuryk, O. Matsko, L. Solodar, G. Tokhtar, O. Trostynska, O. Turkevych, C. Yavorska and many others. Recently, a number of textbooks have appeared, objective of which is to significantly help teachers of this discipline: “Ukrainian as a foreign language. Preparation for the test. Training tasks. Intermediate level” (O. Novikova, O. Tuluzakova, U. Shtandenko, Mykolaiv, 2017), “Ukrainian for foreigners” (team of authors: O. Barchuk, O. Volkova, N. Vorona and others; Sumy, 2018), “Ukrainian for foreigners” (N. Lysenko, Kyiv, 2019) and others, still it should be noted, they often have a narrow professional orientation.

Noteworthy are the highly professional textbooks “Step-1” (O. Palinska, O. Turkevich, Lviv, 2014) and “Step-2” (O. Palinska, Lviv, 2014), which are the first editions in Ukraine that meet the European recommendations as for language education. These books are designed to study the Ukrainian language as a foreign one at elementary and basic levels (according to the European recommendations for language education – levels A1-A2) and aim to form communicative competencies of foreign students, help them master grammar and lexical minimum, learn culture, customs and traditions of the Ukrainian people

The vast majority of methodological scholars agree that at the present stage, problems associated with the study of Ukrainian as a foreign language are still plentiful, among them:

- 1) development of the concept of teaching the Ukrainian language to foreign citizens to different categories;
- 2) development of curricula in Ukrainian for foreign citizens;
- 3) designing the textbooks in Ukrainian taking into account the peculiarities of different categories of foreign students;
- 4) development of tests in Ukrainian to determine the level of language proficiency of both foreign students and foreigners seeking to obtain Ukrainian citizenship³⁹⁰.

As the practice of teaching and studying Ukrainian as a foreign language in higher education institutions of Ukraine shows, it is introduced into the educational process within the following courses: “Practical Ukrainian for foreigners”, “Ukrainian as a foreign language (practical course)”, “Business Ukrainian for foreigners”, “Ukrainian language for professional purposes for foreigners” etc.

Teachers are aware that mastering the language by their foreign students is a long and laborious process. The program of studying the Ukrainian language includes study of phonetics, lexical structure of language, morphology, grammar, syntax, but theoretical study sometimes recedes into the background, giving way to the primary task, which is development of practical skills and communication abilities. The functional principle of learning becomes important in the educational process, according to which students must not only learn the basics of a new language for them, but also learn to use it in everyday speech situations.

It is also worth emphasizing that while working with foreign students it is necessary to take into account the peculiarities of communication, as far as it is the communication of people from different cultures, “operating with different linguistic and cultural stereotypes and communication skills, based on different (often diametrically opposed) language world, are under the influence of various prejudices etc.”³⁹¹ Such intercultural communication is characterized by the fact that participants in the learning process need to use not only the means of language code with specific cultural meanings, but also “other strategies and tactics of communication” that are fundamentally different from those used by each of them in cases of interaction within one culture³⁹². Thus, considering peculiarities of religion, educational environment, psychological characteristics of

³⁹⁰ TROSTYNSKA, O., PETROV, I. (2011): Teaching Ukrainian as a foreign language: problems, searching, perspectives. Teaching languages at higher educational establishments, 2011. No of issue 18. P. 240.

³⁹¹ BATSEVYCH, F. (2007): Theory of intercultural communication: essence, presentative unit, specifics of terminology / Dictionary of terms of intercultural communication. K.: Dovira, 2007. 205 p.

³⁹² NIKOLAYEVA, S. (2002): Methods of Teaching Foreign Languages in Secondary Schools. Kyiv: Lenvit, 2002, p. 10.

students determines the appropriate selection of methods of teaching Ukrainian as a foreign language.

As for teaching methods, their choice is one of the most important components of the system of teaching Ukrainian as a foreign language, because they ensure achievement of the planned goal of learning.

As known, teaching methods of any foreign language are divided into traditional and innovative ones. In the teaching of foreign languages, both Ukrainian and foreign, in particular, for a long time the so-called grammatical-translation method was used, foundations of which were laid by the French educators of the XVIII century. Its essence was reduced to a perfect mastery of the vocabulary, on the basis of which the grammar of a language was studied. That is, the teacher should choose certain grammatical forms, according to which the texts are selected. Students must read the text, translate it into their native language and vice versa, learn the words. The main focus was on speaking correctly. The disadvantage of this method is that the texts were often artificial, completely not adapted to the realities of life. The student learned grammatical forms and could not use them in the process of communicative act.

Modern methodology uses more effective methods and techniques for teaching foreign languages.

According to most methodists and linguists, now one of the leading methods of teaching foreign languages and Ukrainian as a foreign language as well is communicative method³⁹³. Its main purpose is to teach students to communicate with other people. The most common means of implementing this method is to create a constant conversational practice through:

- 1) dialogues (work in pairs or teams);
- 2) team games (answers to the questions “Yes / No”, various quests etc.);
- 3) discussions (for students who study longer and know the language).

For successful implementation of this method it is expedient to use collective forms of work, presentation of educational material on the basis of speech intentions, creative tasks, parallel mastering of grammatical form and its function in language etc. – all these allows to create real communication situations.

In the process of teaching the foreigners, the method of role-playing has successfully proved itself, with the help of which it is possible to model a communication situation as close to reality as possible. With this method, students have the opportunity to work on specific situations that will help them establish communication in a foreign language environment, taking into account mental attitudes.

It is worth noting that the method of role-playing is quite important when studying lexical topics as far as helps students not only to enrich their vocabulary, but is an effective and proactive means of learning practical knowledge of the Ukrainian language, overcoming language barriers. For example, it is advisable to use situational role-playing games in the process of studying the following topics: “Acquaintance”, “At the café”, “At the bank”, “At the store”, “At the doctor's appointment”, “Walk around the city”, “At the cinema”, “Travel”, “Hotel” etc.

It is important to teach foreign students the ability to hold a dialogue. This type of activity should be complicated with each year of study, for example: dialogue-acquaintance, dialogue-agreement, dialogue-conversation on the proposed topic, dialogue-exchange of views, dialogue-discussion. Possible topics of dialogues may include “Etiquette forms of acquaintance”, “Meeting arrangement (orally / by phone)”, “Education system in Ukraine and in my country”, etc.

Expanding the vocabulary of foreign students is an effective basis for mastering professional terminology at the lectures by teachers of special disciplines.

Recently teachers have started using case-study or case-method. Recourse to this method makes it possible to bring the learning process closer to practical activities of students in accordance with their future profession. This technique is especially effective because modern universities are generally focused on combining theoretical knowledge with practical skills and abilities. It is the

³⁹³ TROSTYNSKA, O., PETROV, I. (2011): Teaching Ukrainian as a foreign language: problems, searching, perspectives. Teaching languages at higher educational establishments, 2011. No of issue 18. P. 239-248.

knowledge of Ukrainian that will help foreign students to quickly master and improve them at Ukrainian enterprises. That is, students are offered tasks, the result of which is solution of specific business situations in economic, construction, oil and gas and other industries.

Assimilation of lexical material is mainly accompanied by mastering other language skills: phonetic, morphological, syntactic and stylistic.

In particular, foreign students can learn phonetic features of the Ukrainian language while listening, which is one of the five mandatory components when learning foreign languages. Although it has recently been considered a passive method, American researchers J. Asher and S. Krashen have refuted these misconceptions. According to them, listening should be conducted according to the following scheme: understanding – achievement – before reproduction (comprehension – before – production)³⁹⁴ and then it will become an effective method. It also seems positive that while listening students have the opportunity not only to learn to understand what they have heard, but also, importantly, to perceive the phonetic and acoustic features of the linguistic units of the language they are studying.

It should be noted that in the process of learning Ukrainian, foreign students, for example from Arab countries, face problems pronouncing certain sounds. For example, this applies to the sounds [b] – [p]. It is known that in Arabic there is no deaf equivalent to the phoneme [b], so often the Ukrainian phoneme [p] is perceived and reproduced by Arab students as [b]: *[б]одруга, від[б]овідає [n]рати* (instead of *[n]одруга від[n]овідає, [б]рати*).

There is also no phoneme [ts] in Arabic, so in Ukrainian words students often use the phonemes [t], [s], [ts]: *вули[тс]я, [с]е, стіле[с]* (instead of *вулиця, це, стілець*). Another common mistake made by foreign students is the confusion of the sounds [i] and [j]: *л[і]с, кн[і]га, с[і]н, гр[і]мати* (замість *лис, книга, син, гримати*).

An important technique in the study of phonetics is the so-called “phonetic gymnastics” – phonetic exercises that help foreign students learn the correct articulation of sounds, distinguish certain grammatical forms: *бАтьків – батькІв, сЕстри – сестрИ, зАмок – замОк* and so on. When performing phonetic exercises, students should be given tasks to select words with the same sounds, thereby enriching their vocabulary.

All these examples show that an important stage in learning Ukrainian as a foreign language is to overcome phonetic interference.

The so-called audio-lingual method is popular among modern methods of teaching foreign languages, which, in our opinion, can also be used in the process of learning Ukrainian as a foreign language. It is advisable to use it at the first two levels of language learning. The essence of the method is that first the student repeats several times everything heard from the teacher or during audio listening and only at the second level he is allowed to produce one or two statements, built independently. Frequent repetition records in memory the correct pronunciation of words, sentences and separate language clichés.

According to modern scholars, it is appropriate to use a culturological approach, which should perform several important functions: educational, educational, cognitive and professional while learning a foreign language. Among culturological approaches, the most common are “linguistic, communicative-ethnographic and socio-cultural”³⁹⁵. As practice shows, the involvement of cultural components in the study of another language is another method of communicative skills formation.

The concept of distance, which represents the mode of human thinking and behavior, plays a significant role in teaching foreign languages. This is a specific structuring cultural-specific principle of communication. Distance in its metaphorical sense explains people's relationships in terms of love, friendship, respect (or lack of it), restraint, arrogance and so on. The intimate circle of communication is explained by the physical distance between the communicators. Emotionally close distance is evaluated positively (*близький друг, бути разом, разом і назажди*), and far, respectively, negatively (*далекий знайомий, далекий родич*). It is also possible to talk about a

³⁹⁴ NUNAN D. Second Language Teaching and Learning. Boston, 1999, p. 58.

³⁹⁵ NIKOLAYEVA, S. (2002): Methods of Teaching Foreign Languages in Secondary Schools. Kyiv: Lenvit, 2002, p. 171.

certain limit of intimacy, the intersection of which indicates a violation of the distance (*сунути носа не у свої справи, причепився як реп'ях*). In formal relationships, on the contrary, close physical distance is assessed negatively (*безпосередність, брак поваги*), and long - positively (*зберігати дистанцію*). Social distance, conceptualized through the concept of horizontal and vertical, marks the status difference. This feature is relatively stable, the addressee evaluates it based on the perception of the social status of the communicative partner, choosing his own position as a starting point.

Psychological distance is a horizontal distance that indicates the level of familiarity, acquaintance, intimacy. It is dynamic because it tends to change the internal states of the speaker. The two concepts are interrelated, but demonstrate different aspects of interaction. Ways to assess compliance with social and psychological distance are mentally determined. Each national culture has common for a particular community intellectual and emotional components (norms and rules of conduct, values, customs and traditions, etc.). Thus, distance is a two-vector concept that members of a particular linguistic culture can evaluate negatively due to lack of intimacy, friendliness, sincerity between interlocutors ("us") and positive if it means respect for communicators ("them"). Therefore, while learning a language, it is important to emphasize that linguistic means can also define the distance, mark the distance between the interlocutors. The success of communication depends on the correct and appropriate choice of language tools, appropriate use of which causes the desired effect. A number of pragmatic parameters were used to explain it: communicative situation, communicative-pragmatic competencies of interlocutors, socio-biological passport of interactants etc.

During the classes, culturological approach is realized while organizing of the communicative act in the form of dialogue of cultures. Depending on the number of students, such work is carried out in groups or in pairs. In the process of communication, students learn about the way of life, beliefs, customs and traditions of different peoples, Ukrainian ethnic group in particular, peculiarities of behavior. To implement this approach, students should be offered thematically selected tests, videos, presentations on Ukrainian holidays, traditions and rituals.

In particular, an effective method of implementing this method is linguistic and cultural analysis of the text, which allows to establish diverse linguistic features, which are evidence of linguistic and ethnic environment and are characterized by national and cultural color. Educational country studying texts of different difficulty levels can be used at different stages of learning. Such work is aimed not only at developing listening and comprehension skills, but also at performing a number of other tasks, namely: speaking skills, enrichment of knowledge about Ukraine or the city where foreign students live and study, thus facilitating the process of their socio-cultural adaptation³⁹⁶. Texts such as "Ukrainian national symbols", "National traditions and customs", "National dishes of Ukraine" etc. are not only marked with ethnolinguistic color, but also identify it with the national existence of Ukrainians. Such texts are characterized by a clear national and cultural specificity, knowledge of them is an important element of communicative competence of speakers of other cultures and is a condition for successful intercultural communication. National and cultural factors have a significant impact on the elements of the language code, as well as on the course of communication. Innovative technologies of teaching foreign languages, in particular Ukrainian as a foreign language, adapts the communicative behavior of students and is based on the following principles: observance of the rules of decency and social distance, showing kindness and respect for the communicative partner. In general, the demonstration of interest in the addressee, on the one hand, and respect for his personal autonomy, on the other - is perceived as a prerequisite for effective interaction in any language culture.

It is also advisable to use Ukrainian folk and modern songs, which will not only open the world of Ukrainian music, but also promote the development of aesthetic tastes. Generally foreign students like melodic Ukrainian songs, which is one of the shrines of the people, its poetic

³⁹⁶ SHVETS, H. (2012): Inartistic texts on countrystudying topics in the practice of teaching Ukrainian as a foreign language. Ukrainian language in the world: Coll. of Papers II International Scientific and Practical Conference, November 8-9, 2012 Lviv: Lviv Polytechnic National University Publishing House. P. 315.

biography. “Some of them, like the products of elite culture, overcome distance and time, nourish with their energy and inspire new ideas. Such songs are a specific document of the era, performing a cognitive and educational function in various manifestations – historical, ideological, ethical, artistic and aesthetic”³⁹⁷.

In Western pedagogy, the method of “silence” (Silent way), proposed by the representative of cognitive science K. Gattenyo in the mid-60s of the twentieth century, is quite effective in the process of learning foreign languages. Its essence is that “in contrast to the traditional reproduction of certain phrases following the teacher, the “Silent Way” method aims at study in silence, activating mental process and speech creativity of the student”³⁹⁸. This method uses the associative thinking of students, which should activate their mental activity. For example, at elementary levels, a teacher uses complex color tables at which each color or symbol represents a certain sound, and thus presents new words: a red square means the letter “c” green “t”, blue – “i”, yellow – “j” (together the word “*стїл*”). Manipulating all these squares, sticks and similar symbols in the learning process, a student approaches the intended goal, processes and masters new material. In addition to cards, you can use slides, tables, or any other handout.

Within this method, you can read the text and ask students to express their views on the events described or write a story plan (this task can be done in pairs or in groups).

Another method is, for example, the following tasks: “Describe the way to the university”, “What did you see during a walk in the park?” Possible constructions of answers: “*Я бачив клумби з квітами / фонтан / дерева*”, “*Я запізнився на заняття, тому проспав / переплутав дні занять / забув телефон і повертався...*” etc. Such exercises should be used for revising, for example, verb tenses. Comments are given after the student expresses his opinion.

It seems that the “Silent way” method is optimal and suitable for learning Ukrainian as a foreign language. It will help students to form skills of independent work and a sense of responsibility in the practical application of the language they are learning.

Under a globalized society, an effective means of increasing cognitive interest in learning Ukrainian as a foreign language is the use of innovative technologies in education. One of such innovations is an interesting and meaningful modern design method, with which you can perform many tasks. For example, students can be asked to make PowerPoint presentations “My hometown”, “Nature of my homeland”, “National costume”, “My Ukrainian friends”, “Virtual tour of the cities of the world, etc. In addition, the same presentations can be offered in Ukrainian and in the main subjects of their specialty, such as: “Banking system of Ukraine”, “Monetary system of my country”, “Natural resources of my homeland”, “Climate of my country” etc.

It is known that the so-called “Language Clubs” are very popular in the process of learning foreign languages (English, German, Polish). It may be also appropriate to create such a club for foreign students studying Ukrainian.

Recently, distance learning has been used quite effectively, which has become especially common in today's difficult conditions. Successful online training requires the ability to connect to the Internet on various platforms: ZOOM, Teams, Moodle, etc. Such training is carried out with the help of training systems (textbooks) in the local mode (with the support of computer programs based on hyper technology) and with the use of various distance learning technologies. Didactic materials can be sent via e-mail or from various web-pages, where the teacher can post various educational materials: lectures, presentations, thematic tests, presentations, videos, etc.

Thus, in the modern world, the role of Ukraine in the world is growing. Increase in integration processes contributes to the fact that our country is visited by many foreign tourists, quite often foreigners choose Ukrainian universities for their studies. Accordingly, the need to study the Ukrainian language by representatives of other ethnic groups is going up. Having analyzed different teaching methods, we came to conclusion that in the modern educational process, both traditional and innovative methods are used. One of the significant options to increase cognitive interest of

³⁹⁷ BALANDINA, N., BOLOTNIKOVA, A. Polish-Ukrainian song “Hej, sokoły!” (“Hey, Eagles!”) as an intercultural communicative phenomenon. *Przegląd wschodnioeuropejski* XI/1. 2020. P. 231-232.

³⁹⁸ Silent way. URL: <http://www2.vobs.at/ludescher/Alternative>.

foreign students is the use of innovative technologies that not only have a positive impact on the quality of language training, but also effectively develop students' ability to master the Ukrainian language as a foreign language.

References:

1. BATSEVYCH, F. (2004): Basics of communicative linguistics. Kyiv: Publishing Center "Academia", 2004. 344 p.
2. BATSEVYCH, F. (2007): Theory of intercultural communication: essence, presentative unit, specifics of terminology / Dictionary of terms of intercultural communication. K.: Dovira, 2007. 205 p.
3. BOLOTNIKOVA, A., HUNCHENKO, Yu. (2019): Politeness and intercultural communication. Scientific notes of V. I. Vernadskiy Tavriia National University. Series: Philology. Social Communications. 2019, Vol. 30 (69), No 3, P. 1-4.
4. KOVALENKO, O. (2015): Culturological approach in formation of intercultural competence in the process of learning foreign languages by economic students. *Scientific Bulletin of the International University of Humanities*. Series: Philology. 2015. Vol. 1, No 15. P. 170-172.
5. NIKOLAYEVA, S. (2002): Methods of Teaching Foreign Languages in Secondary Schools. Kyiv: Lenvit, 2002. 328 p.
6. TROSTYNSKA, O., PETROV, I. (2011): Teaching Ukrainian as a foreign language: problems, searching, perspectives. *Teaching languages at higher educational establishments*, 2011. No of issue 18. P. 239-248.
7. SHVETS, H. (2012): Inartistic texts on countrystudying topics in the practice of teaching Ukrainian as a foreign language. *Ukrainian language in the world: Coll. of Papers II International Scientific and Practical Conference, November 8-9, 2012* Lviv: Lviv Polytechnic National University Publishing House. P. 311-319.
8. BALANDINA, N., BOLOTNIKOVA, A. Polish-Ukrainian song "Hej, sokoły!" ("Hey, Eagles!") as an intercultural communicative phenomenon. *Przegląd wschodnioeuropejski* XI/1. 2020: 231-240.
9. NUNAN D. *Second Language Teaching and Learning*. Boston, 1999. 234 s.
10. Silent way. URL: <http://www2.vobs.at/ludescher/Alternative>.

4.2. INTERDISCIPLINARY APPROACH: MODERNIZATION OF CURRICULA

Relevance of research topic. An interdisciplinary approach has long proven effective in its educational activities. But today, as never before, it is relevant because of the increased integration and differentiation of knowledge in many spheres and aims to change the very paradigm of social relations in general and the educational system in particular.

Formulation of the problem. The modern world development trends and globalization processes, generational change, emergence of new professions and, accordingly, the need for renewal of human resources lead to changing approaches to educational activity, necessitate transformation of curricula and teaching methods. Interdisciplinarity is recognized as one of the areas of such transformations.

Analysis of recent researches and publications. The retrospective analysis of the subject of this study demonstrates that the issue of interdisciplinary training has been widely discussed in the United States since the 1890s³⁹⁹. Due to researches of Hilda Taba (1966) and other scientists, it became relevant again since approaches that focus on studying one discipline do not allow gaining an insight into a certain phenomenon⁴⁰⁰, looking at it from different angles, objectively evaluating and analyzing the information received. Thus, in the late 1980s, most scientists came to the conclusion that interdisciplinary training can improve the mastery of individual disciplines but not displace them (Concept to classroom: A series of workshops).

Since then, the main task of teachers has been to choose such links among disciplines that can cause higher order thinking, rejecting weak connections that can provoke cognitive dissonance⁴⁰¹.

Depending on the nature of relationship among different disciplines within the scope of an integrated program or integrated discipline, the American pedagogical literature distinguishes several types of an interdisciplinary approach: crossdisciplinary approach, which involves considering one discipline through the prism of another; multidisciplinary approach, which implies comparing several disciplines that focus on one problem, without attempting to combine them; pluridisciplinary approach, which involves comparing related disciplines; transdisciplinary approach, which goes beyond individual disciplines, focuses on a certain problem and leads to gaining knowledge in specific fields⁴⁰².

Integrated content-based and skill-based disciplines are particularly effective for forming a set of professional competences of future specialists⁴⁰³.

Presenting main material. The Declaration adopted by the UNESCO's World Conference on Higher Education proclaimed innovativeness, interdisciplinarity and transdisciplinarity to be the principles of modern education. In the guiding documents of the Bologna process, interdisciplinarity is considered as a desirable feature of a new quality of higher education⁴⁰⁴.

Constructivism is a theory about how people learn. This theory suggests that people create their own understanding and knowledge of the world through experiences and reflection on those experiences. It goes on to suggest that when students encounter something new, they have to integrate it with previous ideas and experiences by connecting the new knowledge to something already known. It may mean the students are studying something completely new and different. Sometimes it will result in the student rejecting the ideas completely. Above all, the theory assumes that we are active creators of our own knowledge requiring students to ask questions, explore, and

³⁹⁹ Lynn, H. (1998). *Concept-Based Curriculum and Instruction*, Thousand Oaks, Calif.: Corwin Press, P. 192.

⁴⁰⁰ Jacobs, H. (1996). *Breaking Ranks: Changing an American Institution Content*, Reston, Va.: National Association of Secondary School Principals, P. 56.

⁴⁰¹ Jacobs, H. (1989). *The Growing Need for Interdisciplinary Curriculum Content*, *Interdisciplinary curriculum: Design and implementation*, Alexandria, VA: ASDC, p. 5-19.

⁴⁰² Meeth, L. (1978). *Interdisciplinary Studies: Integration of Knowledge and Experience*, *Change*. Vol. 10, p. 6-9.

⁴⁰³ Kozolup, M. (2014). *An Interdisciplinary Approach to Forming Academic Communicative Competence in Natural Sciences Students at US Universities*, *Pedagogy, Social work*, Vol. 30, P. 60. Retrieved from: <http://dspace.uzhnu.edu.ua>.

⁴⁰⁴ Yakovenko, L. *Interdisciplinarity and the need for its implementation in education*. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua>.

assess what is known or learned. Students engaging in interdisciplinary study are therefore creating their own understanding and knowledge of the world through their study choices.

Making connections between different concepts is essential in interdisciplinary study. Here are some other benefits of studying in this way:

1. Students are highly motivated as they have a vested interest in pursuing topics that are interesting to them. As a result, the content is often rooted in life experiences, giving an authentic purpose for the learning and connecting it to a real world context. Consequently, the learning becomes meaningful, purposeful and deeper resulting in learning experiences that stay with the student for a lifetime.

2. Students cover topics in more depth because they are considering the many and varied perspectives from which a topic can be explored.

3. Critical thinking skills are used and developed as students look across disciplinary boundaries to consider other viewpoints and also begin to compare and contrast concepts across subject areas.

4. Students begin to consolidate learning by synthesising ideas from many perspectives and consider an alternative way of acquiring knowledge.

5. Exploring topics across a range of subject boundaries motivates students to pursue new knowledge in different subject areas.

6. Transferable skills of critical thinking, synthesis and research are developed and are applicable to future learning experiences.

7. Interdisciplinary knowledge and application of different disciplines can lead to greater creativity.

8. Worthwhile topics of research can fall in the 'spaces' between the traditional disciplines.

An interdisciplinary approach has a significant number of advantages, in particular:⁴⁰⁵ motivation of students for studying a certain academic discipline, serious thought and thorough comparison, application of gained knowledge in practice; opportunity to present a well-known material in a new way;⁴⁰⁶ broadening students' outlook, increasing their independence and creativity (Solyar&Beregna); integration of acquired knowledge and skills, perception of material acquired throughout studies as a coherent whole; opportunity to implement the main didactic principles.

Having considered various approaches to understanding the concept of interdisciplinarity (Fig. 1), the authors of this study propose their own definition: interdisciplinarity is the integration of various disciplines in a single cognitive process to deepen, differentiate, diversify knowledge, and skills, due to a wider understanding of material and considering it in different ways, and to further generate new ideas with the aim of forming new professional competences and developing research qualities of a student.

The educational process based on an interdisciplinary approach makes it possible to form a new generation of specialists who are able not only to perform their functional duties at a qualitatively new level but also to think more broadly and multidimensionally. In general, this development direction will not only give an impetus for transformation to individual enterprises, organizations and institutions but will also enrich social relations and change their vector (Fig. 2).

The integration of knowledge of different disciplines, according to the authors of this study, has four main dimensions: a deep understanding of educational material (since through the prism of one discipline, some aspects of another one become more understandable), scaling of knowledge (implying quantitative change and preference for knowledge in a certain area), synthesis of knowledge (combining and co-organizing knowledge into a single system), and generation of new ideas (the studying of material at the intersection of disciplines changes the way we look at familiar things and transforms the cognitive process as a whole).

⁴⁰⁵ Olizko, Yu. (2015). An interdisciplinary approach as a means of implementing the basic didactic principles of teaching, *Pedagogical discourse*, Vol. 18, Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2015_18_34.

⁴⁰⁶ Lynn, H. (1998). *Concept-Based Curriculum and Instruction*, Thousand Oaks, Calif.: Corwin Press, P. 192.

Fig. 1. Definitions of the concept «interdisciplinarity» including the authors' definition

The result of the mentioned processes is the formation of professional competences of a new level, the use of which will not only lead to an improvement in specialists' fulfilling their professional duties but can change the public mood, creating a «wave» effect concerning certain acute social problems. This results in changes in the socio-economic system of a certain level, and sometimes its complete restructuring or transformation into another one.

For example, teaching the academic discipline «Public Procurement and Tenders in the Construction Industry», as part of one of the curricula at the Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, is based on an interdisciplinary approach, forms students' understanding of procurement processes from an economic, legal, managerial point of view and the understanding of the construction process from a technical point of view. This not only ensures the formation of competences of a specialist in the field of procurement in the generally accepted sense but also expands and enriches them with knowledge and skills specific to the construction industry.

In this case, the main message to society will be the popularization of the underlying principles of public procurement, which is intended to change the paradigm of the functioning of the entire system of government orders and its interaction with business in view of the emergence of a new generation of specialists.

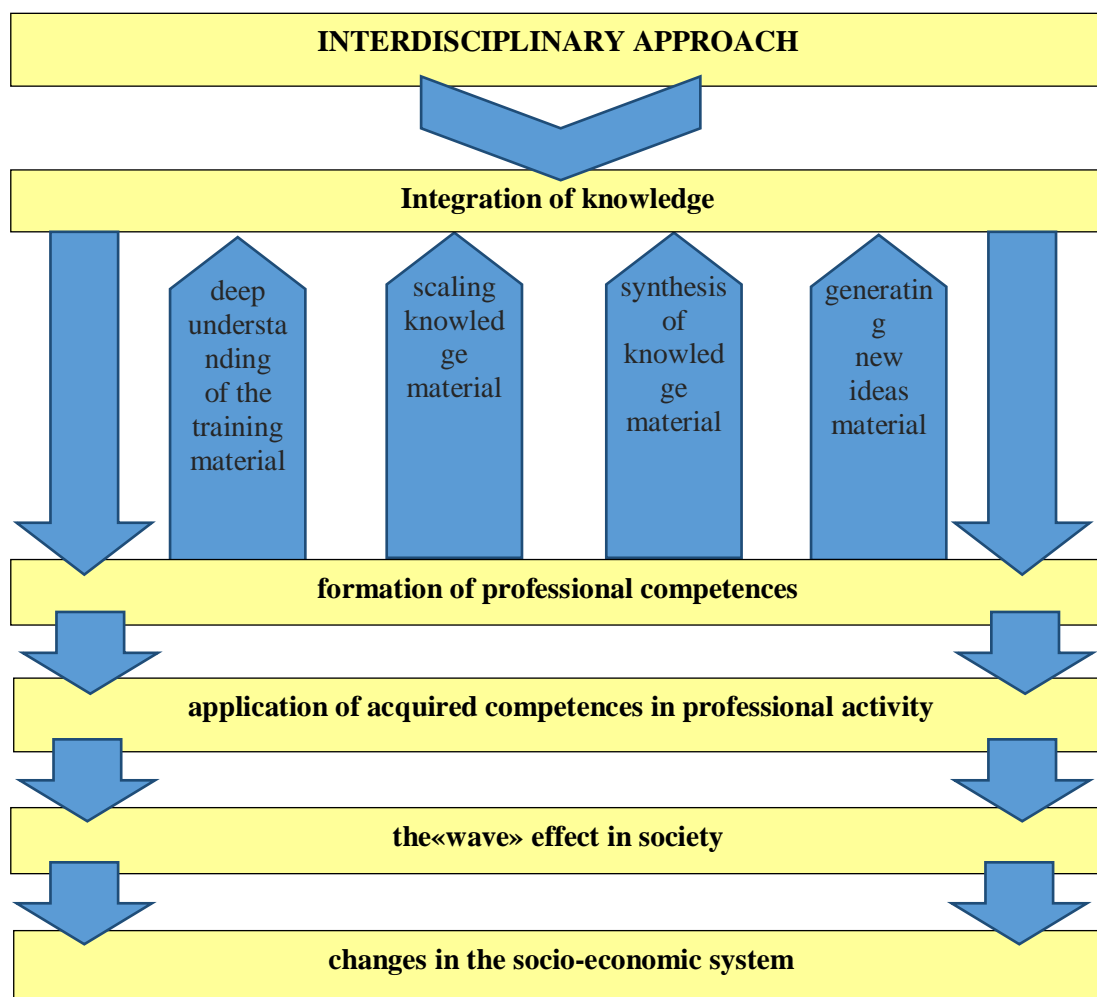

Fig. 2. Impact of a multidisciplinary approach on the functioning of the socio-economic system (compiled by the authors)

More about the curricula "Public Procurement". Today, reform in Ukraine has covered all spheres of public life. But the true essence of the notion of «reform» is probably reflected most strongly in the field of public procurement, namely, the change in the rules of the game, the forms of social relations, values and the philosophy of their implementation in general, without changing the basis (first of all, economic) and the ultimate goal. This leads to the elimination of negative social phenomena in this area. New fundamental principles of public procurement activities form the latest ideology of the functioning of the system as a whole. The main achievement of public procurement reform is the transition to the electronic system Rrozorro, which became obligatory for central authorities and monopolies from April 1, 2016, and from August 1 for all other purchasers.

To date, vocational education in the field of public procurement is represented in Ukraine mainly by advanced training courses for different categories of participants in this process. University education in this area is still developing and is represented in several universities mainly by separate modules or themes.

The most prominent provider of educational programs in this area is Prometheus, a public project for mass open online courses. In cooperation with the teachers of the best Ukrainian universities, materials are created and placed on their own online platform, and the free opportunity

for universities, organizations and leading companies to publish and distribute courses on this platform is provided.

Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (MEDTU) and EU project «Harmonization of the system of state purchases in Ukraine with EU standards» will present a free mass online course «Public Procurement for Business». The course will tell you everything you need to know about a business to start working on the public procurement market in the amount of 300 billion ₴. Further training courses are available at the Kyiv National Trade and Economic University, the Institute of Advanced Qualifications, as well as at the School of Economics at the National University of Kyiv-Mohyla Academy and several others. At the same time, there are no educational programs aimed at specialization in the field of public procurement in Ukraine, which offers great opportunities for universities that train specialists in the field of economics, entrepreneurship, jurisprudence and management.

MEDTU approved the Order «On Partial Educational Programs on the Issues of Organization and Implementation of Public Procurement». The first training program is designed for specialists in the field of organization and implementation of public procurement and includes 14 topics of the invariant part, the second – for specialists in the field of public procurement and includes 8 topics of the invariant part. These programs should serve as a benchmark for developing educational programs at universities and be adapted to train specialists in a field of public procurement.

From September 1, 2017, the Kharkiv National University of Construction and Architecture with the support of MEDTU introduced a Master's educational program «Public Procurement». She is the flagship of university education in the field of public procurement and is implemented on the basis of a certain concept in accordance with the scheduled timeline.

Consequently, since the scope of public procurement is surprisingly important for the state, since it involves the use of budgetary funds, the training of specialists requires special attention and approach from the University. The interest of the profile ministry in the training of the personnel reserve should encourage it to work in close contact with the Ministry of Education and Science of Ukraine to support and lobby the interests of higher educational institutions in the training of specialists in this field, which will ultimately lead to the full and comprehensive professionalisation of public procurement in Ukraine and bring them out on global markets.

It should also be emphasized that an interdisciplinary approach ensures the development of soft skills. In the period 2020-2030, the most important professional competencies will be: personal development; formation of a common vision; system thinking; visions of interdependence, not linear chains of causation; anticipate processes, not a static state; the right decisions; social intelligence; non-standard and adaptive thinking; intercultural competence; computational thinking; media literacy in the field of innovative media; transdisciplinarity; project way of thinking; cognitive management; virtual cooperation.

In the future (until 2040) the required competencies will be those that will not be able to generate machines and jobs, namely: the ability to make decisions, analyze the possible losses and benefits of future actions; generating ideas, and what matters is not their quality, but, oddly enough, the number of which artificial intelligence will calculate the possible options; ability to personally teach others; ability to understand long-term learning outcomes and the impact of new information on them; originality; creative thinking; adaptability; ingenuity; cross-functionality and interdisciplinarity.

Therefore, it should be emphasized that in the future, ingenuity will be the most sought-after skill, and educators who care about their students must create curricula to provide just such skills.

In general, most of the professions that will emerge in the future will be designed to preserve the integrity of the ecosystem, human and animal life and health, resources for future generations and ensure the safety of everyone. Thus, ensuring the achievement of the established global goals of sustainable development.

Conclusion. Thus, in addition to the above mentioned, an interdisciplinary approach promotes the implementation of didactic principles, stimulates a teacher to update the syllabus content and enrich it with relevant interdisciplinary topics, cases and situations that require

integration of knowledge. Therefore, it can be argued that an interdisciplinary approach, based on a multi-year thorough research, forms a new cognitive paradigm in the modern educational system and is in line with world educational trends.

Thus, since the field of public procurement is surprisingly important for the state, as it involves the use of budget funds, the training of specialists requires special attention and approach from the university. The interest of the relevant ministry in training the personnel reserve should motivate it to work in close cooperation with the Ministry of Education and Science of Ukraine to support and lobby the interests of universities in training specialists in this field, which will eventually lead to full and comprehensive professionalization of public procurement in Ukraine. to global markets.

References:

1. Jacobs, H. (1989). The Growing Need for Interdisciplinary Curriculum Content, *Interdisciplinary curriculum: Design and implementation*, Alexandria, VA: ASDC, p. 5-19.
2. Jacobs, H. (1996). *Breaking Ranks: Changing an American Institution Content*, Reston, Va.: National Association of Secondary School Principals, P. 56.
3. Kolot, A. (2014). An Interdisciplinary Approach as a Dominant in the Development of Economic Science and Education, *Social Economy*, Vol. 1-2, pp. 76-83. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2014_1-2_15.
4. Kozolup, M. (2014). An Interdisciplinary Approach to Forming Academic Communicative Competence in Natural Sciences Students at US Universities, *Pedagogy, Social work*, Vol. 30, P. 60. Retrieved from: <http://dspace.uzhnu.edu.ua>.
5. Lynn, H. (1998). *Concept-Based Curriculum and Instruction*, Thousand Oaks, Calif.: Corwin Press, P. 192.
6. Meeth, L. (1978). *Interdisciplinary Studies: Integration of Knowledge and Experience*, Change. Vol. 10, p. 6-9.
7. Olizko, Yu. (2015). An interdisciplinary approach as a means of implementing the basic didactic principles of teaching, *Pedagogical discourse*, Vol. 18, Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opeddysk_2015_18_34.
8. Solyar, L., Beregna, G. Implementation of interdisciplinary connections in the study of special subjects of the specialty "Food production". Retrieved from: <http://mino.esrae.ru>.
9. What are the roots of interdisciplinary learning, and how has it evolved over time? Concept to classroom: A series of workshops. – Thirteen New York Public Media. Retrieved from: http://www.thirteen.org/edonline/concept2class/interdisciplinary/index_sub1.html.
10. Yakovenko, L. Interdisciplinarity and the need for its implementation in education. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua>.

4.3. USE OF COMPUTER TESTING AS A TOOL FOR MONITORING AND EVALUATING KNOWLEDGE OF PHILOLOGICAL DISCIPLINES IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

One of the important social institutions of the state is higher education, which characterizes the level of development and degree of maturity of society. In the modern information society before education there is a global problem – increasing the amount and quality of educational information and relevant competencies for the invariant amount of study time for which this information must be mastered. One way to resolve this contradiction is to use computer-based testing as a part of many pedagogical innovations.⁴⁰⁷ It has become obvious that the tests provide an opportunity to obtain objective assessments of the level of knowledge, skills, abilities and ideas, to identify gaps in training. Undoubtedly, the most rational ways to save time are the intensification of the educational process, the change of the general organization of education and the transition from group forms of classes and control of knowledge to individual, automated.

The idea of computer-based testing comes from the idea of programmable knowledge control. Programmed control of knowledge, in turn, arises as an inevitable reaction to some problems, especially higher education in Ukraine. This technology has made it possible to make a qualitative leap in the implementation of feedback between teacher and student. The relevance of the study is due to the general need to achieve a qualitatively new level of organization of monitoring of knowledge of philological disciplines in terms of distance learning.

Monitoring as a tool of improving the information support system of education management and the criterion apparatus for assessing the quality of knowledge are considered in their works by scientists from different countries. In the monograph of V. Bykov, Y. Zhuk and Y. Bohachkov for the first time in Ukraine the problems and ways of automation of experimental pedagogical researches for definition of a level of educational achievements of pupils by methods of testing are defined.⁴⁰⁸ O. Spirin investigated the monitoring of the implementation of research results for the field of psychological and pedagogical research and presented its indicators under the condition of using web-based tools of information and computer technologies.⁴⁰⁹ Z. Ryabova devoted her works to monitoring the development of students' educational activity⁴¹⁰, and O. Charkina devoted her works to pedagogical testing to control the educational process in pedagogical universities.⁴¹¹

The control process is one of the most time-consuming and responsible operations, involving acute psychological situations for both students and teachers. On the other hand, its correct formulation helps to improve the quality of training. In the pedagogical process that exists at this time, there are several types of control: preliminary, current, thematic, boundary, final and graduation. The control system consists of exams and credits, oral examination, tests, colloquia, essays, seminars, laboratory work, reports on production practices. Such methods of monitoring student performance are now used by most higher education institutions, and the choice of forms of control depends on the purpose, content, methods, time and place. The existing system of control and evaluation of the quality of students' academic achievements is highly conservative because it still retains such features as:

- subjectivity of teachers' assessments, related to the traditional forms, methods and tools of determining students' academic achievements adopted in a higher educational institution;
- the lack of common evaluation criteria, standardized tools and uniform scales leads to results that cannot be compared, even under equal other conditions;

⁴⁰⁷ Sikorsky, P. I. (2006) Modelling of didactic assessment systems. The path of education. № 2, pp. 2-6.

⁴⁰⁸ Bykov, V. Yu., Zhuk, Yu. O., Bogachkov, Yu. M. (2008). Monitoring the level of academic achievement using Internet technologies. Kyiv: Pedagogical thought. 128 p.

⁴⁰⁹ Spirin, O. M. (2013). Information and communication technologies for monitoring the implementation of research results. Information technologies and teaching aids. № 4 (36), pp. 132-152.

⁴¹⁰ Ryabova, Z. V. (2004) Monitoring the development of educational activities of students 6-7 years of age (management aspect): dis. ... Cand. ped. Science: 13.00.01. Kiev. 207 p.

⁴¹¹ Charkina, O. A. (2009). Pedagogical testing as control method of an educational process in pedagogical universities. (Extended abstract of PhD dissertation). Kryvyi Rih, Ukraine: Kryvorizkyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet.

- low efficiency of control and evaluation systems developed internally by the higher educational institution, without taking into account the achievements of the theory of pedagogical dimensions and modern information technologies;

- weak use of methods of self-control, self-correction and self-assessment of learning outcomes. The accepted technique of reception of examinations (on 3-4 questions in the examination ticket) does not allow estimating completeness of mastering of material and provokes writing off.

The **purpose** of the article is to highlight the features of the content and structure of computer tests in philological disciplines as a means of monitoring knowledge.

In the scientific and methodological work there are a number of scientific investigations in which the authors interpret the concept of "computer testing", but, in our opinion, the most clear and thorough is the definition of V. Bepalko, who interprets computer testing as automated testing based on specialized computer programs".⁴¹²

Computer-based testing is an adaptive model of pedagogical testing. This model is based on the classical model, taking into account the complexity of the tasks. In the process of using computer-based testing, test tasks with certain characteristics are consistently displayed on a computer screen, and the level of preparation of the student being tested is assessed with increasing accuracy immediately after the computer answer.

Testing is a way to determine the level of students' knowledge and skills with the help of special test tasks, usually in the form of questions or tasks. The purpose of computer testing of students' knowledge is to assess the compliance of the quality of training with the requirements of State Educational Standards, to create an internal quality system of education based on independent control.

The analysis of scientific and methodical literature allows to state that computer testing has a number of advantages, among which the following deserve attention:

- to form the test for each person who passes testing, by random selection of questions from bank of questions thanks to what it receives the individual task which does not coincide with tasks of other persons;

- reduce the cost of money and time to organize and conduct testing (especially relevant when testing on a large scale, when testing requires a large number of people, storage and printing of tests, organization of their storage, scanning test results, etc.);

- assess the level of their knowledge independently – the student and the teacher – to systematize and simplify the process of assessing the quality of persons' knowledge undergoing testing;

- release the teacher from routine work during exams and intermediate control of knowledge;

- automate the processing of results, which allows, firstly, to ensure the objectivity of knowledge control, and, secondly, significantly increase the efficiency of obtaining assessments based on test results;

- significantly increase the flexibility of knowledge control by using a flexible schedule of testing (even individual);

- to improve the quality of the analysis of the educational process and in general to provide a comprehensive analysis of test results, including even chronological data on testing;

- centrally analyze the quality of preparation of a large number of questions tested by a broad code (this allows you to identify the sections that are the most difficult to study, and adjust the learning process depending on the test results);

- use multimedia technologies in tests, which, in turn, allows you to create types of test tasks that are fundamentally impossible when taking tests in writing (for example, the use of drag-and-drop technologies for operations with graphics);

- increase the level of information security of test tasks.⁴¹³

⁴¹² Bepalko, V. (2006) Tools for diagnosing the quality of students' knowledge. School technologies. № 2. pp. 118-128.

⁴¹³ Kademiya, M. Yu. (2004) Computer processing of tests in professional diagnostics. Vinnytsia: NMC VET. 46 p.

It is worth noting that these advantages relate primarily to the "traditional" learning process, because during the implementation of distance learning, computer monitoring generally becomes the main means of control.

However, the use of computer-based testing has certain difficulties and shortcomings, the main of which is that the preparation of test tasks requires a certain qualification from their developer. Compilation of test tasks should be based on modern technologies of pedagogical measurements, which require developers not only highly qualified in pedagogy and subject area, but also knowledge of special testing theory, which operates on the following concepts: reliability, validity, coverage matrix, etc. specific for computer tests.

We support the opinion of I. Bulakh that computer monitoring of knowledge makes it possible to implement the basic didactic principles of learning control, in particular: the principle of individual nature of testing and assessment of knowledge; the principle of systematic testing and assessment of knowledge; the principle of subjectivity; the principle of differentiated assessment of learning success; the principle of uniformity of teachers' requirements for students.⁴¹⁴

The most important advantage of computer monitoring is the ability to use it during any type of assessment:

- entrance testing of the discipline;
- current testing of the discipline;
- control modular testing of the discipline;
- control final testing of the discipline;
- control testing for state certification.

Each of these types of testing has the form of a test, which is provided to each student by software and hardware of computer technology. Each test consists of a list of test tasks. Quantitative composition of test tasks in the test and their content are determined by the working program of the discipline, the program of state certification.

The working program of the discipline and the program of state certification establish the criteria according to which the evaluation of test results is carried out.

Incoming and current computer tests can take place as part of scheduled classes, conducted and supervised by teachers who conduct classes.

Control computer tests take place outside the scheduled training sessions according to the established schedule of control tests.

Computer testing is carried out in the form of an independent dialogue between the student and the computer with the possibility of saving the test results.

The results of computer testing are used to control and adjust the learning process and develop measures to improve its quality.

The results of computer control tests are recorded in the form of test protocols and used in the issuance of credit or exam grades in relevant disciplines.

Computer monitoring provides testing of knowledge in all types of speech activities: speaking, listening, writing, reading; from all language levels: phonetic, morpheme, morphological, syntactic.

According to N. Kharchenko, monitoring of students' academic achievements takes place during the academic year, aimed at identifying the level of knowledge, professional competencies, helps to reveal the causes of poor learning and allows timely measures to correct knowledge and eliminate gaps.

S. Shishov defines monitoring as a systematic observation, forecasting and modelling of the dynamics of the object, O. Mayorov – as a system of collecting, storing and processing information.⁴¹⁵ According to scientists, the constant testing of students' knowledge has shown an improvement in their abilities, as well as increased interest in tests and computer training. Because

⁴¹⁴ Bulakh, I. (1995) Theory and methods of computer testing of learning success (on the materials of medical schools): Dis. Dr. Ped. Science: 13.00.01. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kiev. 430 p.

⁴¹⁵ Shishov, S. E., Kalney, V. A. (1999). Monitoring the quality of education at school. Moscow: Pedagogical Society of Russia. 354 p.

computer-based testing reduces the time required to correct the examination of documents, teachers can introduce additional tests to achieve specific goals, such as checking vocabulary, terminology, etc.⁴¹⁶

The use of computer technology for monitoring and evaluation in education is becoming increasingly possible and widespread in the educational space of Ukraine and contributes to the improvement of distance learning. Mobile learning tools, cloud computing allow flexible use of a large number of distributed resources and tools, access to data at any point and at any time, the organization of teamwork with the resources of many users, joint development of projects remotely.⁴¹⁷

Among the functions performed by computer monitoring, we distinguish three most important interrelated: diagnostic, educational and educational.

The diagnostic function determines the level of knowledge, skills and abilities of the subject. The educational function of computer monitoring is to motivate the student to activate the efforts to master the educational material. The educational function is realized in the periodicity and inevitability of test control.⁴¹⁸ Thus, computer monitoring disciplines, organizes and directs students' activities, helps to identify and eliminate shortcomings in the acquired knowledge, forms in students the desire to develop their abilities.

Test tasks must meet certain requirements:

- the text of the test task is a short judgment or a system of judgments;
- the test task should have the following features:
 - unambiguity – the student should not think in what sense the interpretation is interpreted;
 - clarity – the student must understand what they want from him;
 - brevity – the judgment should not take up much space on the computer screen, the size of the optimal judgment is up to 10 words;
 - the truth of the judgment – the student's action should turn the test task into a true judgment;
 - the defining feature must be necessary and sufficient;
 - requirements for the use of terms in the test task:
 - the student must know the terms used in the test task;
 - terms that have different interpretations in different sources should not be used;
 - general requirements:
 - minimum words (the fewer words, the faster the student will understand the essence of the test task);
 - the absence of the particle "no" (the particle "no" is poorly perceived in the test task);
 - from 4 to 6 answer options (to ensure the complexity of guessing);
 - the correct answer should not differ from other answer options;
 - the test task should not be interdependent with other test tasks.⁴¹⁹

Consider the most commonly used services used by teachers of higher education institutions during distance learning. Such resources include the Mytest service, which has been updated to MyTestX and consists of a program system (student testing program, test editor and results log). The service allows you to create and conduct computer testing, collection and analysis of results according to various criteria (execution time, student, group, for each task), to grade. MyTestX works with ten types of tasks: single selection, multiple selections, ordering, matching, stating the truth or falsity of statements, manual entry of numbers, manual text entry, selection of space in the image, permutation of letters and filling in the blanks. Tests can be created taking into account the proportionality of the number of questions on different topics according to their complexity. The

⁴¹⁶ Krznarić, M., Predanić, S., & Milotić-Pejnović, M. (2008, January). Advantages and Improvements of Computer Testing. In Croatian Society for Information and Communication Technology, Electronics and Microelectronics–MIPRO.

⁴¹⁷ Shyshkina, M. P. (2011). Factors in implementing access to e-learning in the modern school. Information technologies and teaching aids. 4 (20). URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua>.

⁴¹⁸ Fetisov, V. (2011) Computer technology in testing. Nizhyn: Publisher PE Lysenko M. 140 p.

⁴¹⁹ Mishchenko, T. G. (2012) Computer technology testing and control of education of students of economic universities. Financial space. № 3 (7), pp. 79-83.

disadvantage of the program is that newer versions are paid. Another advantage of the services is that the testing can be performed in a computer class, even without an Internet connection.

Among the Internet resources, teachers highlight the Google form service, which is part of the Google Drive office tools. Teachers emphasize its convenience and accessibility for conducting a survey or test. The service is constantly updated and allows not only to choose the correct answer or write it, but even to send it by attaching a file. The test can be sent to students by e-mail, embedded on a website or blog using a special code. The evaluation results are stored in a spreadsheet file. If all students are included in the Google class, the teacher can collect data on all grades and monitor academic achievement for a long time with an automated journal in which students see only their own grades.

Testorium and Master-test services require mandatory student registration. These services allow you to create your own test libraries or use the resources of other teachers. Student registration allows the teacher to track the progress of their students. This condition is a disadvantage for teachers, because it requires additional work. The service can be used for self-assessment; it facilitates the work of the teacher and gives students the opportunity to test their knowledge online. Educational service Master-test provides interactive monitoring of students' knowledge.

In addition to the final control, teachers monitor and evaluate knowledge during online lessons. Not only computers but also phones or tablets can be used to quickly engage students and get feedback from them.

Go Pollock is an online service for instant tests that can be taken both during class and for homework. The service does not require student registration; tests are available at the link to anyone who knows the code. In Go Pollock there is an opportunity to organize cooperation of students with the involvement of the storytelling method. The teacher shows an animated story, the development of which depends on the students' answers: the more correct answers – the further the story progresses.

The Quizzy service also allows you to quickly create tests that can be used to work with students using mobile devices or a desktop computer, but requires additional payment for use.

The introduction of computer monitoring of knowledge contributes to:

- systematic monitoring of the quality and dynamics of student achievement;
- obtaining a statistically reliable picture of the individual progress of each student;
- creation of a regional computer bank of data on students' academic achievements in subjects for a long period of study;
- intensification of the educational process by increasing the amount of educational material in the classroom;
- increasing students' interest in the educational process;
- opportunities for creative and practical application of knowledge, skills and abilities;
- the ability to perform tasks not only under the control of the teacher, but also to exercise self-control of educational activities.

According to the research of G. Shulga, L. Kolomiets during the initial professionalization it is necessary to pay attention to the professional motivation of learning, because the awareness and formation of professional motives will promote student activity in educational activities, and later – in future professional activities. But a significant number of students in the process of learning in higher education are guided by motives that are not directly related to either the learning process or training.⁴²⁰ According to the survey, the researchers concluded that in the first year students lose interest in learning and they are confident that they will not work in their chosen specialty. Therefore, there is a need to optimize the learning process. The use of computer tests can facilitate this process. The main factors influencing the motivation of the learning process when using computer tests are:

⁴²⁰ Shulga, G. B., Kolomits, L. I. (2017) The influx of professional motivation on winnings of internal specialty into students of first year. Psychological Chronicle. No. 6, pp. 186-199.

1. Testing with a computer program, rather than on paper, is somewhat reminiscent of computer games, which are very popular among young people. The fact is that the reaction of a person who received an unsatisfactory grade during the test is similar to the reaction of a person who lost a game: there is excitement and a desire to improve their results.

2. Getting an instant result in the presence of a student. As you know, most students express elements of distrust when the results of tests are announced some time after their implementation, especially when the class does not analyze the control of lack of study time. Moreover the longer the pause between the control and the announcement of grades are the greater the likelihood of a negative reaction of the student. An open testing process eliminates any doubts. The presence of the game moment leads to the fact that an instant self-assessment is produced, which is aimed at oneself, and not at the task or the teacher. This self-esteem has a very strong effect on the student's learning activity.

3. Elimination of prejudice in the assessment of student knowledge. Information technology testing virtually eliminates subjective assessment, especially if the student knows that the test questions are chosen by the program at random. There is a state of psychological comfort. Therefore, the test result is interpreted to a greater extent not as an expression of the teacher's attitude, but as a need to learn better.

4. Ease of use and speed of tests. This factor creates the illusion of simplicity and accessibility of the material, as well as the ease of the learning process. This is a powerful driving force. A student who is 100% sure that with some effort the material can be studied "excellently" – already head and shoulders above the one who believes that the task is impossible and for this reason should not be taken.

5. The inevitability of control. During a regular lesson, control is usually selective, superficial, allowing many students to think that monitoring will pass. During the computer test, each student is supervised on all issues of a particular discipline. This mobilizes students to carefully prepare for class.⁴²¹

The development of open electronic resources allows students to independently use a variety of systems and platforms to test their knowledge in self-study. Monitoring and assessment of students' knowledge by means of computer technologies helps the teacher to automate the examination of works, plan educational work, identify areas for correction of deficiencies of knowledge, skills, abilities of students, promotes the development of electronic didactic resources for testing students' knowledge.

Computer technology provides opportunities to monitor assessment not only in computer classrooms, but also with the introduction of mobile phones, tablets that are connected to the Internet.

A variety of free programs and services allows each student to choose the tools to use at different stages of the lesson with the ability to organize feedback with students and monitor their knowledge.

Conditions for the use of computer technology for monitoring and evaluation of knowledge during distance learning are: digital competence of participants in the educational process; readiness of teachers to monitor and evaluate by computer, the availability of platforms and online systems for monitoring and evaluation of students, access to the Internet.

Thus, the practical significance of the introduction of computer testing is a promising area of modern educational process. At the same time, it should be noted that computer testing cannot (and should not) take over all the controlling functions of students' academic achievements, but should become one of the components of knowledge diagnostics. The key to the widespread introduction of this type of control should be a scientific basis, a strong psychological, pedagogical and logistical base. When implementing computer-based testing, you should consider not only the benefits but also the risks that accompany it. Among the latter, the following should be noted: the lack of direct

⁴²¹ Oparin, A. V., Britavskaya, O. P., Kutsenko, L. Yu. (2017) Problems of computer testing of knowledge in modern education. Scientific Bulletin of PNP. KD Ushinsky. № 1 (114), pp. 68-74.

contact with students during testing increases the likelihood of the influence of random factors on the assessment result.

Computer testing expands the possibilities of monitoring and assessing the level of student achievement, is an alternative to traditional methods of verification, it can be carried out taking into account different types (current, thematic, semester, annual) and forms (individual or collective) control as a tool of operational management. This assessment method quickly, objectively and effectively diagnoses students' learning outcomes. Thus, it can be argued that the use of computer-based testing as a component of monitoring academic achievement is an effective and promising form. The formation of the system of informatization of education contributes to improving the quality of educational processes, the implementation of the project "Equal access to quality education".

References:

1. Bepalko, V. (2006) Tools for diagnosing the quality of students' knowledge. *School technologies*. № 2. pp. 118-128.
2. Bikov, V. Yu., Zhuk, Yu. O., Bogachkov, Yu. M. (2008). Monitoring the level of academic achievement using Internet technologies. Kyiv: Pedagogical thought. 128 p.
3. Bulakh, I. (1995) Theory and methods of computer testing of learning success (on the materials of medical schools): Dis. Dr. Ped. Science: 13.00.01. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kiev. 430 p.
4. Kademiya, M. Yu. (2004) Computer processing of tests in professional diagnostics. Vinnytsia: NMC VET. 46 p.
5. Mishchenko, T. G. (2012) Computer technology testing and control of education of students of economic universities. *Financial space*. № 3 (7), pp. 79-83.
6. Oparin, A. V., Britavskaya, O. P., Kutsenko, L. Yu. (2017) Problems of computer testing of knowledge in modern education. *Scientific Bulletin of PNP. KD Ushinsky*. № 1 (114), pp. 68-74.
7. Ryabova, Z. V. (2004) Monitoring the development of educational activities of students 6-7 years of age (management aspect): dis. ... Cand. ped. Science: 13.00.01. Kiev. 207 p.
8. Sikorsky, P. I. (2006) Modelling of didactic assessment systems. *The path of education*. № 2, pp. 2-6.
9. Spirin, O. M. (2013). Information and communication technologies for monitoring the implementation of research results. *Information technologies and teaching aids*. № 4 (36), pp. 132-152.
10. Fetisov, V. (2011) Computer technology in testing. Nizhyn: Publisher PE Lysenko M. 140 p.
11. Charkina, O. A. (2009). *Pedagogical testing as control method of an educational process in pedagogical universities*. (Extended abstract of PhD dissertation). Kryvyi Rih, Ukraine: Kryvorizkyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet.
12. Shyshkina, M. P. (2011). Factors in implementing access to e-learning in the modern school. *Information technologies and teaching aids*. 4 (20). URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua>.
13. Shishov, S. E., Kalney, V. A. (1999). Monitoring the quality of education at school. Moscow: Pedagogical Society of Russia. 354 p.
14. Shulga, G. B., Kolomits, L. I. (2017) The influx of professional motivation on winnings of internal specialty into students of first year. *Psychological Chronicle*. No. 6, pp. 186-199.

4.4. ANALYTICAL COMPETENCE OF FUTURE MASTERS OF EDUCATION: ESSENCE AND STRUCTURE

In the conditions of education informatization, integration of science and production, the requirements for graduates of pedagogical institutions of higher education are increasing. On the one hand, the most popular are not just highly qualified specialists, but specialists who are able to independently orient in the flow of information that changes, who are able to compare, analyse, generalize, find the best solutions, that is, conduct research in specific areas of knowledge. On the other hand, modern education today is very much in need of innovation, and the feasibility and necessity of their implementation should be confirmed by statistical analysis. All this requires advanced training of masters of education.

The preliminary analysis of qualification works⁴²² as the results of pedagogical research confirms the insufficient level of masters of education in the possession of statistical techniques, formed skills to process the preliminary and final results of pedagogical experiment (only 36% of master's qualification works (QW) had an experimental part, and of these 36% only slightly more than half (56%) contained the developed results of the research).

Also, the analysis of qualifying scientific works of recent years⁴²³ indicates the presence of dissertations without mathematical processing of experimental data. We believe that this is due to the lack of formed skills of future scientists to analyse and use statistical methods to test the effectiveness of pedagogical hypotheses.

All these facts state that the problem of forming analytical skills and abilities of future specialists, the ability to carry out statistical analysis, which should be solved already at the master's level during the formation of their analytical competence, is relevant today.

In modern conditions of avalanche growth of information, the professional competence of the master of education is associated with the ability to quickly select it, analyse, issue transformed information, prepare research and implement it. In this context, the professionalism of a future specialist of a higher education institution is determined by his ability to set research tasks, plan research, perform research actions, analyse initial data; analyse a certain type of activity to solve a range of professional tasks; readiness to apply various latest methods and techniques to study the results of pedagogical research and further in their activities, *forming the analytical competence of the specialist*.

The analysis of scientific-pedagogical literature has shown that both domestic and foreign scientists conduct research in the direction of forming analytical competence, but for specialists in various fields. Thus, the study of analytical competence was carried out by: N. Zadorozhnia⁴²⁴, V. Zhyhir⁴²⁵, L. Polovenko⁴²⁶, I. A. Abramova⁴²⁷; G. Savolainen⁴²⁸, N. Sliadneva⁴²⁹; Petrenko L. M.⁴³⁰ and others.

⁴²² Readiness of future masters of education to process the results of experimental research as a pedagogical problem, pp. 104-108.

⁴²³ About the study and use of mathematical statistics methods for analyzing the results of pedagogical research by future scientists, pp. 62-73.

⁴²⁴ The problem of forming the analytical competence of future specialists in pedagogical theory, pp. 103-107.

⁴²⁵ The importance of analytical competence in the professional activity of an education manager, pp. 22-26.

⁴²⁶ Analytical competence is a key component of the professional competence of future specialists in economic cybernetics, No.1.

⁴²⁷ Formation of analytical competence of students of engineering faculties of higher educational institutions of agricultural profile on the basis of means and methods of informatics: dissertation... candidate of pedagogics: 13.00.02, 179 p.

⁴²⁸ Formation of socio-cultural competence of students – future teachers in the educational process of the university. Available online: <http://www.library.krasu.ru>.

⁴²⁹ Information analytics – esoteric art or modern profession? *Fact*, No.7. Available online: <http://www.fact.ru/www/arhiv7s6.html>.

⁴³⁰ Theory and practice of development of information and analytical competence of heads of vocational educational institutions: monograph, 456 p.

Summing up the presented interpretation of analytical competence, we note that the general disclosure of the essence of analytical competence is still the performance of analytical activities. Analysis of a number of studies has shown that analytical competence is inextricably linked with the skills of collecting and analysing information, which makes it possible to assert the feasibility of forming this competence in future masters of education for their effective research and professional activities.

The ability to analyse a specific type of activity or educational process to solve a range of professional tasks using a variety of methods and automation tools is the essence of analytical competence. Analytical competence is necessary for solving professional qualification tasks as one of the key components of professional competence of masters of education. It is the main component of the ability to theorize, find cause-and-effect relationships between phenomena, forms the basis of general abilities and is necessary for the successful development of various types of activities by a master student. That is why the formation of analytical competence of masters of education is an urgent problem in the modern educational space and requires further research ⁴³¹.

Based on the theoretical analysis of the basic concepts of the study of the problem of forming analytical competence of future masters of education, we define ***analytical competence*** as an integrative quality of personality, which reflects the ability to effectively work with information data using methods of analysis and synthesis; the ability to compare, classify, summarize and systematize information, carry out evaluation conclusions; the ability to systematically investigate and evaluate the situation; the ability to use information technology as a tool for analytical research in order to make the right decisions within and outside of professional activities ⁴³².

For Fig. 1. we have presented the interpretation of the concept of “analytical competence of future masters of education” schematically, which allows us to quickly explain what exactly we include in this concept. We have presented exactly what abilities are necessary for future masters of education to form their analytical competence.

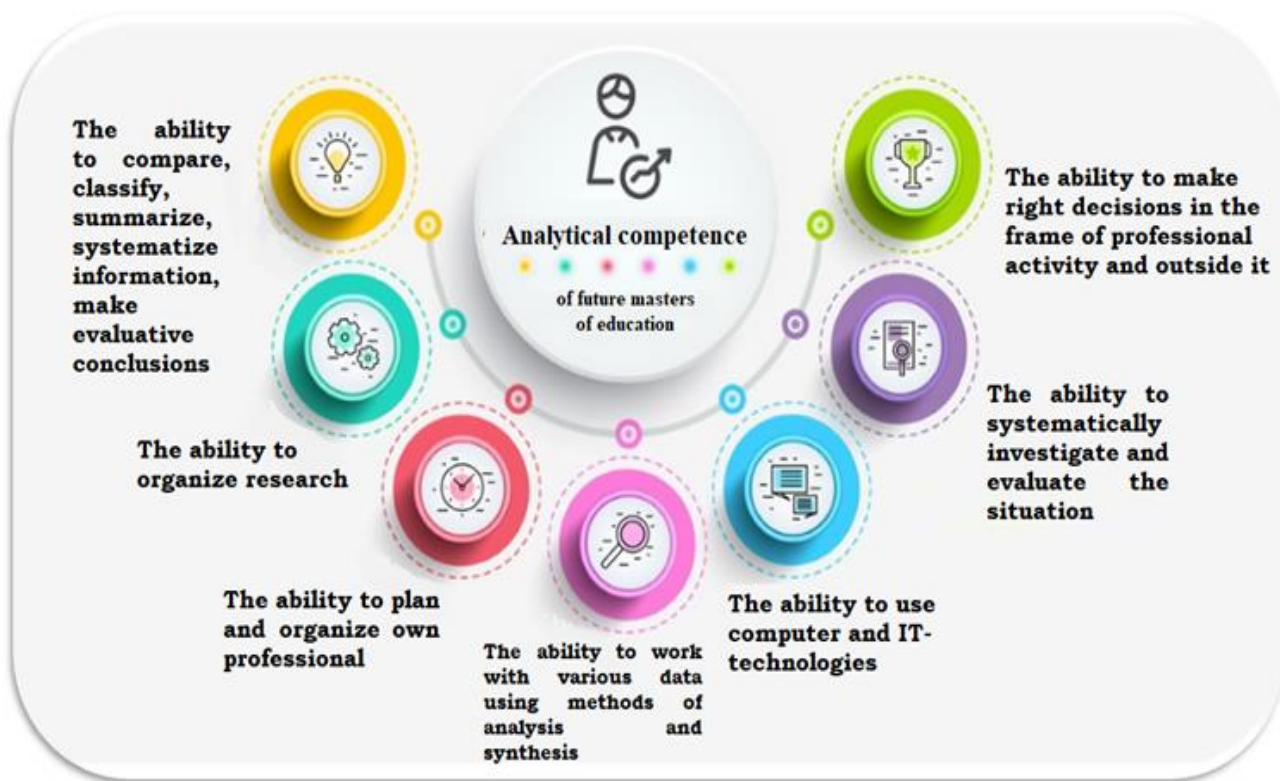

Fig. 1. Analytical competence of future masters of education

⁴³¹ Formation of analytical competence of masters of education as a pedagogical problem, pp. 220-223.

⁴³² Analytical competence of future masters of education, pp. 44-46.

We will justify our own vision of such structuring

1. The ability to compare, classify, summarize and systematize information, and make evaluation conclusions.

In time of information society, which quickly multiplied, obsolete and acquires qualitatively new shape, requires from the specialist of education to react instantly to these changes and have an arsenal of skills to work with information for further implementation in the educational process.

The most important task of the master of education is to master analytical knowledge, the ability to process information (compare, classify, generalize and systematize) with various analytical techniques and the development of logical thinking. Underestimating the role of analytical components of professionalism in working with information of the future master of education often leads to the formation of an insufficient information base, the use of a limited arsenal of methods for converting this information.

Master's students need to learn how to work with information (Fig. 2), namely:

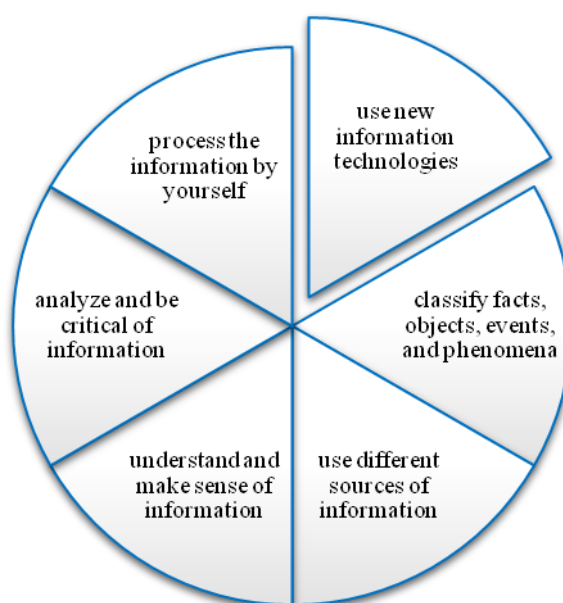

Fig. 2. Basic information handling skills

All this indicates that future masters of education need to master such type of activity as an analytical one. They must have experience in analytical activities, be able to analyse information, paying attention to details, filter out the necessary information from the huge information flow, and select from it the information that can serve as the basis for significant evaluation conclusions.

2. The ability to organize research

Since the informatization of all spheres of society is currently taking place, it requires a new level of organization of research activities of masters of education and statistical processing by future specialists of the results of their research. In this regard, the problem of ensuring the quality of the educational process in the master's program, focused on the training of creative professionals who have, in addition to high professional qualifications, the ability to set research tasks, plan research, perform research actions, analyse the initial data and evaluate the results of research, is put forward.

Future masters of education need to learn how to identify the components in the process of scientific research, namely: the emergence of an idea, the formulation of the topic; the formation of the purpose and objectives of the research; hypotheses, theoretical research; conducting experiments, summarizing scientific facts and results; analysis and design of research; implementation and determination of the effectiveness of research.

It is also quite important for master students to plan and organize scientific-pedagogical research in stages: organizational, research, generalization, testing, implementation of research results.

The correct use of analytical abilities and skills in research opens up broad prospects for the theory and practice of pedagogical science, to confirm the reliability of research results and their acceptance by the scientific community.

So, to master the ability to organize pedagogical research, future masters of education must: master the elements of research activities, methods of scientific creativity; learn to formulate tasks and working hypotheses of research; be able to select and analyse the necessary information on the topic of scientific research; conduct theoretical and practical research, test hypotheses and make decisions; process, formulate conclusions and formalize the results of their own research.

3. The ability to plan and organize your own professional activities

The reorientation of modern professional-pedagogical education to European standards provides, first of all, the training of a competent specialist who can practically act, apply individual techniques and experience of successful actions in situations of professional activity and social practice.

The choice of a method of action and planning of professional activity for future masters of education requires special knowledge, developed cognitive skills, the ability to search, restore, and creatively rethink information about the way of performing and patterns of planned activities and related processes. This will contribute to a conscious and responsible choice of means and ways to implement professional activities. Performing planned actions requires established skills, knowledge of the ways of action, as well as strong-willed efforts.

For the effective implementation of professional activities, it is important for future education professionals to master the following skills: determine the purpose of educational activities, select and apply the necessary knowledge and methods of activity to achieve this goal; organize and plan their educational activities; model their own educational trajectory, analyse, control, adjust and evaluate the results of their educational activities; prove the correctness of their own judgment or recognize errors; competently and logically express their opinions, argue and conduct a dialogue; awareness of their own educational needs and the value of new knowledge and skills; interest in learning the world; understanding the importance of learning throughout life; striving to improve the results of their activities; modelling their own educational trajectory.

4. The ability to work with various data using methods of analysis and synthesis

In order to effectively conduct master's research and carry out professional activities in the future, the master of education must operate with a wide range of diverse knowledge and possess a variety of methods for processing the results obtained and bringing their reliability. They should know and correctly apply the technologies of statistical and mathematical research in practice; be able to use tools that allow them to implement this knowledge in solving specific professional tasks and, on this basis, predict the further development of the educational institution; know analytical methods (mathematical; probabilistic; statistical; logical; expert; conceptual, etc.).

In addition, the presence of an independently conducted pedagogical experiment and the correct use of modern statistical criteria for analysing the obtained experimental data are significant indicators of the quality of the conducted qualification research. Today, there is a powerful arsenal of methods that are designed to solve various types of scientific problems. When conducting a specific study, future masters of education use those methods that can give a deep and comprehensive description of the phenomenon being studied.

5. The ability to use computer and IT-technologies

Future masters of education should be able to work in new economic conditions, able to integrate modern digital, information technologies, professionally-oriented programming tools and software products into their professional activities. These requirements can only be met by teachers who are themselves capable of innovative search for ways to obtain and transmit professional information, who have reached certain levels of development of their own professional and analytical competence.

Nowadays, students and scientists widely use information technology tools to exchange information, distance learning, and communicate with teachers and research supervisors about the scientific problems they are working on. This has become an integral part of the modern educational process.

6. *The ability to systematically investigate and evaluate the situation.*

To acquire this ability, masters of education need to master the following skills: analyse and critically evaluate situations based on various data; consider the consequences of decisions; analyse pedagogical phenomena; comprehend the role of each element in the structure of the whole and in interaction with others; recognize how the interpretation of the results of solving problems can be used for manipulation. It is advisable not only to analyse the occurrence of a fact from a practical situation, but also, if possible, to create conditions for the independent conclusion of new knowledge, testing it in practice and establishing cause-and-effect relationships by creating problem situations, organizing observations, experiments and other activities.

7. *The ability to make right decisions in the frame of professional activity and outside it*

Decision-making is a scientific field which task is to synthesize rational schemes for choosing alternatives and evaluating their qualities. Its task is to choose the best (optimal) one from the set of competing strategies for solving a certain problem, based on the analysis of the conditions and consequences of its implementation. A significant addition to the last phrase is that conditions are not a certain picture “for today” that has frozen, but also those conditions that may develop during the implementation of the strategy.

In our research, we proceed from the fact that the awareness of motives for activity (motives and needs) requires a purposeful choice of ways and means to meet the need, taking into account their own value relations.

For effective decision-making in the framework of professional activity, masters of education need to master the skills: generate new ideas, solve life problems, analyse, predict, make optimal decisions; use the criteria of rationality, practicality, efficiency and accuracy, in order to choose the best solution; argue and defend their position, discuss; use various strategies in search of optimal ways to solve life problems; express their own opinions, listen and hear others, evaluate arguments and change opinions based on evidence; argue and defend your position; make reasoned decisions in life situations. As a result of acquiring these skills, masters of education should develop initiative, responsibility, self-confidence; conviction; positive assessment and support for the constructive ideas of colleagues, students, etc.

Due to the acquired skills, future specialists will be able to apply them in their own life situations, namely, to analyse their own economic situation, family budget, navigate a wide range, analyse the range of services and products based on clear criteria, make consumer choices based on various data, etc.

So, the analytical competence of future masters of education includes the unity of information-logical, procedural and evaluative components (Fig. 3), which is implemented under certain pedagogical conditions, such as: the organization of the process of forming the analytical competence of future masters of education in the process of studying professional disciplines in an interactive learning environment.

Information-logic component as a component of professional training, in our opinion, plays an important role in ensuring the effectiveness of higher education. After all, it is in the times of the current digital generation and the huge flow of information that the ability to work with information has been formed and logical thinking has been developed in masters of education, which makes it possible for effective professional activity and self-development. Due to the developed information and logical component, master students persistently acquire the qualities that they use in the process of obtaining education, as well as in the process of socialization and practical application of the acquired knowledge, skills and abilities, which is the key to professionalism, initiative in professional activities, the desire for self-improvement and development. The level of effective work with information and well-developed logical thinking of masters of education has an impact

on their academic performance and academic activity, as well as on building professional relationships and achieving success.

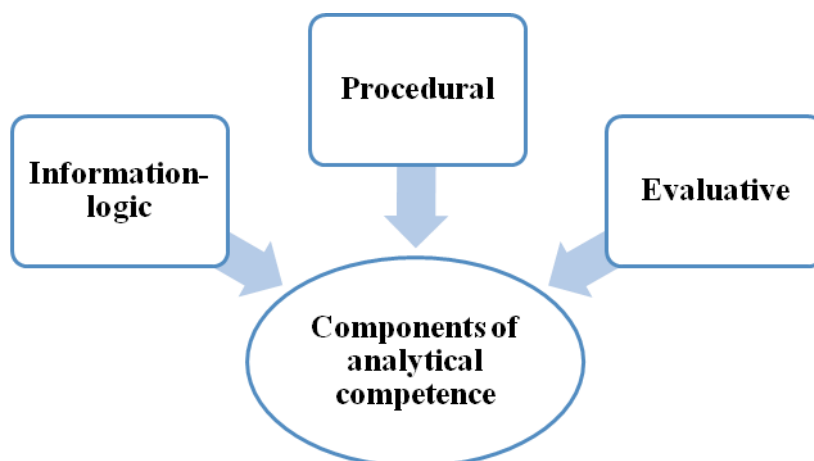

Fig. 3. Components of analytical competence

The procedural component of analytical competence as an integral component of the didactic process and is implemented through the use of types, forms and methods of training, as well as the possession of the necessary skills, processes of analysis, synthesis, comparison, generalization, methods and techniques of using IT-technologies in professional activities.

The evaluation component provides the evaluation of the educational process by the future master of education and his self-assessment, striving for self-improvement. Assessment is directly aimed at analysing the results of training, their compliance with certain goals and objectives of the educational program, identifying possible shortcomings in the formation and development of the system of knowledge, skills, and creating conditions for their correction. The evaluation component is an effective control factor for the educational process, if the evaluation results are objective and consistent.

Considering the characteristics of analytical competence, we should focus on the subjective factors that affect analytical competence, which are shown in Fig. 4.

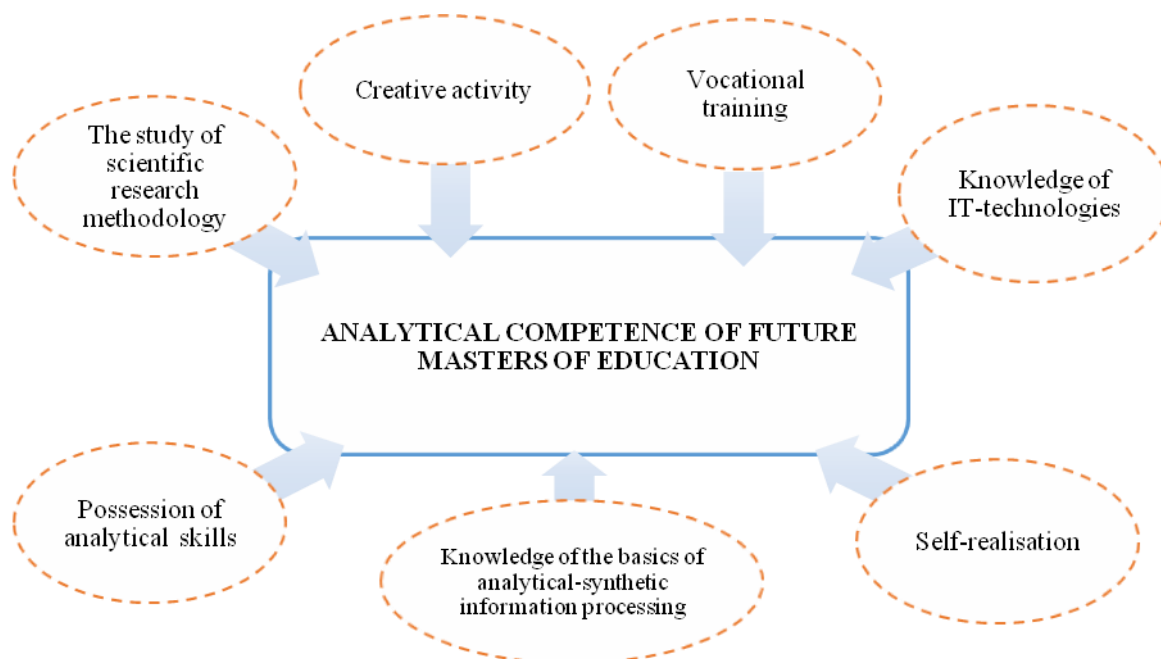

Fig. 4. Subjective factors affecting analytical competence

In the structure of analytical competence, both structural elements and classification features can be distinguished.

The classification features include analytical skills and abilities, analytical activity and logical thinking.

➤ **Analytical skills:**

Analytical skills are the ability to visualize, formulate, conceptualize and solve problem situations, making reasonable decisions based on available information.

Here is a short list of skills and abilities that make up and at the same time contribute to the development of analytical skills (Fig. 5)⁴³³.

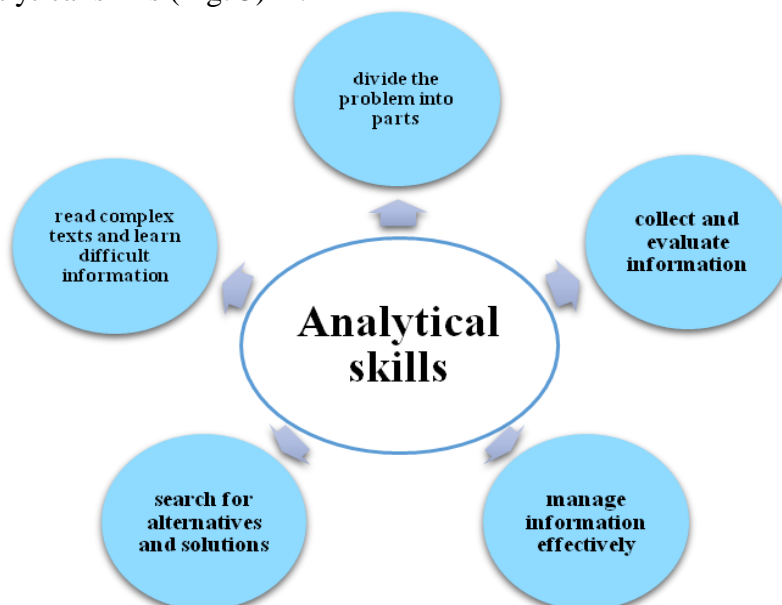

Fig. 5. Analytical skills

There is no doubt, the analytical mindset is a genetic feature of each individual. However, the skills of building a logical mental chain and analyzing any situation must be developed by future teachers.

Mastering the skills of analysis is necessary for the preparation and conduct of experimental research by future masters of education, and requires the use of the necessary skills, namely⁴³⁴.

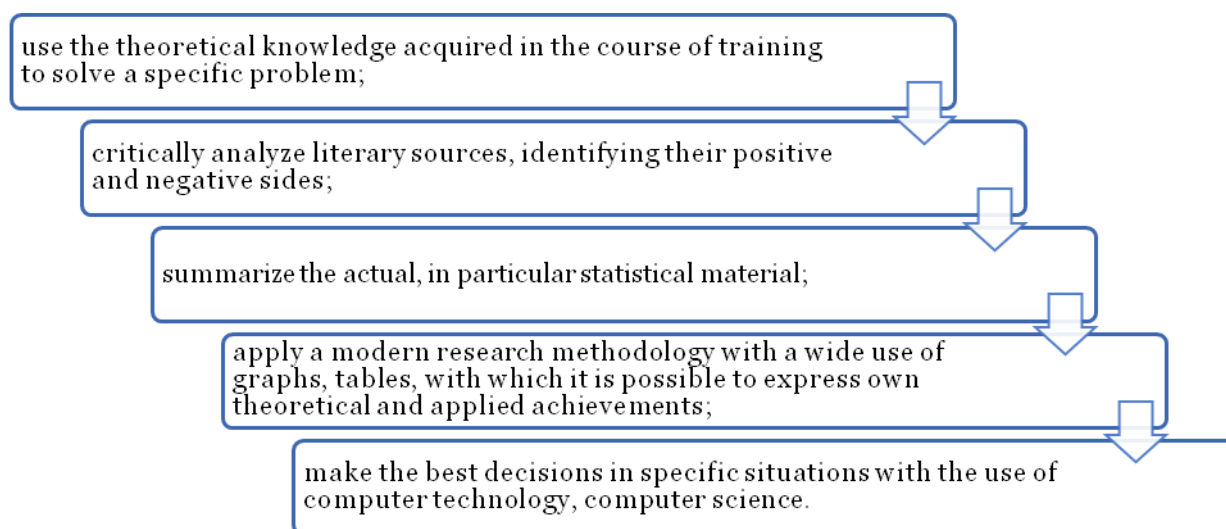

Fig. 6. Skills required for organizing pedagogical research

⁴³³ On the use of information technologies in the formation of analysis skills in future masters of education, pp. 114-118

⁴³⁴ On the importance of the formation of skills to use methods of mathematical statistics in the formation of analytical competence of future masters of education, pp. 42-50.

So, for the formation of analytical competence is, in our opinion, the masters of education should master the following skills:

– **skills related to information processing.** These include the ability to analyse information, determine its accuracy, relevance, necessity, value and availability for use in the educational process; understanding and the ability adequately interpret the tendencies of development of information society; basic knowledge of analytical processing of information; the ability to work with various information; knowledge of the characteristics of the information flows in their field of activity; the ability to obtain information from various sources and present it in an understandable form; skills of using technical devices; knowledge of methods of processing educational and methodological literature; knowledge of means of psychological and environmental protection from negative information;

– **research skills** – the ability to analyse various pedagogical technologies, methodological techniques, advanced pedagogical experience; find a theoretical, scientifically-based solution; justify the problem of research, use psychological-pedagogical and methodological literature, documents in the field of education to modernize and improve the educational process; generalize and rethink their own experience; analyse real social phenomena and see their significance for professional activities; own methods of scientific research; to carry out a pedagogical experiment aimed at clarifying and correcting certain learning problems; to determine and analyse the initial level of personal development; to diagnose changes in the level of development of future specialists; to study the cognitive interests, capabilities of students, and analyse the motives of their educational activities;

– **analytical skills** – the ability to carry out psychological-pedagogical analysis of the pedagogical process; to determine the levels of formation of the system of knowledge of students; to analyse personal experience of professional activity, making appropriate conclusions from this; to anticipate possible shortcomings in their professional activities, ways to prevent them⁴³⁵

➤ **Analytical activity:**

For effective implementation of *analytical activities*, the master of education must operate with a wide range of diverse knowledge, and especially knowledge from the educational sphere. They should know and correctly apply the technologies of mathematical and statistical research in practice; be able to use tools that allow them to implement this knowledge in solving specific professional tasks and on this basis predict the further development of their research; know analytical methods (mathematical; probabilistic; statistical; logical; expert, etc.).

➤ **Analytical ability:**

In the psychological-pedagogical literature, *analytical abilities* are understood as a person's tendency to identify significant connections and relationships between various elements of information, and the ability to build a complete image of a specific situation based on analysis. Some authors, in particular S. Shevchenko, S. Rubinstein, A. Tykhomyrov, A. Zhdan, A. Rean, L. Stoliarenko, M. Gryniewa note that analytical thinking is the main tool of scientific knowledge^{436,437}.

The ability to analyse is a property of our thinking that is inherent in every person and differs only in the degree of development. The need to identify analytical abilities, achieve the highest level of analytical thinking development in the process of professional training of masters of education, and the ability to apply analytical skills in practice are dictated by the requirements of modern society.

➤ **Logical thinking**

A master student with stable logical thinking skills bases judgments on facts and evidence, is able to find connections between phenomena, and does not allow himself to be manipulated. Logical thinking in training is not just memorizing new material, but the ability to ask questions, interpret, explore, and participate in discussions.

⁴³⁵ On the structure of analytical competence of future masters of education., pp. 81-85.

⁴³⁶ Slyadneva, N.A. (2000). Information analytics – esoteric art or modern profession?

⁴³⁷ Vakal, Yu. S. (2018). Formation of analytical competence of masters of education as a pedagogical problem.

Logical thinking allows masters of education to comprehend their own thoughts and the reasons that led to a particular point of view, analyse how we come to our own solutions, and solve problems.

So, *the main professionally important features* for the future master of education, included, in our opinion, in the content of their analytical competence are:

- ✓ knowledge of the basics of analytical-synthetic processing of information;
- ✓ getting new professional knowledge;
- ✓ intellectual work with educational literature – “the ability to select, systematize, analyse and summarize scientific and educational information”;
- ✓ the ability to form your own point of view based on preliminary information;
- ✓ generate your own original thoughts and ideas;
- ✓ planning, organizing and conducting a pedagogical research or experiment in the laboratory, statistical processing of research results;
- ✓ possession of practical skills to adapt to life and self-development, be mobile, socially adapted, able to communicate and protect own rights;
- ✓ planning and organization of professional activities;
- ✓ analytical thinking, ability to predict situations and performance results;
- ✓ the ability to decompose the problem into its component parts, to identify and clearly formulate the main ones in a given period of activity, to determine the significance of each of the variables, conditions, intermediate results, and thus to implement a combination of components in order to make the right decision on this problem; the ability to investigate contradictions in the observed facts, to compare various phenomena and to identify the nature of the relationship between these phenomena.

To summarize, we emphasize that the development of higher education in Ukraine include improving the quality of training of future masters of education institutions of higher education in the aspect of organization of educational process and scientific research with the formulation of reliable conclusions and recommendations. One of the factors for improving the professional training of future masters of education is the formation of analytical competence as one of the key factors that will ensure effective professional activity and will contribute to the formation of truly creative professionals.

References:

1. Liulkova (Vakal), Yu. S., Semenikhina, O. V. (2017). Readiness of future masters of education to process the results of experimental research as a pedagogical problem. *Fizyko-matematychna osvita: naukovyi zhurnal [Physical and mathematical education: scientific journal]*, No. 2 (12), pp. 104-108.
2. Vakal, Yu. S. (2018). About the study and use of mathematical statistics methods for analyzing the results of pedagogical research by future scientists. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky national university. Series “Pedagogical sciences”*, Cherkassy, pp. 62-73.
3. Zadorozhna, N. V. (2014). The problem of forming the analytical competence of future specialists in pedagogical theory. *Pedahohichny iprotses: teoriia i praktyka [Pedagogical process: theory and practice]*, No. 1, pp. 103-107.
4. Zhyhir, V. (2014). The importance of analytical competence in the professional activity of an education manager. *Molodirynok [Youth and the market]*, No. 7, pp. 22-26.
5. Polovenko, L. P. (2012). Analytical competence is a key component of the professional competence of future specialists in economic cybernetics. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy: filosofiiia, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia [Theory and practice of managing social systems: philosophy, psychology, pedagogy, sociology]*, No. 1.
6. Abramova, I. A. (2007). Formation of analytical competence of students of engineering faculties of higher educational institutions of agricultural profile on the basis of means and methods of informatics: dissertation... candidate of pedagogics: 13.00.02. Omsk. 179 p.

7. Savolainen, G. S. Formation of socio-cultural competence of students – future teachers in the educational process of the university. Available online: <http://www.library.krasu.ru>.
8. Slyadneva, N. A. (2000). Information analytics – esoteric art or modern profession? *Fact*, No. 7. Available online: <http://www.fact.ru/www/arhiv7s6.html>.
9. Petrenko, L. (2013). Theory and practice of development of information and analytical competence of heads of vocational educational institutions: monograph. Dnipropetrovsk. 456 p.
10. Vakal, Yu. S. (2018). Formation of analytical competence of masters of education as a pedagogical problem. Academic culture of the researcher in the educational space: materials of the International scientific and practical conference: May 17-18, 2018, Sumy city, pp. 220-223.
11. Liulkova (Vakal), Yu. S., Semenikhina, O. V. (2017). Analytical competence of future masters of education. Scientific activity as a way to form professional competencies of future specialists: proceedings of the International scientific and practical conference, December 7-8, 2017, No. 2 (12), pp. 44-46.
12. Vakal, Yu. S. (2019). On the use of information technologies in the formation of analysis skills in future masters of education. “Scientific achievements, discoveries and ways of development of pedagogical science”: materials of the International scientific and practical conference: May 24-25, 2019. Zaporizhia, pp. 114-118.
13. Vakal, Yulia. (2018). On the importance of the formation of skills to use methods of mathematical statistics in the formation of analytical competence of future masters of education. International scientific journal «Future Science: Youth Innovations Digest». Jan Długosz University. – December, 2018. – Vol. 2, Iss. 2, pp. 42-50.
14. Liulkova (Vakal), Yu. S., Semenikhina, O. V. (2017). On the structure of analytical competence of future masters of education. International conference “Innovative technologies in science and education. European experience”, November 21-November 24, 2017, Vienna, Austria, pp. 81-85.

4.5. INFORMATICS AND MATHEMATICS COMPETENCE AS A PROBLEM OF PEDAGOGICAL RESEARCH

The concepts of "competence" were the subject of scientific research of the most famous Russian and Ukrainian scientists-teachers V.I. Baidenko, N.M. Bibik, I.O. Zimnaya, N.V. Kuzmina, A.K. Markova, O.V. Ovcharuk, O.I. Pometun, G.K. Selevko, A.V. Khutorsky and form the basis of research of these phenomena, allow to define the analyzed terms as dynamic concepts.

Domestic and foreign researchers are working on the development of the theoretical foundations of the competency approach in education: I. I. Babyn, V. I. Baidenko, N. M. Bibik, M. S. Golovan, O. M. Goncharova, O. M. Dakhin, S. O. Druzhilov, O. A. Dubaseniuk, I. O. Zimnyaya, P. Zgaga, E. F. Zeyer, V. V. Kraevsky, N. V. Kuzmina, A. K. Markova, O. V. Ovcharuk, L. A. Petrovska, T. P. Petukhova, O. I. Pometun, J. Raven, N. F. Radionova, S. A. Rakov, E. E. Simanyuk, O. M. Spirin, V. A. Sukhomlyn, A. V. Khutorsky, L. S. Pletenytska, M. A. Yuzyk, O. P. Yuzyk etc.

Analyzing the educational and qualification characteristics of graduates of higher pedagogical education institutions of Ukraine, which are included in the industry standards of higher education, came to the conclusion that each characteristic presents the requirements for competencies that must be acquired by a future specialist in a particular field.

Currently, there is no study that would gather an analysis of research related to computer and mathematical competence in the training of pedagogical specialists.

The purpose of the article is to analyze the state of coverage of information and mathematical competence in the works of scientists.

Objectives: 1) to investigate the importance of information competence in the training of computer science teachers; 2) to reveal the structure of information competence; 3) describe the mathematical competence in the training of pedagogical specialties; 4) to reveal the content of mathematical competence.

Young researchers V. V. Achkan, V. M. Zhukova, T. P. Kobylnyk, K. R. Kovalska, O. V. Kuchay, Yu. M. Lebedenko, M. V. Rafalska, Ya. B. Sikora, Zh. A. Chorna, V. S. Sheludko and others work fruitfully in the direction of theoretical development of professional competencies of a computer science teacher⁴³⁸.

V. G. Kinelyov notes that in the framework of informatization of education there is a shift of emphasis on obtaining fundamental knowledge, the most stable and universal, and, accordingly, the first place in the training of future teachers of computer science should take general theoretical knowledge, which differ in many internal and external links, which reveal the structure of the content and determine the methodological basis of the subject area of "computer science", namely – the problems of theoretical computer science⁴³⁹.

N. V. Morse proposed to include the following sections in the content of fundamental training of computer science teachers: theoretical foundations of computer science, theory of algorithms, data structures, software development technology, computer systems architecture, programming paradigms (functional, production, object-oriented), computer graphics, operating systems, information systems, theoretical foundations of databases, databases and information retrieval, artificial intelligence systems, computer modeling, analysis and modeling of systems, discrete mathematics, theoretical programming, social informatics, computer communications and networks, global network Internet, hypermedia design, software engineering⁴⁴⁰.

M. P. Lapchyk notes that "the school needs a computer science teacher with fundamental knowledge in the field of computer science. And the amount of this knowledge has suddenly not only become quite tangible, but also tends to grow steadily (and quite vigorously). "Considering the problem of structure and methodical system of training of informatization of school in pedagogical

⁴³⁸ Mintiy I. S. Formation of programming competencies in students of pedagogical universities on the basis of functional approach: dis. for Cand. ped. Sciences: 13.00.02 – theory and methods of teaching (computer science), p. 6.

⁴³⁹ Kinelyov V. G. Education and civilization. Informatics and education, p. 22.

⁴⁴⁰ Morse N. V. System of methodical training of future teachers of computer science in pedagogical universities.

high schools, M. P. Lapchyk pays special attention to necessity of strengthening of profile preparation of the teacher of computer science at the expense of a mathematical component of basic education which provides education in the field of bases of computer science, mathematical modeling and formation of fundamental basics of theoretical (mathematical) computer science⁴⁴¹.

M. S. Golovan defines computer competence as "integrative education of the individual, which integrates knowledge of basic methods of computer science and information technology, the ability to use existing knowledge to solve applications, computer skills and communication technologies, the ability to present messages and data in a form understandable to all and is manifested in the desire, ability and willingness to effectively use modern information and computer technology to solve problems in professional activities and everyday life, while realizing the importance of the subject and result of activities"⁴⁴². In the structure of information competencies he considers motivational, cognitive, activity, value-reflexive, emotional-volitional components.

Motivational component: desire and ability (readiness) to acquire knowledge, skills and abilities in the field of informatics, computer technology and ICT; the desire to independently use the capabilities of the computer as a means of information activities in educational and extracurricular activities; desire to study new achievements in the field of informatics; focus on achieving a high level of information competence; motivation to succeed in professional activities based on the use of information technology, the desire to gain recognition from their classmates, colleagues, etc.⁴⁴³.

Cognitive component: a set of knowledge that reflects the system of modern information society; knowledge that forms the informative basis of search cognitive activity; theoretical knowledge of the basic concepts and methods of computer science as a scientific discipline; knowledge of information technologies, their capabilities for solving professional problems; ability to analyze information resources and identify their opportunities for solving professional problems; to show creativity, flexibility, critical thinking, systematization, mobility, efficiency of thinking in situations of search and transformation of necessary data⁴⁴⁴.

Activity component: experience of cognitive activity, recorded in the form of its results – knowledge in the field of informatics; experience in implementing known methods of activity in the form of skills to follow the example; experience of creative activity in the form of skills to make effective decisions in problematic situations; experience of emotional and value relations in the field of personal orientations; ability to work with hardware and software at the level of a qualified user; ability to communicate using information tools and technologies; ability to navigate in the information environment.

Value-reflexive component: a set of personally significant and valuable aspirations, ideals, beliefs, views, attitudes to the product and the subject of activity in the field of information processes and relations; understanding of information competence as one of the leading professional and social values; adequate self-assessment of their own capabilities in the use of information technology, information resources, confidence in their selection and implementation; availability of own position on the use of information technology in professional activities to solve economic problems; desire for self-actualization, self-development, constant work on oneself in the field of information technologies; the desire for professional self-improvement based on information technology, the ability to adequately navigate in information innovation; ability to take responsibility for informatization of professional activity; ability to reflect in the field of information retrieval and transformation, in mastering and using information technologies; self-

⁴⁴¹ Lapchyk M. P. Theory and methods of teaching computer science: textbook. M. P. Lapchyk, I. G. Semakin, E. K. Henner; under the general editorship.

⁴⁴² Golovan M. S. Computer competence: essence, structure and formation. Informatics and information technologies in educational institutions.

⁴⁴³ Golovan M. S. Informatics competence as an object of pedagogical research. Problems of engineering and teacher education: technologies, p. 318.

⁴⁴⁴ Golovan M. S. Informatics competence as an object of pedagogical research. Problems of engineering and teacher education: technologies, p. 320.

analysis and self-assessment of professional activity on the basis of information technologies; ability to adequately assess their own achievements in the field of informatics, their level of information competencies; ability to identify the advantages and disadvantages of their own competencies in the field of informatics and information technology; ability to determine the reserves of their further professional growth; ability to regulate their information activities and attitudes to it⁴⁴⁵.

Emotional and volitional component: the ability to understand their own emotional state in a situation of finding and transforming the necessary information; ability to adequately experience the lack of results, technical and other failures in the process of working in the information environment; ability to openly share their feelings and experiences regarding the use of information technology; purposefulness of actions in the information environment; patience and self-control in situations of search and transformation of information with the help of information technology; persistence in mastering knowledge in the field of informatics and skills in the use of new information technologies in the professional sphere; persistence in achieving the goals of self-actualization and self-development; manifestation of strong-willed efforts in solving educational and professional problems; manifestation of initiative, courage, principle in the development and implementation of educational and professional projects based on information technology.

The problem of disclosing the content of special professional competencies is considered in the study of V. S. Sheludko⁴⁴⁶, who notes that "the nature of the activities of computer science teachers and analysis of the standard of computer science teachers allows to determine the relevant competencies: user, technical, mathematical and programming." Accordingly, user competencies reproduce the skills of working with input-output devices, general and educational application software, work in a global network and more. Technical competencies define a teacher as a computer coordinator who oversees all work on setting up and using computers in the learning process. Mathematical competencies reproduce the knowledge of a computer science teacher in the field of mathematics. Programming competencies are characterized by a wide range of skills: logical, algorithmic thinking, software product development, debugging, analysis and testing.

A. G. Kirillov in the structure of information competencies of a computer science teacher distinguishes competencies: mathematical; user; information and system; technical; on programming.⁴⁴⁷

Yuzyk O. P. in her research, she described the results of a survey of principals of general secondary education institutions (hereinafter – GSEI) of Zaporizhia, Zakarpattia and Rivne oblasts (55 principals were interviewed) on the issue of defining the qualities of computer science teachers. It was suggested that the answer be rated within five points. The results were as follows: professional competence – 4.14. The level of theoretical training is 4.24. The level of practical training is 4.14 points⁴⁴⁸. This survey result Yuzyk O. P. indicates that free economic education for the training of computer science teachers at a fairly high level form professional competence (theory and practice). After all, this includes disciplines of mathematical and computer science in the main, and this in turn is a corresponding indicator of the implementation of mathematical and computer competence.

Different aspects of mathematical competence of specialists of different profiles were studied by: O. Yu. Belyanina, L. K. Ilyashenko, Ya. G. Stelmakh, and students of secondary schools by S. A. Rakov, I. M. Zinenko and other scientists⁴⁴⁹. In pedagogical science, the concept of "mathematical competence" is considered differently depending on the context of the scientific problems solved by researchers:

⁴⁴⁵ Golovan M. S. Informatics competence as an object of pedagogical research. Problems of engineering and teacher education: technologies, p. 322.

⁴⁴⁶ Sheludko V. S. The structure of professional competencies of teachers of informatics.

⁴⁴⁷ Kirillov A. G. Formation of professional competences of the future teacher of computer science in the course of training to programming: diss., p. 49.

⁴⁴⁸ Yuzyk O. P. Analysis of professionally important qualities and professional competencies of a computer science teacher. Theory and practice of modern science and education, p. 62.

⁴⁴⁹ Golovan M. S. Mathematical competence: essence and structure.

- as a quality of personality that combines mathematical literacy and experience of independent mathematical activity. Mathematical competence has the following structural components: motivational-value, cognitive, operational-technological and reflexive (I. M. Zinenko)⁴⁵⁰;

- as an integrative personal quality based on a set of fundamental mathematical knowledge, practical skills and abilities that indicate the readiness and ability of the student to carry out mathematical activities (L. D. Kudryavtsev)⁴⁵¹;

- as a combination of mathematical knowledge, skills, experience and human abilities that provide a successful solution to various problems that require the use of mathematics. This does not mean specific mathematical skills, but more general skills, including mathematical thinking, mathematical argumentation, formulation and solution of mathematical problems, mathematical modeling, use of various mathematical languages, information technology, communication skills (as defined by PISA⁴⁵²);

- as a holistic formation of personality, reflecting the willingness to study disciplines that require mathematical training, as well as the ability to use their mathematical knowledge to solve various practical and theoretical problems and problems encountered in their professional activities (O. M. Petrova);

- as the ability to see and apply mathematics in real life, to understand the content and method of mathematical modeling, the ability to build a mathematical model, to study its methods of mathematics, to interpret the results, to estimate the error of calculations (S. A. Rakov)⁴⁵³;

- as a systemic property of the subject's personality, which characterizes his deep knowledge in the subject area of knowledge, personal experience⁴⁵⁴ of the subject, aimed at prospects in the work, open to dynamic enrichment, able to achieve significant results and quality in mathematical activities (N. G. Khodyreva)⁴⁵⁵;

S. A. Rakov believes that mathematical competence is determined by the levels of academic achievement, for which it is essential to acquire mathematical skills, which include: the ability of mathematical thinking, argumentation, mathematical modeling; ability to formulate and solve mathematical problems, data presentation; ability to operate with mathematical constructions; skills of mathematical communication; ability to use mathematical tools. The concept of "mathematical competence" is used by the researcher both in the singular and in the plural. The content of mathematical competence consists of: procedural competence – the ability to solve typical mathematical problems; logical competence – possession of a deductive method of proving and disproving statements; technological competence – possession of modern information and communication technologies to support mathematical activities; research competence – mastery of research methods of socially and individually significant problems using ICT and mathematical methods; methodological competence – the ability to assess the feasibility of using mathematical methods and tools of ICT to solve individually and socially significant problems. From the interpretation of competence by S. A. Rakov it follows that the mathematical competence of the pupil (student) consists of a set of individual competencies.

L. S. Pletenytska in her research reveals the importance of the formation of mathematical competence as an important factor in the formation and training of bachelors and masters of pedagogical specialty⁴⁵⁶.

⁴⁵⁰ Zinenko I. M. Determining the structure of mathematical competence of high school students.

⁴⁵¹ Kudryavtsev L. D. Thoughts about modern mathematics and its study.

⁴⁵² The main results of the international study of educational achievements of students PISA, p. 47.

⁴⁵³ Rakov S. A. Mathematical education: competence approach with the use of ICT: monograph.

⁴⁵⁴ Petrova E. M. The concept of "mathematical competence of the future specialist of the technical profile" in the context of the competence approach.

⁴⁵⁵ Khodyreva N. G. Formation of mathematical competence of the future teacher at preparation in pedagogical high school. P. 3.

⁴⁵⁶ Pletenytska L. S, Mezhylovska L. V. Competence Approach to Teaching Masters of pedagogical Specialties these Disciplines of the Mathematical Cycle.

Thus, the available thorough analysis of scientific works allows us to state that computer science and mathematics competence has been and remains the leading scientific problem of pedagogical research of many scientists. Informatics and mathematics competence of future specialists in pedagogical specialties is currently insufficiently studied and constantly changing in accordance with the objectives of higher education both in Ukraine and abroad. We see further prospects of scientific research in the study of the implementation of computer and mathematical competence in the study of academic disciplines by students at the university of pedagogical direction.

References:

1. Mintiy I. S. Formation of programming competencies in students of pedagogical universities on the basis of functional approach: dis. for Cand. ped. Sciences: 13.00.02 – theory and methods of teaching (computer science), National Pedagogical University M. P. Dragomanov, Kyiv, 2013, 254 p.
2. Kinelyov V. G. Education and civilization. Informatics and education. 1996. № 5. p. 21-28.
3. Morse N. V. System of methodical training of future teachers of computer science in pedagogical universities: dis. ... Dr. Ped. Sciences: 13.00.02 – theory and methods of teaching computer science / Morse Natalia Viktorivna; National Pedagogical University M. P. Dragomanov. Kyiv, Ukraine, 2003, 605 p.
4. Lapchyk M. P. Theory and methods of teaching computer science: textbook M. P. Lapchyk, I. G. Semakin, E. K. Henner; under the general editorship. M. P. Lapchyk. Academy publishing, 2008, 592 p.
5. Golovan M. S. Computer competence: essence, structure and formation. Informatics and information technologies in educational institutions, 2007, № 4. P. 62-69.
6. Golovan M. S. Informatics competence as an object of pedagogical research. Problems of engineering and teacher education: technologies, Kharkiv: UIPA, 2007, № 16, p. 314-324.
7. Sheludko V. S. The structure of professional competencies of teachers of informatics Collection of scientific works of Kharkiv National Pedagogical University. G. S. Skovoroda "Pedagogy and Psychology", 2009, № 35. [online]. [Cited 6. 12. 2019.] Available online: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ped/2009_35/index.html.
8. Kirillov A. G. Formation of professional competences of the future teacher of computer science in the course of training to programming: diss. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.02 – the theory and a technique of training and education (computer science, level of professional education) Kirillov Andrey Grigoryev, Shadrinsky State Pedagogical Institute. Shadrinsk, 2005, 151 p.
9. Golovan M. S. Mathematical competence: essence and structure. Scientific Bulletin of the Eastern European National University, 2014, № 1, p. 35-39.
10. Zinenko I. M. Determining the structure of mathematical competence of high school students. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 2009, № 2, p. 165-174.
11. Kudryavtsev L. D. Thoughts about modern mathematics and its study, Science, 1977, 65 p.
12. The main results of the international study of educational achievements of students PISA – 2006, Moscow: Center for Educational Quality Assessment, 2007, 99 p.
13. Petrova E. M. The concept of "mathematical competence of the future specialist of the technical profile" in the context of the competence approach [Electronic resource] Modern problems of science and education. 2012. № 1. URL: www.science-education.ru/101-5504.
14. Rakov S. A. Mathematical education: competence approach with the use of ICT: monograph, Kharkiv.: Fact, 2005, 360 p.
15. Khodyreva N. G. Formation of mathematical competence of the future teacher at preparation in pedagogical high school. Pedagogical problems of formation of subjectivity of the schoolboy, student, teacher in system of continuous education. Issue. 3. Volgograd: Publishing VGIPK RO, 2001, p. 67-70.

16. Pletenytska L. S, Mezhylovska L. V Competence Approach to Teaching Masters of pedagogical Specialties these Disciplines of the Mathematical Cycle. XII International Freak Conference Physics and Technology of Thin Films and Nanosystem. Abstract book / Ed. By Prof. V. V. Prokopiv. Ivano-Frankivsk: Publisher Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2019, 358 p.

17. Yuzyk O. P. Formation of information competence in the content of modern teacher training. Computer-integrated technologies: education, science, production. 2013, № 11, p. 168-172.

18. Yuzyk O. P. Analysis of professionally important qualities and professional competencies of a computer science teacher. Theory and practice of modern science and education. Proceedings of the International Scientific Conference. November 29-30, 2019, Dnipro. Part II. / Science. ed. O. Yu. Vysotsky. – Dnipro: SPD "Hunter", 2019. P. 61-63.

4.6. TECHNOLOGY OF USING MIND MAPS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER SCHOOL

4.6. ТЕХНОЛОГІЯ ВИКОРИСТАННЯ MIND MAPS В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Вступ. В основу сучасного соціокультурного простору освіти покладено такі характеристики як інноваційність та інтегративність. Однак розвиток сучасної освіти в Україні не встигає за прогресуючими з кожним днем світовими інноваціями в науці та практиці. Суть проблеми полягає в тому, що обсяг нової інформації постійно збільшується: з'являються нові теорії і концепції, накопичується досвід людства, який необхідно вивчати, аналізувати, досліджувати. До того ж, традиційне вивчення новітніх підходів і технологій у рамках аудиторних занять у вищій школі уже не може забезпечити ефективної трансформації здобутих знань, умінь і навичок студентів під час навчання для реалізації їх у майбутній професійній діяльності. У сучасному інформаційному суспільстві студентам, майбутнім фахівцям потрібно мати не тільки достатній запас знань із фундаментальних та навчальних дисциплін, а і бути творчими та креативними, здатними швидко адаптуватися в різних життєвих ситуаціях, самостійно здобувати необхідні знання, уміло їх застосовувати в практичній діяльності й оптимально будувати своє майбутнє в інформаційному просторі. У зв'язку з цим актуальною є проблема пошуку нових педагогічних технологій, малослівних, стислих у часі, ресурсоощадних методів, прийомів і технік, які дозволять підвищити ефективність навчання, сприятимуть розвитку професійно важливих і самоосвітніх компетенцій студентів. Однією із таких є технологія створення інтелект-карт (в оригіналі Mind maps).

1. Передумови і методологія вивчення технології Mind maps. Англomовне словосполучення Mind map дослівно перекладається як «карта розуму» («map» – карта, «mind» – розум). Зустрічаються й інші варіанти перекладу цього поняття: ментальна карта, карта думок, діаграма зв'язків або асоціативна карта.). Це інструмент візуального відображення інформації, що дозволяє ефективно структурувати і обробляти її.

Існують твердження того, що карту знань як метод візуалізації інформації вперше створив і застосував філософ Порфирій Тирійський ще в III столітті нашої ери, аналізуючи концепції Аристотеля.⁴⁵⁷

Серйозні сучасні розробки в галузі картографування знань належать до 1960-х рр. і були пов'язані з розвитком теорії семантичних мереж стосовно вивчення людського мислення в процесі навчання. Вперше концептуальні карти були впроваджені Джозефом Новаком, співробітником Корнельського університету (США) в 60-70-х рр. при формуванні наукових понять. Це дослідження базувалося на ідеях Девіда Асубеля про формування понятійного мислення.

Сучасну реалізацію технології Mindmapping пов'язують з методиками відомого психолога і консультанта з питань інтелекту і його розвитку Тоні Бьюзена. За визначенням автора, ментальна карта (mind map) – це «прояв радіантного мислення, яке, у свою чергу, є функцією людського мозку»⁴⁵⁸. Вчений дослідив фізіолого-психологічні особливості роботи лівої та правої півкуль мозку й зробив висновок про те, що одночасна діяльність лівої (логічної) та правої (образної) півкуль можлива, якщо спрямовувати людину робити записи у формі асоціативних діаграм. Зазначений процес автор назвав процесом «радіанного мислення», що походить від терміну «радіан» – точка небесної сфери, від якої відходять шляхи тіл з однаково спрямованими швидкостями. За подібністю зазначеної моделі створюються й ментальні карти. У центрі кожної з них представлено головний об'єкт, навколо якого додаються асоціативні зв'язки, що вивільнюють творчість та надають особистісний сенс отриманій інформації, а значить – сприяють її запам'ятовуванню.

⁴⁵⁷ <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%84%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B9>.

⁴⁵⁸ Бьюзен Т., Бьюзен Б. (2008) Супермышление, с. 23.

Ментальна карта (*mind map*, асоціативна карта, інтелект-карта, карта пам'яті) будується на основі ключових слів або картинок, які відображають частини головної ідеї.⁴⁵⁹ На відміну від асоціативної карти, у когнітивних і концептуальних карт центральна ідея – основа концепції – може бути не представлена в моделі або на малюнку, але вона сприймається і розшифровується у процесі детального опису. Ментальні карти вирізняються деревовидною структурою з декількома ярусами вузлів, причому асоціативні зв'язки можуть не відповідати рівню категоризації.⁴⁶⁰

Тема застосування ментальних карт досліджується сучасними науковцями у зв'язку з навчанням і генерацією нових ідей.⁴⁶¹ У першому випадку візуально структуровані дані сприяють кращому запам'ятовуванню, а у другому – надають можливості усвідомити структурні одиниці проблеми для подальшого аналізу.

Ефективність ментальних карт для процесу запам'ятовування досліджують більшість європейських і американських науковців. Наразі низка дослідників (P. Farrand, H. Fearzana, E. Hennessy) зазначають, що, крім названих функцій, ментальні карти заохочують студентів до більш глибокого рівня навчання, оскільки дозволяють індивідуалізувати процес сприйняття і обробки інформації.⁴⁶²

Про можливості використання ментальних карт у навчальному процесі йдеться і у дослідженнях вітчизняних учених, зокрема, Бурдукова Г. Н., Войтенко І. Г., Гордєєвої А. Й., Кайдаш М. В., Кулик С. Й., Перерви К. М., Черній М. В. та інших авторів. Ці вчені в основному досліджували особливості застосування ментальних карт у вивченні мов, зокрема іноземних, встановлювали специфіку впровадження означеної методики зі студентами, учнями загальноосвітніх шкіл різних вікових категорій тощо.

Так, Оксентюк Н. В. представляє досвід використання ментальних карт у викладанні гуманітарних дисциплін, зокрема, у поясненні, закріпленні, перевірці знань студентів. Автор акцентує увагу на результативності впровадження методу інтелект-карт, про що свідчить активізація умінь студентів застосовувати їх у процесі усвідомлення – через образні асоціації, набуття ними умінь дослідницької діяльності – через збудження процесів синтезу, узагальнення, порівняння, вільного виходу на комунікацію.⁴⁶³

Реброва Е. Ю. розглядає ментальні карти як частину методики майндмепінгу («Mindmapping»), яка допомагає засвоювати великі об'єми інформації за допомогою зручної та ефективної техніки візуалізації мислення і альтернативного запису.⁴⁶⁴

Особливо значущу роль ментальних карт як інструменту організації самостійної роботи студентів представляє Солодовник А. О.⁴⁶⁵ Орієнтуючись на ідеї Т. Бьюзена, науковець пропонує узгодити правила відображення мисленнєвих процесів на ментальній карті (розташування об'єктів, зв'язки між ними, ієрархія, кодування та асоціювання інформації тощо) з етапами радіанного мислення, до яких відносять:

- зародження ідеї;
- встановлення й аналіз системи зв'язків;
- продукування дочірніх ідей.⁴⁶⁶

Таким чином аналіз представлених наукових досліджень з проблеми використання ментальних карт у навчанні свідчить про актуальність застосування зазначеного способу

⁴⁵⁹ Okada A., Buckingham Shum S., Sherborne T. (2008) Knowledge cartography: software tools and mapping techniques, p. 8.

⁴⁶⁰ Мюллер Х. (2007) Составление ментальных карт: метод генерации и структурирования идей, с. 11.

⁴⁶¹ Бруннер Е. Ю. (2008) Применение технологии mindmap в учебном процессе, с. 52.

⁴⁶² Farrand P., Fearzana H., Hennessy E. (2002) «The efficacy of the “mindmap” study technique», p. 427.

⁴⁶³ Н. В. Оксентюк, "Можливості застосування ментальних карт у навчальному процесі", Технології навчання: науково-методичний збірник, Рівне: НУВГП, Випуск 15, с. 194-208, 2015.

⁴⁶⁴ Реброва Ю. О. Використання ментальних карт на уроках інформатики. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://osvita.ua/school/lessons_summary/informat/55664/.

⁴⁶⁵ Солодовник А. О. (2012) "Mind-mapping як інструмент організації самостійної роботи курсантів з фізики, с. 201.

⁴⁶⁶ Там же, с.205.

організації інформації у практичній діяльності. Однак, на нашу думку, потребує додаткового дослідження проблема визначення можливостей використання mind map в індивідуальній і груповій роботі зі студентами, спільної та взаємної доповнювальної діяльності педагога і студента у процесі створення ментальних карт, вивчення особливостей застосування цифрових інструментів і сервісів тощо.

Метою статті є дослідження доцільності використання mindmap в умовах аудиторних занять і для самостійної роботи студентів.

2. Визначення особливостей застосування технології Mind maps в індивідуальній і груповій роботі зі студентами. Погоджуючись з науковцями у тому, що ментальні карти дозволяють систематизувати знання студентів (учнів), зауважуємо на доцільності їх використання в різних видах організації інформації у навчальному процесі закладу освіти як для суб'єктів навчання, так і для викладачів. Якщо студент переважно опрацьовує інформацію, подану викладачем на лекції або здобуту способом самостійного дослідницького пошуку, то створені ним ментальні карти є продуктом остаточного систематизованого матеріалу. Викладач наразі виконує функцію як інформатора, так і оцінки якості знань студента.

Ментальні карти, створені викладачем, сприяють наданню інформації особистісного сенсу, результатом чого стає виклад лекції для студентів з орієнтацією не на текстовий конспект, а на радіанний запис, оздоблений асоціативними змістами. Інформація, представлена у вигляді ментальної карти, дозволяє педагогу викладати лекцію без жорсткої прив'язки до тексту, водночас цілісний план інформації завжди знаходиться у нього перед очима.⁴⁶⁷

Контроль якості знань студентів може здійснюватись засобом ментальної карти за умови використання її шаблону, наприклад, у програмі Freemind. Так, наприклад, студентам можна дати схематичну характеристику поняття, представленого на карті із завданням визначити пріоритетність (послідовність) кожної якості. Однак, слід зауважити, що для контролю знань студентів, організованого у вигляді роботи з ментальними картами все ж слід виключити інформацію, що містить асоціації, оскільки цей аспект інтелект-карти, хоча й є дуже важливим для запам'ятовування, однак визначається досить індивідуальним особистісним змістом, а значить може бути незрозумілим кожному студентові.

Отже, можливостей перевірки знань студентів із використанням ментальних карт – нескінченна кількість. При цьому викладачеві не треба читати довгі тексти індивідуальних контрольних чи самостійних робіт, а можна лише оглянути малюнок ментальної карти зі змінами або доповненнями, внесеними студентом.

Зауважимо, що ментальні карти можуть створюватись як способом малювання, так і шаблонним способом – у межах комп'ютерних програм. У малюванні ментальної карти «від руки» відбувається активізація зон творчості особистості й усвідомлення нею сенсу окремих елементів основного поняття.

Слід зазначити, що ручне створення ментальної карти дозволяє актуалізувати креативне мислення студента, а індивідуальний режим виконання стає позитивним в аспекті збереження комфорту мисленнєвої діяльності, у результаті чого ментальна карта є інструментом особистісно-сенсового відображення думки студентів на задану тему.⁴⁶⁸

Аналіз самозвітів студентів щодо визначення особливостей використання mindmap показав, що вони стали чіткіше виокремлювати невідомі раніше асоціативні ряди, усвідомлювати більшою мірою відповідальність за результати власної діяльності тощо. Слід зауважити, що багато хто із студентів, які створювали інтелект-карти за визначеною темою в ручному режимі, визнали, що цей творчий продукт став свого роду мотиваційною візуалізацією майбутньої професійної діяльності.

⁴⁶⁷ О. Г. Романовський, В. М. Гриньова, О. О. Резван (2018) Ментальні карти як інноваційний спосіб організації інформації в навчальному процесі вищої школи, с. 187.

⁴⁶⁸ Там же, с. 189.

Ментальні карти можна розглядати як альтернативний спосіб запису лекції упродовж її викладу педагогом в аудиторії. Ефективність діяльності студента у процесі його активного слухання визначається тим, як він зможе виокремити важливе в інформаційному потоці, поданому викладачем. Наразі студент може дозволити не записувати дослівний виклад матеріалу лекції, а представляти лише окремі ключові слова і зв'язки між ними. Слід зауважити, що відгуки студентів свідчать про позитивність такого «особистісного конспекту лекції» за умови виокремлення викладачем основних ключових понять, що будуть розглянуті на лекції, перед її викладом. Така вимога пов'язана з тим, що радіанне представлення інформації має відштовхуватись від основного вузлового поняття, яке потім доповнюється асоціативними зв'язками.

Ще одним позитивним моментом запису лекції у вигляді ментальної карти є можливість студента повернутись до вже записаної інформації з метою її уточнення, асоціювання – не тоді, коли відбувається безпосередній виклад, а тоді, коли з'являється думка, тобто так реалізовується принцип активного слухання. Такий відтермінований процес *mindmapping* стає для слухачів лекції у нагоді й тоді, коли викладач раптом повертається до вже наданої інформації, щоб висвітлити ще якийсь важливий аспект проблеми. У такому випадку, якщо лекція записується класичним способом – студенти мають неодноразово перечитувати текст, щоб усвідомити необхідні зв'язки між його частинами. Якщо ж записування ведеться способом *mindmapping* – автор інтелект-карти просто повертається до вузла, створеного раніше й доповнює його зміст ще однією гілкою.

Великого значення у ручному створенні ментальної карти студентами надаємо процесам відтермінування інтелектуальної втоми. Такий висновок зроблено на ґрунті того, що робота обох півкуль головного мозку у поступовому режимі забезпечує переключення уваги на різну діяльність. Так, створення студентами схем відбувається на основі аналізу інформації за участі лівої півкулі; добір доповнюючої асоціативної інформації (малюнки, графіка, прикріплені файли), відповідної до слів, розміщених на гілках інтелект-карти, активізує розумові процеси правої півкулі.

Отже, по-перше, відбувається постійний зв'язок роботи обох півкуль мозку – від логіки до асоціації, а по-друге, постійне переключення уваги зі схем на об'єкти або образи дає можливість формуванню стійкого інтересу до предмету навчання.

3. Цифрові інструменти для створення інтелектуальних карт. Найбільш оптимальним способом запису лекції у вигляді ментальної карти в умовах аудиторної роботи є користування електронними шаблонами, які дозволяють працювати в режимі онлайн. Так, Позднякова Т. Є. провела аналіз онлайн сервісів для створення ментальних карт і визначила їх недоліки та переваги:⁴⁶⁹

– *Coogole* (www.coggle.it) – програма є зручною для роботи з підключенням до мережі. Основними приладами цієї програми є можливість повернутись до попередньої версії карти, усі зміни, зроблені автором, миттєво відображуються у браузері, що дозволяє створювати колективні інтелект-карти. З безкоштовною підпискою авторам надаються 3 приватні діаграми та безліміт публічних діаграм та картинок для завантаження, а також близько 1600 іконок, авто-розстановка гілок, загальні папки, вбудовувані діаграми;

– *Freemind* – програма, що працює через завантаження, має зручний дизайн. Її мінусом можна вважати недосить сучасний дизайн;

– *Xmind* (www.xmind.net) – програма з яскравим оформленням, можливостями SWOT-аналізу, використання діаграм Ганта (застосовуються у проведенні мозкового штурму – *brainstorming*), як і програма *Coogole*, ефективною є для роботи у команді;

– *MindMeister* (www.mindmeister.com) – програма зі зручним інтерфейсом, досить проста у використанні. Подібність до програми *Freemind* представляє невелика дизайнерська складова, однак мінусом зазначеної програми слід вважати те, що у її безкоштовній версії можна побудувати лише 3 *Mind*-карти, а експортувати карти дозволяється лише у вигляді

⁴⁶⁹ Позднякова Т. Є. (2018) Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології, с. 24-29.

тексту. Водночас менеджерський хід популяризації програми дозволяє отримувати по одній інтелект-карті за кожного запрошеного друга;

– BubblUs (www.bubbl.us) – програма, що дозволяє створювати інтелект-карти в режимі онлайн і експортувати їх у форматі зображень. Мінусом можна визначити відносну безкоштовність (лише 3 карти) й не дуже зручне управління;

– MindMup 2 (www.mindmup.com) – програма, що містить усі можливості для якісного дизайну (наприклад, можливість завантажувати фото), досить проста для новачків, дозволяє здійснювати імпорт картинок з диска або хмари у 2 кліка. Однак позитивність безкоштовного експорту в PDF урівнюється тим, що посилання може бути доступним лише протягом доби;

– LOOPY (www.ncase.me/loopy/) – програма, призначена більшою мірою як декоративний елемент тюнінгу сайтів. Сервіс дозволяє ілюструвати циклічні процеси через можливість руху елементів у межах схеми. Мінусом цієї програми вважаємо досить обмежені можливості для оформлення карт;

– WiseMapping (www.wisemapping.com) – програма, що дозволяє здійснювати експортування в форматі тексту або в Excel, класичні можливості зображення, але виникають труднощі з малюванням додаткових вузлів;

– Mind42 (www.mind42.com) – програма, призначена для роботи в онлайн режимі. Її перевагами є можливість одночасного залучення до створення карти декількох осіб; можливість імпортувати карти з інших програм, інтегрований пошук картинок із Google, Yahoo, Flickr. Недоліками програми є неможливість завантаження для роботи поза межами підключення Інтернет-мережі, необхідність реєстрації для доступу до ресурсу, додавання картинок лише у вигляді посилань;

– iMindMap (www.imindmap.com) – програма, що надає можливість відобразити одну карту різними способами, доповнити її структурованими списками, розбити за завданнями та виконавцями. Попри це, з інтелект-карти можна зробити презентацію. Програма пропонує 4 режими: фіксація ідей і думок, мозковий штурм, створення інтелект-карт, Конвертація даних у презентації 2D і 3D, ПДФ-файли, таблиці й інші формати. До бонусів програми можна віднести перевірку правопису, додавання аудіофайлів, архівацію. Однак великим мінусом для студентської аудиторії є не безоплатність користування цим сервісом.⁴⁷⁰

Інтелект-карти є активним засобом створення презентацій до виступів. Оскільки мозок людини сприймає як вербальну (мову), так і невербальну (образи, символи) інформацію, а інтеграція представлення інформації зазначеними способами дозволяє зберігати активну увагу слухачів доволі довго – mindmapping визначили необхідним засобом доповнення інформаційного впливу у процесі підготовки доповідей студентів. На відміну від процесу усвідомлення й відтворення лекційної інформації у вигляді інтелект-карт, коли інформація надходить від викладача, є незнайомою для студента, який творчо її обробляє, представлення її в структуровано-творчому вигляді у презентації на фоні звукового викладу тексту відбувається однією особою для інших слухачів, що, у свою чергу, можуть сприймати і текст, і презентацію одночасно.

Можна вважати, що реципієнти інформації сприймають цільний інформативно-творчий продукт, створений інформатором. Кожен із реципієнтів може набути власного бачення проблеми, представленої у доповіді з презентацією. Наразі визначення особистої позиції у слухачів активізується порівняно із сприйняттям або тексту, або презентації як окремих складових доповіді. Тобто підготовка конференцій, семінарів та інших інформаційно-дискусійних видів навчальної діяльності буде більшою мірою ефективною в аспекті обговорення за умови вимоги обов'язковості презентації до доповіді кожного інформатора.

Відзначимо, що ментальні карти вирізняються своєю гнучкістю, тому їх ефективно застосовувати в різних формах (індивідуальна, групова, колективна) та на різних етапах організації навчальної діяльності студентів, зокрема й під час вивчення нового матеріалу, з

⁴⁷⁰ О. Г. Романовський, В. М. Гриньова, О. О. Резван (2018) Ментальні карти як інноваційний спосіб організації інформації в навчальному процесі вищої школи, с. 194.

метою полегшення сприймання за допомогою візуалізації та під час узагальнення й систематизації знань з теми, що забезпечить формування цілісної картини знань з вивченої теми.

Таким чином, перевагами впровадження цієї техніки в освітній процес є наступні:

1. «Mindmapping» – допомагає реалізувати один із найважливіших принципів навчання – принцип наочності. Карта дає змогу охопити узагальнений матеріал одним поглядом, оскільки розроблена блок-схема демонструє найважливіше в асоціативних порівняннях та зв'язках.

2. Принцип побудови інтелект-карт корисно використовувати як на лекційних, так і підсумкових заняттях, оскільки їх розробка студентами потребує свідомого узагальнення вивченого матеріалу.

3. Інтелект-карту можна будувати під час вивчення великих за об'ємом навчальних матеріалів, причому, замість довгих конспектів та великих витрат часу для запису матеріалів студент формує лише одну блок-схему.

4. Технологія «Mindmap» дозволяє розвивати творче мислення студентів, уяву та інші пізнавальні і емоційно-вольові процеси. Вона сприяє активізації логіки, розвиває вміння згортати весь навчальний матеріал до самого найважливішого, підвищує якість та інтенсивність навчання, тренує пам'ять.

5. Використання інтелект-карт допомагає студентам підвищити зосередженість і концентрацію уваги.

6. За допомогою «Mindmapping» та їх графічної привабливості процес генерації ідей стає більш швидким та ефективним.

7. «Mindmapping» суттєво підвищує мотивацію до вивчення навчального предмету, виокремлюючись своєю оригінальністю, яскравістю і високою ефективністю та простотою застосування.⁴⁷¹

Таким чином, можна зробити висновок про те, що систематичне застосування технології «mindmap» реально сприяє підвищенню продуктивності пам'яті студентів та значно покращує якість навчання. Побудову «Mindmapping»-карт можна використовувати для планування власної навчальної діяльності на певний проміжок часу, що робить процес навчання легшим і приємнішим заняттям. До того ж можна скласти таку карту з метою усвідомлення плану дій на цілий рік, місяць, тиждень або день.

Варто зазначити, що крім виконання описаного нами основного призначення, «Mindmapping»-карти підвищують мотивацію до вивчення навчального предмету.

Висновки. Результати теоретико-прикладного дослідження показали, що технологія «Mindmap» є однією із найпрогресивніших на сучасному етапі едукції студентів, оскільки її застосування сприяє підвищенню мотивації до навчання, приверненню уваги аудиторії студентів, залучаючи їх до співпраці. Створення «Mindmapping»-карт роблять заняття і презентації органічнішими: не тільки зберігають факти, але й демонструють взаємозв'язки між ними, тим самим забезпечуючи глибше розуміння предмета; мають достатнє теоретичне підґрунтя, чіткі прагматичні стимули і реальне практичне значення у формуванні власних навчальних стратегій.

Ментальні карти можна використовувати при вивченні будь-якого предмету у вищому навчальному закладі. «Mindmapping»-карти унаочнюють матеріал, що пропонується викладачами для вивчення. Технологія «Mindmap» сприяє всебічному інтелектуальному розвитку особистості як викладача, так і студента, забезпечує системність та цілісність знань. Ментальні карти стимулюють розумові процеси студентів, сприяють формуванню фахових компетентностей та розкриттю власної індивідуальності.

Як стверджують Тоні та Баррі Бьюзен, «Mindmapping»-карти «підвищують вашу компетентність, внесуть у ваше життя більше радості, впорядкованості та задоволення».⁴⁷²

⁴⁷¹ Остополець І. Ю. (2019) Технологія MindMap в процесі едукції студентів майбутніх вчителів фізичної культури, с. 73.

⁴⁷² Бьюзен Т., Бьюзен Б. (2008) Супермышление, с. 13.

Література:

1. Бьюзен Т., Бьюзен Б. Супермышление, М.: «Попурри», 2008. 208 с.
2. Бруннер Е. Ю. Применение технологии mindmap в учебном процессе. Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу: матеріали міжнародної наук. практ. конф. Ялта: РВВ КГУ, 2008. Вип. 19. Ч. 1. С. 50-53.
3. Мюллер Х. Составление ментальных карт: метод генерации и структурирования идей. М.: ОмегаЛ. 2007. 126 с.
4. Оксентюк Н. В. Можливості застосування ментальних карт у навчальному процесі. Технології навчання: науково-методичний збірник, Рівне: НУВГП, 2015. Вип. 15. С. 194-208.
5. Остополець І. Ю. Технологія Mind Map в процесі едукації студентів майбутніх вчителів фізичної культури. Фізичне виховання і спорт в навчальних закладах України на сучасному етапі: стан, напрямки та перспективи розвитку. Збірник наукових праць XXVI Всеукраїнської науково-практичної конференції Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Харків: 2020. 330 с.
6. Позднякова Т. Є. Візуалізація та структуривання інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології: науково-методичний посібник. Рівне: РОППО, 2018. 50 с.
7. Реброва Ю. О. Використання ментальних карт на уроках інформатики. Методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх шкіл. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://osvita.ua/school/lessons_summary/informat/55664/.
8. Радомська Т. О. Візуалізація навчальної інформації з використанням ментальних карт. Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України: зб. матеріалів наук. конф. К.: ІТЗН НАПН України. 2017. С. 93-94.
9. Романовський О. Г., Гриньова В. М., Резван О. О. Ментальні карти як інноваційний спосіб організації інформації в навчальному процесі вищої школи. Інформаційні технології і засоби навчання, К.: 2018, Том 64, № 2. С. 189-197.
10. Солодовник А. О. Maind-mapping як інструмент організації самостійної роботи курсантів з фізики. Інформаційні технології в освіті. Херсон: ХДУ, 2012. № 12. С. 201-205.
11. Чикальська О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках історії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pto.uzhgorod.ua/files/tschykalska.pdf>.
12. Buzan T., Buzan B. The MindMap Book: how to use radiant thinking to maximize your Brainsuntapped potential. London: BBC Books, 1993. 234 p.
13. Okada A., Buckingham Shum S., Sherborne T. Knowledge cartography: software tools and mapping techniques. London: Springer Ltd, 2008. 424 p.

4.7. TECHNOLOGY OF ACTIVE TRAINING IMPLEMENTATION TO MARITIME ENGLISH COURSE

4.7. ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Сучасні реалії високотехнологічного конкурентного світу вимагають реформування сучасної концепції професійної підготовки майбутніх судноводіїв відповідно до міжнародних стандартів. Вивчаючи особливості професійної діяльності мореплавців важливим є те, що основна діяльність відбувається в умовах перебування серед багатонаціонального суднового екіпажу. За цих умов, основою для успішного розв'язання проблеми ефективної професійної комунікації між членами мультикультурної суднової команди (на внутрішньому рівні), між судном та береговими службами (на зовнішньому рівні) та важливим підґрунтям для здійснення ефективної діяльності постає формування морського професійного спілкування іншомовної компетентності майбутніх моряків через технології активного навчання професійної морської англійської мови.

Аналіз останніх досліджень: Різні аспекти педагогічної освіти, а саме концепції сучасної професійної підготовки майбутнього мореплавця досліджують вчені. Питання формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів вивчають О. Фролова, Л. Ліпшиць. На особливостях дослідження у сфері англійської мови професійного спрямування, а саме лінгвістичні та педагогічні аспекти, зосереджуються С. Барсук, В. Кудрявцева. Різні аспекти особливостей формування професійно-орієнтованої комунікації майбутніх фахівців морського флоту висвітлюють О. Мороз, М. Іщенко.

У демократичному суспільстві проблема підготовки компетентнісного фахівця є однією з найважливіших, про це наголошується в державних документах про освіту: «Національна стратегія розвитку України на період до 2021 року», «Закон України «Про вищу освіту», державні стандарти освіти тощо.

Вирішення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень концепцій сучасної професійної підготовки майбутнього мореплавця у ході навчання професійної морської англійської мови, впровадження технологій активного навчання, залишається актуальною проблемою, що потребує подальшого детального уточнення.

Метою статті є проаналізувати технології активного навчання професійної морської англійської мови для здійснення ефективної підготовки та формування морського професійного спілкування майбутніх мореплавців. Відповідно до мети виокремлюємо наступні завдання: визначити типи завдання для активного навчання професійної морської англійської мови; обґрунтувати методику впровадження активного навчання професійної морської англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих факторів розвитку вищої професійної освіти є впровадження сучасних технологій у ході викладання іноземної мови, підвищення мотивації студентів до вивчення морської англійської мови та сприяння їх якісній професійній підготовці, що можливе за умови послідовного практичного застосування компетентнісного підходу шляхом впровадження новітніх технологій активного навчання.

Виходячи з того, що процес навчання реалізується, в першу чергу, завдяки суб'єкт-суб'єктній взаємодії його учасників, рівноправній роботі між викладачем і студентом, важливим є вибір таких підходів, які б створювали позитивну психологічну атмосферу, а також мали установку на успішне виконання завдання й уникнення труднощів у ході комунікативного іншомовного навчання. Такий підхід передбачає надання слухачам певної свободи дій у вирішенні проблемних мовленнєво-мисленнєвих завдань, що стимулює їх творчість і винахідливість, що є необхідним для виконання майбутніх фахових завдань, уміння вирішувати життєво важливі питання. Суб'єкт-суб'єктний підхід у активному

навчанні професійної морської англійської мови забезпечує можливість слухачам бачити та відчувати результат своєї роботи шляхом створення системи постійного зворотнього зв'язку між викладачем і студентами.

Для досягнення успіху в роботі та житті студенти повинні розвивати глибоке розуміння навчального змісту та уміти застосувати свої знання у відповідних життєвих та професійних ситуаціях. Це можливо за умови впровадження глибинного навчання (Deeper learning). Когнітивні дослідження показують, що студенти дізнаються більше, коли займаються навчанням, і вважають його важливими.

Діяльність з глибинним навчанням включає компетенції, які мають важливе значення для підготовки учасників навчального процесу до досягнення високих рівнів. Однією з компетенцій глибинного навчання (Deeper learning) є оволодіння основним змістом (Master core academic content), як у традиційних предметах, так і в міждисциплінарних галузях⁴⁷³. Студенти набувають базові знання в академічній дисципліні і здатні передавати та використовувати в різних ситуаціях. Так, курсанти спеціальності судноводіння, ознайомившись з базовими вимогами щодо проведення швартових операцій, продовжують вивчати цю тему на заняттях професійної англійської мови. Вивчаються назви обладнання англійською, їх функції, стандартні фрази, які необхідно розуміти і давати у ході практичної діяльності. Наступним етапом є тренажерні заняття з практичним використанням набутих знань на спеціально обладнаних станціях.

Таким чином, цінність компетенції оволодіння основним навчальним змістом (Master core academic content) глибинного навчання (Deeper learning) полягає в тому, що студенти розуміють основні принципи; організовують інформацію в концептуальні основи; вивчають, запам'ятовують та згадують факти, що стосуються змістової області; вміють використовувати мову, специфічну для області змісту; навчаються та можуть застосовувати теорію, що стосуються змістової області на практиці.

Для формування наступного компоненту, а саме критично мислити і вирішувати складні проблеми (Think critically and solve complex problems), студенти застосовують інструменти та методи, зібрані з основних предметів. Ці інструменти включають аналіз даних, статистичні міркування та наукові дослідження, а також творчість, нелінійне мислення та наполегливість.

На основі аналізу вивчення результатів опитування курсантів під час інтерв'ювання крїїнговими компаніями було визначено певні труднощі: курсанти мають професійні знання, але не вміють продемонструвати їх у вирішальний момент; володіючи необхідними практичними навичками та теоретичними знаннями деякі курсанти не вміють вирішувати ситуативні питання, тобто в короткий час відреагувати правильно і застосувати набуті знання та інше. На підставі аналізу відповідного дослідження постає завдання перед викладачами професійної морської англійської мови – підбір ефективних технологій у навчанні, що сприятиме розвитку критичного мислення.

Як зазначають фахівці під «критичним мисленням» розуміється когнітивні навички, такі як інтерпретація, аналіз, оцінка, прийняття рішень відповідно до контексту; пошук відповідної та достовірної інформації; пристосування до ситуації та гнучкість щодо змін; цінності, такі як розсудливість, інтелектуальна цілісність і співчуття. Ключовими етапами формування критичного мислення є виклик (формування та постановка питань), осмислення (ознайомлення з новою інформацією), рефлексія (включення нових понять в уявлення). Розвиток критичного мислення дає можливість активізувати мислення студентів, залучати їх до плідної бесіди, мотивувати до вивчення морської англійської мови, показувати різні точки зору, допомагає ставити свої запитання та формувати власну думку⁴⁷⁴.

⁴⁷³ Мороз О. Л. Особливості формування професійно-орієнтованої комунікації майбутніх фахівців морського флоту в умовах неперервної освіти. Молодий вчений. 2019. Вип. 7.2 (71.2). С. 118-121.

⁴⁷⁴ Кудрявцева В. Ф. Можливості реалізації глибинного навчання у курсі морської англійської мови. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. Вип. 62. Т. 2. С. 124-127.

Щоб розвивати критичне мислення, учасників навчального процесу необхідно спонукати до аналізу, вміння класифікувати, порівнювати, розрізняти, розставляти пріоритети. Робота у цьому напрямі може реалізовуватися через наступні завдання:

Порівняння: Порівняйте свої списки / ідеї / твердження / результати / зображення тощо (Compare your lists / ideas / statements / results / images etc.); порівняйте тверді насипні і їстівні вантажі (Compare solid bulk edible and non-edible cargoes).

Аналізувати: на початку заняття запропонувати картинки або фото та сформулювати завдання: Поставте галочки на малюнках, що стосуються теми. Поясніть, які саме причини... (Tick the pictures concerning the topic. Give your reasons).

Класифікувати: Визначте критерії класифікації танкерів (Determine the criteria for tankers classification); класифікуйте слова / словосполучення (коли студенти повинні самі утворити категорії) (Categorize the words/phrases).

Розставляти пріоритети: Оцініть вимоги / пропозиції / поради та ін. Від найбільш до найменш важливих / від 1 до 10 (Rate the requirements / suggestions / pieces of advice etc. from the most to the least important / from 1 to 10).

Розвиток критичного мислення може бути реалізованим через «Дебати», що розуміються як представлення думок за або проти ідеї, рішення, дії з адекватними міркування, це динамічна діяльність на проблематику питання, пов'язані з темою уроку, текстом, професіональними або глобальними викликами.

Групові робочі завдання дають нескінченні можливості сприянню розвитку критичного мисленню учасників навчального процесу. У малих групах учасники отримують цільові завдання, які потребують аналізу, аргументації та рішення з професійної проблеми, питання чи справи, необхідність пошуку причин, доказів, вислуховування особистої гіпотези студентів, виходити на певний рівень консенсусу, провокувати критичний підхід до фактів і ідей.

Такий обмін думками є основою ведення переговорів щодо вирішення професійних питань: «Виявити початкове невірне розпочате міркування», «Виділити та обґрунтувати найкращу альтернативну ситуацію». «Окреслити можливі наслідки відповідно до плану дій»

Такі приклади аналітичних завдань дають змогу перевірити рівень засвоєння студентами теми, і, разом з тим, залучати їх до процесу критичного мислення.

Згідно рекомендацій у Модельному курсі 3.17 «Морська англійська мова» передбачається, що парна і групова робота може бути успішною за умови, якщо учасники розумітимуть сутність кооперативного навчання⁴⁷⁵. Студенти, які поділяють одну і ту ж першу мову, часто не бажають говорити іноземною мовою перед однолітками з різних причин: сором'язливість, збентеження, страх помилок або особистісних розбіжностей. Це може спричинити збій групової роботи.

Важливою компетенцією глибинного навчання (Deeper learning) є співпраця для визначення та створення рішень для наукових, соціальних, професійних та особистих проблем (Work collaboratively). Так студенти співпрацюють з іншими, щоб виконати завдання та успішно вирішити проблеми; працюють у складі групи для виявлення групових цілей; беруть участь у команді для планування кроків щодо вирішення проблем та визначення ресурсів, необхідних для досягнення групових цілей; спілкуються та враховують кілька точок зору для досягнення групових цілей.

Викладач має організувати парну і групову форми навчання таким чином, щоб студенти мали змогу приймати мовлення однолітків як нормальну і необхідну частину активного вивчення. Викладач повинен продемонструвати позитивне ставлення до кооперативного навчання, пояснюючи те, що парна та групова робота збільшує можливість учасників активно практикувати англійську мову. Моряки проводять значну частину свого трудового життя в ситуаціях командної роботи, наприклад, на навігаційному містку, на

⁴⁷⁵ Model Course 3.17 Maritime English (2000). London: International Maritime Organization (IMO).

палубі, де командна робота має важливе значення для ефективного виконання судноплавних та загальних судових операцій.

Варто зазначити, що кожен учасник володіє різними знаннями та різним стилем навчання: працюючи з іншими студентами на подібному рівні учасники можуть вчитися на помилках один одного і розуміти один одного. Різні парні і групові домовленості дозволяють викладачеві бачити, які студенти добре працюють разом, а які студенти мають певні навчальні потреби. (Коли спочатку деякі члени групи занадто сором'язливі, щоб добровільно подати свої ідеї, необхідно дати їм декілька хвилин часу підготовки, щоб записати свої відповіді окремо перед тим, як вся група обмінюється своїми ідеями). Така робота сприятиме вирішенню питання невміння демонстрації своїх знань у ході інтерв'ювання. Учасники навчального процесу розуміють, що це контролюється, що викладач дискретно звертає увагу на кожную групу, коли вони працюють, і що від них потрібен звіт за результатами їх обговорень. Цей метод поєднує тихе, індивідуальне навчання, а також інтерактивне.

Основою глибинного навчання (Deeper learning) є ефективне спілкування (Communicate effectively). Студенти чітко впорядковують свої дані, висновки та думки; передають складні поняття іншим як у письмовій, так і в усній презентації; структурують інформацію та змістовні дані; надають конструктивні та відповідні відгуки однокурсникам з приводу певної проблеми чи ситуації та ін.

Таким чином, глибинне навчання (Deeper learning) вимагає від учасників навчального процесу широкого кола свідомої поведінки; уміння взяти на себе відповідальність за витрачання часу та енергії, необхідних для роздуму над завданням, вибору правильних стратегій та судження про те, наскільки ці стратегії працюють. Коли студенти стикаються з труднощами, глибинне навчання (Deeper learning) вимагає діагностування цих труднощів, вибору відповідної стратегії для вирішення труднощів та продовження рухатися до своєї мети навчання. Крім того, дана технологія передбачає, що студенти зможуть брати участь у саморефлексії, необхідній для продовження навчання протягом усього життя.

Наступною компетенцією глибинного навчання є уміння контролювати та спрямовувати власне навчання (Learn how to learn). Основний зміст даної компетенції полягає у тому, що студенти ставлять мету перед кожним навчальним завданням, адаптують свій підхід у міру необхідності для успішного виконання завдання або вирішення проблеми; знають і можуть застосовувати різноманітні навички та стратегії навчання, щоб задовольнити вимоги завдання; відстежують своє розуміння під час навчання, розпізнають, коли вони стикаються з перешкодами, діагностують перешкоди на шляху до їх успіху та вибирають відповідні стратегії для їх роботи. У ході реалізації даної концепції студенти демонструють уміння працювати самостійно, але звертаються за допомогою, коли їм це потрібно; регулярно розмірковують над своїм досвідом навчання та застосовують знання до певних ситуацій. Важливим є те, що студенти усвідомлюють свої сильні та слабкі сторони; ідентифікують і працюють над досягненням цілей; використовують невдачі як можливості для зворотного зв'язку та застосовують засвоєні знання для покращення майбутніх умінь; дбають про якість своєї роботи та докладають додаткові зусилля, щоб робити ґрунтовно та якісно; студенти продовжують шукати нові способи вивчити складний матеріал або вирішити складні проблеми.

Ще однією важливою компетенцією глибинного навчання є розвиток академічного мислення (Develop academic mindsets). У студентів формується позитивне ставлення та переконання про себе як про учасника навчального процесу, що збільшують їхню академічну наполегливість та спонукають до участі в продуктивній академічній поведінці.⁴⁷⁶ Студенти прагнуть бачити роботу до її завершення, досягати поставлених цілей та якісно виконувати роботу, і таким чином, шукати рішення для подолання перешкод.

Поглиблене навчання вимагає від учасників навчального процесу формування позитивного ставлення до роботи. Академічне мислення – це мотиваційний компонент, який

⁴⁷⁶ Барсуک С. Л. Застосування підходів глибинного навчання в процесі вивчення англійської мови майбутніми судоводіями. Молодий вчений. 2019. Вип.7.2 (71.2). С. 86-90.

впливає на залучення студентів до навчання. У свою чергу, залучення до глибинного навчання зміцнюють позитивні наукові уявлення. Студенти використовують когнітивні та саморегулюючі стратегії, оскільки піклуються про навчання та цілеспрямовано роблять те, що потрібно для досягнення успіху.

Існує цілий спектр підходів, щоб допомогти студентам створити можливості для формування глибинного навчання та дають можливість залучатись до насиченого, складного, прикладного та спільного досвіду, а також надають їм можливість отримувати змістовні відгуки, розмірковувати та брати на себе відповідальність за власне навчання. Так, студенти можуть формувати широкі знання, необхідні для постійного навчання, адаптації.

Один з ефективних підходів впровадження глибинного навчання є навчання на основі проектів (Project-Based Learning). Студенти розвивають знання та вміння під час дослідження змістовної проблеми або відповіді на складне запитання. Зазвичай, проекти мають контекст у реальному світі, включають завдання, засновані на стандартах, що базуються на інтересах учнів. Студенти діляться своїм проектом / роботою публічно, пояснюючи, демонструючи та / або представляючи його.

Наступним підходом є навчання на основі роботи (Work-Based Learning), що дозволяє студентам брати участь у автентичному досвіді роботи та розвивати звички та навички, такі як критичне мислення, вирішення проблем та співпраця. Важливою потенціальною базою для реалізації цього підходу є навчальні тренажерні лабораторії (керування судном, завантаження та розвантаження вантажів, запуск рятувальних шлюпок та ін.).

Ефективність впровадження технологій активного навчання можливе за умови впровадження змішаного навчання (Blended Learning). У ході аналізу методичного аспекту змішаного навчання та впровадження його у ході вивчення англійської мови за професійним спрямуванням встановлено, що така організація навчання має ряд переваг, зокрема за допомогою електронних ресурсів у зручний для студентів час можливо самостійно отримувати нові знання, а на заняттях у спілкуванні з викладачем та одногрупниками практикуватися в нових уміннях, дискутувати, проводити семінари, організованих у вигляді електронних форумів. Обґрунтовано думку про те, що змішане навчання враховує індивідуальні особливості студентів у сприйманні та переробці навчального матеріалу, обираючи темпу засвоєння навчального матеріалу тощо⁴⁷⁷. Нами було обрано технологічний аспект реалізації електронного навчання, який включає в себе систему управління навчанням, яка реалізовується через платформу Moodle, надаючи доступ до освітнього процесу через підключення учасників навчального процесу до навчальних матеріалів, форумів тощо. Досліджено, що використання сучасних технічних засобів робить навчання більш ефективним та дозволяє більш широко використовувати потенціал навчального матеріалу на всіх етапах навчально-пізнавальної діяльності студентів і оцінки їх результатів.

Наступний підхід глибинного навчання (Deeper learning) базується на запитках (Inquiry-based Learning) та є двигуном власного навчання пошуку знання, за допомогою питань.

Такий підхід як підключене навчання (Connected Learning) зосереджує увагу на зв'язках між різними навчальними предметами з використанням потенціалу Інтернет-ресурсів.

Для реалізації активних технологій важливим є індивідуальне навчання (Personalized Learning), яке передбачає те, що викладач забезпечує кожного учня підтримкою, створює гнучкі умови навчання.

Висновки і пропозиції. Таким чином, глибинне навчання (Deeper learning) є ключовим для того, щоб студенти ґрунтовно вивчали зміст морської англійської мови у ході виконання системи завдань, спільної співпраці для отримання знань, уміння мислити та розвивати внутрішньоособистісні навички, які сприятимуть адаптації у життєвих ситуаціях. Упровадження ефективних підходів технологій глибинного навчання (Master core academic content; Think critically and solve complex problems; Work collaboratively; Communicate

⁴⁷⁷ Швецова І. В., Бондаренко В. В. Упровадження змішаного навчання (blended learning) у процесі викладання англійської мови за професійним спрямуванням. Молодий вчений. 2019. Вип. 7.2 (71.2). С. 78-82.

effectively; Learn how to learn; Develop academic mindsets), перехід курсантів від початківця до рівня експертів у межах сфери знань та досвіду буде реалізованим.

Можливості формування морського професійного спілкування майбутніх мореплавців ще не вичерпані. Нашими наступними кроками є такі: вдосконалення науково-методичних посібників для морської англійської мови, розробка системи завдань / вправ, які можуть бути використаними у ході впровадження технологій активного навчання професійної морської англійської мови.

Література:

1. Барсук С. Л. Застосування підходів глибинного навчання в процесі вивчення англійської мови майбутніми судноводіями. Молодий вчений. 2019. Вип.7.2 (71.2). С. 86-90.

2. Кудрявцева В. Ф. Можливості реалізації глибинного навчання у курсі морської англійської мови. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. Вип. 62. Т. 2. С. 124-127.

3. Мороз О. Л. Особливості формування професійно-орієнтованої комунікації майбутніх фахівців морського флоту в умовах неперервної освіти. Молодий вчений. 2019. Вип. 7.2 (71.2). С. 118-121.

4. Model Course 3.17 Maritime English (2000). London: International Maritime Organization (ІМО).

5. Швецова І. В., Бондаренко В. В. Упровадження змішаного навчання (blended learning) у процесі викладання англійської мови за професійним спрямуванням. Молодий вчений. 2019. Вип. 7.2 (71.2). С. 78-82.

Part 5. APPLIED ASPECTS OF THE MODERN TECHNOLOGIES' USING TO TRAIN FUTURE PROFESSIONALS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

5.1. COMPONENTS OF PREPAREDNESS OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION TO PROFESSIONAL ACTIVITY IN FITNESS CENTERS

The processes of globalization, integration and informatization of society, socio-economic changes in Ukraine have outlined new priorities in the training of specialists in various fields. Deterioration of the health of the Ukrainian nation requires special attention to the problem of improving the effectiveness of training of future physical education professionals who are able to professionally compile and implement individual training programs to preserve and restore human health, in particular in fitness centers⁴⁷⁸.

In connection with the increasing requirements for specialists in physical education, a special attitude requires the multidisciplinary formation of skills and abilities needed by future professionals who determine the professional readiness to work in fitness. New requirements are set for the training of future specialists in physical education (health fitness instructors): professional competence and skill, mobility, readiness to implement innovative and information and communication technologies in professional activities, versatility of professional training.

Some aspects of professional training of future specialists in physical education in higher education institutions were considered by domestic scientists: preparation of future physical education teachers for health gymnastics and fitness with high school girls⁴⁷⁹, programming of physical culture and health classes for women with aqua fitness⁴⁸⁰, fitness technology to increase motor activity and physical fitness of adolescents⁴⁸¹, correction of body weight and composition of women 21-35 years by means of health fitness⁴⁸², formation of readiness of future specialists in physical rehabilitation for professional activity in health centers⁴⁸³ and others. In general, most studies have focused on the use of individual fitness technologies with different age groups. However, despite the presence of a significant amount of pedagogical and methodological research, the issue of forming the readiness of physical education professionals for professional activities in fitness centers has not yet been scientifically developed.

Due to the popular popularity of health technologies and the possibility of employment of physical education specialists in the structure of the fitness industry, it is necessary to use special training of future specialists in this specialty in the study of the theory and methods of fitness.

Despite the presence of a significant amount of pedagogical and methodological research on the formation of professional competence and readiness of future specialists in physical education, preparation for professional activity in fitness centers has not received sufficient coverage.

⁴⁷⁸ KHRYSSTOVA, T. E., DETSYURA, S. I. Strengthening the health of elder school-age children in the process of self-education by physical education, p. 56.

⁴⁷⁹ BATISHCHEVA, M. R. Sposoby indyvidualizatsii ta intensyfikatsii zaniat ozdorovchoiu himnastykoiu ta fitnesom iz divchatamy-starshoklasnytsiamy [Ways to individualize and intensify health gymnastics and fitness classes with high school girls], p. 10.

⁴⁸⁰ HOHLIUVATA, N. O. Prohramuvannia fizkulturno-ozdorovchykh zaniat akvafitnesom z zhinkamy pershoho zriloho viku [Programming of physical culture and health-improving aqua fitness classes with women of the first mature age], p. 12.

⁴⁸¹ KIBALNYK, O. Zmist fitnes-tekhnologii dlia pidvyshchennia rukhovoï aktyvnosti pidlitkiv [Content of fitness technology to increase motor activity of adolescents], p. 43.

⁴⁸² MOROZ, O. O. Korektsiia masy ta skladu tila zhinok 21–35 rokiv zasobamy ozdorovchoho fitnesu [Correction of body weight and body composition of women 21-35 years old by means of health fitness], p. 9.

⁴⁸³ POHONTSEVA, O. V. (2009): Osoblyvosti pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii do roboty u suchasnykh ozdorovchykh tsestrakh [Features of training future specialists in physical rehabilitation to work in modern health centres], p. 177.

Therefore, the problem of research, which is to identify the components and features of the formation of the readiness of future specialists in physical education for professional activities in fitness centers, becomes especially relevant.

Thus, the social significance of strengthening, preserving and restoring the health of the Ukrainian nation, insufficient theoretical elaboration of the chosen problem and its practical implementation led to the choice of the topic: "Components of readiness of future physical education professionals to work in fitness centers."

The modern system of education in Ukraine puts forward qualitatively new requirements to the existing level of readiness of graduates of higher education institutions for professional activity. Today, society needs proactive and independent professionals who are able to quickly update knowledge, expand skills and abilities, develop new areas of activity, ready to constantly improve themselves and their activities in accordance with the needs of society. The constant deterioration of the health of the population in Ukraine, the current conditions of social and economic development of our country cause tough conditions for competition of specialists in the modern labor market both in Ukraine and abroad. This encourages professionals and researchers in many fields to develop promising models for training future competitive professionals, able to meet the demand of society in adequate and safe for the health of the individual motor activity. From today's point of view, professionals working in the field of preservation and restoration of human health must have some theoretical knowledge, the appropriate level of skills and abilities in order to adequately solve professional problems on the basis of modern health centers. Thus, an important component of the domestic education system is the training of specialists in the field of physical education, namely professionals who perform professional activities in fitness centers to adequately solve professional problems on the basis of modern health centers. Thus, an important component of the domestic education system is the training of specialists in the field of physical education, namely professionals who perform professional activities in fitness centers to adequately solve professional problems on the basis of modern health centers. Thus, an important component of the domestic education system is the training of specialists in the field of physical education, namely professionals who perform professional activities in fitness centers.

The concept of "fitness center" by many authors⁴⁸⁴ is defined as an institution whose activities are aimed at restoring the physical and emotional health of man, improving his physical and mental performance through the use of exercise and modern fitness technology in combination with natural factors. Our analysis proved that the fitness centers in which physical education specialists conduct professional activities also include SPA-establishments, on the basis of which there are fitness halls.

Today in Ukraine there is a tradition of an academic school of physiotherapy, balneology and restorative medicine and extensive scientific and practical experience in the field of spa treatment, on the basis of which health fitness services are provided. The health industry and the system of health restoration is aimed at the full scientifically sound use of numerous natural and preformed physical factors that contribute to the preservation of human health and improve its well-being.

The generalized structural and logical analysis of modern scientific researches allows to state the fact that in the conditions of the existing normative and material base in Ukraine it is natural within the development of SPA to create a network of wellness centers, as a part of modern health-rehabilitation complexes⁴⁸⁵.

Analysts of leading market operators unanimously state that the market of SPA and wellness centers in Ukraine is at a stage of rapid development. Wellness is a fast-growing industry that helps its users slow down aging, prolong youth and improve their own vitality⁴⁸⁶.

⁴⁸⁴ KHRYSSTOVA, T. Ie., BOHACHOVA, N. O. Spetsyfika formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia do profesiinnoi diialnosti v fitnes-tsentrah [The specifics of the formation of the readiness of future specialists in physical education for professional activities in fitness centres], p. 83.

⁴⁸⁵ POHONTSEVA, O. V. Osoblyvosti pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii do roboty u suchasnykh ozdorovchykh tsentrah [Features of training future specialists in physical rehabilitation to work in modern health centres], p. 178.

⁴⁸⁶ KUCHMYSTYI, S., KAZYMYROVA, K. Pryntsypy stvorennia SPA-prohram [Principles of creating SPA programs], p. 87.

Domestic authors⁴⁸⁷ interpret the concept of "fitness" as a system of physical exercises for health, which is due to the individual state of the psychophysical sphere of man, his motivational certainty and personal interest. Conventionally, fitness can be divided into three types (general, physical and sports-oriented), each of which has its own characteristics in the content of the lesson (limits of motor activity, load, complexity, emotionality).

Other authors emphasize that as a product fitness service is presented on the market as a highly specialized product aimed at meeting the needs of the population in physical activity and a healthy lifestyle, which determines the need to study market segments as structural elements taking into account their individualization⁴⁸⁸.

From today's point of view, the essence of the concept of "SPA" in a broad sense covers the following components: swimming (outdoor or indoor pool, bath, jacuzzi, salt baths), fitness programs (non-strength training, cardio, gymnastics, stretching exercises for joints), meditation, yoga; classical spa therapy includes: aero-, helio- and thalassotherapy in combination with massage and special gymnastics; SPA treatments include: hydro- and balneotherapy, which also include aqua aerobics and aqua fitness.

In fact, any effective spa program is a synthesis of modern science, folk traditions and art, designed to serve not only to achieve cosmetic effects, but, above all, the harmonization of body, mind and spirit. Therefore, the practice of opening fitness salons on the basis of SPA-salons, where future specialists in physical education, in particular health fitness instructors, can work, has become widespread.

Thus, fitness centers belong to the preventive and health facilities, where professionals in physical education can carry out professional activities, whose readiness to solve professional problems must be at a high level.

As a large number of fitness centers have recently opened, it is necessary to structure them by introducing a classification. On the basis of the generalized analysis it is conditionally possible to divide all fitness centers on the offered fitness programs. The first group includes the following fitness centers, which offer only aerobic fitness programs: basic aerobics, dance aerobics, step aerobics and more. Group II includes fitness centers, which in addition to aerobics use other areas of fitness: Pilates, fitness yoga, callanetics and others. The third group includes fitness centers, which use other sports, but are offered in a fitness format. These include sports such as karate, wushu, judo and more

Another division can be conditionally carried out according to living conditions. Group I includes fitness centers, which have only one gym. Group II includes fitness centers with two or more gyms. Group III includes fitness centers, which in addition to several gyms also have a swimming pool, cafe-bar and additional services (beautician, hairdresser, masseur).

The latter approach is based on dividing fitness centers by the number of clients involved. According to this division, there are small centers with no more than 150 clients. Medium – the number of customers from 150 to 300 people. Large - the number of customers from 300 and more.

Health related fitness aims to achieve and maintain physical well-being and reduce the risk of disease (cardiovascular system, metabolism, etc.). "Fitness as a physical activity is a specially organized activity within fitness programs: running, aerobics, dancing, aqua aerobics, weight correction classes, etc., and as an optimal physical condition includes achieving a certain level of results of motor tests and low disease development»⁴⁸⁹. In this sense, fitness is a criterion for the effectiveness of physical activity.

⁴⁸⁷ IVASHCHENKO, L. Ya., BLAGIY A. L., USACHEV, Yu. A. Programirovaniye zanyatiy ozdorovitelnyim fitnesom [Health Fitness Programming], 198 p.

⁴⁸⁸ KHRYSSTOVA, T. Ie., BOHACHOVA, N. O. Spetsyfika formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia do profesiinoi diialnosti v fitnes-tsentrah [The specifics of the formation of the readiness of future specialists in physical education for professional activities in fitness centres], p. 84.

⁴⁸⁹ KRUTSEVYCH, T. Iu. Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia [Theory and methods of physical education]. T. 1, p. 13.

The structure of professionalism of pedagogical activity of a young specialist presupposes which specialist should be formed in the process of professional adaptation. It includes professionalism of knowledge (pedagogical, methodological, psychological, philological, general and reflective), professionalism of communication (socio-communicative, socio-psychological skills and mastery of forms of pedagogical influence), professionalism of self-improvement (understanding the need for professional growth and practical actions to achieve higher professional level). The main factor influencing the development of professionalism of young professionals in physical education and sports is the system of their education⁴⁹⁰.

Preparedness for professional activity of the future specialist in physical education and sports is considered as a result of the process of complex organization of educational influences aimed at forming a future specialist's positive attitude to professional activity in the field of physical culture and mastering the system of methodological views, beliefs, theoretical knowledge and concepts. practical skills needed to develop the basics of professionalism.

This fully applies to physical education professionals who will work in fitness centers. The problem of transition of specialists from one direction or sphere of professional activity to another becomes urgent. The effectiveness of personal resources for the reorientation of professional activity in the process of professional development, obtaining new professional education or qualification is determined by the readiness of the individual for cognitive and creative activities.

Despite the fact that the professional activities of physical education teachers are significantly different from the activities of fitness center instructors, there are no major differences in the programs. We have determined that both for work at school and for work in fitness centers, future specialists in physical education need theoretical knowledge in such disciplines as pedagogy, especially pedagogical principles and methods, theory and methods of physical education, anatomy and physiology. human, physiology of physical exercises, theory and methods of gymnastics (for instructors terminology is of great importance). All these disciplines are included in the curriculum of higher education institutions. But there is also special knowledge that future specialists in physical education should receive: knowledge of specialized terminology, the sequence of combinations of exercises in the composition, the ability to compile a synopsis of a training session, knowledge of methods of varying the load.

The biggest difference in the practical training of future physical education professionals is that most fitness programs should be performed with music. That is, all the exercises included in the training session must be performed to a musical beat, without stopping for an explanation. This means that the physical education specialist himself must be able to hear music, show exercises accompanied by music, depending on the features of the fitness program, give commands and methodological comments at the same time.

At the same time, practical skills differ significantly. The content of the professional activity of the instructor is to be able to qualitatively, correctly and beautifully show different exercises depending on the specifics of the lesson, to be able to teach those who practice, to perform exercises independently and to compose sets of exercises. Instead, the physical education teacher must be able to show, explain and teach the student to perform the exercises independently, using various methods. The difference in psychological training is that a physical education specialist working in educational institutions communicates only with a certain age group, and in a fitness center he is forced to be able to communicate with different age groups. And the complexity of this communication is that in schools, students do not have the right to choose a teacher, and in fitness centers, clients have the right to choose an instructor.

The current process of Ukraine's entry into the European educational and scientific space is associated with increasing requirements for the level of professional competence of future specialists in physical education and sports, the quality of knowledge and skills, which largely depends on the level of physical culture and health services. Ukraine's integration into European

⁴⁹⁰ KHRYSTOVA, T. Ie., LUSHCHAI, S. M. Pedagogichni umovy pidhotovky vchytelia fizychnoi kultury do vykhovnoi roboty zi shkoliaramy [Pedagogical conditions of preparation of the teacher of physical culture for educational work with schoolboys], p. 61.

society creates a need for specialists of a new quality level and sets tasks for physical education institutions of higher education to prepare future specialists in physical rehabilitation for professional activities. However, in our opinion, the same requirements can be made to other specialists in the field of preservation and restoration of physical and psycho-emotional health.

The system of professional and pedagogical readiness of a physical education specialist includes the following interrelated components: psychological readiness, practical readiness to perform pedagogical activities and readiness to further improve oneself as a specialist⁴⁹¹.

To improve the training of specialists who combine high professional competence, mobility, social activity, humanism, which will help a professional to coexist successfully in the information society, requires some optimization and updating of innovative forms and methods of educational process, improving the content of education and changing the pedagogical paradigm. The same goes for physical education professionals who have linked their future careers to work in fitness centers.

Graduates of the Faculty of Physical Education can work in all parts of the physical culture movement, physical culture and sports organizations and associations of a new type (fitness clubs, health centers), NGOs, youth associations, voluntary associations, federations of mass sports (aerobics, fitness, sports dances, billiards), as well as in educational institutions and tourism. Typical activities of a specialist in physical education are physical culture and health, sports, educational, organizational and recreational, professional and applied physical training.

Analysis of the psychological and pedagogical literature shows that in the structure of readiness, scientists identify such components as: motivational-volitional, intellectual-operational, evaluative-reflexive;⁴⁹² motivational, orientation (knowledge of the features and conditions of professional activity); operational (possession of tools and techniques, knowledge, skills and abilities), which are necessary for this area of activity; volitional (self-control of behavior); evaluation (self-assessment of their professional training in accordance with the process of solving professional tasks in accordance with the optimal samples);⁴⁹³ cognitive; activity, motivational, communicative-reflexive;⁴⁹⁴ motivational, orientation, operational, evaluative⁴⁹⁵.

In the structure of the general readiness of the person for professional activity it is possible to allocate such kinds, as: spiritual (ideological, political, ethical), mental (mental, volitional, reflex-emotional), special-labor (theoretical, technical, technological), body-physical (functional, motor) readiness.

There are distinguished five components in the structure of professional readiness, namely: 1) motivational (professionally significant needs, interests and motives); 2) orientation-cognitive (knowledge and ideas about the content of the profession, the requirements of professional roles, ways to solve professional problems); 3) emotional and volitional (sense of responsibility for the result of activities, self-control, ability to manage the actions that make up the performance of professional duties); 4) operational and activity (mobilization and updating of professional knowledge, skills, abilities and professionally significant personality traits; adaptation to the requirements of professional roles and to the conditions of professional activity); 5) institutional and behavioral ("attitude" to conscientious work).

Readiness for professional activity has a complex dynamic structure and includes the following components: motivational (responsibility for tasks, sense of duty); orientation

⁴⁹¹ PETUNIN, O. V. Teoretychni osnovy pidhotovky studentiv do profesiinoi diialnosti vchytelia fizychnoi kultury [Theoretical bases of preparation of students for professional activity of the teacher of physical culture], 137 p.

⁴⁹² BIELSKYI, Ya. Teoretychni ta metodychni osnovy pidvyshchennia efektyvnosti pratsi vchytelia fizychnoho vykhovannia [Theoretical and methodical bases of increase of efficiency of work of the teacher of physical education], 438 p.

⁴⁹³ DIACHENKO, M. I., KANDYBOVICH, L. A. Psikhologicheskiye problemy gotovnosti k deyatelnosti [Psychological Issues in Preparedness for Activities], 176 p.

⁴⁹⁴ IVANOVA, L. I. Suchasni pidkhody do profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury [Modern approaches to the training of future physical education teachers], p. 66.

⁴⁹⁵ MOROZ, O. O. Korektsiia masy ta skladu tila zhinok 21–35 rokov zasobamy ozdorovchoho fitnesu [Correction of body weight and body composition of women 21-35 years old by means of health fitness], p. 12.

(knowledge and ideas about the features and conditions of activity, its requirements for the individual); operational (possession of methods and techniques, the necessary knowledge, skills, abilities, processes of analysis and synthesis, comparison, generalization, etc.); volitional (self-control, self-mobilization, the ability to manage the actions that make up the performance of duties); evaluation (self-assessment of their preparedness and compliance with the process of solving professional tasks in the optimal way).

During the generalizing theoretical analysis of psychological and pedagogical literature, we have identified the following structural components of the readiness of future specialists in physical education for professional activities in fitness centers: motivational, cognitive, professional and self-assessment. The integrity of this formation is determined by the full development of the components we have identified.

Based on the analysis of scientific literature and study of fitness centers as institutions of professional activity of physical education specialists, the study "readiness of future physical education specialist to professional activity in fitness centers" is considered as an integrative formation of personality, characterized by a set of motivational, cognitive, professional and self-assessment components. These elements reflect the development of personal qualities of the future specialist and the result of mastering professionally oriented knowledge, skills and abilities that will allow him to focus his efforts on maintaining and restoring physical and emotional health,

We will reveal the content of the structural components of the formation of the readiness of future specialists in physical education for professional activities in fitness centers.

Motive (from the Latin *moveo* – move) – is a material or ideal object, the achievement of which is the content of activity. The motive is presented to the subject in the form of specific experiences, characterized either by positive emotions – from the expectation of achieving this subject, or negative, associated with the incompleteness of the actual situation. The motive of achievement is a stable personality trait, which is manifested in the desire to succeed (high results). Instead, the motivation to achieve – the desire to improve results, dissatisfaction with what has been achieved, persistence in achieving their goals, the desire to achieve their own – is one of the main characteristics of a person who has an impact on human life; human desire to succeed in various activities⁴⁹⁶.

According to modern ideas, there are motives for conscious choice of professions: leading motives – motives related to the content of pedagogical activities (love for children, desire to devote themselves to the education and training of children), and motives of social significance of the teaching profession; additional motives – not essential for obtaining the profession of a teacher (like the subject, family traditions); random motives – not related to the content of pedagogical activities (prestigious considerations, long vacation).

An important factor in the formation of readiness for action is the coincidence of the motivational sphere of the subject with the nature of the goal, and professionally important qualities, in contrast to professionally significant, determine not the attitude to professional functions, and the process and result of their performance.

The professional knowledge of a specialist in physical education is always complex. He needs knowledge in various fields of science that are related to the study of human life: pedagogy, psychology, anatomy, physiology, theory and methods of physical education. They are needed for his professional training as a specialist in physical education. Compared with teachers of other disciplines, the training of a specialist in physical culture is in a broader scientific and practical aspect⁴⁹⁷.

The structure of the motivational component includes a wide range of motives that are necessary for the formation of readiness of higher education seekers for professional activities:

⁴⁹⁶ KHRYSSTOVA, T. Ie., LUSHCHAI, S. M. Pedagogichni umovy pidhotovky vchytelia fizychnoi kultury do vykhovnoi roboty zi shkoliaramy [Pedagogical conditions of preparation of the teacher of physical culture for educational work with schoolboys], p. 62.

⁴⁹⁷ KHRYSSTOVA, T. E., DETSYURA, S. I. Strengthening the health of elder school-age children in the process of self-education by physical education, p. 57.

cognitive motives (acquisition of new knowledge, interest in independent knowledge of the necessary skills and abilities); professional motives (desire to succeed in professional activities); social motives (awareness of the social significance of the future profession, duty and responsibility to others); motives of personal interest (desire for self-knowledge, self-affirmation and self-improvement).

Thus, most of the authors who studied the structure of readiness for professional activity, emphasize that we should talk about two components of the development of higher education students during their studies: professional (operational and technical) and personal.

Today, the concept of "readiness for professional activity" as a cumulative psychological neoplasm of the initial stages of professionalization, which consists of the orientation and ability of the subject to perform the selected professional activity in accordance with regulatory requirements that arise before the completion of professional training. Five functional components in the structure of activity are identified, such as: gnostic; design; constructive; organizational and communicative. The structure of readiness includes professional knowledge, skills and abilities, high moral qualities, mental and physical strength, high emotional and volitional stability.

Thus, the basic qualities of a specialist in physical education, in particular health fitness, are: intellectual, emotional-volitional, psychomotor, primarily the speed of thought processes, high productivity of mental activity, emotional stability, good volitional self-regulation.

In our opinion, the professional activity of future specialists in physical education, in particular specialists who carry out professional activities in fitness centers, involves constant personal and professional growth, accumulation of experience and mastery of new technologies, improvement of practical skills, creative self-realization and more.

Motivational criterion of readiness of the future physical education teacher is defined as a system of conscious and personally assigned needs and motives of improvement of vital activity on the basis of self-realization of the person in professional sphere which provides the correct choice of a profession, professional and personal development. Motivation is an important component of readiness, as it affects the creation of the necessary relationships, guidelines, personal experience, professionally significant qualities, excellence in activities, skills that ensure the effectiveness of professional activities.

The cognitive component, in our opinion, should reflect the theoretical awareness of students about the features of professional activity in modern health centers: 1) knowledge of the basic concepts of health fitness (fitness, aerobics, fitness, health, healthy lifestyle, fitness center); 2) knowledge of physical health, physical performance and the factors that affect their formation and maintenance at the optimal level for the individual; 3) knowledge of anatomical and physiological features of people of different ages; 4) knowledge of modern health systems through the use of exercise; 5) knowledge of the concepts of formation of individual programs in modern health fitness centers; 6) knowledge of methods and organization of classes in modern health fitness centers.

The most important factor in the physical readiness of the future teacher for professional activity is the formation of his need for physical self-improvement as an element of professional self-education. Individual physical fitness of future specialists in physical education reflects the process of development of vital physical qualities, the level of physical performance; formation of behavioral attitudes to lead a healthy lifestyle; compliance with the regime of study and rest. A specific feature of the work of a physical education teacher is motor activity, which is determined by the content of the subject as lessons and extracurricular sports activities. Self-esteem is one of the most important indicators of professional success, because only with adequate self-esteem a young specialist will be able to work on a peer-to-peer model and have an educational impact.

Most authors interpret the concept of readiness for professional self-development as an internally holistic combination of all structural components of the individual's psyche, aimed at its constructive interaction with the outside world by obtaining a personally meaningful and adequate to society requirements of professional activity.

Based on the generalized structural and logical analysis of the available information, the classification of readiness levels is formed:

1) high (independence in setting and solving new tasks, adequacy of assessment and self-assessment of professionally important qualities, ability to effectively solve problems in conditions of time shortage, etc.);

2) average (average level of manifestation of the given qualities);

3) low (inability to independently set and solve difficult tasks, inadequate assessment and self-assessment of professionally important features, etc.).

Thus, the theoretical analysis of the problem of formation of readiness of future specialists in physical education for professional activity in health centers showed that expanding the scope of activities of a specialist in physical education requires directing their training to weapons to preserve and restore physical and emotional health, functional state of the human body, to master modern health and prevention technologies to preserve and strengthen the health of the population of Ukraine. It is from such positions that the modern environment of professional activity of specialists in physical education, in particular instructors in health fitness, is considered.

The analysis of practical experience allowed us to conclude that the components of individual programs to restore and preserve the physical and emotional health of the individual in fitness centers are exercise, various types of modern fitness technology, natural factors. The structural components of the readiness of future physical education specialists for professional activity in fitness centers are determined and substantiated: motivational – reflects the motivation of students to achieve success in professional activity in fitness centers; cognitive – characterizes the theoretical awareness of students about the peculiarities of the professional activities of physical education specialists in fitness centers; professional-activity – determines professionally oriented skills and abilities, physical qualities of students, necessary for drawing up and realization of individual programs of preservation and restoration of physical and psycho-emotional health and functional condition of the individual in fitness centers; self-esteem – characterizes the presence of communicative and organizational tendencies of professionals who carry out professional activities in fitness centers, the level of their attractiveness to the environment.

Thus, the theoretical analysis of scientific works on the problem of formation of readiness of future specialists in physical education for professional activity in modern fitness centers allowed to find out the insufficient theoretical and methodological development of the chosen topic. The readiness of the future specialist in physical education for professional activity in fitness centers is considered as an integrative formation of personality, which is characterized by a set of motivational, cognitive, professional and self-assessment components that reflect the development of personal qualities of the future specialist, which will allow him to focus his efforts on maintaining and restoring physical and psycho-emotional health, improving efficiency and improving the functional state of the body in the application of tools and modern technologies of fitness and natural factors in health and sports facilities.

References:

1. BATISHCHEVA, M. R. (2010): Sposoby individualizatsii ta intensyfikatsii zaniat ozdorovchoiu himnastykoiu ta fitnesom iz divchatamy-starshoklasnytsiamy [Ways to individualize and intensify health gymnastics and fitness classes with high school girls]. Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical-biological problems of physical training and sports, 2010, No. 11.

2. BIELSKYI, Ya. (2009): Teoretychni ta metodychni osnovy pidvyshchennia efektyvnosti pratsi vchytelia fizychnoho vykhovannia [Theoretical and methodical bases of increase of efficiency of work of the teacher of physical education]. Potrkuv-Trybunalskyi: Vyshcha Pedahohichna Shkola.

3. DIACHENKO, M. I., KANDYBOVICH, L. A. (2007): Psikhologicheskiye problemy gotovnosti k deyatelnosti [Psychological Issues in Preparedness for Activities]. Minsk: Narodna asveta.

4. HOHLIUVATA, N. O. (2011): Prohramuvannia fizkulturno-ozdorovchykh zaniat akvafitnesom z zhinkamy pershoho zriloho viku [Programming of physical culture and health-improving aqua fitness classes with women of the first mature age]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv.
5. IVANOVA, L. I. (2015): Suchasni pidkhody do profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury [Modern approaches to the training of future physical education teachers]. Pedagogichnyi protses: teoriia i praktyka – Pedagogical process: theory and practice. Kyiv: Milenium, 2015. Vol. 1.
6. IVASHCHENKO, L. Ya., BLAGIY A. L., USACHEV, Yu. A. (2013): Programirovaniye zanyatiy ozdorovitelnym fitnesom [Health Fitness Programming]. Kyiv: Naukovyi svit.
7. KHRYSTOVA, T. Ie., BOHACHOVA, N. O. (2017): Spetsyfika formuvannia hotovnosti maibutnykh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia do profesiinoi diialnosti v fitnes-tsentrakh [The specifics of the formation of the readiness of future specialists in physical education for professional activities in fitness centres]. Strategiczne pytania swiatowej nauki – 2017: materialy XIII Międzynar. naukowo-praktycznej konferencji. Przemysł, Vol. 5.
8. KHRYSTOVA, T. Ie., LUSHCHAI, S. M. (2017): Pedagogichni umovy pidhotovky vchytelia fizychnoi kultury do vykhovnoi roboty zi shkoliaramy [Pedagogical conditions of preparation of the teacher of physical culture for educational work with schoolboys]. Aplikované vědecké novinky – 2017: materiály XIII Mezinár. vědecko-praktická konference. Praha, 2017. Vol. 3.
9. KHRYSTOVA, T. E., DETSYURA, S. I. (2018): Strengthening the health of elder school-age children in the process of self-education by physical education. Strategiczne pytania swiatowej nauki: materialy XIV Międzynar. naukowo-praktycznej konferencji. Przemysł, 2018. Vol. 4.
10. KIBALNYK, O. (2012): Zmist fitnes-tekhnologii dlia pidvyshchennia rukhovoi aktyvnosti pidlitkiv [Content of fitness technology to increase motor activity of adolescents]. Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi – Physical education, sports and health culture in modern society, 2012, No. 2.
11. KRUTSEVYCH, T. Iu. (2008): Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia [Theory and methods of physical education]. Kyiv: Olimpiiska literatura. T. 1.
12. KUCHMYSTYI, S., KAZYMYROVA, K. (2010): Pryntsypy stvorennia SPA-prohram [Principles of creating SPA programs]. Les Nouvelles Esthetiques (Ukraine): SPA-zone, 2010. No. 1 (59).
13. MOROZ, O. O. (2011): Korektsiia masy ta skladu tila zhinok 21-35 rokiv zasobamy ozdorovchoho fitnesu [Correction of body weight and body composition of women 21-35 years old by means of health fitness]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv.
14. PETUNIN, O. V. (2011): Teoretychni osnovy pidhotovky studentiv do profesiinoi diialnosti vchytelia fizychnoi kultury [Theoretical bases of preparation of students for professional activity of the teacher of physical culture]. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky.
15. POHONTSEVA, O. V. (2009): Osoblyvosti pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii do roboty u suchasnykh ozdorovchykh tsentrakh [Features of training future specialists in physical rehabilitation to work in modern health centres]. Pedagogika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical-biological problems of physical training and sports, 2009, No. 10.

5.2. SOCIAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE FORMING USING INFORMATIVE AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Problem setting and its relation to actual tasks. Forming social and communicative competence to future officers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine (hereinafter – SCES of Ukraine) is determined by the specificity of their future profession and the peculiarities of the vocabulary that future officers should study. Informative tools are used in order to boost mastering social and communicative competence, to use an individual approach of studying, to improve the quality and speed of language studying and to develop future the speech of future officers of the SCES of Ukraine. In today's context, it is necessary to research the peculiarities and forms of teaching using informative technologies in order to improve the quality of future officers' studying.

Actual scientific researches and issues analysis. Issues of applying informative and communicative technologies and reforming educational system are defined by the following scientific developments in this field: 1) research of problems of using computer technologies during the educational process (Aspitska A.F., B. Herushynskiy, B. Hlinskyi, T. Derkach, T. Korshuk, I. Kuzmina, S. Kukharonok, T. Lavina, S. Lazarenko, M. Lapchyk, V. Liaudis, Z. Osada, L. Morska, Ya. Strelchuk, etc.); 2) studying psychological and pedagogical aspects of informatization of education (N. Apatova, V. Bolotov, Yu. Branovskiy, T. Korshuk); 3) using multimedia technologies in the process of studying English language was investigated by I. Bielikova, V. Korzh, and I. Chekhmestruk; 4) the results of the analysis of scientific publications concerning formation and development of this competence among specialists of the SCES allow us to confirm that conceptual principles of training the personnel of the bodies of State Criminal and Executive System are covered in the papers of such scholars as: O. Beznosiuk, I. Ivankov, M. Klimov; 5) specific aspects of forming professional competence of law enforcement specialists are studied by P. Darmohrai, O. Didenko, O., O. Sheremeta and others; 6) training the specialists of the bodies of the Criminal and Executive Service based at competence approach was considered by Yu. Haharin (correctional staff's readiness forming for educational work with convicts), V. Kostenko (professional competence forming of junior officers of penal institutions), O. Togochnskyi (methodological bases of forming social and economic competence of future specialists of the Criminal and Executive System), A. Khasiatullin (development of professional and legal competence of the officers of educational colonies).

Target setting. The purpose of the research is to analyze the peculiarities of using informative technologies in order to form social and communicative competence to future officers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine.

Statement of basic materials of the research. There is no doubt that it is very important for future officers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine (hereinafter – SCES of Ukraine) to master social and communicative competence, because the essence of this competence is a set of knowledge, skills, ways of thinking, views, values, personal and professionally important properties that determine the ability of a specialist of the penitentiary service to carry out effective communication and social interaction, to establish and maintain the necessary contacts with the colleagues, governors, subordinates and persons serving a sentence⁴⁹⁸.

The requirements of international norms and standards, which establish certain rules for the treatment of prisoners, draw their attention to the problem of Ukraine's SCSES officers' social and communicative competence forming and developing. Such documents include the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, the European Prison Rules, etc. These documents deal with the issue of the necessity of qualitative training of the personnel penal institutions because proper functioning of these

⁴⁹⁸ Про освіту: Закон України № 2145-19 від 5 вересня 2017 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05. 05. 2020).

establishments depends both on specialists' integrity and humanity, and the employees' professional and personal properties. Departmental legal documents regulating the requirements for the specialists of the SCES of Ukraine also determine the list of skills, abilities and competencies, including the ability to take into account and understand the interests and needs of other people and social groups; interact with colleagues in a group and team effectively, perform various roles and functions in a team and at the workplace; initiative; ability to maintain constructive relationships with others; ability to resolve conflicts constructively, take responsibility for made decisions and their implementation; the ability to apply effective communication strategies depending on the situation, the ability to adjust to communicate with others emotionally; critical attitude to social information and others⁴⁹⁹.

Thus, the specialists of the SCES of Ukraine, including officers, must have professional knowledge, skills and abilities not only in law enforcement, jurisprudence, penitentiary law and professional sphere, but also in social work, penitentiary psychology and pedagogy.

The results of the analysis of educational and professional training programs for future officers of the SCES of Ukraine indicate that their professional activity requires them to be able to apply the experience of social interaction in solving professional and life problems, to reach mutual understanding with governors, to prevent and resolve conflicts between colleagues and convicts. In addition, it can be argued that future officers of the SCES should demonstrate mobility, the ability to adapt and define personal goals, to plan, develop and implement social projects of individual and collective actions; the ability to maintain relationships; solve problems in different life situations. Thus, it deals with the need to possess knowledge, skills, abilities and properties that are the components of social and communicative competence.

The results of the analysis of scientific publications concerning formation and development of this competence among specialists of the SCES allow us to confirm that conceptual principles of training the personnel of the bodies of State Criminal and Executive System are covered in the papers of such scholars as: O. Beznosiuk, I. Ivankov, M. Klimov, V. Synov and others. Specific aspects of forming professional competence of law enforcement specialists are studied by V. Anishchenko, P. Darmohrai, O. Didenko, O. Duka, O. Koba, T. Trehubenko, O. Sheremeta and others. Training the specialists of the bodies of the Criminal and Executive Service based at competence approach was considered by Yu. Haharin (correctional staff's readiness forming for educational work with convicts), V. Kostenko (professional competence forming of junior officers of penal institutions), O. Togochnyskyi (methodological bases of forming social and economic competence of future specialists of the Criminal and Executive System), A. Khasiiatullin (development of professional and legal competence of the officers of educational colonies).

At the same time, currently there is no comprehensive study of the problem of social and communicative competence of future officers of the SCES of Ukraine forming. In particular, the pedagogical conditions of its formation in cadets during their training in departmental higher educational institution are not substantiated, the structural-functional model of this process is not developed, criteria and indicators of its formation, and also methods of diagnostics need further specification. An important long-term task is also a holistic scientific and methodological support of the process of social and communicative competence of the future officers of the SCES formation, taking into account the current conditions of this department activities.

Instead, the results of the analysis of the state and quality of professional training in the departmental higher educational institution of the penitentiary system of Ukraine show that the academic environment does not always contribute to the effective social and communicative competence of the future officers of the SCES forming. We are talking about the existence of some factors that significantly prevent cadets from acquiring knowledge, skills, abilities and professional qualities that form the basis of social and communicative competence. Among such factors, the researchers mention the high regulation of life in the departmental higher educational institution,

⁴⁹⁹ ДІДЕНКО, О. В. (2013). Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх офіцерів-правоохоронців: зміст, структура та особливості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*: електрон. наук. фах. вид. 2013. Вип. 2. Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013_2/zmist.html.

strict statutory order and directive relationships, a certain isolation from communication with family, friends and relatives. Negative factors are forced communication with a limited number of people, unconditional obedience to superiors, the need to adhere to both formal and informal norms of behavior, limited choice and decision-making⁵⁰⁰.

There are several problematic issues that may arise in the process of studying English terminology by future officers of the SCES:

1. The problem of dividing according to the subject headings. As a rule, the terminology of a certain knowledge area is hierarchical, because each concept has its invariable subordinate place or conquers place in relation to the other terms and definitions. Systematization of the terminological base takes place in the process of its classification according to rubrics, certain goals and tasks of system creating⁵⁰¹.

2. The problem of introducing terms into teaching materials. In order to increase the effectiveness of studying terminology, it is necessary to move away from the direct studying verbal structures. The reason for this is learner's frequent lack of meaning and conceptual filling of mechanically studied words and phrases. Subject terminology should be intertwined both into the lecture material and into the texts of teaching manuals. That's why the search for the necessary terminological bases of the studied area should be carried out already while planning future classes. A separate studying of terminology does not demonstrate proper effectiveness. All teaching materials should be terminologically oriented⁵⁰².

3. The problem of delineating of the studied topics. At the heart of effective terminology studying is a competent teacher's understanding of the specifics of material presentation. Setting a linguistic and didactic goal, a teacher should ensure cadets to come to an understanding of the above mentioned interdependence of scientific concepts as soon as possible⁵⁰³.

A system of principles and functions for teaching English language to future officers of the SCES of Ukraine with the help of computer tools includes:

1. Individualization – an opportunity to work with each cadet individually, taking into account his/her abilities, level of knowledge, skills and habits;

2. Differentiation – you can choose and offer the necessary variants of studying tasks to cadets. The tasks can be of a certain complexity and quantity and can be given in such a sequence that corresponds to their cognitive abilities, the level of knowledge and skills;

3. Intensification – there are various means of presenting educational material, its structuring with wide involvement of interactive types and forms of work;

4. Cognitive – using computer technologies and the Internet, it is possible to get any necessary information and studying programs that display text, sound, images and videos that contributes to cadets' cognitive activity;

5. Evolutive – cadets' work with studying programme contributes to the development of such necessary cognitive processes as perception, logical thinking, memory, imagination in addition to vocabulary activating;

6. Training – with the help of computer programs, cadets have an opportunity to train and to test their level of knowledge and skills on a particular topic independently and in a non-traditional form. Also they have an opportunity to identify specific gaps, to refine them and to complete the proposed tasks several more times in order to improve their results;

7. Diagnostic – using computer technologies a teacher is able to maintain quick control and to find out the level of cadets' learning of the topic;

⁵⁰⁰ ДІДЕНКО, О. В. (2013). Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх офіцерів-правоохоронців: зміст, структура та особливості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид.* 2013. Вип. 2. Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013_2/zmist.html.

⁵⁰¹ ДЕРКАЧ, Т. (2008). Інформаційні технології у викладанні хімічних дисциплін: навч.-метод. Посіб., 2008, 336 с.

⁵⁰² МОШИНСКАЯ, Е. Ю. (2017). Изучение терминологии при подготовке кадров для правоохранительной системы, С. 26.

⁵⁰³ МОШИНСКАЯ, Е. Ю. (2017). Изучение терминологии при подготовке кадров для правоохранительной системы, С. 26.

8. Communicative – when cadets work with studying programmes, they have a keen interest in the subject and they master a considerable basic level of communication in English.

Computer technologies include such methods as:

- computer training programs for working on particular language aspects (pronunciation, vocabulary, grammar);

- educational films with developed tasks;

- computer test programs for exam preparing;

- multimedia tools (PowerPoint);

- interactive whiteboards.

Telecommunication technologies include the following:

- foreign language learning sites (<http://www.bbc.co.uk/learningenglish>);

- educational websites;

- Internet projects;

- virtual educational spaces (Moodle, Whiteboard).

Multimedia technologies include such methods as:

- web cameras for teleconferences;

- different screens, video and audio devices displaying information;

- devices for remote control of technical means⁵⁰⁴

One of the main motives for using non-traditional forms is increasing cadets' creative and search activity. Innovative methods of studying foreign languages are aimed at the development and self-improvement of an individual, at disclosing person's reserve capabilities and creativity. They create the prerequisites for effective improvement of an educational process. Non-traditional forms of foreign language classes are provided with the compulsory participation of all cadets of the group, and are implemented using hearing and visual aids. The most common forms of non-traditional classes are the following:

1. Informative and communicative technologies. These are: a class-lecture, a class-seminar, a class-composition, a class-conference, a class-test, a class of information, an integrated class.

2. Game technologies. They include: competitions (Club of Cheerful and Clever, a tournament, an auction, a quiz); business, role-playing games (an improvisation, an imitation, an erudite, a chain), a dramatization a (dramatic play, a pantomime).

3. Research technologies. These are: a dialogue, an oral journal, reflections, debates, press conferences, a reportage, a travel.

4. Interactive technologies. They include cooperative studying (work in pairs, alternating threesomes, small groups); collective-group studying (a microphone, a brainstorming, a decision tree); situational modeling (public hearings, role-playing games, simulation games); working out discussion issues (press method, a discussion, debates).

Conducting such classes facilitates implementing communicative approach in the process of foreign language teaching that means the formation of cadets' foreign language activity⁵⁰⁵

Multimedia enables almost all cadets' senses to be used, by means of combining printed text, graphic images, moving video, still images and audio. It has been proven that using multimedia and computer networks reduces studying time almost thrice and the memory level increases by 30-40 percent due to the simultaneous use of images, sound and text. With the help of using multimedia, cadets work out all the aspects of language: phonetic (CD "London Linguaphone Course"), grammar (CD "English Grammar by Murphy", "Business Grammar Builder"), lexical (multimedia encyclopedia "Britannica") and communicative one. This enables to master language material more effective and quicker, to acquire language skills and abilities. In addition, teaching English using multimedia studying tools allows you to optimize the understanding of unfamiliar

⁵⁰⁴ КОРЖ, В. В. (2008). Роль мультимедійних технологій у навчанні іноземної мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008oktInet_tezi/iy_korzh.php.

⁵⁰⁵ ТИМОФЄЄВА, О. (2016). Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. Хмельницький, 2016. № 1 (3). С. 171-186.

vocabulary with the help of automated dictionaries ("Lingvo 12", "Bridge to English"), automated translation programs ("Promt", "Magic Goody"), to create positive, favorable conditions for foreign languages studying by information richness of multimedia means⁵⁰⁶.

Scribing presentation is one of the most common and well-known kind, which is an auxiliary tool that accompanies a speaker's presentation with different symbols, images, graphics, and drawings. When viewing, you can immediately see the information as a whole, you can analyze the connections, see the shortcomings and gaps if they are available in the speech. Cadets have an opportunity to take part in discussion, to come up the ideas, and to make decisions.

According to the classification by form of attraction, the following types of scribing are distinguished⁵⁰⁷:

- hand-drawn (diagrams and drawings are made by hand on any surface);
- application (ready-made images are pasted or overlaid on the background).
- magnetic (images are fixed to the surface by magnets);
- flange (ready-made images cling to the pile surface with stickers, etc.);
- 3D scribing (3D drawings created with a 3D pen).

Forms of work with computer studying programs at foreign language classes include the following: vocabulary learning; practicing pronunciation; teaching dialogic and monologue speech; teaching writing; working out grammatical phenomena. The possibilities of using Internet resources are enormous. You can solve a number of didactic tasks through the Internet during English classes: to form reading skills and abilities using Internet materials; to improve written language; to widen vocabulary; to form cadets' motivation to study English. Cadets can participate in testing, quizzes, competitions, olympiads that are held on the Internet, to correspond with peers from other countries, to participate in chats, video conferences, etc⁵⁰⁸.

Stages of implementing informative and communicative technologies are the following:

Preparatory stage: 1) defining the goals and objectives of ICT tools taking into account the chosen aspect and stage of studying, the possibility of using ICT tools while studying the material; 2) processing text material for outlining the necessary thesaurus, distinguishing the main and minor components; 3) establishing links between all possible components of the material; 4) defining the strategic sequence of presentation of the material, identifying key concepts that will underlie a conceptual picture; 5) analyzing the nature of semantic and lexical-grammatical references; 6) constructing "navigation" on ICT means, that means making the ways of transition from basic material to auxiliary; 7) determining opportunities and ways of incorporating the theoretical material exercises and tasks aimed at the formation and development of practical skills, controlling the level of their formation;

Main stage: 1) implementing ICT tools in the process of cadets' language training; 2) teacher's control over cadets' use of ICT tools, assistance when needed;

Final stage: 1) assessing the effectiveness of introducing ICT in a certain stage of cadets' language training; 2) eliminating drawbacks; 3) improving the ICT tools created.

Among the main linguistic and educational tasks that are solved as a result of introducing ICT tools into the process of language education and formation social and communicative competence of future officers of the SCES of Ukraine are the following: 1) increasing the motivation for studying English language; forming sustainable motivation of cognitive activity; 2) developing abilities and readiness for independent language studying; 3) promoting cadets' self-esteem; 4) increasing cadets' activity during language studying process; 5) individualization of studying; 6) intensification of studying; 7) forming the elements of global thinking; 8) increasing the volume

⁵⁰⁶ КОРЖ, В. В. (2008). Роль мультимедійних технологій у навчанні іноземної мови [Електронний ресурс], Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008oktInet_tezi/iy_korz.php.

⁵⁰⁷ Метод «Скрайбінг»: яскраве подання навчального матеріалу (2018). Журнал «На Урок», 2018, Режим доступу до ресурсу: <https://naurok.com.ua/post/metod-skraibing-yaskrave-podannya-navchalnogo-materialu>.

⁵⁰⁸ МАРХЕВА, О. Є. (2009). Шляхи формування іншомовної комунікативно-професійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови засобами інформаційних технологій [Електронний ресурс]. Інформаційні технології і засоби навчання, Вип. 4 (12), 2009, Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em12/emg.html>.

of linguistic and cultural knowledge; 9) forming and developing skills and abilities in 4 types of speech activity (reading, speaking, listening and writing). This means the ability to perceive and understand authentic foreign language texts and to analyze them; the ability to convey information in coherent and reasoned statements with the observance of orthoepic, spelling, punctuation, lexical, morphological, syntactic and stylistic norms of the language that is studied⁵⁰⁹

Conclusions. Thus, it can be argued that some problematic aspects are obvious that negatively affect at social and communicative competence of the future officers of the SCES of Ukraine formation. Their solving will allow to improve the quality of officers training, in particular their ability to meet their own and service needs and goals by creating constructive relationships with colleagues and professional activities in penal institutions within the framework of socially acceptable behavior, corporate (service) culture and effective communication.

Using multimedia while teaching English language to future officers of the SCES of Ukraine and forming their social and communicative competence enables to do the following:⁵¹⁰ to solve the problems of humanization of education; to increase the efficiency of an educational process; to develop cadets' professional and personal qualities (ability to self-education, self-upbringing, self-studying, self-development, creative abilities, ability to apply the acquired knowledge on practice, cognitive interest, attitude to work); to develop cadets' communicative and social skills; to expand the possibilities of individualization and differentiation of studying significantly by providing each student with a personal teacher whose role is played by a computer; to identify a cadet as an active subject of knowledge, to recognize his or her self-worth; to take into account cadet's subjective experience, some individual features; to instill in a cadet the skills of working with modern technologies, which promotes his / her adaptation to rapidly changing social conditions for successful realization of their professional tasks; to intensify all the levels of an educational process: improving the efficiency and quality of the educational process by implementing unique, in terms of pedagogical applications, multimedia technologies; providing motivating methods for education that cause the activation of cognitive activity with the use of multimedia.

We came to the conclusion that using informative and innovative technologies makes it easier to study the material and to deepen future officers' scientific knowledge while mastering social and communicative competence. Among the forms of studying and new technologies that we consider to be the most widely used are the following: multimedia, special computer programmes and tools.

References:

1. БЄЛІКОВА, І. (2013). Мультимедійні засоби навчання - запорука підвищення якості вивчення іноземних мов у ВНЗ. Теорія та методика управління освітою, 2013, Вип. 12, Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2013_12_5.
2. ДІДЕНКО, О. В. (2013). Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх офіцерів-правоохоронців: зміст, структура та особливості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*: електрон. наук. фах. вид. 2013. Вип. 2. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013_2/zmist.html.
3. ДІДЕНКО, О. В. (2014). Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 3. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_3_6.pdf3.
4. ДЕРКАЧ, Т. (2008). Інформаційні технології у викладанні хімічних дисциплін: навч.-метод. посіб., 2008, 336 с.
5. КОРЖ, В. В. (2008). Роль мультимедійних технологій у навчанні іноземної мови [Електронний ресурс], Режим доступу:

⁵⁰⁹ МОРСЬКА, Л. І. (2008). Інформаційні технології у навчанні іноземних мов: навчальний посібник, 2008, 256 с.

⁵¹⁰ БЄЛІКОВА, І. (2013). Мультимедійні засоби навчання – запорука підвищення якості вивчення іноземних мов у ВНЗ. Теорія та методика управління освітою, Вип. 12, Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2013_12_5.

http://www.confcontact.com/2008oktInet_tezi/iy_korzh.php.

6. КОРШУК, Т. Л. (2013). (Використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення вмотивованості студентів. VII Міжнародна науково-практична Інтернет – конференція "Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1145>.

7. МАРХЕВА, О. Є. (2009). Шляхи формування іншомовної комунікативнопрофесійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови засобами інформаційних технологій [Електронний ресурс]. Інформаційні технології і засоби навчання, Вип. 4 (12), 2009, Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em12/emg.html>.

8. Метод «Скрайбінг»: яскраве подання навчального матеріалу (2018). [Електронний ресурс], Журнал «На Урок», 2018, Режим доступу до ресурсу: <https://naurok.com.ua/post/metod-skraybing-yaskrave-podannya-navchalnogo-materialu>.

9. МОРСЬКА, Л. І. (2008). Інформаційні технології у навчанні іноземних мов: навчальний посібник, 2008, 256 с.

10. МОШИНСКАЯ, Е. Ю. (2017). Изучение терминологии при подготовке кадров для правоохранительной системы, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13824>.

11. Про освіту: Закон України № 2145-19 від 5 вересня 2017 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05. 05. 2020).

12. ТИМОФЄЄВА, О. (2016). Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. Хмельницький, 2016. № 1 (3). С. 171-186.

5.3. MODEL OF THE DEVELOPMENT OF INFORMATION-DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF NATURAL-MATHEMATICAL SPECIALTIES IN THE TRAINING PROCESS

At the present stage of development of the education system in Ukraine, the priority task is to improve its quality, which is the basis for the formation of a socially mature creative personality. This is facilitated by the organization of the educational process, which is carried out on the basis of a competence-based approach.

The system of vocational education is of great importance for the effective development of society, and therefore requires special attention of the state. In particular, the Ministry of education and science of Ukraine is implementing Laws of Ukraine, new programs, and the Concept of a new Ukrainian school, which focuses on the importance of competence formation as the main factor in the formation of a person, to life in a digital society.

The analysis of training curriculums for future teachers of natural-mathematical specialties, current research studios and intelligence revealed numerous studies related to: professional training of future teachers (O. Naboka, O. Semenikhina, O. Semenoh, M. Soldatenko and others); the use of information-communication technologies in the professional activities of teachers of natural-mathematical specialties (V. Bykov, M. Lapchyk, O. Liashenko, M. Rafalska, I. Robert, O. Spirin and others); researches were devoted to the problem of formation and development of information-communication competence of future teachers of natural-mathematical specialties (N. Holovan, N. Zhaldak, H. Lunieva, O. Ovcharuk and others).

At the same time, comparison of the results of pedagogical research and requirements to the New Ukrainian school, which are described in the Concept⁵¹¹, shows that the issues of formation and development of information-digital competence remains open: the essence of the notion “information-digital competence” is not disclosed, it is established what affects its development. We also consider it important to advance the formation and development of information-digital competence of teachers.

Analysis of the problem of formation and development of information-digital competence of future teachers of natural and mathematical specialties allowed confirming the relevance of the study, which is based on such contradictions:

- between the request of the information society for quality competence-oriented training of young people in the field of natural and mathematical education and the lack of methodological and theoretical basis for the formation of information-digital competence of future teachers of natural and mathematical specialties;
- between the rapid development of information and digital tool sand well-established approaches to the formation of competence in the field of information technology among teachers;
- between the spread of digital technologies among young people and the lack of strategies for the development of information-digital competence of future teachers of natural and mathematical specialties;
- between the need for the development of information-digital competence of future teachers of natural and mathematical specialties and the lack of appropriate models of such development⁵¹².

Overcoming the identified contradictions necessitates a search for ways of development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties in the process of their professional training, in particular there is no model of the development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties in the training process.

Under the concept “*development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties*” we understand an integral socially significant personal quality characteristic of a teacher, which combines values and the desire to develop in the field of digital technologies, IT-knowledge (knowledge about information and information processes, digital

⁵¹¹ *The Concept “New Ukrainian School”*, Available online https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_1_Oglyad.pdf.

⁵¹² Information-digital competence and its development as a pedagogical problem, pp. 42-50.

technologies), the ability to process information in various forms of its receipt, the ability to apply digital technologies, which provide a dialog interaction with the subjects of the educational process and in their entirety allows you to effectively solve professional tasks under uncertain initial conditions⁵¹³.

We believe that the methodological basis for the development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties in the process of professional training are determined by appropriate approaches (interdisciplinary, synergistic, activity, information-technology, competence) and principles (systematic, clarity, of cognitive visualization, scientific, non-linearity, professional-pedagogical orientation of teaching, a combination of traditional and digital information and learning technologies).

The *interdisciplinary approach* is characterized by the properties of integration of disciplines based on the transfer of research methods from one discipline to another. The *synergetic approach* is based on the use of a set of ideas, concepts and methods in the pedagogical process, which are aimed at developing self-knowledge and self-realization of the future specialist. The *activity approach* is aimed at organizing the educational process, in which the problem of self-determination of educational subjects in the educational process comes to the fore. The *information-technology* approach is a specifically modern means of cognitive activity that focuses the attention of the future physics teacher on the study and use of all types of information, the information aspect of any phenomena and the technical side of the application of information in professional activities. The *competence approach* is aimed not at informing the specialist, but at solving problems that arise in professional activity.

Regarding the principles, the principle of *systematic* learning involves teaching and learning knowledge in a certain order, system. It requires logical construction of both the content and the learning process. The principle of *clarity* in the learning process is implemented by demonstrating the objects being studied, illustrating processes and phenomena; observing phenomena and processes in classrooms and laboratories, in natural conditions; real processes and objects that cannot be demonstrated in reality are demonstrated using models, drawings, diagrams, and visual content. The principle of *cognitive visualization* (or the *cognitive-visual approach*) – is the principle of formation of educational technology based on the relationship and unity of abstract-logical content of educational material and methods with visual and intuitive. This approach is associated with the use of cognitive (cognitive-semantic) capabilities of visual information. The *scientific* principle implies the disclosure of cause-and-effect relationships of phenomena, processes, events, including in the means of teaching scientifically proven knowledge that corresponds to the current level of science development. It is implemented in the content of educational curriculums. The principle of *non-linearity* reveals the multi-variant ways of development of the future specialist, the alternative choice of ways and determining the pace of development, as well as the irreversibility of development processes. The principle of *professional-pedagogical orientation of teaching* is “a kind of use of pedagogical tools, which ensures that students learn according to the program knowledge, skills, and, at the same time, successfully formed interest in the profession, value attitude to it, professional qualities of the future specialist’s personality. The principle of *combining traditional and information and digital learning technologies* in our study is that a future teacher who is information-digital competent should be able to successfully and expediently combine traditional methods and means of learning with information and digital technologies in professional activities⁵¹⁴.

When designing the model (Fig. 1), the main goal was to use the content, methods, tools and organizational forms in unity to ensure the flexibility of the system, make it capable of rapid response and adaptation to conditions that are constantly changing. Motivational-target block of the model development of IDC of future teachers natural-mathematical specialties is represented in the

⁵¹³ On attracting a competence approach to the development of information and digital competence of future teachers of natural and mathematical specialties, pp. 39-40.

⁵¹⁴ Methodological bases of research on the development of information and digital competence of future teachers of natural and mathematical specialties in the course of professional training, pp. 150-154.

social order: public inquiry on the development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialities in the training process.

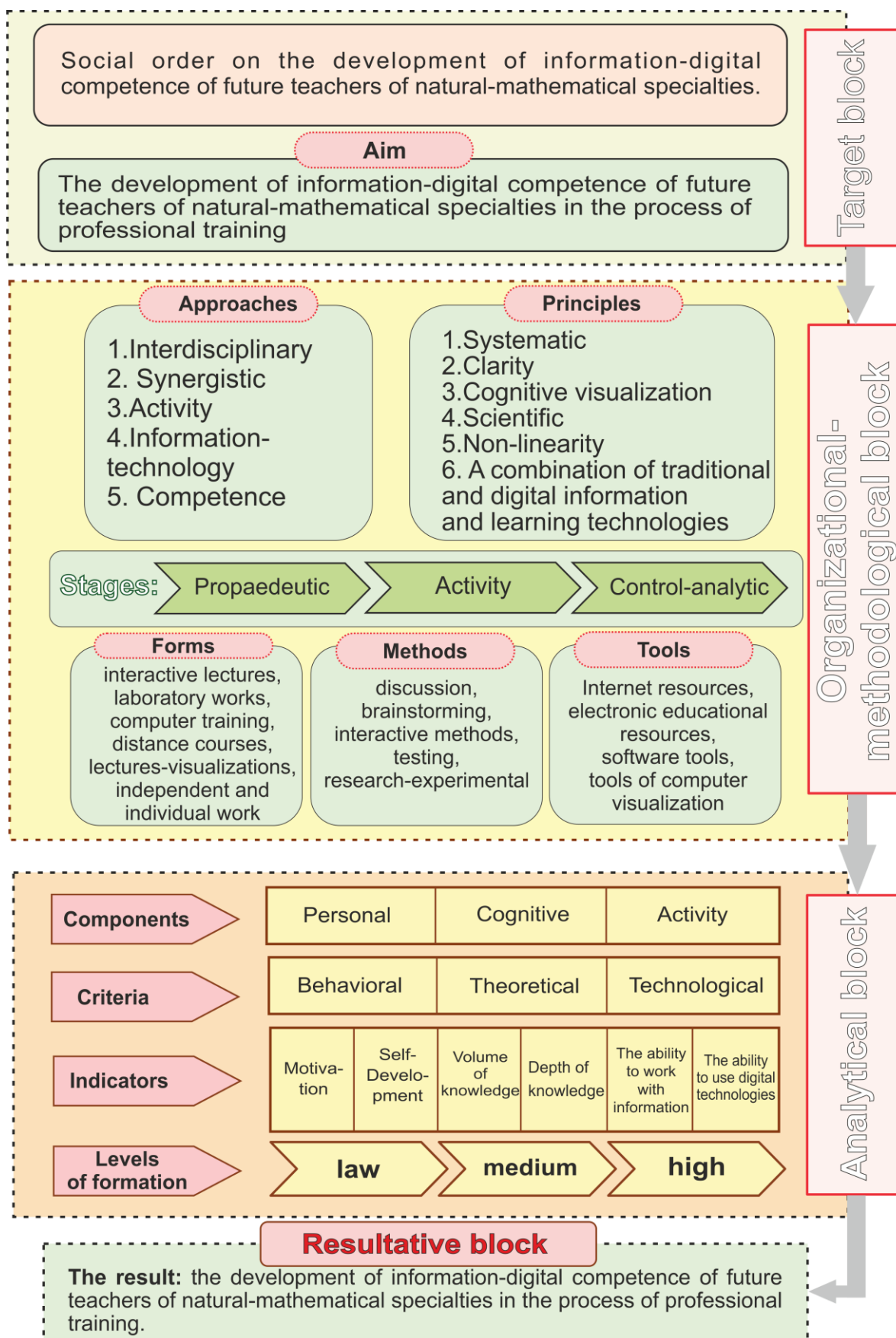

Fig. 1. Model of development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialities in the course of professional training

The stated goal assumes the formation of components: *information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties*: personal, cognitive, activity. The personal component characterizes the interest of future teachers of natural-mathematical specialties in the development of information-digital competence. The cognitive component assumes that future teachers of natural-mathematical specialties have the appropriate knowledge with information, digital and media literacy and knowledge of the theoretical and methodological bases of using information-digital competence in solving professional tasks. The activity component assumes the formation of the ability to work with information, the ability to use digital technologies in professional activities.

The formation of the above-described components takes place in three stages, including: propaedeutic; activity; control-analytical. The names of the stages are fully consistent with their purpose of origin.

The development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties involves three stages, where it is advisable to use the following forms of training: interactive lectures, laboratory work, computer training, distance courses, conferences, lectures-visualizations, independent and individual work. The implementation of these forms is based on the following methods: conversation, discussion, brainstorming, binary classes with the involvement of means: Internet technologies, educational materials (including digital and electronic), electronic educational resources, computer visualization tools.

Development model of IDC of future teachers of natural-mathematical specialties in the training process describes the diagnosis results based on the criteria and indicators development: behavioural criterion is characterized by indicators “Motivation” and “Self-development”, the theoretical criterion – indicators “Knowledge volume” and “Depth of knowledge”, technological criteria – indicators of “the ability to use digital technology and the ability to work with information”.

Based on the indicators, three levels of development of information-digital competence are determined for future teachers of natural-mathematical specialties – low, medium and high.

So, at a *low level* future teachers natural-mathematical disciplines, are often not interested in working with modern information and digital technologies, little versed in the methods and techniques of processing data, at a low level are aware of the possibility of using digital technologies in learning activities, possess elementary skills of working with information (edit text, enter data of the experiment in the table, do simple calculations), demonstrate the ability to use cloud services, in particular, search engines and e-mail for interaction with subjects of the educational process; have an understanding of the methods of applying IC and digital technologies in didactics, legal norms for the use of data sources, and rely on help from outside.

The *medium level* is characterized by an interest in the use of information and digital technologies, but a situational interest in their use in the implementation of professional activities. Representatives of this group have formed fragmentary knowledge about the feasibility of using information and digital technologies in the classroom when using various forms and methods of teaching, there are isolated skills to attract computer and digital tools to training, skills to implement information and digital technologies in professional activities.

A *high level* is characterized by a conscious and reasoned desire to use information and digital tools in professional activities, thorough theoretical, subject and technological training in the subject area, are able to use the capabilities of the Internet to search for and obtain the necessary information, evaluate information from the position of reliability, accuracy, sufficiency to solve the task; create new information models of objects and processes (diagrams, tables, animations, videos, etc); accumulate own knowledge bank through personally relevant information needed in teaching activities; save information, organize communication, work with cloud services; create and maintain dynamic online profiles; are able to create high-level digital content and electronic educational resources; use digital tools (gadgets, digital laboratories, sensors, etc); demonstrate the use of IC and digital technologies in various learning technologies (“inquiry based learning”, “PBL (Project based learning)”, “virtual, mixed and augmented reality”, “3-D printing”, “distance”,

“BYOD”); are able to use digital technologies to improve the assessment of educational achievements of subjects of educational activity; effectively use general-purpose applications, specialized software development in educational activities, social services; they are able to successfully use and apply modern electronic and digital demonstration equipment in the educational process, they have no concerns about the appropriateness of their use, because they have developed professional reflection. They are willing to discuss their own successes and mistakes in order to understand pedagogical innovations, and are able to determine the level of development of information and digital competence (both their own and colleagues); analyse problems related to digitalization, etc.

The result of the described model is the development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties in the process of professional training.

Verification of the model of development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties was carried out in the course of a pedagogical experiment during 2017-2019 and covered three stages – search, ascertaining, and forming.

The search phase involves: theoretical analysis of psychological-pedagogical, scientific and methodological literature to determine the degree of elaboration of the research problem, the choice of the research topic; formulation of the goals and objectives of the study; case study on an investigated problem.

The ascertaining stage of the experiment is carried out for the general state of the educational process or a certain pedagogical and state of its structural elements, which were determined before the experiment and did not change. Based on this, the purpose of the ascertaining experiment is to distinguish:

- to establish the approximate level of knowledge, skills and abilities of future teachers of natural-mathematical specialties, which are necessary for the successful assimilation of educational components and for use in professional activities;

- to analyse the content of the theoretical material of educational components for the formation of program competencies, based on the educational goals in the educational system of the relevant training areas;

- to analyse the content, methods and forms of realization of educational process in natural-mathematical and specialties and their role in the system of training of students – future teachers of natural-mathematical disciplines, determining the most efficient methods, forms and means of training in system of preparation of future teachers of natural-mathematical disciplines.

The effectiveness of theoretical justification of approaches to the development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties in the learning process was tested during the formative experiment, which was a component of experimental research work.

During the formative stages of the experiment, which was carried out on the basis of the Sumy state pedagogical University named after A. S. Makarenko, State higher educational institution “Uzhhorod national University”, National university “Chernihiv Collegium named after T. H. Shevchenko” we studied the interaction of model components information and digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties in the educational process to prove effectiveness.

The total number of participants in the experiment was 351 people, students from different regions of Ukraine. The control group (CG) included 183 students, whose training was carried out according to traditional approaches and plans for training a future physics teacher. To the experimental group (EG) 168 students, whose training was carried out using information and digital technologies. The groups that participated in the experiment were not selected specifically, so they consist of students with different backgrounds. Note that all of them studied under similar educational curriculums. The material-technical support of the educational process is also similar. The formation of CG and EG was carried out in such a way as to ensure a statistical correspondence of the level of knowledge of students of both groups. At the beginning of the pedagogical experiment, each indicator of the criteria for the development of information and digital competence

of future teachers of natural-mathematical specialties was checked in accordance with the selected methods (Table 1).

Table 1. Selection of methods for testing the development of information-digital competence for each indicator

Components	Criteria	Indicators		Methods
Personal	Behavioral	Motivation	I1	Methods for determining the motivation of teaching by V. H. Katashev
		Self-development	I2	Methods for diagnosing the level of self-development by L. Berezhnova
Cognitive	Theoretical	Volume of knowledge	I3	Checking the average according to the Student's criteria
		Depth of knowledge	I4	
Operational-activity	Technological	The ability to work with information	I5	Checking the average according to the Student's criteria
		The ability to use digital technologies	I6	

Conclusions. The developed model is holistic because it contains interrelated stages in the development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical disciplines, this system involves the development of the process, the image of which it is the dynamics which appears due to the levels of development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties (from low to high). The developed model is a deterministic process due to the presence of these forms and methods in its structure.

References:

1. Bekh, I. D. (2009). Theoretical and applied sense of competence approach in pedagogy. *Vykhovanniia kultura [Education and culture]*, 12 (17, 18), pp. 5-7.
2. Hrabovskiy, P. P. (2014). The results of experimental work on the development of information competence of teachers of natural and mathematical subjects in postgraduate pedagogical education. *Novi informatsiini tekhnolohii v osviti dlia vsikh: zbirnyk prats deviatoi Mizhnarodnoi konferentsii [New information technologies in education for all: proceedings of the ninth International conference]*. K.: "Akademperiodyka" NAN Ukrainy, pp. 131-137.
3. *The Concept "New Ukrainian School"*. (2006). The Ministry of Education and Science of Ukraine [online]. Available online: https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_1_Oglyad.pdf.
4. Pochkunov, I. R. (2016). Improving the quality of knowledge of higher education applicants by means of information technology. *Tekhnolohii elektronnoho navchannia [E-learning technologies]*, 1 [online]. Available online: <http://ddpu.edu.ua:8080/~texel/>.
5. Stoma, V. M. (2019). Methodological bases of research on the development of information and digital competence of future teachers of natural and mathematical specialties in the course of professional training. *Naukovyi zhurnal «Innovatsiina pedahohika» [Scientific journal "Innovative pedagogy"]*, No. 14, pp. 150-154.
6. Stoma, V. M. (2019). On attracting a competence approach to the development of information and digital competence of future teachers of natural and mathematical specialties. Ukraine of the future: current trends in innovative development: Proceedings of the international scientific and practical conference, September 13-18, 2019, Berdyansk, pp. 39-40.
7. Stoma, V. (2018). Information-digital competence and its development as a pedagogical problem. *International scientific journal "Future Science: Youth Innovations Digest"*. Jan Dlugosz University. Vol. 2, Iss. 2, pp. 42-50.
8. Torubara, O. M. (2013). Application of the latest information technologies in the educational process of higher educational institutions. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical science]*, 108.2, pp. 88-94.

5.4. FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

5.4. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» визначає орієнтири успішного оволодіння педагогічною професією, вказує на зовнішню і внутрішню логіку її опанування, передбачає можливість гармонійного поєднання загальнолюдських, професійних і спеціальних здібностей учителя початкових класів.

Аналіз Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» уможливило висновок про те, що сучасний учитель має володіти системою спеціальних якостей та здатностей, які дають змогу досягнути значних результатів у процесі навчання і виховання молодших школярів. Максимально адекватна цим якостям і здатностям сукупність професійних знань й умінь складає основу професійної компетентності вчителя початкових класів.

З огляду на системно-функціональний аналіз педагогічної діяльності з позиції особистісно-діяльнісного підходу, що актуалізує дослідження інтегративних якостей особистості в контексті професійної діяльності, загальний перелік основних (базових) компетентностей сучасного вчителя початкових класів варто конкретизувати з позиції готовності педагога до організації й успішної реалізації творчої діяльності молодших школярів.

Отже, результатом підготовки майбутніх учителів початкових класів є високий рівень професійної компетентності, яка зумовлює їхню готовність до професійної діяльності.

Формування окреслених якостей і здатностей вчителя початкових класів можливо успішно зреалізувати лише в умовах спеціально створеної системи професійної підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти, що реалізується на засадах комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання

Широке використання комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання в педагогічній освіті формує у майбутнього вчителя перспективну орієнтацію в умовах інформатизації суспільства, надає йому широкий арсенал сучасних методологічних підходів і технологій оволодіння знаннями в процесі побудови цілісної картини світу, серед яких – системний підхід, методологія комп'ютерного моделювання та комп'ютерних експериментів, навчальних та наукових досліджень. Результативність проведення таких досліджень значно підвищується, коли студенти розв'язують реальні наукові задачі, що потребує залучення ними інтегрованих знань, умінь і навичок, які стосуються різних галузей науки, техніки, технологій, і застосування відповідних методів, підходів і засобів навчання⁵¹⁵.

Можна зробити висновок, що в процесі навчання інформаційно-комунікаційних технологій у вищому навчальному закладі повинна невпинно розвиватися і удосконалюватися система знань, набутих у загальноосвітній школі, розширюватися теоретична база знань та здійснюватися її адаптування до профільної підготовки, формуватися основи для постійного самовдосконалення знань, умінь, навичок в умовах швидкого зростання інформатичної компоненти у професійній діяльності, будуватися на принципах безперервності навчання і професійного зростання та удосконалення.

Зазначені дослідження не вичерпують усіх аспектів змістової характеристики проблем формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. Аналіз стану навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах дозволив виявити суперечність між вимогами суспільства до підготовки сучасного вчителя початкової школи,

⁵¹⁵ Жалдак М. І. (2003) Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики, с. 3.

здатного до використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання у своїй професійній діяльності, і практикою підготовки студентів. Під час навчання комп'ютер розглядають переважно як об'єкт вивчення, не акцентуючи увагу на тому, що він є потужним засобом навчання, використання якого допоможе вчителю ефективно вирішувати дидактичні та методичні завдання на суттєво вищому рівні.⁵¹⁶

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи не повинно обмежуватися використанням лише під час навчання інформатики та математики, а має проникати й у гуманітарні навчальні дисципліни. Уявлення про можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій потрібно формувати в процесі вивчення всього циклу навчальних дисциплін, незалежно від їх специфіки; обсяг відомостей про інформаційно-комунікаційні технології та їх зміст повинні бути значно диференційованими відповідно до спрямованості навчання.⁵¹⁷

Відповідно до вищезазначеного основною метою практичного застосування інформаційно-комунікаційних технологій в процесі підготовки вчителя початкової школи є закріплення у майбутніх учителів стійких навичок використовувати інформаційні технології під час розв'язування типових проблем майбутньої професійної діяльності, а саме: створення електронних зразків дидактичних і методичних матеріалів на підтримку організації навчання й виховання учнів та подання таких матеріалів у друкованому і мультимедійному варіантах, здійснення контролю знань, забезпечення спілкування з колегами та батьками учнів.

Професійні, зокрема інформатичні, компетентності майбутнього вчителя початкової школи формуються під час вивчення електронних зразків дидактичних і методичних матеріалів для підтримки навчання і виховання учнів: приклади наочності, роздаткові матеріали, шаблони, тести, мультимедійні презентації, освітні бланки, буклети тощо.

Щоб комп'ютер став дійсно потужним засобом навчання, потрібні досить досконалі програмні засоби навчального призначення відповідно до змісту і цілей навчання у конкретній предметній галузі, а також педагогічно обґрунтовані методики навчання з їх використанням.⁵¹⁸

На практиці в процесі навчання майбутніх учителів початкової школи використовуються різні види програмних засобів навчального призначення:

- програмні засоби для організації та комп'ютерної підтримки навчально-пізнавальної діяльності студентів під час засвоєння основних теоретичних положень, відпрацювання сталих навичок практичного застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, підтримки самостійної роботи;

- програмні засоби загального призначення для підтримки формування культури навчальної та майбутньої професійної діяльності, інформатичної культури на основі застосування систем підготовки текстів, електронних таблиць, графічних і музичних редакторів чи інтегрованих систем їх комплексного використання;

- програми для підготовки презентацій, призначені для конструювання засобів (систем) навчального призначення, підготовки навчально-методичних матеріалів, унаочнення навчального матеріалу, створення графічних чи музичних включень;

- діагностичні тестові програми для комп'ютерної підтримки оцінювання знань і вмій студентів;

- програми для забезпечення комп'ютерної підтримки різних видів ігрової та навчально-ігрової діяльності.⁵¹⁹

Забезпечити підготовку вчителя з урахуванням особливостей кожного програмного продукту неможливо, але майбутньому вчителю початкових класів необхідно надати ґрунтовну підготовку до використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних

⁵¹⁶ Шиман О. І. (2007) Практичний курс з використання сучасних інформаційних технологій, с. 7.

⁵¹⁷ Жалдак М. І. (2002) Педагогічний потенціал інформатизації навчального процесу, с. 375.

⁵¹⁸ Основи нових інформаційних технологій навчання (1997), с. 12.

⁵¹⁹ Шиман О. І. (2005) Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи, с. 104.

технологій, дати знання про основні можливості застосування їх в майбутній професійній діяльності, навчити пошуку потрібних матеріалів, зокрема стосовно використання цих засобів у навчальному процесі.

Майбутні вчителі початкових класів повинні бути обізнані з можливостями використання сучасних педагогічних програмних засобів у роботі з учнями молодшого шкільного віку. Орієнтуючись у розмаїтті програмних засобів навчального призначення та опанувавши методику їх використання, вчителі зможуть гнучко їх поєднувати з традиційними технологіями навчання під час пояснення та закріплення навчального матеріалу.

За твердженням О. І. Шиман, одним із напрямів підготовки вчителя початкових класів до використання інформаційних технологій слід розглядати їх ознайомлення з можливими варіантами програмного забезпечення навчального призначення. Це:

- навчальні програми для підтримки навчання математики, української й англійської мов, природознавства, музики, образотворчого мистецтва та ін.;
- програми універсального призначення для проведення тренувальних вправ чи контролю знань учнів;
- програми-шаблони (оболонки) для створення комп'ютерно орієнтованого методичного забезпечення уроків.⁵²⁰

Крім того, необхідно створити такі умови для формування інформатичних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів, щоб він мав можливість працювати та розвивати і удосконалювати свої інформатичні компетентності самостійно у будь-який час. Ця вимога може бути виконаною лише за умови використання інформаційних технологій для подання навчального матеріалу, накопичування та аналізу досягнень учнів (бази даних про учнів, доступ до різноманітних матеріалів через мережу Internet та ін.).

До основних проблем у сфері організації освіти та вчительської праці, зокрема у застосуванні інформаційних технологій, сучасні дослідники насамперед відносять формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах єдиного інформаційного середовища, підготовку до навчання з використанням інформаційних технологій, комп'ютерної підтримки навчальних курсів.⁵²¹

Сучасний вчитель початкової школи повинен володіти основними прийомами використання мережі Інтернет, розуміти, як організовані служби глобальної мережі, якими ресурсами можна скористатися для поповнення методичних знань, як дізнатися через Інтернет про певний педагогічний досвід. Необхідними для вчителя є знання, вміння та навички щодо організації та виконання пошуку потрібних відомостей, що зберігаються у web-документах, здійснення за допомогою електронної пошти зв'язку зі своїми колегами.⁵²²

Але для цього вчителю необхідно оволодіти інформативними компетентностями та навичками пошукової роботи в мережі Інтернет. Обсяг відомостей, потрібних для діяльності вчителя початкових класів, в мережі Інтернет є досить розлогим і постійно зростає. Під час підготовки до уроку вчитель може послатись на результати діяльності провідних методичних об'єднань учителів, знайти в Інтернеті та застосувати нові прикладні програми, звукові та графічні елементи, дізнатися про новини освіти, нові посібники і методичну літературу, підручники та інше.

Саме тому ефективна освіта можлива завдяки інформаційній взаємодії між майбутніми вчителями початкових класів, а також діючими вчителями. Позитивних результатів досягають педагоги, які обмінюються досвідом професійної діяльності, обговорюють нові розробки, методичні знахідки, ідеї, результати своїх методичних пошуків. Таким чином вчителі не лише підвищують свій фаховий рівень, але й не витрачають час на пошукову роботу, на те, що вже досліджене. Взаємоінформування можливе при особистому

⁵²⁰ Шиман О. І. (2005) Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи, с. 9.

⁵²¹ Яшанов С. М. (2010) Теоретико-методичні засади системи інформатичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання, с. 50.

⁵²² Драгнев Ю. В. (2009) Формування культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації навчання, с. 17.

спілкуванні, на нарадах, семінарах-обмінах досвідом, конференціях, а також через комп'ютерні мережі, що має багато переваг. Так простіше передавати матеріал, набагато швидше можна збільшити кількість зацікавлених осіб, зекономити час та кошти.

На заводі пошуку інформаційних ресурсів часто стає „інформаційний шум”.⁵²³ Щоб уникнути цього ускладнення, варто навчитися правильно формулювати запити до пошукових систем, адже це запорука рівня загальної підготовленості багатьох фахівців. Знайдені дані не завжди достатньо якісні, а іноді вони можуть бути невірними і навіть шкідливими. Дати оцінку якості інформаційних продуктів та їх придатності до використання може лише вчитель, який добре володіє фаховими методиками та має відповідний досвід професійної діяльності.

Варто зазначити, що вчитель не повинен бути експертом, але повинен досягати такого рівня володіння апаратними і програмними складовими сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, щоб мати можливість самостійно і оперативно, без сторонньої допомоги вирішити нагальні проблеми стосовно використання інформаційних технологій у навчальному процесі.

Для ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі майбутні вчителі початкових класів мають опанувати основи необхідних знань і накопичити особистий досвід практичного використання комп'ютерних технологій, мати загальнокультурну і методичну підготовку з їх застосування у навчальному процесі. Разом з тим випускник вищого педагогічного навчального закладу має бути грамотним користувачем персонального комп'ютера, який володіє навичками варіативного використання різного програмного забезпечення. Це стосується і педагогічних програмних засобів, спеціально розроблених чи адаптованих для застосування в навчальному процесі в початковій школі. Також вчитель повинен володіти достатньою базою знань, умінь, навичок і мати виражену мотивацію до постійного вдосконалення своїх знань.⁵²⁴

У зв'язку з цим потрібно виокремити професійно значущі складові інформатичних компетентностей, модернізувати процес інформатичної підготовки майбутніх учителів таким чином, щоб створити передумови цілеспрямованого формування системи їхніх інформатичних компетентностей.⁵²⁵

Орієнтуючись на вищеперераховані фактори, формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів має відбуватися з урахуванням взаємозв'язків компетентностей в галузі педагогічно виваженого використання комп'ютерної техніки в навчальному процесі, компетентностей щодо роботи з програмним забезпеченням (володіння знаннями, умінями й навичками пошуку, добору, зберігання, відтворення, подання, передавання та інтеграції різноманітних повідомлень і даних із застосуванням комп'ютера) та компетентностей в галузі методик навчання відповідних предметів з використанням комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання.

Компетентності в галузі методик навчання відповідних предметів включають в себе специфічні компоненти:

- уміння використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для підготовки, супроводу, аналізу, коригування навчального процесу;

- уміння ефективно поєднувати традиційні методичні системи навчання з сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Кожна компетентність формується в результаті вивчення та засвоєння знань з інформаційно-комунікаційних технологій, якими повинні оволодіти майбутні фахівці для успішного адаптування в інформаційному суспільстві.

⁵²³ Суховірський О. В. (2005) Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій, с. 23.

⁵²⁴ Ткачук В. В. (2002) Інформаційні технології в системі вищої освіти: етапи впровадження. Вища освіта України, с. 44.

⁵²⁵ Харківська А. А. (2009) Формування інформатичних компетентностей майбутнього вчителя інформатики в педагогічному ВНЗ. Проблеми інженерно-педагогічної освіти, с. 412.

Але педагогічна діяльність у початковій ланці освіти має свою специфіку. Проведений аналіз стану та проблем формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів надав можливість зробити висновок: для ефективного використання в навчальному процесі початкової школи інформаційно-комунікаційних технологій вчителю необхідно не тільки добре знати зміст предметів, методику їх навчання, вікові та психологічні особливості учнів молодших класів, а й володіти методикою проведення комп'ютерно орієнтованих уроків з теми, що подається. Тому актуальними стали: підготовка педагогічних працівників до використання комп'ютерної підтримки своєї професійної діяльності, формування у майбутніх учителів початкових класів умінь використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Література:

1. Жалдак М. І. Педагогічний потенціал інформатизації навчального процесу: у 2 ч. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002 рр.: зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. Х.: ОВС, 2002. Ч. 1. С. 371-383.
2. Жалдак М. І. Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. праць. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2003. Вип. 5. С. 3-13.
3. Драгнев Ю. В. Формування культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації навчання: [монографія]; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ: ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2009. 272 с.
4. Основи нових інформаційних технологій навчання: посіб. для вчителів / авт. кол.; за ред. Ю. І. Машбиця. К.: ІЗМН, 1997. 264 с.
5. Суховірський О. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04./ К.: Інститут педагогіки АПН України, 2005. 303 с.
6. Ткачук В. Інформаційні технології в системі вищої освіти: етапи впровадження. Вища освіта України. 2002. № 4. С. 43-47.
7. Харківська А. А. Формування інформатичних компетентностей майбутнього вчителя інформатики в педагогічному ВНЗ. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2009. № 24-25. С. 411-419.
8. Шиман О. І. Практичний курс з використання сучасних інформаційних технологій: навч. посіб. [для студ. гуманіт. спец. пед. ВНЗ]. Бердянськ: БДПУ, 2007. 155 с.
9. Шиман О. І. Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / НПУ ім. М. П. Драгоманова. К., 2005. 194 с.
10. Яшанов С. М. Теоретико-методичні засади системи інформатичної підготовки майбутніх учителів трудового навчання: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / НПУ ім. М. П. Драгоманова. К., 2010. 529 с.

5.5. REQUIREMENTS FOR THE E-LEARNING ENVIRONMENT AND POSSIBILITIES OF THEIR IMPLEMENTATION IN PROFESSIONAL TRAINING OF RISING TEACHERS

5.5. ВИМОГИ ДО ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У сучасних соціально-економічних умовах зросли вимоги, щодо підготовки майбутніх педагогів освітньої галузі. Нині одним із пріоритетних завдань вищої педагогічної освіти є підготовка компетентного фахівця здатного до саморозвитку, самовдосконалення та вибору оптимальних шляхів розв'язання професійних педагогічних завдань шляхом застосування ІКТ. Здатність особистості майбутнього вчителя орієнтуватися в інформаційному просторі, уміння працювати з різними видами інформації, одержувати необхідну інформацію й оперувати нею відповідно до власних і професійних потреб у відповідності до вимог інформаційного суспільства.

На перший план виступає людський фактор, адже саме люди є одночасно володарями, творцями та споживачами знань, а інформатизація усіх сфер людської діяльності є ключовим чинником структурних суспільних змін. Для успішного розв'язання соціально-економічних завдань потрібно забезпечити високу якість освіти на всіх без винятку рівнях. Завдання сучасного вчителя – не лише дати знання відповідно до навчальної програми, але сформувати в учнях життєво важливі навички роботи з інформацією: пошуку, збирання та опрацювання необхідних даних і відомостей, вміння ефективно взаємодіяти, зберігати та презентувати результати своєї роботи. Зростаюча потреба в інформаційній, технологічній та візуальній грамотності випускників шкіл, розуміння того, що учні змінилися, а освітні практики – ні, вимагає наявності значної кількості педагогів, які володіють практичними навичками використання ІКТ, визначених міжнародними освітніми спільнотами та організаціями⁵²⁶.

Високий рівень ІК-компетентності вчителя стає запорукою ефективного використання ІКТ в закладі, та є одним з найважливіших показників успішності його діяльності й одночасно необхідною передумовою для подальшого підвищення рівня його професійної компетентності.

Розповсюдження цифрових технологій сприяє перетворенню навчання на неперервний, індивідуально-орієнтовний, гнучкий та динамічний процес. ЮНЕСКО приділяє особливу увагу розвитку високотехнологічних освітніх компетенцій та навичок XXI століття засобами використання ІКТ.

Особливостями використання ІКТ в умовах функціонування ІОС у освітньому процесі ЗВО опікувалися у своїх працях вітчизняні та закордонні науковці В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю. Жук, М. Кадемія, С. Кізім, С. Люльчак, Н. Морзе, Є. Полат, С. Сисоева, І. Трайнев.

Проблеми розробки, вивчення структури та використання ІОС стали предметом наукових досліджень А. Абросімова, М. Башмакова, І. Богданової, І. Захарової, Ю. Жука, М. Кадемії, А. Кузнецова, Є. Полат, І. Роберт, В. Солдаткіна та ін. У своїх працях науковці зазначають, що створення і використання ІОС сприяє підвищенню якості професійної підготовки майбутніх педагогів, розвитку та становленню їхньої професійної компетентності.

Розвиток та використання ІКТ в у навчальному процесі ЗВО демонструє тенденцію до зміни традиційних форм організації освітнього процесу в умовах інформаційного суспільства.

⁵²⁶ Chaachoua H. Usagedes TICE dansl'enseignement: Quellescompitencespourunenseignantdesmathématiques, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inrp.fr/Tecne/Rencontre/Chaach.pdf>.

За таких умов навчальний процес є досить складним об'єктом, він включає в себе безліч інших процесів, котрі обумовлюють пошук ефективних методів та засобів професійної підготовки майбутніх педагогів шляхом використання ІКТ поряд з традиційною методикою навчання.

В умовах застосування у навчальному процесі ІКТ в якості навчальних об'єктів виступають програмні засоби навчального призначення та засоби інформаційних і телекомунікаційних технологій, тобто різноманітні програмні засоби та пристрої, що функціонують на базі комп'ютерної техніки і забезпечити функції збору, зберігання, накопичення, обробки, аналізу і передачі інформації.

У своїх дослідженнях Д. Чернілевський звертає увагу на низку методичних цілей, які ефективно реалізуються за допомогою використання ІКТ. У підготовці майбутніх учителів серед таких цілей ми виділяємо:

- індивідуалізація і диференціація процесу навчання;
- здійснення контролю з наступною діагностикою помилок;
- здійснення самоконтролю і самооцінки;
- організація тренування в процесі засвоєння навчального матеріалу і самопідготовки студентів;
- комп'ютерна візуалізація навчальної інформації;
- проведення практикумів (наприклад, практика переведення занять з вивчення мов);
- забезпечення доступу до інформації в мережі;
- формування інформаційної компетентності студентів;
- посилення мотивації навчання⁵²⁷.

Сукупність взаємопов'язаних організаційних, управлінських, науково-технічних знань, якими має володіти майбутній учитель формується шляхом використання ІКТ в умовах функціонування інформаційно-освітнього середовища (ІОС) у ЗВО.

Розглядаючи освітні середовища (чи середовища навчання), науковці мають на увазі взаємозв'язані процеси навчання і викладання (обидва процеси присутні в названих середовищах). Поняття «навчальне середовище» ще більше конкретизує «освітнє середовище», оскільки в освітньому середовищі може бути безліч навчальних середовищ, проте, на відміну від освітнього середовища, яке може виникати як організовано, так і стихійно, навчальні середовища завжди спеціально організовуються.

Ми поділяємо думку М. Кадемії, що ІОС – це інтегроване середовище інформаційно-освітніх ресурсів, програмно-технічних і телекомунікаційних засобів, правил їхньої підтримки, адміністрування і використання, що забезпечують єдині технологічні засоби інформації, інформаційну підтримку і організацію навчального процесу, наукових досліджень, професійне консультування⁵²⁸.

Структурні елементи ІОС, зокрема навчальні ресурси, програмно-технічні і телекомунікаційні засоби мають бути цілеспрямовані на становлення та розвиток особистості, формування готовності до самостійного, відповідального і продуктивного вирішенню фахових завдань.

Наше дослідження переконує, що складові ІОС у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів, зокрема інформатики дозволяють представляти навчальну інформацію в різній формі; ініціювати процеси засвоєння знань, придбання вмінь та навичок практичної діяльності; ефективного здійснення контролю за результатами навчання, тощо з метою формування у майбутніх педагогів ІК-компетентності.

В рамках використання ІОС для забезпечення професійної підготовки повинні бути реалізовані всі види навчальної діяльності: лекції (у тому числі за традиційною методикою, в

⁵²⁷ Чернілевський Д. В. Дидактические технологии в высшей школе / Д. В. Чернілевський. – М., 2002. – С. 256.

⁵²⁸ Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник / М. Ю. Кадемія, С. С. Кізім – Вінниця: ФОП Тарнашинський О. В., 2017. – С. 91.

режимі теле-і відеоконференцій, у вигляді презентацій); практичні заняття (у тому числі семінарські заняття, лабораторні роботи, тренінги тощо); самостійна та індивідуальна робота (в тому числі робота зі спеціальною літературою, курсове та дипломне проектування тощо); конференції різного типу (з використанням ІКТ); консультації (вебінари); контроль знань (комп'ютерне тестування в режимах on-line і off-line); участь в організації практики різного виду; участь в організації підсумкової атестації.

Прикладом сучасного підходу для представлення усіх видів навчальної діяльності є інформаційно-освітній портал кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Структурною одиницею порталу кафедри виступають електронні навчально-методичні комплекси (ЕНМК) з усіх дисциплін, викладання яких забезпечують викладачі кафедри. Для прикладу електронний навчально-методичний комплекс з дисципліни: «Методика викладання комп'ютерних технологій у вищій школі» (Рис. 1).

Рис. 1. Головна сторінка ЕНМК з дисципліни «Методика викладання комп'ютерних технологій у вищій школі»

Представимо структуру ЕНМК:

I блок – методичний, складається з анотації та методичних рекомендацій для користувача та викладача; державний стандарт з дисципліни або навчальна програма, тематичний план і робоча програма.

II блок – навчальний, складається з теоретичної частини, що містить: матеріали лекцій, лабораторні роботи, додаткові навчальні матеріали, словник і глосарій, електронний практикум та практичну частину.

III блок – контроль знань: контроль успішності, тести, самостійна робота, практичні завдання, питання до екзамену, тести, роботи студентів.

IV блок – література: основна, додаткова, Інтернет-джерела⁵²⁹.

⁵²⁹ Кізім С. С. Формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя технологій засобами інформаційно-комунікаційних технологій / С. С. Кізім // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 28 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011. – С. 329.

Слід зазначити, що орієнтація на використання ІКТ у навчальному процесі з метою професійної підготовки студентів та підвищення ІК-компетентності вимагає від викладача досить високого рівня технологічної підготовленості. Разом з тим, раціональне застосування ІКТ у самоосвіті студентів дозволяє істотно підвищити продуктивність праці, забезпечує скорочення часових витрат на оновлення навчального матеріалу, розробку сценаріїв лабораторних та практичних занять, тощо.

В умовах функціонування ІОС кожний студент одержує вільний доступ до навчальних матеріалів, незалежно від часу і місця знаходження має змогу виконувати різні види навчальних робіт, результати виконання яких фіксуються в електронному журналі. Таким чином виконуючи самостійну роботу, аналізуючи власні результати, студент демонструє рівень сформованості ІК-компетентності у процесі професійної підготовки.

Отже, основним змістом професійної підготовки майбутніх педагогів є оновлення й удосконалення знань фахівця, його умінь і навичок для досягнення бажаного рівня професійної компетентності. Кожний педагог має розуміти, що самостійна діяльність у професійній підготовці майбутніх педагогів – це усвідомлений процес пізнавальної діяльності, вдосконалення будь-яких (як професійних, так і особистісних) якостей або навичок, постійний пошук, зростання та професійний розвиток, що є основою для сформованості у майбутнього вчителя ІК-компетентності.

Враховуючи рівень розвитку ІКТ, можливості реалізації педагогічних прийомів, раціоналізації процесу створення, до електронного навчального середовища можна висувати такі вимоги: доступність, раціональність, адаптивність, інтерактивність, мультимедійність, придатність⁵³⁰.

До категорії вимог «доступність» належать доступність пошуку, доступність отримання і доступність взаємодії з ресурсом. Можливість пошуку об'єкта досягається за рахунок постачання його детальною метайнформацією. Доступність отримання ресурсу пов'язана з можливістю роботи з ним за допомогою комунікаційних засобів, що мають різні характеристики, а також з можливістю роботи в різних апаратних середовищах, операційних системах і Веб-браузері. Доступність взаємодії з ресурсом пов'язана з «дружністю» і зрозумілістю його інтерфейсу. Категорія вимог раціональності пов'язана з оптимізацією витрат на створення і використання навчальних матеріалів. Основною вимогою є модульна організація та можливість повторного використання в інших дидактичних одиницях або навчальних матеріалах. Важливою вимогою також є довговічність, що передбачає можливість вносити зміни без тотального перепрограмування ресурсу⁵³¹.

До категорії вимог «адаптивність» можна віднести можливість автоматичного чи ручного формування (вибору): об'єму в рекомендованому діапазоні, форми (методики) викладання, рівня складності, послідовності вивчення, ступеня наочності, мови навчального матеріалу, що в комплексі забезпечують найкраще пристосування з погляду того, хто навчається, до його психофізіологічних особливостей сприйняття та розумової діяльності для підвищення ефективності вивчення навчального матеріалу. Вона поєднується із сучасною вимогою персоналізації процесу навчання. Кожен студент повинен мати можливість адаптації навчальних елементів до своїх цілей, переваг, знань і особливостей сприйняття і запам'ятовування матеріалу. А отже, навчальні ресурси повинні мати опції налаштування рівня засвоєння, форми викладу, типу навігації тощо⁵³².

Під інтерактивним розумітимемо електронне навчальне середовище, в якому можливі операції з його елементами: маніпуляції з об'єктами, втручання в процеси, що виконуються, взаємообмін інформацією між ресурсом і тим, хто навчається, – «зворотний зв'язок».

⁵³⁰ Анохін, В. М. Вимоги до сучасних електронних навчальних видань і можливості їх реалізації у середовищі AdobeCaptivate // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2012. – № 731. – С. 71.

⁵³¹ Анохін, В. М. Вимоги до сучасних електронних навчальних видань і можливості їх реалізації у середовищі AdobeCaptivate // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2012. – № 731. – С. 73.

⁵³² Анохін, В. М. Вимоги до сучасних електронних навчальних видань і можливості їх реалізації у середовищі AdobeCaptivate // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2012. – № 731. – С. 76.

Інтерактивність є важливим чинником успішності навчання, а, крім того – задоволення від процесу навчання.

Мультимедійність є поєднанням текстової, графічної, звукової, відео- та анімаційної інформації.

Під придатністю у цьому контексті розуміємо функціональну і змістовну достатність, відповідність освітнім нормативам за складом і обсягом матеріалу.

З розвитком технологій хмарних технологій можливості надання доступу та функціональність електронного навчального середовища значно зростає. Розробники електронного навчального середовища можуть сконцентрувати свою увагу на педагогічній складовій, залишивши поза увагою деякі технічні аспекти реалізації ІКТ інфраструктури, які підтримуються компаніями- постачальниками ІКТ-сервісів завдяки механізму аутсорсингу. Важливого значення набуває в цьому контексті такий етап проектування електронного навчального середовища, як узгодження психолого-педагогічних та техніко-технологічних вимог до програмного продукту, що створюється. Саме від цього залежить, наскільки успішно і якісно буде реалізовано педагогічний задум авторів щодо створення засобів хмарних технологій, і те, наскільки повно він буде відповідати вимогам користувача.

Завдяки застосуванню сервісів хмарних технологій всі необхідні навчальні матеріали і засоби, що отримує користувач, віртуально «закріплені» за ним, можуть надаватися, постачатися у його розпорядженні централізовано на базі єдиної платформи. Це уможливує моніторинг навчальної діяльності учня або студента, відстежування реального стану і рівня користування сервісами. Коли цей процес здійснюється на базі прикладного програмного забезпечення, що є у мережі Інтернет у вільному, але не персоніфікованому доступі, дослідити рівень використання електронного навчального середовища у можна лише опосередковано, збираючи статистичні дані, або ж оцінюючи загальні показники, такі, як кількість користувачів, які звернулися до даного ресурсу, зареєструвалися, заповнили анкети.

У персоніфікованому середовищі виникають принципово нові способи моніторингу навчальної діяльності, що потенційно охоплюють значно більшу кількість показників. Наприклад, це – аналіз індивідуальної траєкторії навчання студента, коли і скільки разів він звертався до певного програмного забезпечення, які результати отримав і за який час, які обирав програмні продукти, яким з них надавав перевагу. Зрештою все це дає можливість оцінювати активність студента стосовно використання того чи іншого електронного навчального середовища. Даний показник є додатковим свідченням на користь якості і результативності впровадження цього ресурсу, привабливості і дидактичної значущості його для користувача. Саме ці властивості зазвичай залишаються поза увагою при проектуванні систем оцінювання якості електронного навчального середовища з огляду на значну складність і громіздкість процедур збирання необхідних даних⁵³³.

Разом з тим, зростають вимоги до якості електронного навчального середовища, що постачаються у хмарі⁵³⁴. Тому, необхідно створювати такі засоби електронного навчального середовища на основі хмарних технологій, які доцільно було б використати для того, щоб досягти кращого педагогічного ефекту, поліпшити результати навчання, більш повно реалізувати потенціал засобів ІКТ, а головне – досягти полегшення доступу до потрібної інформації, необхідної в процесі набування знання.

Через це проблеми створення, впровадження і використання електронного навчального середовища створеного на основі хмарних технологій потребують подальшого опрацювання як у плані визначення кращих шляхів підвищення якості, добору і використання цих

⁵³³ Пересторонина И. Л. Особенности формирования профессиональной компетентности будущего учителя при изучении второго иностранного языка // Научное исследование и российское образование: идеи и ценности 21 века: материалы 6-й междисциплинарной науч. практ. Конференции аспирантов и соискателей 3-4 апреля 2003 года / Сост. Н. В. Фанькина. – М.: АПК и ПРО, 2003. – С. 178.

⁵³⁴ Шишкіна М. П. Формування і розвиток хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу: Монографія / М. П. Шишкіна. – Київ: УкрІНТЕІ, 2015. – С. 156.

ресурсів, так і засобів і технологій організації доступу, подання і опрацювання цих ресурсів, а також моніторингу їх використання⁵³⁵.

Із запровадженням хмарних технологій з'являються перспективи підвищення якості електронного навчального середовища створеного на основі хмарних технологій за багатьма напрямками. Завдяки цьому забезпечуються основні чинники модернізації освітнього середовища навчального закладу, приведення його у відповідність сучасним вимогам інформаційного суспільства.

Оцінюючи електронне навчальне середовище, що постачаються у хмаро орієнтованому середовищі, як зазначає у своїх працях С. Литвинова, слід звертати увагу на відповідність їх загально-педагогічним і методичним вимогам.

Загально педагогічні вимоги до електронного навчального середовища створеного на основі хмарних технологій узгоджуються з загально педагогічними принципами організації процесу навчання і містять наступні вимоги:

- науковості; доступності; проблемності; наочності; свідомості;
- систематичності та послідовності; розвитку інтелектуального потенціалу;
- забезпечення повноти (цілісності) і безперервності дидактичного циклу.

Основними етапами розробки електронного навчального середовища створеного на основі хмарних технологій є: формування комп'ютерно орієнтованого навчального середовища, до складу якого входили контентні засоби мережних технологій, серед яких: мережні бази даних, сайти, портали, електронні бібліотеки, науково-освітні мережі, системи навчання та ін.; поширення комп'ютерно інтегрованого навчального середовища, у межах якого використовувалися сервісні мережні засоби:, соціальні сервіси, науково-освітні інформаційні мережі, технології автоматизації наукових досліджень, технології комунікації близької зони і інші; формування хмаро орієнтованого середовища, що побудовано із застосуванням сервісів хмарних технологій⁵³⁶.

Проблема використання електронного навчального середовища представленим матеріалом має багатовекторне наукове спрямування. Відтак, перспективою наших досліджень вбачаємо у напрямі ефективності використання хмарних технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів. Безперечно, методологічний і технологічний потенціал Інтернету величезний, глобальне наукове дослідження його педагогічних можливостей ще тільки розпочато, але вже на цьому ранньому етапі, коли навіть обрії таких ресурсів не окреслені, у педагогічну систему впевнено ввійшли поняття «хмарні технології», «освітні веб-технології».

Хмарні технології – це технології обробки даних, в яких комп'ютерні ресурси надаються інтернет-користувачеві як on-line сервіси.

Такі технології надають можливість викладачу розмістити на віддаленому сервері в мережі Інтернет всі потрібні навчальні та наукові матеріали, після чого з довільного комп'ютера або пристрою, що має підключення до Інтернету, можна опрацювати власні дані використовуючи ресурси віддаленого сервера. Зручність також полягає в тому, що значна частина хмарних сервісів мають власні мобільні додатки для зручної та динамічної роботи з ними на таких пристроях, як планшети та смартфони, використовуючи мобільну операційну систему iOS, Android та інші, що створює можливість мати постійний зв'язок з усіма особистими даними в будь-якому місці і в будь-який зручний час.

Хмарні технології дають змогу розповсюджувати контент у мережі Інтернет, тобто сприяють розміщенню власних текстових повідомлень, фотографії, малюнків та музичних файлів. Доступність, відкритість, інтерактивність хмарних технологій призводить до

⁵³⁵ ISTE Standards Computer Science Educators [Електронний ресурс] // Сайт міжнародної спільноти технологій в освіті (ISTE). – Режим доступу: http://www.iste.org/docs/pdfs/20-14_ISTE_Standards-CSE_PDF.pdf. Р. 87.

⁵³⁶ Осадчий В. В. Сервіси Інтернет для дистанційного навчання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів / В. В. Осадчий // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 6 (20). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.

колективного використання та спілкування як в он-лайн, так і в оф-лайн режимах, взаємного використання текстових, мультимедійних та відео ресурсів усіма учасниками навчального процесу. Як засвідчує, аналіз науково-методичної літератури діюче місце у системі освіти займають сервіси: вікі, Ютуб, блоги, віртуальні сайти, вебкасти, спеціальні закладки, on-line сервіси для навчального процесу, спілкування, тестування; системи дистанційного навчання, бібліотеки; сховища файлів та спільний доступ; колективна спільна робота; відеоконференції; електронна пошта тощо.

Вміння особистості орієнтуватися в інформаційному просторі, працювати з різними видами інформації, одержувати необхідну інформацію й оперувати нею відповідно до власних і професійних потреб, зумовлюють необхідність створення та використання електронних інформаційних ресурсів та мережених сервісів. Вони допоможуть майбутнім фахівцям вирішувати професійні завдання, долучатися до обговорення і виконання наукових проєктів, проводити наукові дослідження, демонструвати та обговорювати результати власних досліджень⁵³⁷.

Найбільшим серед числа працівників освіти попитом користуються сервіси хмарних технологій перелічених корпорацій: Microsoft (пакет Microsoft Office 365), Google (служба Google Apps for Education) та IBM (IBM Collaboration Solutions). Вони дозволяють організовувати швидке впровадження та застосування хмарних технологій у навчальному процесі.

Компанія Google Inc. надає власні сервіси для безкоштовного корпоративного використання освітніми закладами. Для синхронізації облікових записів користувачів, які функціонують на основі LDAP-каталогів, із Google Apps можна використовувати Google Apps Directory Sync та Google Apps Password Sync, до складу якого входять електронна пошта Gmail, веб- календар Google Calendar, інструмент комунікації Talk, система роботи з документами Google Docs і сервіс для створення сайтів Sites. Усі ці сервіси інтегровані між собою і підтримують взаємодію за допомогою скриптів javascript, які підтримуються для всіх клієнтів Apps Premier і Education Edition.

Хмарний сервіс Office 365 компанії Microsoft є комерційним продуктом до складу якого входять: поштова система корпоративного класу; месенджер Lync, який надає можливості проведення групових аудіо та відео конференцій; хмарне сховище SkyDrive; Office WebApps – доступний через веб-браузер on-line офіс; портал SharePoint, який містить конструктор для створення власних веб-сторінок. У цьому проєкті існує й безкоштовний тарифний план «Office 365 для навчальних закладів A2».

Перелічимо основні сфери використання хмарних сервісів:

1. Синхронізація. Користувач, зберігаючи файл у хмарі через комп'ютер, може отримати доступ до нього з будь-якого іншого пристрою (смартфон, планшет, ноутбук). Усі зміни у файлі будуть автоматично відображені на всіх пристроях.

2. Резервне копіювання – щоб запобігти втраті важливої інформації, можна відправити дані на віддалений сервер. У хмарі можна зберігати й резервні копії блогів та сайтів.

3. Спільна робота. Дозволяє налаштувати спільний доступ до певних файлів.

Беручи до уваги думку С. Литвинової визначає такі форми використання хмарних технологій в освіті: «віртуальні предметні спільноти», «віртуальні учительські», «віртуальні методичні кабінети», «віртуальні класи», «віртуальний документообіг», електронний щоденник і журнал, інтерактивна приймальня, тематичний форум, організація самостійної роботи учнів та факультативне навчання, контентні сховища».

Хмарні технології у процесі професійної підготовки відкривають перед педагогами такі можливості, як:

- використання відкритих, безкоштовних, розміщених у вільному доступі електронних ресурсів;
- самостійне створення мережевого навчального змісту;

⁵³⁷ Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе / Д. В. Чернилевский. – М., 2002. – С. 65.

- освоєння інформаційних концепцій, знань і навичок;
- спостереження за діяльністю учасників спільноти.

Важливим чинником у професійній підготовці майбутніх учителів є використання сервісів Веб 2.0, оскільки вони дозволяють майбутнім фахівцям не лише подорожувати по мережі, але і спільно працювати, розміщувати у мережі текстову та медіа інформацію. Перехід студентів на рівень учасників мережевої спільноти надає можливості не тільки ефективно впроваджувати ІКТ у професійну педагогічну діяльність, а й дозволяє розширити світогляд майбутніх педагогів; оволодіти вміннями спілкування у мережі Інтернет; організовувати міжособистісну взаємодію; співпрацювати у групі; систематично підвищувати рівень загальнокультурної, технологічної й інформаційної компетентності⁵³⁸.

Серед головних переваг такої форми професійної підготовки те, що методична допомога є персональною та адресною, тобто попросити й отримати консультацію колеги чи фахівця в іншій галузі можна у будь-який зручний для педагога час. Водночас спілкування в мережі Інтернет дає змогу майбутнім педагогам обмінюватися власним досвідом.

Отже, хмарні технології надають потенційні можливості для створення електронного навчального середовища майбутнім педагогом у їх подальшій педагогічній діяльності.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що «Концепція Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року» визначає фундаментальну природничо-математичну освіту однією з основних факторів розвитку особистості, і потребує оновлення її змісту з урахуванням суспільних запитів, потреб інноваційного розвитку науки та виробництва, запровадження сучасних методів навчання, поліпшення якості підготовки та видання навчально-методичної літератури, удосконалення механізмів оцінювання результатів навчальної діяльності⁵³⁹.

Використання ІКТ у професійній підготовці учителів забезпечує реалізацію ефективних методів і форм навчання. У процесі професійної підготовки майбутніх учителів виникають у майбутніх учителів інформатики труднощі, щодо представлення теоретичного матеріалу, його апробації, організації самостійної творчої роботи, оцінювання рівня знань з певної теми, тому потреба у створенні і розвитку динамічних віртуальних предметних спільнот є досить актуальною.

Використанням мережі Інтернет зокрема хмарних технологій, з метою підвищення рівня професійної підготовки, дозволяють майбутнім фахівцям не лише подорожувати по мережі, але і спільно працювати, розміщувати у мережі текстову та медіа інформацію. Перехід студентів на рівень учасників мережевої спільноти надає можливості не тільки ефективно впроваджувати ІКТ у професійну педагогічну діяльність, а й дозволяє розширити світогляд майбутніх педагогів; зокрема вчителів інформатики, оволодіти вміннями спілкування у мережі Інтернет; організовувати міжособистісну взаємодію; співпрацювати у групі; систематично підвищувати рівень загальнокультурної, технологічної й ІК-компетентності⁵⁴⁰.

Питання щодо формування створення віртуальних контентних сховищ розкрито у працях вітчизняних науковців таких, як: В. Биков, Р. Голощук, М. Жалдак, Н. Задорожна, В. Кухаренко, С. Литвинова, Н. Морзе та інші.

Втіленням інформаційної епохи сьогодні стала глобальна мережа Інтернет, як ключова інформаційна технологія і універсальний засіб вільної комунікації в освіті. Досягнення у сфері ІКТ є підґрунтям для створення нової форми педагогічної комунікації, яка отримала назву віртуальних предметних спільнот.

⁵³⁸ Кізім С. С. Формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя технологій засобами інформаційно-комунікаційних технологій / С. С. Кізім // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 28 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011. – С. 330.

⁵³⁹ Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе / Д. В. Чернилевский. – М., 2002. – 437 с.

⁵⁴⁰ Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник / М. Ю. Кадемія, С. С. Кізім – Вінниця: ФОП Тарнашинський О. В., 2017. – 295 с.

У співробітництві з Академією педагогічних наук України компанією «Майкрософт Україна» було започатковано мережу «Партнерство в навчанні», яка надає більше можливостей освітянам дізнатися про новітні ІКТ з метою покращання якості навчання. Як зазначає І. Малицька призначення мережі – створювати професійні віртуальні сховища контенту, спільно працювати над розробкою уроків, навчальних і методичних матеріалів, обмін досвідом та ідеями.

Розвиток та інтегрування ІКТ у системах освіти зарубіжних країн та України є одним з пріоритетних напрямів, тому у мережі «Партнерство в навчанні» було започатковано шість сховищ контенту, а саме предметних спільнот природничо-математичного циклу: математика, фізика, хімія, біологія, географія, інформатика.

Важливе значення у педагогічній технології формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики відіграють інформаційні сховища, зокрема блоги створенні вчителями предметниками, он-лайн версія електронного підручника «Основи Інтернет», онлайн-словник з комп'ютерних технологій (www.ts.profi.net.ua), відео-канали створенні вчителями новаторами, онлайн-презентації, мікроблог та ін. Основною їх функцією є забезпечення зворотного зв'язку викладача зі студентами й організація середовища для самоосвіти у процесі вивчення фахових дисциплін та ціложиттєвого навчання після закінчення вищого навчального закладу.

Використовуючи хмарні сервіси, кожен педагог може сам, без будь-якої допомоги, створити особисту сторінку в мережі Інтернет, де він може опублікувати свої методичні розробки уроків, статті, програми навчання, методи роботи тощо⁵⁴¹.

Вчителі у своїй професійній діяльності можуть використовувати наступні засоби хмарних технологій:

- Веб-додатки для навчання;
- предметні віртуальні сайти;
- он-лайн сервіси для навчального процесу;
- сховища файлів, спільний доступ до файлів;
- електронні журнали та щоденники;
- системи дистанційного навчання, бібліотеки, медіа теки;
- ресурси для спільної роботи тощо.

Хмарні сервіси виявилися досить ефективним методом забезпечення відвідуваності сайтів, зворотного зв'язку і поступово стали одним із засобів генерації контенту (змісту, що має цінність). На основі такого підходу з'явилася і швидко набрала популярності досить значна кількість соціальних веб-сервісів, об'єднаних загальною назвою хмарні сервіси. У своєму дослідженні розглянемо електронне навчальне середовище у форматі предметних віртуальних сайтів, зокрема віртуального сайту для вивчення інформатики.

На часі актуальним способом створення сайтів та управління їх вмістом для новачків виступають конструктори сайтів. Їх у всесвітній мережі безліч. Вони розрізняються між собою переліком безкоштовних сервісів, можливостями редагування, об'ємом безкоштовного місця, відведеного під сайт, зручністю використання. На сьогоднішній день це досить популярне рішення, яке дозволяє без вкладень коштів стати власником власного куточка в Інтернеті.

У допомогу нам, при створенні «Віртуального сайту вчителя інформатики» став конструктор сайтів Wix. Сервіс має як безкоштовні, так і платні акаунти, але зазвичай всі базові речі можна отримати безкоштовно. Платити знадобиться тільки за додаткові задоволення (як-то більший вибір темплейтів, онлайн-магазин чи величезне сховище файлів). Платформа Wix постійно вдосконалюється, додаються нові функції, розширюється набір безкоштовних шаблонів (принаймні за останні півроку багато чого змінилося і додалося).

⁵⁴¹ Пересторонина И. Л. Особенности формирования профессиональной компетентности будущего учителя при изучении второго иностранного языка // Научное исследование и российское образование: идеи и ценности 21 века: материалы 6-й междисциплинарной науч. практ. Конференции аспирантов и соискателей 3-4 апреля 2003 года / Сост. Н. В. Фанькина. – М.: АПК и ПРО, 2003. – С. 180.

З допомогою Wix навіть вдається створювати яскраві, неординарні сайти, які з першого погляду привертають відвідувачів (це головна фішка даного конструктора). Ще одним плюсом є інтуїтивно зрозумілий інтерфейс конструктора, можливість переміщення елементів прямо у вікні редагування, а також простота роботи з текстами. Сервіс Wix не містить ніяких кодів все гранично просто і зрозуміло.

Розглянемо алгоритм створення віртуального сайту вчителя інформатики. У результаті роботи з платформою Wix нами розроблено «Віртуальний сайт вчителя інформатики» (Рис. 2). Щоб побачити, яким побачать ваш сайт користувачам мережі, слід натиснути «перегляд», а кнопка «опублікувати» відправить ваш сайт в простори Інтернету для перегляду.

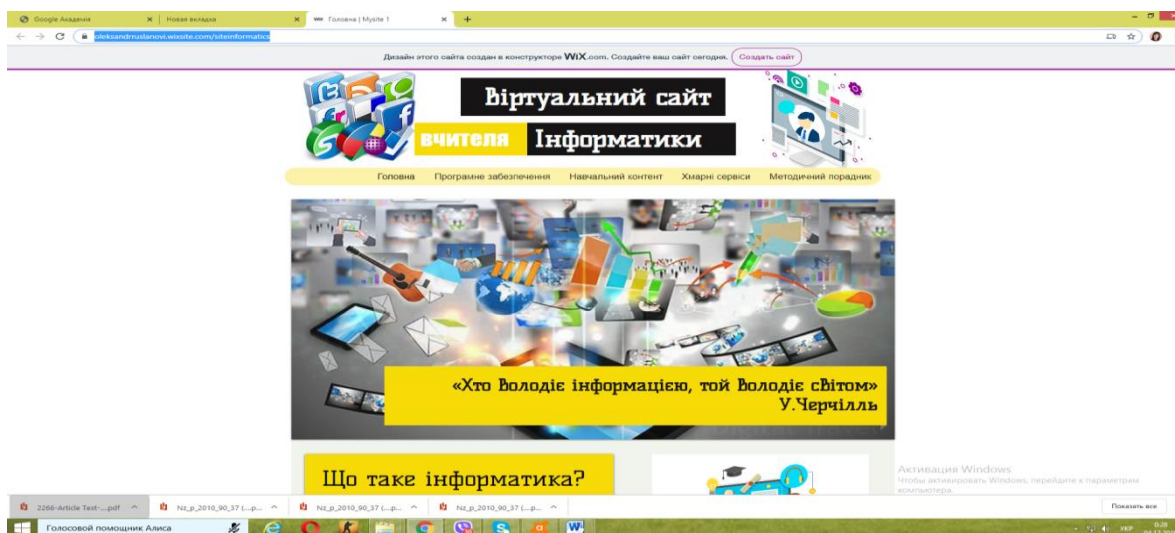

Рис. 2. Віртуальний сайт вчителя інформатики

Популярним методом є просування сайту за допомогою соцмереж. На Wix є широкий вибір інструментів, що дозволяють рекламувати свій сайт в фейсбуці, в контакті, однокласниках, твіттері і на багатьох інших ресурсах.

Ще одним ефективним способом просування сайту є розсилка. Wix пропонує зручний сервіс розсилки ShotOut, завдяки якому ви зможете в кілька кліків ділитися з відвідувачами сайту новинами, акційними пропозиціями, інформацією про нові товари та послуги, знижки та багатьом іншим. Сервіс дозволяє не тільки робити розсилку на електронну пошту, але і ділитися інформацією в соцмережах. Створюючи цікаві розсилки, ви будете утримувати інтерес до сайту у старих відвідувачів і, звичайно ж, залучати нових.

Даний сайт «Віртуальний сайт вчителя інформатики» (Рис. 2), дозволяє об'єднати можливості хмарних технологій з метою самоосвіти вчителів інформатики, який є доступним за посиланням <https://oleksandrslanovi.wixsite.com/siteinformatics>.

До складових віртуального сайту вчителя інформатики включено:

- Опис програмного забезпечення пакету Microsoft Office;
- Навчальний контент, який містить розробки уроків, дидактичні інтерактивні матеріали;
- Хмарні сервіси – алгоритм роботи з найпоширенішими хмарними сервісами для організації освітнього процесу;
- Творчу майстерню – нормативні та методичні матеріали для продуктивної роботи вчителя., які будуть доступні у будь-яку хвилину і будь-якому місці «під рукою».

Важливим чинником у професійній підготовці майбутні учителі інформатики є використання засобів хмарних технологій, оскільки вони дозволяють майбутнім фахівцям не лише подорожувати по мережі, але і спільно працювати, розміщувати у мережі текстову та медіа інформацію. Перехід студентів на рівень учасників мережевої спільноти надає можливості не тільки ефективно впроваджувати ІКТ у професійну педагогічну діяльність, а й

дозволяє розширити світогляд майбутніх педагогів; оволодіти вміннями спілкування у мережі Інтернет; організовувати міжособистісну взаємодію; співпрацювати у групі; систематично підвищувати рівень загальнокультурної, технологічної й інформаційної компетентності⁵⁴².

Віртуальні сайти вчителів, зокрема інформатики дають змогу розповсюджувати контент у мережі Інтернет, тобто сприяють розміщенню власних текстових повідомлень, фотографії, малюнків та музичних файлів. Доступність, відкритість, інтерактивність таких засобів хмарних технологій призводить до колективного використання та спілкування як в он-лайн, так і в оф-лайн режимах, взаємного використання текстових, мультимедійних та відео ресурсів усіма учасниками освітнього процесу.

Відзначимо, що використання «Віртуальний сайту вчителя інформатики» у процесі фахової підготовки майбутніх учителів педагогів створює можливості:

- для використання відкритих, безплатних і вільних електронних ресурсів, які можуть бути використані з навчальною метою;
- для самостійного створення та публікації матеріалів навчального призначення у мережі Інтернет;
- для спостереження за діяльністю учасників спільноти;
- для створення та обговорення навчальних ситуацій, які спонукають майбутніх педагогів до творчого пошуку та прийняття нешаблонних рішень.

За допомогою хмарних сервісів можна організувати наступну колективну діяльність студентів:

- спільний пошук навчальних матеріалів;
- спільне зберігання закладок;
- створення і спільне використання медіа-матеріалів (фотографій, відео, аудіозаписів);
- спільне створення і редагування гіпертекстів;
- спільне редагування і використання у мережі текстових документів, електронних таблиць, презентацій та інших документів;
- спільне редагування і використання карт знань, навчальних схем, тощо.

Використання хмарних сервісів у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів інформатики створює можливості:

- для використання відкритих, безплатних і вільних електронних ресурсів, які можуть бути використані з навчальною метою;
- для самостійного створення та публікації матеріалів навчального призначення у мережі Інтернет;
- для спостереження за діяльністю учасників спільноти;
- для створення та обговорення навчальних ситуацій, які спонукають майбутніх педагогів до творчого пошуку та прийняття нешаблонних рішень.

За допомогою хмарних сервісів можна організувати наступну колективну діяльність студентів:

- спільний пошук навчальних матеріалів;
- спільне зберігання закладок;
- створення і спільне використання медіа-матеріалів (фотографій, відео, аудіозаписів);
- спільне створення і редагування гіпертекстів;
- спільне редагування і використання у мережі текстових документів, електронних таблиць, презентацій та інших документів;
- спільне редагування і використання карт знань, навчальних схем, тощо.

Інноваційними формами створення електронного навчального середовища, є використанням хмарних технологій, які реалізують навчання у співробітництві і соціальне

⁵⁴² Шишкіна М. П. Формування і розвиток хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу: Монографія / М. П. Шишкіна. – Київ: УкрІНТЕІ, 2015. – С. 202.

навчання, масові відкриті навчальні курси, навчання будь-де і будь-коли із використанням мобільних пристроїв, відкрите навчання із використанням вікі, Ютьюб, блогів, віртуальних сайтів, on-line сервіси для навчального процесу, спілкування, тестування; сховища файлів та спільний доступ; колективна спільна робота; електронна пошта тощо

Зважаючи на електронне навчальне середовище з використанням хмарних технологій, відзначимо, що вони є найбільш доступними, хоча і потребують ретельного аналізу та виваженого вибору програмного додатку. Створене електронне навчальне середовище засоби хмарних технологій можливе для застосування у професійній діяльності як окремого викладача або кафедри, так і в індивідуальній або колективній роботі усіх учасників освітнього процесу.

Література:

1. Chaachoua H. Usages des TICE dans l'enseignement: Quelles compétences pour un enseignant des mathématiques, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inrp.fr/Tecne/Rencontre/Chaach.pdf>.
2. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе / Д. В. Чернилевский. – М., 2002. – 437 с.
3. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник / М. Ю. Кадемія, С. С. Кізім – Вінниця: ФОП Тарнашинський О. В., 2017. – 295 с.
4. Кізім С. С. Формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя технологій засобами інформаційно-комунікаційних технологій / С. С. Кізім // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 28 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011. – С. 328-332.
5. Анохін, В. М. Вимоги до сучасних електронних навчальних видань і можливості їх реалізації у середовищі Adobe Captivate // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2012. – № 731. – С. 71-76.
6. Пересторонина И. Л. Особенности формирования профессиональной компетентности будущего учителя при изучении второго иностранного языка // Научное исследование и российское образование: идеи и ценности 21 века: материалы 6-й междисциплинарной науч. практ. Конференции аспирантов и соискателей 3-4 апреля 2003 года / Сост. Н. В. Фанькина. – М.: АПК и ПРО, 2003. – С. 177-181.
7. Шишкіна М. П. Формування і розвиток хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу: Монографія / М. П. Шишкіна. – Київ: УкрІНТЕІ, 2015. – 256 с.
8. ISTE Standards Computer Science Educators [Електронний ресурс] // Сайт міжнародної спільноти технологій в освіті (ISTE). – Режим доступу: http://www.iste.org/docs/pdfs/20-14_ISTE_Standards-CSE_PDF.pdf.
9. Осадчий В. В. Сервіси Інтернет для дистанційного навчання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів / В. В. Осадчий // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 6 (20). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>.

5.6. COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERS AS EDUCATIONAL TECHNOLOGY AT HIGH SCHOOL

5.6. КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ КАК ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Актуальность и постановка проблемы. Внешняя и внутренняя политика Украины, вхождение нашего государства в европейское и мировое сообщество ставят новые задачи перед педагогами. В соответствии с Законом Украины «Об образовании», одной из главных задач современного образования является формирование коммуникативной компетентности на основе расширения знаний, навыков и умений, необходимых непосредственно для повышения производительности труда, а также в сфере жизнедеятельности в целом.

Анализ последних исследований и публикаций. Одни ученые рассматривают коммуникативную компетенцию как интегрированную цель обучения (О. Бердичевский, И. Бим, М. Вашуленко, В. Сафонова, Ю. Пассов), другие – как компонент речевой (В. Скалкин) или иноязычной (П. Сердюков) компетенции. Третья группа исследователей уверена, что коммуникативная компетенция означает способность человека осуществлять общение как сложную многокомпонентную деятельность, на характер которой влияют различные факторы (А. Богуш, Н. Гальскова, О. Петрашук, L. Vachman, A. Holliday, S. Savingnon).

Формулировка целей статьи. Целью статьи является анализ понятия «коммуникативная компетентность» и определение структуры коммуникативной компетентности будущих инженеров.

Изложение основного материала. Качество подготовки выпускников высших учебных заведений, где критерием выступает профессиональная компетентность, рассматривается с позиции рекомендаций ЮНЕСКО. Согласно образовательно-квалификационной характеристики специалиста инженерного профиля студенты должны владеть не только общетехническими и специальными навыками, но и уметь находить общий язык с коллегами, выполнять ряд управленческих функций. Инженеры должны осуществлять деловое общение с целью решения профессиональных, социально-производственных задач, налаживать контакты с партнерами, определять собственный стиль общения с руководителем, коллегами и подчиненными, улучшать психологический климат в коллективе, решать трудовые конфликты, улучшать трудовую дисциплину, осуществлять деловое общение иностранном языке в устной и письменной формах в типичных профессиональных ситуациях. Перечисленные задачи требуют высокого и достаточного уровня сформированности коммуникативной компетентности у будущих инженеров в сегодняшних условиях. Прежде всего, необходимо определить суть сложного понятия «коммуникативная компетентность», которая охватывает в себе два понятия: «коммуникативность» и «компетентность».

Относительно понятия «компетентность», то оно не является новым в зарубежной и отечественной педагогике. Так, уже в 80-х годах XX в. идея и термин «компетентность» широко использовались в США и некоторых странах Европы в связи с проблемой индивидуализации обучения. Уже тогда была предпринята попытка использовать термин «компетентность» в значении «образовательный результат деятельности ученика». В течение последних десятилетий понятие «компетентность» стало все больше появляться в общедидактический и общепедагогический практике. Усиленное внимание к этому понятию было обусловлено также рекомендациями Совета Европы, касающиеся обновления образования. Совет Европы определил пять групп ключевых компетенций. К ним относятся: коммуникативные, информационно-технологические, политические, социальные и межкультурные компетенции, способность учиться на протяжении всей жизни.

Основательно содержание понятия «компетентность» было разработано британским психологом Дж. Равеном в его работах «Компетентность в современном обществе» и

«Педагогическое тестирование». Под «компетентностью» он понимает комплекс когнитивных и эмоциональных составляющих эффективной жизнедеятельности человека и толкует это понятие как мотивированные способности.⁵⁴³

Российский исследователь В. Безруков под компетентностью понимает «овладение знаниями и умениями, позволяющими высказывать профессионально, грамотно суждения, оценить мысли»⁵⁴⁴. Н. Лавриченко определяет компетентность личности как психолого-социальное качество, которое означает силу и уверенность, источником которой является ощущение собственной успешности и полезности. Компетентность способствует осознанию личностью собственной способности эффективно взаимодействовать с другими».⁵⁴⁵

И. Ермаков, проанализировав взгляды педагогов Украины, Ирландии, Франции, Швейцарии, Шотландии, Австрии, Греции, России, пришел к выводу, что, несмотря на разногласия и различное толкование термина «компетентность», можно убедиться, что для ученых разных стран общими его показателями считаются умения, которые необходимы для реальной жизнедеятельности: профессиональные, умение адекватного применения знаний, получения информации, обновления знаний и продолжение обучения, самообразование, социальные и коммуникативные умения, умение решать проблемы и спорные вопросы или конфликты, работа в команде, чувство ответственности и т.д.⁵⁴⁶

В свою очередь, О. Кучер определяет компетентность «как общую способность личности, которая характеризуется наличием конкретных умений и навыков, основанных на знаниях, эффективно осуществлять определенную деятельность или реализовывать определенную функцию»⁵⁴⁷. А. Богуш толкует компетентность «как комплексную характеристику личности, которая вбирает в себя результаты предварительного психологического развития, знания, умения, навыки, креативность, инициативность, самостоятельность, самооценку, самоконтроль»⁵⁴⁸.

Рассмотрев различные подходы к определению понятия «компетентность» можно сделать вывод, что под компетентностью понимают те знания, которыми должен овладеть человек в процессе обучения, результат овладения знаниями, которые пригодятся в будущей профессиональной деятельности. Также, не существует общей точки зрения в отечественной и зарубежной педагогической литературе, по определению ключевых компетенций, которыми должна обладать современная образованная личность, но большинство исследователей, в частности И. Зимня, В. Краевский, А. Хуторский выделяют коммуникативную компетенцию как ключевую.

Как отмечалось выше, понятие «коммуникативная компетентность» охватывает в себе два понятия: «коммуникативность» и «компетентность».

Перейдем к рассмотрению понятия «коммуникативность».

Ю. Ханин «коммуникативность» определяет как единство трех составляющих: потребности в общении, эмоционального состояния до, во время и после общения, коммуникативных навыков и умений⁵⁴⁹.

В. Кан-Калек характеризует коммуникативность как явление многоплановое, объединяющие ряд компонентов, среди которых особое значение имеют коммуникабельность, социальное родство, альтруистические тенденции. Автор отмечает, что под «коммуникабельностью» целесообразно понимать способность человека испытывать удовольствие от процесса общения с другими людьми. Альтруистические тенденции в

⁵⁴³ Равен Джон (2002): Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация, с. 224.

⁵⁴⁴ Безруков В. С. (1996) Словарь нового педагогического мышления, с. 46.

⁵⁴⁵ Педагогические социализации: европейские очертания. (2000) М.: ВЕРА ИНСАЙТ, 2000, с. 434.

⁵⁴⁶ Жизненная компетентность личности (2003): науч.-метод. посибн., с. 114.

⁵⁴⁷ Кучер А. А. (2006): К проблеме формирования гражданской компетентности выпускников общеобразовательной школы, с. 235-236.

⁵⁴⁸ Богуш А. М (1999): Речевое развитие детей: сущность и пути реализации, с. 3.

⁵⁴⁹ Ханин Ю. Л.(1972): К вопросу о оценке коммуникативности личности. Общение как предмет теоретического и прикладного исследования, с. 138.

эмоциях личности связаны с желанием приносить радость людям, с которыми он общается, с сопереживанием радости другого и тому подобное.

Изучая понятие «коммуникативная компетентность», не можем оставить без внимания сам процесс общения, поскольку они взаимосвязаны. По Б. Паригиним, «общение – сложный и многогранный процесс, который может быть одновременно и процессом взаимодействия индивидов и информационным процессом; рассматривается как отношение людей друг к другу и процесс их взаимовлияния, сопереживания и взаимного понимания». Роль общения важна и в процессе обучения, поскольку последнее имеет ярко выраженный коммуникативный и интерактивный характер. Личность формируется в деятельности, которая является показателем его психических и социальных качеств, и формируют языковое поведение.⁵⁵⁰ Концептуальные основы исследования феномена общения разработаны в трудах В. Бехтерева, Леонтьева и других психологов, рассматривающих общение как необходимое условие развития человека, его социализации и индивидуализации. Деркач и Н. Кузьмина указывают, что общение выступает не столько как обмен информацией, сколько как процесс взаимодействия и взаимовлияния. Во время общения в результате систематических контактов в ходе совместной деятельности ее участники получают разнообразные знания о себе, своих друзьях, способы наиболее рационального решения поставленных задач. При всем разнообразии подходов ученых к роли и функции общения, можно сказать, что все они сводятся к исключительности роли общения как в развитии, так и в функционировании личности. Проведенный выше анализ категорий «общение», «коммуникативность», «компетентность» служит методологической основой для рассмотрения сути и структурного строения коммуникативной компетентности личности. Стоит отметить, что термин «коммуникативная компетенция» впервые был введен в научный обиход Д. Хаймзом, который определил его как «знания, обеспечивающие индивиду возможность осуществлять функционально-направленное речевое общение, то есть то, что необходимо знать тем, кто говорит, для достижения успеха в коммуникации в среде иноязычной культуры».⁵⁵¹

В работах Л. Петровской «коммуникативная компетентность» трактуется как сложное образование, включающее знания социально-психологических факторов и умение использовать их в конкретной деятельности, понимание мотивов, стратегий поведения, фрустраций, как своих собственных, так и партнеров по общению, умение разобраться в групповых социально-психологических проблемах, осмысление возможных препятствий на пути к взаимному согласию, овладение технологией и психотехникой общения. В состав коммуникативной компетентности включается определенная совокупность знаний и умений, обеспечивающих эффективный ход коммуникативного процесса⁵⁵².

А. Добрович рассматривает коммуникативную компетентность как постоянную готовность к контакту. Это объясняется ученым с позиций сознания, мышления.

Ученый считает, что человек мыслит и это означает, что он живет в режиме диалога, учитывая при этом постоянно меняющуюся ситуацию в соответствии со своими и интуитивными ожиданиями своего партнера.

Л. Столяренко характеризует коммуникативную компетентность как способность устанавливать и поддерживать необходимые контакты с другими людьми. Для эффективной коммуникации характерно достижение партнерами взаимопонимания, лучшее осознание ситуации и предмета общения. Коммуникативная компетентность рассматривается как система внутренних ресурсов, необходимых для построения эффективной коммуникации в определенном круге ситуаций межличностного взаимодействия⁵⁵³.

⁵⁵⁰ Философский словарь (1987), с. 187.

⁵⁵¹ Humes D (1972): On Communicative competence, с. 271.

⁵⁵² Петровская Л. А. (1989): Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг, с. 178.

⁵⁵³ Столяренко Л. Д. (2003): Педагогика: учебное пособие, с. 256.

М. Заброцкий и С. Максименко коммуникативную компетентность интерпретируют как некую интегральную характеристику общения, в которой косвенно выражаются морально-мировоззренческие установки личности.

Понятно, что и сегодня ученые не имеют единого мнения относительно толкования коммуникативной компетенции в профессиональной подготовке и обучении вообще. Одни ученые рассматривают коммуникативную компетенцию как интегрированные цели обучения (И. Бим, М. Вашуленко), вторые – как компонент речевой (В. Скалкин) или иноязычной (И. Сердюков) компетенции, третьи – как способность человека осуществлять общение как сложную многокомпонентную речевую деятельность, на характер которой влияют различные факторы (А. Богуш, Л. Бахман, С. Козак, О. Петрашук, А. Холидей).

Расходятся точки зрения ученых и по структуре коммуникативной компетентности. Например, Л. Бахман выделяет в структуре коммуникативной компетенции три основных компонента: лингвистическую, стратегическую и психомоторные умения (когнитивные процессы).

По мнению М. Вятютнева, коммуникативная компетентность включает: «1) знания грамматики и словаря языка; 2) знание правил общения (то есть необходимо знать, как начинать и заканчивать беседу на темы можно говорить в разных типах речевых событий) 3) правильно строить такие речевые акты как просьба, извинение, благодарность, приглашение, а также реагировать на них; 4) уместно употреблять речевые средства»⁵⁵⁴.

В отличие от М. Вятютнева, Н. Гез в состав коммуникативной компетентности, кроме перечисленных выше компонентов, включила еще такой компонент как умение соотносить языковые средства с задачами, условиями общения и понимания отношений между коммуникантами.

Наиболее разветвленную структуру коммуникативной компетентности предложила Ю. Федоренко, выделив:

а) языковую компетенцию (языковые знания: лексические, грамматические, фонетические и орфографические)

б) речевую компетенцию, которая охватывает четыре вида коммуникации (аудирование, говорение, чтение, письмо);

в) компетенции, касающиеся процесса говорения (диалогической и монологической речи)

г) лексическую компетенцию, в частности знание лексики и речевые лексические навыки; грамматическую – знание грамматики

д) фонетическую, которая предусматривает фонетические знания и произносительные навыки;

е) социокультурную компетенцию, касается страноведения и лингвострановедения. Автор убежден, что явление коммуникативной компетентности и ее природа требуют включения в ее структуру многих элементов⁵⁵⁵.

Ю. Федоренко рассматривает коммуникативную компетентность как совокупность языковой, речевой, социокультурной, социолингвистической, стратегической, дискурсивной компетенций.

По мнению И. Воробйовой, коммуникативная компетентность состоит из языковой, социокультурной, социолингвистической компетенций. Среди зарубежных ученых, исследующих проблему формирования коммуникативной компетентности, также существуют различия во взглядах относительно ее структуры.

М. Свейн предложил модель коммуникативной компетенции состоящей из трех компонентов: грамматической, социолингвистической и стратегической компетенций. Д. Ларсен-Фриман определила в модели три компонента: лингвистическую форму, прагматическую компетенцию, и стратегическую компетенцию. С. Савиньон называет

⁵⁵⁴ Вятютнев М. Н. (1985): Традиции и новации в методике преподавания русского языка как иностранного, с. 54-60.

⁵⁵⁵ Федоренко Ю. Коммуникативная компетенция как важнейший элемент успешного общения, с. 65.

четыре компонента коммуникативной компетентности, это: 1) грамматическая компетенция (грамматический уровень предложений); 2) социолингвистическая компетенция (понимание социального контекста, в котором используется язык); 3) дискурсивная компетенция (понимание того, как связывать отдельные языковые формы в единое целое); 4) стратегическая компетенция (компенсация несовершенного знания правил)⁵⁵⁶.

С. Блум-килка и И. Левенстоун предложили расширить понятие «коммуникативная компетентность», привлекая к его структуре семантическую компетенцию, которая, по мнению ученых, состоит из омонимии, антонимии; умение избегать с помощью перифраз специфических терминов; умение распознавать степени перефразных эквивалентов.

По мнению Д. Изаренкова коммуникативная компетентность формируется через взаимодействие трех базовых составляющих:

- языковой компетенции, связанной с лингвистической организацией коммуникативных единиц, которая формирует у того, кто говорит, умение строить грамматически правильные и осознанные высказывания;

- предметной, которая отвечает за содержание высказываний и обеспечивает получение знаний о том фрагменте мира, который выступает предметом речи;

- прагматической, которая раскрывает коммуникативные намерения говорящего, условия общения, формирует способность использовать высказывания в определенных речевых актах, соотнося их с условиями общения.⁵⁵⁷

Выводы. Итак, на основе проанализированных научных источников и специальной литературы уточнена сущность и структуру коммуникативной компетентности будущего инженера. Она определена как владение коммуникативными знаниями, умениями и навыками, необходимые ему для осуществления речевой деятельности в учебно-профессиональной сфере. Авторы по-разному определяют структуру коммуникативной компетентности специалистов (языковая, речевая, социокультурная, стратегическая и прагматическая компетенции; когнитивный, эмоциональный и поведенческий компоненты), но несомненно то, что составляющие, которые исследователи включают в это понятие, является неотъемлемой частью коммуникативной компетентности.

Литература:

1. Равен Джон (2002): Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен; [Пер. с англ.] / М.: Когито-Центр, 2002, (Подлинник).
2. Безруков В. С. (1996) Словарь нового педагогического мышления / В. С. Безруков / Екатеринбург: Альтернативная педагогика, 1996.
3. Педагогические социализации: европейские очертания. (2000) М.: Вера инсайт, 2000.
4. Жизненная компетентность личности (2003): науч.-метод. пособи. / Под ред. Л. В. Сохань, И. Ермакова, М. Несен. – М.: Богдана, 2003.
5. Кучер А. А. (2006): К проблеме формирования гражданской компетентности выпускников общеобразовательной школы / О. А. Кучер // Материалы Первой международной социально-педагогической конференции, Луцк, 26-27 апреля 2006 г., Луцк, 2006.
6. Богуш А. М (1999): Речевое развитие детей: сущность и пути реализации / А. М. Богуш // Дошкольное воспитание, 1999, № 6.
7. Ханин Ю. Л. (1972): К вопросу об оценке коммуникативности личности. Общение как предмет теоретического и прикладного исследования / Ю. Л. Ханин. Л., 1972, (Подлинник).
8. Философский словарь (1987) / под ред. И. Т. Фролова, Политиздат, 1987, пят. изд. М.

⁵⁵⁶ Savignon S. (1985) Evolution of Communicative Competence: The ACTFL "Provisional Proficiency Guidelines", с. 130.

⁵⁵⁷ Изаренков Д. И (1990): Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов, с. 56.

9. Hymes D (1972): On Communicative competence. Sociolinguistics by J. B. Pride, J. Holmes. Harmondsworth: Penguin, 1972.
10. Петровская Л. А. (1989) Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л.А. Петровская. – М.: МГУ, 1989 (Подлинник).
11. Столяренко Л. Д. (2003): Педагогика: учебное пособие / Л. Д. Столяренко, Ростов-на-Дону, 2003.
12. Вятютнев М. Н. (1985): Традиции и новации в методике преподавания русского языка как иностранного / М. Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом, 1985.
13. Федоренко Ю. Коммуникативная компетенция как важнейший элемент успешного общения / Ю. С. Федоренко // Начальная школа, 2002, № 1.
14. Savignon S. (1985) Evolution of Communicative Competence: The ACTFL "Provisional Proficiency Guidelines" / S. Savignon // The Modern Language Journal, 1985, Vol. 59.
15. Изаренков Д. И. (1990): Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов, Русский язык за рубежом. 1990, № 4.

5.7. ON THE ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL PRACTICE OF THE FUTURE MUSIC TEACHER IN PRIMARY SCHOOL

5.7. ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Найважливішим завданням вищої педагогічної школи є підготовка висококваліфікованих фахівців. Сучасні зміни в суспільстві, поступова інтеграція до європейського освітнього простору ставлять перед системою вищої освіти нові вимоги, серед яких удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів набуває особливого значення, одним із важливих шляхів якої є безпосередній зв'язок теоретичної підготовки та педагогічної практики.

Педагогічна практика – це важлива складова навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, під час проходження якої відбувається всебічний розвиток і формування майбутнього вчителя. Вона дозволяє перевірити готовність особистості присвятити своє життя справі навчання та виховання підростаючого покоління.

У системі фахової підготовки майбутнього вчителя музики початкової школи особливе місце займає педагогічна практика, основною метою якої є надбання початкового професійного досвіду самостійної трудової діяльності в оптимально наближених до роботи за фахом умовах, розвиток педагогічного мислення, професійно значущих якостей особистості, тобто набуття професійної компетентності.

Сучасний підхід до музичного навчання й виховання підростаючого покоління вимагає підвищення освітнього й культурного рівня майбутніх учителів, яке визначається у державній національній програмі „Освіта” як одне з найважливіших завдань реформування вищої школи.

Проблема практичної підготовки майбутніх учителів привертала й продовжує привертати увагу багатьох педагогів (О. Абдуллін, Ю. Бабанський, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, Г. Кіт, В. Ковальчук, А. Макаренко, Н. Ничкало, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Л. Хомич та ін.), які наголошували на теоретичній професійній підготовці вчителя та необхідності поєднувати глибокі теоретичні знання з цілеспрямованою практичною підготовкою й систематично залучати майбутніх учителів до роботи в умовах реального навчального закладу. У дослідженнях С. Архангельського, В. Бондаря, В. Сластьоніна, Н. Тализіної, Г. Тарасенко та ін. розкривається місце та роль педагогічної практики в системі професійної підготовки майбутнього вчителя. Усі науковці підкреслюють, що педагогічна практика є однією з важливих ланок у системі підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності, в ході якої студенти-практиканти набувають практичних умінь та навичок організації навчально-виховного процесу у сучасній школі.

Питанням музично-естетичної підготовки вчителів початкових класів присвячені дослідження С. Барановської, Т. Белоусової, І. Гринчук, С. Деніжної, Т. Скорик, О. Юріної та ін. Аналіз науково-методичної літератури показав, що проблема організації педагогічної практики майбутнього вчителя музики початкових класів розглянута недостатньо.

Важливе місце в системі професійної підготовки майбутнього вчителя у закладах вищої освіти відводиться педагогічній практиці. Формування психолого-педагогічних знань, умінь і навичок не є ефективним лише в умовах аудиторного навчання. „Світоглядний принцип єдності теорії й практики, дидактичний принцип зв'язку навчання з життям, соціальний запит на зміцнення інтеграції педагогічного закладу зі школою – все це зумовлює абсолютну необхідність посилення ролі педагогічної практики в процесі фахового зростання майбутніх учителів”⁵⁵⁸.

В українському педагогічному словнику розкривається сутність поняття „педагогічна практика” – це обов'язкова складова навчального процесу закладів освіти. Педагогічна

⁵⁵⁸ Тарасенко Г. Підготовка вчителя початкових класів до виховної роботи з учнями в процесі педагогічної практики. Сучасні вимоги до виховної діяльності вчителя початкових класів. Бар, 2006. С. 15.

практика має на меті навчити студентів творчо використовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання й практичні навички, набуті у процесі вивчення педагогіки, психології, окремих методик і спеціальних дисциплін, застосовувати їх на практиці, а також виховувати в студентів інтерес до педагогічної роботи, виробляти практичні педагогічні навички”⁵⁵⁹.

Педагогічна практика – важливий складник підготовки майбутніх учителів початкових класів на факультеті початкової освіти. За час її проходження студенти мають ознайомитися із загальноосвітніми навчальними закладами, досвідом роботи вчителів початкових класів, державним стандартом та програмами для загальноосвітньої школи (1-4 кл.). У Концепції педагогічної освіти зазначається, що „педагогічна освіта покликана забезпечити формування вчителя, який здатний розвивати особистість дитини, зорієнтований на особистісний та професійний саморозвиток і готовий працювати творчо в закладах освіти різного типу”⁵⁶⁰.

Згідно з навчальним планом підготовки майбутніх учителів за спеціальністю „Початкова освіта” професійна підготовка в умовах університету здійснюється засобами навчально-виховної діяльності, педагогічної практики, форма й тривалість якої визначаються з урахуванням особливостей освітнього рівня.

Мету й завдання педагогічної практики становлять: якісна підготовка майбутнього педагога; виховання професійно важливих якостей особистості вчителя; закріплення, поглиблення й збагачення суспільно-політичних, психолого-педагогічних та спеціальних знань у процесі їх застосування під час розв’язання конкретних педагогічних завдань; формування й розвиток професійних умінь і навичок; вироблення творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності; ознайомлення з передовим педагогічним досвідом і його використання; вивчення психологічних та індивідуальних особливостей молодших школярів.

Одним із важливих завдань поліпшення професійної підготовки майбутніх учителів музики початкової школи є формування вмінь здійснювати музично-педагогічну діяльність у всіх можливих формах навчально-практичної роботи.

Аналіз робочої програми з педагогічної практики дозволив нам виділити такі завдання її проведення:

- підвищення загальнокультурного рівня студентів, формування та виховання у них художньо-естетичних цінностей, розвиток музично-творчих здібностей;
- формування педагогічної свідомості студентів, розвиток їхнього творчого мислення; поглиблення й закріплення музично-теоретичних знань, виконавських умінь і навичок та їх використання в навчальному процесі;
- формування в студентів дослідницького підходу до музично-педагогічної діяльності; розвиток індивідуального стилю професійної діяльності; розвиток професійної (музично-педагогічної та ін.) культури студентів, їхніх професійно значущих якостей;
- розвиток організаторських умінь і навичок музично-виховної позакласної роботи;
- розвиток потреби в педагогічній самоосвіті та постійному самовдосконаленні.

Мета педагогічної практики майбутніх учителів музики досягається шляхом залучення студентів до основних видів діяльності вчителя музики, організатора позакласної роботи, а саме: планування усіх видів музично-педагогічної роботи, проведення уроків музичного мистецтва, факультативних і гурткових занять, методичної та дослідницької роботи тощо.

На факультетах початкової освіти педагогічна практика має кілька форм: проведення уроків у початкових класах, проведення саме уроків музики, виконавська практика, організація позакласної роботи. Але в якій би формі не проходила педагогічна практика, вона є базою активного застосування набутих знань, вироблення необхідних навичок і вмінь у царині музично-естетичного виховання. Нерідко в процесі педагогічної практики окремі студенти механічно засвоюють і сліпо виконують поради й рекомендації вчителів і

⁵⁵⁹ Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С. 252.

⁵⁶⁰ Концепція педагогічної освіти. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/17105>.

методистів, застосовують їх у відриві від психолого-педагогічної теорії, копіюють дії вчителя без достатнього усвідомлення того, чому саме треба робити так, а не інакше⁵⁶¹.

У даний час підготовка майбутнього вчителя музики на факультеті початкової освіти виглядає як сукупність окремих, ізольованих одна від одної ланок, а не як система. Ця ізольованість різних сторін підготовки вчителя музики виявляється і в його практичній діяльності. Часто студенти не в змозі реалізувати вузькоспеціальні знання й навички через слабе володіння методами передачі цих знань учням. Вони показують окремі елементи своєї підготовки, але ці розрізнені частини не зливаються в єдиний цілісний урок мистецтва, урок музики. Студенти здебільшого не готові до використання набутих знань не тільки в самостійній практичній діяльності, але й у процесі навчання у вузі.

Більшість майбутніх учителів може достатньо виразно виконати твір, але вони часто не вміють розкрити життєвий зміст музики, її зв'язки з іншими видами мистецтв, не спираються на асоціативний досвід дитини, а відтак, недостатньо якісно вирішують навчально-виховні завдання уроку музики.

Особливо гостро це відчувається в зв'язку з появою цілісної теорії формування у дітей музичної культури. Утворився розрив між новими ідеями, теоретичними й методичними принципами, викладеними в програмі "Музичне мистецтво", і змістом підготовки вчителя з даного шкільного предмету.

У свідомості студента не складається цілісна картина розвитку музичного мистецтва, його зв'язку з життям та іншими видами мистецтва. За час навчання в університеті недостатньо уваги приділяється вихованню в майбутніх учителів загальної художньої культури, його ознайомленню з різними видами мистецтва, специфікою, що затрудняє оволодіння методами формування такої культури у дітей.

Ці недоліки значною мірою викликані тим, що з самого початку зміст і спрямованість дисциплін будувалися за зразком музично-педагогічних факультетів. Складність навчального процесу пов'язана також із тим, що багато абітурієнтів під час вступу мають слабку музичну підготовку.

Визначаючи шляхи вдосконалення підготовки майбутнього вчителя потрібно, на наш погляд, виходити із потреб шкільної практики. Орієнтація на потреби шкільного викладання виявляє не тільки недоліки, але й резерви вдосконалення навчання. Для цього необхідно:

- знайти оптимальний зміст навчання на факультетах початкової освіти з урахуванням не тільки сьогодення початкової школи, а й її перспективи;
- привести навчальні програми з музичної підготовки у відповідність із специфікою роботи вчителя початкових класів;
- розвивати художньо-творчі здібності майбутніх учителів, допомагати розкрити й реалізувати свій творчий потенціал у різних видах самостійної педагогічної діяльності й на цій основі пробудити потребу у власному педагогічному становленні, оволодінні педагогічною культурою⁵⁶².

Досвід педагогічної роботи зі студентами показує, що добра організація практики відкриває великі можливості для формування особистості вчителя. Головне завдання нашої роботи полягало у формуванні педагогічного мислення студентів, яке відбувається за умов набуття знань та вмінь у галузі педагогіки, досвіду музично-творчої діяльності та оцінних суджень.

Педагогічна практика передбачала підготовку студентів до професійного виконання функцій вчителя музики в початковій школі. Це здійснювалося шляхом залучення студентів до основних видів діяльності вчителя: планування всіх видів роботи, проведення уроків і виховних заходів.

Основними завданнями педагогічної практики були: озброєння студентів сучасними формами й методами організації навчально-виховного процесу в

⁵⁶¹ Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования*. М.: Просвещение, 1984. С. 124.

⁵⁶² Юдина Е. *Учитель начальных классов и музыкальное воспитание. Музыка в школе*. 1989. № 3. С. 33.

загальноосвітній школі, досвідом педагогічної діяльності, практичними вміннями й навичками вчителя музики; формування творчого підходу до педагогічної діяльності, виховання потреби в самоосвіті, любові до обраної професії; розвиток організаторських умінь і навичок музично-виховної позакласної роботи.

Під час педагогічної практики музично-педагогічні вміння та навички використовувалися в нових умовах реальної професійної діяльності. На перший план вийшла не відносна самостійність предметів, а їх внутрішній взаємозв'язок. Це поставило перед студентами та методистами непросте завдання інтеграції знань, набутих під час вивчення різних предметів та спрямування їх на урок.

Оскільки інтегруючим курсом є методика музичного виховання, яка об'єднує фахові знання й ґрунтується на них, то проведення колоквиуму з цього предмету дало можливість виявити стан готовності третьокурсників до педагогічної практики. Було встановлено, що 63,2% студентів достатньо ознайомлені з музичними творами шкільної програми. Відповіді свідчили про розуміння ними сутності й необхідності фахових знань для успішної музично-педагогічної діяльності.

Як відомо, формування у молодших школярів пізнавальних інтересів здійснюється за умов, коли навчальний матеріал відповідає їхнім віковим особливостям. Тому в процесі підготовки до уроків студентам необхідно було враховувати: рівень розвитку в дітей емоційної сфери, на основі якої вони мали сприймати й оцінювати музичні твори; відповідність підготовленого матеріалу віку дітей та їхнім інтересам; можливість залучення всіх дітей до аналізу музичних творів; зв'язок кожного уроку музичного мистецтва з темою семестру (чверті).

З цією метою студентам надавалася методична допомога щодо розробки плану-конспекту уроку, добору методичної та музичної літератури, пошуку цікавих методичних прийомів тощо. План-конспект складався студентами на основі емоційної драматургії уроку музики, яка допускає будь-які варіанти, що творчо створюються вчителем залежно від рівня розвитку музичних здібностей молодших школярів, умов проведення уроку та музично-педагогічних знань і досвіду майбутнього вчителя. Д. Б. Кабалевський зазначав, що „вільне від схеми, творче комбінування складових частин уроку в єдине музичне заняття дає можливість вносити в урок будь-які контрасти, необхідні для підтримки уваги учнів, атмосфери творчої зацікавленості”⁵⁶³.

Аналізуючи проведення перших уроків, студенти III курсу вчилися визначати ступінь ефективності різних методів і прийомів, а доцільне використання на уроках художніх творів різних видів мистецтва дало можливість студентам вирішувати складні завдання наведення учнів на естетичне осягнення й переживання змісту музики з опорою на художній досвід дітей. Кожен студент звітував про виконану роботу проведенням відкритого показового уроку музики.

Наші дослідження переконали в тому, що вміння використовувати різноманітні методичні знання значною мірою залежать від глибини інформаційної обізнаності студентів та усвідомлення можливостей музичних творів на заняттях.

Педагогічна практика студентів на IV курсі була логічним продовженням практики на молодших курсах, але зміст її був максимально наближений до професійної діяльності вчителя музики в початкових класах. Студенти проводили уроки музики та виховні заходи.

Окремі розділи уроків записувались на відеоплівку, а під час аналізу уроку переглядалися. Практикант мав можливість поглянути на себе з боку, проаналізувати свої дії й оцінити свою роботу. Звичайно, використання сучасних технічних засобів приносило велику користь, оскільки після перегляду свого уроку студент уже не допускав попередніх помилок. Деякі студенти намагалися перетворити урок в монолог, не дозволяючи учням виявити свої знання, висловити свою думку, поділитися

⁵⁶³ Кабалевський Д. Б. Воспитание ума и сердца. М.: Просвещение, 1984. 206 с.

враженнями. Тому відеоматеріали були дуже корисними під час аналізу уроків. А обговорення результатів педагогічних спостережень сприяло формуванню в майбутніх учителів умінь творчо та самостійно мислити, аналізувати, узагальнювати, знаходити оптимальні варіанти педагогічних дій чи рішень.

Рівень підготовленості студентів до педагогічної практики визначався за такими параметрами: якість знання методичної та музичної літератури; якість розуміння музичних творів; самостійність у підготовці до занять. У центрі уваги поставало питання культури спілкування практиканта й учнів у навчанні та позакласній роботі.

У спілкуванні з дітьми дуже важливий сприятливий фон стосунків. У будь-якій ситуації спілкування студент повинен був враховувати не тільки те, як його слухають учні, але й те, як він сам уміє доброзичливо вислухати учня, зрозуміти його стан. У педагогічному спілкуванні з учнями важливу роль відіграє настрій вчителя, його погляд, міміка, характер інтонації тощо. Про вміння студента спілкуватися з учнями говорять його поведінка, змістовна інформація про твір, наявність психологічного контакту з учнями й викликаний психологічний стан класу: емоційні реакції й відповіді учнів, їхня поведінка, вираз обличчя тощо. Майбутній учитель через музичне мистецтво формує музично-естетичну культуру молодших школярів, розвиває їхні музичні й творчі здібності, вміння сприймати й аналізувати музичні твори, навчає співати індивідуально та в колективі, імпровізувати, грати на дитячих музичних інструментах, складати свої музичні композиції, набуваючи новий музичний досвід через «власне ставлення» та самовираження.

На уроках музики майбутні вчителі застосовували предметну, образну, словесно-образну й умовно-графічну наочність (схеми, таблиці, малюнки тощо). Використання наочності у процесі навчання учнів початкової школи сприяє розумовому розвитку школярів, допомагає виявити зв'язок між науковими знаннями й життєвою практикою, полегшує процес засвоєння й сприяє розвитку інтересу до знань. Студенти уміло поєднували наочність з поясненням, бо слово передусім спрямовує безпосереднє сприймання змісту навчального матеріалу, відображеного в наочності, в певній послідовності, допомагає осмислити спостережуване й сформулювати зв'язки між фактами та явищами. Коментуючи наочність, учитель дає додаткову інформацію про об'єкт, його зв'язки, які безпосередньо не сприймаються.

Студенти IV курсу готували лекції-концерти, бесіди-концерти за запропонованими темами для учнів 1-4 класів, які були наближені до шкільної програми. Такі виступи перед дітьми сприяли набуттю практичних навичок спілкування з дитячою аудиторією, поповненню знань з історії музики та аналізу музичних творів. На цьому курсі збільшується можливість закріпити знання на практиці, сформувати педагогічні вміння та навички, набути методичної підготовленості. Студенти-практиканти застосовували різні форми та методи навчально-виховної роботи, враховуючи індивідуальні особливості учнів. Про її наслідки ми судили за індивідуальними звітами студентів, характеристиками вчителів-методистів і керівників практики, методичними розробками проведених уроків, представлений документації.

Таким чином, педагогічна практика, яка залучає студентів до музично-педагогічної діяльності в школі, дозволяє закріпити наявні знання, спонукає до набуття нових знань і умінь. Практична робота студентів факультету початкової освіти та їхнє самовираження у процесі професійної підготовки має включати самостійне конструювання змісту, форм і методів художньо-педагогічної діяльності та забезпечувати творчу самореалізацію майбутнього вчителя. Організована у такий спосіб практична діяльність забезпечила цілеспрямоване формування професійних педагогічних умінь, показала ефективність обраних шляхів підготовки майбутніх учителів музики початкових класів в умовах професійного навчання.

Література:

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования*. М.: Просвещение, 1984. 208 с.
2. Гончаренко С. *Український педагогічний словник*. К.: Либідь, 1997. 374 с.
3. Кабалевский Д. Б. *Воспитание ума и сердца*. М.: Просвещение, 1984. 206 с.
4. Концепція педагогічної освіти. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/17105>
5. Тарасенко Г. Підготовка вчителя початкових класів до виховної роботи з учнями в процесі педагогічної практики. *Сучасні вимоги до виховної діяльності вчителя початкових класів*. Бар, 2006. С. 15-18.
6. Юдина Е. *Учитель начальных классов и музыкальное воспитание. Музыка в школе*. 1989. № 3. С. 30-35.

5.8. THE ROLE OF DEONTOLOGICAL CULTURE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO FUTURE TOURISM SPECIALISTS

5.8. РОЛЬ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІМ ФАХІВЦЯМ ТУРИСТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

XXI століття передбачає нові тенденції у підготовці фахівців різних галузей. У законі України про освіту зазначається, що мета освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору⁵⁶⁴. Однією з вимог до сучасних фахівців виступає володіння іноземною мовою як засобом ефективної комунікації. Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, основною метою навчання іноземної мови є формування у майбутніх фахівців комунікативної компетенції, що означає оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток умінь використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур сучасного світу. Основою комунікативної компетенції виступають комунікативні вміння, які сформовані на основі мовленнєвих знань і навичок, соціокультурних та соціолінгвістичних знань, вмінь.⁵⁶⁵ На нашу думку, актуального питання набуває роль деонтологічної культури у процесі викладання іноземної мови.

У наукових доробках вітчизняних та зарубіжних вчених можна знайти дослідження, присвячені питанням деонтологічної культури: М. Білан, Ф. Садю, Р.-С. Баліка, О. Брактова, Т. Галкіна, Н. Нікітіна, В. Сізікова, Д. В. Гребеннікова, Є. Гіда, С. Хлєслтва, І. Камінська, А. Матвійчук, Л. Романишина, Л. Романишина, С. Романишин, І. Старовойт та ін. Професійна етика фахівців розглядалася у дослідженнях І. Бостана, К. Костулеану, Е. Горомнеа, М. Костулеану, К. Л. Донохо, М. Дж. Полонського, С. Робертс, Д. А. Коен, Е. Кайнак, Н. Деленера, О. Лапузіної, Р. Й. Майор, Б. Менгук, В. Б. Нунес та Л. Л. де Соуза, Д. Пробука, Н. Й. М. Сіу, К. С. Дж. Лам, А. А. Аскес-Паррага та А. Кара. Питання професійного розвитку фахівця, професійної орієнтації та розвитку розглядаються у дослідженнях С. Алагманда, Ф. Моцафара, С. Б. Хоссейні, Б. С. Седпура, С. Амеліної, Г. Яворської. Специфіку викладання іноземних мов у немових вишах досліджували А. Багатєєва, Ю. Рисєєва, А. Васильєва, Р. Гараєва, Н. Булгару, К. Г. Гьохан Кансіс, Л. Мороз, А. Дуброва, В. Трофімчук, С. Мунтіан.

Не дивлячись на велику кількість наукових досліджень щодо питань деонтологічної культури, професійної етики та культури фахівців взагалі, раніше не було визначено роль саме деонтологічної культури у процесі становлення особистості майбутнього фахівця під час викладання іноземної мови у немовному ВНЗ.

Мета нашої статті – визначити вплив деонтологічної культури на становлення майбутніх фахівців туристичного профілю у процесі викладання іноземної мови у немовному ВНЗ.

Відповідно до мети статті визначено наступні завдання: проаналізувати проблему дослідження в науково-педагогічній літературі; дати власне визначення поняттям «деонтологічна культура майбутніх фахівців туристичного профілю» та «професійна етика майбутніх фахівців туристичного профілю» запропонувати методи та підходи щодо розвитку деонтологічної культури майбутніх спеціалістів туристичної галузі у процесі викладання іноземної мови.

⁵⁶⁴ Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine «On Education»], 2020.

⁵⁶⁵ Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors. Language Policy Programme, Council of Europe, 2018, 235 p.

Для реалізації поставлених завдань були використані такі методи: теоретичні – аналіз науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, аналіз документів вищого навчального закладу (робочі та навчальні програми з іноземної мови); емпіричні – анкетування, інтерв'ю, спостереження, власний досвід викладачів з метою розвитку деонтологічної культури майбутніх фахівців у процесі викладання іноземної мови.

Як правило, деонтологію тлумачать як етику обов'язку. Підґрунтям такого розмежування виступають різні засоби декларування моральної позиції у вигляді імперативів, які виражають обов'язковість чи заборону, та як оцінювання, що означає схвалення чи засудження. Деонтологія заперечує необхідність враховувати мотиви, цілі та наслідки того чи іншого вчинку для кваліфікації його як морального взагалі, оскільки моральна специфіка вчинку визначається не тим, заради чого він здійснюється, а спонукальним імпульсом, почуттям обов'язку.⁵⁶⁶

Цікавої думки дотримувалася І. Старовойт. Дослідниця вважає, що деонтологія є живою онтологією, онтологією в дії. Для неї важливий хід думок, спрямований у майбутнє, до дій, до потрібного й належного. Для останнього найбільш характерним є внутрішнє ставлення особи до реальної дійсності. Обов'язок – поняття ширше, ніж усі інші, оскільки основними тут є внутрішні процеси – думки, а не дії. Тобто, з почуття обов'язку, його ступеня впливають певні особисті норми, які характеризуються високою якістю. Деонтологія науково обґрунтовує необхідність свідомого підпорядкування особистих інтересів потребам суспільства в гармонійному поєднанні особистого і суспільного, визначає форми професійної моралі, виконання громадянського обов'язку в конкретній галузі суспільних: життя і діяльності.⁵⁶⁷

С. Хлестова визначає деонтологічну культуру як одну з найбільш важливих складових професійної культури особистості; а деонтологічну культуру студента розглянуто як сукупність духовно-інтелектуальних, емоційно-ціннісних і професійно-етичних якостей особистості, що визначають етичну та культурну значущість її життєдіяльності. Формування деонтологічної культури студентів визначено як процес поступового вироблення інтелектуальних, емоційно-ціннісних та операційних якостей в структурі особистості майбутніх фахівців.⁵⁶⁸

Вивчаючи деонтологічну культуру лікарів Л. Перейбіда зазначає, що вона є ступенем виконання лікарем своїх обов'язків перед суспільством, який залежить від сформованості морально-етичних цінностей, потреб, інтересів, поглядів, інших мотивів, а також стійкості їхніх проявів; морально-психологічної готовності до професійної діяльності; ступеня розвитку емоційно-вольової сфери особистості (ідеали, емпатійність, воля, вимогливість); інтерсоціоціальних здібностей (взаємодія між суб'єктами професійної діяльності, розуміння їхніх потреб та ефективний вплив на них).⁵⁶⁹

На думку А. Матвійчука, для обґрунтування позиції щодо актуального й особливого місця деонтологічної теорії у практиці вищої школи також необхідно звернути увагу на те, що належне, нормативне, імперативне є тими феноменами, що виступають, свого роду, засобами конструювання сталої й стабільної суспільної системи. Науковець зауважує, що важливим елементом сучасного освітнього процесу має бути спеціальна увага до

⁵⁶⁶ Deontologhiia, in Entsiklopediia suchasnoi Ukrainy [Deontology, Encyclopedia of modern Ukraine], 2020.

⁵⁶⁷ Starovoi, I. Y. Deontologichni zasady profesiinoi pidhotovky studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv [Deontological Bases of Professional Preparation of the Students of Higher Educational Institutions]. Pedagogichni dyskurs, 2012, Vol. 12, p. 310-311

⁵⁶⁸ Hlyestova, S. S. Formuvannia deontologichnoi kultury studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv u protsesi sotsialno-vykhovnoi roboty [Formation of Students' Deontological Culture in the Social and Educational Work of Higher Education Establishment]. Candidate's thesis. Kyiv, Ukraine: National Pedagogical Dragomanov University, 2011, p. 9.

⁵⁶⁹ Pereibida, L. V. Orhanizatsiini zasady diialnosti pedagogichnoho kolektyvu z rozvytku deontologichnoi kultury uchniv medychnoho litseiu [Organizational Foundations of Pedagogical Collective's Activity in developing of deontological culture of medical lyceum students]. [Candidate's thesis]. Kyiv, Ukraine: Kyiv National Taras Shevchenko University, 2008, p. 10.

проблематики обов'язку, відповідальності, самообмеження, співвідношення індивідуальних та суспільних інтересів.⁵⁷⁰

За визначенням І. Камінської, елементами деонтологічної культури є деонтологічна компетентність і комунікативні навички, що дозволяють викликати довіру, емпатію, емоційність та емоційну ідентифікацію, особистісну рефлексію, а також забезпечують нормативну поведінку, моральну свідомість та відповідальність при виконанні професійної діяльності.⁵⁷¹

Науковець Є. Гіда вважає, що деонтологічні норми та відповідні кодекси (кодекс честі, етичний кодекс, деонтологічний кодекс) містять стандарти, що дають певні орієнтири діяльності на практиці. Учений розглядає деонтологічні кодекси як своєрідне зведення правил поведінки всередині організації (кодекс професійної моралі), в якому закладені стандарти (моральні засади) поведінки.⁵⁷²

Під деонтологічною культурою майбутніх фахівців туристичного профілю ми розуміємо важливу складову їх професійної культури, принципи поведінки менеджерів персоналу по відношенню до колег та клієнтів.

На нашу думку, деонтологічна культура тісно пов'язана з професійною етикою. При розгляді питання етики та професійної етики представників різних спеціальностей науковці (Д. Пробука, В. Б. Нунес, Л. Л. де Соуза, Р. С. Баліка, О. Браткова, І. Бостан, К. Костулеану, Е. Горомнеа, М. Костулеану) прийшли до наступних висновків. Згідно позиції Д. Пробука, етичне виховання є не лише розвитком інтелектуальної та вольової сфери молоді. Етика також повинна виховувати їх чутливість, природну здатність до емпатії, відчуття фізичного та психічного стану інших людей, оскільки відсутність турботи про емоційний вимір морального життя призводить до байдужості до страждань інших людей та до матеріального та інструментального поводження з іншими людьми, що рухаються тут, на соціальний аспект вчення етики, заснований на почутті спільності з іншими людьми.⁵⁷³

На думку В. Б. Нунес та Л. Л. де Соуза, етичний розвиток розуміється як те, що здійснюється плановим та організованим шляхом і спрямоване на критичне мислення про конкретні моральні дії, які можливі для всіх людей. Дане відображення розривається з одновимірною площиною думки, матеріалізуючись від інтегрованої до неї дії. Етичний розвиток, продовжують вчені, будується комунікативно у взаємодії між суб'єктами, які беруть активну участь у цьому процесі та шукають консенсусу, що має тенденцію до універсалізації, віддаляючись від абсолютної релятивізації. Він орієнтований на почуття пошуку автономії, дедалі ширшого та складнішого і тісно пов'язаний з ідеєю основ соціальної відповідальності.⁵⁷⁴

Розгалужуючи етику та деонтологію, Р.-С. Баліка зазначає, що перш за все, етику розуміють як науку про ідеологію класу чи суспільства, яка займається моральними принципами, що представляють сукупність норм і правил моральної поведінки. Деонтологія є поведінкою етики, яка має силу нав'язувати, тоді як деонтологічний кодекс передбачає набір суворих норм і правил, яких повинні дотримуватися ті, хто практикує певну професію, тому лікарі, адвокати, журналісти виконують свою роботу на основі такого кодексу.⁵⁷⁵

⁵⁷⁰ Matviichuk, A. V. *Mistse deontolohichnoi teorii u praktytsi vyshchoi shkoly* [Place of Deontological Theory in Higher School Practice]. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*, 2019, P. Vol. 3, p. 44.

⁵⁷¹ Kaminska, I. P. *Doslidzhennia skladovykh komponentiv deontolohichnoi kultury maibutnix medykviv v umovakh anhlomovnoho navchannia* [Components Investigation of Future Doctors' Deontological Culture in the Conditions of Studying English]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 2015, Vol. 9, p. 22.

⁵⁷² Hida Ye. O. *Deontolohichni kodeks yak forma zakriplennia deontolohichnykh norm* [Deontological Code as a Form of Deontological Rules Connection]. *Pravo i Bezpeka*, 2009, Vol. 5, p. 182.

⁵⁷³ Probuca, D. *The Educational Aspects of Ethics*. *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 2016, Vol. 6, No. 3-41, p. 170.

⁵⁷⁴ Nunes, V. B. & Souza, L. de D. *Ethical Formation in Professional, Scientific and Technological Education*. *Educação & Realidade*, 2018, Vol.43 No. 2, p. 714-715.

⁵⁷⁵ Balica, R.-S. *Ethics and deontology in Solving Conflicts*. *Annals of the University of Craiova for Journalism, Communication and Management*, 2017, Vol.3, No.1, p. 81-82.

З точки зору І. Бостан, К. Костулеану, Е. Горомнеа, М. Костулеану, висловлювання «ділова етика» фокусує кожний добрий, справедливий, правильний та справжній елемент, який присутній у системі установ, протоколів чи зусиль, взагалі названих бізнесом.⁵⁷⁶

Як зауважує О. Браткова, професійна етика – це передусім специфічний етичний кодекс людей певної професії. Науковцем висвітлено основні морально-етичні норми, які сприяють ефективній професійній взаємодії та спілкуванню, а саме: порядності, чесності, об'єктивності, толерантності, поваги, відповідальності тощо.⁵⁷⁷

Під професійною етикою майбутніх фахівців туристичного профілю ми розуміємо норми і правила, що регламентують поведінку майбутнього фахівця, його взаємини з керівництвом, колегами та клієнтами.

Розвиток деонтологічної культури майбутніх фахівців в умовах іншомовного (англомовного) середовища втілювалася нами через професійно-спрямоване оволодіння іноземною (англійською) мовою. Загальновідомо, що метою процесу оволодіння іноземною мовою виступає навчання комунікації, яка в методиці викладання іноземних мов передбачає обмін інформацією, що відбувається у процесі комунікативної взаємодії двох або більше осіб. Дана взаємодія реалізувалася нами через комунікативно-орієнтоване навчання. Даний підхід пов'язаний з розумінням, сприйняттям і оцінкою інших людей та когнітивними процесами (пам'ять, увага, уява мислення і сприймання).

Ми з'ясували, що відповідно до вимог навчальної програми з іноземної мови за професійним спрямуванням, у немовному виші передбачається оволодіння професійно-спрямованою іншомовною компетентністю протягом першого та другого років навчання, коли студенти знаходяться у процесі отримання знань з обраного фаху. Тому, на нашу думку, вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням слід розглядати не як відокремлений предмет, а як важливий компонент професійної підготовки, що базується на міжпредметних зв'язках фахових дисциплін.

При виборі методики викладання професійної іноземної (англійської) мови, що спрямована на розвиток деонтологічної культури, ми обрали комунікативний підхід. Як відомо, даний підхід активізує комунікативні процеси, а це, у свою чергу, стимулює студентів висловлювати їхні думки, виражати емоції та почуття, проявляти невербальну поведінку та керувати нею.

У процесі викладання дисципліни ми обирали навчальний матеріал, теми, тексти усного та письмового характеру деонтологічного спрямування з урахуванням майбутньої професійної діяльності.

Під час занять з іноземної мови ми поставили собі за мету навчити майбутніх фахівців туристичного профілю використовувати іноземну (англійську) мову як інструмент поповнення професійних знань і розвивати деонтологічні знання, уміння та навички. Важлого значення набуло бажання студентів оволодіти іноземною мовою та отримати спеціальні знання.

Нами було розроблено типові ситуації, притаманні професійній комунікації, які б створювали вмотивовану потребу в іншомовному спілкуванні і наближали процес навчання до майбутнього професійно-орієнтованого спілкування.

Ми передбачали, що за допомогою автентичного змісту дидактичного матеріалу (фахові тексти, аудіо- та відеоматеріали) і комунікативних завдань студенти отримують знання про деонтологічну культуру та її компоненти. Велику увагу було приділено навчанням нормативному мовленню та правилам поведінки та професійної діяльності у процесі комунікації на заняттях з іноземної мови.

На нашу думку, робота з текстами професійного спрямування відіграє важливу роль у розвитку деонтологічної культури. У процесі такої роботи ми використовували дотекстові

⁵⁷⁶ Bostan I., Costuleanu, C., Horomnea, E., & Costuleanu, M. Morality, Ethics and True Image in Business Accounting. Theoretical and Applied Economics, 2011, Vol. 18, No 6, p. 49.

⁵⁷⁷ Bratkova, O. I. Problema profesiinoi vzaiemodii maibutnoho fakhivtsia kriz pryzmu deontolohii. [Problem of Future Specialist's] Pedagogichna osvita: teoriia i praktyka. Psykhologhiia. Pedagoghika, 2017, Vol. 27, p. 91.

вправи (pre-reading activities), текстові вправи (while-reading activities) та післятекстові вправи (post-reading activities).

Так, дотекстові вправи (pre-reading activities) впроваджувалися з метою мотивації студентів до роботи з матеріалом та подолання труднощів розуміння фахових термінів. У процесі їх виконання (while-reading activities) студенти працювали з автентичним текстом. Післятекстові вправи (post-reading activities) були спрямовані на розуміння прочитаної інформації. Наприклад, студенти заповнювали пропущені слова (Fill in the gaps), знаходили у тексті лексичні одиниці за тлумаченням (Find the word/word combination in the text according to the explanation), з'єднували слово з перекладом (Match the word with its translation), відповідали на запитання до тексту (Answer the questions).

Паралельно ми також використовували такий прийом, як skimming. Студенти переглядали текст та намагалися зрозуміти загальну інформацію. З метою розвитку грамотного мовлення ми ставили перед студентами завдання скласти різні типи запитань до тексту.

Під час розвитку деонтологічної культури майбутніх фахівців туристичного профілю ми проводили ділові та рольові ігри. Метою даних ігор виступило моделювання майбутньої професійної діяльності студентів, програвання ситуацій, які пов'язані з опрацюванням етики ділового спілкування, поведінки та комунікативної культури. У процесі ігор ми формували навички довіри та емпатії, уміння слухати майбутніх колег та клієнтів.

Серед педагогічних технологій формування деонтологічної культури майбутніх спеціалістів туристичної галузі при їх підготовці до професійної діяльності можна ми виділили наступні групи: технології гуманізації та діалогізації освіти; інтеграційного утворення; проблемного та системного проектування; саморозвитку і самозміни.⁵⁷⁸

Зупинимось на кожній з них детальніше.

Технології *гуманізації та діалогізації освіти* спираються на педагогічний задум перенесення акценту процесу навчання з позицій донесення до студентів певних знань на позиції розвитку їх особистості. В їх основі – важливість самої людини з її системою ціннісних орієнтацій і рівнем розвитку моральної свідомості. Вони спрямовані на формування і розвиток світоглядної позиції та творчої активності, націленої на досягнення психологічного і фізичного благополуччя всього соціуму; передбачають переосмислення ролі практичних навчальних дисциплін на духовну і моральну сфери, використання всього процесу навчання з метою переорієнтації студентів на необхідність прийняття рішення в ситуації морального вибору.

Діалогічне спілкування стосується в даному випадку проблем діалогу студента з самим собою, зі своїм власним «Я», зі своїм внутрішнім світом. Дані технології будуються на основі взаємодії в процесі навчання двох рівноправних суб'єктів освіти. Предмет діалогу викладача і студента повинен будуватися так, щоби перший сам приймав рішення з приводу належної поведінки в ситуації морально-етичного вибору. У діалозі відбувається злиття цінностей, ідеалів, позицій, ідей двох суб'єктів, кожен з яких займає природну, невимушену позицію, що обумовлює досягнення ефективності в процесі формування деонтологічної культури. Необхідно також врахувати, що згідно з цього принципу, діалог зумовлює створення на навчальних заняттях єдиного смислового поля, в якому відбувається переорієнтація учнів і трансформація їх особистісних сфер.

Реалізація на практиці технологій гуманізації та діалогізації освіти забезпечує відмову викладачів від стереотипного примусового характеру побудови педагогічної взаємодії зі студентом. Останній стає для нього не об'єктом зовнішнього впливу, а людиною, що вибирає його цінності і прагнення, бачення й уявлення про навколишній світ і роль спеціаліста в життєдіяльності суспільства. Взаємообмін думками, судженнями, що характерно для діалогу, стає джерелом розвитку не тільки студента, а й викладача.

⁵⁷⁸ Vasylieva, M. P. Teoretychni osnovy deontolohichnoi pidhotovky pedahoha [Theoretical principles of deontological training of the teacher]. [Doctoral dissertation]. Kharkiv: H. S. Skovoroda Kharkiv State Pedagogical University, 2004.

У нашому дослідженні особливу ефективність мали такі форми побудови освітнього процесу, як *лекції удвох* і *прес-конференції*.

На *лекції удвох* висловлювалися протилежні точки зору на шляхи вирішення морально-етичних проблем, що виникають на стадіях розробки, наприклад, туристичного проекту. Студент, залучений до діалогу двох спеціалістів, змушений був сам аргументувати ту чи іншу точку зору, обґрунтовуючи її, виходячи зі своєї системи цінностей і ціннісних орієнтацій.

Прес-конференції також засновані на розігруванні певних етичних проблем, причому прес-конференції влаштовувалися з відомими представниками туристичних компаній. Зауважимо, що обидва види занять проводилися іноземною (англійською) мовою.

Суть *технологій інтеграційного утворення* зводиться до закладеної в них ідеї інтеграції педагогічного впливу різнопланових знань, які студенти одержують у процесі засвоєння ними дисциплін, що складають навчальний план загальної професійної підготовки майбутніх спеціалістів туристичної галузі. В результаті відбувається формування у них нових понять, життєвих смислів, пріоритетів, установок і цінностей. Інтеграція може бути різноплановою, проте, здійснюється через взаємопроникнення змісту «туристичної» освіти, наукових підходів, практик, методик і технологій, що використовуються викладачами на заняттях з певних навчальних дисциплін теоретичної і практичної підготовки. Це призводить до виникнення певного освітнього простору, що впливає на особистість студентів, систему їх цінностей, установок, смисложиттєвих орієнтацій, ідеалів і пріоритетів.

Ідея інтеграції втілюється в коригуванні навчальних планів, їх базових і варіативних блоків. Послідовність вивчення спеціалізованих предметів визначається включенням в них деонтологічним компонентом. У нашому дослідженні був реалізований навчальний план, що дозволяє протягом всього терміну навчання здійснювати деонтологічну підготовку фахівців туристичного профілю з іноземної мови.

Сутність *технологій проблемного та системного проектування* полягає в тому, що студенти в рамках освоєння курсу з професійних дисциплін як першого, так і подальшого рівнів за допомогою певних прийомів залучаються до активної розумової діяльності і творчого пошуку рішень. Такі технології забезпечують формування у студентів самостійності мислення, актуалізації етичних знань, руйнування стереотипних, соціально допустимих уявлень про правила поведінки в нестандартних ситуаціях. Проблемне проектування стосується морально-етичних вимог до навколишнього середовища і суспільства. Саме такими виступають завдання, пов'язані з соціальними потребами населення (туристів), окремих категорій громадян; завдання, що відображають проблеми екології та взаємодії середовища і культурно-історичного етапу розвитку туристичної галузі.

Технології *саморозвитку і самозміни* ґрунтуються на реалізації ідеї організації самостійної роботи студентів на основі принципів активності, розвитку і суб'єктності. Вони проявляються через розробку завдань самостійної роботи з окремих навчальних дисциплін (в нашому випадку – англійської мови), а також через створення, наприклад, творчих проектів зі спеціальності. На старших курсах студентам пропонується створити свої туристичні агенції з розподілом обов'язків в ньому кожного фахівця, що дозволяють реально уявити специфіку та особливості професійно-проектної діяльності майбутніх фахівців туристичного профілю.

Осмислення моральних категорій і понять, співвіднесення їх з особливостями професійної діяльності сучасного фахівця туристичної сфери відбувається в результаті організації самостійної роботи студентів і контролю над виконанням ними спеціально розроблених завдань. В результаті реалізації зазначених технологій рівень сформованості деонтологічної готовності у студентів значно підвищився, що підтверджує їх ефективність на практиці. Упровадження цих підходів до навчання на заняттях з іноземної (англійської) мови сприяло досягненню ефективності у формуванні деонтологічної готовності майбутніх спеціалістів туристичного профілю до їх майбутньої професійної діяльності. У зв'язку з цим, ми можемо говорити про їхню доцільність і практичну значущість.

Особливу роль у методиці формування деонтологічної культури студентів відіграють аналітичні кейси, які ми запроваджували на заняттях з англійської мови (аналіз вихідних умов для створення туристичних проєктів; аналіз конкретних ситуацій, пов'язаних з морально-етичними проблемами туристичної діяльності; аналіз соціальних проблем створення туристичної агенції), проєктні (розробка проєктів, що відповідають заданим умовам – екологічним, соціальним, естетичним), рольові (розігрування конкретних ситуацій, діалогів, презентацій та ін.). Методика включення кейс-технологій в деонтологічну підготовку спеціалістів туристичної галузі з іноземної мови полягає в тому, що кейси вирішуються студентами самостійно в процесі позааудиторної роботи, а підсумок обговорюються на індивідуальних, групових і колективних заняттях. Зазначимо, що усі завдання виконуються англійською мовою, причому ступінь та складність завдань залежать від рівня володіння студентами іноземною мовою. Форми обговорення способів вирішення кейсів також можуть бути різні: це і групові дискусії, і евристичні бесіди, і пошукові діалоги, і студентські конференції, і круглі столи, і тренінги.

Розвиваючи логічне та критичне мислення, особистісні та професійні якості майбутніх фахівців ми використовували такі методи, як: кейс-метод, метод проєктів, мозковий штурм, поповнення вокабуляру, «мікрофон».

Так, *кейс-метод* передбачав комплексний аналіз конкретних ситуацій, їх обговорення та ознайомлення студентів з різними підходами до вирішення проблем.

Метод *проєктів* мав на меті навчити студентів шукаючи необхідну інформацію. Студенти створювали презентації у PowerPoint з певної теми, а потім виступали з ними, відповідаючи на спонтанно задані питання у ході обговорення теми.

Мозковий штурм сприяв формуванню тематично спрямованих запитань, які студенти можуть задавати один одному, або у процесі групової роботи. Також такі питання були записані на дошці. Кожен студент має дати на них відповідь, а кожна відповідь записується на дошці для подальшого повторення студентами.

Метод *поповнення вокабуляру* був необхідний для ознайомлення студентів із деонтологічною культурою. Даний метод здійснювався у процесі роботи з текстами, виконанні лексико-граматичних завдань.

Метод *«мікрофон»* сприяв розвитку монологічного мовлення студентів. Кожен студент висловлював свої думки вголос, потім їх обговорювали. Даний метод знижував появу помилок та допомагав робити умовиводи, що коректувалися викладачем та студентами.

На нашу думку, за допомогою названих вище прийомів та методів у процесі вивчення іноземної мови студенти не тільки отримуватимуть знання про деонтологічну культуру, а й зможуть використовувати їх у майбутній професійній діяльності. Дана методика розвитку деонтологічної культури у процесі вивчення іноземної мови сприятиме: удосконаленню студентами своїх особистісно-значущих якостей, розвитку професійно важливих якостей та деонтологічних знань, формуванню навичок поведінки у професійній діяльності майбутніх фахівців туристичного профілю відповідно до норм і правил деонтологічної культури.

Як бачимо, розвиток деонтологічної культури на заняттях з іноземної мови відіграє важливу роль у становленні майбутніх спеціалістів туристичного профілю. Запропоновані методи сприятимуть формуванню комунікативних вмінь та навичок, емпатії, удосконаленню професійних та особистісних морально-етичних якостей майбутніх фахівців, що не тільки впливатиме на розвиток туристичної галузі, а й економіки та добробуту країни взагалі.

Література:

1. BALICA, R.-S. (2017) Ethics and deontology in Solving Conflicts. Annals of the University of Craiova for Journalism, Communication and Management, 2017, Vol. 3, No. 1, P. 75-83. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: <https://www.aucjc.ro/wp-content/uploads/2017/08/aucjcm-vol-3-2017-75-83.pdf>.

2. BOSTAN, I., COSTULEANU, C., HOROMNEA, E., & COSTULEANU, M. (2011) *Morality, Ethics and True Image in Business Accounting*. *Theoretical and Applied Economics*, 2011, Vol. 18, No 6, P. 47-54. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: <http://store.ectap.ro/articole/600.pdf>.
3. BRATKOVA, O. I. (2017). Problema profesiinoi vzaiemodii maibutnoho fakhivtsia kriz pryzmu deontolohii. [Problem of Future Specialist's] Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. *Psykholohiia. Pedahohika*, 2017, Vol. 27, P. 86-90. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2017_27_19.
4. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors* (2018). Language Policy Programme, Council of Europe, 2018, 235 p. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>.
5. Deontolohiia. (2020) in *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Deontology(2020) Encyclopedia of modern Ukraine]*, 2020. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26029.
6. HIDA, Ye. O. (2009) Deontolohichni kodeks yak forma zakriplennia deontolohichnykh norm [Deontological Code as a Form of Deontological Rules Connection]. *Pravo i Bezpeka*, 2009, Vol. 5, P. 181-184. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_5_43.
7. HLYESTOVA, S. S. (2011). *Formuvannia deontolohichnoi kultury studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv u protsesi sotsialno-vykhovnoi roboty [Formation of Students' Deontological Culture in the Social and Educational Work of Higher Education Establishment]*. Candidate's thesis. Kyiv, Ukraine: National Pedagogical Dragomanov University, 2011.
8. KAMINSKA, I. P. (2015). *Doslidzhennia skladovykh komponentiv deontolohichnoi kultury maibutnykh medykyv v umovakh anhlomovnoho navchannia [Components Investigation of Future Doctors' Deontological Culture in the Conditions of Studying English]*. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 2015, Vol. 9, P. 21-25. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_9_6.
9. MATVIICHUK, A. V. (2019) *Mistse deontolohichnoi teorii u praktytsi vyshchoi shkoly [Place of Deontological Theory in Higher School Practice]*. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*, 2019, P. Vol. 3, P. 40-46. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2019_3_8.
10. NUNES, V. B. & SOUZA, L. de D. (2018). *Ethical Formation in Professional, Scientific and Technological Education*. *Educação & Realidade*, 2018, Vol.43 No. 2, P. 711-726. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: <https://doi.org/10.1590/2175-623667554>.
11. PEREIBIDA, L. V. (2008). *Orhanizatsiini zasady diialnosti pedahohichnoho kolektyvu z rozvytku deontolohichnoi kultury uchniv medychnoho litseiu [Organizational Foundations of Pedagogical Collective's Activity in developing of deontological culture of medical lyceum students]*. [Candidate's thesis]. Kyiv, Ukraine: Kyiv National Taras Shevchenko University, 2008.
12. PROBUCKA, D. (2016) *The Educational Aspects of Ethics*. *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 2016, Vol. 6, No.3-41, P. 167-172 [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: <https://doi.org/10.1590/2175-623667554>.
13. STAROVOIT, I. Y. (2012) *Deontolohichni zasady profesiinoi pidhotovky studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Deontological Bases of Professional Preparation of the Students of Higher Educational Institutions]*. *Pedahohichni dyskurs*, 2012, Vol. 12, P. 309-314. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2012_12_74.
14. VASYLIEVA, M. P. (2004) *Teoretychni osnovy deontolohichnoi pidhotovky pedahoha [Theoretical principles of deontological training of the teacher]*. [Doctoral dissertation]. Kharkiv, Ukraine: H. S. Skovoroda Kharkiv State Pedagogical University, 2004.
15. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (2020) [The Law of Ukraine «On Education»]*, 2020. [online]. [Cited 5. 06. 2020.] Available online: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?lang=en>.

5.9. INNOVATIVE TECHNOLOGIES AS AN IMPROVEMENT FACTOR OF SOCIAL WORKER TRAINING

5.9. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Постановка проблеми в контексті сучасної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасна епоха глобальних соціально-економічних змін, визначає нові цивілізаційні стандарти інформаційної ери. Успіх розвитку інформаційного суспільства полягає в умілому використанні ресурсів знань, обсяг яких зростає космічними темпами. Процес впровадження інновацій притаманний усім сферам діяльності, структурує ринок праці і вимагає від людини здатності у короткі терміни адаптуватися до змін соціального середовища і готовності вдосконалювати свої знання, уміння, навички протягом усього життя. Такі вимоги створюють нові виклики як перед системою освіти, так і споживачами освітніх послуг, з метою оперативного створення і негайного впровадження інноваційних форм, методів і засобів освіти для того, щоб забезпечити: необхідність постійного оволодіння оновленими компетенціями; спроможність безпроблемно функціонувати в інноваційних моделях діяльності; готовність до розвитку технологій і прискореного зростання обсягу знань.

В умовах сьогодення стрімкий розвиток інноваційних процесів в освіті є об'єктивною закономірністю, що зумовлена: оновленням змісту філософії сучасної освіти, стрижнем якої став загальнолюдський аспект; інтенсивним розвитком інформаційних технологій в усіх сферах людського буття; наявністю гуманістично-зорієнтованого характеру взаємодії учасників навчально-виховного процесу; необхідністю підвищення рівня відповідальності та активності соціального працівника за власну професійну діяльність, що спрямована на допомогу людям, які перебувають у складних життєвих обставинах, задоволення запитів громади, сім'ї або окремої особистості тощо. У зв'язку з цим, важливого значення набуває інноваційно-оновлена професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у вищих закладах освіти.

Враховуючи контекст презентованого дослідження важливо зазначити, що у системі освіти інноваційні методи і засоби вдосконалюють весь педагогічний процес навчального закладу. Водночас, створення, утвердження і буття нововведень як цілісного феномену є ядром інноваційного процесу, базовий компонент якого становить інновація. Отож, інновація представляє собою нововведення, зміну, оновлення, новий підхід, створення якісно-нового, використання відомого, але в інших цілях тощо.

Отже, завданням вищої освіти є активізація впровадження і продуктивне практичне використання інтерактивних методів навчання у вищій школі України з метою забезпечення студентів та інших користувачів освітніх послуг якомога більшим об'ємом різнобічних знань, умінь і навичок, практичним досвідом, уявленнями про світ і його цінності, майбутнє цивілізації – для успішного їх застосування на всіх рівнях і в усіх сферах життя людини.

Мета роботи полягає у дослідженні впливу інноваційних методів, засобів і технологій на вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми, на які опирається автор. Результати аналізу досліджень науковців за останні 10 років, в яких започатковано розв'язання заявленої проблеми представимо у вигляді таблиці 1. Коментуючи дані, представлені в таблиці 1, зробимо акцент на тому, що вітчизняні і зарубіжні науковці зробили вагомий внесок у вирішення і застосування у вищих закладах освіти інтерактивних методів і технологій навчання, інтерактивних технологій співпраці, які ґрунтуються на активній суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. У результаті аналізу наукових праць за інноваційною проблематикою виявлено, що (не зважаючи на великий обсяг наукових праць) майбутні

соціальні працівники, на жаль, не можуть впевнено: знаходити оптимальні способи вирішення професійних завдань; самостійно виконувати деякі фахові функції; налагоджувати ефективну взаємодію на рівні «соціальний працівник – клієнт». Вищезазначене є показником того, що професійна підготовка майбутніх соціальних працівників: проводиться на недостатньому рівні; потребує інноваційного підходу до організації навчання студентів на основі модернізації та оновлення технологічно-процесуального і змістового наповнення; моделювання оптимальної системи підготовки шляхом впровадження інноваційних методів і засобів. Для майбутніх соціальних працівників це важливо, оскільки професійна діяльність передбачає постійні міжособистісні контакти з різними категоріями соціально-незахищених верств населення, які потребують уваги, комунікації, соціальної підтримки та допомоги.

Таблиця 1. Аналіз наукових досліджень за останні 10 років, в яких започатковано розв'язання заявленої проблеми

№ з/п	Зміст проблематики досліджень	Науковці, які досліджували проблему
1.	Обґрунтовано теоретичні положення та розкрито основні поняття і структуру інноваційного процесу	В. Кремень, І. Зязюн, М. Кларін, В. Ляудіс, А. Пригожін, С. Сисоєва та ін.
2.	Здійснено систематизацію нововведень та інновацій; визначено етапи впровадження інновацій в умовах школи	К. Ангеловські, Н. Горбунова, І. Гребенюк, А. Лоренсов, М. Поташник та ін.
3.	Досліджено критерії оцінки інноваційної діяльності у загальноосвітній школі	Д. Бенькович, В. Нікітін, А. Тімербулатова та ін.
4.	Здійснено аналіз теоретичних та концептуальних засад інноватизації освітнього середовища у ВЗО	П. Вишневський, М. Кларін, М. Лузіна, І. Дичківська, А. Нісімчук та ін.
5.	Досліджено проблеми педагогічної інноватики з точки зору співвіднесення понять нового в педагогіці з такими характеристиками як сучасне, корисне, прогресивне, позитивне, передове	О. Арламов, М. Бургін, І. Дичківська, В. Журавльов, В. Загвзінський, Е. Зеєр, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін.
6.	Розглянуто прикладні аспекти застосування соціальних інновацій, інтерактивних технологій співпраці, які ґрунтуються на активній суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу у вищих закладах освіти	Л. Артемова, С. Кашлев, О. Комар, І. Куліш, О. Пометун, Л. Пироженко, М. Скрипник, В. Трайнев та ін.
7.	Висвітлено засади теоретичного вивчення і практики застосування засобів інтерактивних технологій у ВЗО	С. Архипова, Ю. Ємельянов, Л. Ізотова, Ю. Швалб та ін.
8.	Теоретично обґрунтовано аспекти фасилітативного підходу в освіті; охарактеризовано суть, зміст і структуру фасилітації як інноваційної технології	В. Абрамов, О. Врублевська, О. Дімова, І. Жижина, М. Казанжи, О. Левченко, Л. Петровська, С. Ромашина
9.	Досліджено психолого-педагогічні основи розуміння сутності фасилітативного підходу до навчання і виховання особистості	А. Адлер, Л. Віготський, А. Маслоу, В. Соловійов, В. Франкл, Е. Фромм та ін.

До того ж, потребують подальшого вдосконалення питання: практичної інтеграції теоретичних знань, умінь і навичок майбутніх соціальних працівників до виконання професійних функцій під час проходження практики та подальшої роботи за фахом; активізації та реального застосування педагогічних інновацій, засобів інтерактивних технологій під час професійної підготовки, оскільки поки що це має фрагментарний характер.

Виклад основних результатів дослідження. Вважаємо за доцільне започатковане дослідження розпочати з аналізу інноваційної спроможності і технологічної готовності економіки України у порівнянні з іншими країнами. На міжнародному рівні такий аналіз проводиться щорічно; виставляється інтегральна оцінка стану розвитку інноваційної системи країни. Україна також представлена у декількох міжнародних рейтингах, які оцінюють інноваційний потенціал, технологічну та інноваційну конкурентоспроможність.

Найбільш авторитетними рейтингами є: Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index); Індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index); Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index); Інноваційний індекс Європейського інноваційного табло (Innovation Union Scoreboard); Глобальний індекс

конкурентоспроможності талантів (Global Talent Competitiveness Index); Оцінка готовності до майбутнього виробництва (Readiness for the Future of Production Assessment).

Проаналізуємо деякі показники авторитетних рейтингів, в яких Україна представлена. Як показало вивчення заявленої тематики, за даними доповіді «Глобальний індекс інновацій 2018», Україна піднялася у рейтингу на 7 позицій і посіла 43 місце, випередивши Таїланд та опинившись позаду Хорватії та Греції. Натомість, у групі за *рівнем доходів нижче середнього* Україна посіла 1 місце, обійшовши В'єтнам. Заслужують на увагу результати рейтингу за підіндексом «знання і результати наукових досліджень», де Україна на високому 27-му місці в загальному рейтингу. Серед позитивних аргументів цього підіндексу варто виокремити такі як: «створення знань» (15-е місце); «співвідношення патентів за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності» (19-е місце); «співвідношення корисних моделей за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності» (1-е місце); «витрати на комп'ютерне програмне забезпечення у відсотках ВВП» (17-е місце); «експорт ІКТ послуг у відсотках від загального обсягу торгівлі; (15-е місце)⁵⁷⁹.

За даними оприлюдненого звіту (The Global Talent Competitiveness Index 2019) показники, які характеризують інноваційний і технологічний рівень України, входять до критеріїв «ринкові та нормативні можливості» (Рис. 1) та «глобальні знання» (Рис. 2).

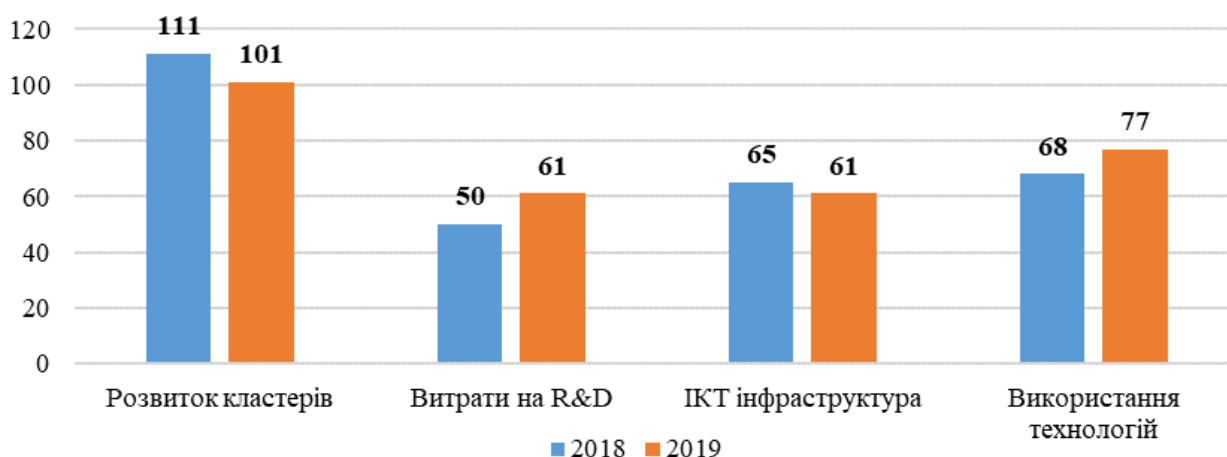

Рис. 1. Рейтинг України за деякими показниками критерію «ринкові та нормативні можливості» у 2018-2019 р.р.

Джерело: The Global Talent Competitiveness Index 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gtcistudy.com/wpcontent/uploads/2019/01/GTCI-2019-Report.pdf>

Гістограми (Рис. 1) наглядно показують, що у 2019 р. позиція України покращилася за показником «розвиток кластерів» – на 101 місце, проти 111-го у 2018 р. Натомість за показником «використання технологій» відбулося, на жаль, падіння рейтингу на 9 пунктів (68 місце у 2018 р. і 77 – у 2019 р.). Коментуючи рейтинг за деякими показниками критерію «глобальні знання» (Рис. 2) зазначимо, що ці показники характеризують Україну, як країну з потужним кадровим потенціалом. Так, підвищення позицій за такими показниками, як «робоча сила з вищою освітою» – 2 місце, «дослідники» – 48 місце, «наявність науковців та інженерів» – 24 місце, якраз і є свідченням цієї тези. Проте, варто зауважити, що публікаційна активність науковців значно зменшилася: тільки за одним показником «статті в наукових журналах» за рік Україна втратила 15 позицій⁵⁸⁰.

⁵⁷⁹ The Global Talent Competitiveness Index 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gtcistudy.com/wpcontent/uploads/2019/01/GTCI-2019-Report.pdf>.

⁵⁸⁰ The Global Talent Competitiveness Index 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gtcistudy.com/wpcontent/uploads/2019/01/GTCI-2019-Report.pdf>.

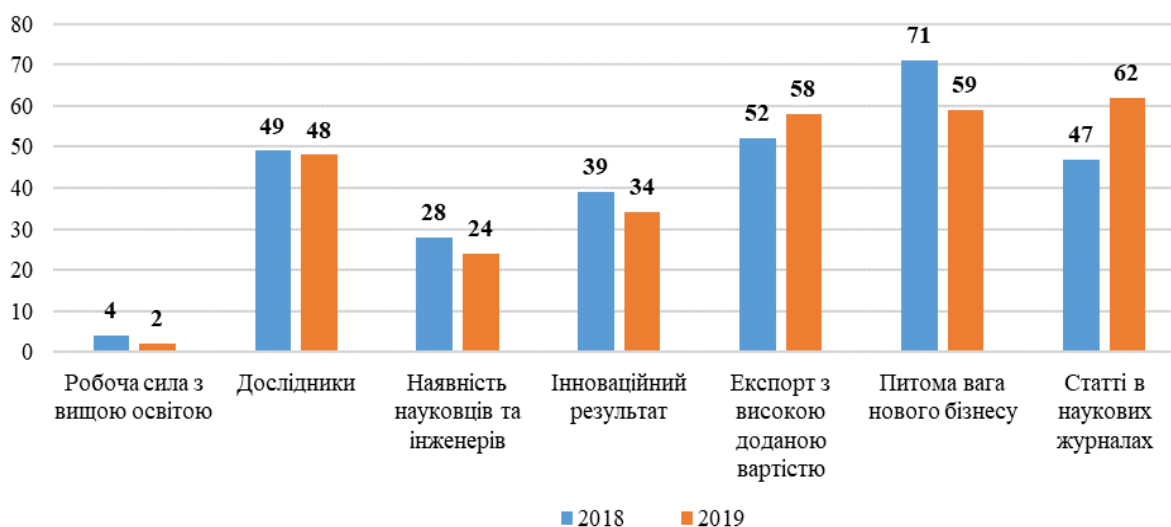

Рис. 2. Рейтинг України за деякими показниками критерію «глобальні знання» у 2018-2019 р. р.

Джерело: The Global Talent Competitiveness Index 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gtcistudy.com/wpcontent/uploads/2019/01/GTCI-2019-Report.pdf>

Закцентуємо увагу на результатах рейтингу за Індексом інноваційної ефективності, який розраховується на основі тих самих показників і підіндексів, що й Глобальний інноваційний індекс, шляхом рейтингування відношення Інноваційного вихідного індексу до Інноваційного вхідного індексу. Саме за індексом інноваційної ефективності визначається: чи створені сприятливі умови для інноваційної результативності (Таблиця 2)⁵⁸¹.

Таблиця 2. Динаміка рейтингових показників деяких країн світу за Індексом інноваційної ефективності за 2010-2018 р.р.

Країна	Рейтинг за Індексом інноваційної ефективності						
	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	54	14	14	15	12	11	5
РФ	30	43	49	60	69	75	77
Китай	14	1	2	6	7	3	3
США	63	70	57	33	25	21	22
Німеччина	56	11	19	13	9	7	9
Польща	85	80	76	93	66	48	42
Японія	18	88	88	78	65	49	44
Швейцарія	15	5	6	2	5	2	1
Люксембург	5	8	9	3	1	1	2

Джерело: доповіді «The Global Innovation Index» 2010-2018 р.р. URL: <http://www.globalinnovationindex.org>

За цим показником у 2018 р. Україна була на 5 місці, що на 6 позицій вище, ніж у 2017 р. Ці показники свідчать про покращення ефективності інноваційної діяльності в Україні.

Водночас, за «оцінкою бізнес-досвіду» Україна піднялася на 5 позицій і посіла 46 місце (в тому числі за кількістю працівників розумової праці – 41 місце; за інноваційними зв'язками – 63, сприйняттям знань – 75). До того ж, Україна покращила на декілька пунктів свою позицію за підіндексом «Креативність», перемістившись з 49 місця на 45, у тому числі за показником нематеріальні активи – 13 місце, креативні товари та послуги – 86, онлайн креативність – 43⁵⁸².

⁵⁸¹ The Global Innovation Index 2010-2018 р.р. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org>.

⁵⁸² Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: аналітична довідка (2019). / Т. В. Писаренко, Т. К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 80 с.

За показниками рейтингів агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index) проводиться оцінка інноваційного розвитку країн. Агентство Bloomberg оцінює інноваційність економіки за такими критеріями, як: витрати на НДДКР по відношенню до ВВП; продуктивність; відсоток інноваційних компаній у загальній кількості підприємств; кількість науковців на мільйон жителів; додана вартість виробництва по відношенню до ВВП; відсоток випускників ЗВО у загальній кількості випускників освітніх установ і патентна активність. Так, у 2019 р. Україна посіла 53-є місце у рейтингу із загальним балом 48,09; натомість, у 2018 р. Україна займала 46-е місце. Причиною такого падіння стало послаблення позицій за 6-ма із семи складових даного індексу (Табл. 3)⁵⁸³.

Таблиця 3. Порівняльний аналіз по визначенню місця України за складовими Інноваційного індексу Bloomberg у 2018-2019 р.р.

	Загальний індекс	Інтенсивність досліджень і розробок (витрати на НДДКР по відношенню до ВВП)	Продуктивність	Проникнення високих технологій (частка інноваційних компаній в загальній кількості підприємств)	Концентрація дослідників (число науковців на 1 млн. жителів)	Виробництво з доданою вартістю (додана вартість виробництва по відношенню до ВВП)	Ефективність вищої освіти (частка випускників ЗВО в загальній кількості випускників освітніх установ)	Патентна активність
Україна-2018	46	47	50	32	46	48	21	27
Україна-2019	53	54	60	37	46	58	28	35

Джерело: URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-22/germany-nearly-catches-korea-as-innovation-champ-u-srebounds>.

Як свідчать результати рейтингу, базовим підґрунтям української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал, а також знання і результати наукових досліджень. Саме ефективна реалізація цих складових і є провідною конкурентною перевагою. Проте, у порівнянні з 2017 роком за підіндексом «людський капітал і дослідження» Україна все ж втратила 2 позиції, перемістившись з 41-го на 43-тє місце. Це відбулося у результаті скорочення витрат на освіту у відсотках до ВВП (22 місце – 2017 р., 26 місце – 2018 р.) та витрат на дослідження і розробки у відсотках до ВВП (54 місце – 2017 р., 62 місце – 2018 р.). Практика свідчить, що інноваційне навчання зорієнтоване на динамічні зміни в навчальній та освітній діяльності, які ґрунтуються на розвитку різних форм мислення, творчих здібностях, високих соціально-адаптаційних можливостях особистості⁵⁸⁴.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, висновок однозначний: показники авторитетних рейтингів, в яких Україна представлена, можуть бути набагато кращими; у нас є для цього реальна база освічених фахівців і потужний кадровий потенціал для впровадження інновацій. До того ж, якщо прискорений розвиток інноваційних технологій (у широкому сенсі) вимагає створення і впровадження інноваційних форм освіти, що здатні встигати за змінами нововведень, то розвиток власне інформаційних технологій надає ще й відповідні інструменти для функціонування і розвитку освітніх інновацій. Отже, інноваційні форми освіти є відповіддю на виклики сучасності.

Відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту»; Постанови Кабінету Міністрів України від 30. 12. 2015 р. № 1187 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»; наказу МОН від 24. 04. 2019 р. № 557 «Про затвердження стандарту вищої освіти за

⁵⁸³ URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-22/germany-nearly-catches-korea-as-innovation-champ-u-srebounds>.

⁵⁸⁴ Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: аналітична довідка (2019). / Т. В. Писаренко, Т. К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 80 с.

спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» визначено, що у результаті професійної підготовки соціальний працівник повинен бути здатним до: самостійного навчання впродовж життя; критичного, логічного та оперативного мислення; самостійного прийняття відповідальних рішень; постановки перед собою цілей та досягнення їх результатів; спільної співпраці та взаємодії в команді; комунікативної взаємодії та спроможності підтримувати діалогове спілкування як у професійному колі, так і в інших видах оточення і багатокультурного середовища⁵⁸⁵.

Зважаючи на переорієнтацію педагогічних досліджень в усьому світі (включаючи Європу та Україну) на компетентісний підхід, професійна підготовка соціальних працівників розглядається у проблемному полі компетентісної парадигми та акцентується увага на тому, що для запровадження нової (компетентісної) результатної парадигми важливо чітко усвідомлювати, що є процес, а що – результат, оскільки саме результати освіти, що виражені в термінах компетентностей, стають основними системо утворювальними факторами, відповідно до яких (як цілі) організуються, гармонізуються, добираються, узгоджуються, оптимізуються всі інші компоненти освіти, включаючи оцінювання. Водночас, науковці (В. Кремень, В. Луговий, О. Слюсаренко, Ж. Таланова та ін.) визнають, що у вітчизняній теорії та практиці освіти, компетентісний підхід ще не набув загальнонаціонального впровадження; не відбулося і серйозних відповідних парадигмальних змін⁵⁸⁶.

Надзвичайно актуальною в умовах сьогодення є проблема визначення та освоєння сучасного змісту вищої освіти на всіх рівнях. Отож, від оперативності вирішення цієї проблеми залежать темпи розвитку України (прискорені чи повільні), характер її економіки, стан внутрішніх і зовнішніх відносин (інтенсивно-інноваційний чи сировинно-екстенсивний) тощо. За експертними прогнозами, у результаті впровадження нової компетентісної (результатної) парадигми, суттєві зміни повинні відбутися як у процесі, так і змісті професійної підготовки фахівців. Результати навчання, по-перше, формулюються у термінах компетентностей, яких студенти набувають поступово на кожному рівні; по-друге, компетентності формуються низкою навчальних дисциплін, які передбачені навчальним планом професійної підготовки фахівця певного рівня кваліфікації; по-третє, вони обов'язково повинні кількісно оцінюватися і вимірюватися⁵⁸⁷.

Важливо зацентувати увагу й на такому: зміни у системі освіти, що пов'язані із запровадженням нової компетентісної (результатної) парадигми, дослідники розглядають як появу нового мислення, як справжнє реформування освіти, яке можна забезпечити шляхом сформованості нових ролей майбутнього фахівця – як *коуча, фасилітатора, тьютора, модератора*. Це означає, що сучасний швидкозмінний темп суспільного життя в усьому світі, заставляє переносити акцент процесу навчання з викладання на навчання; організацію самого процесу викладання не як трансляцію певної інформації, а представляти її у формі активізації, шляхом забезпечення та підтримки процесів осмисленого та усвідомленого навчання, заснованого на співпраці (ділові ігри, соціальні проекти, групові завдання, тренінги тощо)⁵⁸⁸.

Як свідчать результати досліджень, модернізація і розвиток вищої освіти не можуть відбутися по-іншому, ніж через створення, впровадження в практику і фактичне освоєння інноваційних технологій, методів, засобів. З іншого боку, щоб ефективно управляти інноваційним процесом, який максимально охоплює інноваційне поле: професійної

⁵⁸⁵ Закон України «Про вищу освіту» від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. 2014. № 63.

⁵⁸⁶ Луговий В. І. Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико-методологічний і практичний аспекти / В. І. Луговий // Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / [авт. кол.: В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко та ін.; за ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового]. К.: Педагогічна думка, 2011. С. 5-34.

⁵⁸⁷ Там само.

⁵⁸⁸ Квас В. М. (2012). Педагогічна фасилітація та її роль в організації навчально-виховного процесу / В. М. Квас // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Вип. 16. Кн. 1 / Ін-т проблем виховання НАПН України; [редкол.: І. Д. Бех, В. М. Оржеховська, В. В. Вербицький та ін.]. К.: [б. в.], 383 с.

підготовки та перепідготовки кадрів у закладі вищої освіти; духовно-моральне виховання студентів та сучасне управління закладом освіти – його необхідно усвідомлено осмислити, а відтак – пізнати, тобто вивчити його структуру. Ми поділяємо позицію О. Дубасенюк, яка вважає, що процес розвитку вищої освіти представляє собою складне динамічно-рухливе, нестатичне утворення, яке є полі структурною системою, а тому і сам інноваційний процес (як система) – полі структурний. Розглянемо складові цієї системи⁵⁸⁹.

Доцільно зазначити, що такі компоненти як: мотиви, мета, завдання, зміст, форми, методи, результати – складають *діяльнісну* структуру інноваційного процесу. Насправді, інноваційний процес розпочинається зі спонукальних причин (мотивів), усвідомленої необхідності суб'єктів інноваційного процесу (керівника закладу, викладачів, студентів та ін.) у кардинальних змінах; далі визначаються певні цілі нововведень та передбачаються результати, які обумовлюються метою конкретних нововведень; подальша конкретизація мети перетворюється у множину завдань і розробку змісту інновації; реалізація змісту здійснюється за допомогою сукупності методів, прийомів, засобів і форм, що складають певну інноваційну технологію. До зазначеного варто додати, що всі названі компоненти діяльнісної структури інноваційного процесу реалізуються за наявності матеріальних, фінансових, морально-психологічних та інших ресурсів, без яких інноваційний процес відбуватися не може.

Другою важливою структурною складовою інноваційного процесу є *суб'єктна*, яка включає усі види інноваційної діяльності всіх суб'єктів ВЗО: ректора, проректорів та його заступників, науковців, викладачів, спонсорів, методистів, консультантів, експертів, працівників органів освіти, атестаційних комісій та ін. Додамо, що суб'єктна структура враховує особливості функціонального і рольового співвідношення всіх учасників кожного з етапів інноваційного процесу.

Не менш значущою є *рівнева* структура інноваційного процесу, яка відображає взаємозв'язок суб'єктів інноваційної діяльності на міжнародному, всеукраїнському, регіональному, районному (міському) та університетському рівнях. Загальновідомо, що інноваційний процес у вищій школі відбувається під впливом (як позитивних, так і негативних тенденцій) інноваційної діяльності на більш високих рівнях підпорядкування. Для того, щоб такий вплив був позитивним і незворотнім, необхідно зміст інновацій погоджувати з керівниками або їх заступниками, відповідальними за інноваційну політику, на кожному рівні. На думку науковців, управління процесом інноваційного розвитку конкретного ВЗО вимагає розгляду його як мінімум на трьох рівнях: засідання кафедри, засідання ректорату або вченої ради університету, районному або регіональному рівнях⁵⁹⁰.

Враховуючи вищезазначені складові, конкретизація реалізації інноваційного процесу здійснюється через *змістову* структуру, яка передбачає створення моделі нововведення; передачу, впровадження інновації в практику професійної підготовки фахівців та фактичне її освоєння у навчально-виховному процесі, або в управлінських структурах ВЗО тощо.

Таким чином, інноваційний процес у вищій школі полягає у створенні і практичному впровадженні нововведень у зміст освіти, її цілі, умови та організацію; передбачає нововведення в методи, прийоми, засоби, форми (технології), тому є інструментом вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, готових до реалізації та застосування нових знань, умінь, розумінь, навичок; спроможності до аналізу, синтезу та оцінювання результатів навчання на кожному рівні складності, яке визначено нами як надзвичайно актуальне завдання, затребуване на ринку праці.

Висновки. Узагальнюючи результати аналізу, зробимо висновок: проведене дослідження показало, що інноваційні технології у вищій школі сприяють: суттєвому підвищенню теоретичної і практичної підготовки майбутніх соціальних працівників; врахуванню їхніх здібностей, інтересів і схильностей, типових та індивідуальних

⁵⁸⁹ Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: (2014). зб. наук.-метод. праць / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 492 с.

⁵⁹⁰ Там само.

відмінностей; досвіду міжособистісної взаємодії у соціальному і професійному середовищі у взаємозв'язку із навколишнім світом. До того ж, впровадження інновацій забезпечують: особистісно-орієнтовану спрямованість та варіативність навчально-виховного процесу ВЗО, внаслідок чого знання, уміння, розуміння, навички, досвід студентів перетворюються в засіб розвитку їхніх особистісних і пізнавальних якостей; здатність бути суб'єктом інноваційної професійної діяльності, оскільки передбачається інтеграція впроваджень інноваційних технологій у зміст соціальної роботи, починаючи від теоретичних засад, соціально-педагогічної та виробничої практик, дослідно-пошукової роботи інноваційного спрямування – до оволодіння студентами вміннями та спроможністю використовувати інновації в професійній соціальній роботі.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні розвивальних стратегій соціально-психологічного і педагогічного впливу, що засновані на позитивному потенціалі, необмежених можливостях постійного розвитку і самовдосконаленні особистості.

Література:

1. The Global Talent Competitiveness Index 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gtcistudy.com/wpcontent/uploads/2019/01/GTCI-2019-Report.pdf>.
2. The Global Innovation Index 2010-2018 р .р. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org>.
3. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: аналітична довідка (2019). / Т. В. Писаренко, Т. К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 80 с.
4. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-22/germany-nearly-catches-korea-as-innovation-champ-u-srebounds>.
5. Закон України «Про вищу освіту» від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. 2014. № 63.
6. Луговий В. І. Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико-методологічний і практичний аспекти / В. І. Луговий // Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / [авт. кол.: В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко та ін.; за ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового]. К.:
7. Квас В. М. (2012). Педагогічна фасилітація та її роль в організації навчально-виховного процесу / В. М. Квас // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Вип. 16. Кн. 1 / Ін-т проблем виховання НАПН України; [редкол.: І. Д. Бех, В. М. Оржеховська, В. В. Вербицький та ін.]. К.: [б. в.], 383 с.
8. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: (2014). зб. наук.-метод. праць / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 492 с.

References:

1. The Global Talent Competitiveness Index 2019. [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <https://gtcistudy.com/wpcontent/uploads/2019/01/GTCI-2019-Report.pdf>.
2. The Global Innovation Index 2010-2018 р .р. URL: <http://www.globalinnovationindex.org>
3. Stan innovatsiynoyi diyalnosti ta diyalnosti u sferi transferu tekhnologiy v Ukrayini u 2018 rotsi: analitychna dovidka. (2019). / T.V. Pysarenko, T.K. Kvasha ta in. K.: UkrINTEI, 80 s.
4. URL:– Rezhym dostupu: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-22/germany-nearly-catches-korea-as-innovation-champ-u-srebounds>.
5. Zakon Ukryiny «Pro vyshchu osvitu» vid 1 lypnya 2014 r. № 1556-VII // Ofitsiynny visnyk Ukryiny. 2014. № 63.
6. Luhovyi V. I. Management quality of teaching in higher education: theoretical, methodological and practical aspects / V. I. Luhovyi // psycho-pedagogical principles of design of innovative technologies of teaching in higher education: monography / [authors. col.: V. Luhovyi, M. Levshyn, O. Bondarenko, etc.; edit by. V. P. Andruschenka, V. I. Lugovyi]. K., 2011.

7. Kvas, V. M. (2012). Pedagogichna fasylytatsiia ta yii rol v orhanizatsii navchalnovykhovnoho protsesu [Pedagogical facilitation and its role in the organization of the educational process]. Kyiv. In I. Bekh et al (Eds.) Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi (p.p. 89-95).

8. Innovations in education: integratsiya nauky i praktyky (2014). zb. nauk.-metod. prats / za red. O.A. Dubasenyuk. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 492 s.

5.10. STORYTELLING AS AN INNOVATIVE METHOD AT THE LESSONS OF LITERATURE

5.10. СТОРИТЕЛІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД НА ЗАНЯТТЯХ СЛОВЕСНОСТІ

Модернізація змісту навчання мови та літератури у виші пов'язана, насамперед, зі змінами в сучасному освітньому процесі, спрямованому на формування в студентів необхідних предметних та ключових компетентностей. Це спонукає до переосмислення теоретико-методичних підходів до відбору ефективних технологій викладання мови та літератури студентам-філологам.

Розвиток науки й техніки пропонує нові типи розв'язання дидактичних завдань, перетворюючи викладача з авторитарного транслятора готових ідей на натхненника інтелектуального й творчого потенціалу студентів. Тому вважаємо, що найбільш перспективною саме таку систему навчання, коли педагог стає модератором, технологом і створює такі умови навчання, за яких студент сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність.

Інноваційні технології в освіті повинні стати невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу. Застосування нових, зокрема й активних форм та методів у викладанні мови й літератури, дозволяє індивідуалізувати й диференціювати процес навчання; контролювати діяльність кожного; розвивати творче мислення студентів, уміння формулювати й чітко виражати свої думки, знаходити правильне рішення в нестандартних ситуаціях; оптимізувати навчальний процес, значно збільшити темп роботи тощо.

На думку Т. Дригач, «інноваційні технології, що використовуються у системі вищої освіти розглядаються як моделювання викладачем змісту, форм і методів навчального процесу відповідно до поставленої мети з використанням новизни. У практиці навчально-виховної діяльності сучасного ВНЗ використовуються такі технології навчання, як: диференційоване, проблемне, контекстне навчання, ігрові технології навчання, інформаційні технології, кредитно-модульна технологія, особистісно-орієнтоване навчання тощо»⁵⁹¹.

У власній педагогічній практиці на заняттях мови та літератури використовуємо такі інновації: пошук та аналіз інформації, виконання практичних завдань, проектна діяльність (кейс-технології, вебквести, ментальні карти, хмаринки тег, скрайбінг, сторителінг, гейміфікація, інфорграфіка, флеш-карти тощо).

Кожна з інновацій – універсальна, дієва, результативна, має власну зону, у межах якої й відбувається розвиток особистості.

У низці нових засобів навчання з'явилося поняття «сторителінг».

Сторителінг – технологія створення історії та трансляції завдяки їй потрібної інформації для впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.

У перекладі з англійської *story* означає *історія*, а *telling* – *розповідати*. Отже, сторителінг – це *розповідь історії*.

Метод сторителінг особливо ефективний в епоху технологій, коли факти, що їх мають запам'ятати на заняттях студенти, втрачаються серед інформаційного хаосу. Вдало побудована історія має великий шанс запам'ятатися студентській аудиторії. Адже розповідь історій передбачає залучення власного чи чужого досвіду, комунікацію та емоційне співпереживання. Донесення ідеї, а не лише інформації⁵⁹².

Оповідь є найкращим способом передачі знань і життєвого досвіду. Ми утримуємо інтерес до теми й мотивуємо слухачів залучатися до процесу навчання, доповнювати

⁵⁹¹ Дригач Т. Г. Використання інноваційних педагогічних технологій у ВНЗ як фактор формування професійних умінь майбутнього викладача. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/36-soma-mizhnarodna-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/73-vikoristannya-innovatsijnikh-pedagogichnikh-tehnologij-u-vnz-yak-faktor-formuvannya-profesijnikh-umin-majbutnogo-vikladacha>.

⁵⁹² Донська І. 7 способів застосувати сторителінг на уроках. URL: <https://osvitoria.media/experience/7-sposobiv-zastosuvaty-storiteling-na-urokah/>.

теоретичний матеріал яскравими героями й подіями. Просто ж факти не викликають нічого, крім зневіри й нудьги. Сучасні студенти не хочуть сприймати сухі й беземоційні тексти, тому викладачеві важливо окреслити моменти, що точно зацікавлять слухача.

Ще В. Сухомлинський зазначав: «Словесна творчість – це могутній засіб розумового розвитку людини, перед якою відкривається світ. З того часу, як слово стає для дитини інструментом, за допомогою якого твориться нова краса, дитина піднімається на нову сходинку бачення світу, досягає якісно нового етапу у своєму духовному розвитку. Їй хочеться в слові виразити своє захоплення, свій подив перед красою світу».

Просто гарного оповідання на занятті буде недостатньо. Потрібно застосувати історію, яку вважатиме цікавою студентська аудиторія. Насамперед, перша повинна відповідати навчальній меті й доповнювати зміст лекції. Розповідь повинна зацікавити слухачів, залучити їх до співпраці емоційно, «зачепити» інтелектуально чи сподобатися естетично. Лише так можна налагодити контакт зі студентами.

Не варто мучити слухачів графіками, ретельною теорією й нудними фактами – краще розказати їм живу історію, проте треба пам'ятати, що не кожна озвучена чи прочитана історія буде доцільною для Storytelling.

Сенс і зміст. Підґрунтям історії повинна бути реальність, перша повинна відповідати життєвому досвіду. Обов'язкові елементи: розвинений сюжет, герої і, звичайно ж, «приправа, що надає смак історії» – метафори.

Мета та висновки. Якісна історія позитивно впливає на емоції, логіку, розум. Вона спочатку повинна репрезентувати зрозумілу ідею, заради якої й розповідається.

Унаочнення. Нікого не зацікавить величезна кількість інформації, навіть якщо вона представлена в усній формі. Оптимальний варіант – історію більш унаочнити, оформити її у вдалу презентацію.

Проста і коротка історія краща, ніж складна і довга. Тому, якщо починати розповідь здалеку, то слухач швидко втратить інтерес і її увага не буде зосередженою. Потрібна лише конкретика.

Унікальні слова. Мозок людини реагує на деякі слова, що використовують успішні оратори й спікери для додання історії яскравості. Наприклад, використовуючи вираз «відсутність часу», ви досягнете меншого результату, ніж застосовуючи слово «цейтнот». Тут головне – не перебільшити кількість екзотичних слів.

Автором сторителінгу в бізнесі є Девід Армстронг, голова міжнародної компанії Armstrong International, який застосовував метод у професійній діяльності й навіть обіймав посаду «Головний з розповіді історій» у власній компанії. Під час розробки концепції сторителінгу Девід Армстронг враховував значущий психологічний чинник, а саме: історії виразніші, цікавіші й легше асоціюються з особистим досвідом, ніж правила, кодекс поведінки, логічні міркування чи директиви. Історії краще запам'ятовуються, їм більше довіряють, бо вони засновані на практичному досвіді і, відповідно, мають більше значення. Як результат, їхній вплив на поведінку людей виявляється сильнішим. На сьогодні сторителінг використовується не лише в бізнесі, а й в інших сферах діяльності людини: маркетингу, коучингу, ораторській майстерності й освіті.

У педагогічній спадщині метод сторителінгу відомий ще з 90-х років ХХ століття. Різні аспекти використання сторителінгу в освіті відбито в набутках як зарубіжних (К. Еган, Р. Маккі, Маргарет В. Россітер, А. Сіммонс та ін.), так і вітчизняних (А. Баєва, Н Гущина, Т. Дубок, О. Караманов та М. Василюшина, К. Крутій та Л. Зданевич, А. Куценко, Л. Перчак, О. Попова, К. Симоненко та ін.) дослідників. На сьогодні метод сторителінгу інтенсивно використовують під час вивчення різних предметів як у закладах загальної середньої освіти, так й у вишах. «Сторителінг – педагогічна техніка, що базується на використанні історій з конкретною структурою та цікавим героєм, спрямована на вирішення педагогічних питань виховання, розвитку та навчання»⁵⁹³.

⁵⁹³ Кувшинова Н. Б. Сторителлінг – інтерактивний метод роботи с дітьми дошкільного віку. URL: http://metodika.imc-peterhof.spb.ru/files/konferenciya/2017-11/pedagogi/kuvshinova_STORITELLING.pdf.

Мова – це складний психологічний процес, який неможливо оцінювати, розвивати окремо від мислення чи сприймання. Розповідь історій – процес емоційний, цікавий, який добре запам'ятовується. Отже, *сторителінг як вигадка казок, історій якнайкраще застосовується для формування усного й письмового мовлення студентів.*

Історія може бути вигаданою від початку й до кінця, але також можна використовувати цілком реальні події. Так буде навіть краще, адже випадки з життя завжди викликають величезну цікавість. Зверніть увагу: розповідь має бути емоційною та динамічною, події мають тривати одна за одною.

Виокремлюють сторителінг *пасивний та активний*. За першого – за створення історії та її розповідь відповідає викладач, а в іншому – йому допомагають студенти. Вибір того чи того варіанту залежить від типу заняття, теми, а також від особистих побажань педагога.

Так, пасивний сторителінг оптимально застосовувати для початку вивчення нової теми. У формі розповіді можна подати нові правила, теорії тощо. А от активний – чудовий варіант для закріплення знань. Студенти створюють історії самостійно, а завдання викладача – правильно скерувати їх.

Види сторителінгу

1. Некомерційні види сторителінгу

Культурний – розповідає про цінності, моральність і вірування. Як приклад, цей вид сторителінгу стане в нагоді для вивчення теми «Давня українська література» (Біблійні книги).

Соціальний – розповідь людей один про одного (можна розповідати дітям історії з життя відомих людей, що може стати для них прикладом для побудови свого життя). На заняттях словесності цей вид сторителінгу можна використати для вияскравлення історій про життя видатних письменників, науковців, митців, культурних діячів.

Міфи, легенди – вони відбивають культуру й нагадують нам, чого в житті варто уникати, аби бути щасливим.

Jump story – усі полюбляють слухати історії про містичних істот, коли неочікувана розв'язка змушує зненацька злякатися. Такі історії допомагають подолати власні страхи.

Сімейний – сімейні легенди зберігають історію наших пращурів. Ці історії передаються з покоління в покоління та мають повчальний характер.

Дружній – ці історії об'єднують друзів, бо останні згадують про певний досвід, що пережили разом.

Особистий – особисті історії розповідають про власний досвід та переживання. Це важливий вид сторителінгу, бо такі історії допомагають зрозуміти себе й почати розвиватися.

2. Комерційний сторителінг, тобто історії, що використовують для створення бренду, для просування марки, товару, ідеї, для залучення людей. Комерційний сторителінг схожий із соціальним сторителінгом, за нагоди можна розповісти історію про перші 10 центів, які колись заробив Рокфеллер; а кого не зацікавить рекламний ролик бренду «Coca-Cola» із цікавою історією.

Основні функції сторителінгу

1. **Мотиваційна**. Це спосіб переконання, що дає змогу надихнути студентів на прояв ініціативи в навчальному процесі.

2. **Об'єднуюча**. Історії є інструментом розвитку дружніх, колективних міжособистісних стосунків у групі.

3. **Комунікативна**. Історії здатні підвищити ефективність спілкування на різних рівнях.

4. **Інструмент впливу**. Дозволяє не директивно впливати на студентів та формувати в них суспільно корисні переконання.

5. **Утилітарна**. Один із найпростіших способів донести до інших зміст завдання чи проекту⁵⁹⁴.

⁵⁹⁴ Перчак Л. Я. Використання методу Storytelling на уроках розвитку зв'язного мовлення. URL: <https://naurok.com.ua/vistup-vikoristannya-metodu-storytelling-na-urokah-slovesnosti-66573.html>.

Щодо сюжету сторителінгу, то виокремлюють **п'ять найбільш популярних сюжетів історій**, що можна використовувати, змінюючи основну лінію за потреби:

- **Перемога над монстром.** Сюжет: головний герой – мета – зустріч з дуже сильним монстром – боротьба та перемога – досягнення мети. Використовується для додаткової мотивації навчання.

- **Перемога (класичний).** Сюжет: головний герой – мета – перепони на шляху до мети – подолання проблеми – результат. Цей сюжет можна використати для мотивації, пояснення процесів чи явищ, вибору способів вирішення певних проблем чи завдань.

- **Попелюшка.** Сюжет: головний герой – незвична ситуація – поява проблем (або ворогів) – втручання чарівного помічника – щасливе вирішення ситуації. Такий сюжет корисний для мотиваційних промов, пояснення чи порівняння процесів та явищ, опису еволюційних змін, вибору варіанту розв'язання проблем та завдань.

- **День бабака.** Сюжет: головний герой – мета – дії героя та повернення до початкової точки – вибір правильної стратегії дій – досягнення мети. Учителі використовують такий сюжет тоді, коли потрібно провести роботу над помилками.

- **Квест.** Сюжет: головний герой – мета – зміна кількох локацій та вирішення в кожній з них певних завдань – почергове досягнення міні-результатів – тріумф. Цей сюжет доцільно використати там, де необхідно змодельовати проблемні ситуації, розв'язати аналітичні задач, закріпити набуті навички та вміння.

Прийоми навчання розповіді історій

- основні: зразок, план, аналіз;
- допоміжні: запитання, нагадування, вказівка, заохочення, підказка;
- специфічні: запис розповіді учнів, придумування розповідей-мініатюр, об'єднаних однією дійовою особою тощо.

Види розповідей на словесній основі

- розповідь на тему, запропоновану викладачем;
- розповідь за планом;
- розповідь за запропонованим початком;
- розповідь за опорними словами;
- складання казки за власним сюжетом.

Історії повинні бути змістовними, логічно послідовними, точними, виразними, зрозумілими слухачам, самостійними, невеликими за розмірами.

Історія залежить від того, для якої саме аудиторії вона призначена. В історії будь-якого виду є кілька ключових принципів, що відрізняють її від простого викладу фактів: *наявність персонажа; наявність інтриги; наявність сюжету.*

Історія повинна містити: цікаві події, життєвий досвід, співпереживання історії, ціннісні зміни персонажа та метафори.

Героєм історії може бути людина, вигадана істота, предмет, символ, тварина, явище природи тощо. Придумати героя можна дуже просто й легко. Не варто починати історію поки не визначите, хто буде головним героєм, якими він буде володіти рисами характеру. Герой не обов'язково повинен бути позитивним, але він повинен бути повністю сформований уявою студента. На початкових етапах, коли студенти лише навчаються створювати історії, у нагоді стануть **кубики сторителінгу**. Їх можна виготовити власноруч, достатньо придбати звичайні дитячі кубики і роздрукувати картинки, що можна розмістити на сторонах кубика. Студенти, кидаючи кубик по черзі, спочатку визначають, хто буде головним персонажем, а потім доповнюють власну історію новими персонажами, з якими трапляться цікаві й захоплюючі пригоди.

Історії можуть бути побудовані *на основі реальної ситуації, на основі розповіді вигаданої історії чи реальної особи, що підвищує інтерес до навчального матеріалу, реалізує принцип доступності в навчанні, на основі сценарію, коли учень – активний учасник історії (сценарій – модель ситуації з реального життя), на основі проблемної ситуації (спосіб навчити розв'язувати проблеми).*

Головне: історія повинна викликати емоції, адже головний постулат методу сторителінгу – *«немає емоції – немає історії – немає результату»*.

Структура історії

Сюжет повинен містити експозицію, зав'язку, розвиток дій, кульмінацію та розв'язку.

Вступ (експозиція) – основна мета цього етапу – підготувати студентів до самої історії. На цьому етапі створюється контент історії.

Зав'язка – відбулося знайомство з головним героєм, уже вимальовується якась пригода.

Розвиток – герой долає перешкоди, йому допомагають друзі, герой намагається здійснити заплановане.

Кульмінація – найнапруженіший момент історії, коли обставини стають нестерпними, з'являється вирішення проблеми, таємниця розкрита, виникає рішення, найчастіше не те, на яке очікували.

Розв'язка – це переломний момент в історії. Наприклад, було погано, ми щось зробили й стало добре чи навпаки, було добре, але ми за чимось не вслідкували, і стало погано. Історії без розв'язки не цікаві студентам.

Висновки – їх треба озвучувати обов'язково. Досить часто з однієї історії можна зробити кілька висновків, тому треба спрямувати думки студентів у потрібне нам русло. І головне на цьому етапі не перейти тонку межу між висновками та повчаннями.

Мистецтво сторителінгу – це один із найприродніших і водночас найефективніших способів надання навчальному процесу особливої якості. Цей метод можна використовувати під час викладання різних предметів, зокрема й мови та літератури.

Для того, щоб створити історію, що захоплюватиме студентів, насамперед, необхідно придумати цікавий сюжет, вигадати героя (-ів), додати цікаві події, які зумовлюватимуть потрібні висновки.

Алгоритм створення історій для сторителінгу виглядає так:

1. Визначитися з темою та метою заняття (Увага! Не до кожного заняття можна створити таку історію, і насамперед саме тема впливає на вибір сюжету!)
2. Створення докладного сюжету й основних подій оповіді.
3. Вибір головного персонажа – вибір імені, характеру, зовнішнього вигляду тощо.
4. Вигадування інтриги (це ключовий момент в історіях для сторителінгу!). На цьому етапі вже можна складати перший варіант історії.
5. Перегляд готової історії та додавання метафор.

Інколи викладачі вигадують такі історії від початку й до кінця, інколи будують на реальних подіях, що часто більше зацікавлює студентів.

Основні принципи вдалих історій

Простота. Історії мають бути схожими на казки чи притчі, щоб краще запам'ятовувалися. Тому треба викинути все зайве, залишити лише необхідне.

Несподіванка. Щоб захопити увагу студента, не потрібно використовувати шаблони «поганий – хороший», «чорне – біле». В історії має бути щось незвичайне, наприклад, казка про равлика та акулу. Чи можна розповісти історію, як детективне розслідування чи загадку.

Конкретність. Персонажі історії повинні бути знайомими й зрозумілими. Не варто використовувати терміни та поняття, що не зрозумілі аудиторії.

Реалістичність. Найкраща історія не сподобається і не запам'ятається, якщо в неї не повірять.

Як зразок подаємо історію, складену авторами статті, застосовувану під час вивчення теми «Апостроф».

ЯК ПОСВАРИЛИСЯ КОМА ТА АПОСТРОФ

У родині Лапок народилися близнюки – дівчинка і хлопчик. Дівчинці дали ім'я Кома, а хлопчику – Апостроф. Діти росли в дружній атмосфері, тому були як не розлий вода. Вони завжди весело проводили час, інколи пустували, майже ніколи не сварилися. Батьки раділи їхнім стосункам.

Але одного разу Кома й Апостроф посварилися не на жарт. Між ними виникла суперечка: хто з них старший і найголовніший. Вирішили влаштувати чесні змагання, тому запросили в журі всіх членів родини Алфавіт.

Скільки випробувань довелося подолати Комі та Апострофу! Навіть букви через це поділилися на два табори. Я, Ю, Є, Ї, Б, П, В, М, Ф та Р підтримували мудрого Апострофа, А, І, Ї були на боці хитрої Коми. Усі інші займали нейтральну позицію.

Кома, коли побачила, що перемога на боці брата, розголосила всім таємницю, яку колись повідав їй Апостроф. Сталося так, що він дуже боявся залишатися останнім, тому завжди прагнув бути першим. Особливо страшним для нього було місце в кінці слова. Кома всім розповіла про це, і так викликала ще більший гнів брата.

Через певний час букви зрозуміли, що в цих змаганнях переможців не може бути, бо значущими й важливими є й Апостроф, і Кома. Тому вирішили оголосити нічию. Але Апостроф так образився на підлий учинок сестри, що пообіцяв ніколи з нею більше не бачитися. Відтоді кожен з них посів своє місце в країні Граматиці й жив за своїми правилами, враховуючи винятки.

Щоб навчити студентів правильно будувати історії, зокрема, це стосується жанру казки, можна використати карти Проппа. Для цього не обов'язково застосувати усі 28 карт. Можна застосувати 5-8 карт, вигадати персонажа, визначити, хто буде головний, а які персонажі будуть чи допомагати, чи шкодити.

Методика роботи з картами В. Проппа відома давно. Але свою актуальність вона не втратила й сьогодні. За допомогою методики використання карт Проппа формуються вміння продумувати задум, застосовувати його у творі, обрати тему, цікавий сюжет, героїв. Карти розвивають увагу, сприйняття, фантазію, уяву, збагачують емоційну сферу, активізують усне зв'язне мовлення; розвивають активність особистості, не залишаючи дитину байдужою до казкового сюжету. Ця методика ефективна в роботі з мовленнєво пасивними студентами. Залучення їх до розповіді власних історій допоможе їм упоратися з проблемами мовлення. Крім того, за допомогою карт Проппа навіть найбільші скептики, які стверджують, що написати казку можуть лише одиниці з талантом, легко та просто створюють власні історії.

Найдоречніше використовувати сторителінг на першому етапі заняття – етапі спілкування, мотивації, презентації теми.

Головне на цьому етапі – «зачіпка», несподіванка, дивовижа, зупинка у звичній діяльності, що перетворює її на ситуацію нерозв'язаності, загадковості. Цікава історія допомагає сфокусувати увагу студентів на завданні, так створюється освітня ситуація: новий поворот у вже відомому матеріалі, сюжеті.

Потім варто з'ясувати, які запитання виникли у студентів, та визначити тему заняття. Важливо допомогти визначити мету заняття і його результат.

Наведемо кілька прикладів застосування сторителінгу на заняттях словесності (за І. Донською).

На одному із занять із сучасної української мови можна запропонувати студентам скласти розповідь на вільну тему, вживаючи, наприклад, не менше 20 дієслів чи прикметників. Або поміркувати над спільною історією, де будуть використані всі відомі синоніми до слова «дорога». Можна також поекспериментувати з молодіжним сленгом: пошукати разом синоніми до слова «класно» та використати їх в історії.

Для чого: Такі завдання значно збільшують словниковий запас, впливають на точність і чистоту мови. Розвивають усне та писемне мовлення. Також вправа ефективна, коли потрібно закріпити знання про окремі частини мови.

На практичних заняттях з української чи зарубіжної літератури можна запропонувати студентам обрати будь-якого персонажа з твору, який вони прочитали, та приготувати невеличкий виступ-розповідь на тему «Який я персонаж?». У виступ варто залучити цікаві факти про героя, його пригоди й ту епоху, про яку студенти дізналися з твору.

Для чого: Студенти вчать більш повно уявляти час та події, описані в літературному творі, аналізувати й зіставляти важливі факти, продумувати структуру публічного виступу.

Для слухачів це теж є ефективним: імовірність того, що вони запам'ятають літературний твір і конкретні моменти з нього, значно зростає. Адже тепер в уяві закріпиться стійка асоціація: літературний твір – цікавий виступ когось з однокласників. Також вправа розвиває емоційний інтелект і здатність до емпатії⁵⁹⁵.

Щоб ефективно використовувати сторителінг на заняттях словесності, пропонуємо дотримуватися таких основних правил, так званих «7 китів, на яких будується успішна історія»⁵⁹⁶:

7 китів, на яких будується успішна історія

1. Головне – це контент

Контент повинен бути цікавий і корисний слухачеві. Подумайте, що цінного студент отримає від вивчення матеріалу. Для підготовки цікавої розповіді використовуйте інформаційну піраміду. Коли сюжет історії логічно спроектований, подумайте про те, що здатне його прикрасити й допомогти розкрити тему. Наявність декількох позицій, протиріч і різних контекстів буде корисним. Якісний контент, пряма мова автора й презентабельне візуальне оформлення сприятимуть створенню цікавого й вичерпного матеріалу.

Створюючи історію, не забувайте про те, що ваша розповідь повинна «зацепити» слухача з перших слів, а тільки потім зацікавити його логічним розвитком сюжетної лінії. Акцентуючи лише на початок історії, ви допустите серйозну помилку. Напруженість та інтрига повинні бути рівномірно розподілені твором для того, щоб людина без відриву дослухала історію до кінця і зробила правильні висновки.

2. Наявність героя

Яскравий герой, з яким аудиторія буде себе асоціювати – рушійна сила будь-якої історії. Не починайте розповідь поки не визначите для себе – хто буде головним героєм, які риси характеру йому притаманні. Герой не обов'язково повинен бути позитивним у всіх сенсах, але він повинен бути повністю сформований і слухачі повинні знати його історію, щоб зрозуміти його дії. Він може бути як реальним, так і вигаданим. Якщо під час просування сюжету виникне емпатія, емоційний зв'язок з персонажем, то його досвід буде автоматично засвоєний аудиторією.

3. Подбайте про якісне візуальне оформлення

Саме візуальний фон допомагає сформувати історію більш динамічною, цікавіше розкрити тему, надати додаткову жвавість і занурити слухача в контекст. Подумайте, які елементи графічного контенту могли б допомогти вашій історії розкритися. Наприклад, фотографії, презентація, ілюстрація або інфографіка тощо.

4. Застосування драматургії

Взаємодію з персонажем потрібно будувати навколо конфліктної ситуації, а історія повинна розвиватися за певною логікою, зашифрованою в аббревіатурі ЕЗРКР (експозиція, зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка). Оповідючи історію, дозвольте своїм слухачам застосувати уяву й перейнятися атмосферою, представити головного персонажа й пережити конфлікт разом і ним. Описуйте все жваво й реалістично, немов усе відбувається у вас на очах. Кожен захоче дізнатися, як інший вчиняє в складній життєвій ситуації (яка, до речі, може трапитися й з ним). Отже, вони із зацікавленням будуть аналізувати чужий життєвий досвід, а ви отримаєте максимальне залучення аудиторії до навчального процесу.

5. Скажіть тверде «НІ» монотонності!

Придумуючи історію, намагайтеся уникати монотонності. Навіть найзахоплююча розповідь, найгеніальніша ідея можуть стати марними й втратити сенс за монотонного оповідача. Заздалегідь чітко сплануйте послідовність викладу тексту й візуальних елементів. Саме від цього залежатиме, наскільки глибоко закладена в історії ідея проникне в мозок слухача.

⁵⁹⁵ Донська І. 7 способів застосувати сторителінг на уроках. URL: <https://osvitoria.media/experience/7-sposobiv-zastosuvaty-storiteling-na-urokah/>.

⁵⁹⁶ Сторителінг. Частина 2. Як використовувати силу історій на вебінарах? URL: <https://etutorium.ru/blog/kak-ispolzovat-silu-istorij-na-vebinarakh>.

6. Деталі та емоції

Ось тут потрібно бути вкрай уважним. Справжня історія повинна бути насичена життям. Примружеш очі і перед тобою виникає картинка, реальна, наповнена запахами, енергією, звуками, тактильними відчуттями.

Історія повинна викликати щирі емоції: розуміння, співчуття, радість, гнів, подив, роздратування, сміх, злість, сумнів, впевненість. Немає емоції — немає історії — немає результату. Нехай це буде певним тестом для ваших текстів. Почуття, які найсильніше змушують утримувати увагу слухача — це страх, здивування і радість. Докладіть зусилля для того, щоб під час розповіді вашої історії, аудиторія зазнала хоча б одного із цих почуттів.

7. Висновок

Або мораль усієї байки – з якою метою ви взагалі розповідали історію, яку думку хотіли донести? Пам'ятайте про це. Історія без логічного висновку – як зіпсований виступ актора на сцені: ось він читає вірш, так чуттєво, емоційно, динамічно. Але останню фразу він ковтає, збивається – і все. Ефекту – нуль!⁵⁹⁷

Викладач разом зі студентами може використовувати й цифровий сторителінг, адже новітні технології мають широкий діапазон застосування в освітньому процесі вишів. Для створення цифрових історій можна скористатися такими програмами: Closer, яка дозволяє на великому зображенні виділяти мітками певні зображення й додавати до них надписи; ZooBurst, за допомогою якої можна будь-яку сторінку тексту, створену в такому сервісі, переглянути під будь-яким кутом у 3D-просторі; Narrable використовується, коли для створення історії необхідно завантажити зображення й до них прикріпити звуковий файл («озвучку»); Storify – цей сервіс дозволяє створювати статті чи пости в мережі, де збираються тексти, зображення та відео джерела; Metta – програма для створення відеолекцій та цифрових історій на основі тексту, зображень і відео; PowToon – сервіс анімованих презентацій із набором шаблонів для роботи і великою бібліотекою зображень та ефектів; Moovly – сервіс для створення анімованих презентацій з елементами скрайбінгу; Wideo і GoAnimate – програми для створення анімованих відеороликів (перша – з використанням готових шаблонів); Сервіси Pixton, Chogger і ToonDoo призначені для створення коміксів, зокрема й – готових персонажів, фонів та предметів⁵⁹⁸.

Отже, у роботі зі студентами сторителінг має низку переваг, а саме: допомагає реалізувати індивідуальний підхід та зацікавлювати студентів, не потребує витрат і може бути використаний у будь-який час; розвиває уяву, фантазію та креативність як у студентів, так і в педагогів; історія викликає асоціації, адже при розповіді використовуємо малюнки, презентації, реалізуємо принцип наочності; сучасні діти з кліповим мисленням краще сприймають динамічну історію, ніж текст іншого виду; сприяє налагодженню добрих взаємин між студентами та педагогом (під час спілкування, допомоги персонажу відбувається обмін емоціями, формуються довіра та емпатія); знімає психологічне напруження (під час слухання, обговорення, переказування, створення оповідки студенти вчаться усвідомлювати свої почуття й говорити про них).

Література:

1. Гич Г. М. Сторителінг як інноваційна методика формування мовної компетентності учнів ЗНЗ. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. А. Л. Ситченка*. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. № 4 (51), грудень. С. 188-191.
2. Донська І. 7 способів застосувати сторителінг на уроках. *Освіторія: media*. URL: <https://osvitoria.media/experience/7-sposobiv-zastosuvaty-storiteling-na-urokah/>.

⁵⁹⁷ Сторителінг. Частина 2. Як використовувати силу історій на вебінарах? URL: <https://etutorium.ru/blog/kak-ispolzovat-silu-istorij-na-vebinarakh>.

⁵⁹⁸ Гич Г. М. (2015) Сторителінг як інноваційна методика формування мовної компетентності учнів ЗНЗ. С. 190.

3. Дригач Т. Г. Використання інноваційних педагогічних технологій у ВНЗ як фактор формування професійних умінь майбутнього викладача. *Матеріали VII міжнародної практично-пізнавальної конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього»*. <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/36-soma-mizhnarodna-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/73-vikoristannya-innovatsijnikh-pedagogichnikh-tehnologij-u-vnz-yak-faktor-formuvannya-profesijnikh-umin-majbutnogo-vikladacha>.

4. Дубок Т. В. Використання технології сторітелінг на уроках української мови та літератури як засобу формування мовної компетентності учнів. URL: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura13/dubok-tetyana-vasylivna-vykorystannya-tehnolohiji-storitelinh-na-urokah-ukrajinskoji-movy-ta-literatury-yak-zasobu-formuvannya-movnoji-kompetentnosti-uchniv/>.

5. Кувшинова Н. Б. Сторителлінг – інтерактивний метод роботи с дітьми дошкільного віку. URL: http://metodika.imc-peterhof.spb.ru/files/konferenciya/2017-11/pedagogi/kuvshinova_STORITELLING.pdf.

6. Перчак Л. Я. Використання методу Storytelling на уроках розвитку зв'язного мовлення. URL: <https://naurok.com.ua/vistup-vikoristannya-metodu-storytelling-na-urokah-slovesnosti-66573.html>.

7. Сторітеллінг. Частина 2. Як використовувати силу історій на вебінарах? URL: <https://etutorium.ru/blog/kak-ispolzovat-silu-istorij-na-vebinarakh>

ANNOTATION

Part 1. MODERN TECHNOLOGIES IN THE MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

1.1. Maryna Kabanets. COLLABORATION OF UKRAINIAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN SUPPORTING GIFTED STUDENTS

The purpose of the study is to analyze the main forms of cooperation of lyceums for gifted students and higher education institutions to provide pedagogical support to gifted students: involvement of university professors, associate professors of higher education institutions in teaching certain courses for lyceum students, supervising research work of lyceum students, use of organizational forms close to university ones (lectures, tutorials), increase of independent work, lyceum students' participation in university life, cooperation with students in research work. The principles of ensuring continuity in work with gifted youth in the complex "lyceum – university" are substantiated.

1.2. Yuriy Slyusarchuk, Olha Slyusarchuk, Mariya Polishchuk, Oleksandr Tymchenko. ACTIVE TEACHING METHODS BASED ON INFORMATION TECHNOLOGIES

The directions of introduction and systematization of application of information technologies in education for the purpose of increase of efficiency and quality of educational process and its results at all levels of education on the basis of integration of IT and pedagogics are considered. It is shown that in line with the deepening of integration processes and the development of international division of labor, it is important for countries to conduct a common educational policy, adapt national training systems to radically changed world market conditions, to the existing in its most dynamic segments.

1.3. Leonid Tsubov, Osana Kalinska, Iryna Chorna. THE INFLUENCE OF THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF COOPERATION IN THE MANAGEMENT ON THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS

The article analyzes and summarizes the implementation and implementation of the principle of cooperation in the management of a professional educational institution and its impact on the formation of professional competence of students. The importance of using and influencing the principle of cooperation in the educational process as a way to form the professionalism and skills of the subjects of educational activity is described. It is determined that the introduction of the principle of cooperation in the management of a professional school most effectively promotes the development and training of competitive in the labor market qualified personnel capable of creative work, professional development, development and implementation of knowledge-intensive and information technologies.

1.4. Olena Belyaeva. STATE-PUBLIC DEPARTMENT OF ACTIVITY OF INSTITUTIONS OF PROFESSIONAL EDUCATION

The essence and particularities of the implementation of public-state management in the activity of the modern general educational establishment are overviewed in the article.

1.5. Olga Palamarchuk. THE INFLUENCE OF ACADEMIC STAFF ON THE KEY PERFORMANCE INDICATORS OF THE UNIVERSITY

The article analyzes the influence of academic staff on the key performance indicators of the university. It is established that the issue of evaluating the effectiveness of higher education institutions is relevant in the European Higher Education Area (EHEA) as evidenced by analytical

reports of the European University Association, EUA and scientific articles of European researchers. It is determined that one of the key stakeholders that affects the performance of the university is the academic staff and the functions they perform in the life of the university (teaching, learning, research and participation in effective governance of the university).

1.6. Oleg Punchenko. ALLOY OF INFORMATION TECHNOLOGIES AND DYNAMICS OF INNOVATIONS – THE BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF CONTINUOUS EDUCATION

The article presents modern continuing education as an alloy of information technology and the dynamics of innovation. It substantiates the essence of a purposeful, organized, sustainable and thought-provoking process, serving the specific needs of the individual in using the information resources of society necessary for his professional growth, which made it possible to reveal this type of education as a value, and as a systematic process, and as a result of the development of the spiritual world of the individual. Attention is focused on the essence of information technology and innovation as the basic components of this type of education.

1.7. Mariia Ruda. SUSTAINABLE UNIVERSITY: THE CONCEPT OF MANAGING A HIGHER EDUCATION INSTITUTION THAT IS APPROPRIATE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

The state policy of Ukraine is aimed at the accelerated integration into the European community and the building of a democratic society that fully complies with global standards. In this context, the question arises as to the radical enhancement of the role and place of man, including intellectual potential in socio-economic activities. As the world's experience shows, any modern society, country or the Commonwealth of States are striving to achieve a high level of development, giving priority to the formation and effective use of its intellectual potential. However, not yet sufficiently studied and requiring further research are methodological and practical approaches to integrated assessment of the current state of forecasting and constructing models of management of higher education institutions as a mechanism of realization of intellectual potential and effective use at the state and regional level. In connection with the growing importance of intellectual capital, in order to improve the efficiency of economic development and welfare of the nation, it is urgent to develop a modern model of management of higher education institution as the most significant element of the realization of labor potential of the society. To solve this problem, it is necessary to study the current state of training specialists at higher education institution using the case of developing a market model of functioning a large university which is the Lviv Polytechnic National University. The article analyzes the current state of higher specialist training and the development of a market model of functioning great university; the methodological Toolkit of the SWOT-analysis and the method of assessment that is based on the analysis of the activity of the University, as the manufacturer of products and services; presents the results of the research of the authors dealing with developing the concept of activities of higher educational institutions in the conditions of market relations, which can be used by other universities in the course of their activities.

1.8. Nataliia Sas. EXTERNAL AND INTERNAL STAKEHOLDERS IN THE QUALITY ASSURANCE SYSTEM OF EDUCATIONAL SERVICES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The paper considers the application of the principles of TQM (Total Quality Management) to the educational services of the higher education institutions in Ukraine. The processes influencing the result are identified, the conditions that ensure the quality of providing educational services at higher education institutions at each of the stages are determined; the influence of stakeholders on the process of improving the quality of educational services is considered. The focus of the article is the higher education seekers, employers, and employees. The article substantiates the necessity and

importance of using the idea management system as a tool for the development of higher education institutions; the full cycle of management of ideas, conditions of success of the system of management of ideas are offered; the approaches to collecting proposals from, their capabilities and limitations are presented.

1.9. Alexander Sklyarenko. MODERN MANAGEMENT OF SCIENTIFIC AND ORGANIZATIONAL ACTIVITIES AND EDUCATION

The importance of scientific and organizational activity, education for the further development of economy, science, technology, innovative way of the state is revealed in the work. The current state of education and the difficulties that arise in the development process and ways of improving the state of education have been briefly analyzed.

1.10. Kateryna Tryma. THE IMPACT OF STAKEHOLDERS ON QUALITY ASSURANCE IN HIGHER EDUCATION: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE

The chapter analyzes the forms and methods of influence of NGOs on ensuring the quality of higher education by European and domestic higher education institutions. Based on the analysis of current monitoring reports on the development of higher education in the EHEA and the analysis of the scientific literature, the tendency to expand the role of various participants in ensuring the quality of higher education is shown. The advantages of using public control tools to ensure the quality of higher education are presented. It was found that NGOs have a high degree of public confidence and are able to monitor the activities of higher education institutions, which balances the functions of the state in the field of quality assurance in higher education. This nature of the activities of NGOs determines the growing trend of public leadership in ensuring the quality of higher education.

1.11. Valentyna Yuskovych-Zhukovska. TENDENCIES OF DIGITALIZATION OF HIGHER SCHOOL

The rapid trends of digitalization of the global information society require the systematic modernization of higher education, focused on the needs of the innovative labor market. Information and communication technologies are an integral part of the digital environment. They largely determine the further economic development of society. It is necessary to form information and digital competencies that will facilitate student's employment in a digital environment with a purpose to ensure the readiness of higher education students to digital modernization of life.

Part 2. THE USE OF INNOVATIVE AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

2.1. Olena Shenderuk, Anna Nabok. DEFINING TEACHER'S CHARISMA: MULTI-DISCIPLINARY APPROACH

This paper presents a new approach to the notion of "charisma" in Teaching. It was identified that the interdisciplinary character of the mentioned notion has its roots in religion, philosophy, sociology and other humanitarian sciences that allows applying the given notion towards the personality of a teacher as a leader, who intends to provide effective all-round education. This study identified the following components of a charismatic teacher: exceptional moral qualities, the ability to unite people around him in collective conscious creativity, which manifests itself in the ability to ask the right questions, the ability to listen, soft correction, the ability to feel the audience, individual creative zest and other personal qualities. The components of the notion of "charisma" have been singled out and rethought in accordance with the new educational challenges. Effective education as one of them brings forward the concept of a transformational teacher that is similar to the one of a charismatic leader.

2.2. Yuriy Slysarchuk, Volodymyr Demchenko, Mariya Polishchuk. CONCEPTS OF ACTIVATION OF PROFESSIONAL THINKING OF STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES IN THE LEARNING PROCESS

The article considers the basic concepts of activation of professional thinking of students of technical specialties in the learning process. On the basis of the built model of management of process of perception of knowledge and increase of intellectual level of the person, systems of the automated training with a substructure of control, diagnostics on the basis of the corresponding tests ordered according to intelligence indices are investigated. It is shown that models of optimal management of the educational process can be built only when the basic laws and parameters of regulation of thought processes are known, which ensure the assimilation and understanding of subject-oriented knowledge.

2.3. Maria Strenacikova, Jr. TECHNOLOGIES IN SLOVAK ONLINE EDUCATION – REMOTE LEARNING DURING THE COVID-19 PANDEMIC

In our article, we focus on the use of technology in the teaching and learning processes during school closure caused by coronavirus COVID-19. Although a lot of money and energy has been invested in the digitalization of education, neither teachers nor students were prepared for a situation, when all education activities would be done only in a virtual mode. Teacher used information systems during remote learning (e.g. EduPage and Moodle). In addition, most teachers used various cloud platforms for teaching (mainly Zoom, GoogleMeet and Microsoft Teams). Teachers shared information, materials and experiences on Facebook (Zavretá Škola [Closed School]). They also obtained educational materials from portals managed by authorities and public companies (Ministry of Education, State Pedagogical Institute) and used the benefits of temporary free services of domestic and foreign multinational companies, organizations and corporations (libraries, galleries, publishing houses, etc.).

2.4. Olha Blaha. THE PROBLEM OF LONELINESS AND WAYS TO OVERCOME IT IN THE HISTORIOSOPHY OF EDUCATION OF UKRAINE

The research is devoted to the problems of loneliness and ways to overcome it in the historiosophy of education in Ukraine. It is emphasized that the globalization processes of our state lead to the threat of losing the vital principles of the younger generation, its separation from spiritual values, the emergence of maladaptation, social isolation and, consequently, to a sense of loneliness among various segments of the population. The main causes of loneliness, in particular children's loneliness, are analyzed. It turns out that the study of the essence of the problem of loneliness, which occupies an important place in the historiosophy of Ukraine, has acquired special significance in modern society. Emphasis is placed on the fact that the New School should direct the work of teachers to overcome the emotional crisis of children and teenagers and bring the Church closer to the upbringing of children and families, especially those in which spiritual ties and moral principles of common life are violated.

2.5. Valentyna Greskova. FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' TRAINING FOR TEACHING STUDENTS FOLK CRAFTS OF PODILLIA

The article, based on the analysis of academic sources, presents an analysis of peculiarities of teacher training for introducing works of folk crafts to primary school age children, reveals the system of professional training of future teachers to acquaint the younger generation with the centers of traditional folk crafts of Podillia region, as Podillia folk crafts make up a significant part of all-Ukrainian decorative and applied arts.

2.6. Yulia Karpenko, Natalia Kuksa, Oleksandr Zviryaka. INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AND METHODS IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PHYSICAL THERAPISTS, OCCUPATIONAL THERAPISTS

The article analyzes the main approaches to the system of training of professional personnel in physical therapy, ergotherapy in higher education institutions of Ukraine. The main provisions of the standard of higher education in the specialty 227 Physical Therapy, ergotherapy and peculiarities of specialization for the first educational level are highlighted. The authors emphasize that the implementation of these provisions will improve the efficiency of professional training of future specialists in physical therapy, ergotherapy in institutions of higher education. The fundamental role of practical training according to the curriculum of the specialty is considered. The integral, general and professional competences of the specialty are analyzed.

2.7. Iryna Nepomniashcha, Anzhela Proseniuk, Alla Kolesnik. THEORETICAL BASES OF INTRODUCTION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK IN THE PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATION

The article presents the theoretical foundations of the introduction of innovative technologies in the organization of methodical work in preschool educational organization. The essence of the concepts "pedagogical technology" and "innovation" is revealed. Objective needs to improve the system of education, upbringing and development of preschool children determine the need for rapid growth of the role and importance of methodical work, make scientific analysis and practical improvement of this work an urgent problem that affects the achievements and results of teachers.

2.8. Ellina Panasenko, Larysa Semenovska. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE PERIODIZATION OF THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL PHENOMENON

Based on the analysis of the achievements of the classical and modern philosophical, psychological and pedagogical knowledge, theoretical and methodological foundations for substantiating the periodization of the historical and pedagogical phenomenon are determined. In this regard, the general scientific, pedagogical and historical-pedagogical approaches have been characterized, their importance has been proved to ensure the narrative nature of the study, the unity and continuity of the historical-pedagogical process.

2.9. Volodymyr Prystynskyi. USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND INTERACTIVE COMMUNICATIONS OF HEALTH CARE IN THE PRACTICE OF PHYSICAL EDUCATION

The innovative approaches to ensuring the updating of the content of the process of physical education of children and student youth are presented. It is assumed that the introduction into the practice of the educational-upbringing process of interactive communications (tablet computers, heart rate monitors, gadgets, 3D visualization, contactless sensor systems, etc.) and innovative technologies (plot cognitive-motor games, valeological relay races, erudite quizzes, information, and educational trainings, etc.) of health care will increase the motivation of pupils and students to be engaged in physical culture trainings both during the school day and extracurricular forms of education and upbringing.

2.10. Tetiana Turka, Yuliya Lymareva. USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE TEACHING PROCESS OF NATURAL-MATHEMATICAL DISCIPLINES

The article is devoted to the problem of organizing the study of natural-mathematical disciplines, in particular Physics, based on experimental activities and the use of information and communication technologies when conducting the experiment at institutions of education of different levels of accreditation. On analyzing the views of prominent educators of the 19th century, the main aspects of learning based on practical experimental activities of the individual are studied.

The prospects for the development of the ICT-based teaching methods of Physics are outlined. The comparative analysis of didactic possibilities of virtual and real physical experiments and expediency of use of each of them in the teaching process of Physics under the conditions of modernization of training is carried out. The modern experiment should become one of the main integrating means in solving the problem of integration of academic disciplines in their practical application, and the virtual experiment should expand the possibilities for multiple repetition, conscious assimilation, and application of knowledge.

Part 3. MODERN TECHNOLOGIES OF TEACHING PRESCHOOL AND SCHOOL CHILDREN

3.1. Mykola Balukh. INNOVATIVE APPROACHES TO THE FORMATION OF A HEALTHCARE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE MODERN PRIMARY SCHOOL

The article, based on the analysis of academic sources, reveals the peculiarities of future primary school teacher training for the formation of a health preserving educational environment of modern primary school. It is emphasized that health preserving characteristics of the work of a primary school teacher with students include the requirement for a teacher to master a set of health preserving competencies and technologies which help to lay the foundation of primary school student's life preserving and health promotion essentials, students become familiar with necessary knowledge, skills and life competencies, methods of ensuring a healthy lifestyle.

3.2. Tetyana Kominarets. THE RELEVANCE OF THE FORMATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF STUDENTS IN THE INFORMATION SOCIETY

One of the directions of a modern educational policy of many countries is the competence direction of the learning process. In the XXI century, the education system is experiencing significant progress in information and communication technologies (ICT) and their impact on the educational process, on the schooling of the young people. The formation of information competence of students as subjects of the educational process is the key to the education systems of economically developed countries. The IT in the education has led to a number of reforms in Ukraine, which are associated with the emergence of educational networks, new forms and means of learning. dissemination of new pedagogical technologies.

3.3. Olga Litovchenko, Veronika Kovylyna. INFORMATION TECHNOLOGY AS AN EFFECTIVE MEANS OF EDUCATING PRESCHOOL CHILDREN

The article reveals the essence of information technology as a means of educating preschool children. The possibilities of information and communication technologies that are most often used in preschool education and the positive aspects of such use of information and communication technologies in preschool education are given. The data of scientific researches in the field of influence of ICT and the computer on health of children of preschool age are presented.

3.4. Iryna Malakhova. CREATING A SITUATION OF SUCCESS IN THE LESSONS OF SOCIAL SCIENCE DISCIPLINES AS A MEANS OF DEVELOPING COGNITIVE CAPABILITIES OF STUDENTS

This article is an attempt to generalize such a teaching method as the individualization of the educational process. It is aimed at shaping a successful student with a proactive attitude and higher universal human values; an individual possessing relevant knowledge, as for the XXI century, and communication skills. This article analyzes the current state of the nationhood, as well as the

necessity of encouraging the pursuit of becoming successful individuals, capable of facilitating an accelerated economic growth and cultural development of a country, capable of acquiring new knowledge and applying it into practice throughout their lifetime; citizens who are prepared to the challenges of everyday life and employment in the European and global community. This article lists the cutting edge methods of applying the technologies into education; develops the methods of contributing to the event of success; presents the favourable ways of its application in the educational work.

3.5. Iryna Mozul. SUBJECTAL NATURAL SCIENTIFIC COMPETENCE AS A PUPIL'S PERSONAL CREATION

The primary level of education is the foundation of schooling, because there the foundation for the formation of the future citizen's personality is laid. It is aimed to ensure the further development and all-around development of the child's personality, to create conditions for the full mastery of the basic educational level and the ability to learn. Competencial approach is the renewal of education, because the formation of competencies involves the organization of individual knowledge, self-government. Subjectal natural scientific competence is a personal education that characterizes the pupil's ability to solve available socially and personally significant practical and cognitive problems related to real objects of nature in the field of human-nature relations. Subjectal competencies in the field of natural science are the student's abilities to use natural knowledge for solving problems in a life situation.

3.6. Yuliia Pivnenko. METHODOLOGICAL FEATURES OF IMPLEMENTING THE COMPETENCY APPROACH AT LESSONS OF BASICS OF HEALTH

The article describes some methodical features of introduction of the competence approach at lessons of basics of health; the authors have done the comparative characteristic of competence-oriented and traditional tasks; they have also developed the methodical structure of the competence-oriented task; they have given the methodical explanations of essence of various forms and methods of intensification of educational process with the indication of their features and examples of the corresponding tasks.

3.7. Nadiia Skrypnyk. THE DISTANCE LEARNING FORM IN THE METHODOLOGICAL TRAINING SYSTEM OF HUMANITIES PEDAGOGICAL COLLEGE

This study examines the peculiarities of the distance learning introduction to the modern educational system. Currently, distance learning is promising and has a right to exist, because it encourages students to work independently, promotes the individualization of the future specialist's professional development process, and adjusts to completely new opportunities for creative self-expression. Distance learning is an open learning system that provides active, high-quality, accurate communication between teacher and student through innovative technologies and multimedia. The relevance of the distance learning development in Ukraine is described. The effectiveness of distance learning in the methodological system of students in the study of linguistics, as well as the positive impact of distance learning forms and methods on the formation of communicative and speech competence of students are brought to light.

3.8. Iryna Yakymchuk. APPLICATION OF MASSIVE OPEN ONLINE COURSES (MOOC) IN THE COLLEGE EDUCATIONAL PROCESS

The article represents the development research on the college teachers' media education competences by means of MOOC. Teachers training for application mass media in pedagogical activity is substantiated. Realization stages of college teachers' media education in accordance with the Concept of media education introduction in Ukraine are presented. The forms and methods setting media competences that allow to achieve a higher level of education in an educational institution are proposed.

Part 4. INNOVATIVE AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF MODERN HIGHER EDUCATION

4.1. Liudmyla Cherednyk, Alla Bolotnikova, Yuliia Hunchenko. INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article analyses innovative technologies, strategies, tactics and methods of teaching Ukrainian as a foreign language in higher education institutions. It is proved that effectiveness of interaction is envisaged not only by ability to speak grammatically correctly and use proper language units, but also by awareness of national and cultural specifics of verbal and nonverbal behaviour, sociocultural norms, dominant strategies and tactics of communication of a particular ethnic group. It is substantiated that language is one of the most important factors of intercultural communication. Traditional and innovative methods of teaching Ukrainian as a foreign language (method of role play, method of design, case-study, method of situational exercises, audio-lingual method, silent way, etc.) are described.

4.2. Veronika Khalina, Vyacheslav Butskyi, Anastasiya Ustilovska. INTERDISCIPLINARY APPROACH: MODERNIZATION OF CURRICULA

The article proves the importance of using an interdisciplinary approach as a tool for modernizing curricula. The influence of an interdisciplinary approach on the functioning of socio-economic systems in general is determined. A specific successful example of modernizing a curriculum through the application of an interdisciplinary approach is considered.

4.3. Iuliia Lebed. USE OF COMPUTER TESTING AS A TOOL FOR MONITORING AND EVALUATING KNOWLEDGE OF PHILOLOGICAL DISCIPLINES IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

One of the most effective and objective ways to test students' knowledge is through tests. Thanks to the use of computer information technology, a large number of people can be assessed at the same time during monitoring. However, the use of information and communication technologies in testing has its advantages and disadvantages. The article highlights the features of the use of computer technology in the philological cycle as a tool of monitoring knowledge. The basic requirements for test tasks and the advantages of using computer testing are considered.

4.4. Yuliia Vakal. ANALYTICAL COMPETENCE OF FUTURE MASTERS OF EDUCATION: ESSENCE AND STRUCTURE

The article is devoted to the formation of analytical competence of future masters of education, its essence and structure. The article presents the author's interpretation of the concept of "analytical competence", shows its structure schematically. The article describes the main abilities necessary for future masters of education to form their analytical competence; subjective factors that affect analytical competence, etc. The components that together form the analytical competence of future masters of education, namely: information-logical, procedural and evaluative, are identified. In the structure of analytical competence, both structural elements and classification features are identified: analytical skills and abilities, analytical activity and logical thinking.

4.5. Olha Yuzyk, Lidiia Pletenytska. INFORMATICS AND MATHEMATICS COMPETENCE AS A PROBLEM OF PEDAGOGICAL RESEARCH

The article provides a thorough study of the state of coverage of information and mathematical competence by scientists on its formation among future professionals in pedagogical specialties. The emphasis in the presented research is on the formation of computer science and mathematics competence in the training of computer science teachers. The article reveals the work

of scientists to determine the structure of information competence. The importance of mathematical competence is revealed. The content of mathematical competence is investigated.

The article can be recommended to scientific and pedagogical workers, teachers of higher education institutions of II-IV levels of accreditation for the training of teachers of computer science and other pedagogical specialties.

4.6. Volodymyr Babienko, Juliana Irhina. TECHNOLOGY OF USING MIND MAPS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER SCHOOL

The article is devoted to the problem of the mental maps use as the innovative way of the information organization within the higher education process. The analysis of scientific approaches to the theory of radial thinking and the experience of mental maps use in planning, evaluation and educational process has been presented. The effectiveness of mindmapping in the process of students' listening and note-taking lectures has been proved; the analysis and the lecture information supplementation within the framework of independent individual and collective work involving the cloud services use has been substantiated. An alternative to the manual and programmatic mindmapping use including the Freemind program has been determined. The conclusion related to the fact that the use of mental maps is able to shorten the students' time for note-taking as well as to improve the information memorization and to provide this information with the personal significance and individual systemicity has been drawn.

4.7. Iryna Shvetsova. TECHNOLOGY OF ACTIVE TRAINING IMPLEMENTATION TO MARITIME ENGLISH COURSE

This paper aims at pointing out the concepts of modern professional training of future seafarers, in accordance with international standards and emphasizes their importance for students. The purpose of the study is to analyze the. Various technologies of active training of professional Maritime English for effective training in the formation of maritime professional communication are analyzed. The effectiveness of the implementation of active learning technologies is determined, which allows students to develop the knowledge, skills and abilities necessary for education, careers and life. The study considers that Deeper learning is key to ensuring that students thoroughly explore the content of Marine English through collaboration and that acquired knowledge, thinking skills and interpersonal skills facilitate adaptation to life situations.

Part 5. APPLIED ASPECTS OF THE MODERN TECHNOLOGIES' USING TO TRAIN FUTURE PROFESSIONALS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

5.1. Tetiana Khrystova, Inessa Rebar, Altai Abdullaiev. COMPONENTS OF PREPAREDNESS OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION TO PROFESSIONAL ACTIVITY IN FITNESS CENTERS

It is proved that the readiness of a future specialist in physical education to professional activity in fitness centers and other health facilities is an integrated concept, which is characterized by the totality of the following components: motivational, cognitive, professional-active and self-evaluation. These elements reflect the gradual development of personal qualities of the future specialist and the result mastering professionally oriented knowledge, skills and skill that will enable him to direct their efforts to preserve and restore physical and emotional health, improve their working capacity and improve the functional state of the body in the process of using innovative technologies of fitness wellness.

5.2. Alina Kvitka. SOCIAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE FORMING USING INFORMATIVE AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

The article deals with the issue of the importance for future officers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine to master social and communicative competence. The author emphasizes that the essence of this competence is a set of knowledge, skills, ways of thinking, views, values, personal and professionally important properties that determine the ability of a specialist of the penitentiary service to carry out effective communication and social interaction, to establish and maintain the necessary contacts with the colleagues, governors, subordinates and persons serving a sentence.

5.3. Valentyna Stoma. MODEL OF THE DEVELOPMENT OF INFORMATION-DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF NATURAL-MATHEMATICAL SPECIALITIES IN THE TRAINING PROCESS

The article is devoted to a model of the development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties in the process of professional training. The model reflects the goal of pedagogical activity, structural components of development, stages, and corresponding blocks (target, organizational-methodological and analytical). The model of development of information-digital competence includes diagnostics of results, that is based on criteria and indicators of development: behavioural criterion is characterized by indicators “Motivation” and “Self-development”, theoretical criterion – indicators “Volume of knowledge” and “Depth of knowledge”, technological criterion – indicators “the ability to use digital technologies” and “the ability to work with information”. These indicators determine three levels of development of information-digital competence of future teachers of natural-mathematical specialties in the course of professional training – low, medium and high.

5.4. Galyna Buchkivska, Valentyna Baranovska, Volodymyr Ocheretnyy. FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

The study deals with the modern approaches to the formation of professional competences of future primary school teachers by means of information and communication technologies, organization of informational preparation of a future teacher on a competence based approach, which provides harmonious, balanced and appropriate combination of traditional and modern information and communication technologies for the training of a future primary school teacher.

5.5. Svitlana Kizim, Svitlana Liulchak. REQUIREMENTS FOR THE E-LEARNING ENVIRONMENT AND POSSIBILITIES OF THEIR IMPLEMENTATION IN PROFESSIONAL TRAINING OF RISING TEACHERS

At the present stage of higher education development, the priority is to find approaches to improve future teachers’ training, in particular in the organization of student’s independent study, which is manifested in the use of ICT, allows ensuring an effective organization of self-guided work. The implementation of e-learning environment provides students’ educational and self-educational activities with openness, flexibility and mobility, expands the range of use and choice of tools depending on the goals and objectives of professional training of rising teachers. A promising direction for the modernization of teachers’ professional training is the use of e-learning environment. Creating such an environment requires compliance with the following requirements such as accessibility, rationality, adaptability, interactivity, multimedia, suitability.

5.6. Kateryna Kovalova. COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERS AS EDUCATIONAL TECHNOLOGY AT HIGH SCHOOL

The essence of the concept of “communicative competence” is reviewed in the article, and the characteristics of this concept developed by Ukrainian and foreign scientists are introduced. The purpose of the article is to analyze the concept of “communicative competence” and to determine the structure of the communicative competence of future engineers. The authors differently determine the structure of the communicative competence of specialists. They distinguish linguistic, speech, sociocultural, strategic competencies, which include cognitive, emotional and behavioural components.

5.7. Valentyna Mishedchenko. ON THE ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL PRACTICE OF THE FUTURE MUSIC TEACHER IN PRIMARY SCHOOL

The article theoretically substantiates the role of pedagogical practice as an important pedagogical condition for the formation of personality of future primary school music teacher. Possibilities of improving the process of formation of his professional skills during practice are considered. It is emphasized that pedagogical practice is an important component in the process of higher education, during which there is a comprehensive development and formation of the future teacher. It allows him to test the individual's readiness to dedicate his life to education and upbringing of younger generation. In the process of practical future teachers' training, the main emphasis is on the representation of students' musical and pedagogical knowledge, performing skills and abilities. At the same time, the gap between the theoretical knowledge of students and the ability to use them in practice, the lack of connection between general pedagogical and special disciplines leads to the fact that students start their practical activities insufficiently prepared.

5.8. Maria Ogrenich, Maryna Shepel, Maryna Yakovlieva. THE ROLE OF DEONTOLOGICAL CULTURE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO FUTURE TOURISM SPECIALISTS

The article reveals the influence of deontological culture on a foreign language teaching process as a prerequisite of future tourism specialists' development. The analysis of domestic and foreign scientific literature devoted to the problems of deontological culture and professional ethics is made. The authors give their own definition to the concepts of «future tourism specialists' deontological culture» and «future tourism specialists' professional ethics». Much attention is paid to the pedagogical technologies of deontological culture formation and the communicative approach at foreign language tutorials at a non-linguistic university. The methodology consists of either working with professionally-oriented texts or role plays and business games that encourage students' critical and logical thinking.

5.9. Ruslan Chubuk. INNOVATIVE TECHNOLOGIES AS AN IMPROVEMENT FACTOR OF SOCIAL WORKER TRAINING

Today the development of innovative educational technologies becomes natural due to a number of reasons being considered in this article. The introduction of innovative educational technologies is necessary for smooth operation of innovative activity models, as well as for ensuring constant acquisition of updated competence by students and their readiness to the constant development of innovations in the world of growing knowledge. The article studies the impact of innovative technologies on the improvement of future social worker's training. The current pace of social life forces us to shift the emphasis of the learning process from teaching to learning; not to arrange the teaching process as a transmission of certain information, but to facilitate it by providing, activating and supporting sensible and conscious learning based on the cooperation between a student and a teacher. The article pays attention to the study of developmental strategies of the psychological influence on students based on the belief in their positive potential, unlimited opportunities for continuous development and self-improvement.

5.10. Viktoriya Shcherbatiuk, Olena Reshetnyak. STORYTELLING AS AN INNOVATIVE METHOD AT THE LESSONS OF LITERATURE

The article describes the main aspects of the using of innovative learning technologies for the study of language and literature by philology students. The main attention is on the disclosure of the content and educational opportunities of storytelling as a pedagogical technology. The types of storytelling, basic functions and methods of teaching storytelling are characterized. The structural elements of a successful story and the main plots of stories are clarified, the algorithm for creating stories for storytelling is presented. There are seven basic rules on which a success story is built. Examples of the use of storytelling in literature classes are presented.

ABOUT THE AUTHORS

Part 1. MODERN TECHNOLOGIES IN THE MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

1.1. Maryna Kabanets – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Donetsk National Technical University, Pokrovsk, Ukraine

1.2. Yuriy Slyusarchuk – Dr, Associate Professor, Institute of Enterprise and Advanced Technologies Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Olha Slyusarchuk – Dr, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Mariya Polishchuk – Dr, Lviv Higher Vocational School of Computer Technology and Construction, Lviv, Ukraine

Oleksandr Tymchenko – Dr, Professor, University of Warmia and Mazury, Olsztyn, Poland

1.3. Leonid Tsubov – PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Educational and Scientific Institute of Entrepreneurship and Prospect Technologies of Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Osana Kalinska – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Private Institution of Higher Education «IT Step University», Kyiv, Ukraine

Iryna Chorna – PhD of Pedagogical Sciences, Assistant, Educational and Scientific Institute of Entrepreneurship and Prospect Technologies of Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

1.4. Olena Belyaeva – Sumy College of Economics and Trade, Sumy, Ukraine

1.5. Olga Palamarchuk – PhD of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

1.6. Oleg Punchenko – Doctor of Philosophic Sciences, Professor, State Academy of Technical Regulation and Quality, Odesa, Ukraine

1.7. Mariia Ruda – PhD of Technical Sciences, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

1.8. Nataliia Sas – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

1.9. Alexander Sklyarenko – Scientific Researcher, Lashkaryov Institute of Semiconductor Physics National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

1.10. Kateryna Tryma – PhD of Political Science, Leading Researcher, Institute of Higher Education National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

1.11. Valentyna Yuskovych-Zhukovska – PhD of Technical Sciences, Associate Professor, Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne, Ukraine

Part 2. THE USE OF INNOVATIVE AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

2.1. Olena Shenderuk – PhD of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

Anna Nabok – PhD of Philological Sciences, Assistant Professor, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

2.2. Yuriy Slyusarchuk – Dr, Associate Professor, Institute of Enterprise and Advanced Technologies Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Volodymyr Demchenko – Postgraduate Student, Ukrainian Academy of Printing, Lviv, Ukraine

Mariya Polishchuk – Dr, Lviv Higher Vocational School of Computer Technology and Construction, Lviv, Ukraine

2.3. Maria Strenacikova, Jr – PhD, Teacher, Academy of Arts, Banska Bystrica, Slovakia

2.4. Olha Blaha – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Ivano-Frankivsk Law Institute of the National University «Odesa Law Academy», Ivano-Frankivsk, Ukraine

2.5. Valentyna Greskova – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Khmelnytskyi, Ukraine

2.6. Yulia Karpenko – Lecturer, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine

Natalia Kuksa – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine

Oleksandr Zvirnyak – PhD of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine

2.7. Iryna Nepomniashcha – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Anzhela Proseniuk – PhD of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Alla Kolesnik – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

2.8. Ellina Panasenka – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine

Larysa Semenovska – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko, Poltava, Ukraine

2.9. Volodymyr Prystynskyi – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine

2.10. Tetiana Turka – PhD of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine

Yuliya Lymareva – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine

Part 3. MODERN TECHNOLOGIES OF TEACHING PRESCHOOL AND SCHOOL CHILDREN

3.1. Mykola Balukh – Lecturer, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Khmelnytskyi, Ukraine

3.2. Tetyana Kominarets – PhD in Philology, Associate Professor, Kherson Academy of Continuing Education of the Kherson Regional Council, Kherson, Ukraine

3.3. Olga Litovchenko – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Odesa, Ukraine

Veronika Kovylyna – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Odesa, Ukraine

3.4. Iryna Malakhova – Teacher, Lyceum 22, Ivano-Frankivsk, Ukraine

3.5. Iryna Mozul – PhD of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Hlukhiv, Ukraine

3.6. Yuliia Pivnenko – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Municipal Institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education» of Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia, Ukraine

3.7. Nadiia Skrypnyk – PhD in Philology, Communal Institution of Higher Education «Vinnytsia Humanitarian and Pedagogical College», Vinnytsia, Ukraine

3.8. Iryna Yakymchuk – Postgraduate Student, Separated Structural Subdivision “Rivne College of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine”, Rivne, Ukraine

Part 4. INNOVATIVE AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF MODERN HIGHER EDUCATION

4.1. Liudmyla Cherednyk – PhD in Philology, Associate Professor, Poltava Yuriy Kondratyuk National Technical University, Poltava, Ukraine

Alla Bolotnikova – PhD in Philology, Associate Professor, Poltava Yuriy Kondratyuk National Technical University, Poltava, Ukraine

Yuliia Hunchenko – Senior Lecturer, Poltava Yuriy Kondratyuk National Technical University, Poltava, Ukraine

4.2. Veronika Khalina – PhD of Economic Sciences, Associate Professor, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, Kharkiv, Ukraine

Vyacheslav Butskiy – PhD of Engineering, Associate Professor, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, Kharkiv, Ukraine

Anastasiya Ustilovska – Lecturer, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, Kharkiv, Ukraine

4.3. Iuliia Lebed – PhD in Philology, Communal Higher Education Institution «Vinnytsia Humanities Pedagogical College», Vinnytsia, Ukraine

4.4. Yuliia Vakal – Postgraduate Student, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine

4.5. Olha Yuzyk – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Rivne Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Rivne, Ukraine

Lidiia Pletenytska – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

4.6. Volodymyr Babienko – Doctor of Medical Sciences, Professor, Odesa National Medical University, Odesa, Ukraine

Juliana Irhina – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

4.7. Iryna Shvetsova – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kherson State Maritime Academy, Kherson, Ukraine

Part 5. APPLIED ASPECTS OF THE MODERN TECHNOLOGIES' USING TO TRAIN FUTURE PROFESSIONALS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

5.1. Tetiana Khrystova – Doctor of Biological Sciences, Professor, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine

Inessa Rebar – Senior Lecturer, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine

Altai Abdullaiev – Senior Lecturer, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine

5.2. Alina Kvitka – Senior Lecturer, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

5.3. Valentyna Stoma – Postgraduate Student, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine

5.4. Galyna Buchkivska – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Khmelnytskyi, Ukraine

Valentyna Baranovska – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Khmelnytskyi, Ukraine

Volodymyr Ocheretnyy – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Khmelnytskyi, Ukraine

5.5. Svitlana Kizim – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

Svitlana Liulchak – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

5.6. Kateryna Kovalova – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine

5.7. Valentyna Mishedchenko – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Hlukhiv, Ukraine

5.8. Maria Ogrenich – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Odesa National Academy of Food Technologies, Odesa, Ukraine

Maryna Shepel – PhD of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Odesa National Academy of Food Technologies, Odesa, Ukraine

Maryna Yakovlieva – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Odesa National Academy of Food Technologies, Odesa, Ukraine

5.9. Ruslan Chubuk – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

5.10. Viktoriya Shcherbatiuk – Senior Lecturer, Donbass State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine

Olena Reshetnyak – PhD of Philology, Associate Professor, Donbass State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine

